biblioteca rao

Ayaan Hirsi Ali

NECREDINCIOASA

Traducere din limba engleză
MARIA DOBRINOIU

editura rao

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
HIRSI ALI, AYAAN
Necredincioasa / Ayaan Hirsi Ali; trad.: Maria Dobrinoiu. –
Bucureşti: Editura RAO, 2011
ISBN 978-606-8255-82-8

I. Dobrinoiu, Maria (trad.)

396

Editura RAO
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, Bucureşti, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

AYAAN HIRSI ALI
Infidel
Copyright © Ayan Hirsi Ali, 2006
Toate drepturile rezervate

© RAO International Publishing Company, 2007
pentru versiunea în limba română

2011

ISBN 978-606-8255-82-8

Lui Abeh, Ma, Ayeeyo (bunica), Mahad
Şi în memoria iubitei Haweya

Cuprins

Introducere 9

Partea I: Copilăria

Capitolul 1: Legături de sânge 15
Capitolul 2: Sub copacul talal 35
Capitolul 3: De-a prinselea în palatul lui Dumnezeu 58
Capitolul 4: Orfani şi văduve care plâng 82
Capitolul 5: Întâlniri secrete, sex şi parfum de *sukumawiki* 89
Capitolul 6: Îndoială şi provocare 125
Capitolul 7: Deziluzie şi înşelăciune 171
Capitolul 8: Refugiați. 200
Capitolul 9: Abeh 223

Partea a-II-a: Libertatea mea

Capitolul 10: Fuga 251
Capitolul 11: Consiliul înțelepților 274
Capitolul 12: Haweya 289
Capitolul 13: Leiden 320
Capitolul 14: Părăsindu-l pe Dumnezeu 352
Capitolul 15: Amenințări 382
Capitolul 16: Politică 409
Capitolul 17: Uciderea lui Theo van Gogh 427

Epilog: Litera legii 453

Mulțumiri 472

Introducere

Într-o dimineață de noiembrie din 2004, Theo van Gogh se pregătea să meargă la lucru la compania lui de producție de film din Amsterdam. Şi-a scos vechea lui bicicletă neagră şi s-a îndreptat spre strada principală. În apropiere, îl aştepta un marocan cu un pistol şi două cuțite de măcelărie.

În timp ce Theo pedala pe Linnaeusstraat, a fost abordat de Muhammad Bouyeri. Acesta şi-a scos arma şi l-a împuşcat pe Theo de câteva ori. Theo a căzut de pe bicicletă şi s-a clătinat pe stradă, apoi s-a prăbuşit. Bouyeri s-a apropiat. Theo probabil că l-a implorat: „Nu putem vorbi despre asta?“, dar Bouyeri l-a mai împuşcat de patru ori. Apoi a scos unul dintre cuțitele lui de măcelărie şi i-a tăiat beregata. Cu celălalt cuțit, i-a înfipt o scrisoare de cinci pagini în piept.

Scrisoarea îmi era adresată mie.

Cu două luni înainte, eu şi Theo făcuserăm un scurtmetraj împreună. L-am numit *Submission*[1]*, Partea 1*. Eu intenționam ca într-o zi să facem şi Partea 2. (Theo m-a avertizat că va lucra la partea a doua doar dacă accept şi puțin umor). *Partea 1* era despre nesupunere, despre femeile musulmane care au trecut de la supunerea totală față de divinitate la un dialog cu Dumnezeul lor. Ele se roagă, dar, în loc să-şi coboare privirile, aceste femei se uită în

[1] Supunere (n.tr.)

sus, la Allah, având cuvintele Coranului pictate pe piele. Îi spun deschis că, dacă supunerea față de El le aduce atâta nefericire, iar El rămâne tăcut, s-ar putea să înceteze să I se mai supună.

În film este prezentată femeia biciuită pentru adulter; o alta dată în căsătorie unui bărbat pe care îl urăşte; alta este bătută de către soțul ei în mod repetat, şi alta care este repudiată de tatăl ei atunci când află că fratele lui, deci unchiul ei, a violat-o. Fiecare abuz este justificat de către cel care îl comite în numele lui Dumnezeu, citând versetele din Coran, care acum sunt scrise pe trupurile femeilor. Ele reprezintă sute de mii de femei musulmane din întreaga lume.

Amândoi ştiam că este un film periculos, dar Theo era un bărbat curajos, un luptător, oricât de puțin probabil ar părea. Era şi foarte olandez, şi nici o altă națiune din lume nu este atât de profund atașată de libertatea de expresie precum olandezii. Sugestia de a-i şterge numele de pe genericul filmului din motive de siguranță personală l-a înfuriat pe Theo. Odată, mi-a spus: „Dacă nu-mi pot trece numele pe genericul propriului film în Olanda, atunci Olanda nu mai este Olanda, şi eu nu mai sunt eu".

Oamenii mă întreabă dacă sunt în vreun fel fascinată de moarte, încât continui să spun lucrurile pe care le spun. Răspunsul este nu: vreau să trăiesc. Cu toate acestea, unele lucruri trebuie spuse şi sunt momente când tăcerea devine complicele nedreptății.

Aceasta este povestea vieții mele. Este o relatare subiectivă a experiențelor mele, pe atât de exact pe cât le pot reda; relația mea cu restul familiei e atât de fărâmițată, încât acum nu pot să-mi împrospătez aceste amintiri cerându-le ajutorul. Este povestea a ceea ce am experimentat, a ceea ce am văzut şi motivul pentru care cred în felul în care o fac. Am ajuns să înțeleg că este util şi poate chiar important să spun această poveste. Vreau să clarific câteva lucruri, să îndrept anumite informații şi să le vorbesc oamenilor despre un alt fel de lume şi despre cum este ea cu adevărat.

M-am născut în Somalia. Am crescut în Somalia, în Arabia Saudită, în Etiopia şi în Kenya. Am venit în Europa în 1992, când aveam douăzeci şi doi de ani, şi am devenit membră a Parla-

mentului din Olanda. Am făcut un film cu Theo, iar acum trăiesc înconjurată de gărzi de corp şi de maşini blindate. În aprilie 2006, un judecător olandez a hotărât să-mi părăsesc locuința în care trăiam în siguranță şi pe care o închiriasem de la stat. Judecătorul le-a dat dreptate vecinilor mei care susțineau că sunt în nesiguranță din cauza prezenței mele în clădire. Hotărâsem să mă mut în Statele Unite încă înainte de izbucnirea scandalului provocat de circumstanțele în care obținusem cetățenia olandeză.

Această carte este dedicată familiei mele şi, de asemenea, milioanelor şi milioanelor de femei musulmane care trebuie să se supună.

PARTEA I

Copilăria

CAPITOLUL 1

Legături de sânge

– Cine eşti?

– Sunt Ayaan, fiica lui Hirsi, fiul lui Magan.

Stau împreună cu bunica mea pe o rogojină din iarbă sub copacul talal. Casa noastră e în spate, iar ramurile copacului talal sunt tot ce ne protejează de razele soarelui care pârjolesc nisipul alb.

– Continuă, spune bunica, fulgerându-mă cu privirea.

– Iar Magan a fost fiul lui Isse.

– Şi apoi?

– Isse era fiul lui Guleid, care era fiul lui Ali. Care era fiul lui Wai'ays. Care era fiul lui Muhammad. Ali. Umar. Ezit preț de o clipă. Osman. Mahamud. Îmi țin respirația, mândră de mine.

– Bah? întreabă bunica. Cu cine s-a însoțit?

– Bah Ya'qub, Garab-Sare. O numesc pe cea mai puternică dintre soțiile lui Osman Mahamud: fiica lui Ya'qub, cea mai înaltă în rang.

Bunica dă din cap morocănoasă. Mă descurcasem bine pentru un copil de cinci ani. Reuşisem să-mi enumăr înaintaşii de-a lungul a trei sute de ani, parte care este extrem de importantă. Osman Mahamud este numele subclanului tatălui meu şi implicit al meu. E locul de unde aparțin, este ceea ce sunt.

Mai târziu, când am crescut, bunica mă îndupleca şi chiar mă bătea, să învăţ descendenţa tatălui meu cu opt sute de ani în urmă, până la începuturile marelui clan al lui Darod. Eu sunt un Darod, un Harti, un Macherten, un Osman Mahamud. Sunt din tovărăşia numită Umăr Înalt. Sunt o Magan.

– Învaţă corect, mă admonestează bunica, aruncându-mi câte o privire. Numele acestea te vor face puternică. Reprezintă legătura ta de sânge. Dacă le preţuieşti, te vor păstra în viaţă. Dacă le vei dispreţui, şi ele te vor repudia. Vei fi un nimeni. Vei avea o viaţă nefericită şi vei muri singură. Ia-o de la capăt.

Copiii somalezi trebuie să memoreze aceste genealogii: acest lucru e mai important decât aproape orice altceva. Ori de câte ori un somalez îl întâlneşte pe un străin, ei se întreabă: „Cine eşti tu?“ Fiecare îşi trece în revistă genealogia până găsesc un strămoş comun.

Dacă descoperi că ai un strămoş comun cu un somalez – poate chiar al optsprezecelea –, îţi este văr şi faceţi parte din aceeaşi mare familie care formează un clan. Îl serveşti cu mâncare şi eşti ospitalier. Chiar dacă un copil aparţine clanului tatălui său, poate fi util să-ţi aminteşti şi detalii despre legăturile de sânge ale mamei, în cazul în care călătoreşti şi ai nevoie de ajutorul unui străin.

Aşadar, deşi sudoarea ne curgea şiroaie pe spate în după-amiezile acelea lungi, împreună cu fratele meu mai mare, Mahad, învăţam cântând la unison numele ambelor noastre genealogii. Mai târziu, bunica a început să o înveţe şi pe sora mea cea mică, Haweya, să facă acelaşi lucru, dar cu ea nu a ajuns niciodată prea departe. Haweya prindea repede şi era isteaţă, dar stătea cuminte mai puţin decât mine şi Mahad.

Adevărul este că aceste cunoştinţe ancestrale ni se păreau fără sens nouă, copiilor moderni, crescuţi în case din ciment, cu acoperişuri solide, în spatele zidurilor împrejmuite de garduri. De cele mai multe ori, noi făceam pe grozavii, fentând loviturile prin care bunica atenta la picioarele noastre cu nuiaua ruptă din pomul

de lângă casă. Mai degrabă aveam chef să ne cocoțăm în copac şi să ne jucăm printre ramurile lui.

Mai presus de toate, ne plăcea să ascultăm poveştile bunicii în timp ce mama gătea la o sobă de cărbuni, iar noi stăteam întinşi pe o rogojină, sub copacul nostru. Nu ne spunea niciodată poveştile acestea atunci când o imploram. Ele veneau pe neaşteptate. Bunica împletea o rogojină, şoptind ca pentru sine, şi deodată realizam că vorbele nedesluşite se transformaseră în poveste.

– Era odată un tânăr nomad care şi-a luat o soție frumoasă şi care avea un fiu, începea bunica.

Noi trei ştiam că trebuie să ne aşezăm şi să pretindem că suntem ocupați cu ceva; cea mai mică întrerupere putea să-i strice cheful şi să o facă să înceapă să mormăie şi să revină la țesutul firelor de iarbă uscată pe care le împletea zi şi noapte în rogojinile mari şi minuțios lucrate.

– Ploaia se lăsa aşteptată, aşa că nomadul s-a hotărât să străbată deşertul, căutând o oază unde să se stabilească împreună cu familia sa. Aproape de îndată ce a pornit, a dat peste un petic cu iarbă proaspăt crescută, pe care se afla o colibă, construită din ramuri puternice, acoperită cu rogojini proaspăt țesute şi bine măturată. Coliba era goală. Bărbatul s-a întors la nevasta sa şi i-a spus că la doar o zi de mers găsise locul perfect. Dar două zile mai târziu, când a ajuns la oază împreună cu soția şi copilul său, au găsit un străin care stătea în uşa colibei. Străinul nu era înalt, dar era bine făcut şi avea dinți foarte albi şi o piele fină.

Haweya tremura de plăcere, iar eu de frică.

– Străinul a zis: „Ai soție şi copil. Ia tu casa, eşti bine-venit în ea“, şi apoi a zâmbit. Tânărul nomad şi-a spus că străinul era extrem de prietenos şi i-a mulțumit; l-a poftit să vină în vizită oricând voia. Dar soția lui nu se simțea în largul ei în preajma străinului. Copilul, de asemenea, plângea când îşi ridica ochii către acest om. În noaptea aceea, un animal s-a strecurat în colibă şi a furat copilul din patul lui. Bărbatul mâncase bine şi dormea dus; nu auzise nimic. Străinul i-a vizitat pe nomad şi pe soția

lui, ca să le spună că-i părea rău pentru ce li se întâmplase. Dar când vorbea, soția a observat că avea bucăți de carne roşie printre dinți, iar unul dintre dinții lui albi era puțin spart. Bărbatul a mai zăbovit în casă împreună cu acest cuplu. Un an întreg, iarba a rămas verde şi a plouat, aşa că nu aveau nici un motiv să se mute. Femeia a născut un alt copil în coliba aceea, un alt fiu superb. Dar din nou, când copilul a împlinit un an, un animal a venit noaptea şi a înşfăcat copilul în fălcile sale. De data aceasta, tatăl copilului a alergat după creatură, dar prea încet ca să-o poată prinde. A treia oară, nomadul a ajuns din urmă creatura şi s-a luptat cu ea, dar animalul l-a învins. Din nou i-a mâncat copilul. În cele din urmă, după ce şi cel de-al treilea copil a fost mâncat, soția i-a spus nomadului că îl va părăsi. Aşa că acum nomadul cel nătâng pierduse totul!

– Aşadar, ce ați înțeles voi? striga bunica la noi.

Noi ştiam răspunsul. Nomadul era leneş. A profitat de prima oază pe care a găsit-o, chiar dacă era ceva în neregulă cu ea. Era prost: nu ştia să interpreteze semnele, indiciile pe care le-au simțit instinctiv femeia şi copilul. Străinul era într-adevăr creatura monstruoasă, cea care se transforma într-o hienă şi devora copii. Nomadul era prost, încet, slab şi ca greutate, şi ca valoare. Merita să piardă totul.

Poveştile bunicii îți dădeau fiori. Erau poveşti despre o vrăjitoare urâtă şi bătrână al cărei nume era Asasina sau Măcelarul, care avea puterea să se transforme, să ia chipul cuiva pe care îl respectai sau îl plăceai şi care, în ultima clipă, te lovea, râzându-ți în nas – HA-HA-HA – înainte să te ucidă cu un pumnal lung şi ascuțit şi apoi să te mănânce. Bunica ne spunea poveşti de când era ea tânără, poveşti despre cetele de luptători care călăreau în trecut în deşert, furând animale şi copii şi arzând aşezăminte. Ne-a spus despre toate dezastrele nemărturisite din viața ei şi din viața părinților ei: epidemia de ciumă şi malarie şi seceta care a lăsat regiuni întregi pustiite.

Ne-a spus despre viața ei. Despre vremurile bune, când ploua şi totul era verde, când şiroaie de apă îşi croiau pe neaşteptate drum prin albiile secate ale râurilor şi când erau lapte şi carne din abundență. A încercat să ne explice cum toate astea ne-au dus la pierzanie: cum atunci când iarba creşte deasă, văcarii se lenevesc, şi copiii se îngraşă. Cum bărbații şi femeile se adună laolaltă, cântând din gură şi din tobe la apus, şi cum asta le distrage atenția şi nu mai văd pericolul. Această amestecătură – ne avertiza ea – duce la rivalitate, conflict, dezastru.

Uneori, în poveştile bunicii apăreau femei curajoase – mame, precum mama noastră – care îşi foloseau istețimea şi curajul pentru a-şi salva copiii de la pericole. Asta ne făcea, într-un anumit fel, să ne simțim în siguranță. Bunica, la fel ca şi mama, era deşteaptă şi curajoasă: cu siguranță puteau să ne salveze când venea vremea să ne confruntăm cu monştrii.

În Somalia, copiii învață de mici şi foarte repede să fie atenți la înşelăciune. Lucrurile nu sunt întotdeauna ceea ce par a fi; chiar şi o greşeală nevinovată poate fi fatală. Morala fiecăreia dintre poveştile bunicii stătea în onoarea noastră. Trebuia să fim puternici, deştepți, suspicioşi, trebuia să respectăm regulile clanului.

Suspiciunea e de folos, mai ales dacă eşti fată. Căci fetele pot fi răpite sau pot ceda tentației. Şi, dacă fecioria unei fete este întinată, nu numai că-şi pierde onoarea, dar distruge şi onoarea tatălui, unchilor, fraților şi verilor ei. Nu există nimic mai rău decât să provoci astfel de catastrofe.

Chiar dacă iubeam poveştile ei, de cele mai multe ori o ignoram pe bunica. Ne aduna în jurul ei, în mare parte cum făcea cu caprele pe care le priponea de copacul nostru, dar noi eram mult prea neastâmpărați. Ne trecea vremea stând la taclale şi sporovăind; nici măcar nu cred că am văzut vreo jucărie până la vârsta de opt ani, când ne-am mutat în Arabia Saudită. Ne tachinam reciproc. Haweya şi Mahad se uneau împotriva mea ori eu şi Haweya ne aliam împotriva lui Mahad. Dar eu şi fratele meu nu am făcut niciodată nimic ca o echipă. Ne uram. Bunica

mea spunea mereu că asta se întâmpla fiindcă eu m-am născut doar la un an după el: îi furasem culcuşul lui Mahad din poala mamei, ca să zic aşa.

Tată nu aveam, pentru că tatăl nostru era la închisoare.

Nu am deloc amintiri cu el la acea vârstă.

Majoritatea adulţilor din Somalia pe care îi cunosc au crescut în deşert. Cea mai estică ţară din Africa şi cea mai săracă, Somalia pătrunde în Oceanul Indian ocrotind capătul Peninsulei Arabiei ca o mână protectoare, înainte de a coborî spre coasta Kenyei. Membrii familiei mele erau nomazi care se mutau întruna dintr-un loc în altul prin deşerturile din nord şi din nord-est în căutare de păşuni pentru turmele lor. Uneori, se stabileau pentru un anotimp sau două; când nu mai era destulă apă sau păşune, sau dacă ploaia se lăsa aşteptată, îşi strângeau coliba, îşi aşezau rogojinile teanc pe cămile şi plecau, încercând să găsească alt loc, mai bun, ca să-şi ţină vitele în viaţă.

Bunica a învăţat să ţească fire de iarbă uscată atât de strâns, încât poţi căra apă kilometri întregi în vasele făcute de ea. Îşi putea încropi singură un mic cămin, cu acoperişul rotunjit din crengi îndoite şi rogojini ţesute, apoi le desfăcea şi le încărca pe cămilă pentru o călătorie destul de aspră. Când bunica mea avea vreo zece ani, tatăl ei, un văcar pe nume Isaq, a murit. Mama bunicii s-a căsătorit cu unchiul ei. (Acesta este un obicei destul de întâlnit. Te scuteşte de zestre şi de probleme.) Când bunica avea treisprezece ani, unchiul acela a primit o propunere pentru mâna bunicii mele, din partea unui nomad bogat, pe nume Artan, care avea în jur de patruzeci de ani. Artan făcea parte din ramura Dhulbahante, care era o ascendenţă bună a lui Darod. Era foarte respectat, priceput la animale şi un bun explorator: îşi cunoştea împrejurimile atât de bine, încât ştia mereu unde să se mute şi încotro va găsi apă. Alţi membri ai clanului veneau cu el ca să le arbitreze disputele.

Artan era deja însurat, dar el şi soția lui nu aveau decât un copil, o fiică, doar cu puțin mai mică decât bunica mea. Când s-a hotărât să-şi mai ia o soție, Artan l-a ales mai întâi pe tatăl miresei, care trebuia să fie un om dintr-un clan bun, cu o reputație decentă. Fata trebuie să fie muncitoare, puternică, tânără şi pură. Bunica mea, Ibaado, era toate astea la un loc, iar Artan a plătit un preț de mireasă pentru ea.

La câteva zile după ce Artan s-a căsătorit cu ea şi a luat-o cu el, bunica a fugit. A reuşit să meargă aproape tot drumul până la tabăra mamei ei înainte ca Artan să o ajungă din urmă. El a fost de acord să o lase să se odihnească puțin împreună cu mama ei şi să-şi revină. Apoi, după o săptămână, tatăl ei a dus-o în tabăra lui Artan şi i-a spus: „Acesta este destinul tău".

Tot restul vieții ei, bunica mea a fost genul de persoană căreia nu aveai ce să-i reproşezi, din nici un punct de vedere. A crescut opt fete şi un băiat şi nu s-a auzit niciodată vreo vorbă despre virtutea sau despre munca lor. Le-a insuflat copiilor ei un remarcabil simț al determinării, supunerii şi onoarei. Creştea vite, aducea lemne de foc, construia garduri din bețe legate între ele cu ramuri spinoase. Avea mâini dure şi capul tare, iar când soțul ei găzduia întruniri ale clanului în calitatea lui de arbitru, le ținea pe fete departe de bărbați, de cântece şi de tobe. Doar de departe puteau asculta concursurile de poezie şi-i putea privi pe bărbații care vindeau mărfuri şi depănau poveşti. Bunica mea nu nutrea gelozie față de cealaltă soție mai în vârstă, deşi o evita; când soția mai în vârstă a murit, bunica a tolerat prezența fiicei vitrege înfumurate, Khadija, fata care era aproape de aceeaşi vârstă cu ea.

Artan avea nouă fiice şi o soție tânără. Să vegheze la onoarea femeilor sale era ceva de maximă importanță. Le ținea straşnic departe de alți nomazi, hoinărind săptămâni întregi ca să găsească un loc de păşune fără bărbați tineri. Hălăduiau la nesfârşit prin cele mai îndepărtate părți ale deşertului. În timp ce noi ne aşezam sub copacul talal de lângă casa noastră din Mogadiscio, bunica deseori ne povestea despre cât de simplu şi frumos era să stea în fața unei

colibe pe care o construise cu propriile mâini, uitându-se la întinderea vastă şi nesfârşită.

Într-un fel, bunica trăia în Epoca de Fier: nu exista nici un sistem de scriere printre nomazi. Artefactele din metal erau rare şi prețioase. Britanicii şi italienii pretindeau că ar conduce Somalia, dar asta nu avea nici o importanță pentru bunica mea. Pentru ea, importante erau doar clanurile: clanurile mari, nomade, ale lui Isaq şi ale lui Darod, cele mai mici, ale fermierilor Hawiye, şi chiar cele mai mici, inferiorul Sab. Când a văzut prima dată un alb, bunica avea treizeci de ani şi şi-a închipuit că pielea acelui om se tocise.

Mama mea, Asha, şi sora ei geamănă, Halimo, se născuseră pe la începutul anilor ’40. Bunica le-a născut singură, sub un copac. Erau al treilea, respectiv al patrulea copil al ei; avea vreo optsprezece ani şi îşi ducea caprele şi oile la păscut când au apucat-o durerile. S-a aşezat şi a născut, apoi a tăiat cordoanele ombilicale cu cuțitul pe care îl avea la ea. Câteva ore mai târziu, a strâns caprele şi oile şi a reuşit să mâne turma acasă, înainte să se facă noapte, ducându-le în brațe şi pe cele două fiice nou-născute. Nimeni nu a fost impresionat de isprava ei: nu făcuse decât să aducă acasă alte două fete.

Pentru bunica, sentimentele erau un răsfăț prostesc. Mândria era importantă – să fii mândru de munca şi de puterea ta – şi încrederea în sine. Dacă erai slab, oamenii te vorbeau de rău. Dacă gardurile tale din ramuri spinoase nu erau destul de puternice, animalele erau hăituite de lei, hiene şi vulpi, soțul ți se însura cu alta, fetelor tale li se fura fecioria, iar băieții erau considerați lipsiți de orice valoare.

În ochii ei, noi eram copii nefolositori. Crescute într-o casă construită din ciment, cu un acoperiş zdravăn, noi nu aveam deprinderi de valoare. Noi mergeam pe drumuri; drumul din fața casei noastre nu era pavat, dar totuşi era o cărare bătătorită de praf. Beam apă de la robinet. Niciodată nu am fi fost în stare să găsim drumul

de întoarcere cu animalele către casă prin deşert; nu puteam nici măcar să mulgem o capră fără să fim lovite.

Bunica mă disprețuia. Eram îngrozită de insecte, aşa că în ochii ei eram un copil cu adevărat prost. Când fetele ei au împlinit cinci sau şase ani, bunica le învățase deja îndeletnicirile de bază de care aveau nevoie ca să supraviețuiască şi pe care eu nu le cunoşteam deloc.

Şi mama ne spunea poveşti. Învățase să aibă grijă de animalele familiei sale, le ducea la păscut în deşert prin locuri sigure. Caprele erau o țintă uşoară pentru un animal de pradă, la fel era şi o fată tânără. Dacă mama sau surorile ei erau atacate de către bărbați în deşert, era vina lor: trebuiau să plece de cum vedeau o cămilă necunoscută. Dacă erau vreodată prinse, trebuiau să spună de trei ori: „Allah îmi este martor că nu vreau să am nimic de-a face cu tine, te rog să mă laşi în pace". Să fie violate era cu mult mai rău decât să moară, deoarece aceasta întina onoarea întregii familii.

Dacă invocarea lui Allah nu avea nici un efect, bunica le-a învățat pe fetele ei să fugă în jurul bărbatului, să se lase în jos, să-i atingă partea dintre picioare, de sub brâu şi să-l tragă tare de testicule. Dacă nu scăpau, bărbatul putea să le lovească, dar ele trebuiau să-şi protejeze capul ca să încaseze loviturile numai în spate şi să spere că rezistă suficient de mult până leşină atacatorul. Mişcarea aceasta se cheamă *Qworegoys,* iar femeile din familia bunicii mele le învățau la rândul lor pe fiicele lor, exact aşa cum le învățau să facă garduri din ramuri spinoase ca să protejeze coliba de hiene.

Îmi amintesc de o după-amiază când eu şi Haweya eram copii şi ne uitam la bunica noastră cum unge cu seu de oaie un nod de funie țesută înainte de a o înmuia în vopseaua din plante care avea să o facă rezistentă şi să o coloreze în negru.

– O femeie singură este ca o bucată de seu de oaie în soare, ne spuse ea. Grăsimea aceea va atrage totul. Înainte să-ți dai seama, furnicile şi insectele o acoperă, până nu mai rămâne altceva decât o pată de grăsime. Bunica arăta către o bucată de grăsime care se

topea la soare, chiar sub umbra copacului talal. Era neagră de furnici şi musculiţe.

Ani de zile imaginea asta mi-a populat coşmarurile.

Ca fetiţă, mama mea a fost mereu ascultătoare, mereu obedientă. Dar când a crescut, lumea a început să se schimbe. Vechile tradiţii ale nomazilor se schimbau pe măsură ce viaţa modernă îi ademenea în sate şi oraşe. Şi astfel, când avea cam cincisprezece ani, mama mea a părăsit deşertul. Şi-a lăsat în urmă părinţii şi surorile mai mari, şi chiar şi pe sora ei geamănă, şi a plecat. Apoi a urcat într-un camion şi a ajuns în portul Berbera, de unde a luat vaporul spre Arabia, traversând Marea Roşie.

Khadija plecase înainte. Khadija era sora vitregă mai mare, copilul primei soţii a tatălui ei. O altă soră mai mare a mamei mele făcuse şi ea călătoria asta. Nu ştiu ce le-a determinat să o facă; mama rareori se încredea în propriile emoţii. Dar în anii ’50, viaţa modernă înghiontea cu coatele ei ascuţite cele mai îndepărtate părţi ale lumii. Mama era tânără, la urma urmei, şi mă gândesc că poate nu-i plăcea să rămână în deşert când toţi tinerii plecaseră la oraş.

A ajuns la Aden, unde Khadija se stabilise deja: un oraş mare, un centru al dominaţiei coloniale britanice în Orientului Mijlociu. S-a angajat ca servitoare la o englezoaică. A învăţat despre furculiţe, scaune, căzi de baie şi perii de curăţat. Îi plăceau ritualurile stricte – curăţenia, împăturitul, călcatul – şi înzorzonarea elaborată a vieţii de familie. Mama devenise cu mult mai scrupuloasă faţă de astfel de lucruri decât femeia pentru care lucra.

Deşi era singură în Aden şi nesupravegheată de părinţi, mama era extrem de virtuoasă. Era hotărâtă să nu dea nimănui vreodată prilejul să spună că ea, Asha Artan, s-a comportat necuviincios. Niciodată nu a luat taxiul sau autobuzul, de teama de a nu se aşeza lângă un bărbat necunoscut. Fugea de bărbaţii somalezi care

mestecau *qat*[1] şi de fetele care le făceau ceaiul şi care glumeau în preajma lor, în timp ce pe ei îi cuprindea euforia frunzelor mici şi grase care îi făcea să vorbească şi să râdă. În schimb, în Aden, mama mea a învăţat să se roage în maniera islamică potrivită.

Trăind în deşert, bunica nu avusese niciodată cu adevărat timp să se roage. Printre nomazi, femeile nu trebuie neapărat să se roage. Bărbaţii erau cei care îşi întindeau rogojinile pentru rugăciune pe nisip de cinci ori pe zi, cu faţa la Mecca, recitând din Coran. Dar acum, în Peninsula Arabă, unde Profetul Mahomed a avut revelaţia, mama a învăţat purificările ritualului. A învăţat să se acopere cu o pânză simplă şi să se roage: stând în picioare, stând jos, prosternându-se, întorcându-se, când la dreapta, când la stânga, în baletul supunerii faţă de Allah.

În deşert, femeile nomade nu se acopereau. Ele *munceau,* şi e greu să munceşti acoperită cu un văl lung. În timp ce bunica păştea vitele sau gătea, se înfăşura într-o pânză aspră şi lungă care se numea *goh* permiţând să i se vadă doar mâinile, părul şi gâtul. Pe vremea bunicii, bărbaţii erau de obicei de faţă în timp ce femeile alăptau copiii; dacă se-ntâmpla ceva văzând câţiva centimetri de piele dezgolită a vreunei femei, bărbaţii nu lăsau să se observe.

Mama mea nu avea nici un protector în Aden: nici tată, nici frate. Pe stradă, bărbaţii o priveau chiorâş sau o necăjeau. Începuse să poarte un văl, la fel ca femeile arabe care, atunci când ieşeau din casă, se îmbrăcau în robe dintr-un material lung şi negru şi aveau doar o deschizătură prin care li se vedeau ochii. Vălul o proteja de bărbaţii care se uitau pe furiş la ea şi de sentimentul de dezgust pe care i-l trezeau astfel de priviri. Vălul era un simbol al credinţei ei. Ca să fii iubită de Dumnezeu, trebuia să fii modestă, iar Asha Artan voia să fie cea mai decentă şi mai virtuoasă femeie din oraş.

---

[1] Qat-ul sau Khat-ul, numit şi „drogul verde“ este un drog provenit de la arbustul *Catha edulis,* care creşte în Africa de Est. Mestecarea frunzelor verzi este foarte răspândită în această zonă. (n.tr.)

*

Într-o zi, bunicul meu, Artan, a venit la Aden. I-a spus mamei că primise o cerere în căsătorie pentru ea, iar el o acceptase. Mama avea cam optsprezece ani; nu-l putea înfrunta pe tatăl ei. Aşa că a tăcut. Tăcerea unei fecioare este răspunsul cel mai potrivit în cazul unei cereri în căsătorie; simbolizează un consimţământ demn.

Aşadar, mama s-a căsătorit cu acest bărbat, al cărui nume era Ahmed, chiar dacă atunci când l-a văzut nu l-a plăcut: era prea scund şi avea tenul prea închis, unde mai pui că şi fuma, ceea ce pentru ea era cel puţin la fel de rău ca şi când ar fi mestecat *qat*. Ahmed era un Darod, ca şi ea, şi era şi un Harti, la fel ca ea; doar că, în loc să fie nomad Dhulbahante, ca mama, el era negustor, un Wersengeli. Aşa că mama îl dispreţuia pe bărbatul acesta, chiar dacă era bogat.

Acest bărbat Wersengeli a luat-o pe mama în Kuweit, unde a devenit stăpâna unei case mari cu gresie pe jos, apă caldă curentă şi electricitate. Primul lucru pe care l-a făcut mama a fost să le concedieze pe toate servitoarele: nimeni nu putea face curăţenie destul de bine pentru Asha Artan. S-a apucat să creeze gospodăria perfectă. A născut un fiu şi l-a numit Muhammad, ca pe profet, numele cel mai potrivit pentru băiatul cel mare.

Apoi tatăl ei, care acum era bătrân, a murit, şi mama a făcut ceva extrem de surprinzător: i-a spus soţului ei că vrea să divorţeze.

Sigur că mama nu avea dreptul la divorţ după legea musulmană. Putea să ceară divorţul doar dacă soţul ei era impotent sau dacă o lăsa complet săracă. Toţi membrii clanului ei din Kuweit îi spuneau că e ridicolă. Soţul ei era bogat şi, deşi îşi putea permite câteva soţii, venea acasă, la ea, în fiecare noapte. Ce altceva îşi mai putea dori? Dacă ar divorţa, ar deveni marfă folosită – nemaifiind virgină. Mai mult decât atât, ziceau ei, ar fi căpătat reputaţia de a nu fi *baarri*.

O femeie *baarri* este ca o sclavă pioasă. Respectă familia soţului ei şi o hrăneşte fără să pună întrebări şi fără să se plângă. Nu se

văicăreşte niciodată şi nu are pretenţii de nici un fel. E puternică în tot ce face, dar îşi ţine mereu capul plecat. Dacă soţul ei este violent, dacă o forţează să se culce cu el şi apoi o tachinează, dacă hotărăşte să-şi ia o altă soţie sau o bate, ea trebuie să-şi coboare privirea şi să-şi ascundă lacrimile. Şi munceşte din greu, fără să i se poată reproşa ceva. Este un animal de trudă, devotat, bine antrenat şi primitor. Asta înseamnă să fii *baarri*.

Dacă eşti somaleză, trebuie să înveţi să-ţi spui că Dumnezeu este drept şi atoateştiutor şi că te va recompensa în viaţa de apoi. Între timp, cei care ştiu despre răbdarea ta şi despre toate câte înduri, îi vor felicita pe tatăl şi pe mama ta pentru modul desăvârşit în care te-au crescut. Fraţii îţi vor fi recunoscători că le păstrezi onoarea şi se vor lăuda la alte familii cu supunerea ta eroică. Şi poate că, în cele din urmă, familia soţului îţi va aprecia obedienţa şi, într-o bună zi, soţul tău te va trata ca pe o fiinţă umană.

Dacă în tot acest timp cât eşti o *baarri,* simţi durere, umilinţă, ţi-e rău sau ai o senzaţie că felul în care eşti exploatată nu mai ia sfârşit, trebuie să ascunzi toate astea. Dacă tânjeşti după iubire şi mângâiere, trebuie să te rogi în tăcere la Allah ca să-l facă pe soţul tău mai uşor de suportat. Rugăciunea este cea care îţi dă ţie putere. Mamele nomade trebuie să încerce să transmită fiicelor lor acest talent şi această putere: *baarri*.

Ani de zile, mama mea fusese perfectă. Virtutea ei devenise legendară, obiceiurile ei legate de muncă erau impecabile. Într-o oarecare măsură, făceau parte din natura ei: mama a găsit putere şi mângâiere în regulile bine trasate şi în certitudinea relativă potrivit căreia, dacă se va dovedi un om bun, va ajunge în rai. Totuşi, eu cred că ea se temea şi că tatăl ei ar putea să o blesteme dacă nu i se supunea. Blestemul unui tată e cel mai rău lucru care ţi se poate întâmpla, biletul care te duce direct în iad.

Dar, după ce a tatăl ei a murit, mama şi-a înfruntat soţul. S-a îndepărtat de el cu forţa dispreţului pe care îl acumulase atâta amar de vreme. Refuza chiar să-i vorbească. În cele din urmă, el a fost de acord să nu conteste cererea ei de divorţ. Judecătorul

kuweitian i-a dat dreptul la alți șapte ani împreună cu fiul ei. Când acesta avea să împlinească zece ani, trebuia să se întoarcă să trăiască împreună cu tatăl său; până atunci, mamei i se dădea voie să-și crească singură fiul.

Când mama s-a maturizat, Somalia n-a mai existat. Deși toate clanurile vorbeau aceeași limbă, deși în dialecte diferite, trăiau pe propriile teritorii și se considerau deosebiți. Ceea ce se numește acum Somalia era împărțită între britanici și italieni, care au ocupat țara, separând-o în două colonii. În 1960, coloniștii au plecat, lăsând în urma lor un stat nou-nouț și independent. Se născuse o națiune unificată.

Această țară nouă, Somalia, avea o democrație, un președinte, un steag, o armată, chiar și o monedă proprie: bancnote sepia cu imagini ale unor animale domestice și ale unor oameni care lucrau pământul, cu scene pe care mama nu le văzuse niciodată. Familii care nu cunoscuseră alt tip de viață decât cel rural au început să se îndrepte către noua capitală a țării, pe care coloniștii o numiseră Mogadiscio. Erau încântați de ideea de a construi o națiune nouă, mare și puternică. Atât de multe speranțe s-au năruit în anii care au urmat din cauza luptelor interne din cadrul clanurilor, din cauza corupției și a violenței din țară, ca în multe altele din Africa. Dar mama nu putea să anticipeze ce avea să se întâmple și, ca mulți alții, a împachetat, și-a luat fiul și zestrea pe care i-o dăduse soțul ei când s-a căsătorit cu el și s-a întors în Somalia, la Mogadiscio, capitala în care nu mai fusese până atunci.

Tot restul vieții ei, bunica a ocărât-o pe mama pentru decizia ei. Mogadiscio nu era pământ al lui Darod, nici măcar al lui Isaq. Era în inima teritoriului Hawiye, de care mama mea nu aparținea. Bunica spunea mereu că fostul soț al mamei trebuie să o fi blestemat, ceea ce a determinat o alegere atât de prostească. Sau poate că vreun jinn a scăpat din cauza feței descoperite și atitudinii sfidătoare a mamei față de căsătoria pe care tatăl ei i-o aranjase. Bunica ura casele dure, din ciment, străzile înguste, lipsa orizontului din Mogadiscio, după cum ura să știe că familia ei nu mai era

în siguranță pe teritoriile Darod din nord. Dar, încă o dată, mama se depărtase de tradițiile părinților ei. Și, din nou, o urma pe sora ei vitregă Khadija Artan, care se stabilise în Mogadiscio împreună cu soțul ei.

Khadija era o femeie uimitoare, la fel de înaltă și de slabă ca și mama. Avea o față osoasă, ochi ca de vultur și un fel dominator de a fi. Vocea îi era puternică, iar gesturile demne și calculate. Bunica o ura. Khadija era îndrăzneață; purta rochii lungi, din Vest, care îi coborau către glezne, dar care erau mulate pe corp și aveau fermoare și nasturi. Dar se înfășura și în pânzeturi rurale *goh* sau în *dirha* de oraș. Dar costumele ei erau din cele mai bune materiale, cele mai scumpe mătăsuri sau șifon – față de bumbacul obișnuit –, iar felul în care le purta le făcea pe celelalte femei să pară neîngrijite și stângace. Ea era modernă, fermecătoare când era vorba despre independență, politică și discuții noaptea, în stradă. Mergea grăbit și sigur pe străzile noii capitale, cu un aer de superioritate.

Deși era căsătorită (și mai ales, căsătorită bine), Khadija se simțea pustiită: avea un destin teribil. Unii oameni ziceau că e din cauză că era o vrăjitoare și o încăpățânată. Bunica mormăia că un blestem se abătuse asupra ei din cauza lipsei de supunere și a capriciilor. Dacă era sau nu un blestem, ea reușea să-l ignore.

Khadija a sfătuit-o pe mama să cumpere un lot de pământ vizavi de o companie de autocamioane deținută de fiul cel mai mare al soțului ei, cu cealaltă soție. Era un cartier nou, și acum, când Mogadiscio devenise capitală, clanul Darod a început să emigreze într-acolo. Această zonă, Hoden, era mai curată și mai sănătoasă decât centrul orașului, unde grațioasele clădiri vechi, italiene erau înconjurate de străzi murdare și aglomerate. Drumurile nu erau pavate în cartierul nostru, iar de electricitate nu beneficiau multe case; a noastră n-a avut niciodată. Dar mama a cumpărat pământul. S-a mutat acasă la Khadija și a început să facă planuri de a-și construi propria casă.

Ideea despre cum să arate casa i-a venit mamei pe rând, pe măsură ce făcea rost de materiale. Nu erau decât două camere mari,

cu pereți zugrăviți în alb, din plăci de zgură şi podea din ciment. Porțiunea din fața intrării principale era tot din ciment; restul era din nisip. Construcția acestei case a necesitat mult timp. Totul a fost zugrăvit în alb, cu excepția uşilor şi a obloanelor, care erau verzi, culoarea pe care mama mea o considera potrivită pentru o uşă musulmană decentă. Soba de gătit era afară, sub o apărătoare de soare, lângă un copac talal înalt, în care un bărbat îşi putea întinde rogojina la umbră în după-amiezile fierbinți.

Khadija era băgăcioasă, mereu dirija destinele altor oameni şi aranja căsătorii. Mama era tânără şi nu avea prea multe de făcut; nu s-ar fi cuvenit să muncească. Khadija i-a sugerat să-l lase pe micul Muhammad cu ea şi să plece, să facă un curs ca să învețe să scrie şi să citească. Un tânăr pe nume Hirsi Magan tocmai se întorsese de la o universitate din America şi îi învăța pe oamenii obişnuiți din Mogadiscio să scrie şi să citească.

Tânărul acela, Hirsi Magan, avea să devină tatăl meu. Când eram mică, pentru mine era ca un erou din legende, cu foarte puțin mai real decât vârcolacii bunicii. Sora mai mare a tatei, mătuşa Hawo Magan, venea la noi acasă şi ne spunea poveşti despre el, cum a crescut el în partea de nord a deşertului. Tatăl lor, Magan, fusese un războinic legendar. Numele lui însemna „Protectorul" sau, şi mai exact, „Protectorul Celor Pe Care Îi Cucerise". Magan era un Osman Mahamud, din subclanul Darod, care îşi revendicau dreptul de a cuceri şi de a conduce oameni. Magan luptase pentru regele Boqor, care a domnit peste pământurile Macherten, de lângă mare, şi apoi, cam pe la 1890 a început să se supună rivalului lui Boqor, Kenaidiid, care era mai tânăr şi mai dornic să poarte război şi să invadeze teritorii. (Boqor, Magan şi Kenaidiid erau toți veri).

Kenaidiid şi Magan îşi conduceau războinicii prin teritoriile de la sud Senag şi Mudug, care erau ocupate de clanuri mai mici, inclusiv clanul Hawiye, care erau oameni paşnici, în cea mai mare parte fermieri, şi care nu aveau armată. Magan îi disprețuia. Există o poveste potrivit căreia, odată, i-a pus pe sătenii Hawiye să adune

pietre pe care să le aşeze sub formă de cerc şi apoi i-a împins în interiorul cercului, ca să fie ucişi. Apoi le-a ordonat războinicilor lui să le ia pe femei şi să se stabilească acolo, pe teritoriul Hawiye, la nord de Mogadiscio. După spusele bunicii, populația Hawiye din ținutul Mudug nu a uitat niciodată numele lui Magan.

Tatăl meu a crescut în nordul deşertului, fiul ultimei şi celei mai tinere dintre soțiile lui Magan. Ea avea doisprezece sau treisprezece ani când s-a căsătorit cu bătrânul războinic, care avea aproape şaptezeci. Tatăl meu a fost fiul cel mai mic al lui Magan, iar bătrânul pe el l-a iubit cel mai mult. Când Magan a murit, tatăl meu a fost crescut de către frații lui mai mari, unii atât de bătrâni, încât aveau chiar şi nepoți. Îl luau cu ei călare prin deşert chiar înainte să poată merge în picioare.

Fiii lui Magan erau negustori şi războinici bogați şi puternici. Tatăl meu a crescut bine îngrijit: inteligent, sigur pe sine şi răsfățat. S-a împrietenit cu un bătrân, Osman Yusuf Kenaidiid, nepotul lui Kenaidiid pentru care luptase tatăl său. Magan mereu îl copia pe omul acesta; era tăcut şi îşi acoperea gura cu o pânză, pentru că nu trebuia să irosească vorbele, pentru că ele trebuiau să iasă ca urmare a unei reflecții profunde.

Elocința, folosirea unei limbi elegante sunt foarte admirate în Somalia; lucrările marilor poeți sunt lăudate şi memorate de către săteni, uneori de către generații întregi. Dar doar câțiva poeți sau oameni au scris vreodată în somaleză. Şcolile pe care coloniştii le-au lăsat în urmă erau pur şi simplu prea puține pentru a educa o națiune care acum era reprezentată de milioane de oameni.

Osman Yusuf Kenaidiid era învățat. Inventase o scriere în care consemna sunetele limbii somaleze pentru prima dată şi pe care oamenii o numeau Osmanyia. Se scria înclinat, ondulat şi ingenios, iar tata se apucase să o învețe.

Osman era un profesor bun şi avea multe legături cu coloniştii italieni care conduceau sudul Somaliei. Tatăl meu, protejatul lui, a început să se ducă la o şcoală din Mogadiscio, capitala colonială a italienilor. S-a înrolat în Liga Somaleză pentru Tineret şi

a însufleţit discuţiile despre viitor, când puterile coloniale care domneau peste marea naţiune somaleză puteau să dispară şi să se formeze o singură ţară, care să uimească Africa. A învăţat italiană şi chiar s-a dus să studieze la Roma o perioadă: ceea ce era o ocazie rară pentru un somalez, dar descendenţii lui Magan erau bogaţi. S-a căsătorit cu o femeie pe nume Maryan Farah, din subclanul Marehan, al lui Darod.

Apoi tatăl meu s-a hotărât să meargă la universitate în Statele Unite: Universitatea Columbia, din New York. America l-a inspirat. Obişnuia să spună: „Dacă au putut realiza ceea ce au realizat după doar două sute de ani, atunci noi, somalezii, cu puterea noastră de a îndura şi de a ne schimba, putem să creăm un fel de Americă în Africa“. Tatăl meu a insistat ca soţia sa, Maryan, să-l însoţească, şi aşa a început şi ea să studieze acolo. Fiica lor, Arro, abia un bebeluş atunci, fiind născută în 1965, a rămas în Somalia, cu bunica.

După ce a absolvit la Columbia, cu diplomă în antropologie, s-a întors în Somalia, ca mulţi alţi tineri privilegiaţi, ca să ajute la clădirea viitorului naţiunii. Maryan nu a reuşit să promoveze examenele, iar el i-a cerut să rămână în America până îşi termină studiile. Lui i s-a părut firesc să se îndrepte către noua capitală, Mogadiscio.

Tata se gândea că, din moment ce o nouă naţiune curajoasă avea să se creeze, atunci oamenii trebuiau să fie învăţaţi, aşa că a iniţiat o campanie în care să-i înveţe să scrie şi să citească. Pentru a reprezinta el însuşi un exemplu, a intrat la clasă să predea.

În Somalia, limba este preţioasă. Este tot ceea ce leagă clanurile rivale în ceea ce se cheamă o singură naţiune. Oamenii s-au îndreptat către ora de scriere şi citire a lui Magan Hirsi, în Mogadiscio. Cu tenul închis, nasul lung şi o frunte înaltă, tata avea mai degrabă farmecul unui trubadur intelectual. Deşi nu era înalt, avea prestanţă. Oamenilor le plăcea să stea în preajma lui şi îl ascultau cu respect.

Pe de altă parte, în felul ei, mama era o poetă graţioasă şi deşteaptă şi a devenit una dintre studentele lui cele mai bune. Învăţa

repede. Într-o zi, ea chiar a îndrăznit să pună la îndoială felul în care profesorul pronunțase un cuvânt somalez, scuturându-şi uşor şalul spre spate, cu un dispreț arogant. A fost un lucru îndrăzneț din partea ei, şi surprinzător. Era şi foarte frumoasă, zveltă şi înaltă, cu spatele drept ca tulpina unui copac tânăr.

Tatei îi plăceau limba ascuțită a mamei şi opiniile ei inflexibile. Atracția era reciprocă şi, desigur, Khadija îi încuraja.

Părinții mei s-au căsătorit în 1966. Mama ştia că tata era căsătorit cu Maryan, prima lui soție. Dar Maryan se afla la New York, iar tata nu i-a spus despre noua lui soție. Maryan a aflat despre asta când s-a întors în Somalia, desigur. Nu ştiu sigur când a fost asta.

Întotdeauna a existat o atracție puternică între mama şi tata. Se tachinau şi se provocau reciproc. Într-o cultură care dezaproba să-ți alegi singur partenerul, ei au făcut-o: legătura lor era puternică.

În octombrie 1968, s-a născut fratele meu, Mahad. Părinții terminaseră de construit casa pe terenul pe care mama îl cumpărase în Mogadiscio şi s-au mutat, aducându-l cu ei pe fratele meu vitreg, mai mare, Muhammad, care avea şase ani. Mama a rămas însărcinată cu mine foarte repede, iar bunica a venit din deşert la Mogadiscio ca să o ajute, în ultimele luni de sarcină.

Tata era curajos, învățat, popular, era născut ca să-i conducă pe oameni. A candidat pentru Parlament în oraşul nordic Qardho, dar nu a câştigat. A cheltuit sume uriaşe din banii proprii sponsorizând campanii de alfabetizare şi a investit într-o fabrică de zahăr. Era implicat într-un proiect de a construi un dig în partea de nord, astfel încât oamenii să poată avea apă tot timpul anului şi să nu mai asiste neputincioşi cum seacă râul şi cum se scurge printre crăpăturile din nisip.

Pe 21 octombrie 1969, guvernul a fost răsturnat, în urma unei lovituri de stat. Peste douăzeci şi trei de zile, m-am născut eu, cu şase săptămâni mai devreme şi cântărind cu puțin peste un kilogram

şi jumătate. Pesemne că părinții mei erau fericiți. Tata probabil că mă dezmierda pe genunchi din când în când; nu-mi amintesc. Mahad zice că şi-l aminteşte pe tata pe atunci, dar că nu are decât nişte amintiri vagi: tata era atât de des plecat!

Sora mea, Haweya, s-a născut în mai, 1971. La câteva luni după asta, prima soție a tatălui meu, Maryan Farah, a născut-o pe sora noastră vitregă, Ijaabo. A existat un fel de dispută, iar tata şi Maryan au divorțat. Apoi, în aprilie 1972, când eu aveam doi ani, tata a fost ridicat şi trimis în cel mai cumplit loc din Mogadiscio: vechea închisoare italiană numită „Văgăuna“.

CAPITOLUL 2

Sub copacul talal

În copilărie, încercam să-mi imaginez cum arăta tata. Mama, când o întrebam, îmi spunea doar că noi doi nu ne întâlniserăm niciodată. *Afwayne,* care era un monstru adevărat, nu precum cei din poveştile bunicii, îl aruncase pe tata în puşcărie. *Afwayne* sau Gură Mare era numele după care toţi îl ştiau pe preşedintele Siad Barré. Erau portrete uriaşe cu el în fiecare magazin şi în fiecare loc public din Mogadiscio; avea o gură uriaşă, cu dinţi mari şi lungi. Uneori, poliţia specială a lui *Afwayne* năvălea în casele oamenilor şi îi ducea departe. Îi torturau până recunoşteau lucruri groaznice şi apoi îi omorau. Chiar şi eu ştiam asta. Adulţii din familia mea împietreau cu toţii când auzeau armele celor care îi executau în Piaţa Tribunka.

Siad Barré a ajuns vicecomandant al armatei somaleze încă din timpul independenţei, din 1960, iar mai târziu, după un stadiu de pregătire cu ofiţeri sovietici, a devenit marxist. El era un Marehan, un mic subclan al lui Darod, şi avea o descendenţă foarte umilă. Circumstanţele în care s-a desfăşurat lovitura de stat nu se cunosc prea bine; nu e limpede dacă Barré a ordonat asasinarea preşedintelui sau dacă pur şi simplu a preluat puterea după asasinarea acestuia. Regimul lui era de tip sovietic, cu un singur

partid, un singur sindicat, o organizație a femeilor și grupuri de pionieri. S-au cheltuit sume mari de bani pe arme în detrimentul dezvoltării, dar, cu toate acestea, se investea constant și în școli, atât pentru a-i învăța pe copii să venereze regimul, cât și pentru a-i educa pur și simplu.

În fiecare noapte până am împlinit șase ani, în timp ce mama stătea lângă sobă, noi, copiii, ne așezam în genunchi în semicerc și îl imploram pe Allah să-l elibereze pe tata. Pe atunci, asta nu avea prea mult sens. Mama nu se obosea niciodată să ne spună prea multe despre Dumnezeu; El *exista,* pur și simplu, și lua în seamă mai ales rugăciunile copiilor. Dar, deși mă rugam cu ardoare, nu părea să aibă vreun rezultat. Când am întrebat-o pe mama de ce Allah nu l-a eliberat încă pe tata, ea nu a făcut decât să ne îndemne să ne rugăm și mai mult.

Mama îl putea vizita pe tata la pușcărie, dar numai fratelui meu, Mahad, i se permitea să o însoțească. Eu și Haweya rămâneam acasă, cu bunica. Eram prea mici ca să ieșim în oraș cu mama și mai eram și fete; orice se întâmpla, Mahad avea prioritate. Fratele nostru era mereu furios când se întorcea din aceste vizite, iar mama îl punea să promită că nu ne va povesti nimic: ar fi putut să ne scape în mod prostesc ceva, și poliția secretă putea să audă.

Odată, în timp ce ieșea de la pușcărie împreună cu mama, din clădirea închisorii, Mahad a atacat un portret imens din carton de-al lui *Afwayne,* atârnat la intrare. Cred că avea vreo șase ani. „Azvârlea cu pietre în el și țipa", i-a spus mama bunicii când a venit acasă, în noaptea aceea. „Slavă lui Allah că gardianul de la închisoare era din clanul nostru".

Mama părea că își stăpânește cu greu admirația față de spiritul de luptător al lui Mahad. Dar gardianul ar fi putut să o acuze că-și învață fiul să se opună sistemului, să fie disident. Știam că, dacă nu ar fi fost Allah și protecția clanului, eu și Haweya am fi putut rămâne singure sub copac în noaptea aceea, cu bunica, implorându-l pe Allah să-i elibereze și pe mama, și pe fratele nostru din închisoare.

Allah era pentru mine un mister. Una dintre primele mele amintiri de când aveam vreo trei ani este aceea de a o urmări pe bunica făcând ceva ce mi se părea inexplicabil. Se ghemuia cu fața la pământ, pe o rogojină din dormitorul ei, cu nasul la podea. Eu credeam că juca vreun fel de joc cu mine, aşa că alergam în jurul ei şi mă strâmbam la ea, înghiontind-o. Ea mă ignora şi continua să se aplece şi să se ridice, mormăind lucruri care păreau cumplit de ciudate. Nu le puteam înțelege. În cele din urmă, când termina, se întorcea către mine cu o privire extrem de speriată pe chip. „Copil bastard ce eşti!“ înjura ea, lovindu-mă şi muşcându-mi brațele. „Luate-ar Atotputernicul Allah! Să nu ajungi vreodată în Rai!“

Verişoara mea, Sanyar, fiica de treisprezece ani a surorii gemene a mamei mele, mă elibera din strânsoarea fioroasă a bunicii şi mă scotea din încăpere. Sanyar o ajuta pe bunica să aibă grijă de noi când mama era plecată. Îmi spunea cu blândețe că o deranjam pe bunica de la rugăciune, care era un fel de discuție cu Dumnezeu, cel mai important moment din viața unui adult.

Am tresărit: eram sigură că nu se mai afla nimeni în afară de bunica şi de mine în camera aceea. Dar Sanyar zicea că eram prea mică pentru a înțelege. Mai târziu, aveam să simt prezența lui Allah.

Viziunea bunicii despre univers era complexă. O întreagă cosmologie de entități magice coexista laolaltă cu unicul Dumnezeu, Allah. *Jinnii,* care puteau fi de sex feminin sau masculin, locuiau într-o sferă de mijloc, vecină cu a noastră, şi ar fi putut fi responsabili de nefericire şi boală. Sufletele persoanelor înțelepte şi ale înaintaşilor noştri morți puteau, de asemenea, să intervină pe lângă Dumnezeu în numele nostru.

Într-o după-amiază, când eram puțin mai mari, eu şi Haweya ne pierdeam vremea pe sub copacul talal, când am auzit-o pe bunica vorbind. Se dusese în patul ei, nu se simțea bine, iar noi ştiam foarte

bine că nu trebuia să o deranjăm. Ne-am târât până la uşa camerei ca să ascultăm.

„Dragi strămoşi, lăsaţi-mă să plec“, zicea bunica noastră, cu o voce sugrumată.

Nici un răspuns. Apoi s-a auzit o lovitură.

„Abokor, lasă-mă să plec.“ Lovitură.

„Hassan, lasă-mă să plec.“ Lovitură.

„Dragi strămoşi, lăsaţi-mă să plec.“

Eu şi Haweya muream de curiozitate. Voiam să-i vedem pe oamenii aceia. Am deschis încet uşa. Bunica stătea întinsă pe spate, îmbrăcată în haine frumoase, de sărbătoare, de parcă ar fi fost Aid-ul. În cameră mirosea a tămâie care fumega, iar ea îşi lovea pieptul cu mâinile, implorând înfundat după fiecare lovitură. „Dragi strămoşi, lăsaţi-mă să plec“, suspina ea adânc, de parcă o sugruma cineva.

Priveam în jur, confuze. Nu era nimeni în încăpere, nimic care să semene măcar de departe cu un strămoş – nu că am fi văzut vreodată vreunul. Am împins-o pe Haweya înapoi şi am închis uşa cât de uşor am putut, dar eram buimace. Câteva zile mai târziu, am început să punem în scenă ceea ce am văzut. Ne-am întins una lângă cealaltă în pat şi i-am implorat pe strămoşii noştri imaginari să ne lase să plecăm, cu nişte voci înăbuşite. Atunci bunica a dat năvală în cameră, însoţită de mama.

„Să ardeţi în Iad!“ a strigat ea către noi. „Să vă ia naiba!“ Ne-a fugărit prin cameră şi ne-a ameninţat că îşi face bagajele şi pleacă. Mama a trebuit să ne pedepsească. Avea nevoie de bunica. Ea era mereu plecată de acasă, şi asta tot din cauza lui *Afwayne*.

Siad Barré a creat un stat poliţienesc în Somalia, după cum a încercat să creeze o pretinsă economie. S-a aliat cu Uniunea Sovietică, aşa că Somalia trebuia să devină un stat comunist. În practică, pentru familiile obişnuite, asta însemna să stea ore în şir la coadă sub razele neîndurătoare ale soarelui din Mogadiscio, pentru a primi cantităţi limitate de alimente de bază: făină, zahăr, ulei, sorg, orez şi fasole. Nu putea fi vorba despre carne, cu atât mai puţin

despre ouă, fructe, legume, ulei de măsline sau unt. Oricare dintre acestea trebuia să fie procurate de pe piața neagră.

Mama nu ne anunța niciodată când pleca. Astăzi, era acolo cu noi, apoi dispărea brusc, uneori săptămâni întregi. Am descoperit chiar că exista un fel de tipar al plecărilor ei. Mama mea, rece din fire şi destul de puternică, era copleşită de tristețe. „Ce să mă fac acum, oh, Allah? se văita ea. Singură cu trei copii şi o bătrână. Oare chiar merit să fiu astfel pedepsită?“ Mama plângea, şi bunica o liniştea; eu mă urcam în poala ei şi o mângâiam uşor, ceea ce o făcea să plângă şi mai tare. Apoi dispărea pentru o vreme în vreun sat îndepărtat, călătorind cu unul dintre verii tatălui ei, un negustor care cu mult timp în urmă îşi vânduse cămilele, cumpărase un camion şi acum transporta alimente la oraş.

Uneori, o vedeam când se întoarce acasă, în spatele camionului, imediat după asfințit. Bărbații descărcau saci cu mâncare: orez, făină, zahăr şi cutii din aluminiu cu bucăți mici de carne de cămilă conservată în untură, cu usturoi şi curmale. Descărcarea acestor provizii se făcea repede şi în secret şi erau practic singurele momente când aveam legătură cu vreun bărbat. Ni se amintea să nu spunem nimic despre mâncarea care era păstrată sub paturi, altfel mama şi vărul ei ar putea fi închişi.

Odată, soldații din temuta brigadă Guulwade au venit acasă la noi. A ieşit mama. Erau gărzile speciale ale lui *Afwayne* – mai răi chiar decât poliția. Un bărbat tânăr într-o uniformă verde, cu un pistol, a intrat în curtea noastră. Bunica stătea sub copacul talal. Surprinsă şi furioasă, s-a ridicat în picioare. Era doar cu puțin mai înaltă decât mine, dar impunătoare. „Nenorocitule!“ a început ea să strige. „Arma n-o să-ți redea onoarea pierdută!“ Bunica ura guvernul. „Nu sunteți buni decât să le amenințați pe femeile bătrâne şi pe copiii ai căror tați i-a închis conducătorul vostru laş!“

Am alergat în casă, îngrozită. Observasem că mai erau alți trei bărbați în uniforme lângă gardul nostru. Soldatul s-a îndreptat către casă, iar bunica a încercat să-l oprească. Era cu mult mai scundă decât el, dar avea o privire înfiorătoare; şi-a înălțat gâtul spre el şi

l-a înghiontit cu acul lung şi ascuţit pe care îl folosea ca să facă rogojini şi coşuri şi pe care îl ţinea strâns în pumn.

Soldatul i-a ordonat să se dea la o parte din calea lui. „Laşule“, i-a strigat bunica. Apoi el a împins-o. Ea a căzut, apoi s-a repezit la el cu acul în mână. „Laşule! Laşule!“ i-a şuierat ea. El a ezitat pentru o clipă. I-a privit pe colegii lui de la distanţă. Credeam că va pleca. Apoi a împins-o pe bunica cu forţă. Ea a căzut pe spate. El împreună cu ceilalţi au venit şi au răvăşit totul.

Apoi au plecat. Bunica a strigat după ei: „Fii de târfe! Allah va face să ardeţi în Iad!“ Părea extenuată, şi expresia de pe chipul ei m-a speriat suficient cât să-mi păstrez întrebările pentru altă dată.

Mult mai târziu în seara aceea, mama s-a întors din vizita pe care i-o făcuse tatei la închisoare. Se ducea des acolo. Gătea mâncare specială pentru el, alegând cele mai bune părţi de la un animal, tăind carnea în bucăţi mici, cât un deget, le marina şi le înăbuşea timp de zile întregi.

Sora mea mai mică, Quman, s-a născut când eu aveam trei ani, dar singurul lucru pe care mi-l amintesc despre ea este moartea ei. Am în minte imaginea unui bărbat înalt care stătea în uşă, ţinând în braţe un copil înfăşat. Toată lumea şoptea *Innaa Lillaahi wa innaa Illaahi raaji'uun* – „Noi suntem ai lui Allah şi noi la Allah ne întoarcem“. Îmi amintesc că o trăgeam pe mama de şal şi îi spuneam că acest bărbat vrea să o ia pe sora noastră; de asemenea, îmi amintesc că mama nu făcea decât să rostească întruna aceleaşi cuvinte, împreună cu ceilalţi. Apoi, în memoria mea, bărbatul pleacă împreună cu Quman, care ţipă, iar mama îl urmează, cu faţa golită de durere.

Peste ani, când am crescut destul de mult ca să înţeleg ce fel de moarte fusese aceea, am întrebat-o pe mama de ce micuţa Quman ţipa dacă era moartă. Mama îmi spunea că ţipetele erau doar în mintea mea. Ţipătul a continuat şi nu puteam să-l fac să înceteze.

Au existat atâtea înmormântări în copilăria mea! Soţul mătuşii Khadija, unchiul nostru Ied, a murit când eu aveam patru ani. Avea

să nu mai apară niciodată în maşina lui neagră ca să ne legene în braţe şi să ne spună glume. Apoi, mătuşa Hawo Magan, sora tatei, s-a îmbolnăvit. Era foarte afectuoasă, iar dacă spuneam numele strămoşilor corect ne dădea dulciuri şi ouă fierte. Eu şi Haweya aveam voie să mergem cu mama la spital. Când a murit, am plâns fără nici o consolare. „S-a dus. Nu mai e nimic de făcut“, mi-a spus mama. „Nu mai plânge. Aşa se întâmplă. Dacă ne naştem înseamnă că într-o zi vom şi muri. Există un paradis, şi oamenii buni precum mătuşa Hawo îşi găsesc liniştea acolo.“

Sora cea mai mare a mamei, pe care o chema tot Hawo, a venit să locuiască la noi când s-a îmbolnăvit. Avea ceva la sân care o obliga să stea întinsă pe o rogojină de pe podea toată ziua. Nu voi uita gemetele de durere, nesfârşite şi înăbuşite care ţâşneau printre dinţii scrâşniţi ai mătuşii Hawo care zăcea întinsă acolo zi şi noapte. Bunica, mama şi sora geamănă a mamei, mătuşa Halimo, făceau cu rândul ca să o ungă pe piept cu ierburi *malmal*. Când această mătuşă Hawo a murit, s-au adunat acasă la noi foarte multe femei. Au aprins câteva focuri şi multe dintre ele găteau şi vorbeau. Altele îşi balansau braţele sau şi le fluturau pe deasupra capului şi strigau într-un mod ritmat:

Allah ba'eyey	O, Doamne, am murit
Allah hoogayeey	O, Doamne, sunt distrusă
Allah Jabayoo dha'ayeey	O, Doamne, m-am sfărâmat şi am căzut
Nafta, nafta, nafta	Sufletul, sufletul, sufletul.

Când ajungeau la versul al treilea, femeile cădeau în genunchi, în accese teatrale de isterie. Apoi se ridicau, se apuca fiecare de gât şi strigau cu voci ascuţite *Nafta, nafta, nafta* – „Sufletul, sufletul, sufletul!“

Mama era îngrozită, îmi dădeam seama de asta. „Câtă lipsă de respect faţă de mort!“ spunea ea şuierat. „Femeile Isaq! Nu au nici un pic de simţ al onoarei sau maniere! Cum se pot abandona pe sine atât de ruşinos?“ Mama jelea în tăcere, într-un colţ, aşa

cum se cuvine printre rudele Dhulbahante, un subclan al lui Darod. Era atât de absorbită de durerea ei pentru Hawo, şi furia ei faţă de femeile Isaq era atât de mare, încât abia a observat că eu şi Haweya urmăream fascinate toată scena.

Cam peste două săptămâni, mama şi bunica ne-au prins bătându-ne peste piept, ţipând prin toată curtea şi aruncându-ne pe nisip: „O, Allah, am murit, O, Allah, sunt distrusă!“ Strigam: „Sufletul, sufletul!“ şi izbucneam în chicote frenetice.

Bunica era mai mult decât furioasă. Ea credea că provocam soarta, poate chiar prin trezirea jinnilor nevăzuţi, spirite care erau tot timpul prezente şi care nu făceau decât să aştepte astfel de incantaţii ca să-şi dezlănţuie forţele devastatoare. Ca să înrăutăţească lucrurile, se simţea insultată din cauza snobismului Darod al mamei faţă de femeile Isaq. Femeile acelea erau din acelaşi clan ca bunica.

Când mama era acasă, fiecare dintre noi avea program. Micul dejun şi prânzul nu se negociau; un pui de somn după-amiaza; apoi, în timp ce ea pregătea cina, ne rugam lui Allah ca să convingă guvernul nostru cel rău să-l elibereze pe tata şi să-i odihnească pe morţi. Apoi eram obligaţi să mâncăm şi să ne spălăm, iar în cele din urmă obligaţi să ne culcăm. Când aveau grijă de noi bunica şi Sanyar, nu mâncam dacă nu doream. Eram cam neglijate, dar ne făceam de cap.

Eu eram fascinată de radio, o cutie pătrată, cu un mâner. Vocile ieşeau din nişte cercuri sub forma unor găuri negre. Îmi imaginam că în aparat erau nişte omuleţi şi voiam să-i scot folosindu-mi degetele. Aşa că-mi băgam degetul în fiecare orificiu. De vreme ce nu ieşea nici o fiinţă pe acolo, frecam radioul de ureche şi încercam să-i conving să iasă. Îl rugam pe Allah să mă ajute. Cum nu se întâmpla nimic, odată am umplut găurile cu nisip, apoi m-am ridicat şi am lăsat radioul să cadă pe pământ, sperând că se va desface. Radioul acela însemna foarte mult pentru bunica. Şi ea, ca şi mine, a crezut că e ceva magic când a văzut unul pentru prima dată. În Somalia, bărbatul care citea ştirile în fiecare seară la postul BBC somalez se numea „cel care-i sperie pe bătrâni“. Era acea părticică de viaţă

modernă pe care bunica ştia să o controleze, aşa că atunci când am stricat-o, m-a bătut.

Într-o dimineață, când aveam patru sau cinci ani, un camion a venit acasă la noi, dar, în loc să descarce mâncare, mama ne-a împins pe toți înăuntrul lui. Unul dintre verii mamei ne ridica şi ne dădea drumul pe platforma cu oi şi capre. Nimeni nu ne spusese că vom pleca undeva; nimeni nu se gândise să ne explice ceva nouă, copiilor. Dar, după ce valizele, oalele şi tigăile au fost încărcate odată cu noi, camionul a pornit. Mă gândesc că bunica a convins-o pe mama că ne-am fi purtat mai cuviincios dacă am fi trăit o vreme în atmosfera benefică de la țară. Sau poate era vreo problemă legată de afacerile mamei pe piața neagră.

Drumul a fost zgomotos şi plin de gropi. Adulții se plângeau, iar animalele behăiau îngrozitor. Dar a fost o experiență extrem de captivantă pentru noi, copiii, şi ne bucuram de fiecare clipă a ei. După câteva ore, am adormit.

M-am trezit într-un loc ciudat, în interiorul unei case cu pereți construiți din iarbă amestecată cu pământ şi băligar lipit peste o structură din lemn. Pământul bătătorit era acoperit cu rogojini, iar interiorul era întunecat, fără electricitate. Am intrat să o caut pe mama, iar în locul ei am găsit nişte femei ciudate. Pământul din fața casei era roşu şi nu exista nimic în jurul nostru în afară de pământ lipsit de vegetație, cu doar câțiva copaci şi câteva colibe împrăştiate care arătau exact ca aceea în care tocmai intrasem.

Ne aflăm în Matabaan, mi-a spus mama când am găsit-o, un sat la vreo optzeci de kilometri de Mogadiscio, nu prea departe de râul Shabelle. Păstorii, cei din clanul Hawiye, locuiau acolo şi era destulă apă pentru a ajunge cel puțin pentru o parte din terenul destinat păşunatului din ținutul acela nisipos. Vărul mamei mele, negustorul, probabil că avea cunoştințe în acest sat şi cred că mama s-a gândit că aici vom fi în siguranță şi nu vom suferi de foame. Oricum, ne-a spus că se săturase de Mogadiscio, de tranzacțiile cu alimente şi de secrete. Aici, zicea ea, nu mai trebuie să ne vorbim şoptit sau să ne ascundem de cei de la putere. Spunea: „Uitați-vă

cât de mare e pământul acesta. Avem tot ce ne trebuie, iar voi puteți alerga cât vreți. Allah va veghea asupra noastră".

Cu cât stăteam mai mult în Matabaan, cu atât mai plăcut mi se părea. Eu şi Haweya făceam plimbări lungi împreună cu bunica, păşteam caprele şi oile. Dar pe mine mă îngrozea tot ceea ce mişca: fiecare insectă, fiecare animal. Bunica încerca uneori să mă înduplece. „Un cal sălbatic care o ia la fugă la fiecare lucru care se mişcă se împiedică şi îşi rupe piciorul", îmi explica ea. „Pentru că fugi şi de cea mai mică insectă, poți cădea peste tufa asta şi poți muri, căci este otrăvitoare. Poți cădea peste movila asta şi poți muri, pentru că înăuntrul ei stă ascuns un şarpe. Trebuie să înveți de ce să te temi şi de ce nu."

Când eşti singur, în deşert, te descurci singur. Teama trebuie conştientizată. În Matabaan bunica a încercat să ne învețe regulile necesare pentru a supraviețui. În ce priveşte unele animale, ne spunea ea, cel mai bine este să fugi şi să te ascunzi – cum sunt hienele, bunăoară, şerpii şi câteva specii de maimuțe cărora nu le place să rătăcească prea departe de familiile lor. În ce priveşte alte animale, trebuie să te cațări repede într-un copac, alegându-ți ramurile cu pricepere, astfel încât să nu poată urca după tine. Dacă întâlneşti un leu, trebuie să te ghemuieşti şi să eviți să-l priveşti în ochi. De cele mai multe ori, ne zicea ea, leul nu vine după om: doar în vreme de secetă mare sunt atraşi de carnea de om. Îți vor lua oaia sau capra, iar dacă o fac, vei fi pedepsit sau vei rămâne fără hrană. Însă nu uitați: majoritatea animalelor nu vă vor ataca dacă nu simt că vă e teamă de ele sau dacă vă doriți să le atacați voi primii.

Dar lumea bunicii nu era şi lumea noastră. Sfaturile ei nu făceau decât să mă îngrozească şi mai tare. Lei? Hiene? Nu văzusem niciodată asemenea creaturi. Noi eram copii de la oraş, ceea ce, potrivit standardelor ei nomade, ne plasa sub fermierii de condiție joasă sau clanurile modeste ale fierarilor.

Din cauză că eram total nepricepută la meşteşugurile manuale şi păşunat, singura mea îndatorire în Matabaan era să aduc apă

de la lacul mare care se afla cam la un kilometru şi jumătate de coliba noastră. Mă duceam acolo zilnic împreună cu copiii vecinilor. Adunam frunze de henna pe drum; le mestecam şi le foloseam pentru a ne colora mâinile cu desene portocalii stângace. În găleata mea, apa de la lac era murdară de nămol, dar, de îndată ce o aduceam acasă, mama punea în ea o tabletă specială efervescentă după care devenea atât de limpede, că puteai vedea prin ea fundul găleții.

Oamenii îşi spălau hainele în lac, iar băieții înotau în apa aceea. Mama se temea mereu că băieții Hawiye aveau să-l înece pe Mahad, căci nu ştia să înoate. Liber să hoinărească, pentru că era băiat, fratele nostru era acum mai mereu plecat de acasă. Mama nu ne lăsa niciodată, pe Haweya şi pe mine, să hoinărim. Oricum, Mahad nu ne lua cu el; nu voia ca prietenii lui să ştie că el se joacă cu surorile lui.

Mahad era din ce în ce mai conştient de onoarea de care te bucurai ca bărbat. Bunica îl încuraja: obişnuia să-i spună că el este bărbatul casei. Mahad nu cerea niciodată permisiunea să plece; uneori, se întorcea târziu după căderea nopții, iar mama era atât de nervoasă încât încuia poarta. Se aşeza lângă gard, urlând, iar ea striga pe un ton foarte rece: „Gândeşte-te la onoarea ta, bărbații nu plâng“.

Fratele meu a început să devină coşmarul existenței mele. Odată, în timpul Aid-ului, care sărbătoreşte sfârşitul lunii de post a Ramadanului, fuseseră sacrificate animale pentru un praznic fastuos, şi noi purtam haine noi. Aveam o rochie nouă şi lucioasă, cu o fundă albă, şosete înflorate şi pantofi noi, negri, din piele, foarte ingenioşi. Îmi dădeam aere şi mă mândream, ocolind praful. Fusesem a doua la rând ca să fac baie şi să mă îmbrac; era rândul surorii mele, Haweya, să se spele, când Mahad m-a strigat.

– Ayaan, vino să vezi! a țipat el.

Am alergat către el.

– Ce?

Mahad era la intrarea în toaletă.

– Priveşte, zise el, întinzând mâna să mă ajute să mă ridic pe trepte.

În Matabaan pereţii closetului nu erau decât nişte beţe legate între ele. În mijlocul podelei din pământ bătătorit era o gaură mare cu două pietre de o parte şi de alta. Trebuia să-ţi aşezi picioarele pe câte una din acele pietre şi să urinezi sau să ai scaun, în faţa unui public mare şi ostil alcătuit din muşte. Eu şi Haweya eram îngrozite de gaura respectivă când trebuia să o folosim; mai mult decât atât, picioarele noastre nu erau destul de lungi ca să le întindem. Aşa că, sub supravegherea mamei şi a bunicii, ne făceam nevoile în tufişurile din apropiere.

Acum, mă urcasem totuşi şi mă uitam la gaura neagră şi adâncă a latrinei. Mirosul era îngrozitor, şi muşte uriaşe zumzăiau împrejur. Deodată, Mahad a alergat în spatele meu şi m-a împins înăuntru. Am ţipat cum nu mai făcusem niciodată. Latrina era cu adevărat dezgustătoare şi foarte adâncă, pe deasupra, îmi venea aproape până la umeri. Când mama m-a pescuit de acolo, eram într-o stare de nedescris şi la fel erau şi hainele mele noi. A început să-l blesteme zgomotos pe Mahad.

– Să te ia Atotputernicul Allah! Să putrezeşti într-o groapă! Să mori în flăcări! La ce mă puteam aştepta vreodată de la tine? Comunistule! Evreule! Eşti un şarpe, nu eşti fiul meu!

Mahad o făcuse să îşi piardă complet cumpătul. Într-un acces de furie, l-a apucat pe Mahad şi l-a aruncat în latrina respingătoare.

Apoi, bunica a trebuit să-l pescuiască pe Mahad şi aşa o bună parte a dimineţii festive s-a scurs ca să ne redea din nou curăţenia. A trebuit să mă despart de rochia şi de pantofii mei. Mâinile îmi erau iritate şi mă durea un picior. S-a hotărât să nu plec de lângă mama, în cazul în care m-ar prinde Mahad. Aşa că, mai târziu, în dimineaţa aceea, în timp ce mama şi bunica curăţau împreună carnea măcelărită, eu stăteam pe lângă ele, pe pământul roşu.

– Mahad nu are simţul onoarei, a spus mama, pe un ton de dezgust profund.

– Nu e decât un copil, a replicat bunica. De unde să învețe despre onoare când singurii bărbați pe care îi vede sunt fermierii proşti din clanul Hawiye?

– O să o omoare pe Ayaan într-una din zilele următoare, a zis mama.

– E vina ei, Ayaan este *doqon,* la fel de proastă ca un curmal.

– Nu sunt proastă, am ripostat eu.

– Fii respectuoasă cu bunica, m-a plesnit mama.

– Mamă, dar el m-a chemat să mă duc şi să mă uit, asta a fost tot, m-am plâns eu.

Bunica a rânjit.

– Aşa că te-ai dus şi te-ai uitat.

– Da, *Ayeeyo,* am răspuns eu, cu termenul politicos şi respectuos, însoțit de tonul potrivit adresării către bunica.

Bunica a scos un sunet cotcodăcit şi malițios.

– Vezi? E proastă, şi numai Allah o poate ajuta. Oricare copil de şase ani ştie mai bine cum să procedeze, Asha. Nu ai decât să-l blestemi pe băiat cât vrei, dar Ayaan este proastă şi n-o să-ți provoace decât necazuri.

Mahad greşise, dar şi eu fusesem nepermis de credulă, ceea ce însemna că am fost proastă. Mi-a scăpat din vedere că trebuie să fiu suspicioasă. Meritam disprețul bunicii. Nu aveam voie să-i răspund necuviincios bunicii, iar mama nu a spus nimic ca să mă apere. Nu puteam decât să suspin şi să fierb în sinea mea.

Ne-am întors la Mogadiscio la fel de subit şi de inexplicabil cum plecasem. Adulții nu ne explicau niciodată nimic. Ei îi tratau pe copii ca pe nişte animăluțe, creaturi care trebuiau târâte după ei spre etapa de maturizare înainte de a fi vrednici să primească informații şi să participe la discuții. Într-o oarecare măsură, tăcerea mamei era de înțeles. Cu cât ştiam mai puțin, cu atât mai mici erau şansele să trădăm ceva față de Guulwade.

În Mogadiscio, zilele ne păreau din nou mai lungi şi mai goale, animate doar de vizitele ocazionale ale rudelor mamei. Mătuşi şi

veri, şi verii mătuşilor – femei de acolo, din deşert, care veneau la Mogadiscio ca să se căsătorească sau bărbaţi în căutare de slujbă. Dar, în atmosfera aceea de oraş, ei erau pur şi simplu stângaci. Erau pierduţi în trafic şi chiar la toaletă; mama a trebuit să-i înveţe să nu-şi facă nevoile pe jos. Erau necioplţi, purtau haine care îi făceau să pară stingheri, iar femeile îşi puneau tot felul de obiecte sclipitoare în păr. Mama le învăţa mereu: să stea pe scaun, să şteargă masa cu un burete, să nu mănânce ca nişte sălbatice şi să-şi acopere umerii, în loc să meargă cu paşii lor mari purtând *goh,* o fâşie lată din pânză pe care şi-o înfăşurau femeile din deşert în jurul corpului şi apoi şi-o aruncau peste umăr, lăsând să se vadă o parte din umeri şi din gât.

Ca toţi oamenii de la oraş, mama se simţea superioară acestor ţărani din *miyé*. Ştia că vor trebui să accepte faptul că ceea ce-i învăţa ea era mai bine decât ceea ce făceau ei, pentru că şi ea se mutase la oraş. Dar, ca toţi oamenii de la ţară, rudelor ei *miyé* le displăcea să li se vorbească de sus. Dacă mama era prea tăioasă cu ei, se supărau şi plecau.

Mahad începuse şcoala generală, iar eu, micul meu război cu bunica. Uneori, mă urcam în copacul talal când ea se aşeza sub el, şi apoi scuipam în jos. Nu pe bunica, pentru că nu aveam voie să fac aşa ceva, ci lângă ea, pe nisip. Bunica i se plângea mamei; apoi urma o discuţie fără sfârşit, dacă saliva era pe bunica sau *lângă* ea. Asta ducea la interzicere totală a scuipatului. Aşa ne trecea nouă timpul, cu genul acesta de ceartă inutilă.

Ignorate de către cei mari, eu şi Haweya inventam jocuri special ca să-i enervăm. Dacă ne dădeau afară din casă, ne jucam de-a Guulwade. Una dintre noi se comporta agresiv şi tiranic, pretinzând că avea o armă, o flutura în aer cerând să vadă ce se afla sub paturi. Cealaltă făcea tot ceea ce interzicea *Afwayne,* adică ascundea mâncare sau le cerea copiilor imaginari să-l implore pe Allah să elibereze anumiţi oameni.

Noi ceream, destul de tare, răsturnarea lui *Afwayne* şi a regimului lui. Uneori, urcam în copacul talal şi strigam către Haweya:

„Ha ha, eu sunt un Darod, Harti, Macherten, Osman Mahamud şi fiica lui Hirsi Magan!“ *Afwayne* a interzis sistemul de organizare în clan, şi oamenilor nu li se mai permitea să se întrebe din ce clan proveneau. Acum se presupunea că suntem doar somalezi, o naţiune glorioasă, fără organizare pe clanuri, pe care o unea veneraţia pentru Siad Barré. Să vorbeşti despre clanul tău te făcea să fii catalogat drept „anti“ – un oponent al regimului – şi puteai ajunge la închisoare şi torturat. Zarva aceasta îi făcea pe adulţi să-şi piardă minţile, în special pe mătuşa Khadija, care era singurul membru al familiei care îl sprijinea cu adevărat pe *Afwayne*. După astfel de ieşiri, atât ea, cât şi ceilalţi ne izgoneau în casă ca să ne jucăm.

Dormitorul nostru era mare şi aproape gol, cu pereţii atât de înalţi, încât se auzea ecoul. Inventaserăm jocul de a ne lua la întrecere cu ecoul, făcând zgomote mai ciudate şi mai puternice decât el. Asta răsuna asemenea unei rachete cumplite, încât bunica ne dădea iarăşi afară din casă.

Mătuşa Khadija a venit cu o soluţie pentru aparenta noastră energie nesfârşită. Khadija era perfect de acord cu toate lucrurile moderne, inclusiv şcoala locală nou-nouţă. „Ayaan trebuie să meargă la şcoală dimineaţa, iar la şcoala coranică după prânz“, a decretat ea. Mama era refractară la a-şi lăsa fetele să plece de acasă, unde eram protejate de orice rău sau păcat. La şcoală, aş fi fost în pericol de amândouă. Cu toate acestea, Mahad se ducea deja la şcoală, iar tata, consultat fiind în legătură cu acest subiect, probabil i-a spus să mă lase să fac asta. În cele din urmă, contrar dreptei ei judecăţi, a fost de acord.

Aşa că, la vârsta de cinci ani, am primit o uniformă aspră. Aveam să cresc şi să ies singură în lume. Mama m-a avertizat că la şcoală mi se va cere să cânt imnuri de loialitate faţă de Siad Barré, dar că nu trebuia să fac asta. „Mişcă-ţi buzele sau spune doar primul verset din Coran“, mă instruia ea. „Poţi să nu cânţi osanale pentru *Afwayne*. Învaţă doar să citeşti şi să scrii şi nu vorbi

cu ceilalți copii, ar putea să ne trădeze. Stai singură.“ Repeta asta în fiecare dimineață.

În prima zi, învățătoarea m-a lovit în cap când am refuzat să deschid gura ca să cânt cântecele. M-a durut, așa că am repetat după ea. Mă simțeam groaznic: îi înşelam atât pe tata, cât şi pe mama. În fiecare dimineață, în rând cu ceilalți copii, încercam doar să-mi mişc buzele şi aceeaşi învățătoare mă scotea din rând şi mă bătea. Spunea întregii clase, ca o introducere, că eram fiica unuia care era împotriva sistemului şi că şi eu eram împotrivă, căci tot ce învățam la şcoală era să aducem osanale lui Siad Barré şi comunismului. Ca urmare a acestui lucru, nu aveam prieteni.

Şcoala coranică era o baracă în josul drumului. Ceilalți copii erau din vecinătate. La început, mi-a plăcut. Am învățat să amestec cerneala de cărbune cu apă şi puțin lapte şi scriam alfabetul arab pe plăci lungi din lemn. Am început să învăț Coranul pe de rost, rând cu rând. Era înălțător să participi la o treabă pentru adulți.

Dar copiii de aici erau puternici. Se băteau. Pe una dintre fete, care avea cam opt ani, o strigau *kintirleey,* adică „cea cu clitoris“. Eu habar n-aveam ce era acela clitoris, dar copiii nici măcar nu voiau să fie văzuți cu fata aceasta. O scuipau şi o ciupeau; o frecau cu nisip la ochi şi odată au prins-o şi au încercat să o îngroape în nisip în spatele şcolii. Învățătorul nu i-a sărit în ajutor. Din când în când, o striga şi el *dammin,* adică nătângo, şi *kintirleey.*

Verişoara mea adolescentă, Sanyar, obişnuia să mă ia de la şcoală. Într-o zi, a ajuns chiar când una dintre fete m-a lovit în față. Sanyar m-a luat acasă şi a povestit.

– Ayaan nici măcar nu s-a apărat, a zis ea îngrozită.

– Laşo! m-a batjocorit toată familia.

În ziua următoare, Sanyar m-a aşteptat în fața şcolii, cu o altă colegă, de aceeaşi vârstă cu ea, sora mai mare a fetei care mă lovise în ziua anterioară. Ne-au prins pe amândouă şi ne-au târât către o zonă liberă, apoi ne-au pus să ne batem.

– Scoate-i ochii. Muşc-o, îmi şoptea Sanyar.

– Haide, laşo, gândeşte-te la onoarea ta.

Cealaltă fată primea aceleaşi încurajări. Ne-am năpustit una asupra celeilalte, cu pumnii strânşi, ne-am lovit, ne-am trântit, ne-am tras de păr şi ne-am muşcat.

–Ayaan, niciodată să nu plângi! striga Sanyar.

Ceilalţi copii aclamau. Când ne-au spus să încetăm, rochiile ne erau sfâşiate, şi buza îmi sângera, dar Sanyar era încântată.

– Nu vreau să mai laşi niciodată vreun copil să te mai lovească sau să te mai facă să plângi, a spus ea. Luptă-te, dacă nu te lupţi pentru onoarea ta, eşti o sclavă.

Apoi, în timp ce ne îndepărtam, cealaltă fată a strigat după mine:

– *Kintirleey!*

Sanyar a tresărit. M-am uitat la ea, simţind cum mă apucă groaza. Eram ca cealaltă fată? Aveam şi eu chestia aia groaznică, un *kintir?*

În Somalia, ca în multe alte ţări din Africa şi din Orientul Mijlociu, fetiţele sunt purificate prin tăierea organelor genitale. Nu există o altă modalitate de a descrie această procedură care în mod normal are loc în jurul vârstei de cinci ani. După ce clitorisul şi labiile sunt tăiate şi îndepărtate sau, în cele mai compătimitoare zone, doar tăiate sau străpunse, toată zona este apoi cusută, astfel încât o bucată groasă de ţesut alcătuieşte o centură de castitate formată chiar din pielea cicatrizată a fetei. I se lasă cu grijă o mică gaură care să permită un jet mic de urină. Doar o forţă puternică poate să lărgească ţesutul cicatrizat pentru sex.

Mutilarea genitală a femeii precedă Islamul. Nu toţi musulmanii fac asta, iar cei câţiva care nu o fac nu sunt islamişti. Dar în Somalia, unde realmente toate fetele sunt excizate, obiceiul este deseori invocat în numele Islamului. Se spune că fetele necircumcise vor fi posedate de diavol, vor cădea pradă viciilor şi pierzaniei şi vor deveni prostituate. Mai-marii religiei islamice niciodată nu descurajează această practică: ea asigură puritatea fetelor, spun ei.

Multe fete mor în timpul sau ulterior exciziei, din cauza infecției. Alte complicații provoacă durere enormă, care durează mai mult sau mai puțin toată viața. Tatăl meu era un om modern şi considera această practică barbară. El a insistat mereu ca fetele lui să fie lăsate netăiate. Din acest punct de vedere el a fost de-a dreptul un vizionar. Deşi nu cred că din acelaşi motiv, Mahad, care avea şase ani, nu fusese încă circumcis.

Nu la mult timp după acea primă bătaie a mea de la şcoală, bunica a hotărât că venise vremea ca şi noi să suportăm demnitatea necesară şi adecvată a purificării. Tata era la închisoare, iar mama era departe perioade mai mari de timp, dar bunica se asigura că vechile tradiții sunt respectate după vechile norme.

După ce a făcut toate aranjamentele, bunica a fost veselă şi prietenoasă toată săptămâna. A fost pregătită o masă specială în camera ei şi numeroase mătuşi, cunoscute şi necunoscute, s-au adunat acasă. Nu eram îngrozită, doar curioasă. Habar nu aveam ce avea să se întâmple, cu excepția faptului că era o atmosferă festivă în familie, şi noi – toți trei – aveam să fim purificați. Nu aveam să mai fiu strigată *kintirleey*.

Mahad a fost primul. Eu am fost scoasă din cameră, dar, după ceva vreme, m-am furişat la uşă şi m-am uitat. Mahad era întins pe podea, cu capul şi brațele în poala bunicii. Două femei îi țineau picioarele întinse şi un bărbat ciudat stătea aplecat între ele.

Era cald în cameră şi mirosea a transpirație şi tămâie. Bunica îi şoptea lui Mahad la ureche:

– Nu plânge, nu păta onoarea mamei tale. Aceste femei vor vorbi despre ce au văzut. Scrâşneşte din dinți.

Mahad nu scotea un sunet, dar i se scurgeau lacrimile pe față în timp ce mușca şalul bunicii. Fața îi era încleştată şi torsionată de durere.

Nu puteam vedea ce-i face străinul acela, dar vedeam sânge. Asta m-a îngrozit.

Eu urmam. Bunica îşi flutura mâna dintr-o parte în alta şi spunea:

– De îndată ce *kintir*-ul acesta lung îți va fi scos, tu şi sora ta veți fi pure.

După cuvintele şi gesturile bunicii, am crezut că acest *kintir* hidos, clitorisul meu, ar creşte într-o zi atât de lung încât mi-ar atârna între picioare. M-a apucat şi mi-a imobilizat partea superioară a corpului în aceeaşi poziție cum făcuse şi cu Mahad. Alte două femei îmi țineau picioarele desfăcute. Bărbatul, care era probabil o persoană tradițională care se ocupa de lucrul acesta prin diverse localități şi care făcea parte din clanul fierarilor, a ridicat o pereche de foarfece. Cu cealaltă mână, m-a apucat de locul dintre picioare şi a început să mă ciupească, aşa cum mulge bunica o capră.

– Uite-l, acolo e clitorisul, a zis una dintre femei.

Apoi a coborât foarfecele între picioarele mele şi mi-a tăiat labiile interioare şi clitorisul. Am auzit, aşa cum taie un măcelar grăsimea de pe o bucată de carne. O durere sfredelitoare, de nedescris, m-a săgetat între picioare şi am urlat. Apoi au urmat: coaserea cu acul lung, bont şi neîndemânatic îmi străpungea labiile exterioare care sângerau, protestele pline de angoasă şi cuvintele de alint şi încurajare ale bunicii.

– E doar o dată în viață, Ayaan. Fii curajoasă, aproape că a terminat.

Când a terminat de cusut, bărbatul a tăiat firul cu dinții.

E tot ce-mi amintesc despre asta.

Dar chiar îmi amintesc urletele înfiorătoare ale surorii mele mai mici, Haweya. Deşi era cea mai mică – avea patru ani, eu cinci şi Mahad şase –, Haweya probabil că s-a zbătut mult mai mult decât Mahad şi decât mine sau poate că femeile erau obosite după ce s-au luptat cu noi şi au alunecat, astfel încât bărbatul a făcut nişte tăieturi urâte pe coapsele ei. A purtat cu ea cicatricele acelor tăieturi toată viața.

Probabil că eu am adormit, căci în ziua aceea nu era cu mult mai târziu când mi-am dat seama că mi se legaseră picioarele, ca să mă împiedice să mă mişc şi să facilitez formarea unei cicatrici. Era întuneric şi vezica îmi exploda, dar mă durea prea tare ca să pot

urina. Durerea aceea ascuțită era tot acolo, iar picioarele îmi erau pline de sânge. Transpiram şi tremuram. Abia a doua zi bunica a reuşit să mă convingă să urinez, măcar puțin. Dar atunci totul mă durea. Şi când stăteam nemişcată durerea zvâcnea îngrozitor, dar când am urinat, străfulgerarea durerii a fost la fel de ascuțită ca atunci când m-a tăiat.

Ne-au trebuit cam două săptămâni ca să ne revenim. Bunica ne îngrijea mereu, brusc cu blândețe şi afecțiune. Răspundea fiecărui urlet de durere şi fiecărui scâncet, chiar şi noaptea. După fiecare urinare de tortură, ne spăla cu grijă rănile, cu apă călduță, şi le tampona cu un lichid roşiatic. Apoi ne lega din nou picioarele şi ne reamintea să stăm complet nemişcați, altfel ni se desprindeau rănile şi trebuia să-l cheme din nou pe omul acela şi să ne coasă la loc.

După o săptămână, omul a venit şi ne-a consultat. Se gândise că eu şi Mahad eram bine, dar, zicea el, Haweya trebuia să fie cusută din nou. I se desfăcuse rana când a urinat şi s-a zbătut în brațele bunicii. Am auzit cum se întâmpla asta, era în agonie. Toată procedura a fost o adevărată tortură pentru noi toți, dar, fără îndoială, cea care a suferit cel mai mult a fost Haweya.

Mahad se ridicase deja şi era aproape vindecat când bărbatul s-a întors ca să scoată firele cu care m-a cusut, ceea ce a fost, din nou, foarte dureros. A folosit o pensetă ca să scobească firele, trăgându-le brusc. Bunica şi cele două femei m-au imobilizat din nou. Dar după asta, chiar dacă aveam o cicatrice groasă şi denivelată între picioare, care mă durea dacă mă mişcam mai mult, cel puțin nu mai trebuia să-mi fie legate iar picioarele şi nu mai trebuia să stau întinsă, fără să mă mişc toată ziua.

Pentru Haweya a fost nevoie de încă o săptămână ca să ajungă la stadiul scoaterii firelor şi patru femei au trebuit să o imobilizeze. Eu eram în cameră când s-a întâmplat asta. N-o să uit niciodată panica de pe chipul şi din vocea ei în timp ce țipa cu toată ființa ei şi se zbătea să-şi țină picioarele strânse.

Haweya nu a mai fost niciodată ca înainte. A zăcut de febră timp de câteva săptămâni şi a slăbit foarte mult. Avea coşmaruri groaznice, iar în timpul zilei începuse să se teamă să rămână singură. Surioara mea care altădată era veselă şi jucăuşă era acum schimbată. Uneori, nu făcea decât să se holbeze absent în gol ore întregi. Toţi am început să facem în pat după circumcizie, iar în cazul lui Mahad a durat multă vreme.

De data asta, când s-a întors, mama a fost furioasă.

– Cine ţi-a cerut să-i circumcizi? a ţipat ea, mai furioasă pe mama ei decât am văzut-o vreodată. Ştii că tatăl lor nu vrea să li se facă asta! Allah mi-e martor că niciodată în viaţa mea nimeni nu m-a trădat cum ai făcut-o tu. Ce forţă te-a posedat în halul ăsta?

Bunica s-a întors şi ea furioasă către mama. Ţipa că-i făcuse mamei o mare favoare.

– Imaginează-ţi-le pe fetele tale peste zece ani – cine s-ar căsători cu ele cu *kintir*-urile lor lungi atârnându-le între picioare până la jumătate? Crezi că vor rămâne copii pentru totdeauna? Eşti nerecunoscătoare şi lipsită de respect, iar dacă nu mă vrei în casa ta, o să plec. De data asta, chiar vorbea serios.

Mama nu voia ca bunica să plece, aşa că a chemat-o pe sora ei geamănă, Halimo, mama lui Sanyar. Mătuşa Halimo şi mama arătau exact la fel. Amândouă erau înalte, slabe şi cu tenul închis la culoare, cu părul care nu era creţ, ca al meu, ci le încadra graţios faţa şi era purtat strâns într-un coc, la ceafă. Toate femeile din familia Artan aveau braţele şi mâinile lungi şi slabe şi o ţinută perfectă, dar, în ciuda trăsăturilor lor identice, mătuşa Halimo era mult mai blândă decât mama. Au stat de vorbă ore în şir, aşteptând ca bunica să se calmeze. Apoi toată lumea, inclusiv Mahad, a început să o implore pe bunica să rămână.

După asta, nu s-a mai discutat deloc despre circumcizie. Era doar ceva care se întâmplase – trebuia să se fi întâmplat. Toată lumea trecuse prin asta.

*

A urmat o perioadă intensă de şoptit în casă la noi. Se întâmplase ceva cu tata. Părea să fi fost ceva bun. La câteva luni după toate astea, mama ne-a părăsit din nou, iar când s-a întors, a venit cu cadouri, nu cu făină şi legume. Ritualul rugăciunii de sub copacul talal din fiecare seară, pentru eliberarea tatălui meu, încetase brusc. Chiar mama părea mai puțin disperată şi mai puțin nefericită şi apatică.

Pe atunci nu ştiam, dar tata evadase din închisoare.

Se părea că însuşi directorul închisorii îl ajutase. Abdi Aynab era un Osman Mahamud, ca şi tata, iar ceea ce a făcut el a fost cu adevărat nobil. În ciuda pericolului trădării, Abdi Aynab a reuşit să-l scoată pe tata din puşcărie şi chiar a continuat lucrul acesta prin a-l însoți o bucată de drum către granița cu Etiopia, ascuns de-a lungul drumului, printre membrii clanului.

Când Abdi Aynab s-a întors la slujba şi la familia lui, în Mogadiscio, a fost trădat de către un subaltern. A fost executat de către o patrulă în piața Tribunka. La momentul acela, tatăl meu ieşise deja din țară, ajutat de câte un întreg sat sau o aşezare şi în cele din urmă de către membrii clanului său de-a lungul Etiopiei, deşi granița era înțesată de soldați. Era prin 1975, cred; Etiopia şi Somalia erau la un pas de război.

Tata a ajuns într-un final în capitala etiopiană, Addis Abeba. Împreună cu alți insurgenți, a format o mişcare politică a celor exilați din Somalia care se opuneau modului în care Siad Barré guverna Somalia. L-au numit Frontul Democrat de Salvare a Somaliei, SSDF.

Războiul Ogaden se apropia. Somalia şi Etiopia, duşmani vechi – nomazi şi oameni ai muntelui, musulmani şi creştini –, s-au trezit într-o altă criză oribil de violentă. Grupul de exilați ai tatălui meu a început să primească ajutor de la guvernul etiopian. Preşedintele Mengistu era un dictator cel puțin la fel de crud ca Siad Barré, dar era bucuros să-i finanțeze pe duşmanii lui Barré. S-au achiziționat arme şi s-a înființat o bază de luptă în Diridawa, lângă graniță.

Mie povestea asta mi s-a spus pe bucățele, în timp ce creşteam. Nu era treaba unui copil să ştie astfel de lucruri. Tot ce ştiam atunci

era că la ora cinci în fiecare zi, mama dădea drumul la radio în secret şi asculta foarte încet. Toţi adulţii se furişau pe patul bunicii pentru a asculta postul BBC somalez şi ştirile de la SSDF, mătuşile apărute din senin erau acolo, oamenii din *miyé* – toată lumea, în afară de Khadija, care sprijinea încă guvernul lui Siad Barré. Noi, copiii, eram daţi afară, sub supravegherea lui Sanyar, care ne păzea de brigăzile Guulwade.

Au trecut luni de zile înainte ca eu şi Mahad să ne putem da seama exact de ce i sa întâmplat tatei. Mama era hotărâtă să ne ştie în siguranţă ascunzându-ne totul. De fapt, nu am idee cât de mult ştia chiar ea despre locul unde se afla tata. Când au venit soldaţii lui Siad Barré la uşa noastră să ceară informaţii, şi-a făcut foarte bine treaba ţipând la ei că ultima dată când l-a văzut pe soţul ei fusese când era încă în custodia lor: ei erau cei care-i datorau informaţia acesta, nu ea lor. Dar, după asta, a plecat în călătorii mult mai lungi şi noi ştiam că aceste călătorii erau lucruri despre care nu trebuia să vorbim absolut deloc sau să punem întrebări.

Mama se întâlnea cu tata clandestin, în Arabia Saudită.

CAPITOLUL 3

De-a prinselea în palatul lui Dumnezeu

La vremea aceea, relaţiile dintre Somalia şi Etiopia ajunseseră extrem de încordate. Războiul avea să ucidă mii de cetăţeni din ambele ţări, distrugând rădăcinile şi aşa firave ale celor două sisteme financiare care abia începuseră să funcţioneze. Nu se putea călători de la Mogadiscio la Addis Abeba. Era evident că părinţii mei trebuiau să se întâlnească în altă parte dacă voiau să se mai vadă vreodată.

Liniile aeriene somaleze nu mai aveau zboruri decât către puţine destinaţii. Una dintre ele era Jeddah, Arabia Saudită. Trimiţându-şi mesaje prin reţeaua clanului, părinţii mei au convenit să se întâlnească acolo. Clanul i-a făcut mamei rost chiar şi de un paşaport fals. Se dădea drept o femeie Dhulbahante oarecare, în pelerinaj la Mecca. Îmi place să mi-i imaginez: tata şi mama, tineri şi fericiţi, întâlnindu-se în Jeddah, tânjind să trăiască din nou împreună ca o familie.

Mama nu voia să se mute în Etiopia, deoarece etiopienii erau creştini: necredincioşi. Arabia Saudită era ţara lui Dumnezeu, patria natală a Profetul Mahomed. O ţară cu adevărat musulmană,

în rezonanță cu Allah și cel mai potrivit loc pentru a-ți crește copiii. Mama învățase arabă în Aden; dar mai important era faptul că dobândise o viziune conform căreia Islamul era mai pur, mai profund, mai aproape de Dumnezeu în țările din Peninsula Arabică. Legea în Arabia Saudită provenea direct din Coran: era legea lui Allah. În mod inevitabil, viața familiei noastre, reunită în Arabia Saudită, avea să fie previzibilă, sigură și *bună*.

Îl convinsese și pe tata cumva de planul acesta, el își găsise o slujbă în Arabia Saudită, la un minister. Îmi amintesc că aceasta consta în descifrarea codului Morse pentru un birou guvernamental. S-a mutat la Riyadh și a locuit în casa unui bărbat din același clan ca și el în timp ce aștepta definitivarea pregătirilor pentru sosirea noastră.

Mama s-a comportat eroic. A reușit să facă rost de un alt pașaport fals, în care erau trecute și numele și datele de naștere ale celor trei copii, așa că asta însemna că puteam pleca din Somalia împreună cu ea. A împachetat în secret. A aranjat ca noi să fim conduși la aeroport cu discreție. Într-o dimineață de aprilie, în 1978 – eu aveam opt ani –, bunica ne-a trezit devreme, lumina cenușie abia începea să se strecoare în cameră. Ne-a pus rochiile bune în loc să ne îmbrace în uniforme. Fiul cel mai mare al Khadijei, care avea un garaj vizavi, a sosit cu mașina lui neagră și ne-a înghesuit repede în ea; bunica a rămas acasă. Când ne-am îndepărtat, după câțiva kilometri, mama a arătat către un obiect imens din metal din care țâșneau aripi întinse și de care ne apropiam. „Uite un avion“, a zis ea. „O să zburăm cu el.“

Nu mai văzuserăm un avion atât de aproape până atunci, cu excepția mașinăriilor îndepărtate care sărbătoreau regimul lui *Afwayne* și care aruncau fum deasupra orașului o dată pe an, de ziua națională. Noi strigam și alergam, fluturând din mâini; perspectiva zborului era atât de încântătoare, încât ne imaginam chiar că ar putea însemna că vom zbura ca niște păsări. Cu un pașaport fals și un interogatoriu obositor din partea oficialilor aeroportului care stăteau în fața ei, mama nu mai avea nevoie

de alte probleme. Şi-a ridicat mâna deasupra capetelor noastre şi ne-a înghiontit să tăcem.

N-am stat cuminți prea multă vreme. Noi, copiii, aproape niciodată nu plecam nicăieri – nu eram luați niciodată în excursie –, iar acum, în sfârşit, aveam şi noi parte de o adevărată aventură. Băgați de-a valma în avion, ne-am zvârcolit în scaune, eliberându-ne de centurile de siguranță, bătându-ne pe scaunele de la fereastră, muşcând, zgâriind şi dând peste oameni care ne erau complet străini. În timp ce avionul se ridica la cer, mama ne arunca priviri furioase. „Allah, prăbuşeşte avionul acesta“, ne-a strigat ea. „Ia-i. Nu-mi doresc viața asta! Fă să murim cu toții!“ Asta era mai rău decât să ne bată, era cel mai rău lucru pe care-l auzisem vreodată.

Urechile ne zvâcneau din cauza altitudinii şi am țipat tot timpul zborului. Toate persoanele din avionul acela ne urau. Apoi, chiar înainte să aterizăm, la fel ca toate celelalte femei din avion, mama s-a acoperit cu o pânză mare, de culoare neagră, care nu lăsa să i se vadă decât fața. Lucrul acesta ne-a făcut să tăcem. Am urmat-o în terminalul aeroportului din Jeddah unde, în mijlocul unei mulțimi copleşitoare, cu tot felul de haine şi culori ale pielii, mama şi-a dat seama că tata nu venise să ne ia. Eram singuri, abandonați în aeroportul din Jeddah.

Nu sunt sigură dacă aşa au stat lucrurile, dar eu asta am înțeles că s-a întâmplat. Tata ne aştepta să sosim – deşi nu ştia data exactă –, apoi a fost chemat pe neaşteptate la Addis Abeba.

În ziua în care am părăsit noi Somalia, a existat o tentativă de lovitură de stat împotriva lui *Afwayne*. Spațiul aerian al Somaliei a fost închis şi se dădeau lupte. (Ulterior loviturii, liderii au fost executați şi a urmat o perioadă de supraveghere mult mai intensă. Dacă nu am fi plecat atunci, cine ştie când am mai fi putut ieşi din țară.) Din motive care nu pot să nu aibă legătură cu tentativa de lovitură de stat, tata se întorsese de urgență în Etiopia. În graba lui, probabil că neglijase să aranjeze ca altcineva să ne aştepte la

următorul zbor dinspre Somalia către Jeddah, zborul pe care reuşisem să-l luăm.

Mereu şi mereu, în anii care au urmat, mama i-a scos ochii tatei, acuzându-l. Deocamdată, eram complet blocați. Asta era Arabia Saudită unde îşi avea originea Islamul, guvernată strict după scripturile şi exemplul Profetului Mahomed. Iar conform legii, toate femeile din Arabia Saudită trebuia să fie în grija unui bărbat.

Mama s-a certat zgomotos cu oficialul saudit de la imigrări, dar el nu făcea decât să repete cu o voce şi mai răstită că ea nu putea să părăsească aeroportul fără să fie în grija unui bărbat. Nu a privit-o deloc în ochi, doar undeva, deasupra capului.

Am petrecut ore întregi în aeroportul acela ciudat. Ne-am jucat de-a prinselea. Mahad s-a rătăcit. Eu am vomitat. Mama zicea că avem pe dracu' în noi şi ne-a blestemat până în iad şi înapoi. Părea diferită, istovită; părea să nu mai dețină nici un fel de control. Plângea şi spunea lucruri neplăcute despre tata, lucruri pe care n-o mai auzisem niciodată să le rostească. Pesemne că se simțea trădată. Se descurcase atât de bine punând la cale plecarea clandestină şi făcând rost de paşapoarte false, iar acum era abandonată.

Chiar înainte de lăsarea serii, un bărbat somalez a apărut şi a întrebat-o pe mama ce se întâmplase. Era, ca şi ea, un Dhulbahante, aşa că s-a oferit să ne ajute. Mama l-a rugat doar să ne ducă la Jeddah, acasă la o familie Dhulbahante pe care o cunoştea, unde să putem sta. Nu avea nevoie decât de ajutorul lui la biroul de emigrare şi la taxi; fără un bărbat care să o aibă în grijă, nici un taximetrist nu ar fi luat-o în maşină.

Ne-am trezit în casa acestei familii necunoscute din Jeddah. Dormitorul era mic şi sufocant, dar mama se temea: trebuia să fim cuminți. Asta însemna să stăm în cameră, pe pat. Dacă vorbeam mai tare decât şoptit, eram bătuți, iar dacă ne foiam prin încăpere, eram, de asemenea, bătuți. Puteam să privim afară pe fereastră, într-o curte mare unde şase femei somaleze de toate vârstele găteau şi vorbeau.

Una dintre ele, o femeie tânără, s-a oferit să ne scoată la o plimbare. Afară era o lume complet diferită. Drumurile erau pavate; traficul era uimitor. Şi toate femeile din ţara aceasta erau înfăşurate în negru. Nu aveau decât forme de oameni. Şi faţa, şi spatele le erau negre. Nu puteai vedea în ce parte se uită decât după direcţia în care le erau îndreptaţi pantofii. Puteam spune că sunt femei pentru că doamna care ne ţinea strâns de mână ca să nu ne îndepărtăm era şi ea înfăşurată în negru. Îi puteai vedea faţa, pentru că era somaleză. Femeile saudite nu aveau faţă.

Ne-am smuls şi am alergat către siluetele negre. Ne-am holbat la ele, încercând să ne dăm seama unde le puteau fi ochii. Una dintre ele şi-a ridicat mâna, acoperită în negru, iar noi am ţipat: „Au mâini!“ Ne-am strâmbat la ea. Ne-am purtat deplorabil, dar ceea ce vedeam era atât de nepământean, atât de sinistru, încât încercam să îmblânzim acea imagine, să o facem să pară mai puţin groaznică. Iar ceea ce vedeau acele femei saudite erau nişte copii negri care se purtau ca nişte babuini.

După două sau trei zile, au sosit doi oameni din clanul lui Osman Mahamud cu veşti de la tata. Era în Etiopia şi era posibil să rămână acolo preţ de câteva luni. Au întrebat-o pe mama unde voia să locuiască până se va întoarce. În noaptea aceea, părea că s-a rupt ceva în ea. A plâns şi a blestemat şi ne-a lovit cu furie. Azvârlea cu pantofii în oricine îndrăznea să deschidă gura. Ne temeam de ea acum, chiar şi Mahad, care era preferatul ei.

Când bărbaţii s-au întors, în ziua următoare, mama le-a spus: „Mecca“. Probabil că a simţit că viaţa ei o apucase pe un făgaş atât de greşit, încât, dacă ar fi sărit în braţele lui Allah, el ar fi îmbunătăţit lucrurile. Mecca, oraşul natal al Profetului Mahomed, era locul cel mai apropiat de Allah la care puteai ajunge. O săptămână mai târziu, toate lucrurile ne erau urcate într-o maşină.

Ne-am trezit în faţa unei clădiri înalte. Era gunoi împrăştiat peste tot pe străzi, mormane de resturi acoperite cu muşte grase, care bâzâiau. Duhoarea de pe casa îngustă a scării era insuportabilă.

Gândacii păreau atât de satisfăcuți, încât nici nu catadicseau să fugă. Tata trimisese bani ca aceşti gardieni să ne închirieze un apartament, dar Mecca era foarte scumpă: singurul loc pe care l-au putut găsi pentru noi a fost un mic apartament într-o clădire ocupată de muncitori constructori egipteni.

Nu mai fusesem niciodată până atunci într-un apartament. În timp ce urcam scările, mama ne-a spus mie şi Haweyei: „Dacă ieşiți de aici neînsoțite, oamenii care locuiesc în spatele acestor uşi vă vor răpi, vă vor tăia în bucăți şi vă vor mânca“. A avut efect: nici măcar o dată nu ne-am aventurat să ieşim singure din casă.

A deschis uşa către un apartament cu două camere. Urma să avem electricitate! Pe perete erau întrerupătoare care făceau să se aprindă nişte becuri – ceva ce noi nu mai văzuserăm – şi un ventilator în tavan. Când mama s-a întors cu spatele, noi am început să ne jucăm cu ventilatorul. Aruncam cu haine şi mici obiecte către el ca să le vedem cum se învârt şi, desigur, acesta s-a defectat.

În acea primă săptămână, parcă am fi locuit într-un cuptor. Ne era atât de cald încât spatele Haweyei s-a umplut de băşicuțe şi preț de o săptămână ea a plâns întruna de durere.

Unchii plătiseră deja chiria în avans pe cinci luni; nu mai era nimic de făcut în legătură cu apartamentul. Tot ce-au putut să facă a fost să ne ducă la bazar ca să ne cumpărăm ce ne trebuia. Aici eram prea şocați ca să mai fim obraznici. Erau lumini, mult sclipici şi jucării – jucării pretutindeni –, şi prăvălii mirosind a sânge şi mirodenii, zgomote de animale şi dulciuri apetisante. De foarte puține ori fuseserăm într-o piață somaleză şi dispunerea asta fără sfârşit de standuri şi dughene era cel mai minunat lucru pe care îl văzuserăm vreodată. Unchii ne țineau strâns de mână în timp ce ne plimbam prin locul acesta magic şi cumpăram saltele, cearşafuri, perne şi un mic ventilator. În ziua următoare, ne-am întors să târguim ceva de mâncare, covoraşe pentru rugăciune, oale şi tacâmuri, un lighean pentru spălat rufe, o perie, săpun şi o găleată.

Apoi am rămas doar cu mama – era pentru prima dată când se întâmpla asta. Cum bunica se afla în Somalia, mama nu mai avea cu cine să se consulte sau cu cine să împartă treburile. Nu putea face nimic de una singură. Nu putea să iasă pe stradă fără aceşti gardieni, unchii noştri, şi nici noi nu puteam. Ca să-i sune, trebuia să dea o fugă la magazinul din colţ, însoţită de fratele meu de zece ani care îndeplinea rolul de bărbat care să o protejeze.

Toată ziua aşteptam ca aceşti unchi să ne facă o mică favoare, iar mama îl blestema pe tata. „Fie ca Allah să nu-l aducă niciodată înapoi“, îmi amintesc că striga ea. „Fie ca Allah să-l facă să devină steril. Fie să capete o boală incurabilă. Fie să nu ajungă niciodată în rai.“ Cel mai rău dintre toate era „Fie ca *Afwayne* să-l prindă şi să-l tortureze. Să fie renegat de rudele lui de sânge şi să moară singur“.

În realitate, nu puteam face altceva decât să aşteptăm. Mama s-a apucat să reinstaureze disciplina în gospodăria ei. Noi, copiii, deveniserăm foarte obraznici în lunile în care ea ne lăsase singuri cu bunica. Mama ne vedea în mare parte ca pe nişte cămile: ca să ne îmblânzească trebuia să ţipe şi să ne bată zdravăn. Dacă alergam, urla şi ne cerea să stăm jos, iar noi ne făceam mici la podea; apoi ne plesnea cu cablul de la radio peste braţe şi peste picioare. Când plângeam, ţipa la noi să tăcem şi ne lovea din nou.

Nu era prea plăcut, dar loviturile nu erau fără motiv şi, deşi dureau, erau controlate. Pentru mama, pedeapsa corporală era partea rezonabilă şi necesară a educaţiei unui copil. Pe atunci, pe măsură ce învăţam să fim mai cuminţi, ne bătea mai puţin.

Când moscheele din Mecca ne chemau la rugăciune, formau un gen de lanţ sincronizat pe care îl auzeam în fiecare zi: mai întâi moscheea din cartierul nostru, apoi următoarea, şi următoarea, chemând întreg oraşul şi ţara, şi lumea. Am creat un joc prin care ne grăbeam de la o fereastră la alta, întrecându-ne să vedem cine îşi poate aminti cel mai bine din ce direcţie avea să vină următoarea chemare.

În Somalia deşi musulmani, islamul nostru era diluat, relaxat în ce priveşte rugăciunea obişnuită, amestecat cu credinţe mult mai

vechi. Acum, mama începuse să insiste să ne rugăm la chemarea moscheei, de cinci ori pe zi. Înainte de fiecare rugăciune, trebuia să ne spălăm şi să ne îmbrăcăm în robele de rugăciune, apoi trebuia să stăm la rând şi să-i urmăm instrucţiunile. După rugăciunea de seară, trebuia să mergem la culcare.

Mama ne-a înscris şi la o şcoală coranică locală, deşi, practic, nu vorbeam deloc arabă. În Somalia, atât şcoala obişnuită, cât şi şcoala coranică erau mixte; aici totul era segregat. Mahad a trebuit să meargă la o *madrasa* pentru băieţi, iar eu şi Haweya la una pentru fete. Toate fetele de la şcoală erau albe; eu le consideram albe, iar eu, pentru prima dată, mă consideram neagră. Ne strigau, pe mine şi pe Haweya *Abid,* adică sclave. Să fii numit sclav – prejudecata rasială pe care o transmitea acest termen – era în mare parte ceea ce uram mai mult în Arabia Saudită. Profesoara nu ne învăţa să scriem, doar ne recita din Coran. Noi trebuia să învăţăm pe de rost fiecare verset.

Noi memoraserăm deja părţi din Coran în Mogadiscio, deşi, desigur, nu înţeleseserăm niciodată mai mult de un cuvânt sau două, deoarece era în arabă. Dar profesoara din Mecca spunea că recităm într-un mod lipsit de respect: ne grăbeam, ca să ne dăm mari. Aşa că acum trebuia să învăţăm din nou pe de rost, însă de data aceasta cu pauze reverenţioase. Dar tot nu pricepeam mai mult decât lucrurile elementare. Se pare însă că nu se avea în vedere înţelegerea.

Totul în Arabia Saudită era păcat. Nu erai obraznic; erai păcătos. Nu erai curat; erai pur. Cuvântul *haram,* „interzis“, era ceva ce auzeam în fiecare zi. Dacă urcai într-un autobuz cu bărbaţi, era *haram*. Dacă fetele se jucau laolaltă cu băieţii, era *haram.* Când ne zbenguiam cu celelalte fete în curtea şcolii coranice, dacă eşarfele noastre albe se desfăceau, era, de asemenea, *haram,* chiar dacă nu erau băieţi prin preajmă.

*

Mama a decis să ne ducă la Marea Moschee, o pauză binevenită după atâta claustrare. Aerul tremura de căldură; era o altă după-amiază care parcă te pedepsea şi te orbea cu arşiţa ei, căldura din Mecca era ceva ce nu mai întâlnisem niciodată. Şi am intrat într-un loc uimitor de frumos: alb, răcoros, spaţios, discret luminat. O briză uşoară adia în interiorul acestei clădiri. Ne simţeam ca şi cum tocmai am fi fost eliberaţi din închisoare. În timp ce mama îşi urma ritualul solemn, păşind încet de şapte ori în jurul pietrei sfinte, noi alergam de colo-colo şi alunecam pe podea, ţipând de bucurie.

La fel ca la aeroport, şi aici erau oameni de toate rasele, mulţi chiar mai negri decât noi, iar alţii cu mult mai albi decât saudiţii, de parcă fuseseră spălaţi cu înălbitor. Şi, pentru că aceasta era casa lui Dumnezeu, toţi oamenii aceştia erau buni. Când am dat peste un adult, ne-a luat cu blândeţe de mâini şi ne-a condus înapoi la mama. Ea era supărată şi mi-am dat seama că o făcuserăm de râs, aşa că am îngenuncheat în faţa ei şi am făcut rugăciunea de implorare pe care o învăţasem la madrasa, împreunându-mi mâinile în faţa ei şi rugând-o să mă ierte. Spre uimirea mea, a funcţionat: ea a zâmbit.

Mama se simţea bine în imensitatea şi frumuseţea Marii Moschei, care părea că-i dă speranţă şi o oarecare linişte. Tuturor ne plăcea să mergem acolo; la întoarcere, chiar primeam îngheţată. Treptat, ritualurile şi poveştile legate de acest loc au început să însemne ceva pentru mine. Oamenii erau răbdători unii cu ceilalţi în Marea Moschee şi alcătuiau o comunitate: toţi spălându-şi picioarele în aceeaşi fântână, fără să se îmbrâncească şi fără să aibă nici o prejudecată. Eram cu toţii musulmani în casa lui Dumnezeu, şi asta era frumos. Parcă trăiam în afara timpului. Socotesc că acesta este unul dintre motivele pentru care musulmanii cred că Islamul înseamnă pace: deoarece într-un loc mare, răcoros şi plin de bunătate, chiar îţi simţi sufletul împăcat.

Dar, de îndată ce plecam de la moschee, Arabia Saudită însemna căldură mare, mizerie şi cruzime. Oamenilor li se tăiau capetele în piețele publice. Adulții vorbeau despre asta. Era un lucru normal, de rutină: după rugăciunea de vineri de la mijlocul zilei puteai să mergi acasă să mănânci de prânz sau puteai să te duci să te uiți la execuții. Se tăiau mâini. Bărbații erau biciuiți. În femei se azvârlea cu pietre. Spre sfârşitul anilor '70, Arabia Saudită înflorea, dar, deşi prețul petrolului trăgea economia țării spre lumea modernă, societatea ei părea înțepenită în Evul Mediu.

Când a venit luna pelerinajului, mama a spus că nu mai puteam merge la Marea Moschee. Nu puteam nici măcar să părăsim casa, de teama îmbulzelii provocate de numărul mare de pelerini. Puteam doar să privim la mulțimea de oameni care purtau robe albe şi mergeau pe străzi şi ascultam de la fereastră rugăciunea care se auzea neîntrerupt.

Într-o noapte, în luna pelerinajului, chiar după ce ne-am culcat, cineva a bătut la uşă. L-am auzit pe unul dintre unchi strigând: „A venit tatăl vostru!" Am sărit din pat. Mahad s-a năpustit către unul dintre bărbații care au intrat. La început sfioase, eu şi Haweya am făcut acelaşi lucru, agățându-ne de străinul acesta şi doborându-l la podea.

Obişnuiam să-mi imaginez un tată care avea să mă înțeleagă şi să ştie că mă străduiam să fiu cuminte. Acum omul acela era lângă mine. Ne cățăram pe el şi-l înghesuiam sau doar îl atingeam. Mama a vrut să ne trimită la culcare, dar tata a spus că puteam să rămânem. Am adormit pe preş, cu brațele întinse, privindu-l pe tata cum mânca.

Abeh al meu era slab. Avea pomeții înalți, la fel ca mine, şi o frunte rotundă; gâtul îi era puternic şi umerii lați, uşor aplecați. Avea riduri la ochi, iar eu credeam că îi apăruseră din cauză că citea o grămadă de cărți şi se îngrijora mult pentru viitorul țării noastre. Linia părului începea destul de sus, ceea ce-i dădea un aer distins. Avea vocea joasă şi mereu părea că poartă un zâmbet în ea. Iar,

spre deosebire de toți ceilalți adulți din viața noastră, el considera că noi, copiii, eram minunați.

În dimineața următoare, Abeh s-a trezit pentru rugăciune. Covoraşele erau întinse deja, cu al lui Mahad alături de al lui, iar al mamei, al Haweyei şi al meu, în spate. Am început să ne înfăşurăm în pânza albă pentru rugăciune, după cum insista mama să facem, dar Abeh ne-a oprit. „Nu trebuie să faceți asta atâta vreme cât sunteți doar copii", a spus el. Şi când mama a protestat, minunatul meu Abeh i-a amintit: „Asha, ştii doar că nu regulile contează, ci spiritul rugăciunii".

După asta, eu şi Haweya ne ghemuiam lângă el, şi Mahad pentru rugăciune. El nu ne îndepărta. Când mama protesta spunând că era interzis, Abeh o ruga să tacă.

Am făcut asta la fiecare rugăciune din acea zi, rămânând lipiți de tatăl nostru. Înainte de rugăciunea de seară, probabil că Abeh şi-a dat seama că lucrurile nu aveau să înceteze singure şi, mai mult decât atât, mama avea dreptate: era interzis. Bărbații nu se roagă alături de femei. Femeile se roagă în spatele lor, pentru că, deşi se acoperă pentru rugăciune, pânza aceea poate aluneca şi descoperi o bucată de îmbrăcăminte sau de piele, lucru care ar putea distrage atenția bărbaților, făcându-i să păcătuiască. Dar Abeh al meu nu ne-a explicat aşa. El ne-a spus:

– Acum trebuie să stați în spate, fiindcă sunteți fete mari.

– De ce? am întrebat noi.

– Allah vrea aşa.

– Dar de ce vrea Allah aşa? Tot el m-a creat şi pe mine, dar mereu îl preferă pe Mahad.

Abeh ne-a făcut să ne aşezăm în spatele lui, deoarece aşa stăteau lucrurile. Dar îl iubeam pe Abeh al meu, iar asta nu era corect, aşa că, în timp ce îngenuncheam pe covoraş, mă târam în față oricum, până la sfârşitul rugăciunii. Eu şi Haweya ajungeam cam la acelaşi nivel cu el şi Mahad. Spre groaza mamei, făceam asta de fiecare dată. Cam după o săptămână, tata părea iritat, iar mama era cumva

mulțumită, deoarece se dovedise că avusese dreptate: nu trebuia să ne lase să înaintăm de la bun început. În orice caz, zicea mama, femeile nu se roagă laolaltă cu bărbații. Chiar din prima zi, Abeh trebuia să se roage în aceeaşi cameră cu Mahad, iar ea, cu noi, separat, în altă încăpere. Dar Abeh nu a fost de acord: „Ne rugăm împreună ca o familie. Aşa vrea Dumnezeu".

După ce s-a întors Abeh, toate regulile s-au mai relaxat puțin. Zicea că, deşi trebuia să facem ritualul purificării înainte de rugăciunea de dimineață, nu trebuia să ne spălăm înainte de celelalte rugăciuni dacă nu trăseserăm vânturi sau nu fuseserăm la baie. Spălarea pentru fiecare rugăciune, dacă eram curați, însemna risipă de apă, spunea Abeh, iar Allah nu voia asta.

O vreme, înaintea fiecărei rugăciuni, când mama ne întreba: „V-ați spălat?", noi strigam „Suntem puri!" Mama spunea „Puri! Sunteți mizerabili!" iar noi ripostam „Dar, mamă, praful nu este impur". Înainte de următoarea rugăciune, „Suntem puri!" apoi, din nou, până când mama izbucnea şi spunea: „Prostia asta o să înceteze chiar acum", şi ne târa la baie şi ne spăla.

După ce tata a revenit în viața noastră, eu m-am deschis exact aşa cum înfloreşte un cactus după ploaie. Mă copleşea cu atenție, mă ridica în aer, îmi spunea că sunt frumoasă şi deşteaptă. Uneori, seara, ne aduna pe toți cei trei copii şi ne vorbea despre importanța lui Dumnezeu şi despre cumințenie. Ne încuraja să-i punem întrebări; tata ura ceea ce numea el învățare prostească – învățare automată. Întrebarea „De ce?" o înnebunea pe mama, dar tata o îndrăgea: declanşa o avalanşă de învățături, chiar dacă nouăzeci la sută dintre ele erau cu mult peste înțelegerea noastră.

Mama ne învăța să spunem adevărul, pentru că altfel aveam să fim pedepsiți şi ajungeam în iad. Tata ne învăța să fim cinstiți, pentru că adevărul era bun în sine. Iubeam lecțiile astea de seară şi, deşi beneficiam cu toții de atenția pe care ne-o dădea, de la început eu am fost preferata lui Abeh.

Dacă noi, copiii, eram obraznici, eu mereu recunoşteam că am greşit. Spuneam: „Nu ne vei pedepsi dacă recunosc, nu-i aşa? Pentru că, dacă spun adevărul, iar tu mă pedepseşti, mă vei obliga să te mint data viitoare“. Tata izbucnea în râs şi mă îndemna: „Atunci spune adevărul“, iar eu mărturiseam: am spart ceva sau i-am supărat pe vecini. Nu ne lovea niciodată, doar ne punea să promitem că nu se va mai întâmpla.

Mama era spartană. Nu ne arăta mai multă atenţie şi afecţiune decât era necesar, cu excepţia lui Mahad, dar chiar şi faţă de el bunăvoinţa ei era relativă: pur şi simplu, nu-l lovea la fel de des ca pe Haweya sau pe mine. Mama nu era o femeie caldă, iubitoare, iar viaţa o înrăise. Era îngrijorată tot timpul, iar când impunea reguli, vorbea serios. Dar, după câteva săptămâni cu Abeh, învăţaserăm să strigăm: „Nu regulile sunt importante, ci spiritul“. Asta o înnebunea pe mama.

Oricare ar fi fost munca tatălui meu, era bine plătită. Dar, chiar dacă permisul lui saudit de muncă stipula că nu trebuia să-şi continue activitatea politică, el continua să lucreze cu SSDF în secret. Considera că saudiţii erau prea cruzi şi proşti ca să-şi dea seama că el încă făcea parte din conducerea unei mişcări politice din exil.

Când au expirat cele cinci luni de chirie plătită în avans pentru apartamentul nostru, tata a insistat să ne mutăm la Riyadh, unde lucra el. Mama nu voia să părăsească Mecca, dar noi, copiii, uram clădirea în care se afla apartamentul acela şi cred că până şi mama s-a simţit în secret uşurată când Abeh ne-a găsit o casă mai mare, mult mai răcoroasă, în Riyadh. Avea două aripi – una pentru femei şi alta pentru bărbaţi (deşi noi nu o foloseam aşa), cu un hol şi o uşă închisă între cel două secţiuni. Bărbaţii intrau şi ieşeau pe uşa din faţă, un grilaj impozant din metal cu felinare de ambele părţi. Nouă nu ni se permitea niciodată să ieşim fără să fim însoţite. Dar o uşă mică dădea din curtea aripii femeilor

în curtea femeilor de alături, astfel încât femeile şi copiii puteau circula fără să iasă.

Eu şi Haweya am obţinut permisiunea de a ne vizita vecinele folosind această uşă. Obişnuiam să ne uităm la televizor. Se dădeau reluări ale unui serial TV nesfârşit despre viaţa Profetului şi despre bătăliile pe care le-a purtat pentru a instaura Islamul şi de a-i aduce pe politeiştii rătăciţi pe calea cea bună a Dumnezeului unic; nu i se arăta niciodată faţa, deoarece era sfânt şi nimeni nu putea să-l întruchipeze. Am învăţat jocurile cu bătut din palme ale fetiţelor care ne erau vecine. În timp ce taţii lor erau plecaţi în oraş, iar mamele lor letargice, aproape inerte, dormeau după-amiaza, fetele se adunau şi ascultau muzică. Erau cinci sau şase – cred că de la mai multe mame –, cam între zece şi cincisprezece ani. Îşi legau nişte pânze la brâu şi se legănau una lângă alta, unduindu-şi şoldurile, umerii şi încheieturile de la mâini cu priviri pline de sens. Eu aveam opt ani, şi pentru mine aceste fete, chiar şi cele de zece ani, emanau un erotism torid şi complet nefamiliar mie: mai degrabă o ceremonie magică decât un dans.

Nu mai văzusem niciodată un astfel de dans, doar ceremoniile ritualice pe care cei care invocau ploaia le puneau în scenă uneori în cartierele lor din Mogadiscio. Când eu şi Haweya interpretam acest gen de dans, acasă la noi, mama înnebunea de furie. Ne adusese în Arabia Saudită pentru a deveni pure şi a trăi potrivit preceptelor stricte ale Islamului alături de saudiţi, iar acum fetele saudite ne făceau să ne îndepărtăm de la calea cea dreaptă.

Unele dintre femeile saudite din cartierul nostru erau bătute în mod regulat de către bărbaţii lor. Le puteai auzi noaptea. Ţipetele lor răsunau până în curtea noastră: „Nu! Te rog! Pentru Allah!“ Asta îl îngrozea pe tata. Considera această violenţă obişnuită oribilă, ca un prim exemplu al cruzimii saudite, iar când îi vedea pe bărbaţii care făceau asta – toţi vecinii puteau să-l identifice după voce –, mormăia: „Bătăuş prost, ca toţi saudiţii“. El nu a ridicat

niciodată mâna asupra mamei în felul acesta; considera că era ceva nespus de josnic.

Totuşi, trebuia să ni se dea voie să ieşim din casă uneori, iar mama nu ne putea interzice să mergem la vecini; ar fi fost nepoliticos. Familiile lor erau foarte diferite de ale noastre. Bunăoară, mamele lor erau leneşe; aveau servitori. Iar băieţeii pur şi simplu erau lăsaţi să se zbenguie în voie. Copiii alergau cât doreau – arabii sunt foarte toleranţi cu copiii mici –, dar băieţii erau pe primul plan. Ei închideau programul TV al mamelor lor şi le dădeau la o parte pe surorile lor mai mari de pe scaun.

În Arabia Saudită, se dădea vina pe evrei pentru orice neajuns. Când aparatul de aer condiţionat se defecta sau când nu curgea apa la robinet, sauditele de alături spuneau că evreii au făcut asta. Copiii vecinilor erau învăţaţi să se roage pentru sănătatea părinţilor şi pentru distrugerea evreilor. Mai târziu, când am mers la şcoală, profesorii se plângeau necontenit de toate lucrurile rele pe care le făcuseră evreii şi pe care plănuiau să le facă împotriva musulmanilor. Când bârfeau, vecinele noastre obişnuiau să spună: „E urâtă, e nesupusă, e o curvă: se culcă cu un evreu“. Evreii erau un fel de jinni, am concluzionat eu. Nu întâlnisem niciodată un evreu. Ca de altfel nici aceste saudite.

În ciuda acestui lucru, aceste vecine puteau fi foarte atente. Veneau să ne întrebe dacă totul era în regulă şi ne aduceau dulciuri şi produse de patiserie lipicioase. Uneori, o invitau pe mama la nunţi. Chiar dacă nu era de acord cu aceste femei, ea simţea că nu poate refuza şi se ducea – ceea ce însemna că ne lua, desigur, şi pe noi. Nunta implica trei seri de festivităţi la care participau numai femei, care păreau că învie la aceste evenimente, gătite cu cele mai bune lucruri ale lor. În prima seară, mireasa era acoperită, pentru a fi protejată de deochi; puteai să-i vezi doar gleznele, decorate cu desene în spirală făcute cu henna. În ziua următoare, strălucea în rochia ei arăbească şi cu bijuteriile ei. În ultima seară, numită

noaptea deflorării, purta o rochie albă lungă, de dantelă şi satin şi părea îngrozită.

În seara aceea, bărbatul cu care urma să se mărite venea acolo, singurul bărbat căruia i se permite să stea în prezența femeilor care nu sunt din familia lui. El avea să fie transpirat, cu o înfățișare obișnuită, uneori mult mai în vârstă, purtând roba lungă, saudită. Toate femeile tăceau când intra el. Pentru mine şi Haweya, bărbații nu erau ca de pe altă planetă, dar pentru femeile saudite din cameră, sosirea mirelui era extrem de semnificativă. La fiecare nuntă se întâmpla acelaşi lucru: toate femeile tăceau şi nu mai respirau de nerăbdare, iar silueta care apărea era de-a dreptul banală.

Lucrurile nu mergeau bine acasă. Legătura cândva puternică dintre părinții mei se destrăma. Fiecare dintre ei avea aşteptări diferite de la viață. Mama avea senzația că tata nu era suficient de atent cu familia lui. Deseori, trebuia să meargă cu noi la şcoală – la şcoli diferite, pentru că Mahad era băiat – şi să se întoarcă singură. Ura că trebuia să iasă fără un însoțitor, ura să fie sâsâită pe stradă de către bărbați şi ca aceştia să se holbeze la ea cu insolență. Toți somalezii spuneau poveşti despre femei care fuseseră acostate pe stradă, luate cu maşina, abandonate pe marginea drumului câteva ore mai târziu sau pur şi simplu nemaigăsite niciodată. Era destul de neplăcut să fii o femeie care iese singură pe stradă. Să fii străină şi, mai mult decât atât, să fii străină şi de culoare însemna că abia dacă erai văzută ca o ființă umană: un lucru reprobabil.

Când mama pleca la cumpărături fără un şofer bărbat sau fără soț pe post de gardian, vânzătorii nu o serveau. Chiar şi atunci când îl lua pe Mahad cu ea, unii vânzători refuzau să-i vorbească. Aduna roşiile, fructele şi mirodeniile şi întreba cu voce tare: „Cât costă?“ Când nu i se răspundea, punea banii jos şi spunea „Ia-i sau lasă-i“ şi pleca. Ziua următoare, trebuia să se întoarcă la acelaşi magazin. Mahad vedea toate astea şi nu prea putea să o ajute; nu avea decât zece ani.

Mama nu îi învinovățea niciodată pe saudiți pentru aceste probleme cu care se confrunta. Pur și simplu, voia ca tata să facă tot ce ținea de treburile din afară și cumpărăturile, așa cum făceau bărbații saudiți. Nici una dintre femeile saudite pe care le cunoșteam nu ieșea singură în stradă. Nu puteau: soții lor le închideau porțile de la intrare când plecau de acasă. Toate femeile din cartier o compătimeau pe mama din cauză că trebuia să iasă singură. Era umilitor; era josnic.

Mama simțea că tata o dezamăgise în multe feluri. O făcuse să preia responsabilități pe care ea considera că-i reveneau de drept lui. Cultura somaleză nu ușura cu nimic situația. Tatei i se părea firesc să invite opt sau chiar zece bărbați la cină. Niciodată nu-i spunea unde se duce sau când avea să se întoarcă. Dacă atmosfera devenea mai puțin decât prietenoasă și plăcută acasă, el pleca la moschee de dimineață și se întorcea peste o zi sau două. Mama trebuia să spele de mână fiecare șosetă și fiecare eșarfă. Era singură.

Cred că erau momente când era fericită: când gătea cina cu toată familia în jurul ei. Dar de câte astfel de seri a avut parte? Uneori, noaptea, îi auzeam pe părinții mei vorbind, mama înșiruindu-i toate ocaziile în care el o dezamăgise, cu o voce încordată de furie. Abeh îi spunea: „Asha, muncesc ca să vă ofer un viitor în țara noastră". Lui Abeh nu i-a plăcut niciodată Arabia Saudită și a dorit mereu ca noi să ne mutăm cu el în Etiopia. Dar mama nu voia să facă asta: etiopienii nu erau credincioși.

La câteva luni după ce ne-am mutat, a sosit bunica pentru a o ajuta pe mama la treburile gospodărești. Nici ei nu-i plăcea felul în care mama vorbea despre Abeh. „Odată ce te-ai născut femeie, trebuie să trăiești ca o femeie", obișnuia ea să spună, citând un proverb: „Cu cât înțelegi mai bine asta, cu atât mai ușor îți va fi să accepți".

La ceva vreme după ce ne-am mutat la Riyadh am început școala, școala adevărată dimineața și școala coranică după-amiaza, dar școala adevărată din Arabia Saudită era exact la fel ca *madrasa* din Somalia. Studiam doar araba, matematica și Coranul, iar Coranul

cred că ne ocupa patru sau cinci părți din timp. Studiul Coranului era divizat în ora de recitare, ora de comentariu, ora de *hadith,* o oră de *sirat,* biografiile tradiționale ale Profetului Mahomed şi o clasă de *fiqh,* drept musulman. Învățam să recităm cele nouăzeci şi nouă de nume ale lui Allah şi cât de cuviincios trebuiau să se comporte fetele musulmane: ce să spunem când strănutam; pe ce parte trebuia să adormim şi în ce poziție era permis să ne mişcăm atunci când dormeam; cu ce pas să păşim în toaletă şi în ce fel să stăm. Profesoara era din Egipt şi obişnuia să mă bată. Eram sigură că-mi purta pică pentru că eram singurul copil de culoare. Când mă lovea cu rigla, mă striga: *Aswad Abda* „sclavă neagră". Uram Arabia Saudită.

Dar nu toți saudiții erau aşa. Într-o dimineață, în timp ce mă aflam la şcoală, s-a stârnit un vânt atât de puternic, încât aproape că m-a dărâmat. Odată cu el a venit mirosul îmbietor de ploaie, care a făcut să mi se facă dor de casă. (Mirosul ploii este probabil cel mai pregnant miros pe care mi-l amintesc din scurta perioadă petrecută în Somalia.) Nori de furtună s-au adunat pe cer, şi părinții veneau cu maşinile să-şi ia copiii; din cauza furtunii, şcoala se închidea devreme, dar probabil că mama nu şi-a dat seama de asta. A început să plouă: mai întâi m-au lovit cu putere stropi mari de ploaie, apoi a turnat cu găleata. Străzile au fost inundate imediat. Deoarece eram ultimul copil care aştepta la poarta şcolii, am alergat în direcția în care credeam eu că aş putea ajunge acasă. Apa îmi trecea mult de jumătatea gambei. M-am prăbuşit, plângând.

Din spate, un braț puternic mi s-a înfăşurat în jurul pieptului şi m-a scos din apă. Am crezut că un saudit a venit să mă răpească, să mă violeze, să mă taie în bucăți şi să mă îngroape în deşert, ca în poveştile mamei. Am început să strig: „Orice mi-ai face, Allah te va vedea!" Dar acest bărbat, fără să rostească un cuvânt, m-a dus la el acasă şi m-a lăsat în poala soției sale. Ea mi-a dat haine uscate şi m-a liniştit oferindu-mi lapte cald, în timp ce soțul ei s-a întors la

şcoală, unde le-a găsit pe mama şi pe Haweya. Apoi, când s-a oprit ploaia, ne-a condus pe toate acasă.

I-am spus tatei că nu mai voiam să fim fete. Nu era corect să nu ni se permită să ieşim împreună cu el şi să facem toate lucrurile pe care Mahad putea să le facă. Abeh protesta întotdeauna şi cita din Coran: „Paradisul se află sub picioarele mamelor noastre!“ Dar când ne coboram privirea, picioarele ei desculţe erau crăpate de la spălatul zilnic al podelelor, iar ale lui Abeh erau încălţate în pantofi scumpi, italieni, din piele. Izbucneam în râs de fiecare dată, pentru că, în orice sens al cuvântului, paradisul nu era la picioarele ei, ci la ale lui. El era important, el salva Somalia, el avea haine frumoase, el putea să iasă ori de câte ori voia. Pe când nouă şi ei nu ni se permitea să facem ce vrem.

Separarea era evidentă în toate detaliile fiecărei zile. Dacă voiam să mergem undeva ca o familie, trebuia să luăm autobuze diferite: tata şi Mahad în autobuzul bărbaţilor, eu, mama şi Haweya, în cel al femeilor. Tata mormăia de furie la stupizenia acestor lucruri când ne întâlneam din nou, în cele din urmă, la bazar sau la piaţa de aur. „Asta nu are nimic de-a face cu Islamul!“ ţipa el. „Asta e de pe vremea ignoranţei! Saudiţii sunt la fel de proşti ca vitele!“ De fapt, regula segregării autobuzelor se aplica doar muncitorilor străini. Toţi saudiţii păreau să fie bogaţi, iar femeile saudite erau conduse cu maşina de către şoferi în maşinile soţilor lor.

Când le spuneam oamenilor că voiam să cresc mare ca să fiu ca Abeh al meu, el strălucea şi spunea: „Vezi! Copiii vor salva ţara!“ şi mă lua în braţe. Apoi oaspeţii – bărbaţii somalezi care aşteptau politicoşi ca tata să vină acasă ca să discute cu el – mă priveau toţi şi râdeau spunând că arătam exact ca tata, cu fruntea rotundă şi pomeţii înalţi. Mai târziu, el mă îmbrăţişa şi spunea că eu eram singurul lui fiu. Asta îl făcea pe Mahad să mă urască şi mai mult.

Uneori, şi mama primea vizitatori: alte femei somaleze, Dhulbahante, ca şi ea, care aproape toate lucrau ca menajere în

gospodăriile saudite. Pe una dintre ele o chema Obah. Era tânără şi frumoasă, mereu îmbrăcată frumos. Unghiile îi erau mereu vopsite cu henna, iar când vorbea, îşi ridica mâinile în aer, lăsând, spre dezgustul mamei, un iz de fum de ţigară. Într-o zi, Obah a trebuit să-i părăsească pe oamenii pentru care lucra, de teama de a nu fi dezonorată; sau poate că fusese dezonorată şi de aceea a trebuit să plece.

Mama nu era de acord cu manifestările feminine ale lui Obah şi nici cu fumatul. Ea vedea această frivolitate ca pe un păcat. Totuşi, a fost de acord să o găzduiască; Obah era din acelaşi clan ca şi ea şi se cuvenea să o adăpostească.

Nouă, copiilor, ne plăcea să o avem pe Obah în casă. Râdea şi împrăştia fumul de ţigară peste tot şi-şi purta eşarfa atât de lejer pe cap, încât îi puteai vedea cerceii din aur. Folosea o pudră galbenă şi apă pentru a-şi păstra pielea moale şi netedă. Nu era deloc ca mama noastră, austeră şi pretenţioasă.

Într-o zi, eu şi Mahad am furat câteva ţigări de la ea. Le-am fumat şi am vomitat. Atunci, mama i-a spus că trebuie să plece. Nu ştiu unde s-a dus după asta, dar peste câteva luni am aflat de la membrii Dhulbahante că Obah fusese arestată şi acuzată de prostituţie. Ni s-a spus că a fost închisă, biciuită în public şi apoi deportată în Somalia.

Pentru saudiţi, simplul fapt că Obah era singură în ţara lor era suficient pentru a stabili că este o prostituată; nu mai era nevoie de alte dovezi. Iar pentru regimul lui Siad Barré din Somalia, simplul fapt de a-ţi fi părăsit ţara şi a-ţi fi căutat de lucru în afară era suficient pentru a te cataloga drept un disident periculos al regimului.

Când a aflat tata ce s-a întâmplat cu Obah, s-a înfuriat foarte tare. „Ăsta nu e Islam – ăştia sunt saudiţii care pervertesc Islamul“, urla el. Tata era musulman, dar îi ura pe judecătorii saudiţi şi legea saudită; el considera totul barbar, toată civilizaţia de deşert a Arabiei. Ori de câte ori auzeam de o execuţie sau o lapidare, mama zicea mereu: „E legea şi voinţa lui Dumnezeu, cine suntem noi

să judecăm?“ Dar ştiam cu toţii că saudiţii erau cei care câştigau mereu dacă un somalez hotăra să te dea în judecată.

Tata îi disprețuia întru totul pe saudiți. Pe 16 septembrie 1978, a fost o eclipsă de lună în Riyadh. A devenit vizibilă după-amiaza târziu: o umbră întunecată, mişcându-se încet peste faţa palidei luni, pe cerul de un albastru întunecat. S-a auzit o bătaie nebunească în uşă. Când am deschis, vecinul ne-a întrebat dacă suntem în siguranță. Spunea că este Ziua Judecății, când Coranul spune că soarele va răsări din vest, şi mările se vor revărsa, când toți morții se vor ridica, iar îngerii lui Allah ne vor cântări păcatele şi virtutea, trimițându-i pe cei buni în paradis şi pe cei răi în iad.

Deşi abia se întuneca, chemarea la rugăciune s-a auzit brusc, dar nu din fiecare moschee pe rând, aşa cum se întâmpla de obicei, ci toate moscheile urlând deodată, peste tot în oraş. Se auzeau țipete în cartier. Când am privit afară, am văzut oameni care se rugau pe stradă. Mama ne-a chemat înăuntru şi ne-a spus: „Toată lumea se roagă. Ar trebui să ne rugăm şi noi“.

Cerul s-a întunecat. Era un semn! Acum, şi mai mulți vecini ne băteau în uşă, cerându-ne să ne căim pentru toate greşelile noastre. Ne spuneau nouă, copiilor, să ne rugăm pentru ei, întrucât rugăciunile copiilor erau ascultate mai repede. Porțile iadului se căscau în faţa noastră. Eram toți în panică. În cele din urmă, Abeh a venit acasă, mult după miezul nopții.

– Abeh! am alergat noi la el. E Ziua Judecății! Trebuie să-i ceri mamei să te ierte!

Tata s-a aplecat până a ajuns la înălțimea noastră şi ne-a îmbrățişat.

– Dacă mergeți la un saudit şi faceți asta, a spus el şi a bătut tare din palme în faţa noastră, va provoca Ziua Judecății pentru saudiți. Ei sunt oi.

– Deci nu e Ziua Judecății?

– A căzut o umbră peste lună, ne-a explicat el. E normal. O să treacă.

Abeh a avut dreptate. În Ziua Judecății soarele avea să răsară din vest, dar în dimineața următoare soarele era la locul lui, gras şi implacabil, iar sfârşitul lumii nu venise încă.

Casa noastră din Riyadh avea un balcon la etajul superior al aripii destinate femeilor, unde dormeam noi. Era acoperit cu o draperie şi un grilaj sofisticat. Puteam să stăm acolo şi să privim în stradă fără să fim văzute, şi mama făcea uneori lucrul acesta ore în şir. Într-o după-amiază, în timp ce stătea acolo, a zărit doi somalezi îndreptându-se spre casa noastră. Când i-a recunoscut, a scos un sunet înăbuşit. Se întâmplase ceva.

Bărbații au bătut la uşă, şi mama a spus: „Ştiu că s-a întâmplat ceva rău. E vorba despre fiul meu?“ Ei au spus că da. Fratele meu vitreg, Muhammad, fusese lovit de un camion în Kuweit şi murise.

Nu-mi aminteam nimic despre acest frate mai mare al meu, rodul unei căsătorii anterioare a mamei mele cu un alt soț pe care nu-l plăcuse. Mama îmi spusese poveşti despre Muhammad. Omorâse un scorpion care mă muşcase când eram mică: sigur nu-mi aminteam scorpionul şi cum Muhammad mă dusese în casă? Nu-mi aminteam. Muhammad plecase din Mogadiscio când eu aveam doi sau trei ani, pentru a trăi cu tatăl lui în Kuweit.

Dar mama vedea în Muhammad salvatorul ei. Ea zicea mereu: „Când o să crească, Muhammad va veni şi mă va salva de la viața asta“. După ce a aflat despre moartea lui, mama s-a dus în camera ei şi un nor de tristețe şi întuneric a învăluit casa. Femeile Dhulbahante au venit, au îngrijit-o şi ne-au gătit, pentru că mama era împietrită. Era ca şi când ar fi fost în comă, nu plângea, nu striga la noi. Pur şi simplu, zăcea acolo, cu inima zdrobită. Toți adulții ne spuneau ca măcar de data aceasta să fim cuminți şi, pentru prima dată, aşa am fost. Când s-a întors tata din Etiopia, şi el a fost bun cu ea. Era plin de afecțiune față de mama, o striga Asha şi a ținut-o de mână până când, în cele din urmă, s-a ridicat din pat.

Abeh s-a hotărât să-şi țină întâlnirile politice acasă; astfel putea să petreacă mai mult timp cu noi. Cam între cinci şi douăzeci de bărbați veneau la aceste întâlniri şi vorbeau şi mâncau până la trei sau patru dimineața. Uneori, veneau şi soțiile lor şi o ajutau pe mama la bucătărie, dar nu erau niciodată destul de bune pentru ea. Avea nevoie de ajutor ca să-i primească pe toți oamenii ăştia, iar eu aveam aproape nouă ani – eram destul de mare ca să pot face treabă în casă.

Aceste întâlniri se țineau aproape în fiecare săptămână. Trebuia să fac curat şi să ajut la pregătirea mesei toată după-amiaza, în timp ce Mahad, fiind băiat, se juca în vecini, iar Haweya, fiind prea mică pentru a face treabă, mă necăjea. Era destul de rău, dar ceea ce uram cu adevărat era să spăl vasele după cină, noaptea târziu, grămezi de pahare şi farfurii murdare care se înşirau peste tot. Trebuia să mă urc pe o cutie ca să ajung să spăl oalele de gătit. Una dintre ele era atât de adâncă, încât puteam intra în ea ca să o curăț. Îmi amintesc cât de furioasă şi nemulțumită mă simțeam şi cât îmi era de somn.

Într-o noapte, n-am mai suportat. Eram atât de obosită, încât am făcut teanc o parte din vase şi le-am băgat în frigider – pur şi simplu, le-am ascuns. Apoi le-am spălat repede pe celelalte cât să pară bucătăria curată. În dimineața următoare, în zori, când tata s-a trezit pentru rugăciune, a deschis frigiderul ca să ia un pahar cu apă rece, şi teancul de vase murdare s-a prăbuşit pe podea. Zgomotul a fost infernal – a trezit pe toată lumea – şi mama s-a repezit în dormitorul meu. M-a tras din pat şi m-a pus să spăl vasele înainte să plec la şcoală.

Am plâns, spunând că nu era corect. A intrat şi tata când aproape terminam şi mi-a spus: „Nu e corect, dar nu e o idee bună nici să pui vasele murdare în frigider“. Spune-i mamei: „Sunt obosită, o să le termin dimineață“. Tata era bun, însă uneori părea să nu înțeleagă deloc determinarea mamei mele de a inculca obediență şi responsabilitate în mine, fiica ei cea mare.

*

Într-o zi, în 1979, tata a venit acasă devreme şi a spus că urma să fim deportaţi. Aveam douăzeci şi patru de ore la dispoziţie pentru a părăsi ţara. Nu am ştiut niciodată motivul.

În loc să mă duc la şcoală, a trebuit să împachetăm, în timp ce mama urla la tata cu o furie groaznică. „E numai vina ta“, îi reproşa ea. „Dacă ţi-ar fi păsat destul de familia noastră nu s-ar fi întâmplat asta. Îţi încredinţezi secretele oricui.“

Am plecat la aeroport. Tata a spus că trebuia să luăm primul avion, altfel poliţia saudită avea să vină să ne ridice. Avionul zbura spre Etiopia, dar mama a insistat că nu puteam merge într-o ţară care nu era musulmană. Singurul alt zbor era către Sudan. Tot drumul, mama s-a uitat în gol la cer.

Când am aterizat în Sudan, nu ni s-a dat voie să intrăm în ţară. Am petrecut patru zile în aeroportul din Khartoum. În cele din urmă, ne-am urcat în alt avion, şi de data aceasta chiar a fost Etiopia. Cei mai răi necredincioşi trăiau acolo, dar nu aveam de ales.

CAPITOLUL 4

Orfani şi văduve care plâng

În Etiopia, la început, am locuit într-un conac vechi, în inima capitalei. Avea scaune care păreau neobişnuite după o viaţă de stat pe podea. Erau podele din lemn, un covor persan şi, spre surprinderea noastră, chiar şi servitori care să gătească şi să deretice. Cred că era pentru prima dată când vedeam o grădină cu gard-viu şi flori, un iaz şi un grădinar.

Cred că acest conac aparţinea guvernului etiopian şi era folosit pentru a găzdui demnitari străini. Căci în ţara asta tatăl meu era un om important. O maşină oficială venea şi îl ducea în anumite locuri. Întâlnirile aveau loc în mod constant la parter; bărbaţi de culoare, graşi fumau mult şi ţipau unul la celălalt, tolăniţi în jilţurile din sufragerie.

După aceşti bărbaţi, toţi exilaţi somalezi, situaţia acasă, în Somalia, era în fierbere. Mişcarea de opoziţie a tatei, numită SSDF, atrăgea valuri mari de voluntari. Oameni care reuşiseră să treacă graniţa acum nu mai veneau ca să scape, ci să se pregătească de luptă. Erau gata să moară numai ca să se răzbune pe *Afwayne*.

Încă îl mai numeau aşa, Siad Barré, Gură Mare, marea gură care-i zdrobea pe oameni.

În 1974, o revoluţie a răsturnat monarhia etiopiană, pe împăratul Haile Selassie. Un comitet format din ofiţeri de rang inferior şi soldaţi înrolaţi, cunoscut sub numele de *Derg,* a preluat conducerea, printre acesta numărându-se şi brutalul Mengistu Haile Mariam, care a devenit preşedinte al Etiopiei. Siad Barré a profitat de acest moment pentru a invada regiunea Ogaden, pe care Etiopia şi-o revendica, dar care în mare parte era ocupată de somalezi, din subclanul Ogaden al lui Darod. Comitetul revoluţionar etiopian a cerut ajutor sovietic, iar sovieticii, abandonându-l pe Siad Barré, au trimis ajutoare masive etiopienilor. Armata lui Siad Barré a fost nevoită să se retragă. În mod firesc, Etiopia a acordat adăpost şi ajutor forţelor care i se opuneau lui Siad Barré, printre care se număra şi mişcarea tatălui meu, SSDF.

În 1978, în ziua în care am părăsit Somalia şi am plecat în Arabia Saudită, presupusa lovitură de stat împotriva guvernului lui Siad Barré fusese condusă de către ofiţeri de armată care erau toţi Macherten, ca şi tatăl meu. Pentru a-i pedepsi, Siad Barré şi-a trimis armata ca să pustiască pământurile Macherten. Trupele lui au ars aşezările, le-au violat pe femei şi au distrus rezervoarele pe care le construiseră nomazii ca să colecteze apa de ploaie. Mii de oameni au murit de foame şi de sete. Guvernul a furat proprietăţile Macherten şi a numit asta comunism. Cu fiecare atac al lui Siad Barré, şi mai mulţi voluntari se revărsau peste graniţa cu Etiopia, căutând să se înroleze forţelor SSDF şi să caute răzbunare.

Când familia noastră a ajuns în Etiopia, SSDF era o armată cu o bază de luptători la graniţă, într-un loc numit Diridawa. Sediul era un conac chiar în afara capitalei Addis Abeba, în spatele unui zid înalt în vârful căruia erau sticlă şi sârmă ghimpată şi un gardian la poartă.

Abeh ne-a înscris pe toţi trei la şcoală, unde se preda în amharică. Noi nu vorbeam decât somaleză sau arabă, aşa că totul ne-a

fost pentru o vreme complet străin. Până să pot comunica, am realizat ceva surprinzător: fetițele de la școala la care mergeam nu erau musulmane. Ele spuneau că sunt *Kiristaan,* creștine, ceea ce în Arabia Saudită era o insultă hidoasă când ne jucam, însemnând *impur*. M-am dus uluită la mama, care mi-a confirmat lucrul acesta. Etiopienii erau *kufr;* până și învelișul sonor al cuvântului era plin de dispreț. Ei obișnuiau să bea alcool și nu se spălau cum se cuvine. Erau dezgustători.

Puteai să vezi diferența de pe stradă. Femeile etiopiene purtau fuste doar până la genunchi și chiar și pantaloni. Fumau țigări, râdeau în public și-i priveau pe bărbați drept în ochi. Copiii erau lăsați să se zbenguie în voie oriunde voiau.

Etiopienii erau, de asemenea, mult mai săraci decât orice alt gen de oameni pe care îi văzusem eu vreodată, chiar mai săraci decât oamenii din Mogadiscio. Familii întregi de leproși – unii dintre ei – copii cu muște peste ochii lor lipicioși și cu membrele lor slabe – ne implorau să le dăm bani în drum spre școală. Era dureros să treci pe lângă ei. Totuși, cel mai mare rău îl reprezentau ochii goi, gri-gălbui ai unui cerșetor orb care stătea pe jos. Mă cutremuram când mă apropiam de colțul acela.

Odată, o femeie care mergea în fața noastră pe stradă în Addis Abeba pur și simplu și-a întins picioarele, ușor îndoite și a urinat sub fusta ei lungă, chiar pe marginea drumului. Fața mamei s-a contorsionat, plină de dezgust. Disprețuia Etiopia. Dar, în ciuda cerșetorilor și a mizeriei, eu o adoram. Oamenii erau cumsecade. Profesoara nu ne pedepsea pe nici unul mai mult decât pe altul. Pentru prima dată, îmi făcusem prieteni. Nu trebuia să mai purtăm eșarfe sau robe lungi; puteam să alergăm și chiar alergam, pentru prima dată de ani de zile. Și nu mai trebuia să spăl rufele sau vasele. Mă simțeam eliberată.

După câteva luni, ne-am mutat în cealaltă parte a orașului, la sediul SSDF, în spatele zidurilor înalte. Nu-mi amintesc nici un fel de anunț: într-o după-amiază, pur și simplu am fost aduși acolo, după școală, de către șoferul lui Abeh. Clădirea asta probabil că

fusese odată un hotel mare şi splendid, cu scări din marmură, balustrade şi coridoare cu covoare care păreau nesfârşite. Am fost cazaţi în două dormitoare la capătul unui coridor de la parter şi aveam o baie şi o bucătărioară.

La început, mâncarea ne era adusă de la bucătăriile mari şi gătită de bucătarul etiopian. Când tata era acasă, bucătarul trebuia să guste mâncarea în faţa noastră ca să se asigure că nu fusese otrăvită. Aveam voie să mergem la bucătărie şi să alergăm pe afară, dar, dacă eram prinşi în birouri, tata o implora pe mama să aibă mai multă grijă de noi.

Mama a încercat să ne ţină înăuntru, dar nu a reuşit pentru multă vreme. Toată clădirea a devenit repede spaţiul nostru de explorat. Pentru noi, asta era o mare aventură. Adiss e verde şi plină de viaţă – plouă deseori –, iar terenul pe care se afla situat complexul părea imens. Dacă îl sâcâiam pe gardianul de la poartă prea mult, atunci el obişnuia să ne arunce în vechea fântână din piatră de lângă intrare, care era atât de adâncă, încât nu ne puteam căţăra singuri ca să ieşim.

Zeci de oameni în uniforme verzi intrau şi ieşeau. Când se îndreptau către graniţă, purtau arme. Totuşi, cei mai mulţi erau în convalescenţă; fuseseră evacuaţi de pe front şi trimişi la spital, iar acum se refăceau în urma rănilor şi amputărilor. Unii dintre răniţi erau prietenoşi şi se jucau cu noi în ţărână.

După câteva săptămâni, mama a scos grătarul pentru cărbuni şi a început să pregătească ea mâncarea pe pământ, în faţa camerelor noastre. Soldaţii se mişcau încoace şi încolo. Unii rămâneau să-l aştepte pe tata să-şi termine transmisiunea de seară la Radio Kulmis; aceste programe făceau ca vocea lui să fie recunoscută imediat de o întreagă generaţie de somalezi aflaţi în exil. Aveam seri de poezie care ne aminteau de rădăcinile noastre somaleze. Mama gătea *chapattis* şi carne înăbuşită cu ierburi, iar bărbaţii recitau versuri pe care le memoraseră şi dădeau replici inteligente. Unul dintre ei era un mare poet modern a cărui operă mama o ştia pe de rost, Khalif Sheikh Mohamoud.

Poate e voia Domnului ca acei din clanul Macherten să fie înghițiți ca mierea.
Ca fructele sălbatice pe câmpia Do'aan, cei din clanul Macherten sunt devorați.
Bărbați înfometați tânjesc să muşte cadavrele zăcând.
Orfani care plâng, soții văduve sunt vitregiți de familie.
Oamenii trebuie să accepte că sunt muritori, căci aşa cere Allah.
Dar e greu să accepți victoria opresorului asupra cadavrelor împrăştiate.

În somaleză, rimele bocesc; te bântuie cu tristețea lor.

După astfel de seri, mama se îmbuna vizibil. Ne spunea poveşti de pe vremea când era micuță: cum privea mari poeți luându-se la întrecere lângă focul din deşert, recitând din ce în ce mai maiestuos până când toți cădeau de acord că descoperiseră un nou poet cu adevărat mare.

Însă majoritatea acestor bărbați fără membre, răniți, din Etiopia, ştiau că nu erau mari poeți şi simțeau că viețile lor se sfârşiseră. Eşecul plutea în aer, nespălați cum eram, duhnind a fum de țigară, lipsiți de odihnă şi întru câtva deznădăjduiți. Aproape toți eram nemulțumiți. Se plângeau de Abdellahi Yusuf, liderul SSDF. Spuneau că avea favoriți şi că păstra pozițiile înalte pentru rudele din subclanul lui. Aproape toți bărbații care nu erau Macherten plecau din cauza lui Abdellahi Yusuf, iar cei care rămâneau bombăneau întruna împotriva lui.

Abdellahi Yusuf era un Omar Muhamud. Mama ne spunea că cei din clanul Omar Muhamud mereu au crezut că ei trebuie să fie la conducere, dar că mereu stricau lucrurile. Sigur că mama fusese căsătorită cu un Osman Muhamud, de aceea gândea aşa. La somalezi totul ține de familie: cei din clanul Osman Muhamud sunt aroganți. Cei din clanul Dhulbahante sunt inflexibili. Cei din clanul Isaq mestecă *qat*.

Aşa stau lucrurile. Eu sunt un Osman Mahamud deoarece, cu treisprezece generații în urmă, am avut un strămoş pe nume

Mahamud care a avut un fiu numit Osman. De fapt, Mahamud a avut trei fii – poate mai mulți –, însă doar trei dintre ei au fost destul de puternici ca să-şi creeze subclanuri. Osman, cel mai mare dintre ei, era născut să fie războinic, să conducă, de aceea cei din clanul Osman Mahamud sunt atât de aroganți – simt că au prin naştere dreptul înnăscut de a conduce. Isse, cel mai tânăr fiu, era văcar şi poet, iar cei din clanul Isse Mahamud, din care este şi bunica mea, încă mai fac astfel de lucruri. Omar era fiul mijlociu, un veşnic nemulțumit, de aceea cei din clanul Osman Mahamud nu reuşesc niciodată nimic.

Aşa umbla vorba. Din cauză că oameni nepotriviți de aflau la conducerea bazei logistice a SSDF, nu erau suficiente arme. Muniția nu sosea la timp. Oameni pe care şi noi îi cunoşteam erau omorâți: soldați prietenoşi care cu o săptămână în urmă se aşezaseră şi se jucaseră cu noi fuseseră seceraţi fără sens. Erau masacre în care sute de oameni erau uciși sau răniți. Astea erau conversațiile pe care le auzea mama în timp ce gătea. Tata îşi prezenta mereu lupta la modul eroic, dar pentru mama, pe măsură ce asculta, realitatea părea să fie moarte şi haos, visul unei Somalii independente şi libere se spulbera nefericit sub ochii ei.

Nu prea mai vedeai femei somaleze în clădirea aceea, iar noi eram singurii copii. Toți ceilalți lideri ai armatei din exil îşi țineau familiile în Kenya, cam la opt sute de kilometri mai la sud, unde trăia o mare comunitate de somalezi. Aşa că mama trebuia să ne crească înconjurați doar de bărbați. Şi ea ura lucrul ăsta.

Unii dintre bărbați se aşteptau să le facă ceai. Mulți dintre ei mestecau *qat* şi lăsau după aceea resturile peste tot. Odată, ne-a prins pe mine şi pe Haweya prefacându-ne că bem ceai din ceştile goale, fluturând mucurile de țigări în aer şi mestecând frunze de *qat*. S-a înfuriat. „Nu poți să creşti fete într-un loc ca ăsta!“ a strigat ea la tatăl meu. „Crezi că vor fi copii la infinit? Cum pot creşte fetele într-o baracă, printre bărbați? Ce-i faci familiei noastre?“

Eu şi sora mea credeam că era păcat să irosim puținul timp pe care ni-l petreceam cu Abeh cu certuri de genul acesta. Uram să-i

aud pe părinții mei certându-se. Deşi niciodată, din câte ştiam eu, nu ridicase mâna asupra mamei, uneori Abeh se înfuria foarte tare. Într-o după-amiază, am văzut sosind o ambulanță, iar tata a intrat ca o furtună în camera noastră. În timpul unei dispute, un bărbat dăduse să-l lovească, ne-a spus el, aşa că îl doborâse pe omul acela la pământ şi îi rupsese piciorul.

Mama a rămas însărcinată. A pierdut copilul, un băiețel, care s-a născut mort. Preț de câteva săptămâni, a stat în spital şi s-a întors foarte tăcută, plină de amărăciune şi imprevizibil de ostilă.

După ce am trăit în Etiopia timp de un an, tata a hotărât, în cele din urmă, că mama avea dreptate: trebuia să fim în preajma altor familii. Avea să ne mute în Kenya, unde locuiau majoritatea celorlalte familii de exilați. Mama nu voia să meargă în Kenya, ci într-o țară musulmană. Kenya era o țară de necredincioşi. Dar Abeh a fost cel care a luat decizia.

Aşa se face că, atunci când am împlinit zece ani, trăisem deja în trei regimuri politice diferite, toate nişte eşecuri totale. Statul polițienesc instaurat la Mogadiscio înfometase poporul şi îl asuprea. Legea islamică din Arabia Saudită îi trata pe jumătate din cetățenii săi ca pe nişte animale, fără nici un drept sau recurs, descotorosindu-se de femei fără pic de respect. Şi vechea regulă somaleză a clanului care te salva când aveai nevoie de refugiu, atât de uşor se dizolva în suspiciune, conspirație şi răzbunare. În anii următori, lupta dintre clanuri avea să se întețească, sfâşiind în cele din urmă Somalia în bucăți şi aruncând-o într-unul dintre cele mai distructive războaie civile din Africa.

Sigur că pe atunci nu vedeam lucrurile în felul acesta.

CAPITOLUL 5

Întâlniri secrete, sex şi parfum de sukumawiki

Am zburat către Nairobi în iulie 1980. Mama ura ideea; nu numai că locuitorii Kenyei, la fel ca etiopienii erau necredincioşi, dar arătau şi diferit faţă de noi. Pentru mama, abia dacă erau fiinţe umane. Ea ne spunea că erau murdari şi aveau să ne infecteze cu boli groaznice. Zicea că sunt canibali. Le spunea *abid,* ceea ce însemna sclav, şi *dhagah,* ceea ce însemna pietre, şi *gaalo,* un alt termen urât pentru necredincios. Bunica noastră, care putea merge prin deşert ghidându-se după mirosul ploii; care îşi dădea seama dacă o femeie era gravidă; care amuşina aerul şi zâmbea cu dispreţ spunând că cineva era în călduri – bunica spunea că cei din Kenya puteau. De-a lungul celor zece ani cât au trăit în Kenya, ele i-au tratat pe kenyeni aproape la fel cum s-au purtat saudiţii cu noi.

Dar tata a ales Kenya din motive pragmatice, pentru că era o ţară relativ bogată pe atunci; oamenii spuneau că era cel mai sigur loc din Africa. În Kenya, tata avea statut de refugiat oficial: primeam bursă de studiu şi alocaţie de la Înalta Comisie pentru Refugiaţi de la Naţiunile Unite. Ştia, de asemenea, că ne putea lăsa acolo o bună parte din an, în grija unor membri proeminenţi ai clanului Osman

Mahamud. Erau mulți bărbați care trăiau acolo și care au ales să nu se înroleze în luptă ca revoluționari, dar care au contribuit cu fonduri și au protejat familiile celor care au luptat.

Abeh și-a propus să locuiască împreună cu noi cât de mult putea; așa-i spunea mamei. Dar mama nu voia să trăiască singură în locul acela străin. Nu voia să trăiască din caritate și din bunătatea împrumutată a bărbaților altor femei. Simțea că tata dăduse deja destul din viața lui, din banii lui și din familia lui pentru SSDF. Îi spunea că SSDF nu era cu nimic mai bun decât *Afwayne:* că era corupt, ineficient și putred din cauza bârfelor de culise. Dacă trebuia să locuim în Nairobi, voia ca și el să fie acolo și să aibă grijă de noi. Să înceapă o afacere pe cont propriu, ca familia altui luptător să poată beneficia de ajutorul nostru caritabil.

Pentru tata, ideea renunțării la lupta împotriva lui Siad Barré era extrem de neplăcută. Destinul Somaliei ca națiune liberă – asta era ceea ce conta cel mai mult pentru el. De-a lungul vieții ei, mama ne-a tot spus că noi, familia lui, niciodată nu am fost pe primul loc.

Inițial, am locuit într-un hotel condus de somalezi în Eastleigh, un cartier aglomerat, zgomotos, unde trăia majoritatea somalezilor din Nairobi. Apoi am găsit un apartament lângă Juja Road, la periferia Eastleigh-ului, unde trăiau mai puțini somalezi. Principala diferență dintre Eastleigh și Juja Road era că cele două cartiere miroseau diferit. Eastleigh avea arome cu care noi eram familiarizați: mâncăruri delicioase, condimentate cu coriandru și ghimbir, ceai aromat cu cardamon și cuișoare; femei care treceau pe lângă noi în *dirha,* fluturându-și robele somaleze, lăsând în urmă o boare de tămâie și un parfum puternic. Din când în când, se ridica un damf respingător din canalizarea deschisă, amestecându-se cu aceste arome dulci.

Pe de altă parte, cartierul Juja Road era locuit mai mult de kenyeni nativi care mâncau *ugali,* porumb măcinat și fiert în apă până devenea ca o minge tare. *Ugali* se mânca cu *sukumawiki,* o legumă cu frunze verzi mari, care se tăiau mărunt și se fierbeau ore

în şir. *Sukumawiki* avea un miros puternic, teribil de neplăcut, care inunda tot cartierul de dimineaţa devreme până târziu în noapte.

Apartamentul nostru era la etajul al treilea al unei construcţii noi din ciment, vizavi de un teren viran. Bunica a cumpărat o oaie de la piaţă şi a învăţat-o să urce şi să coboare scările. O păştea pe câmp şi o lăsa să doarmă în baie. Chiar era un animal de casă; nu am tăiat-o niciodată să o mâncăm. Îngrijind animalul acela, nu se mai simţea atât de înstrăinată şi astfel avea ceva de făcut.

Tata ne-a înscris la o şcoală în limba engleză. Curând după aceea, mama l-a informat ţâfnoasă că fetiţele ca noi vor fi mult mai în siguranţă şi mai bine îngrijite în propria casă decât afară, în vreo şcoală *gaalo,* printre necredincioşii dintr-o ţară murdară unde le adusese el. Tata a răbufnit. A strigat că o va blestema să ajungă direct în iad dacă ne va retrage de la şcoală fără permisiunea lui. Apoi, câteva zile mai târziu, el a plecat în Etiopia.

Tata a fost cel care ne-a dus la şcoală în prima zi. Fiecare dintre noi, copiii, avea o uniformă diferită; a mea era un şorţ gri cu o cămaşă albă pe dedesubt şi un pulover gri. Încă o dată, şcoala ne era complet străină. Lecţiile erau în engleză, dar tot ce se întâmpla pe terenul de joacă era în swahili. Iar eu nu vorbeam nici una dintre aceste limbi. Primele câteva săptămâni au fost un coşmar al singurătăţii şi ameninţării, dar nu i-am spus niciodată mamei. Mă temeam că ne va retrage de la şcoală de tot şi voiam mai mult ca orice altceva să fiu împreună cu alţi copii, departe de casă.

Ameninţările au încetat, oricum, pe măsură ce am învăţat swahili. Haweya a suferit din pricina ameninţărilor mult mai mult decât mine. Părea că se închide în ea şi devine mai feroce sub presiunea tachinărilor constante. Venea acasă plină de vânătăi şi furioasă. Pentru mine era uşor să mă adaptez la noua şcoală; pur şi simplu, reuşisem să devin cât se putea de invizibilă.

Şcoala secundară din Juja Road era clar concepută după modelul şcolilor coloniale britanice. Ne încolonam în fiecare dimineaţă, salutam steagul şi cântam imnul naţional kenyan în loc să cântăm „Dumnezeu s-o ocrotească pe regină“. Elevii mai mari ne

verificau unghiile şi uniformele. Lecţiile erau grele, iar dacă nu înţelegeam, eram puse să stăm în genunchi în soare, în curtea şcolii. Nimeni nu ne explica din nou. Profesoara de matematică, doamna Nziani, ne lovea pentru fiecare greşeală, cu o ţeavă din plastic pe care o numea *mamba* ei neagră. Pe mine mă lovea până mi se umfla mâna. În cele din urmă, mi-am dat seama că puteam să iau câteva dintre frânghiile pe care bunica le ţesea din firele lungi de iarbă de pe câmpul de lângă casa noastră şi să le dau în schimb unei fete pe nume Angela, folosindu-le ca să sară coarda; în schimb, Angela mă lăsa să copiez tema la matematică.

Numerele erau pentru mine un mister. Eram cu mult în urmă. Abia în Nairobi, când aveam zece ani, am început să înţeleg puţin cum se calcula timpul: minute, ore, ani. În Arabia Saudită, era un calendar islamic, lunar; Etiopia menţinea un calendar antic solar. În Arabia Saudită, eram în anul 1399, în 1972 în Etiopia şi în 1980 în Kenya şi oriunde în altă parte. În Etiopia, aveam chiar şi un ceas diferit: răsăritul se numea unu, iar prânzul, şase. (Chiar şi în Kenya oamenii foloseau două sisteme pentru a exprima ora, varianta swahili şi cea britanică.) Lunile, zilele – totul era conceput diferit.

Doar în şcoala secundară din Juja Road am început să-mi dau seama ce voiau să spună oamenii când se refereau la date şi ore exacte. Bunica nu ne învăţase niciodată să citim ora. Toată viaţa ei, amiaza era când umbrele erau scurte, iar vârsta ţi se măsura după anotimpurile ploioase. Se descurca de minune cu sistemul acesta al ei.

De îndată ce am învăţat să citesc în engleză, am descoperit şi biblioteca şcolii. Dacă eram cumineţi, ni se permitea să luăm cărţile acasă. Îmi amintesc *Cele mai iubite poveşti* ale fraţilor Grimm şi o colecţie de Hans Christian Andersen. Cele mai seducătoare dintre toate erau cele cu coperta ruptă pe care celelalte fete şi le împrumutau una alteia. Eu şi Haweya devoram aceste cărţi prin toate colţurile, ni le împrumutam, le ascundeam pe după manualele de la şcoală, le citeam într-o singură noapte. Am început cu aventurile lui Nancy Drew, povestiri eroice şi despre

independență. Apoi au fost Enid Blighton, *Şaptele Secret, Faimosul Cinci:* poveşti despre libertate, aventură, egalitatea dintre fete şi băieți, încredere şi prietenie. Acestea nu erau ca poveştile scorțoase, de clan ale mamei, cu mesajele lor de pericol şi suspiciune. Povestirile acestea erau nostime, păreau reale şi-mi vorbeau aşa cum vechile legende n-o făcuseră niciodată.

Uneori, după şcoală, eu şi Haweya ne strecuram în piața din Juja Road, unde un magazin indian vindea înghețată, cărți cu exerciții, stilouri şi *pan,* un amestec aromat din nucă de cocos care ne făcea buzele roşii. Dar în cea mai mare parte a timpului, mama ne ținea acasă. Mama şi bunica erau departe de a putea fi înduplecate să ne lase să mergem la şcoală. Nu aveau încredere că kenyenii ne predau ceva cum trebuie; ele respingeau Kenya până în cel mai mic detaliu. Dar eu şi Haweya eram ca nişte bureți, nerăbdătoare să absorbim tot ce era în jurul nostru.

Odată, am informat-o pe mama că oamenii au ajuns pe lună. Ea a spus că asta era o prostie. „Creştinii sunt atât de nerealişti, încât puteau să ia un avion până pe un munte şi să creadă că au ajuns pe lună", mi-a replicat ea. În ziua în care am venit acasă şi i-am spus că oamenii se trag din maimuță, ea a ripostat: „Gata cu taxele la şcoală. Poate kenyenii se trag din maimuță, nu şi musulmanii".

Totuşi, mama ne-a lăsat la şcoală. Tata o amenințase că o blestemă şi, pierzându-şi un bărbat, nu avea de gând să rişte pedeapsa veşnică încă o dată.

După ce tata s-a întors din Etiopia, părinții mei se certau tot timpul. Mama încerca să se implice în clan, sperând că vreun bărbat prietenos avea să-l convingă pe Abeh să aibă grijă de familie şi de copii aşa cum trebuie; dar firește că nu se băga nimeni în deciziile personale ale lui Hirsi Magan. Mama nu mai mânca şi s-a îmbolnăvit, văicărindu-se şi jurând că va muri. Abeh a dus-o la spital, unde au diagnosticat-o cu anemie şi i-au prescris vitamine.

După câteva luni, Abeh ne-a găsit un loc mai mare şi mai frumos unde să locuim, o casă în Racecourse Road, din cartierul Kariokor.

Dar mama nu a vrut nici o clipă, încă de la început, să stea în Kenya; ea voia ca noi să mergem cu toții înapoi la Mecca.

Nu mai țin minte de ce s-au certat ultima oară, dar am auzit-o pe mama spunându-i lui Abeh: „Dacă pleci acum, să nu te mai întorci".

Nu a plecat, însă nu pentru multă vreme.

Ne-am mutat în noua casă din Kariokor fără Abeh. La început, tata ne suna din când în când, folosind telefonul lui Jinni Boqor, din apartamentul de alături. Jinni Boqor era un om de afaceri din clanul Osman Mahamud care se presupunea că avea grijă de noi. Trimitea pe cineva să ne anunțe că ne sunase tata și că avea să sune din nou peste o oră, iar noi ne grăbeam acolo și țipam unii la alții în sufrageria lui Jinni Boqor. Abeh ne scria scrisori cu caracterele ondulate ale alfabetului Osmanyia pe care atât de mult le iubea, însă noi nu mai știam să le citim. Mi-am luat inima-n dinți să-i scriu în engleză și să-i spun asta. După asta, scrisorile tatei s-au rărit, iar într-o bună zi n-au mai venit deloc.

A fost o perioadă nefericită. Mama mergea în fiecare lună la biroul lui Dayib Haji ca să ridice trei sute de shilingi. La început, asta însemna o grămadă de bani; mai târziu, inflația a redus suma la foarte puțin. În fiecare lună, venea un camion de la magazinul unui alt om de afaceri somalez, Farah Gouré, cu saci de făină, orez și ulei. Clanul se îngrijea de ea, dar ea era tot singură.

Mama nu ne-a spus niciodată ca tata nu avea să se mai întoarcă, dar, dacă mă trezeam în toiul nopții, deseori o auzeam cum plânge. Într-o noapte, am intrat și i-am pus mâna pe obraz. Mama a început să țipe că m-am furișat la ea și m-a lovit, strigându-mi să mă duc înapoi în pat. După asta, m-am ghemuit la ușa ei ascultând și dorindu-mi să-i pot alina cumva durerea.

Pe măsură ce treceau anii, am încetat toți să ne mai prefacem că tata avea să se mai întoarcă.

După doar un an în Nairobi, Mahad a reușit să obțină un loc la una dintre cele mai bune școli secundare din Kenya. Starehe Boys' Centre era o instituție remarcabilă, care oferea anual un număr de

burse integrale copiilor străzii şi celor ai căror părinți nu puteau spera să plătească taxele. Erau acceptați doar două sute de copii anual. Mahad a reuşit să intre, pentru că doar la un an după ce a învățat să vorbească engleza, notele lui erau în topul primelor zece note la examenele naționale din Kenya. Când a fost acceptat, mama a strălucit pentru prima dată de o bucurie neprefăcută. Pentru a se da mare, tot ce a putut Mahad să facă a fost să se plimbe prin cartier în uniforma lui, iar tot ce trebuia să facem noi era să mergem alături de el. Toți copiii de pe strada noastră voiau să meargă la Starehe, dar nimeni altcineva n-a mai reuşit vreodată.

Domnul Griffin, directorul lui Mahad, era întruchiparea autorității binevoitoare, iar şcoala lui era ca un rai, cu săli pentru sport şi bibliotecă. Mahad se trezea greu, dar, cu toate acestea, pentru a-i insufla o oarecare disciplină, domnul Griffin a fost de acord să fie cazat în regim de internat. O vreme, a existat un armistițiu între noi, copiii. Mahad venea acasă doar în weekend, ceea ce mie îmi convenea, şi nu ne mai teroriza atât de mult ca înainte.

Când am împlinit paisprezece ani, mama m-a înscris la şcoala secundară musulmană de fete din Park Road. Nu se afla într-un cartier bogat, dar clădirea şcolii era albă şi curată, cu o poartă mare din metal şi o peluză frumos întreținută pe care nu ni se dădea voie să călcăm. În prima zi, o fată somaleză a venit la mine şi s-a prezentat; a spus că o cheamă Amina. Din teribilism şi din dorința de a-mi găsi un protector în şcoala aceasta nouă, am spus că acesta era şi numele meu. În următorii patru ani în şcoala aceea, toată lumea mă striga Amina: Amina Hirsi Magan.

Mi-am mai făcut o prietenă, Halwa, o fată yemenită care locuia lângă noi. Mama şi mătuşa ei aveau fiecare câte nouă copii şi locuiau una lângă cealaltă. Începusem să-mi petrec după-amiezile acolo. Era ca un sătuc, cu multe femei, rude de-ale lor, care veneau şi plecau. Multe dintre aceste rude rămâneau la ele săptămâni sau luni; deseori, o mamă din satul familiei Halwei din îndepărtatul Hadramut din Yemen venea cu fiicele ca să le mărite sau pur şi simplu în vizită. Am văzut din nou interacțiunea ciudată dintre

oamenii *miyé,* de la țară, care veneau la *magalo* – oaspeți rurali din lumea veche, cu vechile lor tradiții, înghesuiți brusc în mediul urban modern al mamei şi mătuşii Halwei.

Halwa nu avea voie să plece undeva neînsoțită de mama sa – doar la şcoală –, dar, de îndată ce ajungea acasă, era liberă să facă tot ce-i plăcea. Nu ajuta la treburile gospodăreşti: erau destule femei care să facă asta. Nu avea o anumită oră la care să se ducă la culcare. Ne schimbam temele – eu devenisem bună la engleză, iar Halwa la matematică – şi ne uitam mult la televizor. Mama Halwei mă invita să merg cu ele la picnicuri în Arboretum, o grădină botanică. Ori de câte ori puteam, mergeam la ea. Întorcându-mă acasă de la Halwa după-amiaza târziu, uneori trecea pe lângă mine câte un grup de copii ai străzii care se îndreptau către centrul oraşului înainte să se întunece. Erau în zdrențe şi murdari, cei mai mari cărându-i pe cei mai mici, cu ochii şi mai lipicioşi. Mergeau în cârduri care puteau să atingă şi câteva zeci; poate că aşa era mai sigur pentru ei.

Aceşti copii trăiau din grămezile de gunoi, precum cea de la capătul străzii noastre. Erau învăluiți de mirosurile dezgustătoare de mâncare stricată şi şobolani morți. Uneori, mă opream şi-i priveam cum caută mâncare şi lucruri pe care să le vândă. Se acopereau cu pungi din plastic când ploua şi inhalau pudră de ghete din pungile din hârtie până când o pojghiță neagră le acoperea fețele. Gândul la viețile acestor copii mă făcea să sufăr şi să mă simt, în acelaşi timp, extrem de norocoasă. Aveam un acoperiş deasupra capului şi o mamă, iar când ajungeam acasă aveam ce să mănânc. În comparație cu aceşti copii, nu aveam nimic pentru care să mă plâng.

Totuşi, atmosfera acasă la noi era plină de reproşuri. Bunica se apleca amenințător pe pat, nefericită în noul nostru cămin. Mereu şi mereu îi amintea mamei cauza problemelor noastre: un blestem care s-ar fi abătut asupra noastră când mama şi-a părăsit primul ei soț, cu mult timp în urmă, în Aden. Asta nu făcea decât să adâncească nefericirea mamei. Făcea crize neaşteptate de nervi. Spărgea farfurii şi distrugea mobilă. A distrus şi două sobe cu cărbuni, pentru că nu ardeau. De unde era aproape distantă şi ocazional

chiar blândă, începea să ne bată pentru cea mai mică greşeală, ne apuca de păr şi ne lovea până când o durea mâna. Era tirană, fără să fie rezonabilă; ne reproşa nouă viaţa ei plină de frustrări.

Ştiam că nu pe noi ne urăşte, ci că era nefericită şi îmi era milă de ea. Mama fusese abandonată într-o ţară străină pe care o disprețuia, cu trei copii pe care trebuia să-i crească bine şi fără un bărbat care să o sprijine. Viaţa ei de zi cu zi nu semăna nici pe departe cu viaţa la care aspirase şi pe care credea că o merită. Mama se considera o victimă. Cândva, îşi trasase viitorul şi luase deciziile – părăsise Somalia pentru Aden, divorţase de primul ei soţ şi se căsătorise cu tata –, dar la un moment dat se părea că îşi pierduse speranţa.

Multe femei somaleze în locul ei ar fi muncit, şi-ar fi preluat soarta în mâini, dar mama, preluând concepţia arabă conform căreia femeile pioase nu trebuiau să muncească în afara căminului, simţea că nu se cade să facă asta. Nu i-a trecut niciodată prin minte să iasă şi să-şi facă o viaţă nouă de una singură, deşi nu avea mai mult de treizeci şi patru sau cinci de ani când a părăsit-o tata. În loc să facă asta, a rămas complet dependentă. Îşi alimenta lamentările; era furioasă; deseori, era chiar violentă; şi era mereu deprimată.

Chiar dacă noua mea şcoală se numea Şcoala Musulmană de Fete, multe dintre tinerele de acolo nu erau musulmane. Aproape jumătate dintre cele din clasă erau din Kenya şi erau în mare parte creştine, deşi cele din tribul Kikuyu, deşi monoteist, aveau un alt zeu, păgân. Kenyenii erau divizaţi în triburi care erau foarte diferite de clanurile din Somalia; triburile arătau diferit, vorbeau limbi diferite şi aveau credinţe diferite, în timp ce toate clanurile somaleze vorbeau aceeaşi limbă şi erau musulmane.

Totuşi, existau şi similarităţi. Cei din Kikuyu se considerau războinici; pentru că au luptat pentru independenţă, simţeau că tribul lor avea dreptul să conducă. Cei din clanul Kamba câştigau o mulţime de bani – fiind negustori –, dar fetele spuneau că erau zgârciţi; aveau şi un proverb: „Dacă te măriţi cu un Kamba, o să mori de foame“. Cei din clanul Luo se considerau mai deştepţi

decât ceilalți și drept e că erau harnice și aveau cele mai bune rezultate la școală.

Aproape toate fetele de la școala elementară erau din Kenya, așa că ajunsesem să fiu mai mult sau mai puțin familiarizată cu aceste diferențe. Nou pentru mine la Școala Musulmană de Fete era că mai mult de jumătate dintre colegele mele de clasă erau din Peninsula Arabică și din Asia de Sud. Se părea că în cadrul fiecărui grup etnic existau diferențieri clare în funcție de clasa socială și tribul din care făceau parte. Indienii aveau un sistem inaccesibil și complicat al claselor sociale, toți necredincioși în ochii musulmanilor. Pakistanezii erau și ei musulmani, dar și ei erau organizați în caste. Fetele de neatins – atât cele indiene, cât și cele pakistaneze – erau închise la culoare. Celelalte nu se jucau cu ele, pentru că ele erau de neatins. Noi credeam că asta e nostim – desigur, pentru că puteau fi atinse: noi le-am atins, vedeți? –, dar era și înfricoșător să crezi despre tine că erai de neatins, foarte dezgustător pentru rasa umană.

Somalezii se împărțeau în clanuri și subclanuri, dar exista și o nouă distincție între somalezii recent exilați, care reprezentau familiile războinicilor, și imigranții mai vechi, care crescuseră în Kenya și care nu prea vorbeau bine somaleza. Unele dintre fetele arabe aveau clanuri, așa cum aveam și noi. Dacă erai yemenită și te chema Sharif, atunci erai superioară unui yemenit pe nume Zubaydi. Orice arăboaică se considera superioară oricărei altei fete: era născută mai aproape de Profetul Mahomed.

Pe terenul de joacă de la școală, somalezele și yemenitele erau apropiate, după cum indiencele și pakistanezele erau apropiate. Yemenitele, somalezele, indiencele și pakistanezele se jucau împreună, dar în ierarhia lor de școlărițe musulmane, kenyienele erau la limita inferiorității.

Această fărâmițare a colectivului de elevi se extindea chiar și în ce privește pachetul de la prânz. În pauza de masă, stăteam în grădina școlii, care era ca un parc cu bănci, unde puteam mânca, la umbra copacilor. În colțul pakistanezelor și indiencelor mirosea a curry și *bhajias*. Mâncarea fetelor din Somalia și din Yemen mirosea

a coriandru şi ghimbir. Fetele din Kenya aduceau *ugali* şi-l mâncau cu *sukumawiki,* mâncarea cu cel mai puternic miros dintre toate.

Dacă primeam bani de buzunar, cutiile cu prânzul rămâneau neatinse, pentru că mergeam să cumpărăm chipsuri şi peşte, care se serveau pe un ziar, la cantina şcolii. Uneori, cumpăram manioc cu chili şi lămâie şi mango verzi care se vindeau la poarta şcolii. Era o imagine stranie, cu toate acele fete care întindeau banii printre gratiile porții închise şi cu o femeie kenyană grasă pe partea cealaltă, care îndura țipetele noastre şi care împărțea fiecăreia dintre noi câte un zâmbet.

Mama era îngrozită de contactul nostru cu toți aceşti copii. Poate că cel mai mult o speria gândul că ne uitam limba, vorbind doar swahili. Mama moştenise dragostea pentru cuvinte a oamenilor din clanul ei. Insista să vorbim corect somaleza acasă, ironizându-ne fără milă la cea mai mică greşeală. A început să ne învețe poezii, cântece vechi despre război şi moarte, păstorit şi cămile.

Nu prea există romantism în poezia somaleză. Nici măcar poeziile femeilor nu menționează dragostea. Dragostea este considerată sinonimă cu dorința, iar dorința sexuală este văzută ca fiind ceva josnic – literalmente de nerostit.

Pentru mine şi Haweya, aceste poezii nu aveau puterea de seducție a povestirilor pe care ni le împrumutau colegele noastre de la clasă.

La şcoala fetelor musulmane, o femeie grațioasă din clanul Luo, pe nume doamna Kataka, ne preda literatura. Am citit *1984, Huckleberry Finn, Cele treizeci şi nouă de trepte*. Mai târziu, am citit traduceri englezeşti ale romanelor ruseşti, cu ciudatele lor descrieri de zăpadă. Ne imaginam mlaştinile britanice din *La răscruce de vânturi* şi lupta pentru egalitate rasială din Africa de Sud din *Plângi, țară dragă*. Începea să prindă contur o întreagă lume de idei vestice.

Eu şi Haweya citeam tot timpul. Mahad citea şi el; dacă îi făceam favoruri, ne dădea şi nouă thrillerele lui Robert Ludlum pe care le avea de la prietenii lui. Mai târziu, au urmat cărțile sexy precum

Valea păpuşilor, cărţile Barbarei Cartland şi ale lui Danielle Steele. Toate aceste cărţi, chiar şi cele fără valoare literară, transmiteau idei – rasele erau egale, femeile erau egale cu bărbaţii – şi concepte de libertate, luptă şi aventură care mie îmi erau complet noi. Chiar şi manualele de biologie şi literatură păreau să facă parte dintr-o impresionantă poveste: ieşeai în lume cu cunoştinţele acumulate şi căutai să faci umanitatea să avanseze.

După şcoală, mama a început să insiste să fac toată treaba în casă. La început, se presupunea ca toţi să împărţim treburile gospodăreşti, dar Mahad nu făcea decât să rânjească atunci când mama îi spunea să-şi cureţe camera, iar Haweya pur şi simplu refuza. Oricum era treaba mea: eu eram fiica cea mare. Ăsta era destinul meu.

Podelele trebuiau să fie spălate cu mâna, hainele – chiar şi şosetele împuţite ale lui Mahad – curăţate perfect şi întinse să se usuce. În fiecare seară, trebuia să frământ *chapattis* pentru micul dejun din dimineaţa următoare. Trebuia să o însoţesc pe mama la comisioanele ei obişnuite şi să fac pe interpretul: ori de câte ori mergea la doctor pentru durerile ei de cap, pentru psoriazisul ei sau pentru o durere misterioasă în abdomen ori când trebuia să plătească facturile la electricitate sau să ridice corespondenţa. De fiecare dată, trebuia să mergem pe jos, pentru că mama spunea că autobuzele kenyene hodorogite put şi pentru că, pur şi simplu, nu ştia traseele lor.

Haweya mă compătimea. Mă îndemna să refuz, pur şi simplu. Dar eu nu puteam – eu nu eram ca sora mea. Când eram obraznice, ne bătea. Mama mă prindea, mă trăgea de păr, îmi imobiliza braţele la spate cu o funie şi mă trântea la podea, pe burtă. Îmi lega mâinile de glezne şi apoi, cu un băţ sau cu o sârmă, mă bătea până când o imploram să-i fie milă şi juram că n-o să se mai repete. Nu puteam suporta durerea bătăilor mamei, dar, din câte îmi amintesc, sădise o anumită responsabilitate în mine. *Trebuia* să o ajut pe mama.

Şi alţi copii erau pedepsiţi. Toţi copiii pe care îi cunoşteam erau uneori bătuţi de către părinţii lor. Dar nimeni nu era legat fedeleş şi

nu i se întâmpla aproape săptămânal, aşa cum mi se întâmpla mie de obicei. Eram pedepsită mult mai des decât Mahad. Dar Haweya era pedepsită cel mai mult.

Cu toate acestea, Haweya părea să fie imună la durere. Încasa cele mai crâncene bătăi pe care i le putea administra mama şi refuza să se lase înduplecată. Haweya pur şi simplu nu voia să facă treabă în casă – să facă curăţenie, să spele rufele şi lenjeria de mână, să le stoarcă şi să le întindă la soare. Ea nu făcea decât să ţipe întruna, era un ghem de furie de două ori mai mare decât mama. Pe măsură ce trecea timpul, era prea mare deranjul să o mai bată.

Primeam acasă rapoarte cu situaţia la învăţătură în fiecare trimestru. Rapoartele Haweyei şi ale lui Mahad străluceau, dar când se uita la mine, mama spunea mereu: „Am trei copii, şi unul dintre ei este retardat“. Nu era corect. E drept că eram mai înceată decât Haweya şi Mahad, dar eu aveam atâta treabă de făcut, încât uneori nu mai aveam timp pentru teme. Totuşi, ştiam că, dacă mă plâng, mama mă putea retrage de la şcoală pentru totdeauna.

Mahad era acum bărbatul casei. Într-un mod ciudat, cred că Mahad s-a simţit cumva eliberat când a plecat tata. Abeh nu a fost niciodată de acord cu lenea lui şi cu felul în care ne ameninţa şi se dădea mare faţă de noi. Dacă nu făceam ce voia el, Mahad ne bătea atât de rău, încât până şi curajoasa Haweya îi făcea pe plac. Mama nu se băga niciodată; într-un fel, ea încuraja purtarea autoritară a lui Mahad.

Mahad avea cam cincisprezece ani şi, ca băiat, nu trebuia să-i dea socoteală mamei atât de mult ca noi. Mergea pe jos de la şcoala Starehe Boys în după-amiezile de vineri, iar uneori nu ajungea acasă decât foarte târziu, după căderea nopţii. Descoperise magia străzii. Dacă mama ţipa la el, pur şi simplu o ignora. Dacă îl lovea, pleca de acasă. După ce mama a cumpărat lacăte, Mahad sărea gardul înalt de la poartă ca să iasă. Îşi dădea părul cu gel ca să semene cu al lui Lionel Ritchie. Asculta Michael Jackson la un casetofon vechi pe care numai el ştia cum a pus mâna; mama o

numea muzică diavolească şi îi arunca pe fereastră caseta. Mahad îşi pierdea vremea pe la colţul străzilor cu băieţi kenyeni, iar când venea acasă, duhnea a ţigări şi apă de colonie.

În astfel de seri, mama mă târa prin cartier să-l căutăm pe fratele meu. Ea se plângea mereu de mirosurile înecăcioase de *sukumawiki* şi bere, dar hoinăream de la casa unei familii la alta. Părinţii kenyeni ai prietenilor lui Mahad aveau halbe mari de bere pe masă şi-i ofereau şi mamei de fiecare dată un pahar. Ea răspundea ofensată şi indignată: „Eu sunt musulmană!“ şi le ţinea predici. Taţii kenyeni joviali rîdeau de ea şi-i spuneau ceva de genul „Lasă băiatul să umble, o să rezolve el totul“. Mama bătea din picior enervată, iar eu o urmam, stânjenită de impolitețea ei.

Aceste seri erau lungi şi de cele mai multe ori ineficiente: să-l cauţi pe Mahad era ca şi când ai fi cercetat tot deşertul în căutarea unei cămile. Dar, dacă refuzam să merg cu ea, dacă spuneam, „temele mele sunt mai importante“, eram pedepsită.

Când aveam paisprezece ani, mi-a venit ciclul, fără măcar să ştiu că există menstruaţie. Nu aveam surori mai mari, iar mama nu discutase niciodată nimic legat de sex. La una dintre ore, când aveam doisprezece ani, toate fetele au primit drept temă să meargă acasă şi să-i întrebe pe părinţi ce semnificaţie avea „luna“. Probabil că luna însemna menstruaţie pentru vreun trib kenyan şi când s-au dus acasă cu întrebarea aceasta, probabil că au primit vreo explicaţie. Dar eu când i-am spus mamei despre tema de la şcoală, ea a arătat spre cer şi a spus: „Uite-o. Iar dacă sclavii nu ştiu asta, atunci de ce te mai trimit la şcoala lor?“

Aşadar, eram confuză. În ziua următoare, profesoara a scris pe tablă o grămadă de diagrame şi nişte cuvinte, iar fetele au râs mult. Poate că menstruaţie era unul dintre acele cuvinte, dar n-aş putea să vă spun. Habar nu aveam despre ce erau toate acestea.

La doi ani după episodul acela, m-am trezit într-o joi dimineaţa curgându-mi sânge dintre picioare. Nu aveam nici o tăietură pe coapse şi nu puteam să-mi dau seama de ce sângeram. A continuat

toată ziua, destul cât să-mi ude chiloții, şi nu aveam atât de mulți chiloți; aşa că i-am spălat şi i-am ascuns în spatele boilerului să se usuce. Am sângerat şi a doua zi toată ziua şi de acum aveam trei sau patru perechi de chiloți înghesuiți în spatele boilerului, iar cei pe care-i purtam erau uzi. Eram îngrijorată – dar nu i-am spus mamei. Ştiam că ceea ce se întâmpla cu mine era ceva ruşinos, deşi nu ştiam de ce mi se întâmpla asta.

Apoi Haweya, care obişnuia să se furişeze şi să mă spioneze, a găsit grămada cu chiloți pătați. A venit cu ei în sufragerie, fluturându-i. Mama a început să răcnească la mine: „Prostituată împuțită! Să rămâi stearpă! Să faci cancer!" A început să mă lovească. Am alergat să mă refugiez în dormitorul pe care eu şi Haweya îl împărțeam.

Apoi a intrat Mahad. O să-i fiu mereu recunoscătoare pentru asta; mi-a spus:

– Ascultă, Ayaan, ăsta e un lucru normal. Ți se va întâmpla în fiecare lună de acum înainte, pentru că eşti femeie şi poți rămâne însărcinată. Mi-a dat zece şilingi şi a adăugat: Ăştia sunt toți banii pe care îi am, dar, dacă te duci la magazin, îți poți cumpăra trei pachete de tampoane Stayfree. Sunt nişte bucăți de material împăturite pe care ți le pui între picioare, în interiorul chilotului, ca să absoarbă sângele.

L-am întrebat:

– Ție când ți s-a întâmplat asta şi unde sunt tampoanele tale?

– Mie nu mi se întâmplă asta, pentru că sunt bărbat, mi-a explicat el. Era pentru prima dată de ani de zile când Mahad s-a purtat față de mine ca un prieten şi confident în loc să mă amenințe.

Câteva zile mai târziu, mama fierbea ceva; poate că a calmat-o bunica. Mi-a spus să mă aşez şi mi-a zis că asta era povara mea de femeie şi că începând de atunci trebuia să cos cârpe vechi în interiorul unor prosoape şi apoi să le spăl. Nu-mi păsa; eu aveam tampoanele mele.

Nu am mai discutat despre asta. Acasă la noi tot ce era în legătură cu ce aveai între picioare era tabu. Ştiam tot ce trebuia să ştiu despre sex, iar mama ştia că eu ştiu. Eram o femeie somaleză, aşa

că sexualitatea mea aparţinea stăpânului familiei mele: tatălui sau unchilor mei. Era evident că în mod absolut trebuia să fiu virgină când aveam să mă mărit, pentru că, dacă făceam altfel, asta avea să afecteze onoarea tatălui meu şi a întregului lui clan – unchi, fraţi, veri – pentru totdeauna şi iremediabil. Locul dintre picioarele mele era cusut pentru a preveni asta. Avea să fie rupt doar de către soţul meu. Nu-mi amintesc ca mama să-mi fi spus vreodată aceste lucruri, dar eu le ştiam.

În lunile ulterioare primei mele menstruaţii, m-am informat singură. Am citit capitolul despre reproducerea umană din manualul nostru de biologie pe care doamna Karim ni-l strecurase cu grijă. Am frecventat cursul opţional de „igienă“ pe care asistenta de sector îl ţinea în fiecare an. Ne spunea că acum puteam rămâne gravide şi ne învăţa despre contracepţie şi despre lucrurile esenţiale legate de biologia uterului şi a embrionilor. Nu ne explica însă cum ajunge sperma la ovul; era doar spermă. Nu mă ajuta prea mult.

Ştiam că sexul e ceva rău. Uneori, seara, când umblam cu mama prin cartier căutându-l pe Mahad, ascultându-i lamentările care nu se sfârşeau niciodată, despre duhoarea de *sukumawiki,* dădeam peste oameni care făceau sex pe alei. Era întuneric pe străzile lăturalnice. Abia puteam vedea aceste cupluri înainte de a fi călcat, practic, peste ele. Când se întâmpla asta, mama mă apuca de păr, mă împingea pe alee şi mă bătea de parcă eu eram cea care făcea sex: „Spune-mi că nu ai văzut nimic!“

Eu şi Haweya intram în zona periculoasă, perioada vieţii noastre când nu ni se dădea voie să ieşim din casă fără să fim supravegheate. Cam la o lună după prima mea menstruaţie, mama a hotărât ca noi, fetele, să nu mai mergem la şcoala coranică. Până atunci, mergeam la o şcoală coranică somaleză, cu băieţii şi fetele amestecaţi, cincizeci de copii de toate vârstele înghesuiţi într-o cameră cu un profesor – *ma'alim* – şi care chiar nu observa cine învăţa şi cine nu făcea altceva decât să-şi mişte buzele şi nu părea să observe nici că în fiecare sâmbătă avea loc un schimb de priviri plin de înţelesuri. Eu vedeam asta cu coada ochiului.

Mai mult decât atât, eu şi Haweya făceam multe prostii în drumul nostru spre şcoala coranică. Într-o după-amiază, am inventat un joc cu alte două fete somaleze. Intram în vorbă la întâmplare cu un copil de pe stradă, îi luam mâna şi mergeam câteva blocuri, apoi lăsam copilul în faţa unei case, sunam la uşă ca nebunele şi apoi plecam. Când proprietarii deschideau uşa şi se uitau afară, confuzi, nu găseau pe nimeni de înălţimea unui adult şi apoi zăreau un copilaş necunoscut care era cu mult prea mic ca să fi putut ajunge la sonerie. Erau atât de uimiţi şi se isca aşa o zarvă printre femeile care-şi căutau copiii, iar aceştia plângeau în hohote. Acum nu mi se pare nostim, dar pe atunci jocul ăsta ne făcea să murim de râs.

Într-o zi, mamele acelea grase, care ţipau, ne-au urmărit la şcoala coranică şi i-au spus lui *ma'alim:* „Era aia şi aia". În noaptea aceea, am fost pedepsite cum e greu de imaginat, iar de atunci mama a angajat un predicator ambulant care să vină acasă la noi în fiecare duminică să ne predea din Coran.

Acest *ma'alim* ambulant era tânăr şi îmbrăcat în zdrenţe şi venea direct din cea mai îndepărtată zonă rurală din Somalia. Ne învăţa din Coran în stil vechi. Deschideam la Sura 1 din Coran, luam tabla lungă din lemn şi o scriam cu caractere arabe, o învăţam pe de rost în arabă, o recitam pe de rost, ştergeam tabla cu pioşenie, pentru că acum era sfântă, şi apoi o luam de la capăt. Făceam asta preţ de două ore şi la fiecare greşeală te alegeai cu o lovitură la palmă sau peste picioare cu un băţ subţire şi ascuţit. Nici nu încăpea vorbă despre explicaţii. De cele mai multe ori, habar nu aveam ce însemnau cuvintele. Învăţam un text într-o limbă pe care abia dacă mi-o mai aminteam, iar majoritatea celorlalţi copii nici măcar nu începuseră vreodată să o priceapă.

Era plictisitor şi obositor. Deja aveam atât de multe de făcut sâmbăta, aveam teme, să-mi fac părul: ore întregi de şamponare, de uns cu ulei de cocos şi împletit de către mama în zece sau unsprezece şuviţe strânse astfel încât să nu se desfacă o săptămână. Apoi trebuia să-mi spăl uniforma şi, pentru că mă ruga mama, trebuia să le spăl şi pe ale lui Mahad şi Haweyei. Trebuia, de asemenea, să fac

curat în partea de casă care-mi revenea mie. Şi apoi, din cauză că acest *ma'alim* făcea totul în vechiul stil somalez, trebuia să prepar cerneală înaintea fiecărei lecții, scrijelind o bucată de cărbune cu o bucată de piatră ascuțită până devenea pudră şi apoi amestecând-o cu lapte sau apă într-un borcan pentru gem.

Într-o duminică, mama m-a bătut pentru că nu terminasem de spălat şi de făcut curat şi nici nu-mi spălasem părul; îmi făcusem doar tema. De asemenea, m-am certat cu ea şi i-am răspuns. Când a sosit vremea să prepar cerneala, eram deja foarte furioasă din cauza atâtor nedreptăți. I-am spus Haweyei: „Ştii ceva? N-am să mai suport asta. Adu o carte şi o să ne încuiem amândouă în baie. Nu trebuie decât să taci, ca să nu fii bătută".

Când a venit *ma'alim,* nu a găsit nici tăbliile de scris, nici rogojinile pentru rugăciune, nici cerneală şi nici copii.

Mama a venit la uşa băii şi ne-a blestemat. *Ma'alim* a încercat şi el să ne facă să ieşim, dar noi am refuzat. Am fost obraznice. „Oamenii au încetat să mai scrie pe tăbliile din lemn cu cinci sute de ani în urmă", i-am spus noi. „Eşti primitiv. Nu ne predai religia aşa cum ar trebui. Nu eşti ruda noastră şi nu ar trebui să te afli în casă la noi fără permisiunea tatălui nostru, iar după legile Coranului, ar trebui să pleci."

În cele din urmă, mama i-a spus lui *ma'alim* că ea trebuie să plece, aşa că el nu mai putea rămâne în casă. I-a plătit pentru o lună şi i-a zis să nu se mai întoarcă. El i-a spus: „Copiii tăi au nevoie de disciplină, şi eu pot să te ajut. Dar dacă vrei, putem să lăsăm totul în seama lui Allah", şi apoi a plecat. Mama a plecat şi ea, iar bunica s-a dus să viziteze nişte rude din clanul Isaq şi a lăsat poarta neîncuiată.

Eu şi Haweya am ieşit încet când i-am auzit pe toți plecând. L-am privit pe *ma'alim* mergând pe Juja Road către Eastleigh. Ne-am dat seama că suntem libere să plecăm, şi Haweya a şters-o repede la o prietenă. Eu mă simțeam vinovată şi îngrijorată la gândul pedepsei severe care în mod inevitabil avea să urmeze, aşa că am început să fac curățenie, terminând treburile pe care nu le

făcusem de dimineață. Brusc, mi-am amintit că poarta era încă deschisă; am alergat în curte să o închid.

Chiar când am dat să încui poarta, m-a apucat o mână de încheietură. *Ma'alim* se întorsese, împreună cu un alt bărbat. Probabil că a mers pe jos până pe Eastleigh şi l-a adus pe omul acesta cu el, pentru că nu avea voie să fie singur cu fete într-o casă străină. M-au târât înăuntru, *ma'alim* m-a legat la ochi cu o cârpă şi a început a mă lovi cu toată puterea lui, cu o nuia ascuțită, ca să-mi dea o lecție.

Pentru că spălasem podelele, nu purtam decât un jupon şi o fustă; brațele şi partea inferioară a picioarelor îmi erau neacoperite, iar loviturile erau extrem de dureroase. Brusc, am simțit un impuls de furie. Am rupt bandajul de la ochi şi l-am înfruntat cu privirea pe *ma'alim.* Chiar voiam să-l înfrunt pe omul acesta. M-a apucat de părul meu împletit şi mi-a tras capul pe spate, apoi l-a lovit de perete. Am auzit clar un sunet care anunța o crăpătură. Apoi s-a oprit. A urmat acea tăcere inconfortabilă ca atunci când se întâmplă ceva rău. Apoi *ma'alim* şi-a luat lucrurile şi a plecat împreună cu străinul pe care-l adusese cu el.

Îmi ardea tot corpul şi era umflat de la lovituri, iar nasul începuse să-mi sângereze. O vreme, am putut să-mi țin capul drept. În cele din urmă, am ieşit să închid poarta şi am făcut un duş rece ca să mi se mai potolească durerea. Mă simțeam atât de amețită încât, deşi voiam să fac focul şi să gătesc, pur şi simplu nu am putut. Nu am făcut decât să mă întind în pat şi nimeni nu m-a trezit.

Următorul lucru pe care mi-l amintesc a fost din ziua de duminică dimineață, iar când am coborât, mama a zis: „Ai ceva la față". I-am spus că nu-mi pasă. A început să-mi facă o listă cu ce avem de făcut – să spăl şi aia şi cealaltă –, iar eu am refuzat. I-am răspuns. Am fost imposibilă. Spre sfârşitul zilei, şi-a pierdut complet cumpătul: voia să mă lege ca să-mi dea o lecție.

În mod normal, m-ar fi legat şi mi-ar fi cerut să mă întind pe jos pe burtă, pe podea şi să-mi apropii gleznele astfel încât să mă poată lega pentru bătaie. Mama obişnuia să ne bată numai peste brațe şi peste picioare. Dar acum am refuzat să mă întind şi să-mi țin

gleznele aşa cum trebuia. M-a tras de păr – în partea în care eram rănită –, dar nu-mi mai păsa deloc. Nu voiam să fac ce-mi spune. M-a bătut şi m-a ciupit şi a strigat-o şi pe bunica să o ajute – şi de acum mă durea tot trupul –, dar nu voiam să mă aşez. Nu plângeam: am privit-o plină de furie şi i-am spus:

– N-o să mai suport asta de acum înainte.

Mama i-a cerut lui Mahad să o ajute să mă lege. I-am spus, în engleză, ca ea să nu mă poată înţelege:

– Te rog, nu face asta. Ieri m-au bătut şi ea, şi *ma'alim*. Acum mă bat iarăşi. Fac toată treaba şi nu e corect.

– Nu mă bag în asta, a zis el şi a plecat.

Acum mama era şi mai furioasă, pentru că se simţea trădată. Pe la miezul nopţii, ea şi cu bunica au reuşit, în cele din urmă, să mă pună la pământ. M-au legat, iar eu i-am spus mamei, aşa cum făcuse şi Haweya:

– Continuă. Termină. Omoară-mă. Şi dacă nu o faci acum, o să o fac eu când îmi dai drumul.

Mama m-a bătut – chiar m-a bătut – şi apoi a spus:

– N-o să te dezleg. Poţi să dormi pe podea în noaptea asta.

Pe la trei dimineaţa, mama a venit din dormitorul ei şi m-a dezlegat, apoi am adormit. La opt, trebuia să merg la şcoală. Vedeam ca prin ceaţă şi nu mă puteam ţine pe picioare, aşa că am mai dormit, apoi mama a plecat. M-am dus în dormitorul ei şi am deschis sertarul care era plin cu tot felul de medicamente. Am luat o cană mare cu apă şi am început să înghit pastile. Probabil că am luat patruzeci sau cincizeci.

Mai târziu, doctorul a spus că erau în mare parte vitamine, dar atunci eu nu ştiam lucrul acesta – eu voiam să mor. Sufeream, fizic, sufleteşte şi din punct de vedere social. Viaţa noastră părea imposibilă. Toţi eram nefericiţi. Mama nu ne oferea nici un sentiment de ignoranţă şi nici o direcţie; mă folosea ca să-şi reverse toată furia şi durerea, iar eu trebuia să accept realitatea: tata nu avea să se mai întoarcă.

Dar n-am murit, iar în ziua următoare a trebuit să merg din nou la şcoală. În unul din ochi mi se spărsese un vas de sânge, fie de la bătaia mamei, fie de la a lui *ma'alim.* Pur şi simplu, le-am spus celorlalte fete să mă lase în pace.

În marţea aceea, mătuşa Jim'o Musse a venit în vizită la mama. Mătuşa Jim'o era sora lui Abshir Musse, unul dintre ceilalţi bărbaţi importanţi din SSDF. Tata, Abshir şi Jim'o se simţeau apropiaţi, pentru că mamele lor erau din clanul Isse Mahamud. Când m-am întors de la şcoală, mătuşa Jim'o m-a privit, şi vocea i s-a schimbat.

– Ayaan, ce înseamnă asta? m-a întrebat ea. Eşti în regulă?

– Mă doare capul şi am şi umflătura asta aici.

Când Jim'o Musse mi-a atins partea stângă a capului, m-a privit îngrijorată.

– Cine ţi-a făcut asta? a întrebat ea. Trebuie să te ducem la spital. Aveam o gâlmă cam de dimensiunea unei roşii foarte coapte şi credea că dacă o apăsa cu degetul mi-ar fi străpuns craniu, atât era de moale.

A intrat mama şi a întrebat:

– Ce s-a întâmplat? Cine te-a lovit la cap? De acum, eram complet istovită.

– Sâmbătă, când ai plecat, *ma'alim* s-a întors şi m-a bătut, iar duminică ai terminat ce a început el.

Mama a izbucnit în plâns văicărindu-se.

– Asta îmi mai lipsea acum, pe lângă tot ce mi se întâmplă – Allah, ce am făcut ca să merit asta?

Mătuşa Jim'o Musse era o femeie pe cinste, din clanul lui Osman Mahamud, aşa că a mobilizat clanul. „Fata lui Hirsi Magan probabil că va muri", le-a spus ea. „Are o rană mare la cap şi trebuie să o ducem la spital." În dimineaţa următoare, bărbaţii din clan au venit şi m-au dus la spitalul din Nairobi, care era de departe cel mai grozav spital din oraş, dar şi foarte scump. Un doctor italian a cerut să mi se facă radiografii. Aveam craniul fracturat şi o cantitate mare de sânge se acumulase între craniu şi pielea capului; apăsa pe creier şi trebuia să mă opereze imediat. M-au ras în cap, ceea ce a fost

oribil; aveam o cicatrice enormă şi a trebuit să stau în spital timp de douăsprezece zile. A plătit clanul.

Cât timp am stat în spital, am văzut pentru prima oară că mama chiar mă iubea, în străfundul sufletului ei, şi că tot abuzul nu era îndreptat numai împotriva mea, ci împotriva întregii lumi, care o privase de viaţa la care avea dreptul. I-am mărturisit că am luat pastilele şi de fiecare dată când venea în vizită se agăţa de mine şi-mi spunea că mă iubeşte şi plângea. Nu o mai văzusem niciodată atât de vulnerabilă.

După episodul acesta, nu m-a mai bătut timp de câţiva ani.

Când m-am întors la şcoală, lucrurile s-au schimbat. Fetele pe care le ştiam plecaseră; când am întrebat de ele, celelalte au ridicat din umeri şi au zis că probabil au plecat să se mărite. Asta se mai întâmplase şi înainte, din când în când; chiar şi la şcoala primară una dintre fete a plecat pentru că fusese obligată să se mărite. Cu toate acestea, niciodată până atunci nu dădusem importanţă acestui lucru.

Acum vedeam cum Latifa, una dintre fetele arabe de pe coastă, dispăruse brusc din clasă. După spusele Halwei, într-o sâmbătă după-amiaza, tatăl Latifei i-a spus că avea să nu se mai întoarcă niciodată la şcoală; sosise vremea ca ea să se pregătească să devină femeie. O colegă de clasă fusese invitată la nunta Latifei şi a povestit despre asta. Mirele era mai în vârstă şi era din Mombasa; primise o grămadă de cadouri. Latifa părea speriată; a plâns, iar lacrimile i-au pătat rochia pe care o purta, care era apretată şi albă.

Una după cealaltă, fetele au început să anunţe că urmau să părăsească şcoala ca să se căsătorească. În mare parte, le spuneau şi profesorilor despre asta. Era perfect respectabil. Nu i-ar fi trecut prin minte nimănui dintre cei care aveau autoritate să împiedice ca aceste copile să fie luate de la şcoală ca să se mărite cu bărbaţi complet străini, chiar dacă cele mai multe dintre fete erau refractare, iar unele chiar sufereau din cauza asta. Una dintre ele a fost obligată să se mărite cu fiul unchiului ei, cu vărul ei. O colegă de cincisprezece ani din Yemen ne-a spus că tocmai fusese promisă

unui bărbat mult mai în vârstă decât ea; nu era fericită din pricina aceasta, dar a adăugat:

– Cel puțin nu e la fel de rău ca pentru sora mea – ea avea doar doisprezece ani când s-a măritat.

Zainab, o fată din Yemen, vorbăreață, cu obrajii roşii şi plini de coşuri, nu s-a mai întors după vacanța de Crăciun din anul 1985. Am întâlnit-o un an mai târziu la un festival al comunității de musulmani de lângă şcoala noastră. Era însărcinată, îmbrăcată în negru, se îngrăşase, se urâțise şi le purta de grijă țâncilor unor rude. Zainab spunea că nu a ieşit din casă fără soacra ei aproape niciodată. Mă întreba ce noutăți mai erau la şcoală. Părea să nu mai fi rămas nimic din veselia, din ghiduşia fetei care se juca cu noi pe holurile şcolii.

Am fost invitată la nunta surorilor Halwei, Siham şi Nasrien, care aveau şaptesprezece şi respectiv nouăsprezece ani şi absolviseră şcoala. Femei din ambele părți ale cuplului au venit în Nairobi de peste tot din Kenya, din Yemen, din Uganda. Înainte să înceapă ceremonia, toate aceste rude de sex feminin trebuiau să cerceteze miresele. Treceam toate pe lângă Siham şi Nasrien care stăteau întinse pe nişte perne pe podea, cu fețele şi cu spatele acoperite de o pânză verde, dar cu brațele şi picioarele descoperite. Toate femeile priveau surprinse frumusețea şi ingeniozitatea desenelor făcute cu henna, deşi, în realitate, desigur, ele inspectau marfa.

În ziua următoare, femeile se adunau într-o sală închiriată, sărbătoreau şi dansau, dar numai femeile. Miresele stăteau pe canapea, îmbrăcate în rochii roz din dantelă, cu machiaj ca din revistă, nemişcate, ca nişte păpuşi perfecte.

În ultima noapte, festinul s-a ținut într-o altă sală mare unde erau prezenți şi bărbații; ei mâncau şi vorbeau de cealaltă parte a unei despărțituri lungi şi înalte care împărțea camera, având doar o platformă ridicată, vizibil pentru toată lumea. Pe partea femeilor erau mese cu mii de produse de patiserie şi feluri de mâncare şi-mi amintesc cum mă gândeam că nu mai mâncasem niciodată ceva atât de delicios. După petrecere, femeile au început să chiuie, apoi

au venit miresele, în rochii occidentale, cu fețele acoperite. Cei doi miri au urcat şi ei pe platformă şi au ridicat vălurile mireselor, apoi s-au aşezat bățoşi. Arătau ciudat, fiind din Yemen. Semăna cu o scenă din Arabia Saudită.

Nasrien îşi cunoscuse viitorul soț foarte puțin, pe durata pregătirilor. Părea mai puțin nervoasă, resemnată față de tot. Dar Siham, care nu-l întâlnise încă pe cel cu care avea să se căsătorească, era palidă şi tremura. Au plecat ceva mai târziu, cu cei mai apropiați membri ai familiei. Ştiam de la Halwa că urmau cearşafurile pătate şi continuarea petrecerii.

– Şi dacă nu va sângera? am întrebat-o eu pe Halwa.

– Asta înseamnă că nu eşti virgină, mi-a şoptit ea. Ne-am îndepărtat privirile rapid. Aşa ceva era de neconceput.

Halwa însăşi fusese promisă când avea nouă ani, unui văr pe care nu-l cunoscuse niciodată. Ea nu voia să se mărite cu el, dar ştia că într-o zi asta avea să se întâmple. Părinții decideau pentru tine. Dacă tatăl tău era un om bun şi bogat, atunci poate că îți găsea un soț care era şi el bun şi bogat. Dacă nu, ei bine, ăsta îți era destinul.

Căsătoriile din dragoste erau o greşeală prostească şi mereu se terminau prost, cu sărăcie şi divorț; noi ştiam asta. Dacă te căsătoreai ignorând regulile, nu te bucurai de protecția clanului când te părăsea soțul. Rudele tatălui tău nu interveneau în numele tău şi nici nu te ajutau cu bani. Te afundai într-un destin cumplit de impuritate, nelegiure şi boală. Oameni ca bunica te arătau cu degetul şi te scuipau pe stradă. Era cel mai rău lucru pe care puteai să-l pricinuieşti onoarei familiei tale: le făceai rău părinților, surorilor, fraților şi verilor.

Dar atracția romantismului ne ademenea din paginile cărților. La şcoală, citeam cărți grozave, Charlotte Brontë, Jane Austen şi Daphne du Maurier; în afara şcolii, Halwa ne aproviziona cu volume ieftine din colecția Arlechin. Acestea erau romane de duzină siropoase, dar erau interesante – din punct de vedere sexual. Şi lectura acestor cărți oferea un mesaj: femeile aveau de ales.

Eroinele se îndrăgosteau, învingeau obstacolele impuse de familie şi întrebările legate de bogăţie sau de statutul social şi se căsătoreau cu bărbatul pe care-l alegeau.

Majoritatea colegelor mele de clasă musulmane erau prinse între aceste coperte ieftine care ne făceau pe toate nefericite. Şi noi ne doream să ne îndrăgostim de bărbaţi pe care ni-i imaginam în patul nostru noaptea. Nici una nu voia să se mărite cu un străin ales de către tatăl ei. Dar noi ştiam că cel mai bun lucru pe care puteam să-l facem era să amânăm inevitabilul. Tatăl Halwei le permitea tuturor fetelor lui să-şi termine şcoala înainte să le mărite. Ea obişnuia să-mi spună uneori că eu eram norocoasă: cu tata plecat departe, nu exista nimeni care să mă oblige să mă mărit înainte de a-mi termina primele examene măcar.

Am împlinit şaisprezece ani şi a venit un nou profesor care să ne predea educaţia islamică. Educaţia religioasă era un obiect obligatoriu la Şcoala Musulmană de Fete, care era împărţită în două: partea islamică şi cea creştină. Ora islamică, pe care, firește, o frecventam era searbădă şi mohorâtă, era ora cea mai puţin spirituală pe care ţi-o puteai imagina. Nu era nici urmă de analiză, de discuţie etică, doar informaţii istorice neutre, de bază; învăţam liste de bătălii şi revelaţii ale Profetului, urmând o programă pentru examenele naţionale.

Doar sora Aziza era diferită de toţi ceilalţi profesori pe care îi avuseserăm vreodată. Bunăoară, voia să-i spunem pe numele mic, sora Aziza, nu Miss Said. În afară de asta, ea purta văl. Nu doar o eşarfă pe cap, aşa cum purtau mulţi dintre profesori; ea se învăluia într-un întreg *hidjab*. Această pânză neagră îi cădea din vârful capului către vârfurile mănuşilor şi până la călcâie. Era fantastică. Faţa ei palidă, în formă de inimă, răsărea dintr-o mare de negru. Sora Aziza era tânără şi frumoasă – cu pielea deschisă şi cu trăsături fine – şi purta un zâmbet în priviri. Nu ţipa niciodată, aşa cum o făceau ceilalţi profesori.

Primul lucru pe care l-a întrebat sora Aziza a fost: „Câte dintre voi sunt musulmane?“ Toată clasa a ridicat mâna, desigur. Era clar că eram musulmane, eram musulmane de când ne-am născut. Dar sora Aziza a dat din cap cu tristețe şi a spus: „Nu cred că sunteți musulmane“.

Am rămas şocate. Nu eram musulmane? Oare ce voia să spună? A arătat către mine. „Când te-ai rugat ultima dată?“ M-am cutremurat în sinea mea. Era mai bine de un an de când nu-mi mai făcusem abluțiunea şi nu-mi mai pusesem roba albă şi nu mă mai prosternasem ca să mă rog lui Dumnezeu. „Nu-mi amintesc“, am murmurat eu. Sora Aziza a arătat şi către alte fete din clasă. „Şi tu? Şi tu?“ Toate, cu excepția câtorva doar, au răspuns că nu-şi mai amintesc.

Nu eram adevărate musulmane, a informat sora Aziza într-un fel trist clasa stânjenită şi care brusc devenise tăcută. Allah nu ne privea cu încântare. El putea să vadă în inimile noastre şi ştia şi cui suntem dedicați. Scopul rugăciunii era să fim conştiente – în mod constant conştiente de prezența lui Dumnezeu şi a îngerilor, şi a supunerii interioare față de voința lui Dumnezeu care ne permitea fiecare gând şi acțiune în fiecare zi.

Sora Aziza ne-a amintit despre îngerii despre care învățaserăm la şcoală în Arabia Saudită, care zburau deasupra umerilor noştri. În stânga şi în dreapta, ei ne înregistrau toate gândurile, intențiile şi ideile – bune sau rele. Chiar dacă ne acopeream şi ne rugam, nu era suficient în fața lui Dumnezeu. Ceea ce conta era *intenția.* Dacă îți zbura mintea, dacă o făceai din motive nepotrivite, Dumnezeu şi îngerii puteau să vadă în inima ta şi să afle aceste lucruri.

Auziserăm totul despre iad. Mai mult despre asta, ni se vorbea la şcoala coranică; despre iad şi despre toate greşelile care ne puteau face să ajungem acolo, liste cu chinurile iadului în cel mai mic detaliu: bube dureroase, apă clocotită, piele care se cojeşte, carne care arde, intestine care se dizolvă, focul veşnic care te arde, căci, atâta vreme cât corpul ți se preface în cărbune, şi partea lichidă din tine fierbe, formezi o nouă piele. *Ma'alim,* a cărei oră o frecventam

sâmbăta eu şi Haweya, ne striga cu voce tare tabuurile şi restricţiile, regulile pe care trebuia să le respectăm, uneori chiar scuipând de atâta entuziasm: „Vei merge în iad! Şi TU vei merge în iad! Şi TU şi TU – DOAR DACĂ!…“

Iadul în Coran are şapte porţi. Căldura şi durerea fierberii sunt veşnice. Setea este intensă şi-ţi provoacă suferinţă, cu mult mai multă decât pe pământ, încât începi să te plângi că vrei apă. Lichidele fierbinţi de pe trupul tău care arde îţi sunt turnate pe gură. Continui la nesfârşit să tânjeşti după rai. Această senzaţie de viaţă dură, asemenea unui deşert, ne era mult mai viu zugrăvită decât raiul. În Coran, raiul era un loc răcoros, cu adieri de vânt şi băuturi delicioase; aici era plăcut, dar destul de vag.

Sora Aziza credea în iad, fără îndoială. Dar ea nu accentua teama, aşa cum făceau toţi ceilalţi predicatori. Ea ne spunea că era alegerea noastră. Puteam alege să ne supunem purităţii lui Dumnezeu şi luminii şi ne câştigam un loc în rai sau puteam apuca pe calea greşită.

Orele ei erau convingătoare, dar nu m-am convertit pe loc. Iar ceea ce era grozav la sora Aziza era că ei nu-i păsa. Nu-i păsa dacă nu purtam pantaloni albi pe sub fustă ca să ne ascundem picioarele. Nu-i păsa dacă nu ne rugam de cinci ori pe zi. Ne spunea că Dumnezeu nu vrea ca noi să facem nimic anume – nici măcar să ne rugăm – fără convingerea aceea care vine din interiorul nostru. EL voia supunere sinceră, adevărată: acesta era sensul Islamului. „Aşa vor Allah şi Profetul să ne îmbrăcăm“, ne spunea ea. Dar trebuie să o faci doar atunci când eşti gata, pentru că, dacă o faci mai devreme şi renunţi din nou la robă, nu faci decât să păcătuieşti şi mai mult. Când eşti pregătit pentru asta, tu vei alege şi apoi n-o vei mai scoate niciodată.“

Deseori, Mahad îi aducea pe doi dintre prietenii lui la noi acasă în weekend. Amândoi erau kenyeni, dar Mahad nu voia să-i spună mamei că avea numai prieteni kenyeni; ea nu accepta doi copii kenyeni în casă. Aşa că Mahad a inventat o poveste că cel mai

bun prieten al lui, pe care de fapt îl chema Kennedy, era somalez, pe nume Yusuf, din partea de sud a Kenyei, acolo unde nu se mai vorbeşte deloc somaleza. Mamei nu-i păsa prea mult, şi cel puţin dacă venea cu un prieten acasă, asta îl ţinea pe Mahad între propriii pereţi. (Îl accepta pe celălalt băiat, pe care îl chema Olulo. Trăsăturile lui erau atât de kenyene, încât nu exista nici o modalitate ca Mahad să pretindă că era somalez.)

Când băieţii veneau, seara târziu, deseori eram ocupată cu pregătirea aluatului pentru micul dejun din ziua următoare şi le găteam şi câte ceva pentru cină. Yusuf era simpatic şi bun cu mine, iar serile acelea erau nostime – făceam glume, ne tachinam. La început, eu şi Yusuf nu rămâneam singuri niciodată, dar treptat am început să ne ciocnim unul de altul în bucătărie. Începuse să vină chiar şi când Mahad era plecat, pretinzând că îl căuta. Râdea de mine spunându-mi că numele lui nu era tocmai Yusuf, ci Kennedy şi că era din Kenya. Nu-l credeam, desigur. Yusuf mă găsea interesantă, ştiam asta şi-mi plăcea. Nu ne atingeam, nu ne spuneam nimic, dar de atâtea ori privirile lui insistente mă făceau să-mi tremure genunchii.

Sora Aziza niciodată nu ne-a spus, de fapt, că trebuia să purtăm robe, aşa cum purta ea, să nu ne ducem la cinema sau să nu vorbim cu băieţii. Ea doar citea versurile din Sfântul Coran folosind o ediţie englezo-arabă, ca să putem înţelege. Apoi le comenta. „Nu vă spun să vă comportaţi într-un anume fel. Vă spun doar ce a zis Dumnezeu: evitaţi să cădeţi în păcat!“

Ştiam foarte bine ce voia sora Aziza să spună când vorbea despre păcat. Păcat era sentimentul pe care-l aveam atunci când eram cu Yusuf, emoţia, entuziasmul acela interior. Noaptea mă gândeam cât de mult mi-ar plăcea să mă căsătoresc cu Yusuf când aveam să cresc mare. Încercam să mă gândesc la asta într-un context în care acest sentiment să nu mai însemne păcat.

Într-o seară, Yusuf m-a întrebat dacă vreau să merg cu el la un film. Inima îmi bătea cu putere, pentru că era complet interzis, dar am acceptat. Am convenit să ne întâlnim în Uhuru, un parc mare din Nairobi; aşa nu ne putea vedea nimeni din cartier. Purtam o rochie

scurtă – cel puțin mie mi se părea scurtă: era până la genunchi. Şi folosisem deodorant pentru prima dată. Mă simțeam destrăbălată.

Am luat singură *matatou*-ul, minibuzul kenyan zgomotos. El era acolo, lângă lac, unde promisese că va fi. Aveam o oră la dispoziție înainte să înceapă filmul. În timp ce ne plimbam şi vorbeam, Yusuf bâjbâia după mâna mea. Inima îmi bătea atât de tare atunci când m-a atins, încât am crezut că oamenii de pe stradă o auzeau cum bate.

Ne-am aşezat pe iarbă şi am vorbit despre familia lui Yusuf şi despre Kisii, locul unde trăiau ai lui, şi despre casa fratelui său, unde stătea în weekend, când venea în Nairobi. Mi-a cerut să-i spun Ken, dar încă mi se părea a fi o glumă. Tot nu credeam că este kenyan, deşi, pentru mine, asta nu schimba cu nimic lucrurile. Nu mă deranja ce era. Ken m-a întrebat:

– Ce simți față de mine?

– Te plac foarte mult! am răspuns.

A spus că şi el mă plăcea şi am început să ne sărutăm.

Era primul meu sărut. Era minunat şi a durat destul de mult. Asta e tot ce am făcut: ne-am ținut de mână, ne-am sărutat, apoi ne-am dus la cinema, el m-a condus la stația de autobuz şi apoi a plecat, iar tot drumul până acasă am simțit că zbor.

Eu şi Ken nu ne întâlneam foarte des. Nu puteam să scap de sub supravegherea mamei decât foarte rar, iar când o făceam, ştiam că orice somalez care trecea pe lângă noi putea să ne pârască, aşa că nu prea ne puteam bucura unul de altul foarte des. Dar sentimentul pe care îl aveam când ne sărutam era cel mai grozav din câte trăisem în toată viața mea.

– Ştii că nu mă pot culca cu tine, i-am zis.

– Ştiu. Eşti somaleză şi trebuie să rămâi virgină. Eu te iubesc foarte mult şi am să te aştept. O să ne căsătorim.

Era sută la sută reciproc şi complet inofensiv şi mă simțeam atât de bine!

Dar ştiam şi că e ceva rău. Mă simțeam sfâşiată. Pe de o parte erau săruturile cu Kennedy, pe de alta era onoarea clanului; şi mai era şi sora Aziza şi Dumnezeu.

În clasă, sora Aziza ne înşiruia seducțiile Satanei: dorința de a fi frumoasă şi de a-i atrage pe bărbați; impulsul de a te distra; muzica şi cărțile lumeşti. Ea cunoştea toate aceste lucruri. Ea era arăboaică, de origine kenyană, de pe coastă, şi, după ce a absolvit şcoala, a fost stewardesă şi apoi funcționară la o bancă în Nairobi. Ne spunea că pentru ambele slujbe trebuia să se îmbrace elegant, cu pantofi cu toc şi rochii din Occident, şi să-şi aranjeze părul.

Dar viața aceea era prea goală pentru ea. Şi-a dat seama că ceea ce dorea cu adevărat era să devină o bună musulmană, aşa că a plecat să studieze la Medina, în Arabia Saudită. Credința ei devenise mai profundă, mai dreaptă şi mai pură. Lăsase la o parte practicile ignorante precum rugăciunea către sfinți. Se întorsese la adevărata credință de la baza Islamului; de aceea alesese singură să se acopere, pentru a căuta satisfacția şi mai mare de a-l mulțumi pe Dumnezeu.

Ca femei, suntem extrem de puternice, ne explica sora Aziza. Felul în care ne-a creat Allah, părul, unghiile, călcâiele, ceafa şi gleznele noastre – fiecare linie curbă a corpului nostru stârneşte. Dacă o femeie îl stârneşte pe un bărbat care nu este soțul ei, ea păcătuieşte de două ori în fața lui Dumnezeu: pentru că-l duce pe bărbat în ispită şi pentru că nutreşte gânduri rele pentru a deveni al ei. Numai robele purtate de miresele Profetului ne pot împiedica să-i stârnim pe bărbați şi să ducem societatea către *fitna,* care înseamnă confuzie necontrolată şi haos social.

Era foarte strictă în legătură cu supunerea şi cu igiena. În fiecare lună, sora Aziza ne spunea că trebuie să ne radem părul de la subraț şi părul pubian pentru a ne purifica. După menstruație, trebuia să ne purificăm. Feminitatea era irezistibil de dorită după cum era şi de murdară, iar toate aceste intervenții erau necesare pentru a câştiga bunăvoința lui Allah.

Sora Aziza ne-a vorbit pentru prima dată şi despre lupta interioară. Existau două feluri de lupte pentru Allah, şi primul efort era *jihad*-ul din fiecare dintre noi: supunerea faţă de propria dorinţă. Trebuia să *vrem* să ne supunem părinţilor noştri şi să ne comportăm într-o manieră care răspândea bunătate. Trebuia să vrem să avem îndatoriri. Trebuia să ne amintim de dorinţa lui Allah cu fiecare gest al fiecărei zile şi să alegem să ne înfăţişăm Lui. Ignora manualele care trebuiau să ne pregătească pentru examenul naţional de studii islamice. Ca şi profesorii noştri de Coran din Arabia Saudită, sora Aziza ne pregătea pentru un exerciţiu de credinţă, nu pentru istoria Islamului.

Am început să mă rog uneori seara. E un ritual lung. Mai întâi te speli şi te acoperi cu pânza albă, lungă, uitându-te fix la podea, pentru că Allah e prezent şi nu ai voie să-l priveşti pe Dumnezeu în ochi. Reciţi sura introductivă din Coran, o sură scurtă, formată doar din şapte versuri. Apoi te întinzi cu faţa la pământ, cu palmele deschise către Mecca, inima religiei. Spui „Lăudat fie Allah“ şi te ridici din nou; spui un alt vers din Coran – eşti liber să-l alegi pe cel pe care-l vrei. Repeţi tot procedeul de două, trei sau patru ori, în funcţie de ce parte a zilei este. De fiecare dată, trebuie să reciţi prima sură din Coran şi o alta mai mică sau nişte versete dintr-o sură mai lungă, la alegere. Apoi te aşezi şi termini rugăciunea uitându-te în ambele părţi, mai întâi în dreapta, apoi în stânga, îţi împreunezi mâinile şi ceri binecuvântarea lui Dumnezeu. Îl implori: „Binecuvântează-mi părinţii şi dă-le lor sănătate, şi te rog, Allah, primeşte-mi părinţii în Rai. Te rog, Allah, ţine-mă pe calea cea dreaptă“.

Apoi îţi iei mărgelele pentru rugăciune, care sunt multiplu de treizeci şi trei, sau, aşa cum am făcut şi eu, pentru că nu aveam mărgele, te foloseşti de oasele degetelor. Fiecare mână are cincisprezece oase, numărând de la baza degetelor mari, aşa că două mâini, plus alte trei cifre ale unui deget în plus fac treizeci şi trei. Spui *Lăudat fie Allah* de treizeci şi trei de ori; „Doamne, iartă-mă şi ai milă de mine de treizeci şi trei de ori“; „Allah e Mare de treizeci şi trei de ori“; şi apoi, dacă vrei, poţi să spui şi „Mărire lui Allah“.

Rugăciunea e o procedură care necesită timp şi trebuie făcută de cinci ori pe zi. La început, aproape niciodată nu reuşeam să o termin, dar mă simţeam bine că măcar încercam.

Sora Aziza ne vorbea despre evrei. Îi descria în aşa fel încât mi-i imaginam monstruoşi din punct de vedere fizic: aveau coarne pe cap şi nasuri atât de mari, încât le porneau direct din faţă, precum nişte ciocuri. Diavolii şi jinnii pur şi simplu plecau din capetele lor ca să-i inducă în eroare pe musulmani şi să răspândească răul. Tot ce mergea rău era din vina evreilor. Tiranul irakian Saddam Hussein, care atacase Revoluţia Islamică în Iran, era evreu. Americanii care-i dădeau bani lui Saddam erau controlaţi de către evrei. Evreii controlau lumea şi de aceea noi trebuia să fim puri: ca să rezistăm acestei influenţe diavoleşti. Islamul era atacat, iar noi trebuia să avem iniţiativă şi să-i înfruntăm pe evrei, căci doar când toţi evreii aveau să fie distruşi, abia atunci urma să fie pace pentru musulmani.

Am început să port eşarfă. Foloseam una lungă, astfel încât forma gâtului şi umerii să nu se vadă. Purtam pantaloni pe sub uniforma de şcoală ca să-mi ascund picioarele. Voiam să fiu ca sora Aziza. Voiam să fiu pură şi bună şi să-l slujesc pe Allah. Am început să mă rog de cinci ori pe zi, luptându-mă să-mi adun gândurile de-a lungul întregului proces. Voiam să înţeleg mai bine cum să trăiesc viaţa pe care Allah, care era infinit de drept, mi-o hărăzise.

I-am cerut mamei bani astfel încât croitorul surorii Aziza să-mi facă o robă neagră imensă, cu doar trei şnururi strânse în jurul articulaţiei mâinilor şi gâtului şi cu un fermoar lung. Îmi ajungea până în pământ. Am început să port roba aceasta la şcoală peste uniforma şcolară care atârna pe trupul meu scheletic, cu o eşarfă neagră pe deasupra capului şi umerilor.

Simţeam un îndemn pentru asta, mă copleşea un sentiment de voluptate. Mă făcea să mă simt puternică: sub această înfăţişare se ascundea o feminitate anterior nebănuită, dar posibil periculoasă. Eram unică: foarte puţine femei umblau pe atunci îmbrăcate aşa în Nairobi. În mod ciudat, mă făcea să mă simt ca

un individ. Transmitea mesaje de superioritate: eram o musulmană adevărată. Toate celelalte fete, cu eşarfele lor mici, albe, pe cap, erau nişte copile ipocrite. Eu eram vedeta lui Dumnezeu. Când îmi întindeam mâinile, simțeam că pot zbura.

Am fost una dintre primele fete care a purtat robă la şcoală. Unele fete din Yemen, precum Halwa, purtau nişte veşminte lungi, cu nasturi, dar care erau croite ca să li se potrivească pe corp; puteai să distingi silueta feminină în interiorul lor. *Hidjab*-ul pe care-l trăgeam peste trupul meu scheletic învăluia întru totul: nu se mai vedea nimic, cu excepția unei fețe mici şi a celor două mâini.

Când ajungeam la şcoală, îmi scoteam roba, o împătuream şi o puneam în bancă. La sfârşitul zilei, o scoteam cu modestie şi o îmbrăcam, apoi brusc deveneam interesantă, misterioasă, puternică. Puteam să-mi dau seama de asta doar privindu-le pe colegele mele de clasă. Apoi era încântarea din ochii mamei când mă vedea cu veşmintele acelea! Era învelişul de argint al norului mare şi întunecat al vieții ei. În cele din urmă, se pare că făceam ceea ce se cuvenea.

Sora Aziza ne spunea că era de datoria noastră să le convertim pe colegele noastre creştine. Ne spunea că era singura modalitate de a le scuti pe prietenele noastre de chinurile iadului. M-am străduit din răsputeri să le abordez pe celelalte fete cu mesajul adevăratei credințe. Îmi spuneau lucruri precum: „Cum te-ai simți dacă aş încerca să te conving să devii creştină?“ Ziceau că părinții lor le învățaseră despre Iisus aşa cum ai mei mă învățaseră pe mine despre Profetul Mahomed şi că trebuia să le respect credința.

Trebuia să recunosc că le înțelegeam. Totuşi, chiar voiam să le împiedic pe aceste prietene ale mele să ajungă în iad. Îmi amintesc că i-am vorbit lui Emily într-o zi despre chinurile care o aşteptau în viața de apoi. Ea a zis: „Dar eu pur şi simplu nu cred în aşa ceva. Eu sunt izbăvită. Iisus s-a născut pentru mine, a murit pentru mine şi mă va izbăvi. Fetele creştine vorbeau despre trinitatea din religia lor: Dumnezeu, Sfântul Duh şi Fiul Domnului, laolaltă.

Pentru mine, asta era mare blasfemie. Ne contraziceam pe teme de teologie până când ajungeam repede la punctul în care, dacă nu abandonam subiectul la timp, prietenia noastră putea să ia sfârşit.

M-am dus la sora Aziza şi i-am zis: „Celelalte fete nu vor să devină musulmane. Părinţii le-au crescut în religia lor. Nu e vina lor şi nu cred că e corect ca ele să ardă în iad". Sora Aziza mi-a spus că mă înşelam. Prin mine, Allah le dăduse o şansă. Dacă ele respingeau adevărata religie, atunci era corect să ardă în iad. M-a făcut să cred că prin simplul fapt că încercam probabil că nu făceam decât să înrăutăţesc lucrurile, aşa că am încetat să mai încerc să le convertesc pe colegele mele.

Cu toate acestea, încă erau lucruri care mă nedumereau. Dacă eram creaţi de Allah, şi înainte de naşterea noastră el a hotărât unde aveam să ne odihnim, în rai sau în iad, atunci de ce să ne mai străduim să încercăm să le convertim pe aceste fete care au fost create aşa cum sunt de către Dumnezeu? Sora Aziza avea o explicaţie teologică foarte complexă pentru predestinare. În afară de drumul pe care Allah deja îl predestinase pentru noi încă din uter, mai exista o şansă, prin faptul că aveam liberul-arbitru, iar dacă te supuneai voinţei lui Dumnezeu, şi nu Satanei, atunci Dumnezeu era mulţumit. Nu mi se părea foarte convingătoare, dar credeam că era vina mea că nu puteam să o înţeleg.

Destul de repede după ce a sosit sora Aziza, am observat că pe coridoarele şcolii a început să se simtă o revigorare a sentimentelor religioase. Imediat ce eu şi alte câteva fete ne-am întâlnit într-o clasă nefolosită pentru rugăciunea islamică de la prânz, un grup de fete kenyene strigau şi ele „Aleluia!" şi cântau cântece religioase. Nu ştiu dacă era o reacţie pentru revigorarea Islamului sau vreun fel de impuls obişnuit care-i mâna pe adolescenţii din Nairobi în această direcţie, dar părea că în acelaşi timp mai mulţi tineri musulmani erau atraşi de un anumit Islam, iar tot mai mulţi creştini mergeau la biserică. Şi ei se îndreptau către o credinţă mai pură, mai aproape de rădăcinile religiei lor. O credinţă care era mai puţin pasivă, mai angajată în studiul personal al textelor religioase.

Pe atunci, charismaticii creştini nu erau mai puțin agresivi față de fundamentaliştii musulmani. Toată țara începuse să se descompună; poate că oamenii căutau certitudini. Predicatori ai anumitor secte erau prezenți peste tot. Fetele de la şcoală vorbeau despre Alice Lakwena, din apropiata Ugandă, ai cărei urmaşi erau imuni la gloanțe. Asta era cea mai spectaculoasă mişcare, dar mai erau şi alte formațiuni mai mici, de zeloşi stranii. Au început să apară biserici sărăcăcioase amplasate la stradă, unde altădată erau magazine alimentare. Martorii lui Iehova mergeau din uşă în uşă. Şi, desigur, la fiecare colț de stradă întâlneai tot felul de prezicători şi de magicieni. Chiar în clasa mea de la Şcoala Musulmană de Fete, acestea puteau cumpăra loțiuni de dragoste făcute din unghii zdrobite şi piele de animal sau amulete care să le ajute să-şi ia examenul.

Statul se fărâmița din interior, încovoindu-se sub furtişagurile şi nepotismul celor care deținea controlul. Li se împărțeau funcții în ministere unora care nu erau în stare nici măcar să spună pe litere cuvântul „minister“. Primarul, care trebuia să aibă grijă de străzile din Nairobi, aproape că nu ştia să citească. Guvernul nu se făcea prezent decât ca să-ți ia banii; serviciile erau minime. Cetățenii nu mai erau cetățeni: oamenii care îşi puseseră atâtea speranțe în națiunea lor independentă, nu cu mult timp în urmă, încetaseră să mai fie loiali națiunii. Din ce în ce mai des, kenyenii se simțeau mai mult membri ai propriilor triburi şi orice fel de interacțiune între triburi era mediatizată prin religie. Religia şi o profundă conştientizare a apartenenței la trib şi la clan înlocuiau orice sentiment de comuniune națională.

Acelaşi lucru se întâmpla şi în Somalia, deşi eu nu ştiam lucrul acesta pe atunci. Se întâmpla, de fapt, aproape pretutindeni în Africa şi peste tot în lumea islamică. Cu cât aparatul guvernamental era mai corupt şi mai incompetent, cu atât mai mult îşi persecuta oamenii, şi cu atât mai mult aceşti oameni se retrăgeau către tribul, tradițiile, biserica sau moscheea lor şi se stabileau unul mai aproape de altul.

O nouă formă de Islam era în curs de formare. Se dovedea cu mult mai profundă, mai clară şi mai puternică – mult mai apropiată de rădăcina religiei – faţă de vechea formă a Islamului în care credea bunica, amestecată cu jinnii şi strămoşii ei spirituali. Nu semăna cu Islamul din moschei, unde liderii religioşi aproape că recitau din memorie vechile predici scrise de către învăţaţii care muriseră de multă vreme, într-o arabă pe care cu greu o mai înţelegea cineva. Nu era o acceptare pasivă şi în cea mai mare parte ignorantă a regulilor, gen *Insh'Allah,* adică „De-o vrea Dumnezeu." Era vorba despre studiul Coranului, a învăţa cu adevărat despre el, a ajunge într-adevăr în inima mesajului Profetului. Era o uriaşă sectă evanghelică susţinută masiv de către bogăţia petrolului Arabiei Saudite şi de către propaganda iraniană martiră. Era militantă şi în continuă dezvoltare, iar eu deveneam o mică parte din ea.

CAPITOLUL 6

Îndoială şi provocare

În timp ce eu o apucasem pe marele drum către Dumnezeu, Haweya tot deraia de la calea cea bună. Lupta pe care o purtam pentru a-mi supune voința lui Allah nu o avea în vedere sub nici o formă pe surioara mea. Ea susținea că sora Aziza se purta de parcă noi încă am fi călărit cămilele. Spunea că roba mea cea neagră e hidoasă. Haweya era înaltă şi frumoasă şi era conştientă de asta. Ea nu avea nici o intenție de a se furişa prin Nairobi acoperită cu un cort, după cum îmi descria ea vălul.

Poate că mama m-a bătut mult, dar mi-a şi insuflat un anumit sens al disciplinei. Mă străduiam să mă descurc bine la şcoală şi chiar îmi plăcea aici; aveam o mulțime de prieteni. Dar Haweya ura Școala Musulmană de Fete. Şi ea îşi făcea prietene, dar mereu sfârşea prin a se certa cu ele. Era cu mult mai deşteaptă decât mine: lăsa o mulțime de fete să copieze tema după ea, în schimbul romanelor pe care îi plăcea să le citească. Dar ea frecventa orele haotic. În 1985, guvernul kenyan a hotărât să curețe sistemul şcolilor secundare de aspecte care aminteau prea mult de perioada colonială. Asta însemna că lipseau manualele, iar profesorii habar nu aveau de vreo programă. Sora mea murea de plictiseală la şcoală, după cum se săturase şi să fie închisă în casă.

Haweya fusese mereu încăpățânată şi nu se lăsa niciodată înduplecată de mama. Refuza să facă treburile gospodăreşti, dacă Mahad nu era convins să le facă el – ştiind, desigur, că asta nu se va întâmpla nicodată. Când mama o bătea, Haweya pur şi simplu se retrăgea în sine, de parcă ar fi fost imună la durere. Mama o lovea până o durea brațul, iar când termina, Haweya tot o sfida. Sora mea avea o voință de fier. Uneori, se încuia în baie şi o blestema pe mama, strigând la ea şi numind-o crudă, duşmănoasă şi egoistă. Şi totuşi Haweya nu scăpa o lacrimă.

Mama pur şi simplu habar nu avea cum să se descurce cu adolescenții. Era de parcă ea nu-şi putea imagina că o să creştem. Adolescența era o altă parte a vieții moderne care era complet străină de educația ei. În deşert, acolo unde a crescut mama, perioadei dintre copilărie şi începutul maturizării feminine nu i se dă importanța aparte.

Haweya gândea limpede şi era o luptătoare. O parte din mine îi admira curajul. Dar uneori, în anii aceia ai adolescenței, aproape simțeai că va exploda casa de câtă furie conținea. Scenele erau hidoase. Mă făceau să vreau să mă târăsc în mine însămi şi să rămân acolo. Mama, bunica, Haweya: toate țipau până li se umflau venele de la tâmple. Oricare dintre ele putea să se ridice brusc şi să răstoarne masa, țipând, blestemând şi implorând iadul. Țipete lor mă scoteau din minți.

Odată, Haweya s-a dus acasă la Jinni Boqor şi l-a întrebat dacă poate folosi telefonul lui ca să-l sune pe tata. I-a spus că avea nevoie ca Abeh să-i trimită bani ca să se îngrijească. Jinni i-a dat două sute de şilingi, iar ea şi-a îndreptat părul şi şi l-a tăiat astfel ca buclele să-i încadreze fața. Mama s-a plâns la Jinni, dar el n-a făcut decât să-i facă cu ochiul şi să-i spună: „Telefonul m-ar fi costat aproape tot atât de mult. Şi, oricum, arată bine!“

Haweya de obicei îşi câştiga bătăliile. Purta sandale cu toc înalt şi cu nişte barete în jurul degetelor, fuste deasupra genunchiului şi îşi vopsea unghiile. Părea că cel mai urât coşmar al mamei se adeverea. Când i-a venit menstruația, mama a izbucnit în lacrimi.

Apoi Haweya a întâlnit-o pe Sahra, o femeie din clanul Isaq. De fapt, bunica a fost cea care a întâlnit-o prima, pe când îşi păştea oaia, şi apoi a adus-o acasă la ceai – ca pe una dintre rudele ei. Sahra se îmbrăca în pantaloni şi bluze şi purta ochelari de soare imenşi, iar părul îi era vopsit roşu. Era mai în vârstă decât noi, avea cam douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru de ani. Se căsătorise la paisprezece ani şi avea trei copii. Ne invita, pe Haweya şi pe mine, la ea ca să ne uităm la televizor. Eu nu aveam timp pentru Sahra, dar Haweyei îi plăcea acasă la ea şi începuse să se ducă acolo aproape în fiecare după-amiază. Împreună vorbeau şi se uitau la filme ore în şir. Uneori, Sahra ieşea singură, în timp ce Haweya stătea cu copiii ei; în schimb, cumpăra pentru Haweya cărţi şi rujuri.

Treptat, Haweya şi Sahra au început să iasă împreună la discotecile de după-amiaza. Sahra îmi spunea că şi eu ar trebui să ies şi să mă distrez; nu te puteai distra dacă erai mai în vârstă sau căsătorit. Aceste locuri erau zgomotoase şi înfiorătoare şi mie nu-mi plăceau deloc, dar Haweya se dădea în vânt după hainele Sahrei şi după dans.

Sahra îi spunea Haweyei cât de groaznic era să fii căsătorită. Zicea că soţul ei, Abdallah, era respingător. I-a spus cum a fost când a încercat prima dată să o penetreze, după ce s-au căsătorit: tot împingea, încercând să-i rupă cicatricea dintre picioare şi cât de mult a durut-o. Zicea că Abdallah a vrut să o taie cu un cuţit, pentru că era cusută atât de tare încât nu-i încăpea penisul. Îi descria scena cu el ţinând cuţitul în mână în timp ce ea ţipa şi îl implora să n-o facă şi bănuiesc că i s-a făcut milă de bietul copil de paisprezece ani, pentru că a fost de acord să o ducă la spital ca să fie tăiată.

Nunta Sahrei nu s-a terminat cu o petrecere: cearşafurile nu au fost pătate pentru a fi arătate în aplauzele şi uralele invitaţilor la nuntă. Nu a existat decât un murmur de dezamăgire şi îndoială, suspiciune legată de virginitatea Sahrei şi comentarii la adresa bărbăţiei soţului ei înainte de a fi dusă la spital în vederea pregătirii pentru Abdallah în noaptea următoare.

Povestea m-a înfricoşat: un grup imens de oameni, un cearşaf însângerat – un fel de viol organizat cu binecuvântarea familiei Sahrei. Nu părea deloc ceva care putea să ni se întâmple mie sau Haweyei. Dar asta era căsătoria pentru Sahra: un atac fizic violent, o umilinţă publică.

Sahra i-a spus Haweyei: „Niciodată n-am avut copilărie. Mi-au furat viaţa“. Abdallah era cu zece sau cincisprezece ani mai în vârsta decât ea; îi era un fel de văr. Se pare că n-o bătea, dar ura ei faţă de el era de nezdruncinat. Se răzbuna nefăcând nimic pentru copiii ei. O trata pe fiica ei de nouă ani, Hasna, ca pe o sclavă. Hasna se ducea la cumpărături, gătea şi făcea curat; Sahra o bătea în mod constant şi cheltuia toţi banii soţului ei pe haine şi cosmetice. O dezaprobam complet.

Haweya nu era singurul membru al familiei care se abătea de la calea aspră şi îngustă pe care o avea mama în minte pentru noi. Mahad a renunţat la şcoală în anul în care a împlinit şaisprezece ani. Pur şi simplu, nu s-a mai dus. După câteva luni, domnul Griffin, directorul lui, i-a spus mamei că nu mai era nimic de făcut: Mahad nu mai putea fi reprimit la şcoală. Mama s-a înfuriat teribil când Mahad a fost exmatriculat, dar el n-a făcut altceva decât să rânjească, privind-o de sus, fiind mult mai înalt şi mai puternic pentru ca ea să-l mai poată bate.

Mahad nu-l avea pe tata alături ca să-l îndrume la vârsta dificilă a adolescenţei. Nu-i avea decât pe prietenii lui, dintre care unii fumau haşiş şi beau bere prin baruri, făcând pe grozavii. Mahad fusese mereu apropiat de mama – complotau, îi gătea mese speciale când mai fugea de la internat –, dar după o vreme, pe măsură ce devenea mai mare, mai puternic şi pur şi simplu mai instruit decât ea, a încetat să mai simtă că trebuia să se supună regulilor ei, aşa că îi desconsidera autoritatea. Tradiţiile somaleze stricte ale mamei păreau complet lipsite de noimă din punctul de vedere al unui băiat normal care îşi petrecea mare parte a vieţii pe străzile din Nairobi. Islamul, la vremea aceea, nu-l atrăgea. Nu

fusese niciodată silitor la învățătură, dar nici nu putea tolera să ia note mai mici decât ceilalți băieți pe care altădată îi întrecuse. Mahad pierduse calea cea dreaptă.

Mama nu avea nici o idee despre ce putea face pentru viitorul lui Mahad, iar el nu era singura ei grijă. Casa pe care o închiriasem în Kariokor fusese vândută unui alt proprietar, iar mama nu putea să mai întârzie mult evacuarea noastră. Dar chiriile crescuseră mult, iar ea nu avea bani, doar ce-i dădeau rudele lui Osman Mahamud din partea tatei, ca să poată supraviețui. Lună de lună, trebuia să meargă acasă la Farah Gouré, unul dintre oamenii de afaceri importanți ai clanului Osman Mahamud din Nairobi şi, deşi nu voia să lase impresia că cerşeşte, îl informa cu aroganță că a crescut din nou prețul chiriei. Mama nu dorea să locuiască într-un loc înghesuit dintr-o clădire zgomotoasă cu apartamante din Eastleigh precum ceilalți somalezi din Nairobi. Ea voia o casă drăguță, într-un loc curat.

Farah Gouré era un om bun, dar buzunarele lui nu erau fără fund. În cele din urmă, i-a spus răspicat mamei că trebuia să se mute într-un apartament. Nu eram singura famile SSDF fără tată, iar el nu era dispus să plătească pentru ca noi să putem trăi într-o casă şi mai costisitoare. Era o situație fără ieşire.

Eram dărâmați în decembrie 1985, când a venit fratele mai mare al mamei, unchiul Muhammad din Mogadiscio, ca o adiere de aer proaspăt. Unchiul Muhammad era înalt şi viguros şi a fost un sentiment plăcut să avem un bărbat ca el în casă. Semăna leit cu mama, însă era înalt şi mult mai vesel. Stătea pe un covoraş pe podea, purtând un sarog, cu un şal peste umeri, şi glumea cu noi spunând că acum eram femei şi ne tachina că în curând ne vom mărita şi că avea soți frumoşi, tineri şi bogați pentru noi acasă, în Somalia.

Unchiul Muhammad a adus cu el veşti despre tata şi despre SSDF. Lideri-cheie ai mişcării începeau să trădeze, spunea el. Preluau poziții în guvernul lui Siad Barré. Se şuşotea mult la parter, printre adulți. Într-o noapte târziu, Haweya, care trăsese cu urechea, a intrat la noi

în dormitor cu ochii măriți de mirare şi a şoptit: „Ayaan, avem o soră. Abeh s-a căsătorit cu altcineva. Are o altă familie".

M-am furişat la jumătatea scării şi am ascultat. Era adevărat. Unchiul Muhammad vorbea despre o femeie cu care se căsătorise tata. Trăia în Etiopia cu noua lui familie şi avea un copil.

În dimineața următoare, am cerut mai multe informații.

– Abeh are o altă soție? am întrebat-o eu pe mama. Dar a răspuns bunica, având un aer foarte îngâmfat şi superior.

– Nu discutăm despre soțiile tatălui tău, a zis ea. Ştim că bărbații se căsătoresc. Nu se va spune despre fetele şi nepoatele mele că sunt geloase.

La noi în clan, gelozia este considerată înjositoare. Este de neconceput, un sentiment atât de josnic încât nu trebuie să îl recunoşti. Aşa că ştiam că nu trebuia să întreb mai multe despre noua soție a lui Abeh, dar am întrebat, totuşi:

– Avem o soră, aşadar? Ce vârstă are?

Din nou a răspuns bunica, având aceeaşi voce încordată, dar îngâmfată:

– Probabil că are vreo nouă ani de-acum. Apoi mama s-a întors şi a rostit cu o voce sugrumată:

– Nu, cred că are trei sau patru.

Şi în tăcerea care a urmat, am făcut cu toții calculul. Probabil că tata s-a căsătorit de îndată ce ne-a părăsit pe noi, în 1981 – poate doar câteva luni mai târziu.

M-am gândit la succesiunea de soții şi copii a tatălui meu: cum îşi abandonase primii copii, apoi pe noi, iar acum făcuse o altă fiică, pe care, mă gândeam, avea să o abandoneze şi pe ea. Am simțit un val brusc de compasiune pentru mama, cu toate grijile ei: încercarea de a ne găsi o casă decentă în care să locuim, faptul că era nevoită să accepte pomana de la clanul tatălui meu, să se împace cu gândul că Mahad se lăsase de şcoală şi preocuparea pentru soarta capricioasei mele surori, Haweya. Dacă tata ar fi fost cu noi, nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat.

Şi eu eram zdrobită. Mă simțeam golită de orice urmă de speranță. Aproape niciodată n-am recunoscut față de mine însămi, dar

în adâncul sufletului nădăjduisem că Abeh se va întoarce acasă într-o bună zi şi vom fi din nou o familie, va recrea acea oază de apropiere şi căldură. Faptul că am aflat că avea un alt copil era o trădare, o palmă dureroasă peste faţă.

În următoarele zile şi săptămâni, mi-am tot spus că nu pot permite să mi se întâmple şi mie una ca asta. Intenţionam să nu depind de cineva în felul acesta. Mama avea atât de puţin control asupra propriei vieţi, încât nici măcar nu a ştiut când soţul ei s-a recăsătorit. Urla sufletul în mine când mă gândeam la asta. Îmi părea rău şi pentru mama.Viaţa se dovedea atât de nedreaptă cu ea! Poate că era crudă, dar îi era loială tatei şi a fost mereu acolo pentru noi, copiii. Nu merita nimic din toate acestea.

Am început să mă revolt în sinea mea împotriva tradiţionalei subjugări a femeii. Pe atunci, încă mai purtam *hidjab*-ul. Mă gândeam mult la Dumnezeu, cum să fiu desăvârşită în ochii Lui şi la frumuseţea supunerii. Am încercat să-mi liniştesc mintea pentru a deveni un simplu canal al voinţei lui Allah şi al cuvintelor din Coran. Dar mintea mea părea să fie distrasă de la Calea cea Sfântă.

Ceva din mine se opunea mereu valorilor morale din lecţiile surorii Aziza: o mică scânteie de independenţă. Poate că era o reacţie la hăul de nedepăşit dintre comportamentul cerut de Scrierile Sfinte şi realitatea vieţii de zi cu zi, cu toate suişurile şi coborâşurile ei.

Nici când eram copil n-am putut înţelege niciodată incorectitudinea absolută a regulilor, în special a celor care le priveau pe femei. Cum putea un Dumnezeu drept – un Dumnezeu atât de corect încât aproape fiecare pagină din Coran are cuvinte de laudă la adresa lui – să vrea ca aceste femei să fie tratate atât de nedrept? Când *ma'alin* ne spunea că mărturia unei femei valorează pe jumătate din cea a bărbatului, mă întrebam: „De ce?“ Dacă Dumnezeu avea milă, de ce făpturile sale trebuiau să fie spânzurate în public? Dacă era compătimitor, de ce oare cei care nu erau credincioşi trebuiau să meargă în iad? Dacă Allah era atotputernic, de ce nu-i

scotea, pur şi simplu, pe credincioşi din rândul necredincioşilor şi nu-i trimitea în Paradis?

În sinea mea, mă opuneam învăţăturilor, iar în secret le încălcam. Ca multe dintre fetele din clasa mea, continuam să citesc romane de dragoste şi thrillere proaste, lipsite de valoare literară, chiar dacă ştiam că asta însemna că nesocoteam una dintre regulile de bază ale Islamului. Faptul că citeam romane care mă excitau îmi permitea acel unic lucru pe care o femeie musulmană niciodată nu trebuia să-l simtă: dorinţa sexuală în afara căsătoriei.

O femeie musulmană nu trebuia să se simtă frenetică sau liberă, după cum nu trebuia să simtă nici una dintre celelalte emoţii sau dorinţe pe care le simţeam când citeam acele cărţi. O fată musulmană nu lua ea singură deciziile şi nici nu căuta să deţină controlul. Ea era instruită să fie docilă. Dacă te naşti ca musulmană, dispari până nu mai rămâne aproape nimic din tine în sufletul tău. În Islam, să devii un individ nu presupune o dezvoltare absolut necesară; mulţi oameni, în special femei, nu-şi dezvoltă niciodată o voinţă individuală distinctă. Te supui: acesta este sensul literar al cuvântului Islam*: supunere*. Scopul lui este acela de a te face să devii tăcut în interior, astfel încât să nu-ţi ridici niciodată ochii, nici măcar către propria ta minte.

Dar scânteia de dorinţă din mine creştea pe măsură ce studiam şi exersam supunerea. Eram aţâţată de romanele care îţi eliberau spiritul, de absenţa tatălui meu şi de frustrarea de a asista la neputinţa mamei, care trăia într-o ţară care nu era musulmană. Mai presus de toate, cred că romanele erau cele care mă salvau de la supunere. Eram tânără, dar primele semne de rebeliune, fie ele şi neînsemnate, deveniseră deja evidente.

Familia noastră nu fusese niciodată foarte unită, dar părea să se destrame complet după acel decembrie. Unchiul Muhammad s-a întors în Somalia, şi Mahad a plecat cu el, ca să-şi găsească drumul şi să devină bărbat. Eram bucuroasă să-l văd plecat – era un tiran –, dar eram şi invidioasă. El putea să călătorească şi să aibă parte de

aventuri. Nimic din toate astea nu urma să mi se întâmple vreodată mie, pentru că eu eram fată.

La o lună după plecarea lui Mahad, a sosit ordinul de evacuare, iar familia noastră a intrat în criză. După ani întregi în care am tot cerut amânări de câteva luni de la proprietarii noştri, mama nu rezolvase problema. Bunica a fost cea care a găsit în cele din urmă o soluție practică – prin intermediul clanului, ca de obicei – şi ne-am mutat temporar în casa unui bărbat din clanul Isaq, în vecinătate.

Acest bărbat, al cărui nume era Abdillahi Ahmed, rămăsese văduv recent. Soția lui murise cu câteva luni înainte, iar bunica petrecuse câteva săptămâni acasă la el, ajutându-l; acesta e genul de lucruri pe care le faci pentru persoanele din clanul tău. Când a auzit despre situația noastră, Abdillahi Ahmed s-a oferit, firește, să ne primească la el.

Abdillahi Ahmed avea mulți copii, dar pe cei mai mici îi dusese la ferma lui, afară din oraş. Doar cele două fiice mai mari ale lui, Fardawsa şi Amina locuiau cu el în casa aceasta din Nairobi. Abdillahi Ahmed era om de afaceri somalez, aşa că nu avea idee cum să-şi crească fetele adolescente. O femeie mai în vârstă, Hanan, care le era rudă, locuia cu ei şi se presupunea că avea grijă de ele.

Noi locuiam în dormitor: bunica într-un pat, eu şi Haweya în nişte paturi din metal, iar mama pe o saltea aşezată pe podea. Lucrurile noastre erau depozitate sub patul bunicii şi pe la o serie de cunoştințe. Bucătăria era comună. Cel mai adesea, Fardawsa şi Amina găteau pentru familia lor, iar noi pentru a noastră.

Fardawsa şi Amina crescuseră în Kenya şi atât somaleza, cât şi engleza lor lăsau de dorit. Ne vorbeam în swahili, deşi asta nu-i plăcea deloc mamei. După cină, ne distram în bucătărie şi făceam aluatul pentru *angello* din ziua următoare, clătita tradițională somaleză. Amina, fata cea mare, era prietenoasă şi zglobie, iar Haweya o plăcea; eu o preferam pe Fardawsa, care era dulce şi blândă.

Dar mama şi Hanan se pândeau una pe cealaltă ca o pereche de scorpioni. Mamei nu-i venea să creadă că trebuia să trăiască în casa unei femei care se înjosea atât de mult. Deşi mestecatul de *qat* este

frecvent întâlnit în Somalia, doctrina musulmană se opune oricărui tip de intoxicare, iar mama vedea asta ca pe ceva extrem de urât pentru o femeie. Ori de câte ori Hanan mesteca *qat,* mama îşi mijea ochii la ea şi se retrăgea ostentativ în camera noastră.

Dimineaţa, când Hanan era mahmură din cauza consumului de *qat,* putea fi urâcioasă, dar, după câteva ore de mestecat după prânz, *qat*-ul o transforma pe Hanan într-o persoană răbdătoare şi plăcută. Era cu mult mai puţin vigilentă decât mama în momentele ei cele mai bune. Amina şi Haweya începuseră să se strecoare din casă după-amiaza. Amina avea un prieten, fiul cel mare al lui Farah Gouré, prinţul proprietăţilor. Era modern şi conducea propria lui maşină. Era din clanul Isaq şi era un Osman Mahamud; totul era extrem de romantic, ca în *Romeo şi Julieta*. Cât despre Haweya, cred că de cele mai multe ori mergea la cinema.

Eu şi Fardawsa am început să facem acelaşi lucru din când în când. Ne duceam la film cu Hawo, fiica cea mare a lui Jim'o Musse, care locuia peste drum de casa lui Abdillahi Ahmed. Hawo credea că *hidjab*-ul meu era pur şi simplu o glumă; când mă vedea întorcându-mă acasă de la şcoală în roba mea neagră, izbucnea în râs. Apoi mă târa după ea la Odeon să vedem vreun film în stil Bollywood.

Într-o zi, Kennedy a zărit-o pe Haweya la o discotecă de după-amiaza şi s-a interesat de Mahad şi de mine – în special de mine. Noi doi abia dacă ne mai văzuserăm de când Mahad abandonase şcoala de băieţi Starehe la care Kennedy încă mai mergea şi era în clasa a treisprezecea. (În sistemul britanic, şcoala secundară începea în clasa a opta; trebuia să ai nivelul O la sfârşitul anului 11, de obicei numit clasa a patra, şi nivelul A în anul 13, numit clasa a şasea.) Kennedy mi-a trimis prin Haweya un bilet cu numărul lui de telefon.

Când am văzut biletul acela, au început să-mi tremure picioarele şi bineînţeles că l-am sunat. Când am stat de vorbă, m-am bâlbâit şi toate simţurile păreau să mi se trezească la viaţă de atâta încântare. *Hidjab*-ul meu cel negru nu împiedica efectul pe care-l

avea Kennedy asupra mea. Am fost de acord să ne întâlnim în casa unei cunoştinţe de-ale lui; într-un parc, la vreun cinema, ne-ar fi putut vedea cineva.

M-am dus îmbrăcată în robă din cap până-n picioare. Îmi spuneam că îi voi vorbi lui Kennedy despre Allah. Aveam să-i spun că, dacă Allah a vrut ca noi să ne îndrăgostim, într-o zi trebuia să ne căsătorim – era sortit să fie aşa.

Când am sunat la uşă, Ken a fost surprins să mă vadă toată acoperită în negru.

– Ce s-a întâmplat cu tine? Ai înnebunit? m-a întrebat.

– Nu, n-am înnebunit, doar îmi iau religia în serios. Şi tu ar trebui să faci la fel, am răspuns, apoi m-a băgat în casă, eu mi-am scos roba şi am împăturit-o, prefăcându-mă că nu era absolut nimic neobişnuit să mă aflu singură în casă cu un bărbat matur.

Pe sub robă purtam o fustă lungă şi o bluză încheiată în nasturi, până la gât. M-am aşezat pe marginea canapelei şi o vreme am vorbit despre nimicuri. Apoi m-a sărutat. Şi din nou, era de parcă un buton s-ar fi închis în mintea mea. Ştiam că îngerii mă privesc, dar l-am sărutat şi eu.

Când s-a întunecat, Ken a pregătit cina. Nu mai fusesem niciodată servită de către un bărbat. Era amuzant; Ken era profund, bun şi interesant; mă răsfăţa – era complet diferit faţă de fratele meu. După cină, când ne-am aşezat amândoi, l-am întrebat:

– Spune-mi sincer: numele tău este Yusuf, nu-i aşa? Eram acolo, riscându-mi sufletul, venind să-l văd. Credeam că am dreptul să-i cunosc numele adevărat şi poporul din care provenea.

– Nu, ţi-am spus, numele meu este Kennedy, a răspuns.

Credeam că încă glumeşte, deoarece mă convinsesem că toată povestea cu Ken era un fel de glumă, o altă modalitate ca el şi Mahad să mă tachineze pentru că eram atât de credulă şi protejată de lumea din afară.

– Adevărul este că numele meu este Kennedy Okioga şi sunt din tribul Kisii. Nu sunt somalez. Mahad a inventat asta pentru

ca mama ta să mă accepte, ea fiind nou-venită în țara asta. Sunt kenyan, a recunoscut el.

Am rămas împietrită.

– Dar va trebui să devii musulman! am izbucnit eu, iar el a început să râdă.

– Sigur că nu voi deveni musulman, a spus el. Atunci ar trebui să arăt la fel ca tine.

Mi-am luat inima în dinți și i-am spus:

– Dar bărbații nu trebuie să poarte hainele astea.

– Știu, dar nu am de gând să devin musulman, a spus Kennedy.

Apoi mi-a mărturisit că el era ateu și că nu credea în nici un Dumnezeu. Am fost îngrozită. Nu-mi venea să cred că un lucru atât de diabolic era posibil, mai ales că venea de la cineva atât de bun și atât de frumos.

– Dar vei arde! am exclamat eu.

– Nu există nici un iad, știi doar. Toate astea sunt prostii, a replicat Kennedy.

A urmat o tăcere apăsătoare. Mi-am dat seama că nu trebuia să ne mai vedem niciodată. Nu avea importanță cât de mult îl plăceam, nu puteam să mă mărit cu cineva care nu era musulman. Nu era doar din cauza regulei că o femeie musulmană nu trebuia să se căsătorească niciodată cu un necredincios. Mai era și bigotismul somalez al clanului meu. Ayaan Hirsi Magan nu se putea mărita niciodată cu un kenyan. Clanul pur și simplu nu accepta asta. Dacă mă măritam cu Ken, el risca să fie ucis.

Dacă el ar fi vrut să se convertească la Islam, aș fi încercat măcar să argumentez că suntem cu toții egali în fața lui Allah, indiferent de clan sau de trib. Poate că Osman Mahamud ar fi acceptat asta într-o bună zi, deși toți m-ar fi ironizat toată viața. Dar la șaptesprezece ani, nici măcar eu nu puteam să concep să mă mărit cu un necredincios.

Așa că totul trebuia să înceteze. A fost cumplit de dureros. Când am plecat, i-am spus:

– Chiar cred că e imposibilă o relație între noi doi.

– Ştiu cum e la somalezi, dar dragostea e mai puternică decât orice altceva, haide să încercăm, a răspuns el.

Era drăguț, dar zadarnic; ne urmărea genul acela copilăros de a-ți dori ceva. Nu am făcut decât să privesc în jos şi să mormăi:

– Te rog, pot să mă mai gândesc la asta?

Ştia – amândoi ştiam – că ne luam adio.

Nu era o perioadă benefică pentru nimeni din familia noastră. Câteva săptămâni mai târziu, chiar după ce a împlinit şaisprezece ani, Haweya ne-a anunțat că va renunța la şcoală. Mi-a spus despre asta cu o noapte înainte să-i zică mamei. Am implorat-o să n-o facă. Mai avea doar doi ani până să ajungă să-şi dea examenele pentru nivelul O şi fusese mereu atât de bună la carte fără să facă eforturi. Eu trebuia să muncesc cu mult mai mult decât ea, pentru note mult mai proaste.

– Dacă nu-ți iei diploma, o să fii un nimeni, o să fii ca mama, i-am zis eu. Dar Haweya era de neînduplecat. Şcoala era ceva stupid. Ea voia să meargă în Somalia, ca şi Mahad. Voia să locuiască oriunde, mai puțin în acel dormitor pe care îl împărțeam cu mama şi cu bunica.

În dimineața de după anunț, Haweya s-a dus acasă la Farah Gouré, unde mama obişnuia să meargă în fiecare lună, ca să *primească,* cu fruntea sus, alocația. Era o curte imensă, mereu plină de bărbați somalezi, iar Haweya a păşit, pur şi simplu, îmbrăcată în hainele ei obişnuite: fusta de şcoală, fără eşarfă. A anunțat tare:

– Am venit să mă consult cu Farah Gouré.

Toată lumea a râs de ea şi i-a spus să se întoarcă împreună cu mama ei. O tânără nu poate discuta direct cu un bărbat mai în vârstă fără un intermediar. Dar când Farah Gouré a ieşit din casă, Haweya i-a tăiat calea şi i-a spus:

– Sunt fiica lui Hirsi Magan şi am venit să vă rog să-mi faceți o favoare. Mă ascultați şi-mi spuneți da sau nu. Sau îmi puteți spune chiar acum: „Du-te acasă, nu eşti bine-venită“, şi n-o să mă mai întorc.

Farah Gouré a început să râdă. A întrebat-o pe Haweya dacă voia o ceaşcă de ceai, iar ea i-a răspuns:

– Nu, vreau să merg în Somalia. Pur şi simplu. Apoi a adăugat: Fratele meu este în Mogadiscio, familia mea este în Mogadiscio, iar tata va fi în curând în Somalia, când Siad Barré va fi, în sfârşit, învins. Nu mai vreau să stau în Kenya. Visez la Somalia de când eram o copilă şi ştiu că mergeţi acolo de două ori pe lună, aşa că, vă rog, luaţi-mă şi pe mine.

Farah Gouré a întrebat:

– Mama ta ştie despre toate astea?

– Da, ştie. Dacă sunteţi de acord să mă luaţi, îmi va da voie, a răspuns ea. Ceea ce nu era adevărat, desigur.

Farah Gouré era un bărbat cumsecade. Era scund şi rotofei şi făcea parte din clanul Osman Mahamud; îl aveam în comun pe cel de-al nouălea străbunic, parcă. În 1987, probabil că avea vreo şaizeci de ani şi, deşi nu ştia să citească sau să scrie, deţinea un întreg parc de camioane care călătoreau peste tot în estul şi sudul Africii. Dar, deşi Farah Gouré făcuse avere prin idei şi efort propriu, nu o considera ca aparţinându-i doar lui. El credea în clan şi în SSDF. Având grijă de familiile SSDF din Kenya, el considera că-i eliberează pe compatrioţii săi de luptă. Era genul de lucru pe care cei din clanul Osman Mahamud l-au făcut dintotdeauna. Farah Gouré îşi împărţea banii şi norocul cu clanul şi cu cauza: casa lui era deschisă aproape oricărei persoane din clanul Osman Mahamud.

Mult mai târziu, am auzit cum o cunoscuse pe Fadumo, soţia lui. Când Farah Gouré avea cincisprezece ani, a părăsit casa părinţilor ca să facă avere. Asta e tradiţia în Bari, acolo unde se născuse el: bărbatul trebuia să dovedească singur de ce era în stare. Aşa că Farah Gouré a plecat din Bari şi s-a dus la Kismayo, în sud. Era tânăr, nu înţelegea nici oamenii şi nici limba din Kismayo şi nu exista nimeni care să aibă grijă de el sau să-i spele rufele. Şi-a cheltuit banii foarte repede, iar hainele lui arătau groaznic, dar nu se putea întoarce acasă: ruşinea pe care ar fi îndurat-o ar fi fost de nesuportat.

Într-o zi, pe când se plimba prin piață, a văzut o tânără cam de vârsta lui care făcea *angello,* cocea turtele pe un vas cu jăratic și le umplea cu zahăr și unt, apoi le vindea trecătorilor. Se tot învârtea pe acolo, ademenit de mirosul de *angello,* iar fata i-a strigat: „Deci, se pare că ți-e foame", iar el a râs cu oarecare ușurare, deoarece tânăra vorbea cu accent de Bari.

Farah Gouré și fata au început să-și înșire strămoșii, așa cum obișnuiesc somalezii. Amândoi făceau parte din clanul Osman Mahamud, așa că-și spuneau frate și soră. A întrebat-o ce făcea în Kismayo, și femeia aceasta, al cărei nume era Fadumo, a spus:

– Le-am spus părinților mei că voi pleca să fac avere, și asta fac. Am un stand în care prepar *angello,* dar într-o bună zi am să cumpăr un camion. Și tu poți să începi cu un stand de *angello*.

– Sigur că nu pot, pentru că eu sunt bărbat, a replicat Farah Gouré.

Fadumo i-a dat un *angello,* iar când el i-a spus că nu are cu ce să plătească, ea i l-a oferit gratis și i-a propus un târg.

– O să mă asigur că ai micul dejun în fiecare dimineață, iar tu poți merge să afli cum e cu afacerea cu camioane. Eu trebuie să stau aici și sunt femeie, așa că mie nu mi-e la fel de ușor cum ți-ar fi ție să faci lucrul acesta.

Așa a ucenicit Farah Gouré ca transportator. El și Fadumo vorbeau în fiecare zi despre visul ei de a avea camioane care să circule peste tot în Somalia. El i-a propus să se mărite cu el, iar ea a zis:

– Sigur că nu. N-o să mă mărit cu un bărbat care nu-și poate câștiga nici măcar micul dejun.

S-au căsătorit, în cele din urmă, desigur, iar după aproape un an de făcut *angello,* de închiriat camioane și de făcut comerț între Kismayo și Mogadiscio, Fadumo și Farah Gouré și-au cumpărat primul lor camion. Apoi au cumpărat un altul și o prăvălie de făcut *angello*, cu angajați. Femeile din *tolka,* cele mai apropiate rude din clanul Osman Mahamud, erau cele care ne tot spuneau povestea și de fiecare dată devenea tot mai romantică, cu Fadumo tot mai curajoasă și mai înțeleaptă și cu Farah tot mai încântat de ea. Când această poveste grozavă mi-a fost relatată în prezența lui Fadumo însăși, ea

asculta în tăcere, cu o urmă de zâmbet pe chip, fără să spună nimic. Era o femeie împlinită, fericită, cu o gospodărie imensă, cu copii şi cu invitaţi, chiar peste stradă de casa lui Abdillahi Ahmed.

Când Fadumo era gravidă cu al şaptelea lor copil, Farah Gouré s-a căsătorit cu o altă femeie, şi apoi cu o a treia. Dar Fadumo nu s-a dat bătută. Le-a spus celorlalte femei:

– Sunteţi bine-venite aici. Dar să vă câştigaţi propriii bani. Banii prin care s-a căsătorit cu voi sunt ai mei.

Nu ştiu cât din povestea asta este adevărat, dar morala era clară: ca femeie, eşti mai înstărită în viaţă dacă îţi câştigi singură banii. Nu puteai să-l împiedici pe soţul tău să te părăsească sau să-şi ia o altă soţie, dar puteai să-ţi păstrezi o parte din demnitatea ta dacă nu trebuia să te milogeşti pentru ajutor financiar.

Cred că tocmai de aceea Farah Gouré a hotărât să o ajute pe Haweya: îi plăceau femeile puternice, curajoase. A fost de acord să plătească el pentru călătoria ei la Mogadiscio şi a făcut el toate aranjamentele.

Bunica era mândră de Haweya. Făcea ceea ce o femeie din clanul Darod trebuia să facă, să se întoarcă în patria ei ca să înveţe despre tradiţiile străvechi. Dar mama era furioasă din cauză că Haweya aranjase toată această poveste pe la spatele ei. Ştia că femeile din clanul Osman Muhamad aveau să bârfească: o fată care îşi părăsea astfel mama dovedea o educaţie foarte proastă. Totuşi, mama ştia că nu se putea opune plecării ei în Somalia pentru a-şi vizita rudele din partea tatei – acest lucru n-ar fi făcut o impresie bună.

Mama i-a dat o mulţime de sfaturi Haweyei şi a rugat-o să se supună celor în vârstă, ca să nu distrugă onoarea părinţilor. Când a sosit ziua plecării, eu şi mama i-am cărat geamantanul când am condus-o acasă la Farah Gouré. Era încântată; eu am plâns. Mai mult îmi plângeam mie de milă, rămasă în urmă pentru a împărţi acelaşi dormitor cu bunica şi mama, ca să termin, singură, şcoala. Tata ne părăsise cu ani în urmă, apoi Mahad, şi acum Haweya pleca şi ea. Bunica îi tot repeta cât de bine se va simţi acasă, în Somalia, cu fiul şi celelalte fiice ale sale. Familia noastră se destrăma.

Când a ajuns în Mogadiscio, Haweya a trebuit să stea cu prima soție a tatălui nostru, Maryan Farah, considerată cea mai apropiată rudă din Somalia. Dacă nu ar fi locuit la ea, ar fi fost nepoliticos şi ar fi arătat gelozie şi ranchiună, or, noi eram mai presus de astfel de lucruri.

Nu o cunoscuserăm pe Maryan Farah, dar ştiam de existența ei şi a copiilor ei, cărora le spuneam surori. Arro era cu mult mai mare decât mine, iar Ijaabo cam de aceeaşi vârstă cu Haweya. Maryan era o femeie scundă, mândră, care nu se recăsătorise după ce tata divorțase de ea. La Mogadiscio, avea o slujbă foarte importantă la guvern. Maryan era o Marehan – din acelaşi mic subclan ca şi dictatorul Siad Barré.

Toată perioada cât a stat în Somalia, Haweya a respectat regulile clanului. În Kenya, clanurile nu au contat niciodată prea mult pentru noi, dar în Somalia ele erau omniprezente. Cei din Osman Mahamud înțelegeau că Haweya trebuia să locuiască la mama ei vitregă, chiar dacă Maryan era dintr-un alt clan, pentru că aşa se cădea. Dar voiau şi să o aibă sub supraveghere. Îi desconsiderau pe cei din clanul Marehan, clanul parvenitului *Afwayne*. Nu voiau ca o femeie Marehan să spună că l-a ajutat pe un copil din clanul Osman Mahamud, aşa că îi dădeau bani de buzunar.

De îndată ce Haweya se întorcea acasă la Maryan din vreo vizită pe la vreo rudă a tatălui meu, surorile noastre vitrege, Arro şi Ijaabo, o rugau sau chiar îi cereau să împartă banii cu ele. Îi luau lucrurile fără să-i ceară voie, cum ar fi şamponul sau săpunul. Râdeau de ea că nu ştia regulile potrivite şi că citea tot timpul. Haweya nu o simpatiza pe nici una dintre ele.

Mai degrabă avea afinități cu cei din familia Ibado Dhadey Magan, o soră mai mare de-a tatălui meu, care, deşi învățase singură să scrie şi să citească, obținuse un atestat de soră medicală şi reuşise să ajungă directoare a spitalului Digfeer, acolo unde m-am născut eu. Ibado Dhadey avea în jur de cincizeci de ani, dar era o femeie modernă. Era căsătorită, dar nu avea copii şi îi plăcea curajul surorii mele.

Ibado i-a spus surorii mele că era norocoasă că avusese şansa să meargă la şcoală şi că trebuia să studieze ca să poată să fie pe picioarele ei. I-a arătat casa ei, cu veranda cu gresie şi grădina luxuriantă şi i-a spus: „Nimeni nu mi-a dat nimic din toate astea. Eu am muncit pentru ele. Mergi şi obţine o calificare, apoi munceşte".

Când Haweya a folosit banii pe care-i dăduse Ibaho pentru a-şi cumpăra pantaloni, bluze şi fuste, cei din familia lui Maryan au fost extrem de revoltaţi. Hrana era o altă problemă dificilă. Acasă la noi, în Nairobi, nu mâncam niciodată doar dintr-o farfurie, aşa cum fac somalezii. Mama adoptase de multă vreme obiceiul vestic de a folosi farfurii diferite, deşi, de obicei mâncam cu lingura sau cu mâna. Dar acasă la Maryan, ca peste tot în Mogadiscio, bărbaţii mâncau din aceeaşi farfurie într-o parte a curţii, iar femeile şi copiii stăteau aplecaţi şi mâncau în celălalt colţ al curţii dintr-o altă farfurie.

Haweya considera lucrul acesta neigienic. Îi tăia pofta de mâncare. Acasă, se obişnuise să mănânce singură, după ce terminam noi toţi, şi în acelaşi timp citea. Nu-i plăcea să mănânce fără să citească, aşa că a slăbit, ceea ce Maryan a luat-o ca pe o insultă personală.

Haweya a început să meargă la restaurant cu banii pe care îi dădea Ibado. O tânără singură într-un restaurant: era ceva absolut nemaiîntâlnit. Comanda prânzul, apoi, în faţa tuturor, îl savura încet, în timp ce citea. Chelnerii şi clienţii o tachinau, dar ea se răstea la ei. Acesta era un comportament intolerabil.

Rudele lui Maryan au început să-şi concentreze atenţia asupra Haweyei, biata copilă a lui Hirsi Magan, căreia i se permisese să trăiască precum o barbară în Kenya. Încercau să o influenţeze. Vorbeau despre ea, vorbeau cu ea – toţi se interesau de ce mânca şi când mânca, dar şi cum se îmbrăca şi de ce citea romane, şi nu din Coran. Haweya îmi scria că plecase în Somalia ca să scape de mama, dar că acum era sufocată de o întreagă clică.

Aveam şaptesprezece ani şi mă simţeam nefericită fără Haweya. Prietena mea Fardawsa Abdillahi Ahmed plecase şi ea din Nairobi

pentru a locui cu fraţii şi surorile ei mai mici la ţară, până avea să se mărite cu cel care-i fusese ales. La şcoală, singurul obiect care mă interesa era educaţia islamică. Perspectiva de a-mi lua examenele nu mă interesa câtuşi de puţin. Trebuia să ajung la miezul problemei în care credeam. Toate celelalte fete erau mulţumite să accepte regulile religiei noastre la valoarea lor afişată, dar eu mă simţeam obligată să încerc să le înţeleg. Aveam nevoie ca toate convingerile mele religioase să fie logice şi consistente. În esenţă, trebuia să mă conving că Islamul era *adevărat*. Şi începuse să-mi treacă prin minte că, deşi o mulţime de oameni minunaţi erau convinşi că era adevărat, păreau să apară fisuri în ceea ce priveşte credinţa mea.

Dacă Dumnezeu era milostiv, atunci de ce musulmanii trebuiau să-i evite pe cei care nu erau musulmani – chiar să-i atace, pentru a întemeia un stat care să aibă la bază legile lui? Dacă El era drept, atunci de ce existau femei atât de batjocorite? Am început să colecţionez toate versetele din Coran care spuneau că Dumnezeu este înţelept, atotputernic, just – şi erau foarte multe. Am reflectat asupra lor. În mod clar, în viaţa reală, femeile musulmane nu erau „diferite, dar egale," aşa cum menţionase sora Aziza. Coranul spunea: „Bărbaţii cu întâietate asupra femeilor". Prin prisma legii şi prin orice detaliu al vieţii de toată ziua, era clar că valoram mai puţin decât bărbaţii.

Încă mai frecventam orele de la şcoala coranică, în paralel cu Şcoala Secundară Musulmană. *Ma'alim* al nostru era un tânăr căruia oamenii îi spuneau Boqol Sawm, Cel Care Posteşte Preţ De O Sută De Zile. Bunica obişnuia să spună că burta i se lipise de şira spinării, atât era de slab. Boqol Sawm era fanatic, chiar şi după standardele unui fanatic obişnuit. Purta o robă saudită, scurtă, încât i se puteau vedea gleznele costelive. Mergea prin Eastleigh bătând la uşă şi predicând oamenilor. I-a atras atenţia lui Farah Gouré: „Toate fiicele tale au capul neacoperit! Vă veţi zvârcoli cu toţii în iad!" Farah Gouré l-a dat afară din casă.

Dar, cu timpul, Boqol Sawm a început să se bucure de o mare audienţă. Majoritatea celor care îl urmau erau femei, iar printre ele

se număra şi mama mea. Când venea la uşă, femeile acceptau casete audio cu înregistrările predicilor şi le schimbau între ele. Îşi transformau sufrageriile în săli de studiu ale Coranului şi le umpleau cu femei dornice să asculte predicile de pe casete sau chiar pe Boqol Sawm în persoană, el fiind separat de ele printr-o draperie groasă, exact aşa cum hotărâse Profetul.

Boqol Sawm devenise cel mai căutat predicator al comunităţii şi, pe măsură ce trecea timpul, efectele predicilor sale deveniseră vizibile pe străzile din cartierele somaleze. Femei care obişnuiau să poarte *dirha* viu colorate cu jupoane atrăgătoare pe dedesubt şi sandale italieneşti din care li se vedeau degetele de la picioare vopsite cu lac de unghii sau cu henna, au început să se învelească în *burka*. Se învăluiau în pânze de culoare maro, negru sau bleumarin-închis, confecţionate din cea mai aspră pânză de bumbac posibilă, doar cu o mică porţiune a feţei vizibilă. Unele începuseră chiar să-şi acopere de tot chipul. Sunt atâtea variaţiuni în ceea ce priveşte procedura prin care trebuie să te acoperi; forma voalului care se răspândise acum printre somalezele fundamentaliste era numită *jilbab,* o pânză deasă care acoperea totul, de la cap până sub genunchi, şi o altă fustă groasă pe dedesubt. Brusc, roba mea neagră devenise prea subţire, căci lăsa să se vadă prin ea.

Mama era atrasă de asigurrile pe care le dădea Boqol Sawm. Mă încuraja să-i ascult predicile de pe casetă şi să merg să-l văd când predica pe la casele din cartier.

Cu sora Aziza atmosfera era de încredere şi intimitate: ne lăsa să tragem singure concluziile. Dar cu Boqol Sawm, predarea Coranului însemna să strigi tare, haotic, şi în arabă, şi în somaleză, şi să scandezi regulile: ce era interzis, ce era permis. Nu traducea textul corect şi nici nu explica ideile pe care voia să le sublinieze.

Într-o zi, pe când aveam şaptesprezece ani, Boqol Sawm a ajuns la versetele referitoare la comportamentul femeilor cu soţii lor. Le datorăm soţilor noştri obedienţă absolută, le spunea el mamelor şi adolescentelor care se adunaseră să-l asculte. Dacă nu ne supuneam, ne puteau bate. Trebuia să fim disponibile sexual oricând în

afara zilelor de menstruație, „chiar şi în şaua cămilei“, după cum se spune în *hadith*. Asta nu era nici un fel de parteneriat de dragoste sau de respect reciproc; nici măcar nu părea posibil. Dar el striga: „OBEDIENȚĂ ABSOLUTĂ: aceasta este regula de bază a Islamului“. M-am înfuriat şi m-am ridicat în spatele draperiei. Cu o voce tremurată, am întrebat:

– Soții noştri trebuie să ni se supună şi ei?

Nu era nimic în neregulă cu întrebarea aceasta, dar Boqol Sawm şi-a ridicat vocea gravă şi uscată şi a spus:

– Cu siguranță nu!

Mi-am înfipt unghiile în palme ca să mă stăpânesc să nu mai tremur şi am continuat:

– Aşadar, bărbații şi femeile nu sunt egali.

– Sunt egali! a replicat Boqol Sawm.

– Dar *nu sunt,* am spus eu. Mi se cere să mă supun complet soțului meu, dar el nu trebuie să fie la fel de supus față de mine, aşadar, nu suntem egali. Coranul spune în aproape fiecare pagină că Allah este corect, dar nu este adevărat.

Vocea lui Boqol Sawm a crescut până la un strigăt.

– Nu poți să pui la îndoială cuvântul lui Allah! Mintea Lui este cifrată. Satana este cel care-ți vorbeşte acum, copilă! Stai jos imediat!

M-am aşezat, dar, în timp ce o făceam, am spus printre dinți: „Prostule“. Asta le-a alarmat pe celelalte femei din cameră; credeau că într-adevăr vreun diavol mă făcuse să-mi pierd mințile. Dar eu ştiam că în esență căutam adevărul, iar Boqol Sawm m-a redus la tăcere pentru că el nu-l ştia. Era posibil ca greşeala să nu existe în Coran, pentru că acela era cuvântul lui Dumnezeu. Probabil că greşea acest *ma'alim* prost şi cohorta lui absurdă de alți *ma'alim* pe care avusesem nenorocul să-i fi întâlnit.

Mă gândeam că poate Boqol Sawm traducea greşit Coranul: sigur Allah nu putea să fi spus că bărbații trebuie să-şi bată soțiile dacă nu li se supun. Cu siguranță, mărturia unei femei la o curte de justiție ar fi trebuit să cântărească la fel cu a bărbatului. Îmi spuneam: „Nici unul dintre oamenii aceştia nu înțelege că adevăratul

Coran vorbeşte despre adevărata egalitate. Coranul este mai presus decât aceşti oameni şi mai bun decât ei".

Mi-am cumpărat o ediție a Coranului în engleză şi am citit-o ca să pot înțelege mai bine, dar am descoperit că tot ce spusese Boqol Sawm se afla acolo. Femeile trebuiau să se supună soților lor. Femeile valorau pe jumătate cât bărbații. Necredincioşii trebuiau uciși.

Am vorbit şi cu sora Aziza, şi ea mi-a confirmat asta. Femeile sunt mai puternice din punct de vedere emoțional decât bărbații, spunea ea. Ele pot îndura mai multe, aşa că sunt testate mai aprig. Soții îşi pot pedepsi soțiile, nu pentru greşeli mici – precum faptul că întârzie –, ci pentru greşeli majore, precum aceea de a fi provocatoare față de alți bărbați. Acesta e un lucru corect, din cauza puterii sexuale copleşitoare a femeii.

– Dar dacă bărbatul le provoacă pe alte femei?

Sora Aziza mi-a răspuns:

– Într-o societate islamică, asta e imposibil să se întâmple.

Mai mult decât atât, a adăugat ea, nu mi se permitea nici măcar pentru o secundă să-mi imaginez că era posibil ca ceea ce apărea scris în Coran să poată fi adaptat la era modernă. Coranul fusese scris de către Dumnezeu, nu de către om.

– Coranul este cuvântul lui Allah şi este interzis să-l renegi, mi-a spus sora Aziza.

Te supui şi-l slujeşti pe Allah – acesta este testul. Dacă te supui voinței lui Dumnezeu pe pământ, îți vei fi câştigat fericirea în viața de apoi. Regula este strictă şi pură. Îndoielile mi-au diminuat serios şansele la fericirea eternă, dar am realizat că nu le puteam ignora. Trebuia să rezolv asta.

Pe măsură ce Boqol Sawm câştiga tot mai multă audiență, predicile lui iscau o grămadă de certuri între soți. La început, tații şi soții somalezi erau amuzați şi le tachinau pe soțiile lor, anticipând că, după o săptămână, femeile plictisite şi prostuțe aveau să-şi găsească o altă pasiune. Cu toate acestea, după o vreme, au

început să fie iritați. Sufrageria, de obicei mobilată frumos, este teritoriul bărbatului. Bărbații somalezi își aduc prietenii acasă și stau cu ei de vorbă despre chestiuni bărbătești (onoare, bani, politică, dacă să-și ia o a doua sau o a treia soție) în timp ce beau ceai aromat, ușor îndulcit, și mestecă *qat*. Seara și vinerea după-amiaza, sunt momentele lor preferate, iar Boqol Sawm alegea tocmai aceste momente ca să-și țină prelegerile.

Când Boqol Sawm vizita o familie, bărbații erau trimiși în camerele destinate femeilor: la bucătărie, în spatele grădinii, iar în unele din casele mai mari, în livingul mai mic și mai puțin somptuos, ocupat de obicei de către femei. Iar după ce soțiile lor se converteau la adevăratul Islam al credincioșilor Frații Musulmani, începeau să spună că mestecatul de *qat,* fumatul și neparticiparea la rugăciune erau interzise. De fapt, îi marginalizau pe soții lor, numindu-i necredincioși. Când bărbații strigau că nu li se dă ascultare, femeile răspundeau că în ierarhia supunerii trebuia să-l urmăm pe Allah, chiar înaintea tatei sau a soțului: Profetul lui Allah a spus că soțiile trebuie să se supună doar soților care ei înșiși se supun lui Allah.

Frații Musulmani credeau că există un Islam pur, originar la care cu toții trebuie să ne întoarcem. Modalitățile tradiționale de practicare a Islamului fuseseră alterate, diluate de credințe antice care nu mai erau de actualitate. Mișcarea a luat ființă la începutul anilor ’20 în Egipt, ca o mișcare islamică de revitalizare, a avut succes și s-a răspândit – la început timid, dar mult mai rapid în anii ’70, pe măsură ce sume uriașe de bani au fost donate de către saudiții deveniți peste noapte mai mult decât bogați. Prin 1987, ideile Fraților Musulmani au ajuns și la gospodinele somaleze din Eastleigh în forma rudimentară și plină de furie predicată de Boqol Sawm.

În doar câteva luni, au apărut și primele divorțuri, iar bărbații somalezi îl amenințau pe Boqol Sawm făcându-l responsabil de distrugerea familiilor lor. Boqol Sawm era alungat de către soții furioși de la adunările din sufrageriile și din moscheile

somaleze, dar copiile casetelor lui continuau a se răspândi chiar şi când se ascundea.

Pe casete, când nu vorbea despre focul iadului şi nu atrăgea atenția asupra duşmanilor Islamului, Boqol Sawm oferea descrieri detaliate ale ritualurilor permise de Islam şi ale ceremoniilor legate de naştere, despre cum se face dragoste, despre căsătorie, divorț şi aşa mai departe. Era interzisă sărbătorirea zilei Profetului, deoarece semăna cu Crăciunul, când creştinii sărbătoresc naşterea lui Iisus, iar musulmanii nu trebuiau să-i imite niciodată pe necredincioşi, sub nici o formă. Să porți amulete, aşa cum făcea bunica, şi să ceri favoruri înaintaşilor de mult morți era o blasfemie, deoarece îl asocia pe Allah cu zei mai puțin importanți şi din cauza asta puteai să arzi veşnic. Era permis să refuzi să te culci cu soțul tău doar dacă el nu respecta obligațiile rugăciunii şi postul. Când intrai într-o baie ca să mergi la toaletă, trebuia să calci cu piciorul stâng, iar când ieşeai, trebuia să păşeşti cu piciorul drept mai întâi. Singurul salut permis între musulmani este *Assalamu – Allaikum Warahmatullahi Wabarakaatuhu,* „Pacea, mila şi binecuvântările lui Allah să fie cu tine". Dacă erai salutat în oricare alt mod, nu trebuia să răspunzi.

Boqol Sawm nu era singurul predicator care, după un stagiu la Medina sau Cairo, venise în cartierul nostru pentru a-i îndruma pe cei pierduți şi a-i readuce pe calea cea dreaptă a lui Allah. Tot mai mulți tineri din Frații Musulmani, îmbrăcați în robe albe lungi până la glezne şi cu şaluri în carouri roşu cu alb, mărşăluiau pe străzi. Oameni pe care îi convertiseră mişcării lor au început să strângă bani de la familii; unele femei îşi ofereau dotele şi se făceau tot felul de donații. În 1987, s-a construit prima moschee a Fraților Musulmani din Eastleigh, iar Boqol Sawm ieşea de unde se ascundea şi venea să se roage în fiecare vineri strigând cât îl țineau puterile în boxele din spatele minaretului alb cu o semilună verde şi o stea în vârf.

Boqol Sawm avertiza în gura mare că bărbații care respingeau chemarea soțiilor la Islam aveau să ardă în iad. Bogații care îşi

cheltuiau banii pe lucruri pământeşti vor arde şi ei. Musulmanii care îi abandonau pe prietenii lor musulmani – palestinienii – nu erau adevărați musulmani şi urmau să ardă şi ei. Islamul era ameninţat şi duşmanii săi – evreii şi americanii – care vor arde veşnic. Acele familii musulmane care îşi trimiteau copiii să studieze la universitățile din Statele Unite, Marea Britanie sau alte insule ale necredincioşilor aveau să ardă. „Viaţa pe pământ este trecătoare", ţipa Boqol Sawm; Allah voia să-i pună la încercare pe oameni. Ipocriții care erau prea slabi ca să reziste tentațiilor lumeşti aveau să ardă. Dacă nu rupeai prietenia cu nemusulmanii, aveai să arzi.

Aveam întrebări pentru Boqol Sawm, dar la şaptesprezece ani, credeam destul de mult în valorile Fraților. Şi, pe măsură ce mişcarea căpăta amploare, apăreau şi două beneficii clare. Tot mai puțini tineri deveneau dependenți de *qat* şi de alte droguri. Pe atunci, SIDA abia începea să omoare oameni; multe familii musulmane considerau că cel mai bun răspuns este abstinența, iar abstinența este exact ceea ce predicau fanaticii religioşi din orice grupare.

Un alt beneficiu era scăderea corupției. În afacerile Fraților Musulmani nu exista, realmente, corupție. Centrele medicale şi de întrajutorare conduse de Frați erau de încredere şi de calitate. Dacă se converteau şi kenyeni care nu erau musulmani, şi ei puteau beneficia de aceste facilități, iar în ghetouri mulți kenyeni începeau să se convertească la Islam.

O moschee nou-nouță s-a construit în Majengo cu banii donați de un saudit bogat. Într-o vineri seara, m-am dus acolo să mă rog cu colegele de clasă pentru că sora Aziza ne spunea că e important să vizitezi cartierele sărace. Era după rugăciunea de seară, şi strada de lângă moschee se umpluse de femei kenyene neîndemânatice în noile lor *jihab*-uri. La intrarea în moschee, o femeie kenyană care ținea un copil tocmai se aşezase pe scările din piatră. Şi-a ridicat *jihab*-ul şi a desfăcut nasturii rochiei pe care o purta pe dedesubt, apoi a îndreptat un sân complet gol şi voluptuos spre gura bebeluşului ca şi când ar fi fost cel mai firesc lucru din lume. În fața ei se înălța un munte de pantofi bărbăteşti, iar în spatele ei erau

bărbați – bărbați ciudați – care se rugau, dar această tânără femeie părea să facă abstracție într-un mod șocant de împrejurări.

Toate fetele din clasa surorii Aziza am strigat la unison şi am dus-o pe această tânără în secțiunea destinată femeilor. O femeie în vârstă care vorbea swahili, învăluită din cap până în picioare în negru, a început să o instruiască despre modul islamic de alăptare la sân. Înainte de a pune sfârcul în gura copilului spui *Bismillah*. În timp ce copilul suge, îl implori pe Allah să-ți protejeze copilul de boală, de ispite pământeşti şi de căile rele ale evreilor. Sigur că nici un bărbat străin nu trebuie să fie prezent: ar fi bine să fie aşa, altfel copilul rămâne flămând.

Nu am fost niciodată o mare admiratoare a lui Boqol Sawm. Consideram predicile lui simpliste; nu păreau să ofere răspuns întrebărilor mele. Dar am fost atrasă de un grup de dezbatere al tinerilor musulmani, care îşi ținea întrunirile în centrul comunitar de lângă şcoala mea. Erau tineri nemulțumiți de nivelul intelectual al învățăturii din şcolile lor coranice şi care, la fel ca şi mine, aveau nevoie de învățături religioase mai profunde, de o înțelegere corectă a exemplului Profetului Mahomed, de cum să-l urmeze mai bine. Simțeau că Islamul nu e ceva față de care să dai din cap aprobator de câteva ori pe săptămână. Ei voiau să îl îmbrățişeze ca pe o modalitate de viață complexă, să devină o preocupare interioară constantă.

Un grup de tineri somalezi şi pakistanezi a început să organizeze dezbateri islamice săptămânale în limba engleză, pentru a discuta aceste probleme. Când ajungeam acolo, nu mă simțeam ca atunci când mergeam la moschee, unde predicile erau doar o recitare a vechilor texte în arabă. Vorbitorii tineri de la dezbaterile noastre discutau despre relațiile dintre femei şi bărbați, dintre musulmani şi nemusulmani, dintre islam şi creştinism. Discuțiile nu erau doar aprinse şi deseori pline de inteligență, dar şi mult mai relevante pentru viața noastră, comparativ cu moscheea.

Publicul era în cea mai mare parte alcătuit din elevi mai mari, foarte inteligenți și profund devotați, care se aflau acolo de bunăvoie – spre deosebire de școala coranică, unde părinții își obligau copiii să meargă. Vorbitorul stătea pe o platformă. Băieții stăteau în față și purtau mai mult haine occidentale, iar fetele din spatele lor purtau eșarfe mari. Separarea se făcea voluntar, iar atmosfera era armonioasă: toți eram buni musulmani care ne străduiam să atingem perfecțiunea.

Nu eram precum cei din vechea generație pasivă, pentru care Islamul însemna câteva reguli și mai mult sau mai puțin ritualuri frecventate cu pioșenie și care interpolau în Coran obiceiuri ale triburilor și credințe magice în amulete și spirite. Islamul care ni se insuflase nouă izvora din credințele esențiale și puternice ale gânditorilor care încercau să reînvie Islamul originar al Profetului Mahomed și al discipolilor lui din secolul al VII-lea. Scopul era acela de a trăi după regulile vechi sub aspectul oricărui detaliu al vieții. Nu doar învățam un text pe de rost: îi discutam sensul și cum se aplica el fiecăruia dintre noi, zi de zi.

Citeam texte de Hasan al-Banna, care înființase Societatea Fraților Musulmani pentru a contracara răspândirea ideilor occidentale pe tărâmul Islamului și pledând pentru întoarcerea la Islamul de pe vremea Profetului. Citeam Sayyd Qutb, un alt autor egiptean, care spunea că a predica nu este suficient, că trebuia să înscenăm o revoluție catastrofică pentru a stabili Regatul Domnului pe pământ. Eram entuziasmați de noile mișcări *Akhwan*, care înseamnă „frăție", și *Tawheed,* „calea cea dreaptă"; erau grupuri mici de credincioși adevărați, așa cum îi percepeam noi. Acesta era adevăratul Islam: reîntoarcerea la puritatea Profetului.

Toată lumea era convinsă că exista o cruciadă mondială a răului menită să distrugă Islamul, condusă de către evrei și de către toți cei fără de Dumnezeu. Noi trebuia să apărăm Islamul. Trebuia să ne implicăm în *jihad,* un cuvânt care putea să aibă multe sensuri. Putea să însemne că era nevoie să sprijinim financiar credința sau că trebuiau făcute eforturi pentru a converti noi credincioși. Sau

putea să însemne violență; un *jihad* violent este o constantă istorică în Islam.

Oricât de mult aş fi vrut să fiu o musulmană devotată, dintotdeauna mi s-a părut neplăcut să mă opun Vestului. Pentru mine, Marea Britanie şi America erau țările din cărțile mele, pe care le citisem, unde exista decență şi libertatea individuală de a alege. Vestul pentru mine însemna toate acele idei, pe lângă muzica pop şi cinematografie şi pe lângă relațiile prosteşti de comunicare pe care le avusesem cu fetele din Finlanda şi din Canada la Şcoala Secundară Musulmană de Fete şi care credeau că noi trăim în copaci, în junglă. După propria experiență legată de Vest – care era, recunosc, minimă – chiar nu mi se părea a fi teribil de diabolic. Dar am privit îndelung şi m-am gândit mult la fotografiile musulmanilor ucişi şi că trebuia să dăm un sens morții lor, căci nouă ni se spusese că Vestul era responsabil de asta. Ni se spunea că musulmani fiind, trebuia să ne opunem Vestului.

Țelul nostru era un guvern islamic global, al tuturor.

Cum trebuia să luptăm? Unii spuneau că cel mai important obiectiv era să ne rugăm: să răspândim Islamul printre cei care nu erau musulmani şi să-i redeşteptăm pe musulmani pentru a-i chema la o credință pură, adevărată. Câțiva tineri au părăsit grupul pentru a merge în Egipt ca să devină membri ai Fraților Musulmani inițiale. Alții primeau burse de la diferite grupări finanțate de saudiți pentru a merge la şcolile de coranice din Medina, Arabia Saudită.

Sora Aziza a devenit şiită când s-a căsătorit cu un bărbat şiit. Era fermecată de Revoluția Islamică din Iran, care în 1987 avea deja opt ani. Ne vorbea despre sfințenia a ayatollahului Khomeini; în cele din urmă, o voce se făcea apărătoarea perversiunilor şi tertipurilor aşa-numiților Cruciați Occidentali. Ne arăta fotografii ale băieților iranieni ucişi, cu capetele lor lipsite de viață, care încă mai purtau panglicile de martir, din pânză verde, care-şi dăduseră viața pentru a apăra Revoluția Iraniană. Ne-a dus la Ambasada iraniană din Nairobi. Am plănuit să plecăm în Iran pentru a face tot ce ne stătea în putință pentru ayatollah, dar când mama a aflat că am fost

la ambasadă, s-a supărat foarte tare. Mama nu m-ar fi lăsat niciodată în Iran, printre şiiți.

La centrul pentru dezbateri, discutam mult despre cum să ne purtăm în viața de zi cu zi. Erau atât de multe reguli, cu precizări atât de detaliate şi atât de multe persoane respectabile se pronunțaseră asupra lor. Femeile musulmane credincioase trebuiau să-şi acopere trupurile chiar şi în fața unui bărbat orb, chiar dacă se aflau în propria casă. Ele nu aveau dreptul să meargă pe mijlocul străzii. Nu trebuiau să se mute din casa tatălui lor fără permisiunea acestuia.

Mi se părea remarcabil cum atât de mulți gânditori musulmani filosofaseră, cu atât de mult timp în urmă, despre măsura în care pielea femeii putea să rămână neacoperită fără să provoace un haos care să aducă schimbare în peisajul obişnuit. Sigur că aproape toți aceşti gânditori fuseseră de acord cu faptul că odată ce o fată ajunge la vârsta pubertății toate părțile corpului ei, cu excepția feței şi mâinilor trebuiau să fie acoperite când se afla în compania unui bărbat care nu făcea parte din familie, precum şi ori de câte ori ieşea din casă. Asta se întâmpla din cauză că pielea ei neacoperită i-ar fi făcut pe bărbați să fie cuprinşi de o frenezie incontrolabilă de excitație sexuală. Dar nu toți gânditorii erau de acord cu privire la care parte a feței şi a mâinilor femeii era într-atât de ademenitoare, încât trebuia să fie acoperită.

Unii învățați susțineau că ochii femeii erau cea mai puternică sursă de provocare sexuală: când în Coran se spune că femeile trebuie să-şi coboare privirea, asta înseamnă că de fapt trebuie să-şi ascundă ochii. Alții erau de părere că până şi vederea buzelor unei femei, mai ales a celor pline, care erau ferme şi tinere, puteau să-l aducă pe bărbat într-o stare de excitare sexuală maximă. Iar alți gânditori alocau pagini peste pagini arcuirilor senzuale ale bărbiei, unui nas frumos sau unor degete lungi şi subțiri şi tendinței pe care o aveau unele femei de a-şi mişca mâinile într-o manieră care atrăgea atenția asupra plăcerii pe care o ofereau. Profetul era citat pentru fiecare dintre aceste restricții.

Chiar şi când o femeie era complet acoperită, din cap până în călcâie, se deschidea o altă direcție de gândire. Pentru că asta nu era suficient. Şi tocurile înalte erau aduse în discuție, căci puteau trezi în mintea bărbaților imaginea picioarelor femeii; pentru a evita să-i facă pe bărbați să păcătuiască, femeile trebuiau să poarte pantofi fără toc, care nu făceau zgomot. Apoi urma parfumul: folosirea oricărei arome plăcute, chiar şi de săpun parfumat sau şampon, ar fi distras atenția bărbaților de la veneraţia pe care trebuia să o aibă pentru Allah şi i-ar fi făcut să aibă fantasme, păcătuind. Cel mai sigur mod de a nu provoca nici un rău nimănui părea să fie evitarea contactului cu oricare bărbat, oricând şi chiar şi cu cei care locuiau în aceeaşi casă. Gândurile erotice păcătoase ale unui bărbat erau mereu din vina femeii care-l incita.

Într-o zi, în cele din urmă, am protestat şi am spus: „Dar bărbații? Ei nu ar trebui să se acopere? Femeile nu simt şi ele dorință față de trupul bărbaților? Nu ar putea fi şi ele tentate de pielea bărbaților?“ Mie mi se părea logic, dar toată sala a izbucnit în râs. Nu mai era nici o cale de a continua cu obiecțiile mele.

Mă simțeam singură fără Haweya şi Fardawsa, iar multe dintre colegele mele de la şcoală mă evitau, pentru că nu se simțeau în largul lor alături de o ciudată foarte religioasă, îmbrăcată într-un cort de culoare neagră. Am început să-mi petrec după-amiezile, după ce plecam de la şcoală, acasă la Farah Gouré. Un întreg cârd de femei tinere – fiicele lui adolescente şi fetele din clanul Osman Mahamud care tocmai veniseră din Somalia – locuia acolo, sub ochiul atent, dar binevoitor al soției lui, Fadumo. Câteva dintre fetele somaleze de la Fadumo erau proaspăt venite de la țară sau din provinciile somaleze şi erau logodite convenabil cu bărbați potriviți din clan. Mama credea că vor avea o bună influență asupra mea, aşa că mă lăsa să merg acasă la Farah Gouré şi să stau cât îmi place. Şi mie îmi convenea asta.

Era primul meu contact cu fete din Somalia. Una dintre ele era Jawahir, o tânără ageră, drăguță şi destul de emotivă. Avea cam

douăzeci şi cinci de ani şi venise la Nairobi pentru a se căsători cu unul dintre şoferii de camion ai lui Farah Gouré. Aştepta acasă la Farah Gouré ca viitorul ei soţ să se întoarcă la Nairobi dintr-o călătorie de cinci luni în sudul Africii. Ali era un angajat de încredere, iar Fadumo voia ca Jawahir să fie fericită în Nairobi; dacă Jawahir era nefericită, ar fi putut să-l convingă pe Ali să se întoarcă împreună cu ea în Somalia. Aşa că Fadumo m-a rugat să-i arăt oraşul lui Jawahir şi să-i ţin de urât.

Jawahir era scundă şi exuberantă, plină de mofturi; îşi dădea ochii peste cap, dădea din mâini şi spunea poveşti cu vocea ei stridentă. Îşi modula vocea într-un fel foarte dramatic. Jawahir îmi amintea de femeile din clanul Isaq care jeleau la înmormântarea mătuşii mele din Mogadiscio, sub copacul talal; de fapt, nu preluase doar atitudinea celor din clanul Isaq, ci şi accentul în perioada în care locuise lângă Hargeisa, unde părinţii ei se stabiliseră pentru o vreme. Jawahir nu citea cărţi – era analfabetă –, dar era foarte amuzantă.

Tot grupul nostru se întâlnea după-amiaza pentru conversaţii lungi şi vesele ca între fete, în timp ce adulţii dormeau împreună cu copiii. Discuţiile se centrau pe iminenţa căsătoriei lui Jawahir şi diverse alte perspective pentru alte căsătorii. Şi sigur că vorbeam şi despre circumcizie. Toate aceste fete ştiau că se vor căsători şi ele în curând; era inevitabil să vorbim şi despre circumciziile noastre. Doar din cauza asta fuseserăm tăiate.

Când vorbeam, în cea mai mare parte ne lăudam. Toate fetele vorbeau despre cât de strâns sunt cusute: asta le făcea chiar mai pure, le dubla virginitatea. Jawahir era în special foarte mândră de circumcizia ei. Ea obişnuia să spună: „Îţi vezi palma? Aşa sunt eu. Plată. Cusută“.

Într-o după-amiază, bârfind-o pe o altă fată, Jawahir a spus: „Dacă treci pe la toaletă când ea este înăuntru, poţi să îţi dai seama că nu este virgină. La ea nu se aud picăturile, ci se aude zgomot, ca la bărbaţi“.

Vorbeam şi despre menstruaţie, esenţa a ceea ce ne făcea murdare şi nedemne de rugăciune. Din cauza aceasta nu ni se permitea nici să ne rugăm şi nici măcar să atingem Coranul. Toate fetele se simţeau vinovate că sângerează în fiecare lună. Asta era dovada că eram mai puţin valoroase decât bărbaţii.

Nu vorbeam propriu-zis despre sex, actul care avea loc în noaptea nunţii, motivul pentru care fuseserăm cusute. Somalezii aproape niciodată nu vorbesc deschis despre sex. Subiectul este ruşinos şi murdar. Cu toate acestea, uneori, când eu şi Jawahir ne plimbam prin împrejurimi, întâlneam persoane – kenyeni – care o făceau ziua în amiaza-mare. Micuţa sclifosită, Jawahir, se trăgea înapoi, plină de repulsie, spunând că asta era o ţară dezgustătoare.

În alte după-amieze, Jawahir îmi cerea să-i citesc cu voce tare din cărţile pe care le căram cu mine peste tot. Ea nu mersese niciodată la şcoală, iar cărţile erau ceva ciudat pentru ea. Aceste cărţi erau în mare măsură romane de aventuri sau poliţiste, sau poveşti de dragoste, dar toate conţineau scene de sex. I le citeam, iar ea spunea disprețuitor: „Pentru musulmani nu e aşa, noi suntem pure“.

Nunta lui Jawahir a avut loc acasă la Farah Gouré. Toate femeile şi-au pictat singure pe mâini desenele elaborate cu henna şi au purtat aşa-numitele lor robe *dirha,* făcute din material dantelat. Am dansat împreună în timp ce o femeie cânta la tobe. Nu ştiu dacă bărbaţii dansau sau dacă aveau muzică. A fost o masă bogată – sacrificiul a câteva oi şi capre –, iar pe seară, micuţa Jawahir a apărut, într-o rochie albă, occidentală, cu părul strâns şi ridicat ca un stup de albine sălbatice. Se bucura de atenţia care i se acorda: îi plăcea la nebunie să fie vioara întâi.

Cam la o săptămână după nuntă, mama nu m-a lăsat să mă duc să o văd pe Jawahir: zicea că nu se cade. Aşa că abia weekendul următor am vizitat-o. Stătea pe o canapea, ridicându-şi cu grijă greutatea de o parte a şezutului pe alta. În cele din urmă, am întrebat-o cum a fost să facă sex.

S-a eschivat să răspundă. Țineam în mână una dintre cărțile din colecția Arlechin ale Halwei, când mi-a înșfăcat-o din mână și m-a întrebat:

– Ce-i porcăria asta de carte pe care o citeşti?

– Fii serioasă, acum ştii totul despre asta, spune-mi cum este, i-am răspuns.

– Nu înainte de a-mi citi cartea asta.

Era o carte destul de uşoară, despre un bărbat, o femeie, o dragoste blestemată şi una sau două scene sexuale. Dar când bărbatul şi femeia se sărutau, el îşi punea mâna pe sânul femeii şi apoi îi săruta sfârcul. Jawahir era îngrozită.

– Creştinii ăştia sunt scârboşi! a guițat ea. Aşa ceva e interzis! La musulmani nu e deloc aşa!

Acum chiar că Jawahir trebuia să-mi spună cum era să faci sex. A zis că a fost groaznic. După ceremonia nunții, au intrat în dormitorul apartamentului pe care Ali îl închiriase pentru ei. Ali a stins luminile. Jawahir s-a întins pe pat, complet îmbrăcată. A bâjbâit-o pe sub rochie, i-a desfăcut picioarele. Şi-a scos pantalonii şi a încercat să pătrundă în interiorul ei. Nu a tăiat-o cu un cuțit, ci a străpuns-o cu penisul. I-a luat mult timp să facă asta şi a durut-o. Asta semăna cu povestea pe care mi-o spusese Sahra.

În fiecare noapte, era aproape la fel de dureros şi mereu era la fel: Ali intra înăuntrul ei, făcea mişcări de du-te-vino în ea şi apoi ejacula. Asta era tot. Apoi se ridica şi făcea un duş pentru a se purifica; se ridica şi ea şi făcea duş, tot ca să se purifice, şi îşi aplica Dettol pe zonele care sângerau. Asta era viața sexuală a lui Jawahir.

Nu era nici pe departe asemănător cu scenele asupra cărora obişnuiam să zăbovesc în cărți. Mai aveam puțin şi împlineam optsprezece ani. Crescusem cu colecția Arlechin şi îl sărutasem pe Kennedy. Ceea ce descria Jawahir era departe de sexul palpitant pe care mi-l imaginasem eu. Eram dezamăgită şi tristă şi i-am spus că n-o să mă mărit niciodată.

Jawahir a râs şi a spus:

– Aşteaptă până ce se va întoarce tatăl tău într-o bună zi – o să vedem noi atunci.

Părea perfect resemnată cu viața ei. Ali părea să fie un bărbat bun, care nu era violent sau rău şi care îi asigura un trai decent. Jawahir părea convinsă că femeilor bune li se interzicea de către Dumnezeu să simtă dorință.

Ştiam deja ce avea de spus sora Aziza despre sex şi despre căsătorie. Ea consilia multe cupluri de tineri căsătoriți. Femeile îi spuneau deseori cât de groaznic era pentru ele să facă sex. Sora Aziza le răspundea că se plângeau doar pentru că citiseră descrieri ale unor experiențe sexuale licențioase, care nu erau islamice, în cărțile occidentale. Noi, femeile musulmane, nu trebuia să copiem comportamentul necredincioşilor. Nu trebuia sub nici o formă să ne îmbrăcăm la fel ca ei sau să ne comportăm la fel ca ei. Nu trebuia să citim cărțile lor, căci ele ne îndepărtau de la calea cea dreaptă, adevărată a lui Allah.

O femeie nu putea rupe o căsătorie pentru că era groaznică sau plictisitoare: asta era cu desăvârşire interzis şi era şi calea Satanei. „Dacă soțul te răneşte“, le spunea sora Aziza acestor femei, trebuie să-i spui lucrul ăsta şi să-l rogi să o facă diferit. Dacă veți coopera, va fi mai puțin dureros. Iar dacă nu face să te doară, atunci numără-te printre cele norocoase.“

Acasă la Abdillahi Ahmed relația dintre mama şi Hanan se deteriora. Se certaseră de câteva ori, dar mama se abținuse: ştia că, dacă s-ar fi certat mai tare, asta ar fi însemnat că trebuia să părăsim casa. Apoi, la începutul lui 1988, am aflat că izbucniseră din nou lupte deschise în Somalia. În mai, forțele lui Siad Barré au început să bombardeze teritoriul clanului Isaq. Hanan se transformase într-o vrăjitoare. Ea era din clanul Isaq şi urla că nu voia o femeie din clanul Darod în casa ei.

Noi nu ne consideraserăm niciodată rude cu Siad Barré. El era un Darod, dar era din Marehan şi nu era nici pe departe aproape de familia Osman Mahamud a tatălui meu sau de subclanul mamei

mele, Dhulbahante. Mama a încercat să-i explice lui Hanan. Ceea ce făcea Siad Barré clanului Isaq în 1988 făcuse deja clanului tatălui meu cu zece ani în urmă. „Toți suntem victimele lui Siad Barré“, spunea mama. „De aceea am plecat de acasă, de aceea sunt o cerşetoare în țara asta, şi eu, şi copiii mei.“

Dar ca să înrăutățească şi mai mult lucrurile, în timp ce ataca teritoriul clanului Isaq, Siad Barré a oferit o amnistie celor din Macherten care luptau pentru SSDF. Câțiva membri marcanți ai SSDF au acceptat oferta, unii chiar rude de-ale noastre, din clanul Osman Mahamud. Fratele lui Jim'o Musse a capitulat şi a devenit ministrul Telecomunicațiilor în guvernul lui Siad Barré. Hanan devenise imposibilă.

În fiecare zi la cinci, chiar când veneam de la şcoală, radioul cu programul secției somaleze a BBC-ului e dat la maximum în bucătărie şi o anunța pe Hanan câți membri Isaq muriseră şi câți fugiseră. La noi în dormitor, mama şi bunica ascultau acelaşi lucru. Hanan începea să țipe – blestemându-i pe cei din clanurile Dhulbahante, Macherten şi tot clanul Darod să ajungă în iad – şi uneori mama îşi pierdea cumpătul şi ieşea din dormitor ca să o înfrunte. Aceste două femei pline de riduri țipau una la alta printre oale şi tigăi, mama spunând o poezie pe care o inventase pe loc şi în care o acuza pe Hanan de laşitate, iar Hanan striga că mama era şi mai laşă deoarece părăsise Somalia de atâta vreme. Bunica era şi ea în bucătărie, rugându-le să se oprească. Iar eu nu făceam decât să mă strecor afară din casă pentru a scăpa de toate urletele acelea.

Jawahir insistase să mă mut la ea, ca să-i țin de urât cât Ali era plecat în lungile lui curse şi să o ajut cu treburile casei. Fadumo cunoştea situația noastră de acasă – nimic din ce face un somalez nu este secret – şi a intervenit în numele meu. I-a spus mamei că o tânără matroană somaleză precum Jawahir ar fi o companie perfectă pentru o tânără în formare; chiar şi mama observase cât de greu îmi era să învăț acasă la Abdillahi Ahmed. Aşa că m-am mutat cu Jawahir, doar pentru câteva luni, ca să mă pregătesc pentru examene.

Mă simțeam matură. Casa era în Eastleigh, cartierul somalez, aşa că rămăsesem sub ochii vigilenți ai clanului. Cu toate acestea, eram mai liberă şi mai liniştită aici decât în atmosfera incendiară din jurul mamei şi a lui Hanan. Când soțul ei era acasă, Jawahir se fâțâia prin casă purtând haine drăguțe şi parfumându-se cu diferite esențe. Ali părea că nu observă niciodată aceste lucruri, dar cel puțin era respectuos şi bun.

Cât am stat acasă la Jawahir, doi dintre colegii lui Ali m-au cerut în căsătorie. Asta a venit ca o surpriză – prima dată Jawahir a izbucnit în râs la cât am fost de surprinsă –, dar totul a fost foarte cuviincios şi respectuos. Mai întâi aceşti bărbați s-au dus la Ali, întâi unul, apoi celălalt, apoi Ali a venit la mine pentru a-mi prezenta situația lor. De fiecare dată el intra în detalii despre bărbat: cât de harnic era, cât de bine câştiga, că era de încredere, din clanul Osman Mahamud, desigur; îmi spunea despre cum mă pot muta într-o casă în apropiere şi bărbatul acesta o să aibă grijă de mine. Nu era vorba decât despre bani şi siguranță. Nu se făcea nici o referire la ideea de dragoste descrisă în romanele pe care le citisem. Chiar şi filmele de la Bollywood conțineau mai mult romantism decât situația asta.

Unul dintre aceşti pretendenți a fost foarte insistent. Bătea spre treizeci de ani şi mi se părea un musulman devotat, dar îndesat, urât şi fără carte. A insistat. Îmi spunea cât de motivat era să mă protejeze; că era cea mai mare provocare pentru el. Dacă acceptam, mi-a spus el, avea să călătorească în Somalia să-l caute pe tatăl meu sau măcar pe fratele meu şi să le ceară permisiunea, care era, în mod evident, singura permisiune care conta de fapt. Nu a fost deloc vorba despre atracție sau compatibilitate.

În sinea mea, mi se părea ceva supranatural. Nu asta era ideea mea despre a face jurământ. Eu voiam să simt entuziasm, visam la cineva îndrăzneț şi minunat, foarte şcolit, cu ochii negri şi cu simțul umorului. Voiam să mă vrăjească. Mă îngrozeam la gândul de a deveni femeie măritată. Nu voiam să duc o viață precum Jawahir. Nu voiam să mă îngraş şi să îmbătrânesc precum colega mea de

şcoală, Zainab. Nu voiam să ajung ca mama şi să am parte de genul de sex despre care vorbeau Sahra şi Jawahir.

Am refuzat, de fiecare dată foarte politicos. I-am spus lui Ali că voiam să termin şcoala înainte de a mă gîndi la astfel de lucruri. Mulţumită, mama m-a susţinut. I-a spus lui Ali că nu puteam să mă logodesc în absenţa tatei şi a fratelui meu. Nu ar fi fost corect; ar fi fost ca şi când nu am fi respectat regulile. Ar fi părut ceva făcut pe furiş, pretextase ea. În sinea mea, eram convinsă că şi ea considera că meritam mai mult decât atât.

Când părinţii Halwei s-au mutat într-o casă nouă pe care o construiseră pe una dintre cele mai scumpe proprietăţi din oraş, s-au oferit să-i închirieze mamei un apartament în micuţa clădire de pe Park Road din care tocmai se mutaseră. Chiar înainte să ne mutăm, Haweya s-a întors din Mogadiscio, cu un geamantan plin cu fuste scurte şi cu o nouă sclipire în ochi. Când a văzut-o, mama şi-a pus mâna la ochi şi a exclamat: „Allah! Acum ce mai urmează!“ Mama sperase că Somalia o va cuminţi pe Haweya, dar ea s-a întors chiar mai încăpăţânată decât plecase, mai matură şi mai hotărâtă cu privire la ceea ce voia în viaţă.

Haweya văzuse o altă latură a Somaliei faţă de ce se aşteptase mama să se întâmple. Femeile somaleze chiar caută să devină *baari,* comportamentul ideal al unei femei, acela de a servi bine. Aproape toate sunt tăiate genital, ceea ce arabii în majoritate nu fac. Dar, în mod tradiţional, femeile somaleze muncesc, ceea ce le face diferite de restul femeilor arabe şi poate că şi mai libere. Islamul nu a fost niciodată atât de puternic în Somalia cum a fost mereu în Arabia Saudită, ţara lui de origine, iar unele femei somaleze din generaţia tatălui meu aveau o viziune foarte modernă asupra vieţii. Mătuşa noastră, Ibado Dhadey Magan, şi chiar, într-o oarecare măsură, mama noastră vitregă, Maryan Farah, constituiau exemple pentru Haweya. Ele erau foarte diferite de mama, care încremenise în pasivitatea ei, plină de resentimente şi amărăciune din ziua în care ne-a părăsit tata.

Haweya se întorsese acasă cu planuri de a merge la şcoală şi la muncă. Zicea că se hotărâse să se întoarcă acasă, în Kenya, pentru că educaţia era mai bună: Ibado Dhadey o convinsese că avea nevoie de calificări. Haweya nu voia să se întoarcă la liceu şi să studieze pentru examenele pentru nivelul O; ea credea că e mult prea mare pentru aşa ceva acum. Voia să meargă la o şcoală pentru secretare, pentru că acolo nu-i trebuia diplomă ca să fie admisă.

La câteva luni după ce Haweya s-a întors, eu am luat examenele O şi abia am trecut. Nu aveam cum să continui cu nivelele de tip A cu astfel de note şi eram prea mândră ca măcar să mă gândesc să repet un an şi să încerc din nou. Eu şi Haweya am hotărât să mergem împreună la o şcoală pentru secretare. Ştiam că nu va fi uşor să o convingem pe mama, care voia ca eu să merg şi să stau într-un internat islamic pentru fete situat pe strada pe care locuiam, pentru a învăţa să gătesc şi să fac curat, dar şi să citesc Coranul. I-am spus că deja ştiam să gătesc şi să citesc Coranul, iar că şcoala de secretariat era exact ca o şcoală secundară.

Eu şi Haweya am evitat cu mare grijă să-i spunem ceea ce era evident, că şcoala de secretariat ne califica pentru a lucra în birouri – că aveam de gând, de fapt, să ne câştigăm singure existenţa. I-am spus mamei că Ibado îi plătea taxele surorii mele. Agenţia pentru refugiaţi a Naţiunilor Unite va plăti o parte din taxele mele, pentru că eram refugiată şi pentru că absolvisem liceul, iar asta era considerată educaţie vocaţională. În cele din urmă, mormăind, mama a fost de acord să plătească restul.

La începutul lui 1988, Mahad i-a trimis mamei o scrisoare din Somalia. Îi scria că îl întâlnise pe Abdellahi Abdi Aynab, fiul cel mare al directorului închisorii care fusese executat pentru că îl ajutase pe tata să scape. Mahad spunea că Abdellahi locuia în Aden. Avea propria afacere, nu avea decât douăzeci şi patru de ani, muncea mult, era credincios şi îi cerea respectuos mâna mea, în vederea căsătoriei.

Mama mi-a spus să mă aşez. Era o partidă bună, zicea ea. Se potrivea de minune. Tata va fi de acord în mod sigur. S-a străduit

din răsputeri să mă facă să accept planul lui Mahad. Dar toată această situație îmi dădea fiori. Îl respectam pe tatăl acestui bărbat; pentru noi era ca un sfânt. Cu toate acestea, Mahad chiar se aştepta să accept să mă căsătoresc cu cineva pe care nici măcar nu-l cunoscusem vreodată şi să locuiesc într-o țară în care nu fusesem niciodată?

I-am răspuns lui Mahad cu cea mai potrivită scrisoare. I-am spus: „Dragul meu frate, nu am decât optsprezece ani, iar căsătoria rămâne ceva îndepărtat pentru mine. Trebuie să experimentez o perioadă de maturitate înainte să sar de la copilărie direct în casa soțului meu“. Am fost foarte politicoasă şi respectuoasă, dar şi foarte categorică.

Apoi Mahad mi-a scris personal ca să-mi spună să mă mai gândesc, iar peste câteva zile a sosit şi o scrisoare de la Abdellahi Abdi Aynab însuşi. Era o scrisoare frumoasă, scrisă într-o somaleză elegantă – provenea dintr-o familie foarte cultivată –, se prezenta, vorbea despre viziunea lui despre viață şi includea şi două fotografii de-ale lui din Aden: semăna puțin cu o scrisoare de la un prieten prin corespondență, dar fără emoticoane. Tot nu mă simțeam atrasă de ideea de a mă căsători cu acest bărbat, dar în termeni de propunere de căsătorie față de cineva complet străin se străduise foarte bine, după părerea mea.

Mama a fost complet vrăjită de fotografiile din Aden, oraşul unde îşi începuse ea viața de adult. Mi-a spus că acest mariaj era destinul meu. Nu eram pregătită să iau o astfel de hotărâre şi mă simțeam prinsă într-o capcană numai gândindu-mă la asta. Cu toate acestea, mama şi fratele meu au stabilit între ei, mai mult sau mai puțin, că, atunci când va veni vremea să mă mărit, acesta să fie bărbatul.

Nu mă gândeam la asta ca la o amenințare. Abdellahi Abdi Aynab era în Aden; Mahad era în Somalia. Nu era ca şi când planul trebuia pus imediat în aplicare. I-am scris răspunzându-i că nu îl respingeam ca persoană – că nu puteam să fac asta, atâta vreme cât nu-l cunoşteam –, dar căsătoria nu era, pur şi simplu, în planurile

mele de moment. Şi asta era tot. Nu era nimic semnat. Nimeni nu mă obliga.

Începusem să lipsesc de la dezbaterile islamice de joi seara. Pe măsură ce treceau lunile, le consideram tot mai previzibile şi mai lipsite de inspiraţie. Tot găseam inconsistenţe în argumentele lor, iar întrebările mele nu primeau absolut nici un răspuns. Nu exista nimic nou. Vorbitorii ne făceau conştienţi de vechile fundamente ale Islamului şi de nevoia de a adera la credinţă şi de o exersa mult mai activ, dar nu exista nici un fel de progres, nici o schimbare, şi orice interpretare mi se părea mai degrabă convenţională decât logică.

Era ca şi când capul mi se împărţise cumva în două. Când eram în lumea surorii Aziza, eram credincioasă, supusă şi priveam cu respect numeroasele bariere care mă încorsetau. În restul timpului citeam romane şi trăiam în lumea imaginaţiei, plină de îndrăzneală. Când citeam, puteam să mă imaginez în locul altcuiva şi să-i trăiesc aventurile, să-i împrumut individualitatea şi să fac alegeri pe care nu le puteam face acasă.

Dilemele morale pe care le întâlneam în cărţi erau atât de interesante, încât îmi ţineau spiritul treaz. Răspunsurile la aceste dileme erau neaşteptate şi dificile, dar aveau o logică intensă care nu era greu de înţeles. Citind *Doctorul Jekyll şi Domnul Hyde* am înţeles că două personaje erau de fapt o singură persoană, că atât răul, cât şi binele sălăşluiesc în noi în acelaşi timp. Asta era cu mult mai incitant decât să recitesc *hadith*-ul.

Am început să mă furişez din când în când pentru a merge la cinema împreună cu Haweya sau cu vreuna dintre celelalte fete somaleze. Nu mi se părea că păcătuiesc; aveam un sentiment de prietenie. Pe atunci, când mă rugam, săream peste o mulţime de rugăciuni. Acum mi se întâmpla rar să mă mai rog de cinci ori pe zi.

În februarie 1989, cei de la BBC au transmis ştirea că ayatollahul Khomeini a emis un ordin de a-l ucide pe un bărbat pe nume Salman Rushdie, care scrisese o carte despre soţiile Profetului Mahomed, intitulată *Versetele Satanice*. Avuseseră loc mişcări de

stradă în lumea musulmană ca reacție la apariția acestei cărți malefice. Ayatollahul spunea că Rushdie, care era născut musulman, era vinovat de blasfemie şi de apostazie – deoarece încercase să renunțe la credință –, ceea ce trebuia pedepsit prin execuție. Îl condamnase la moarte şi pusese un preț pe capul lui Rushdie.

Câteva săptămâni mai târziu, într-o seară, sora Aziza şi soțul ei s-au oprit la noi acasă să mă roage să facem împreună o plimbare la centrul comunității musulmane de lângă şcoală, acolo unde se țineau dezbaterile noastre. Acolo, în parcare, se adunaseră mai mulți oameni. Nişte tineri conduceau o maşină şi făceau spectacol din a arde mici stegulețe: steagul israelian, steagul american. Apoi au legat cartea lui Rushdie de un băț, au stropit-o cu kerosen şi au ținut o țigară aprinsă lângă ea, chiuind în timp ce biata carte ardea mocnit în burnița de combustibil.

Sora Aziza aclama şi scanda şi ea, în timp ce mergea pe lângă mine. Mă simțeam străină, cumva foarte stingherită. Mă întrebam dacă nu era o prostie că au cumpărat fie şi numai o copie a acestei cărți ca să o ardă; la urma urmei, banii tot la autor mergeau. Nici măcar nu mi-a trecut prin minte să reflectez dacă Salman Rushdie trebuia să fie omorât: dacă Rushdie îl insultase pe Profet, atunci merita să moară. În mod evident, Rushdie scrisese ceva atât de groaznic, încât nici măcar nu ştiam ce anume scrisese. Dar să arzi o carte semăna cu ceva ce ar fi făcut guvernul apartheid din Africa de Sud. Nu puteam spune exact de ce nu mă simțeam în largul meu, dar am plecat devreme. Cred că a fost ultima dată când am mers la centrul pentru dezbateri.

Eu şi Haweya am început cursurile de secretariat la colegiul din oraş. Era o prostie. Cincizeci sau şaizeci de fete erau înghesuite într-o cameră mare, deasupra unui magazin, fără ca măcar maşinile de scris să ajungă pentru toată lumea. Lecția numărul unu era: „Mâna stângă, primul deget. Bate fffff. Mâna dreaptă, primul deget, bate jjjjj". Nu învățam nimic, aşa că la sfârşitul zilei am cerut să ni se returneze banii de taxă. Era un sentiment extraordinar să stau

alături de Haweya şi să cer ceva de la cineva complet străin. Am descoperit că împreună puteam fi puternice.

Ne-am interesat pentru o variantă de educaţie mult mai bună. Le-am întrebat pe fetele pe care le cunoşteam şi care lucrau de la ce şcoli proveneau cele mai bune secretare. Ne-au recomanadat Colegiul Valley pentru secretare, unde erau câte cincisprezece elevi într-o clasă, unde se preda stenografie şi unde aveau computere adevărate. Asta era în Kilimani, la două staţii de autobuz în afara oraşului Nairobi, şi era scump, dar ne-am înscris, totuşi.

Şcoala pentru secretare nu te stimula intelectual, dar implica ieşirea noastră în lume. Pentru prima dată vedeam cu adevărat străzile din Nairobi şi făceam un du-te-vino cu autobuzul numit *matatou* în fiecare zi. Odată, când mă duceam la matatou, am auzit pe cineva ţipând: „Hoţul!“ O mulţime prinsese un bărbat care alerga pe stradă, un băiat din Kenya, cam de vârsta mea, care nu purta decât o pereche de pantaloni scurţi. Când am trecut pe lângă ei, l-am văzut pitindu-se de frica lor la pământ, în mijlocul unui cerc pe care-l formaseră oamenii care aruncau în el cu pietre mari.

Mulţimea devenea tot mai numeroasă şi mai hotărâtă, unii erau îmbrăcaţi în zdrenţe, alţii purtând costume. Fete tinere aclamau de parcă echipa kenyană câştigase cupa mondială. Erau pietre, ţipete, lovituri şi tot mai multe pietre. Oamenii strigau: *MWIZI, MWIZI,* „HOŢ, HOŢ“. Copilul era grav rănit. Îi curgea sânge din cap. Avea ochii atât de umflaţi, încât abia dacă îi mai puteai distinge. Apoi cineva l-a lovit tare în gură şi pur şi simplu zăcea acolo, pe pământ, schimonosit de durere.

Credeam că o să vomit. M-am tras înapoi; nu puteam să mai privesc. Asta era cea mai dezgustătoare privelişte pe care o văzusem vreodată. Mă simţeam vinovată şi numai pentru faptul că am privit, nu mai spun să fi participat la ea. Băiatul probabil că murise. Cât am trăit în Nairobi am auzit despre linşări: hoţi omorâţi pe stradă de către mulţimi răzbunătoare. Dar era pentru prima dată când vedeam cu ochii mei aşa ceva.

Atmosfera de la colegiul pentru secretare era mult mai libertină decât la Şcoala Musulmană de Fete. La şcoală, unele dintre fetele kenyene chicoteau despre sex; pentru ele era ceva firesc să iasă în oraş şi să-i atragă pe băieţi. Totuşi, aproape toate erau creştine practicante şi erau devotate idealurilor căsătoriei creştine, dar la Colegiul Secretarial Valley, colegele noastre de clasă erau desfrânate pe faţă. Recunoşteau singure că făceau sex cu bărbaţi. Trăiau viețile pe care mama nouă ne interzicea să le trăim, ceea mă făcea să fiu profund fascinată şi, în acelaşi timp, şocată.

Lucy, de exemplu, era vorbăreaţă şi prietenoasă şi-i plăcea să trăncănească. Purta haine atât de strâmte încât îi puteai vedea fiecare formă. „Unui bărbat îi place să aibă de ce să apuce“ spunea ea. Lucy mergea la discotecă în fiecare weekend ca să bea bere şi să întâlnească bărbaţi, iar când se sătura de un bărbat, după câteva săptămâni, îşi căuta un altul. Nu făcea decât să râdă când noi comentam şi ne spunea cu un dispreţ prietenos: „Nu poţi mânca acelaşi fel de mâncare în fiecare zi“.

Lucy vorbea tot timpul despre sex. Pentru ea, o virgină era fie prea urâtă şi prea mândră, fie o fanatică religioasă. Virginitatea era ridicolă. „De ce să promit să fiu a unui singur bărbat când pot să-i am pe toţi?“ m-a întrebat ea odată. „Ce-i cu cuşca asta în care te afli, fato?“

În general, Lucy considera religia plictisitoare, iar Islamul de-a dreptul înfiorător, şi nu făcea un secret din asta. Nu aspira să se mărite, ci să se distreze; iar pentru ea sexul însemna distracţie. Uneori, bărbaţii îţi dau bani, ceea ce e bine, alteori ştiu să danseze bine, ceea ce e grozav, dar nu asta era ideea. Lui Lucy îi plăcea să facă sex, iar când nu-i mai plăcea să o facă cu un bărbat, pur şi simplu găsea un altul cu care să se distreze.

La câteva luni după ce am cunoscut-o, Lucy ne-a anunţat că era însărcinată. Spunea că o făcuse intenţionat, pentru că bărbatul acesta era foarte chipeş, iar ea voia un copil frumos. Viaţa ei îmi părea din cu totul altă lume; pe atunci, încă îmi puneam roba în fiecare seară când luam *matatou*-ul spre casă. O întrebam pe Lucy

dacă părinții ei nu o pedepsesc sever pentru acest lucru, dar ea a râs şi a spus că nu, părinții ei aveau să aibă grijă de bebeluş şi chiar ar fi fost încântați dacă era şi foarte frumos.

Încă îi simțeam lipsa tatei. Eram zguduită de iresponsabilitatea lui Lucy cu privire la copil şi mărturisesc că i-am ținut morală. Am sfârşit prin a ne certa. Dar, indiferent dacă a fost vorba despre influența lui Lucy sau nu, am început să mă gândesc s-o las mai moale cu roba mea neagră. Mi-a trecut prin minte că nu puteam să o port mereu dacă îmi doream să muncesc într-un birou în Nairobi. Aproape sigur nu mi s-ar fi permis să port *hidjab* la serviciu.

Roba începuse să mi se pară şi împovărătoare, şi destul de stupidă pe deasupra. Ceea ce conta într-adevăr era intenția mea de a mă comporta modest. Am început să port o haină lungă, croită pe talie, aşa cum făcea şi Haweya. Am început şi să o evit pe sora Aziza. Ştiam că ea nu ar fi fost de acord cu asta.

Am primit notele în septembrie 1989. Lucy, a cărei sarcină se vedea bine de acum, a picat. Eu şi Haweya am absolvit amândouă cu certificate de excelență la Colegiul Valley pentru secretare. Am venit acasă încântate şi i-am spus mamei că nu trebuia să-şi mai facă griji din cauza banilor pe care-i datoram la chirie. Acum, că puteam să muncim, aveam să o întreținem noi pe ea.

Mama s-a ridicat de pe scaunul pe care stătea, lângă sobă, ca un tunet. Nu ne lăsa să muncim. Era de neînduplecat. Pentru mama, ca o tânără necăsătorită să muncească într-un birou era doar cu puțin mai bine decât să se prostitueze. Bunica o susținea întotdeauna. „Banii câştigați de către o femeie nu au ajutat pe nimeni să se îmbogățească“, spunea ea, citând încă un proverb anacronic din tolba ei.

M-am întors către Haweya cu o grimasă şi am spus, în engleză: „Atunci o să ne mutăm“. De acum ştiam că există locuri unde puteai locui, numite hoteluri, cămine; puteam închiria o cameră, într-un loc decent, şi să ne trăim viața.

Poate că mama înțelegea mai multă engleză decât credeam eu. Când ne-am năpustit în camera noastră, a ieşit şi a cumpărat multă mâncare şi trei lacăte. Când eu şi Haweya am vrut să ieşim în seara aceea să ne plimbăm, am găsit toate uşile încuiate cu gratiile.

– Nu plecați nicăieri, a spus mama. Aveți mâncare – gătiți-vă dacă vă e foame.

Haweya a înnebunit. Şi-a smuls eşarfa de pe cap şi hainele.

– E ambiția mea în viață să devin prostituată! Știu totul despre cum se rămâne gravidă! Uită-te la sânii şi la fundul meu. O să chem un bărbat la fereastră şi o să-i spun să-mi dea spermă de-a lui şi O SĂ RĂMÂN ÎNSĂRCINATĂ!

A continuat să țipe preț de câteva ore. Am observat că într-o oarecare măsură mama savura limbajul colorat, usturător al surorii mele, dar asta nu o făcea să fie mai puțin supărată.

Au continuat zile de furie şi de plictiseală. Am descoperit în mine o furie pe care nu eram conştientă că o posed. Le dădeam bilete prin fereastră oamenilor care locuiau în clădirea noastră ca să le ducă Halwei sau Sahrei. Mama Halwei a venit încercând să o convingă pe mama că nu ne putea ține încuiate până murim. Pur şi simplu, nu era o soluție. Eram fete deştepte şi nu aveam tată, şi, la urma urmei, mama nu avea alte modalități de a ne sprijini financiar. Îi spunea că ne puteam găsi o companie musulmană decentă la care să muncim, una care cel puțin ne va permite să purtăm eşarfă.

Mama s-a dus din nou la Osman Mahamud, la Farah Gouré şi la alți bărbați. Farah Gouré a fost de acord că mama avea perfectă dreptate să ne împiedice să muncim, dacă asta credea ea că ar fi cel mai bine pentru noi. Dar nu ne puteam căsători, pentru că tata nu era disponibil pentru a fi de acord. Iar să ne încuie în casă nu era, pur şi simplu, o soluție pe termen lung. Farah Gouré a spus că singurul lucru care rămânea de făcut era să ne trimită pe amândouă înapoi în Somalia, care era o țară musulmană decentă. Am fi putut munci acolo; în orice caz, era evident că aveam de câştigat de la traiul printre somalezi.

Mama nu a avut de ales, aşa că a acceptat. Când am auzit că vom pleca în Somalia, am fost extrem de încântată. Haweya mi-a spus: „Ayaan, revino cu picioarele pe pământ. N-o să-ți placă". Ştia la ce mă aşteptam eu: mă aşteptam să fiu apreciată şi iubită. Credeam că Somalia va fi plină de oameni decenți, toți purtându-se frumos unul cu celălalt, aşa cum era firesc. Într-o oarecare măsură, oamenii din Somalia trebuiau să fie diferiți de cei pe care-i cunoşteam în Kenya. Jawahir îmi spusese că acolo nu existau crime sau violență. Vremea era tot timpul caldă, nu rece şi cețoasă cum era deseori în Nairobi. De-a lungul timpului, mereu mi se spusese că fiecare lucruşor care nu mergea în viața mamei mele era din vina kenyenilor; Somalia însemna încredere, dreptate şi corectitudine. În Somalia, totul era la locul lui şi avea sens.

Mai auzisem la ştiri şi că forțele SSDF avansaseră în nordul țării, tot drumul către Bari. Tata deja vizitase Somalia o dată, dar refuzase să renunțe la luptă şi să se lase amăgit de zâmbetul larg al lui Siad Barré, aşa cum făcuseră alți exilați. Regimul lui Siad Barré chiar părea să se clatine. Într-una dintre zile, cât de curând, avea să fie pace, şi toți somalezii exilați se puteau întoarce acasă.

Când am plecat, în martie 1990, eu aveam douăzeci de ani. Nu-mi era teamă să merg la Mogadiscio. Eram bucuroasă că o părăseam pe mama şi Nairobi şi că mă întorceam la adevărata mea casă şi la rădăcinile mele.

CAPITOLUL 7

Deziluzie şi înşelăciune

De îndată ce am coborât din avion în Mogadiscio, ne-a izbit căldura. Mie îmi plăcea. Eram atât de încântată, că asistentul lui Farah Gouré, care călătorea cu noi, a izbucnit în râs când m-a privit! Dar am fost foarte surprinsă de haos. Pista era o alee care se pierdea în nisip. Pasagerii se grăbeau şi se împingeau către o grămadă imensă de geamantane ponosite care erau aruncate fără nici un fel de grijă sub avion. În afara aeroportului, un furnicar de bărbaţi se îndrepta către noi, îndemnându-ne să acceptăm să ne conducă în oraş. Nu era nici un fel de ordine, nici o regulă.

Nu avea importanţă; nu era decât un aeroport. Eram pregătită să iert aproape orice acestui loc pe care, în sfârşit, îl puteam numi acasă.

Mogadiscio era minunat la apus. Pe atunci, oraşul nu era ruina arsă din temelii care este astăzi, devastată de violenţa dintre clanuri. Era blând şi plăcut. În timp ce mergeam spre casa lui Maryan Farah într-un taxi, străzile îmi păreau foarte familiare. În oraş, clădirile italieneşti se înălţau măreţe, iar pe străzi era un nisip alb, fin.

Toţi oamenii arătau ca mine. Mergeau drept şi erau înalţi, femeile se grăbeau pe stradă în aşa-numitele lor *dirha*. Îmi plăcea că m-am întors cu adevărat acasă.

Am mers la Maryan Farah, prima soție a tatălui meu, care locuia într-o vilă albă, mare din cartierul Casa Populare, chiar lângă Piața Tribunka. Nu știu la ce mă așteptam, dar cu siguranță la asta nu: o mamă vitregă prosperă, încrezătoare în sine, cu o slujbă guvernamentală.

Le-am cunoscut pe ambele surori vitrege, care erau tot atât de diferite pe cât pot fi două fete. Arro, care avea douăzeci și cinci de ani și pe care de fapt am cunoscut-o fugitiv în 1984 când mama a adus-o în Nairobi pentru un tratament medical, semăna cu tata – cu mine – cu o frunte rotundă și cu pomeții înalți. Era delicată și micuță, cu *dirha* ei de un verde-pal cu mov, atât de transparentă, încât îi puteai vedea breteaua din dantelă de la sutien, cu un jupon de un verde mai deschis pe dedesubt și cu pantofi cu tocuri înalte de culoare mov. Arro era studentă la Medicină. Sora ei mai mică, Ijaabo, tocmai terminase școala; era mai scundă și mai îndesată și purta o robă islamică groasă, de un maro-închis.

Mahad locuia în Mogadiscio și a venit să ne ureze bun-venit în seara aceea. Abia mi-am recunoscut propriul frate. Mahad nu fusese niciodată gras, dar în Kenya mi se păruse mereu cam plăpând. Acum era mai înalt și mai musculos, iar soarele îi închisese tenul. Petrecuse doi ani în Mogadiscio, studiind la un colegiu internațional, dar fusese și la Bari. Și tocmai se întâlnise cu tata.

Tata era în Somalia! Doar la câțiva kilometri distanță, iar Mahad îl văzuse. Simțeam că-mi sare inima din piept.

Abeh era într-un loc numit Ayl, pe coastă, destul de aproape de Bari. Intrase în țară împreună cu forțele SSDF care preluaseră controlul aproape întregului vechi teritoriu Isse Mahamud. Se dăduseră multe lupte, iar tata își stabilise o nouă administrație pe ceea ce se numea acum teritoriul somalez „liber".

Situația în Ayl era stabilă, dar drumul din Mogadiscio până acolo era extrem de periculos, așa că Mahad nu ne putea duce acolo încă. Nu aveam ce să facem decât să așteptăm până se putea deschide o linie aeriană. Mișunau bandiți pe care nu-i verifica nimeni pe teritoriul disputat; chiar și punctele de control ale armatei erau

periculoase pentru a putea fi trecute. În sezonul ploios, un vehicul cu patru roți putea rămâne înțepenit în noroi zile întregi. Oamenii erau jefuiți și violați în timp ce călătoreau. Mahad nu putea risca să-i ducă tatei niște trupuri neînsuflețite. Dar Abeh era bine. Trebuia să avem răbdare.

În acea primă noapte, am mers într-unul dintre cartierele de lângă Ocean, unde seara se simte briza dinspre mare. Mi-am umplut plămânii cu diferite arome: de usturoi, tămâie și sare-de-mare. Am cumpărat miel învelit în lipii fierbinți. Mergând pe stradă, mi-am amintit cum mă jucam în nisip când eram doar o fetiță, așa că mi-am scos pantofii și am umblat desculță.

Era așa o plăcere să simt firele de nisip uscate și fine pe talpă. În Nairobi era praf, iar când ploua, ceea ce se întâmpla des, pe jos se făcea noroi, așa că niciodată nu te simțeai curat. Și în Nairobi toată lumea se culca devreme. În Mogadiscio lumea se trezea la viață noaptea. Toate magazinele erau deschise și singurele surse de lumină erau becurile magazinelor; nu existau stâlpi de iluminat în cartierul acesta. Grupuri de oameni se plimbau, familii tinere împreună cu copiii lor.

Totuși, când am trecut pe lângă prăvăliile croitorilor, lumina a picat, magazinele s-au întunecat și toată strada s-a cufundat brusc într-un întuneric absolut. Treptat, s-au aprins lumânări și lanterne, și un generator a readus becurile la viață. Somalia era în mod clar mult mai săracă decât Kenya. Nu mă mai gândisem la asta înainte.

Mahad ne-a spus că trebuia să stăm acasă la Maryan; dacă plecam de la ea, asta ar fi pus familia noastră într-o lumină proastă. Oamenii ar fi spus că e gelozie în familia lui Hirsi Magan. Nu a sunat ca un ordin, dar avea un ton mult mai autoritar acum. Părea o rugăminte, dar în același timp era mai mult decât atât. Haweya nu suporta să locuiască acasă la Maryan, chiar dacă o plăcea și o respecta pe Maryan. Poate că uneori o ura pe mama, dar îi era foarte loială, iar simpatia față de Maryan o făcea să se simtă vinovată.

La scurtă vreme, Haweya s-a mutat, dar Mahad m-a rugat pe mine să rămân, pentru binele familiei.

Era o situație ciudată. Mereu simțeam o tensiune când Maryan Farah se afla în preajmă. Nu era vina ei – ea era grațioasă, foarte atentă să aibă un comportament adecvat –, dar mereu aveam senzația că era un cotrasentiment, ceva ce nu trebuia să simțim, ca să nu mai vorbim despre voce.

Casa avea un anume aer static. Sora noastră mai mare, Arro, putea să fie disprețuitoare şi se ciondănea în mod constant cu Ijaabo. Ijaabo purta eşarfa chiar şi în casă şi se îmbrăca în nuanțe închise de gri şi maro. În afara casei, purta întreg *jilbab*-ul, care îi acoperea ochii cu o pânză fină, separată. Privea aprobator la *hidjab*-ul meu, dar avea ceva insuportabil. Era clar că ambele surori aveau sentimente amestecate față de Haweya; păreau să-i invidieze curajul de a protesta, dar nu o plăceau.

Arro şi Ijaabo ne tratau pe amândouă ca şi când am fi fost cam retardate. Râdeau de ciudățenia noastră; noi ne pierduserăm din strălucire din cauză că am crescut departe. Cu toate acestea, în special Arro râvnea la orice lucru occidental pe care îl aveam noi. Nici una dintre noile noastre surori nu citea de plăcere; de fapt, era chiar dificil să găseşti cărți în Somalia şi nici una nu părea să citească romane, ceea ce era obişnuit în Nairobi. În schimb, priveau la nesfârşit la televizor filme indiene şi telenovele arabe, ceea ce ne nedumerea, pentru că erau producții proaste, iar Arro şi Ijaabo vorbeau arabă şi hindi chiar mai puțin decât noi.

Arro era mult timp plecată de acasă, la universitate, dar Ijaabo era încă la liceu. Era o credincioasă zeloasă a Fraților Musulmani. Maryan considera că rugăciunile lui Ijaabo nu erau decât o fază, dar o lăsa să studieze cu un *ma'alim* care venea în fiecare săptămână ca să-i predea lui Ijaabo lecții de Coran.

Ijaabo m-a invitat să particip şi eu la studiile despre Coran de câteva ori, dar niciodată după ce i-am spus că eu cred că *ma'alim* nu-i preda mare lucru, ci doar că-i citea din Coran în arabă, în timp ce ea dădea din cap aprobator. Ijaabo s-a supărat. Cine mă

credeam eu, eu, care vorbeam engleză, limba necredincioşilor? Cum îndrăzneam să spun că acest om care studiase la Medina făcea ceva greşit?

Când ne-a vizitat Mahad, a fost ca o uşurare să ies din casă. Venea deseori, de obicei cu prietenul lui, Abshir, fiul cel mai mic al directorului închisorii care fusese executat din cauză că îl ajutase pe tata şi fratele lui Abdellahi Abdi Aynab, tânărul care mă ceruse în căsătorie. Mi se părea firesc să mergem cu toţii în oraş, cu Haweya şi Ijaabo în gaşcă. Ne duceam să ne întâlnim cu diverşi membri ai familiei noastre.

Era un sentiment plăcut să simţi că aparţii unui loc. Asta era ce se chema generic legătura de sânge: acest sentiment evident de a nu fi nevoie să-ţi justifici existenţa sau să explici nimic. Glumeam. Ne distram. Mahad era mereu politicos şi plăcut, chiar şi cu Ijaabo. Prietenul lui, Abshir, avea tenul închis şi era arătos, foarte politicos, civilizat şi deştept. Era imam al mişcării numite Fraţii Musulmani, care acapara rapid imaginaţia tinerilor din oraş. Abshir era extrem de credincios. Se concentrase să înveţe să fie un bun musulman, un exemplu pentru alţii. Admiram lucrul acesta la el, precum şi faptul că şi el căuta explicaţii. De fiecare dată când rămâneam singuri, purtam discuţii serioase legate de religie, în somaleză şi în engleză, pe care învăţase singur să o scrie şi să o citească. Nu semăna deloc cu nici unul dintre liderii pe care îi cunoscusem până atunci.

În Somalia, Fraţii Musulmani nu făceau valuri. Dictatura lui Siad Barré era una seculară şi împotriva ideii de clan. Generaţia care a crescut sub regimul lui nu a fost atât de mult condusă de clan: ei doreau religie. Voiau să funcţioneze legea islamică. Fraţii era mai presus de politică sau de clan; ea lupta pentru dreptatea lui Dumnezeu. Şi avea bani. Fondurile curgeau dinspre ţările arabe bogate în petrol care sprijineau şi promovau adevăratul Islam.

Când am ajuns eu acolo, se formaseră mici congregaţii peste tot în Mogadiscio. Oamenii îi numeau Assalam - Alaikum, adică Cei Binecuvântaţi. Aşa te salutau pe stradă, în arabă, ceea ce, într-un context somalez era ca şi când cineva brusc ar fi perorat liturghia

în limba latină. Cei mai fanatici membri ai Fraților, ca de obicei adolescenți ori tineri în jur de douăzeci de ani, nu vorbeau decât cu alți membri ai Fraților şi mergeau doar la moscheile lor şi la şcolile coranice care funcționau în case particlulare. Îi ridiculizau pe marii oficiali ai moscheilor la care mergeau cei mai în vârstă, unde imamii raportau guvernului. O moschee a Fraților Musulmani era un loc de informare şi conspirație, unde oamenii murmurau împotriva lui Siad Barré şi-şi împărtăşeau părerile despre doctrină pe la colțuri.

Deoarece Abshir îl lua pe Mahad în astfel de locuri, fratele meu devenea şi el tot mai credincios. Pe măsură ce treceau săptămânile şi petreceam aproape toate serile împreună, m-am trezit povestindu-i lui Abshir despre Kenya şi despre mine. Şi el mă plăcea şi mă căuta. Într-o seară, în timp ce stăteam pe veranda casei lui Maryan Farah, mi-a spus:

– Aş vrea să pot ieşi cu o fată ca tine. Mi-am ridicat privirea către el şi i-am răspuns:

– Şi eu aş vrea să pot ieşi cu un băiat ca tine.

M-a apucat de mână şi şi-a exprimat dorința într-un mod foarte poetic.

După asta, mâinile şi picioarele noastre păreau deseori să se şteargă unele de altele. Se întâmplase să fim singuri. Chiar ne-am ținut de mână. După câteva săptămâni, am hotărât să-i spun lui Mahad şi Haweyei că aveam un fel de realație cu Abshir; astfel, Mahad putea să descâlcească problema cu fratele mai mare al lui Abshir.

Mahad a fost foarte furios că a trebuit să trimită o scrisoare în Aden pentru a explica faptul că nu voiam să mă căsătoresc cu Abdellahi. I-am spus că oricum fusese o greşeală să-i promită aşa ceva. A țipat la mine, numai că de data asta nu mai era vechiul Mahad, care îmi răsucea brațul. Mi-a vorbit despre onoare, despre clan şi despre efectul deciziilor mele asupra rudelor noastre. Mi-a spus că anumite decizii se luau mai bine de către bărbații din familie.

Ijaabo şi celelalte erau şi ele scandalizate de anunţul meu. Mulţi tineri aveau relaţii – se sărutau şi se atingeau pe la colţuri –, dar nu trebuia să recunoşti asta. Era şocant, nicidecum în conformitate cu principiile Islamului, şi nici ceva tipic somalez să te îndrăgosteşti. Trebuia să ţii ascuns un lucru de genul acesta. Sigur că cineva ar fi observat şi ar fi început să bârfească; dar trebuia să aştepţi până când băiatul din familia ta îl întreba pe tatăl tău dacă era de acord şi apoi trebuia să plângi. Eu încălcam toate aceste coduri. Bârfa era agresivă.

În Mogadiscio simţeam tensiunea care apăruse între noii adepţi ai Fraţilor Musulmani şi cei care considerau religia importantă, dar nu atotpătrunzătoare. Vechea generaţie era deranjată de amestecul sexelor, dar învăţase să o accepte, ca parte a culturii moderne a vieţii de la oraş, *magalo;* de fapt, unele femei mai în vârstă, dar moderne purtau şi ele fuste occidentale, după cum nu toţi tinerii din Somalia erau tradiţionalişti. Mulţi dintre ei voiau să se îndrăgostească şi să meargă la întâlniri, exact ca occidentalii. Dar tânăra generaţie era împărţită în două blocuri: cei care căutau inspiraţia dinspre Occident, şi mai ales distracţia, şi cei care participau la slujbele pentru bărbaţi din Fraţii Musulmani, precum Boqol Sawm.

Când am mers în vizită la Arro în campus, unde studia Medicina, am văzut mulţimi de tineri care se plimbau; fete frumoase îmbrăcate după ultima modă italiană care chiar se ţineau de mână cu prietenii lor. Arro a trebuit să mă ciupească şi să-mi şoptească la ureche să nu mă mai uit. În grupul din care făcea parte Arro, numai neiopliţii de la *myié* se holbau, iar Arro se lăudase că surorile ei veniseră să o viziteze din străinătate. Pentru prietenii ei, dacă aveai rude în afara ţării, asta îţi îmbunătăţea statutul şi dovedea cât de mondenă era familia ta.

La universitatea ale cărei cursuri le frecventa Ijaabo, numită Lafoole, studenţii păreau să fie împărţiţi aproape în mod egal între Occident şi Fraţii Musulmani, şi asta se vedea după modul în care alegeau să se îmbrace. Unele fete purtau fuste occidentale şi tocuri înalte; când treceau, lăsau o dâră de Dior, Chanel sau Anaïs Anaïs,

nu de tămâie. Băieții care stăteau în preajma lor aveau şi ei cămăşi asortate pe care le purtau băgate în pantaloni şi conduceau maşini.

Fetele din celălalt grup purtau *jilbab* sau erau înfăşurate în materialul de nouă iarzi pe care şi bunica îl purtase când era *guntiino*. Băieții cu care umblau ele purtau robe albe; dacă se întâmpla să poarte pantaloni, niciodată nu-şi băgau cămaşa înăuntru, iar pantalonii, ca şi robele, le ajungeau până la glezne. Arătau ciudat, cu câte un smoc de barbă şi cu picioare costelive, dar acesta era un mod de a arăta cât de puternic erai în credința ta. Păreau la fel de încrezători ca tinerii din maşinile lor frumoase.

Când am vizitat universitatea, Arro mi-a cerut să vin îmbrăcată ca Iman, faimosul fotomodel somalez. Când am vizitat-o pe Ijaabo, mi-a cerut să port *jilbab*. Să trăiesc în aceeaşi casă cu Arro şi Ijaabo când erau amândouă acasă – vinerea şi sâmbăta şi de-a lungul lungii vacanțe din iulie şi august – era ca şi când te-ai fi aflat în iureşul unui război religios. Arro râdea de hainele lui Ijaabo, de prietenii ei şi de stilul ei de viață, iar Ijaabo şi-a propus drept scop sacru în viață să o convingă pe Arro să se roage şi să se întoarcă la calea cea dreaptă a lui Allah.

Nimeni nu le-a pomenit adulților despre mine şi Abshir şi, cum Mahab, Haweya, Ijaabo şi restul familiei îl respectau pe Abshir, au început să ne lase să petrecem timp împreună din ce în ce mai des. Eu şi Abshir vorbeam deseori despre Profet. Abshir se considera un credincios pur şi sincer. M-a convins să-mi iau o altă robă, chiar mai subțire decât *hidjab*-ul cu fermoar pe care îl purtam deja, cu materialul lui atât de țeapăn, încât nu mi se vedea nici măcar o linie a corpului. I-am mărturisit că mi se părea greu să continui zilnic cu cele cinci rugăciuni şi să-mi țin mintea în frâu de la gândurile păcătoase.

Aveam din ce în ce mai multe gânduri păcătoase. Când eram singuri, Abshir mă săruta şi chiar se pricepea. Săruturile erau lungi, blânde şi-mi dădeau fiori, ceea ce mă ducea cu gândul la păcat. Apoi i-am mărturisit cât de prost mă simțeam față de Allah şi cât de mult mă chinuia asta. Iar Abshir spunea: „Dacă am fi căsătoriți,

n-ar mai fi păcat. Trebuie să ne exersăm determinarea şi autocontrolul şi să nu mai facem asta“. Aşa că, timp de o zi, eram din oţel şi ne abţineam, apoi în ziua următoare ne priveam şi ne sărutam din nou. Îmi spunea: „Sunt prea slab. Toată ziua mă gândesc la tine“.

Atracţia noastră era, cu siguranţă, reciprocă. Dar începea să arate de parcă îl păcăleam pe Dumnezeu. Abshir mă îndemna: „Trebuie să ne căim“, şi aşa făceam, şi încercam să rezistăm; dar apoi ne sărutam din nou, uneori chiar înainte de rugăciunea care tocmai urma, în seara respectivă.

De la sora Aziza şi din propriile lecturi, ştiam că ceea ce conta nu era faptul în sine, ci intenţia. Nu doar sărutul era interzis sau numai încălcarea promisiunii faţă de Dumnezeu era vorba despre *a vrea* să-ţi încalci acea promisiune. Îmi plăceau acele sărutări, tânjeam după ele, mă gândeam la ele, mi le doream tot mai mult. Mă luptam cu aceste gânduri, dar ele păreau de necontrolat. Îl doream pe Abshir; el mă dorea pe mine, iar ăsta era un păcat.

Începuse Ramadanul, luna sfântă de postit, când toată lumea trebuie să se poarte în cel mai sfânt mod posibil. Somalia este în întregime o ţară musulmană, iar Ramadanul este şi o lună când familiile se reunesc, cel mai mare eveniment festiv al anului. Mahad venea să ne vadă aproape în fiecare zi; când auzeam chemarea la rugăciune, la apus, cu toţii întrerupeam marele post de peste zi cu trei curmale şi un pahar cu apă. Făceam trei rugăciuni numite *rakhas* şi apoi mâncam dintr-un vas mare, comun, râzând fericiţi, toţi tinerii stând împreună în jurul vasului nostru, separat de adulţi.

La ora 8 seara, când se făcea chemarea pentru ultima rugăciune a zilei, noi, cei tineri, mergeam împreună la moschee. Deşi Abshir era imam, lider la propria moschee, uneori ruga pe un prieten să-i ţină locul în conducerea rugăciunilor, ca să poată merge cu noi. Toate magazinele erau luminate; pe stradă, mişunau oameni care râdeau şi mulţimi care se îndreptau spre marea moschee din centru. Înăuntru, zona mare, cu covoare, a bărbaţilor, era ornată. Zona femeilor, din spatele ei, ieşea mult mai puţin în evidenţă – nu era decât un hol alb, cu rogojini împletite din plante tropicale –, dar,

chiar şi aşa, exista o anumită senzaţie de veneraţie faţă de un spaţiu atât de mare şi atât de încărcat de înţeles.

După predica de seară, unele dintre femeile mai în vârstă mergeau acasă, dar eu şi Ijaabo continuam să ne rugăm, la fel cum făcea şi Mahab şi prietenii lui. În fiecare seară de Ramadan, rosteam toată rugăciunea *Taraweh,* rugăciunea lungă care se spune opţional de Ramadan, o serie de recitări şi prosternări care puteau dura şi până la 11 noaptea. Ascunse în partea din spate, noi, femeile, nu-l priveam direct în faţă pe imam, doar îl auzeam vorbind în boxe. Dar moscheea era plină: exista un sentiment de contopire şi uniune, o senzaţie imensă de comuniune cu oricine se afla în spaţiul acela mic şi care făcea un singur singur lucru, dar îl făcea de bunăvoie.

Când te rogi, se presupune că simţi forţa lui Dumnezeu şi că te afli în prezenţa Lui. Dar, deşi am încercat din răspunteri să-mi deschid mintea către acea forţă, se pare că niciodată nu am simţit-o. Sinceră să fiu, mă rugam pentru că ştiam că trebuia să o fac, dar niciodată nu am simţit cine ştie ce în timpul rugăciunii, cu excepţia senzaţiei de disconfort pe care mi-o dădea rogojina aspră din iarbă de sub picioare şi unele duhori neplăcute ale trupurilor din jurul meu în timp ce imamul mormăia monoton ore în şir. Niciodată nu am simţit acea exaltare pe care spunea Ijaabo că o copleşeşte atunci când se ruga. Ea avea o expresie misterioasă, de beatitudine pe chip pe durata rostirii rugăciunii *Taraweh*. După aceea, povestea cât a fost de frumos, cum a văzut lumina lui Allah şi cum a simţit prezenţa îngerilor, cum a călătorit imaginar într-un loc care semăna cu Paradisul. Eu nu am atins niciodată o stare transcendentală; nu exista nici o lumină interioară pentru mine.

Într-o seară, chiar când se sfârşea Ramadanul, am mers să-l vedem pe Abshir predicând în mica lui moschee. Nu era altceva decât partea frontală a unui magazin care dădea spre stradă, într-o casă din Wardhiigley, un cartier care înainte fusese sărac şi unde oamenii începuseră să-şi construiască acum case prospere. Abshir avea o voce frumoasă; învăţase întregul Coran pe de rost, iar modul

în care conducea rugăciunea era convingător. Când comenta Coranul, chiar părea să-l înțeleagă.

Abshir avea adepți. Deşi mulți dintre ei păreau mai mari decât el, erau încă tineri, toți dintre ei membri ai Fraților Musulmani. Băieții purtau aşa-numitele *sarong* sau *kafta,* care erau scurte, şi aveau nişte smocuri de bărbi. Fetele erau tăcute, dincolo de paravanul care le separa de băieți. În timp ce stăteam în camera aceea a femeilor, l-am auzit pe Abshir vorbind dintr-o boxă. Predica despre interzicerea intimității înainte de căsătorie. Vorbea despre puritate – puritate în ceea ce facem şi gândim – şi spunea că remediul pentru gândurile interzise este şi mai multă rugăciune.

După aceea, a încercat să mă sărute.

Era Ramadan, ceea ce făcea ca gestul să fie un păcat de trei ori mai mare. M-am tras înapoi. Reacția mea a fost complet fizică: mi se făcuse pielea ca de găină. Mi-am dat seama că nu-l suport să mă mai atingă. Era ceva înfiorător legat de acest lucru. Mă detaşasem de Abshir – a văzut şi el cât am fost de şocată – şi l-am rugat să ne conducă acasă.

Uitându-mă în urmă, nu-l consider pe Abshir deloc înfiorător. Era doar la fel de prins într-o cuşcă mentală ca şi mine. Eu şi Abshir, şi toți ceilalți tineri care ne alăturaserăm Fraților Musulmani voiam să trăim, cât mai mult posibil, asemenea Profetului, dar regulile ultimului Mesager al lui Allah erau atât de stricte, încât tocmai strictețea lor ne împingea la ipocrizie. Totuşi, pe atunci nu concepeam decât că fie Abshir, fie Islamul era complet imperfect şi, firește, am presupus că Abshir era.

I-am spus lui Mahad că voiam să pun capăt poveştii cu Abshir. Îl exasperasem pe fratele meu; credea că sunt ca toate celelalte femei, incapabilă să ştiu ce vreau. I-am scris lui Abshir o scrisoare. A insistat şi m-a implorat; parcă îşi pierduse mințile. A început să vină acasă la Maryan, lamentându-se lui Ijaabo. Toată familia – tot clanul Osman Mahamud – a început să aibă grijă de el.

Majoritatea celor din familie, inclusiv femeile, îşi explicau brusca mea schimbare a ceea ce simțeam ca pe un rezultat al indeciziei

feminine. Ele spuneau că femeile sunt stăpânite de forțe care se joacă cu mintea lor şi asta le face să treacă de la o stare extremă la alta. De aceea Allah hotărâse că mărturia unei femei are jumătate din valoarea celei a unui bărbat şi tot de aceea femeilor nu trebuia să li se permită să guverneze sau să accepte funcții publice, căci abilitățile de conducere necesită contemplare înțeleaptă şi judecăți la care ajungi după o analiză profundă. Femeile nu se năşteau cu toate aceste calități. Eram aiurite şi iraționale şi era mult mai bine pentru noi dacă tații noştri sau alți tutori de sex masculin hotărau cu cine trebuia să ne petrecem restul zilelor.

Numai Haweya mă înțelegea. Îl simpatiza pe Abshir, dar nu-i plăcuse stilul pe care mi-l impunea când eram cu el: nu-i plăcea roba pe care mă punea să o port şi nici recentul meu comportament, influențat de Frați. Într-o oarecare măsură, în perioada aceea, a reuşit să pună mâna pe nişte cărți pe care apoi mi le-a dat şi mie. Chiar şi cele proaste erau reconfortante ca apa unui pârâu rece după o zi în deşert. Îmi ofereau o evadare.

Uram să recunosc asta față de ea, dar eram dezamăgită de Somalia. Mă aşteptasem la o țară în care totul să-mi fie familiar – o țară unde să simt că aparțin, unde puteam fi acceptată, unde puteam să îmi simt rădăcinile şi să mă descopăr ca persoană. Dar, chiar dacă iubeam căldura, vântul, mirosurile, nu-mi găseam locul acolo. Într-o oarecare măsură simțeam apartenența: ştiam unde sunt şi puteam să mă bucur de acceptarea necondiționată a clanului şi a familiei. Dar, chiar dacă Haweya mă avertizase, nu eram pregătită pentru limitările şi prețul pe care trebuia să-l plătesc pentru acest sens al apartenenței. Toată lumea se amesteca în treburile celuilalt. Lipsa completă de intimitate, de spațiu individual, precum şi controlul social erau sufocante.

Conformarea față de rolul alocat mie în Somalia – într-un clan, într-un subclan, în Islam – ar fi putut să-mi aducă linişte sufletească: un destin bine precizat şi un loc sigur în rai. Ideea de supunere mă deranja mai puțin decât pe Haweya. Şi totuşi îmi doream mai mult decât să mă mărit cu Abshir şi să-i port copiii, să am un destin

exact ca al mamei. Voiam o provocare, ceva îndrăzneț. Brusc, am simțit că prețul senzației mele de apartenență în Somalia avea să fie sensul sinelui meu.

Religia îmi dădea o senzație de liniște doar din asigurarea că există o viață după moarte. Mi-era destul de ușor să urmez aproape toate regulile: să mă port frumos, să fiu politicoasă, să nu bârfesc, să nu mănânc carne de porc, să nu dau sau să iau bani cu camătă și să nu beau alcool. Dar descoperisem că nu puteam urma regulile mai profunde ale Islamului, care controlau sexualitatea și mintea. Nu voiam să le urmez. Voiam să fiu cineva, să fiu independentă. Dacă rămâneam în Somalia și mă căsătoream cu Abshir, nu făceam decât să devin o entitate fără chip. Perspectiva aceea m-a năpădit, cu un sentiment subit de panică. Eram într-o stare de confuzie morală – o criză a credinței.

Am vorbit cu Mahad despre îndoielile și temerile mele, iar el m-a liniștit. Spunea că e totul normal, că face parte din procesul de maturizare, că întrebările și senzația de confuzie, precum și criza morală făceau parte din procesul de tranziție către maturitate. Spunea el: „Nu trebuie decât să rămâi sinceră și vei vedea că totul va fi în regulă".

Am început să merg la moschee mai des în perioada aceea, când căutam răspunsuri. Am început să frecventez slujbele de vineri după-amiaza de la moscheea centrală, să ascult slujbele imamului în somaleză. Cu toate acestea, din nou, m-am trezit polemizând în gând cu el.

Nu trebuie să te contrazici cu un imam. Cu certitudine, nu trebuie să contrazici cuvântul lui Allah. Islam înseamnă supunere. Pe pământ te supui pentru a-ți câștiga locul în rai. Viața pe pământ este un test, iar eu îl picam, chiar dacă mă străduiam cât de mult puteam. Eșuam ca musulman. Când mă rugam, simțeam că îngerul de pe umărul meu stâng obosea scriind câte păcate am. Mă imaginam sosind în rai cu o cărticică de fapte bune și cu un volum de păcate, la fel de gros ca ediția completă a dicționarului Oxford. Voiam o revigorare a ideii de a fi musulman, a înțelegerii lui Allah. Dar nu

simțeam nimic. Îmi spuneam că poate asta însemna că Allah nu mă voia. Nu valoram nimic.

Haweya s-a mutat de la Maryan – nu putea suporta dezaprobarea lui Ijaabo şi înțepăturile lui Arro – la Ibado Dhadey Magan, mătuşa noastră. În calitate de directoare a Spitalului Digfeer, Ibado avea cunoştințe la Națiunile Unite şi i-a făcut rost surorii mele de o slujbă.

Apoi mi-a găsit şi mie o slujbă, într-un mic birou pe care Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite îl înființase pentru a stabili liniile telefonice în zonele rurale ale Somaliei. Activitatea de acolo nu te inspira în nici un fel. Trebuia să fac muncă de secretariat, dar deseori ajungeam să traduc pentru şeful meu, un englez destul de zăpăcit. Se întâlnea cu delegațiile din provincii, şi eu încercam să-i explic de ce nu le poate da, pur şi simplu, banii pentru a înființa o linie telefonică. De asemenea, trebuia să încerce să le explice de ce nu trebuia să distrugă şi să revândă cablurile pe care el tocmai le întinsese, în timp ce ei îl ignorau şi vorbeau despre ei înşişi. Nu avea nici un fel de autoritate față de personal, dar acesta era un aşa-zis proiect multilateral, iar el trebuia să le respecte părerile şi modul de execuție, chiar dacă ei nu aveau nici viziune şi nici metode pentru a face asta.

Pe când lucram în biroul acela, am început să-mi dau seama ce lupte se purtau în țară. Din ce în ce mai multe birouri ale Națiunilor Unite se închideau şi părăseau zonele rurale, pentru că nu erau în siguranță. Clanul Hawiye înființase propria mişcare politică numită Congresul Somalez Unit, condus de Ali Mahdi şi de generalul Muhammad Farah Aideed. Deşi în Mogadiscio era pace, Siad Barré încă deținând controlul, clanul Hawiye se răsculase împotriva dictatorului în sud, în timp ce clanurile Darod şi Isaq făceau asta în partea de nord.

Munca acolo m-a făcut să înțeleg mai îndeaproape birocrația somaleză. Aproape fiecare cetățean civil pe care l-am cunoscut părea abisal de ignorant. Disprețul lor pentru toate lucrurile *gaalo,*

inclusiv pentru şeful meu, era profund. (*Gaalo* de obicei însemna „alb necredincios“, dar nu întotdeauna. Mama îl folosea şi pentru a se referi la kenyeni.) Erau complet dezinteresaţi să-şi facă treaba şi-şi petreceau timpul făcând planuri despre cum să „transfere“ fonduri guvernamentale, un eufemism pentru a le fura de fapt.

În Somalia, dacă lucrai pentru guvern însemna că ai un membru al familiei în locul unde se distribuiau banii de taxe şi cei câştigaţi din şpagă. Nici mai mult, nici mai puţin. Am văzut ce înseamnă asta pentru o naţiune: distruge încrederea publică.

Confruntându-ne cu o corupţie atât de generalizată, nu e de mirare că oamenii erau susceptibili faţă de momeala predicatorilor care le spuneau că toate răspunsurile puteau fi găsite în Scrierile Sfinte. Organizaţiile înfiinţate de către simpatizanţi ai Fraţilor nu erau corupte. Mulţi somalezi încetaseră să mai aibă încredere în sistemul bancar şi efectuau tranzacţii financiare în magazine şi adăposturi care erau deţinute de către persoane din Fraţi. Fraţii oferea, de asemenea, şi ajutor medical gratuit celor care aveau nevoie. Înfiinţaseră şcoli coranice pentru tinerii care nu erau angajaţi nicăieri şi care pierdeau vremea prin oraş. Vinerea, distribuiau cereale şi carne la ieşirea din moschee. Veneau tot mai mulţi oameni, iar influenţa lor era tot mai însemnată.

O maşină de la Naţiunile Unite mă aducea şi mă ducea de la lucru, iar la birou, unde lucram de la opt la două, purtam o eşarfă. Era o rutină convenabilă, dar slujba mea era plictisitoare. Şeful meu era politicos, nu interacţionam, nu conversam şi nu mă învăţa nimic. Când terminam programul, mă întorceam acasă la Maryan şi sporovăiam cu servitoarea.

Casa lui Maryan se umplea din ce în ce mai mult cu rude de-ale ei de la ţară, din clanul Marehan. Veneau pe rând, ca să scape de problemele din provincie. Ijaabo şi Maryan încercau să impună regulile casei şi să-i înveţe pe aceşti veri de la ţară cum să tragă apa la toaletă şi să stea pe scaun, dar Ijaabo şi Arro le vorbeau răstit, vizitatorii le răspundeau furioşi şi le acuzau pe fete că s-au depărtat de „cultura noastră“.

Apăruseră zvonuri că în cartier creştea rata criminalității. Unul dintre unchii lui Maryan de curând sosit a cumpărat o armă.

Eu şi Haweya primeam constant invitații de la persoane din familia tatălui meu. Am mers acasă la vărul Aflao şi am petrecut ceva timp cu soția lui, Shukri, cu surorile lui, Amran şi Idil, şi cu verişoara lui, Ainanshie, care locuia cu ei şi care lucra în centru, la o cafenea. Erau o familie gălăgioasă, prietenoasă, care bârfea mereu familia lui Maryan. Ainanshie, în special, ura pe oricine din clanul lui Siad Barré – Marehan – şi-i purta pică lui Maryan.

Sora lui Aflao, Amran, ne lua la plimbare pe plajă, unde locuiau arabii în case înconjurate de ziduri înalte de culoarea nisipului. Din când în când, o femeie îmbrăcată complet în negru, mergea grăbit pe lângă perete. Aceste femei umblau desculțe din cauza nisipului şi nu le puteai vedea decât tălpile. Deşi aceste siluete negre, fără formă, mergeau înaintea noastră, puteau, la fel de bine să fie ca şi lipsite de viață; nu le puteai vorbi. Amran le numea „prizonierele". Ne sfătuia cu dispreț: „Nu le băgați în seamă". Asta îmi amintea de Arabia Saudită.

Curând după ce m-am despărțit de Abshir am încetat să mai port roba aceea oribilă în care mă încingeam şi pe care o purtau fetele din Frații Musulmani şi am revenit la roba mea neagră din Nairobi; era mai răcoroasă. Dar, dincolo de faptul că era foarte lungă şi avea mânecile foarte lungi, chiar şi roba aceea părea exagerată. Ieşea foarte tare în evidență pe stradă. Nimeni în Somalia nu purta *negru*. Am început să port o *dirha* mai deschisă la culoare, ca majoritatea oamenilor: o tunică lungă cu o clapă de buzunar lateral şi un şal din bumbac pe cap.

Mult mai puține femei purtau haine occidentale în Mogadiscio în 1990, decât cu zece sau douăzeci de ani în urmă. Fuseseră mereu o minoritate, dar acum lucrurile îşi schimbaseră vizibil cursul. Ainanshie spunea: „Înainte să apară Frații Musulmani, vedeai brațele şi picioarele oricui. Nu observam asta niciodată. Dar acum, când femeile se acoperă atât de mult, nu mă gândesc decât la

pulpele acelea rotunde şi la braţele mătăsoase ori la părul care miroase a nucă de cocos. Înainte nu mă gândeam la gâtul cuiva, dar acum mi se pare ceva foarte sexy".

Colegii de şcoală ai lui Ijaabo şi prietenii lui Ainanshie din centrul oraşului râdeau de bolboroseala Fraţilor şi spuneau cu dispreţ că totul nu era altceva decât o formă de dominaţie a culturii arabe, însă peste câteva luni chiar şi ei purtau robe şi perorau în arabă. Mişcarea nu era legată numai de religie. Membrii ei erau harnici şi deştepţi. Probabil primeau bani din Arabia Saudită, dar existau şi o mulţime de afaceri de succes conduse de adepţii Fraţilor, în special în domeniul transporturilor şi al transferurilor de bani. Ele ajutau la sporirea fondurilor din seifurile Fraţilor.

Într-o după-amiază, Ainanshie ne conducea înapoi în cartierul mătuşii Maryan, aşa cum făcea mereu. Din cauză că o ura pe Maryan şi pe toţi din clanul Marehan, ne lăsa cam la o distanţă de o sută de metri de casă. Chiar înainte să ajungem la colţul unde de obicei ne luam la revedere, o mână m-a apucat de gât cu putere şi am simţit lama ascuţită a unui cuţit apăsându-mi pe gât. Am privit-o pe Haweya: un slăbănog cu nişte ochi imenşi, închişi la culoare, cu contururi roşiatice, îndrepta şi către ea un cuţit. Se părea că acesta ne era sfârşitul. Îmi amintesc că îmi spuneam: „Măcar am reuşit să ajungem la optsprezece şi douăzeci de ani". Ştiam că Ainanshie era înarmat – avea mereu un mic pistol la el –, dar în aceste circumstanţe, nu părea să fie de prea mare ajutor.

– Aurul! a strigat bărbatul care a apucat-o pe Haweya.

– Nu purtăm obiecte de aur, am urlat eu.

Bărbatul care mă ţinea pe mine mi-a pipăit urechile şi gâtul pe sub şal, ţinând cuţitul ascuţit îndreptat spre gâtul meu.

– De unde vin aceste fete frumoase şi înalte şi cine este rahatul acela mic cu care eraţi pe stradă? a întrebat el rânjind.

Bărbatul era un Isaq; mi-am dat seama după accent. Mogadiscio era plin de refugiaţi din clanul Isaq, refugiaţi din nord din cauza luptelor. Credeam că poate ne va lăsa să plecăm dacă eram şi noi din acelaşi clan, aşa că imediat am început să-i recit clanul

bunicii mele, exact aşa cum mă învăţase ea. Ainanshie s-a prins; era foarte calm. Nu şi-a scos arma; dacă ar fi scos-o, gâtul meu ar fi fost crestat într-o clipă.

– Vezi? Fetele astea sunt surori Isaq, de-ale tale, le-a spus el atacatorilor. Iar eu sunt căsătorit cu o altă soră de-a lor. Le însoţesc acasă.

La fel de repede cum au apărut, bărbaţii s-au şi evaporat imediat.

După asta, eu şi Haweya ne-am dat seama că nu eram în siguranţă să mai mergem singure pe străzile din Mogadiscio. În fiecare zi, auzeai zvonuri legate de crime, violuri şi case arse de către hoţi înarmaţi. Refugiaţii care nu aveau case locuiau peste tot în oraş. Oamenii dezrădăcinaţi, precum bărbaţii Isaq care ne-au atacat pe noi, se mutaseră la oraş fără să aibă nimic de pierdut, erau înarmaţi şi plini de ură. Soldaţi din armată mişunau, de asemenea, împreună cu armele lor. Deşi nu ştiam încă asta, grupări însemnate părăsiseră armata şi se alăturau variatelor facţiuni de clan, care abia aşteptau să-şi înfigă colţii în beregata lui Siad Barré.

În contrast cu luptele de clan, Fraţii Musulmani părea să aibă un caracter mai universal, deoarece includea persoane din toate clanurile. Dintre aceste grupuri, Fraţii le părea multora a fi cea mai de încredere. Pe măsură ce numărul adepţilor creştea, mişcarea devenea tot mai încrezătoare în propriile forţe. Imamii Fraţilor au început să predice în moschei mai mari, fără să se mai limiteze la case clandestine. Auzeam tot mai multe bârfe despre întruniri politice deschise care anunţau că zilele guvernului erau pe ducă şi că venise vremea pentru legea islamică.

Siad Barré începuse să-şi trimită trupele la moschei, pentru a dispersa adunările de amploare; trăgeau cu armele lor în sus, ca un semnal al celor care aveau puterea, iar oamenii erau deseori ucişi în panica teribilă care se crea. După fiecare acţiune de genul acesta, creştea numărul susţinătorilor Fraţilor în oraş. Mişcarea devenise o putere de luat în seamă în ceea ce privea afacerile, spitalele, şcolile şi universităţile. Universitatea la care studia Ijaabo, Lafoole, de la periferia capitalei, era în mare parte o enclavă a Fraţilor.

La mijlocul anilor ’90, un grup de politicieni – bătrâni care reprezentau toate clanurile – a publicat un manifest care îi cerea lui Siad Barré să demisioneze. I-au spus că țara era în stare de haos şi că trebuia să renunțe la putere pentru a se putea organiza alegeri. Siad Barré i-a aruncat pe câțiva dintre aceşti bărbați în închisoare. O pace stabilă în țară părea ceva îndepărtat.

Rudele de la țară ale lui Maryan au cumpărat câteva arme mici şi au început să stea la ea la poartă zi şi noapte, cu cartuşiere cu muniție legate la brâu. Acelaşi lucru se întâmpla şi pe la casele altor rude. Gărzi înarmate până în dinți, deseori membri ai clanului de la țară, preluau pozițiile în fața uşilor rudelor lor de la oraş ca să le protejeze viața şi proprietatea.

M-am certat cu Arro şi m-am mutat la Ibado Dhadey. Într-o duminică foarte lugubră, am hotărât să o vizitez pe mătuşa Khadija, sora după tată a mamei, mult mai în vârstă decât ea. Khadija era impunătoare şi aproape la fel de în vârstă ca bunica, dar mai înaltă, mai impunătoare şi chiar şi mai ascuțită la limbă.

Am mârâit în sinea mea în timp ce mă gândeam la biciul cuvintelor pe care avea să-l pornească asupra mea pentru faptul că am vizitat-o atât de puțin în toate aceste luni de când mă aflam în Mogadiscio.

Am avut grijă să fiu impecabil de curată şi mi-am călcat hainele, după cum m-am asigurat şi că am un cadou pentru ea. Khadija era înnebunită după etichetă. Se năpustea asupra mea de fiecare dată când mă exprimam nepotrivit. Trebuia să aştepți ca ea să te salute şi apoi îi răspundeai şi tu într-un mod poetic, stând într-o poziție perfect dreaptă.

Mi-am îndeplinit sarcina acceptabil chiar de la uşă; am trecut în sufragerie ca să luăm ceaiul. Camera m-a surprins, cu cuțitele, furculițele şi scaunele ei vechi, europene. Khadija probabil că era singura femeie din Mogadiscio care trăia astfel. Eram atât de uimită că, în ciuda strădaniei mele prudente de a mă purta cât mai bine, am făcut greşeala de a mă trânti pe un scaun.

Khadija m-a taxat imediat: „Biata de Asha nici măcar nu te-a învățat cum să te așezi? Ori ești o maimuțică?“ Mustruluiala ei a tot continuat, comparându-mă cu o mulțime de animăluțe de la care nu te puteai aștepta la nici un fel de maniere și în mod constant aruncând insulte pe jumătate deghizate la adresa mamei, care nu mă învățase corect. Era un adevărat act de bravură și, deși o parte din mine se simțea jignită, în același timp mă miram de cuvintele folosite – această proză frumoasă, bogată, arogantă, emisă de o bătrână care stătea dreaptă ca un stâlp, cu cea mai fixă privire pe care o văzusem vreodată.

Nu te puteai împotrivi, nu puteai plânge sau protesta când Khadija te certa. Dacă o făceai, primeai o altă mustrare despre cât erai de slab, cum nu aveai să înveți niciodată nimic și despre faptul că aveai să mori la fel de banal cum te-ai născut. Ți se cerea să o privești în ochi, să dai din cap, ca să știe că asculți, iar eu făceam așa. Observam că stoicismul meu o mulțumea pe augusta mea mătușă.

Când a terminat, Khadija a început să servească ceaiul. M-am întors către ușă și am tresărit când am dat cu ochii de un tânăr care stătea în prag. Arăta extraordinar de bine și zâmbea larg văzând încurcătura în care mă aflam. Era clar că asistase la întreaga scenă.

Khadija ne-a făcut cunoștință. Era vărul meu, Mahmud, fiul fratelui mamei, unchiul Muhammad. Mahmud locuia cu Khadija când venea în permisie. Mama lui murise; nu-i păsa de mama lui vitregă și astfel, de când era adolescent, devenise soldat. Khadija nu avea copii – era stearpă –, așa că dintre copiii din familie l-a ales pe Mahmud.

I-am dat lui Mahmud vești despre mama într-un mod politicos, încercând din răsputeri să-mi țin în frâu uimirea față de interesul sexual evident din privirea lui. Bărbatul acesta mă privea ca pe o femeie, destul de deschis, fără ascunzișuri; era aproape carnivor.

Apoi Khadija m-a întrebat despre Abshir. Auzise discuții, desigur. Nu aveam nici cea mai vagă idee ce puteam să-i spun, și mi-a scăpat:

– Aveam anumite sentimente pentru el, dar acum nu mai vreau să-mi petrec viața alături de el. Ceea ce era, cel puțin, adevărul, deşi adevărul despre aceste lucruri întotdeauna părea să fie cumva nepoliticos în Somalia.

Manierele Khadijei s-au schimbat brusc. S-a aplecat deasupra mesei, cu ochii strălucind, şi a şoptit:

– Dar, draga mea, am exact persoana potrivită pentru tine! Apoi şi-a întins brațul spre capătul mesei, unde stătea Mahmud.

În timp ce el zâmbea, părea să mă evalueze, destul de deschis, din cap până în picioare. Eram destul de disciplinată? Destul de flexibilă? Destul de mândră? Sau eram doar o fată destul de ezitantă şi de slabă care cedează uşor şi permite să fie strivită de încercările vieții? Mă simțeam ca şi cum aş fi fost dezbrăcată. Dar mai mult decât atât, mă simțeam expusă.

Trecusem examenul. Khadija m-a invitat şi în joia următoare la cină, iar Mahmud se afla din nou acolo. Pe la jumătatea mesei, Khadija a anunțat că ea vrea să se roage, a plecat din cameră şi nu a mai apărut. Am continuat să mâncăm, amândoi făcându-ne că nu se întâmplă nimic neobişnuit. Mahmud m-a întrebat dacă ieşisem vreodată din Mogadiscio şi s-a oferit să mă scoată el. Am parat invitând-o şi pe Haweya. Ne adresam unul altuia cu „vere“: „dragul meu văr“, „draga mea verişoară“, „iubitul meu văr“.

În ziua următoare, Mahmud a venit cu o maşină să ne ducă la țară. Haweya îl întâlnise înainte – îmi spusese cât este de frumos vărul nostru Mahmud –, iar acum era surprinsă când vedea cum umerii îi umpleau cămaşa albă.

– Aşadar, el va fi prietenul tău? m-a întrebat ea în engleză.

– Nu fi caraghioasă. Asta ar însemna incest, am răspuns tot în engleză.

Mahmud i-a cerut surorii mele să-i traducă, iar ea i-a tradus. El a zâmbit din nou, arătându-şi dinții albi şi a zis:

– Nici pe departe, dragă verişoară. Mi s-a spus că verii din partea maternă sunt perfect compatibili. Haweya aproape că-şi lingea buzele.

Mahmud era grozav, cel mai masculin bărbat pe care-l cunoscusem vreodată, iar eu m-am îndrăgostit de el. Nu era rafinat; nu era un intelectual torturat de dileme ca Abshir. Mahmud cita fabule vechi, râdea zgomotos şi flirta cu mine după bunul lui plac.

Când mă privea, simţeam că iau foc. Dar n-a făcut niciodată vreun avans sexual şi a respectat toate convenţiile. Pur şi simplu, lăsa impresia că din punct de vedere sexual murea după mine, dar nici măcar o dată nu m-a atins. Eram verişoara lui. Era implicată onoarea familiei. Orice fel de contact sexual între noi ar fi fost profund nepotrivit – de neconceput. Şi eu mă gândeam la asta în mod constant, dar îmi era imposibil să fac prima mişcare.

Am început să ne întâlnim la fiecare sfârşit de săptămână acasă la mătuşa Khadija. Ea pomenea întruna de oroarea de a te căsători cu bărbaţi din familii ciudate arătându-mi avantajele de a te căsători cu un văr: familia ar avea mereu grijă de tine; sunteţi atât de aproape; vă înţelegeţi atât de bine unul pe celălalt. Mi-a mai spus şi că era o greşeală să mă mărit cu bărbaţi din clanul Osman Mahamud, precum Abshir. Erau prea înclinaţi spre politică, credea ea, şi prea implicaţi, şi îşi luau o a doua soţie fără măcar să te anunţe. Nu l-a menţionat nici măcar o dată pe tata, dar ştiam ce voia să spună. Eram bucuroasă că nu-l pomeneşte: căci, cu toată autoritatea pe care o emana Khadija, nu acceptam nici o critică la adresa tatălui meu.

Mătuşa Khadija era tot cu nasul pe sus, dar mult mai caldă cu mine acum, că eram prinsă în plasa pe care o ţesuse ea. Nu se schimbase din perioada în care îi căsătorise pe tata şi pe mama: era imposibil să rezişti şiretlicurilor ei.

Mahmud nu mai avea cine ştie ce viitor în armata somaleză; de fapt, foarte curând, armata somaleză nu avea să mai existe deloc. Ne-a spus că grupări mari din armată se alăturau miliţiilor clanurilor, făcând contrabandă cu arme şi muniţie.

Singura din familia noastră care l-a sprijinit mereu pe Siad Barré a fost Khadija. Se întrezărea răsturnarea tipului de comunism

instaurat de el, şi ea vedea asta ca pe o trădare a singurei speranţe a Somaliei pentru un viitor strălucit. După părerea mătuşii Khadija, doar comunismul putea depăşi amarnica divizare a somalezilor în funcţie de clan, iar să o respingi nu era decât o dovadă în plus a intereselor, barbariei şi obtuzităţii moştenite de la sistemul nostru de clan.

Am păstrat doar pentru mine amintirile pe care le aveam despre comunism: cozile lungi în soarele arzător, vorbitul şoptit din casa noastră, detenţia tatălui meu, felul cum eram bătută la şcoala ca să cânt cântecele ce-l slăveau pe Siad Barré. În schimb, am întrebat-o despre Fraţi, cu care simpatizam foarte mult.

Khadija compara Fraţii Musulmani cu cancerul, cu boala de care a murit mătuşa mea, Hawo, când eram eu mică. Ea spunea că Fraţii nu reprezintă adevăratul Islam şi că nu ştiau nimic despre Profetul nostru, dar, deşi erau puţini, se umflau precum tumoarea din pieptul mătuşii mele şi rodeau ţara din interior până când, în cele din urmă, aveau să ne distrugă definitiv. Mi-a spus să stau departe de ei.

Apoi Mahmud ne-a spus că tocmai câştigase o bursă de studii în Rusia şi urma să plece din ţară în următoarele zile, probabil pentru o lungă perioadă de timp. Înainte ca el să plece, mătuşa Khadija ne-a informat pe amândoi că era vremea să oficializăm totul. Nu era vorba despre o scenă în care să mi se ceară mâna, ca în Occident, cu pretendentul în genunchi: Khadija manevra totul. Ea vorbea, iar eu am acceptat.

În ciuda atracţiei reciproce dintre noi, eu şi Mahmud eram incompatibili din toate punctele de vedere. Conversaţiile noastre nu erau niciodată pline de inspiraţie, aşa cum erau cele cu Abshir, ori apropiate şi profunde precum cele cu Kennedy. Nici măcar nu sunt convinsă că ne plăceam foarte mult. Cu siguranţă nu evaluasem modul în care el ar fi fost potrivit ca să-mi fie partener pentru tot restul vieţii. Pur şi simplu, eram topită, atât de mult îl doream. La asta se rezuma totul, la o furtună de hormoni. Am fost de acord să mă căsătoresc cu el, doar ca să pot face sex.

Circumcizia nu-ți răpește dorința sau abilitatea de a te bucura de plăcerea sexuală. Circumcizia femeilor este crudă din mai multe puncte de vedere. Din punct de vedere fizic este crudă și dureroasă; le supune pe fete la o suferință de o viață. Și nici măcar nu este eficientă în încercarea de a le priva de plăcere. Chiar dacă fusesem amorezată de Kennedy sau de Abshir, eram complet nepregătită să fac față forței cu care îl doream pe Mahmud.

Mahmud voia să ne căsătorim repede, înainte să plece. Era ca și când îmi pretindea: nici un alt bărbat nu avea să se apropie de mine. Mai mult decât atât, fratele meu niciodată nu ar fi fost de acord cu o nuntă rapidă. Pentru că eram fiica lui Hirsi Magan și aveam dreptul ca această căsătorie a mea să fie un eveniment important pentru clan. Mahad tot insista că acordul tatei legat de căsătorie putea să dureze luni întregi.

Ar fi trebuit să ne căsătorim în secret, spunea Mahmud. Făcuse aranjamentele. Ceremonia avea să aibă loc în noaptea de dinaintea plecării sale din Somalia. Un văr comun de-al nostru, Ali Wersengeli, a fost de acord să-mi fie tutore. Știam că nu e corect – că trebuia să fie tata sau fratele meu în această postură –, dar Mahmud a spus că era bine și așa. Khadija avea să aplaneze lucrurile cu familia mamei mele. În ce privește familia din partea tatei, cu siguranță nu o să le placă acest lucru, dar nimeni nu se putea opune de fapt unei căsătorii între veri din partea maternă. Chiar dacă fugeam fără acord, era în mod evident o căsătorie acceptată și nimeni nu putea să o desfacă.

Astăzi, sunt conștientă că riscam tot felul de anormalități genetice legate de progeniturile noastre, dar noi nu aveam absolut nici o idee despre așa ceva. În Somalia, ca și în mare parte din Orientul Mijlociu și în Africa, căsătoriile dintre veri sunt deseori privite ca uniunile cele mai sigure: nu înstrăinează averile familiei și orice posibil conflict se rezolvă repede de către rudele cuplului.

În noaptea în care urma să ne căsătorim, așa-numita noastră *nikah,* emoția acestui eveniment m-a apucat ca o gheară de beregată. Aveam douăzeci de ani și urma să mă căsătoresc în secret cu

bărbatul pe care îl doream. Nu-i spusesem nici măcar Haweyei; doar Khadija ştia. Mi-am petrecut ziua pictându-mă cu henna pe mâini şi pe picioare. Când a venit Mahmud să mă ia de la Khadija de acasă, purtam o rochie roşie lungă şi tocuri înalte, genul de haine pe care nu mă gândisem niciodată să le port, şi mă dădusem cu parfum. Când m-am privit în oglindă, am zărit o femeie matură.

Am mers la un studio foto ca să imortalizăm momentul, apoi ne-am dus cu maşina acasă la *qali*, care avea să efectueze ceremonia religioasă. Pe străzi era întuneric – încă o dată, electricitatea fusese întreruptă –, aşa că am parcat şi ne-am luminat calea cu lanterna. Aşa-numitul *sheikh* ne aştepta în uşă, în afara camerei, într-o robă albă şi cu boneta pe cap, care strălucea în întunericul absolut al aleii. Vărul meu mai îndepărtat, Ali Wersengeli împreună cu un alt bărbat pe care nu-l cunoşteam erau deja acolo. Începuse să mă bântuie gândul că intram în ceva foarte serios, dar acum era prea târziu ca să mai dau înapoi. Îmi tremurau gleznele în timp ce păşeam împleticit pe alea întunecoasă.

Qali a dat din cap către noi, apoi a început să ne pună întrebările necesare.

– Tu eşti Mahmud Muhammad Artan?

– Da.

– Tu eşti Ayaan Hirsi Magan? Nu trebuie să răspunzi, simpla ta prezenţă este suficientă.

Pur şi simplu, m-am aşezat.

Qali a recitat numele lui Mahmud şi vârsta noastră. Apoi s-a întors către mine şi a întrebat.

– Eşti virgină?

Am tăcut, ceea ce era răspunsul potrivit, şi apoi a bifat cuvântul „virgină“ de pe certificatul de căsătorie.

Qali ne-a declarat căsătoriţi conform legii Islamului, apoi ne-a întrebat:

– Iar preţul miresei este?

Ne-am privit unul pe celălalt – nu ne gândiserăm la asta – şi Mahmud a spus:

– Un Sfânt Coran, răspunsul simbolic. Nu exista nimeni către care să fie plătit prețul miresei: era o mireasă secretă. Mahmud a semnat documentul şi a cerut o copie, dar *qali* nu a fost de acord să-i dea, trebuia să fie ştampilată şi arătată autorităților mai întâi. Ali avea să o ridice săptămâna următoare.

Au urmat strângeri de mână pline de recunoştință şi amândoi martorii au dispărut. Acum eram singură într-un Land Cruiser cu vărul meu… soțul meu. Mă simțeam copleşită de importanța a ceea ce făcusem şi i-am aruncat o ocheadă. Nici măcar nu m-a privit. Nici acum nu ne-am atins, nici măcar nu ne-am sărutat. Ştiam ce urmează: era noaptea nunții mele.

Mahmud s-a foit o grămadă în parcarea hotelului Arubo, cel mai elegant hotel din oraş. Nu făcuse rezervare, însă voia să plătească pentru o cameră în care să stea cu soția lui. Recepționerul i-a cerut certificatul de căsătorie; asta era influența crescândă a Fraților Musulmani. Mahmud nu avea aşa ceva. S-a întors la maşină spumegând şi înjurând Frații.

– Nu ştiu ce se întâmplă cu țara asta, a spus el. Cine sunt aceşti oameni?

Acelaşi lucru s-a întâmplat şi la următorul hotel. M-am aventurat să întreb dacă poate nu ar fi fost mai bine să intru eu, şi atunci a țipat:

– Ți-ai pierdut mințile? În dimineața următoare, va fi un afiş cu tine, care te va eticheta drept prostituată: o femeie cu un bărbat şi fără certificat de căsătorie. Gândeşte-te la numele tău!

Hotelul la care m-a dus în cele din urmă probabil că era cel mai ieftin din Mogadiscio, genul de loc unde nu cereau certificatul de căsătorie. Sistemul electric încă nu funcționa. A trebuit să mergem în cameră cu lanterna. Un gândac a luat-o la sănătoasa sub pat când am deschis uşa. Mahmud mi-a dat lanterna şi m-a privit în ochi pentru prima dată în seara aceea. A spus că pot să merg la baie să mă pregătesc.

M-am spălat mecanic în baia aceea împuțită, apoi m-am întins pe pat, complet îmbrăcată: nu ştiam ce altceva să fac. Voiam ca

totul să fie sălbatic de erotic, cu mine în rolul lui Marilyn Monroe sau al doamnei Chatterley, dar nici măcar nu ştiam cum să mă dezbrac. Când Mahmud s-a întors în cameră, a spus:

– Oh, vrei să faci pe sfioasa?

Ăsta era ultimul lucru pe care îl voiam.

– Ce vrei să fac?

– Scoate-ți hainele, desigur.

Aşa că m-am dezbrăcat, într-un mod ciudat, parcă aş fi fost din lemn. Nimic nu se întâmpla după cum visasem eu. Am inițiat o încercare de preludiu, după cum citisem în cărți, dar Mahmud s-a uitat la mine întrebător.

– Hei, ai mai făcut asta şi înainte? m-a întrebat el.

Am mormăit că nu şi l-am lăsat să continue. Dacă aş fi mințit şi i-aş fi spus lui Mahmud că aveam experiență sexuală, atunci poate că ar fi apelat la preludiu; dar, desigur, probabil ar fi divorțat de mine. Admițând că sunt virgină, nu mai exista deloc plăcere. Jawahir, Sahra şi toate celelalte fete aveau dreptate, îmi spuneam eu. Fetele bune sunt virgine care nu simt nimic.

Nu a fost viol, am vrut să fac sex cu Mahmud – numai că nu în felul acesta. A tot încercat, a împins, a transpirat în încercarea de a forța să deschidă cicatricea. A fost extrem de dureros şi a durat atât de mult! Am strâns din dinți şi am suportat durerea până când am amorțit. După aceea, Mahmud a adormit buştean, iar eu m-am dus din nou să mă spăl în baia aceea îngrozitoare. Din toate punctele de vedere, noaptea nunții mele devenise exact aşa cum o descrisese Jawahir pe a ei, cu un an înainte, în Kenya.

În dimineața următoare, foarte devreme, Mahmud m-a condus înapoi, acasă la Ibado Dhadey. Pleca în Rusia în după-amiaza aceea; urma să nu-l mai văd. Ne-am luat la revedere. Funcționam cumva pe pilot automat, dar probabil că nu se vedea. Poate că eram puțin timidă, dar asta părea firesc, date fiind circumstanțele.

Ibado şi-a ieşit din minți când am apărut. I-am spus că mi-am petrecut noaptea la mătuşa Khadija, apoi m-am dus la etaj şi m-am spălat, aplicând dezinfectant pe răni, aşa cum făcuse şi Jawahir.

Ştiam că n-o să-l mai revăd niciodată pe Mahmud. Rana mă durea atât de tare încât abia puteam să mă țin pe picioare şi i-am spus lui Ibado că nu mă simțeam bine. Când a intrat Haweya, fața ei arăta atâta îngrijorare, încât am izbucnit şi i-am spus totul. Mă simțeam atât de rău, încât îmi era prea greu să port singură povara vinovăției. Mă comportasem cumplit: căzusem în ispită, îmi trădasem familia, iar acum aveam să fiu încătuşată pentru totdeauna de acest bărbat doar din vina mea.

Haweya s-a purtat minunat. Nu m-a judecat; părea extrem de uimită de tot romantismul acestei poveşti. Când i-am spus cât de tare mă durea, m-a îngrijit. Mi-a spus că ea nu credea că ceremonia era legală. Ali Wersengeli nu putea, pur şi simplu, să apară ca tutore oficial când atât tata, cât şi fratele meu erau în țară. Ne-am rugat amândouă la Allah să nu mă fi lăsat însărcinată.

În oraş violența devenea repede ceva atât de normal încât oamenii nici măcar nu mai erau interesați de veştile legate de atacuri decât dacă ştiau persoana în cauză. Soldații erau cei mai răi: nu existau bani pentru a fi plătiți, iar bande de soldați atacau case, prădând oameni obişnuiți. Din când în când, se auzea o izbucnire de focuri, şi copiii alergau pe străzi, răspunzând sunetului gloanțelor, ca şi când erau artificii.

La țară, revolta împotriva lui Siad Barré devenea tot mai intensă. Cei din clanul Macherten şi Isaq se luptau cu armata în est şi în nord; iar revolta Hawiye din sud escalada şi ea. Oamenii îl desconsiderau pe față pe Siad Barré şi armata lui tot mai slăbită. Spuneau că luptătorii Hawiye aproape că încercuiseră oraşul; în loc de *Afwayne,* acum îl numeau Primarul din Mogadiscio, deoarece acesta era singurul teritoriu pe care îl mai deținea.

Pe la jumătatea lui octombrie, în 1990, agenția telecom la care lucram s-a închis. Devenise prea nesigur pentru cetățenii străini să rămână în țară, iar angajații Națiunilor Unite au fost repatriați. Printre ei se afla şi şeful meu. Ascultând la radio, în Kenya, mama

era foarte îngrijorată. A insistat ca eu şi Haweya să ne întoarcem în Nairobi.

M-a năpădit un val de nostalgie pentru Kenya. Îmi lipseau filmele şi cărțile, îmi lipsea Halwa şi mama; părea ciudat, dar îmi lipseau cinstea şi etica ei. Îmi lipsea devotamentul ei față de ideea de a duce o viață corectă şi pe care mă aşteptasem să-l găsesc în Somalia şi nu se întâmplase asta. În schimb, eu îmi distrusesem viața şi relația cu Dumnezeu. Mă simțeam urâtă şi confuză, iar când mama ne-a chemat acasă, în Nairobi, m-am simțit uşurată.

CAPITOLUL 8

Refugiați

Eu şi Haweya am plecat din Mogadiscio la mijlocul lui noiembrie 1990, înghesuite pe banchetele din lemn ale unei furgonete, împreună cu alte treizeci de persoane. Ne însoțea Qubqac, nepotul lui Ibado şi văr de-al doilea cu noi, cândva renegat, care avea o familie dincolo de granița cu Kenya. Avea să se dovedească a fi un ocol foarte lung. Drumul către Kismayo de pe coasta Somaliei, se afla deja în mâinile rebelilor Hawiye; era mult prea periculos să-l urmăm, pur şi simplu. Făcând parte din clanul Darod, singura modalitate să ajungem în siguranță în Kenya era lungul drum prin nord, către Baidoa, printre dealuri, şi apoi spre vest, traversînd deşertul. Chiar şi pe acest drum puteam să întâlnim bandiți sau membri rătăciți ai armatelor rebele care erau în căutare de aventură şi nebunii după prea multe droguri consumate.

După câteva ore de condus în afara oraşului, am ajuns la Afgoye, unul dintre principalele oraşe comerciale din sudul Somaliei. Peisajul înverzise brusc. De-a lungul drumului erau câmpuri de orez şi livezi: papaya şi guava, şi plantații de banane şi mango. Tonetele de pe stradă erau pline de mâncare, iar carnea era minunată.

Oamenii din Afgoye păreau diferiți, mai degrabă se asemănau cu kenyenii. Erau descendenți din sclavi şi țărani, proscrişi, cunoscuți

ca Sab, un fel de paria. Trăiau pe teritoriul arabil care hrănea restul Somaliei şi, cu toate acestea, aceşti oameni se presupunea că ne erau inferiori. Se dădeau la o parte de pe trotuar ca să ne permită să trecem. Un bărbat Darod de familie bună din camioneta noastră chiar a împins-o pe o bătrână Sab care nu se dăduse din calea lui mai repede. Asta mă făcea să mă bucur că plec. Bigotismul evident era unul dintre lucrurile pe care le uram în Somalia. Crezusem că, dacă aparţineai unui clan situat mai sus în ierarhie, însemna şi o moralitate mai accentuată. Nu o vedeam ca pe o justificare de a-i trata rău pe oameni pe baza caracteristicilor lor fizice şi a calităţii sângelui lor. Totuşi, ori de câte ori protestam în legătură cu prejudecăţile mai mult decât evidente împotriva oamenilor din clanul Sab, eram numită comunistă.

Când mă gândeam la asta, chiar atitudinea celor din clanul Sab mă exaspera. În locuri precum Afgoye şi Baidoa ei erau majoritari: De ce se purtau astfel? Ce aşteptau? Se temeau de avioanele celor din clanurile considerate superioare şi de bombe? Sau conta faptul că erau dependenţi de banii somalezilor din nord. Era posibil să se fi obişnuit cu ideea propriei inferiorităţi, cu această umilinţă zilnică? De ce nu se revoltau?

Am petrecut prima noapte în Baidoa, un oraş comercial încins, prăfuit, cam la două sute cincizeci de kilometri distanţă de Mogadiscio şi cam la trei sute şi ceva de kilometri de graniţa cu Kenya, unde am ajuns chiar după căderea nopţii. Apoi am urcat în alt autobuz dărăpănat care să ne ducă la Luuq, un alt punct comercial de pe râul Juba. Când am plecat din Baidoa, întreaga regiune s-a golit: nu mai era decât nisip, tufăriş, copaci cu ghimpi şi unul sau doi baobabi. Acesta era genul de zonă unde crescuse bunica. Uneori, treceam pe lângă un băiat care păzea cămilele, care ne privea mijindu-şi ochii din cauza soarelui, sau vedeam o femeie cu o pânză în jurul unui umăr şi cu un copil în spate, mergând cu o legătură de surcele de foc prinse de brâu.

În Luuq oamenii erau slabi. Refugiaţii dormeau pe străzi, iar casele erau găurite de gloanţe. Cămăruţele hotelului erau fierbinţi

ca nişte cuptoare, aşa că toată lumea dormea afară, femeile toate pe rogojini întinse în curtea interioară, bărbaţii în curtea exterioară. Nu exista apă curentă sau electricitate. Toată lumea se spăla dintr-o cană şi râdea de Haweya şi de mine că foloseam un instrument străin, periuţa de dinţi, în loc să ne frecăm dinţii cu o ramură de acacia. La micul dejun, am mâncat ficat de capră cu usturoi şi ceapă. Nu puteam băga nimic în gură atât de devreme, dar ceilalţi încercau să mă facă să mănânc înainte să ajungem în locurile unde începea foametea. Pe drum, aveam să găsim tot mai puţină mâncare.

Camioneta hodorogea prin nisip în soarele fierbinte probabil pe nişte făgaşe pe care noi nu le puteam vedea. Nu aveam acoperiş; pur şi simplu, stăteam pe nişte bănci din lemn.

Am petrecut noaptea următoare în Bulo Haawo, un sătuc din partea somaleză a graniţei cu Kenya, cu câteva colibe din beţe şi stuf şi un magazinaş care avea un dulap cu nişte gheaţă. Dar numai la câteva sute de metri faţă de sătucul acela de colibe am trecut graniţa şi am intrat în oraşul kenyan Mandera, cu clădiri din ciment, stradă pavată şi electricitate. Electricitatea devenise o raritate în Mogadiscio; eram surprinşi să vedem că acolo exista. Am trecut printr-un punct oficial de verificare unde oamenii îi mituiau pe faţă pe oficialii în uniforme. (Deoarece Qubqac avea carte de identitate kenyană, iar eu şi Haweya vorbeam perfect swahili, am putut intra în ţară fără să plătim nici un fel de mită.)

Odată ajunşi în Mandera, Qubqac ne-a dus acasă la mama şi surorile lui vitrege ca să le salutăm; aveau electricitate şi apă curentă. Mandera avea magazine şi o şcoală, chiar un birou al consiliului districtual şi o secţie de poliţie. În toate sensurile, acest orăşel din Kenya, o ţară pe care somalezii o considerau inferioară, funcţiona mult mai bine decât aproape oricare din Somalia, la doar câţiva kilometri în urma noastră.

Mandera este locuită de somalezi Sejui (cunoscuţi ca somalezi kenyeni) care vorbesc cu o voce melodioasă şi amestecă adesea cuvinte din swahili cu cuvintele lor somaleze. Singurii kenyeni „nativi“ erau poliţiştii, care păstrau ordinea, şi armata care păzea

granița. Cu toate acestea, situația din Somalia își făcea într-un fel simțită prezența în Kenya. Se treceau frecvent peste graniță bunuri și vite, iar traficanții introduceau ilegal *qat* și tot felul de produse sau oameni în țară.

Am petrecut două nopți în Mandera înainte ca Qubqac să fie de acord să ne continuăm drumul. Am urcat într-un autobuz modest către Garissa, un oraș mare, la vreo cinci sute de kilometri mai în sud, care avea drumuri asfaltate, hoteluri, o stație de autobuz, semafoare, o moschee. Acolo am cumpărat bilete de autobuz pentru Nairobi. Aproape că ajunseserăm acasă.

În timp ce intram în Nairobi, cam la o săptămână după plecarea noastră din Mogadiscio, și ne croiam drum prin mirosurile și culorile din Eastleigh, totul arăta exact așa cum știam. Până și mirosul respingător de *sukumawiki* era primitor: asta însemna acum acasă pentru mine. Abia așteptam să o revăd pe mama, dar, pe măsură ce ne apropiam de cartierul nostru, mi-am dat seama că mă temeam încă de certurile și scenele emoționale pe care aveam să le îndurăm în mod inevitabil.

La câteva zile după ce am ajuns în Nairobi, la sfârșitul lui noiembrie, războiul a ajuns la Mogadiscio. Armata lui Siad Barré încă deținea controlul centrului orașului, dar periferia era complet încercuită de către forțele rebele ale clanului Hawiye. Bărbați înarmați se plimbau în camionete, drogați cu *qat,* trăgând înspre orice aveau ei chef și arzând ferme și livezi.

Pentru a-i dezbina pe cei care-i opuneau rezistență, Siad Barré se baza pe ostilitățile dintre clanuri care erau mereu latente în Somalia. Forțele lui pregăteau atacuri asupra clanului Darod ca și când atacatorii erau Hawiye: părăseau locul crimelor pe care le comiteau mânjind sloganе precum „Îi curățăm pe cei din clanul Darod de pe proprietățile Hawiye," și „USC", inițialele uneia dintre milițiile Hawiye. La fel le făceau și celor care erau Hawiye cu slogane precum, „Cei care sunt Hawiye sunt inferiori și merită să dispară".

Aşa că, în timp ce regimul Siad Barré se prăbuşea, trăgea şi ţara după el: lupta pentru a-l înlătura de la putere se transformase într-un adevărat război civil. Hawiye nu mai cerea doar capul lui Siad Barré: membrii lui voiau purificarea etnică. Cei din clanul Darod au fost luaţi prin surprindere. Ei se aşteptau ca Hawiye să se răzbune pe clanul lui Siad Barré, dar nu să atace toate clanurile lui Darod. Mogadiscio a căzut pradă haosului, cu jafuri, crime fără sens şi distrugeri de proprietăţi. Curând, luptătorii s-au infiltrat în cartiere şi au ars casele; copiii au fost lăsaţi în urmă, pentru că părinţii le fugiseră. Oricare persoană din clanul Darod care a putut scăpa a plecat pe jos, cu maşina sau târâş, către Afgoye, Baidoa, Kismayo, pe coastă şi în satele şi oraşele de-a lungul întregului drum către graniţele cu Kenya şi Etiopia.

O parte dintre luptătorii clanului Darod au ripostat şi în aceste confruntări un număr mare dintre ei şi dintre inamici şi-a pierdut viaţa. Armata lui Siad Barré se restrânsese la soldaţii care păzeau palatul prezidenţial. Pe 27 ianuarie 1991, în mijlocul haosului, eu, mama şi Haweya am auzit la postul BBC somalez că Barré scăpase fără să păţească nimic – fugise în Nairobi.

Într-o seară, pe când ascultam nerăbdători la radio în apartamentul nostru din Park Road, s-a auzit o bătaie în uşă. Am fost extrem de surprinsă să-l văd în uşă pe Abdellahi Yasin, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Mahad din Mogadiscio. Împreună cu el mai era şi fiul surorii sale mai mari, un tânăr pe care ni l-a prezentat drept Osman Abdihalin Osman Yusuf Kenaidiid, un strănepot de-al lui Osman, bărbatul care îl învăţase pe tata să citească şi să scrie, şi un stră-strănepot al regelui pe care îl slujise bunicul meu Magan. Am fost pur şi simplu şocaţi. Era o onoare să-l primim pe omul acesta în casa noastră.

Abdellahi şi Osman ne-au spus că Mogadiscio era de-a dreptul paralizat. În zonele pe care Hawiye le controla deja, oameni înarmaţi mergeau din uşă în uşă ridicându-i pe bărbaţii Darod. Mahad părăsise oraşul înaintea lor, îndreptându-se către Bari, care se afla

acum sub controlul deplin al SSDF. Mama aproape că s-a isterizat de frică, iar eu şi Haweya eram extrem de îngrijorate.

Abdellahi şi Osman s-au mutat în sufrageria noastră, dormind pe saltele, timp de două săptămâni. Când Mahad a bătut la uşă, eu, mama şi Haweya am simţit o mare uşurare când l-am văzut. El voia să ajungă în Bari, dar clanul insistase să se întoarcă în siguranţă în Kenya.

Urmase acelaşi traseu ca şi noi şi exact la timp: în ziua ulterioară trecerii lui prin Afgoye, oraşul a căzut în mâinile rebelilor Hawiye.

Mahad era însoţit de către vărul nostru, Warsame, fiul surorii gemene a mamei, şi de către doi dintre fraţii lui Warsame după tată. Acum aveam şase bărbaţi, cu toţii mai mult sau mai puţin membri ai familiei, care dormeau pe saltelele din sufragerie. Urma să sosească fratele mai mare al lui Osman, Mahamuud. Din nou, era o mare onoare pentru noi să-i oferim ospitalitate, dar mama s-a cutremurat de groază când Mahamuud ne-a spus că Mogadiscio căzuse când a părăsit el oraşul. Hawiye asediase palatul lui Siad Barré şi peste tot nu erau decât violuri şi jafuri. Oamenii înarmaţi ai clanului Hawiye îi târau pe copiii şi pe femeile Darod în stradă şi îi omorau, ne povestea el; chiar ardeau casele cu tot cu oameni înăuntru. Apa era pe sfârşite, iar locuitorii erau deja atât de slăbiţi din cauza lipsei de hrană, că nu puteau lupta sau fugi. Mai târziu, am aflat că mătuşa Khadija reuşise să fugă la Kismayo, unde s-a îmbolnăvit. În cele din urmă, am aflat că acolo a şi murit.

Ibado Dhadey Magan, a cărei mamă era Hawiye, a adunat un număr de rude acasă la ea, pentru a-i ţine în siguranţă. Dar cei din clanul Darod începuseră să plece din oraş, cu maşinile sau pe jos, fugind din calea dezastrului. Se îndreptau spre coastă împreună cu cei care fugeau de la fermele arse la sud de Afgoye. Acum erau sute de mii de oameni care plecau. Exodul masiv din Somalia către Kenya, Etiopia şi mai departe începuse.

Mahamuud ne-a spus că-şi părăsise soţia şi copiii în Kismayo şi pe toţi ceilalţi membri ai familiei; ajunsese în portul kenyan

Mombasa înghesuit într-o barcă împreună cu alți refugiați, ca să găsească un loc sigur ca el şi familia lui să poată locui în Nairobi. Acum trebuia să se întoarcă la graniță şi să-i aducă şi pe ei în Nairobi. Calculase că aveau suficient combustibil ca să ajungă cu aproximație până la granița cu Kenya, într-un loc în care se adunau refugiații, cam la o sută şi ceva de kilometri în deşert. Toți îi spuneau Dhobley, Locul Noroios.

În fiecare zi, timp de o săptămână, Mahamuud se ruga de Mahad, care avea act de identitate kenyan în regulă şi vorbea swahili şi engleză, să meargă cu el la graniță să-şi aducă familia. La graniță era un haos total, iar guvernul kenyan încerca să împiedice ca tot mai mulți refugiați să treacă în Kenya; Mahamuud avea nevoie de ajutor.

Dar Mahad amâna. În fiecare zi, îl amâna pe Mahamuud: mâine îşi vor porni către graniță. Cu toții simțeam îngrijorarea lui Mahamuud. În cele din urmă, într-o noapte, la cină, ne-a anunțat că el pleacă, singur, în ziua următoare. N-am mai putut suporta şi am zis:

– Şi eu vorbesc swahili şi engleză, iar eu şi Haweya tocmai am făcut drumul de la graniță încoace, aşa că ştiu ce trebuie făcut. O să merg eu cu tine.

Mama mi-a interzis, unei tinere nu trebuie să i se permită să meargă într-o zonă de război. Dar i-am spus că eu urma să rămân pe partea kenyană: Cât de rău putea să fie? Conversația a durat câteva zile. Fiecare era de partea cuiva. Mahad tot promitea că pleacă, apoi s-a îndreptat către uşă spunând că se duce la moschee şi va rămâne în oraş până noaptea. Era clar că Mahamuud urma să meargă cu mine sau singur.

În cele din urmă, la sfârşitul lui ianuarie, am plecat. Stătusem acasă două luni.

După o noapte sau două petrecute pe drum, am ajuns în oraşul Liboye de la granița kenyană. Mahamuud era atât de emoționat, încât abia putea să mai vorbească. Pe sub cămaşă, avea un săculeț din piele, plin cu dolari americani, pe care voia să-i dea mită, dar eu

eram cea care urma să negocieze cu poliția la postul de control. Nu mai încercasem niciodată până atunci să mituiesc pe cineva; nici măcar nu ştiam cât ar putea să valoreze un dolar, la atâta distanță de capitală.

La graniță, soldații în uniforme verzi erau peste tot, cu mitraliere şi cartuşiere aruncate peste umăr. Am găsit un ofițer din armată care spunea că este comandant. Am inspirat adânc şi i-am spus, în swahili:

– Omul acesta îşi caută familia. Tocmai plecaseră în vacanță în Somalia şi au fost prinşi acolo. Tot ce trebuie să facem este să trecem granița şi să-i luăm.

Ofițerul m-a privit şi m-a întrebat:

– Câte persoane veți aduce?

– O femeie cu patru copilaşi. Doar o femeie, căci copiii sunt atât de mici că nici nu mai trebuie numărați, am răspuns eu.

M-a privit întrebător şi am considerat că acum era timpul să-i dau banii. M-am întors la Mahamuud şi i-am spus:

– Ai vreo cinci sute de şilingi? Încercam şi eu să aproximez. Asta însemna cam cât am fi plătit chiria apartamentului nostru din Nairobi pe o săptămână. Mahamuud mi-a împins o bancnotă în mână şi eu i-am dat-o ofițerului. El a privit-o şi mi-a spus

– Încă două.

I le-am dat şi ne-a spus:

– Duceți-vă.

L-am întrebat pe ofițer care-i era numele. A spus că era „Mwaura" şi că era un nume comun Kikuyu, dar eu nu am crezut că el era un Kikuyu: era prea înalt. I-am spus lui Mahamuud că nu am încredere în omul acela. Nu aveam absolut nici o garanție. Chiar dacă-i găseam pe soția şi pe copiii lui Mahamuud, nu puteam fi siguri că l-am mai găsi pe ofițerul acela din nou sau că ne-ar lăsa să ne întoarcem cu toții în Kenya. Nu primisem în schimb nici o bucată de hârtie sau măcar o strângere de mână. Nu aveam decât numele lui dubios, Mwaura, şi limba swahili pe care o puteam vorbi eu, dar nu aveam de ales.

Ne-am îndreptat către zona de graniță singuri, coborând un deal golaș. Era o scenă de o disperare cumplită, cu corturi de refugiați și acoperișuri din zdrențe, care se întindeau cât vedeai cu ochii. Părea că toată populația din Somalia făcuse tabără aici. Undeva, dincolo de zona aceasta tristă, era localitatea Dhobley, ridicată de refugiați; și undeva în Dhobley Mahamuud spera să-și găsească soția și copiii.

Era foarte mult praf și nici măcar un copac, nici un pic de umbră. Agenția pentru refugiați a Națiunilor Unite își instalase tabăra pe partea kenyană a graniței, la poalele dealului. Zeci de pânze de prelată de un albastru luminos stăteau ciorchine lângă un cort mare, bine întins, unde oamenii așteptau la rând pentru a se înregistra. Am trecut pe lângă un centru de acordare a primului ajutor – care era chiar un loc unde puteai să raportezi că cineva a murit – în jurul căruia se aflau mii și mii de corturi.

Cu cât mergeam mai departe, cu atât corturile deveneau mai sărăcăcioase. La început, aproape toate erau din prelată albastră, întinsă pe ramuri de copaci, cu familii întregi adăpostindu-se sub ele. Puțin mai departe, prelata se termina, și ramurile subțiri se aplecau spre pământ, cu cârpe aranjate peste ele, cu șaluri sau bluze ale femeilor, astfel încât copiii să poată sta la umbră. Corturile erau îngrămădite lângă mici ochiuri de apă în nisip, unele nefiind altceva decât niște bălțoace pline cu noroi. Mirosul ploii recente se simțea încă în aer, dar bălțile se evaporau deja în căldura soarelui.

Am continuat să mergem până am ajuns într-o zonă de parcare unde se aflau niște camionete și câteva mașini Land Cruiser. Toți cei de aici erau din clanul Darod – Macherten sau Marehan ori Wersengeli sau Ogaden, dar toți cunoscuți generic drept Darod –, așa că ne simțeam în largul nostru printre ei. Deși exista tensiune între subclanuri, aici nu avea să aibă loc vreun masacru. Mahamuud a explicat că trebuia să mergem cu o mașină până la Dhobley, care era la optsprezece kilometri distanță. A negociat puțin prețul și a găsit un șofer Macherten care a fost de acord să ne ducă, dar trebuia să-l așteptăm să-și umple mașina cu mai mulți pasageri.

Era cam patru după-amiaza când am ajuns la Dhobley. Erau oameni cât vedeai cu ochii. Sub fiecare ramură mai înaltă de copac cu țepi se cuibărise o familie, majoritatea pe rogojini, iar câțiva chiar pe nisipul albicios şi uscat. Unii aveau corturi, dar acestea erau chiar mai sărăcăcioase şi mai decrepite decât cele de lângă graniță; erau făcute din haine, ramuri şi zdrențe.

După ce am coborât din maşină, am trecut pe lângă doi bărbați care se certau pentru o ulcică de apă. Unul dintre ei îşi pierduse cumpătul şi a scos o armă, iar mie mi s-a făcut inima cât un purice. Deodată, toți oamenii din jurul nostru aveau arme: pistoale şi puşti. Ochii mi-au căzut pe nişte gloanțe trase în pământ. Trei sau patru bărbați mai în vârstă s-au îndreptat cu mâinile goale către cel cu arma şi au spus: „Ia apa, du-te," şi i-au dat-o. Omul s-a aşezat pe nisip, şi-a pus mâinile pe cap şi a început să plângă. Avea hainele rupte; degetele de la picioare îi ieşeau din pantofii foarte jerpeliți; părea distrus.

Bărbații mai în vârstă au încercat să-i ia arma, dar n-au reuşit să-l facă să-i dea drumul. I-au mai dat o cutie cu apă. Toată lumea dorea din răsputeri ca situația să rămână calmă – brusc toți deveniseră experți în prevenirea conflictelor. M-am apropiat uşor de Mahamuud şi i-am spus:

– Oamenii ăştia sunt periculoşi.

El m-a privit şi mi-a zis:

– Sunt însetați şi înfometați. Sunt pe drum de multă vreme. Nu mai au nimic de pierdut. Se simt de parcă ar fi murit deja.

Avea dreptate. Toți oamenii din jurul nostru arătau ca nişte stafii. Erau slăbănogi. Îşi părăsiseră casele de săptămâni întregi şi pierduseră totul pe drum. Copiii le muriseră; aproape fiecare mamă ținea în brațe prunci în agonie. Fuseseră atacați de către bandiți şi traversaseră tot felul de câmpuri de bătălie. Când mă uitam în ochii lor, mă simțeam dezorientată. Arătau de parcă fuseseră în iad şi se întorseseră de acolo.

Mă simțeam complet neputincioasă. Venisem să-l ajut pe un om să-şi găsească familia, şi în jurul meu era o mare de oameni

disperați. Printre ei eram singura care părea odihnită şi bine hrănită. Păream mai degrabă ca ultima speranță pentru fiecare femeie, fiecare familie de sub fiecare copac. Mulți veneau la mine şi cerşeau.

– Vreți să vorbiți cu ofițerii de la graniță, mă puteți lua şi pe mine acolo? Am familie. Iar eu trebuia să spun:

– Nu, nu pot, nu pot face nimic. Eram acolo cu Mahamuud, şi el nu avea decât un scop, acela de a-şi găsi familia.

Ne împingeam, întrebam pe toată lumea dacă nu văzuseră o femeie pe nume Si'eedo Mahmud Osman Yusuf Kenaidiid; soția lui Mahamuud îi era şi verişoară, aşa că aveau aceleaşi nume ale bunicilor. Pe măsură ce înaintam, oamenii ne întrebau şi ei numele şi era normal să răspund cu versiunea cea lungă:

– Sunt Ayaan Hirsi Magan Isse. Era ca o adunare masivă de clanuri: numele tău era cartea ta de identitate.

Cineva a spus:

– Sub copacul acela, acolo, sunt unii care se numesc Jama Magan, şi când am înaintat i-am văzut: Ainanshie şi Aflao, Amran şi Idil, din Mogadiscio. Când îi întâlnisem ultima dată – în ziua în care am părăsit Mogadiscio, cu vreo zece săptămâni în urmă –, erau oameni bogați, cu mâini şi picioare grase şi puternice. Acum erau nişte siluete costelive în haine care atârnau pe ei şi care păreau imense pe trupurile lor numai piele şi os. Chipurile lor îmi păreau familiare, dar nu mai erau aceiaşi oameni. Erau atât de slabi! Era şi Abdiwahab cu ei, un alt văr de-al doilea de-al meu, care lucra în cafeneaua lui Aflao. El fusese gras şi înalt: acum era ca un schelet şi părea şi mai înalt. Ochii îi ieşeau din orbite, iar obrajii i se trăseseră atât de mult încât capul lui semăna cu un craniu, cu pielea care parcă nu-i ajungea pentru a fi întinsă peste oase. Era ca şi când mă uitam la un zombie.

S-au apropiat de mine, m-au îmbrățişat şi au început să plângă, iar cele două fete, Amran şi Idil, au început să mă implore:

– Te rugăm, nu ne lăsa aici, ia-ne cu tine, dar eu ştiam că nu aveam cum să fac asta.

Nu aveam nişte bani ai mei. Mahamuud nu avea decât pentru familia lui. Îi spusesem ofiţerului de la graniţă că trebuia să salvăm doar o femeie şi noi n-o găsiserăm nici pe ea. Tot ce am putut să fac a fost să le spun că aveam să mă întorc la Nairobi şi să strâng bani ca Mahad să se întoarcă la graniţă şi să-i salveze cumva.

Au început să plângă cu disperare. Amran şi Idil nu aveau decât şaptesprezece, respectiv optsprezece ani.

– Eşti aici, cu bărbatul acesta ca să-i salvezi familia, iar noi suntem familia ta, dar nu ne salvezi – am crezut că ai venit pentru noi, mi-au zis ele. Erau isterice. Haweya spusese odată despre Amran şi Idil că arătau ca nişte butoaie de grase; acum erau malnutrite, înspăimântate şi disperate.

Soţia lui Aflao pierduse sarcina pe drum, iar Ainanshie trebuise să-şi lase soţia şi pe micuţi în urmă, în Mogadiscio, pentru că ea era Hawiye, din clanul adversarului şi ar fi fost ucisă pe drum de către alţi refugiaţi Darod. Ainanshie mi-a povestit că luptase alături de cei din clanul Darod împotriva celor din Hawiye în Mogadiscio şi că omorâse oameni. Zicea el că se bucura că a făcut asta, pentru că s-a răzbunat pentru tot măcelul.

– Era un bărbat cu un cuţit. L-am împuşcat şi i-am tăiat beregata de la o ureche la cealaltă, a rostit el cu o urmă de satisfacţie.

Am început să tremur – toată situaţia devenise imposibilă, era un fel de oroare halucinantă. Îmi amintesc că mă gândeam: Acesta este iadul: acesta e începutul, prima poartă a iadului".

Mahamuud mă presa să merg mai departe ca să-şi poată găsi familia înainte de lăsarea nopţii. Le-am promis că mă întorc în drumul nostru înapoi către graniţă şi m-am despărţit cu durere de Ainanshie şi de familia lui. Am mers mai departe, întrebând sub fiecare copac. Sub cei mai înalţi arbori erau familiile cu bărbaţi înarmaţi. Femeile care erau singure încercau să-şi adăpostească pruncii sub boscheţi, care erau mai mult nişte tufe pipernicite. Mahamuud a întâlnit oameni pe care îi cunoştea – parteneri de afaceri, vecini – care îi tot spuneau:

– Mai departe, mai în urmă. Sunt acolo, în urmă.

Mahamuud a zărit-o pe Fadumo, soția fratelui lui mai mare, Mahamed. Fadumo era şi sora soției lui Mahamuud. L-a înşfăcat pe Mahamuud de braț ca şi când nu avea de gând să-i mai dea drumul. Soțul ei a venit alergând desculț. Încă avea mustață şi sprâncene stufoase, dar în rest parcă intrase la apă. Arăta ca un cadavru care alerga. Mahamed şi Fadumo aveau cu ei patru copii care priveau în sus către mine de parcă un înger se pogorâse la ei din rai.

Mahamed ne-a spus că soția lui Mahamuud era puțin mai departe şi că erau bine copiii. A înşfăcat brațul fratelui lui şi am început să mergem. Soția lui Mahamuud l-a zărit de departe şi a început să alerge ca să-l întâmpine. Când s-a aruncat în brațele lui, a început să suspine.

Era pentru prima dată când vedeam un cuplu somalez care-şi arăta afecțiunea unul față de celălalt în felul acesta. Se țineau agățați unul de celălalt şi-şi atingeau fețele, plângând şi fără să se poată dezlipi. Copiii au venit şi ei alergând şi s-au agățat de ei doi – a fost un moment plin de lacrimi şi de bucurie care era foarte intim, iar eu şi Mahamed ne-am întors cu spatele, din respect.

Încă ținând brațul lui Mahamuud, soția sa, Si'eedo, ne-a dus sub copacul unde se instalaseră. Acolo era şi sora mai mică a lui Mahamuud, Marian, şi cei doi copii ai săi. Fiica de trei ani a lui Marian era cel mai frumos copil pe care-l văzusem vreodată. Dar când m-am uitat la bebeluşul lui Marian, arăta ca şi când nu mai era o ființă – nu mai era decât o formă umană minusculă, încrețită, în vârstă de câteva zile, care se agăța de sânul uscat al mamei sale înfometate. Un copil malnutrit are nişte proporții fizice groaznice, cu capul care pare mai mare decât restul corpului. Credeam că este cel mai groaznic lucru pe care-l puteam vedea.

În acelaşi timp, am văzut în copil o zvâcnire bruscă de viață. Era una stinsă, dar exista. I-am spus lui Marian:

– Trebuie să-l salvăm pe copilaşul ăsta. E încă în viață… trebuie să-l trecem peste graniță. S-a uitat la mine şi a spus:

– Allah mi-a dat copilaşul ăsta şi, dacă El doreşte, o să mi-l ia înapoi. Era o adeptă a Fraților şi părea complet pasivă. Simțea

că Allah o punea la încercare; trebuia să accepte dacă pruncul va muri, dacă Allah voia ca asta să se întâmple. A da dovadă de şi mai multă amărăciune sau disperare însemna să pici testul credinţei. De fapt, toată lumea părea să aştepte cu răbdare sfârşitul acestui copilaş în poala mamei sale. Şi de ce nu – până la urmă, şi alţi copii mureau. Copilul cel mai mic al lui Mahamuud, care avea cam un an şi jumătate, era şi el bolnav; funduleţul lui era moleşit şi încreţit din cauza deshidratării.

– Mâine trebuie să plecăm. Trebuie să salvăm copilaşul acesta, am spus.

Toată lumea credea că eram sentimentală, impresionabilă, că acesta era felul meu de reacţiona faţă de moarte şi de ororile care erau în jurul nostru. Poate că aşa era. Nu exista nici o şansă ca acest copil să trăiască. Am fiert apă pentru ceai, apoi am răcit o parte din apă şi i-am întins un pahar lui Marian ca să-i dea copilului. Când l-a ridicat la buzele copilului, au început să se mişte.

În noaptea aceea, am dormit pe rogojini şi pe hainele întinse pe nisip, unul lângă celălalt. Si'eedo a gătit un fel de fiertură apoasă, cu apă murdară. Nu avea pic de substanţe nutritive şi nici un pic de sare. Apoi am adormit acolo unde mâncaserăm, înfăşuraţi în şaluri. Într-un mod ciudat, era confortabil; nisipul era moale, iar vântul mirosea a Mogadiscio. Dar toţi aveau scabie şi păduchi şi m-au avertizat că o să iau şi eu. Se vedea cum umblă păduchii pe gâtul copiilor, iar eu mă aflam acolo, cu rucsacul meu sport, cu pasta şi periuţa de dinţi şi cu o pereche de chiloţi de schimb şi haine curate. Era ceva suprarealist.

În ziua următoare, pe când ne făceam bagajele, am hotărât să mă duc până la copacul unde se stabiliseră Aflao şi Ainanshie şi familia lor. În timp ce mă îndreptam într-acolo, toţi mă întrebau cine eram. Eu le răspundeam:

– Sunt fiica lui Hirsi Magan şi toţi mă întrebau:

– Care soţie?

Iar eu spuneam:

– Soţia Dhulbahante, Asha Artan.

Îmi spuneau să merg sub alt copac, unde găseam o altă verişoară, pe care n-o mai întâlnisem niciodată: Zainab Muhammad Artan, soră doar după un părinte cu Mahmud, cu care mă căsătorisem în Mogadiscio doar cu trei luni în urmă. Când am auzit cine era, am tresărit. Mă simţeam ca şi când viaţa aceea ar fi fost cu ani-lumină în urmă.

Zainab mi-a spus că ea plecase din Mogadiscio pe drumul care ducea către coastă, spre Kismayo. Când luptătorii Hawiye au atacat Kismayo, ea şi soţul ei au plecat în grabă şi au trebuit să ia şi copiii altei femei cu ei – doi băieţi care se jucau cu copiii lui Zainab când apăruseră atacatorii şi ai căror părinţi acum nu aveau nici o idee unde le erau copiii.

A arătat către ei. I-am recunoscut. Erau Ahmed şi Aidarus, mezinii surorii mai mici a mamei. Aveau cinci şi şapte ani. Unul dintre băieţi a început să alerge către noi, m-a prins de mână şi a privit în sus, către mine. Nici măcar nu m-au rugat – nu trebuia să o facă. Trebuia să-i iau. Copiii ăştia erau ai mei – erau responsabilitatea mea.

I-am dus pe băieţi la Mahamuud şi i-am spus povestea, iar el doar a dat din cap. Şi el ştia că trebuie să-i luăm.

Trebuia să ne întoarcem la graniţa cu Kenya cât mai repede posibil, înainte ca ofiţerul nostru, domnul Mwaura, să uite de noi. Am privit în jur. Îi spusesem că ne vom întoarce cu o femeie şi cu patru copilaşi, iar acum îl mai aveam şi pe fratele lui Mahamuud cu familia sa, pe sora lui şi pe cei doi copii ai ei împreună cu cei doi micuţi veri ai mei. Pe deasupra, amândouă soţiile aveau cu ele rude de sex feminin. Aşadar, acum eram însoţiţi de un bărbat, cinci femei şi doisprezece copii. În loc să fim un grup de şapte persoane, eram acum o mulţime de douăzeci de suflete.

Trebuia să încercăm să o scoatem la capăt, chiar dacă ştiam că nu aveam suficienţi bani să-i trecem pe toţi în Kenya. Muhamuud a plătit o camionetă să ne ducă pe toţi înapoi la parcarea de lângă graniţă. Îl storseseră de toţi banii somalezi pe care-i avea. Nu-i mai rămăseseră decât dolarii americani, iar dacă îi arăta aici, cu

toate armele din jurul nostru, ar fi fost ucis. Când am coborât din camionetă, eram pe tărâmul nimănui, între cele două țări. Era o mare de oameni între noi şi albia râului unde Înalta Comisie pentru Refugiați a Națiunilor Unite îşi instalase cortul, chiar mai mulți decât cu o zi înainte. Ne-am aşezat în soare şi am aşteptat ca Mahamuud să aranjeze lucrurile.

Era târziu când Mahamuud s-a întors la noi însoțit de patru bărbați care l-au aruncat pe nisip, lângă rogojina noastră. Fusese muşcat de un scorpion şi aproape că era paralizat de durere. L-am întins pe pe o pânză *guntino* şi am încercat să-l ajutăm să se simtă confortabil; nu mai era nimic de făcut. Piciorul îi era umflat şi negru.

Acum depindea de mine să ne întoarcem în Kenya, să vorbesc cu gărzile de la graniță şi să încerc să găsesc ceva de mâncare pentru noi toți cât timp aşteptam aici, pe partea somaleză ca Mahamuud să-şi revină suficient cât să se poată mişca. Dacă era să moară – ceea ce se putea întâmpla de la o înțepătură de scorpion –, situația noastră avea să fie şi mai disperată.

Gărzile mi-au permis să intru în Liboye cu cartea mea de identitate şi am reuşit să cumpăr nişte lapte; bunica spunea mereu că laptele de cămilă e bun împotriva veninului de scorpion, dar nu am găsit decât lapte de vacă. Am păstrat un pic pentru copilaş, deşi ceilalți mormăiau că era pur şi simplu risipă, şi i-am dat şi lui Marian puțin ca să înceapă să aibă lapte. Dar când i-am cerut să-i dea copilului un nume, a refuzat; nu voia să se ataşeze de copil, pentru că se obişnuise cu gândul că va muri.

Am aşteptat zile întregi în zona aceea fără pic de umbră şi plină de prelate şi oameni disperați. Mahamuud începuse să aibă febră. Când ploua, adunam apă dintr-un vas adânc care era îmbrăcat în alge. Zdrobeam făină de porumb în apă şi îi dădeam puțină copilului.

Toți copiii plângeau în acelaşi timp, era o văicăreală continuă. Cel mai mic dintre verii mei avea un fel de infecție respiratorie. Toți aveau diaree. Copilul era atât de mic, de slab şi de vulnerabil, încât îmi era prea teamă să-l țin în brațe. Marian ținea copilul strâns la piept, înfăşurat în scutece.

Națiunile Unite începuseră să distribuie alimente; de fapt, împărțeau porții celor care pretindeau că erau lideri de clan, şi aceştia fie păstrau proviziile pentru familiile lor, fie le vindeau. Puteai să primeşti porții doar dacă te înregistrai la cortul principal, dar sute de oameni stăteau la rând acolo. Era şi un bazin cu apă, eu n-am reuşit niciodată să mă apropii de el: apa era produsul cel mai greu de găsit dintre toate şi în mod constant oamenii se băteau pentru apă. Peste tot în jurul nostru mureau oameni. Națiunile Unite au angajat gărzi kenyene şi somaleze ca să ajute la îngroparea cadavrelor.

Locul era plin de scorpioni şi şerpi, de tot felul de reptile şi nu aveam nici cea mai mică idee care dintre ele era periculoasă. Încercam cu disperare să-mi amintesc ce-mi spunea bunica în timp ce încercam să-mi dau seama şi ce trebuia să fac ca să rămânem în viață. Toți ceilalți deveniseră atât de pasivi; era ca şi când împietriseră şi pur şi simplu aşteptau să moară. Oriunde mă duceam, oamenii mă priveau de parcă aş fi putut să-i salvez cumva. Încălțată cu pantofi, cu periuța de dinți, tot venind şi plecând la graniță să cumpăr făină de porumb şi banane, păream un fel de emisar din altă lume – lumea unei vieți normale, care încă mai exista undeva.

Într-o dimineață, când am plecat să aduc apă împreună cu toată îmbulzeala aceea de femei, am auzit că o femeie fusese atacată noaptea. Venise singură şi era dintr-un subclan mic; nu avea nici un bărbat care să o protejeze. Soldații kenyeni o scoseseră din coliba ei noaptea şi o violaseră.

M-am dus să o văd în zdrențele ei insuficiente: era toată numai răni. Avea fața umflată şi acoperită de sânge uscat, hainele îi erau rupte şi avea semne peste tot pe picioare. Tremura în netire. Am atins-o pe mână şi am întrebat-o dacă puteam să o ajut cumva, dar nu a spus nimic. Tot ce putea să spună era *Ya'Allah, Ya'Allah.* „Allah, ai milă de mine."

M-am dus să-i aduc mai multă apă, iar cei din jurul meu îmi şopteau:

– Nu trebuie să fii văzută cu femeia aceea. Este impură. Oamenii vor spune că şi tu eşti al fel.

Tot ce vedeam eu era o ființă umană care fusese abuzată, care era gata să moară, dar pentru ei, era o paria.

Ştiam că va muri curând. Am mers tot drumul acela până la cortul UNHCR şi am găsit o femeie din Sri Lanka căreia i-am povestit, în engleză, că era acolo o femeie singură care fusese violată. I-am explicat că somalezii o lăsau să moară. A venit în cort cu nişte gărzi şi au luat-o. I-am povestit lui Mahamuud şi celorlalți despre asta şi au zis:

– Sigur că nu este vina femeii, dar ştii că sunt atât de multe probleme. Nu poți să-i salvezi pe toți.

Ştiam, dar puteam să avem grijă unii de alții. Peste două zile, am auzit din nou despre o femeie care fusese violată. Începuse să devină ceva frecvent. Soldații kenyeni veneau noaptea să le răpească pe femeile somaleze care erau singure, fără protectori. Apoi, toate aceste femei urmau să fie lăsate să moară.

Asta voia bunica să spună când m-a avertizat: dacă eşti o femeie somaleză singură, eşti ca o bucată de seu de oaie în soare. Furnicile şi insectele se târăsc peste tine şi nu te poți mişca sau ascunde; vei fi mâncată sau topită până nu va mai rămâne nimic din tine, decât o urmă de grăsime. Şi mereu ne avertiza că, dacă s-ar fi întâmplat aşa ceva, ar fi fost din vina noastră.

Era groaznic. Toți din tabăra aceea îşi spuneau musulmani şi cu toate acestea nimeni nu le ajuta pe aceste femei în numele lui Allah. Toți se rugau, dar nimeni nu arăta compasiune.

Febra lui Mahamuud începuse deja să scadă când Mahad a sosit în acest tărâm al nimănui, direct din Nairobi. Avea şilingi kenyeni la el; strânsese bani de la cei din clanul Osman Mahamud pentru a veni şi a salva cât de mulți oameni ar fi putut. I-am spus lui Mahad că trebuia să meargă la Dhobley să salveze familia lui Aflao şi Ainanshie şi a promis că o va face.

Fratele meu se purta acum ca şi când era comandant-şef, deşi mie mi se părea că apăruse exact după ce trecuse lupta. Îşi exprima cu voce tare îngrijorarea legată de soarta mea în acest loc îngrozitor.

Mi-a ordonat să merg direct la Nairobi cu soția şi copiii lui Mahamuud; zicea că se va întoarce el să ia familia lui Mahamed şi pe Marian cu cei doi copii ai săi. Dar eu îl ştiam pe Mahad: intențiile lui aveau un mod de a nu corespunde realității. Aşa că i-am spus că o să rămân. Nu puteam lăsa aceste două familii, mai ales pe copilaşul fără nume.

Mahad a plecat la Dhobley. După două zile, s-a întors cu Ainanshie şi Aflao şi cu toți ceilalți, Mahamuud, în cele din urmă, s-a putut ridica. Îi trecuse febra. Toți erau încă în viață, chiar şi copilaşul. Banii pe care trebuia să-i folosim drept mită şi pentru transport se diminuaseră considerabil – căci cumpărasem hrană din satul de la granița kenyană –, iar oamenii care erau stabiliți în jurul nostru începuseră să privească la proviziile noastre tot mai înfometați. Acum, că Mahamuud se înzdrăvenise suficient ca să se țină pe picioare, venise vremea să încercăm să trecem granița.

Acum eram eu şi Mahad, Mahamuud şi familia lui, familia lui Mahamed, familia lui Aflao şi Ainanshie, Marian, copilul şi bebelușul ei şi cei doi veri ai mei: cincisprezece adulți şi şaisprezece copii.

Am hotărât să ne separăm. Mahad urma să aştepte timp de o zi sau poate mai mult cu familia lui Aflao şi Ainanshie. Eu plecam atunci, cu Mahamuud, cu doi bărbați, cu trei femei, cu cele două fete care călătoreau împreună cu ele şi cu doisprezece copii foarte mici.

Mai întâi, trebuia să-l găsim pe Mwaura şi să renegociem. Am mers cu Mahamuud de-a lungul cărării către Liboye. De fiecare dată când soldații ne opreau şi ne întrebau, le vorbeam în swahili. În cele din urmă, am dat de Mwaura într-un loc unde sute de refugiați se îngrămădeau şi încercau să negocieze cu cetățeni kenyeni cu camionete şi autobuze. Mwaura s-a uita la mine şi a spus:

– Aa, fata care vorbeşte swahili.

Era mai prietenos acum. L-am mituit cu alte câteva mii de şilingi ca să ne lase pe toți să trecem. Devenise o tranzacție uşoară, ca între adulți, față în față. Nu era un om rău, iar mai târziu mi-am dat seama că l-am plătit cu mult prea mult. Mahad făcuse acelaşi drum în urma noastră cu mult mai puțini bani.

Dar după asta i-a luat câteva zile lui Mahamuud să negocieze transportul nostru de la graniță. De fiecare dată, venea hârşâit înapoi la noi, care îl aşteptam pe partea somaleză a graniței, şi ne spunea:

– Poate mâine.

Eram pur şi simplu prea mulți, şi prețul era prea mare. Toți somalezii care încă mai aveau bani, ca şi noi, mituiau poliția şi ofereau sume imense oricui îi putea duce cu o maşină mai aproape de Nairobi. În cele din urmă, Mahamuud ne-a spus că ajunsese la o înțelegere. Găsise un şofer de autobuz care urma să ne ia, dar fusese de acord să-i dăm aproape toți banii care ne rămăseseră.

Autobuzul ne-a dus într-un loc de la poalele dealului Garissa, unde ne-am petrecut noaptea. Apoi am luat un alt autobuz către Garissa şi încă unul către Nairobi. La momentul acesta, copiii nici măcar nu mai plângeau, erau aproape inerți.

Am intrat în casă la mama la 10.30 dimineața, la sfârşitul lui februarie 1992. Fusesem plecată timp de trei săptămâni. Îşi făcuse atâtea griji pentru noi încât şi ea părea slabă şi obosită. A împietrit când m-a văzut intrând, murdară şi cu păduchii mişunând, împreună cu o mulțime imensă de oameni înfometați.

Am mâncat şi am băut apă curată; apoi, înainte ca măcar să ne spălăm, am luat-o pe Marian cu mine într-un taxi şi i-am spus şoferului să ne ducă la spitalul din Nairobi. Nu mai aveam bani şi ştiam că spitalul acela este scump; acolo fusesem operată după ce *ma'alim* mi-a spart capul. Dar mai ştiam şi că acolo întâi ne-ar fi ajutat şi apoi am fi putut plăti. Salvarea vieții acelui copil devenise singurul lucru care mai conta pentru mine.

La recepție, am strigat:

– Copilul acesta va muri.

Ochii asistentei s-au mărit de groază. L-a luat şi i-a făcut o injecție în braț, apoi, foarte încet, acea formă minusculă părea să se destindă treptat. După o vreme, a deschis ochii.

Asistenta a spus:

– Copilul va trăi, şi ne-a spus să ne ocupăm de factură la biroul contabil.

Am întrebat cine era directorul, l-am găsit şi i-am relatat acestui doctor indian de vârstă mijlocie toată povestea. I-am spus că nu am cu ce să-i plătesc factura. A luat-o şi a rupt-o şi m-a asigurat că nu avea nici o importanţă. Mi-a spus cum să am grijă de copil, unde găsim săruri pentru hidratare şi apoi am luat un taxi spre casă.

Mama a plătit pentru taxi şi m-a privit cu ochii ei rotunzi, plini de respect:

– Bravo! a spus ea.

Era un compliment rar.

În următoarele zile, copilul a început să se îngraşe, denenind dintr-o arătare desprinsă parcă dintr-un film de groază, un copil adevărat, îngrijit, plin de viaţă. Într-o seară, la cină, am spus:

– Acum trebuie să-i dăm acestui copil un nume.

Trebuie să fi avut şase săptămâni atunci. Chiar când am rostit asta, s-a auzit o bătaie în uşă şi a sosit încă un refugiat, fratele mai mic, de optsprezece ani al lui Osman, Mahamuud şi Mahamed. Numele lui era Abbas Abdihalin:

– Să poarte numele meu, după marele Abbas! a strigat el. Aşa că bebeluşului i-am pus numele Abbas. Probabil că acum este adolescent.

Micuţul Abbas era preferatul tuturor. Un copil fără tată şi fără viitor… un copil care ar fi putut muri atât de uşor, dar, prin graţia lui Allah… devenise nepreţuit, plin de viaţă, alintat şi protejat de noi toţi. Casa era plină şi toţi jubilau numai la gândul că trăiau. Cei doi veri pe care îi adusesem cu mine deveniseră copiii mamei mele. Era bună cu ei şi lor le gătea separat. Mama a fost ciudat de fericită pentru o vreme cu tot acest trib imens în jurul ei. Venise Ramadanul – vremea familiilor –, şi apartamentul nostru părea locul de întâlnire al clanului Osman Mahamud.

Oamenii începuseră să ne trimită bani de peste hotare. Somalezi care trăiau peste tot în lume, în Canada, Europa, ne trimiteau bani prin *hawala,* un sistem somalez genial de inventiv. Mergeai să vezi

pe cineva la Toronto, Stokholm sau Kuala Lumpur. Îi dădeai bani gheață. Persoana suna la un magazin dintr-un cartier somalez din Nairobi sau din Birmingham, sau de oriunde altundeva şi aranja ca prietenul să ridice banii. Exista şi un comision, dar nu era nevoie de hârtii şi birocrație. Toată treaba necesita câteva telefoane şi doar o zi sau două; se baza în întregime pe încrederea din interiorul clanului sau a Fraților Musulmani, care conducea cel mai ieftin şi cel mai de încredere sistem dintre toate.

Acelaşi lucru se întâmpla şi familiilor somaleze care adăposteau refugiați peste tot în Kenya: veneau bani de la clanuri.

Dar, chiar dacă aveam destui bani pentru mâncare, apartamentul tot era ca o casă de nebuni. Numai zgomotul în sine te înnebunea. Abia se putea menține ordinea de către bărbații care oricum erau plecați toată ziua. Scabia şi păduchii ne înnebuneau, de asemenea – în special scabia. Am cumpărat cutii întregi de loțiune de la farmacie, dar loțiunea funcționază dacă o foloseşte toată lumea în acelaşi timp şi se spală absolut totul; în apartamentul nostru oamenii mereu uitau sau pur şi simplu nu se deranjau să se spele şi mulți alții soseau întruna. La un moment, cred că eram treizeci şi cinci sau patruzeci. Ne reinfestam în mod constant; era ca o ciumă.

Într-o după-amiază, Mahad a venit acasă cu doi bărbați Hawiye pe care îi cunoscuse în Mogadiscio, prieteni de-ai săi, care nu aveau unde să se ducă. Nu-i putea lăsa pe stradă în Nairobi, dar apartamentul nostru era plin de persoane din clanul Darod – plin până la refuz cu bărbați Darod care îi înjurau pe măcelarii Hawiye din zori până noaptea. Mahad a intrat în casă, s-a aşezat chiar în uşă şi i-a prezentat pe aceşti doi bărbați. A explicat că nu aveau unde să meargă şi nimic ce să-şi reproşeze şi le-a spus tuturor:

– Nu vom spune nimic rău despre Hawiye.

Toți au înghețat de surprindere, dar i-au respectat dorința. Bărbații au rămas o săptămână.

Într-o dimineață de martie, am primit o scrisoare în engleză de la o femeie din Finlanda. Zicea că e îndrăgostită de Mahmud Muhammad Artan şi pusese în plic şi o poză cu ea fotografiată

cu el. El stătea în picioare, era înalt şi frumos, într-o cămaşă albă, cu braţul petrecut în jurul taliei unei femei albe blonde, iar în fundal se zărea marea albastră. Fata din Finlanda scria că Mahmud avea o fotografie înrămată cu noi doi, dar că-i spusese că eram verişoara lui. Eram eu doar o verişoară? Mă întreba ea în scrisoare. Căci fata aceasta finlandeză intenţiona să se mărite cu Mahmud.

Era ca un dar. Aproape că uitasem de Mahmud, iar acum, această femeie din Finlanda propunea să mi-l ia de pe cap. I-am răspuns politicos. Sigur că eram verişoara lui Mahmud, am scris eu, şi, desigur, nu aveam cum să fiu soţia lui: asta ar fi fost incest. Dacă insista că am fi putut fi căsătoriţi în vreun fel, însemna că nu făcea decât să o tachineze. Apoi am împăturit scrisoarea şi fotografia, simţindu-mă atât de înţeleaptă şi matură pentru cât de frumos îmi rezolvasem problemele personale.

CAPITOLUL 9

Abeh

În aprilie 1991, tatăl meu a venit în Nairobi. Frații Abdihalin au dat buzna cu vestea într-o noapte, după cina de Ramadan. Ne-au spus că fuseseră acasă la Farah Gouré şi auziseră că tata era în Nairobi. Am sărit în sus, țipând de emoție şi am început să țopăi de bucurie prin toată casa. Haweya era şi ea fericită. Mahad era cam tăcut, iar mama avea o expresie mirată pe chip, nevenindu-i să creadă cât de iertători eram.

– Mamă, o să-l caut pe Abeh şi o să-l aduc acasă, i-am spus.

– Nici să nu te gândeşti. Nu poate sta aici.

– Vom vorbi mai târziu despre asta, am replicat ignorându-i complet emoțiile legate de acest subiect. Nu a făcut o scenă, pentru că nu se cuvenea. Unei mame nu-i e permis să-şi țină copiii departe de tatăl lor: noi eram ai lui.

Eu şi Haweya ne-am pus şalurile şi am plecat acasă la Farah Gouré, care era, de asemenea, asaltată de refugiați, oameni care dormeau pe jos. Am mers din cameră în cameră până am găsit-o pe Fadumo şi am întrebat-o:

– Unde este Abeh?

A zâmbit ca şi când ar fi ieşit soarele. Era în Nairobi, ne-a spus ea. Toți erau la moschee pentru *Taraweh;* urmau să se întoarcă

acasă mai târziu. Fadumo avea lacrimi în ochi, atât era de fericită pentru noi, dar spunea că trebuie să înțelegem că toată lumea era nerăbdătoare să petreacă un timp cu tata. Ajunsese ieri şi toți aceşti oameni aşteptau să-l vadă. Cu toate acestea, noi aveam dreptul să-l vedem – noi eram cele mai importante.

Ne-am aşezat şi am aşteptat, când, deodată, în uşă a apărut tata. Am alergat şi am sărit înspre el, la fel cum am făcut când a ajuns la Mecca, cu ani de zile în urmă, chiar dacă acum eram aproape de două ori mai înalte. L-am tras jos pe podea, iar el râdea şi spunea:

– Fiicele mele, fiicele mele, copiii mei! şi ne strângea în braţe. Ne-a privit şi a adăugat: Sunteți femei în toată firea acum, dar, totuşi, arătați exact la fel. Era atâta afecțiune în ochii lui!

Fadumo ne-a invitat să ne aşezăm în sufragerie, dar noi voiam să-l luăm pe tata cu noi acasă. Abeh s-a ridicat, i-a zâmbit şi a spus:

– Există momente în care trebuie să pleci şi momente în care trebuie să rămâi.

Părul i se înspicase, era mai bătrân, dar totuşi exact aceeaşi persoană. Chiar şi mirosul îi era acelaşi; mi-am pus capul la gâtul lui şi am continuat să-i zâmbesc până când şi-a scos şalul şi mi l-a dat mie. Eram fericiți şi toată lumea în jurul nostru strălucea – printre toate crimele şi haosul, şi refugiații, printre boli şi atâta pierdere, exista această bucurie. Erau atât de bucuroşi pentru noi!:

– Du-te cu copiii, l-au îndemnat.

Aşa că l-am luat pe Abeh acasă la noi şi cineva ne-a condus cu maşina.

Acolo, în întuneric, pe strada din faţa casei, stăteau mama şi Mahad. Mi-am dat seama că mama nu dorise să-l salute pe tata de față cu toată lumea; ne aşteptase pe trotuar ore în şir. Tata a ieşit din maşină, şi-a deschis larg braţele şi a spus:

– Ah, Asha! cu o voce clară; ea şi-a întors faţa şi a spus:

– Nu.

Tata a îmbrățişat-o totuşi, dar ea l-a respins, rece ca oțelul.

Apoi Mahad l-a îmbrățișat pe tata – era un gen tăcut de întâmpinare –, după care şi-a trecut brațele în jurul mamei şi au intrat în casă.

Eu şi Haweya l-am urmat pe Abeh şi, când l-au văzut, toți din casă au început să strige, să-l salute şi să vorbească. Mama a stat în bucătărie.

În prima noapte cât a stat aici, Abeh a dormit în sufragerie împreună cu toți ceilalți bărbați. La 5.30 în dimineața următoare, s-a trezit, a aprins toate luminile şi a început să cânte chemarea la rugăciune, *Allaahu, Akbar,* ca la moschee. Toți tinerii de pe podea s-au trezit buimaci, s-au ridicat, mai mult sau mai puțin descumpăniți şi au început să se spele şi să se pregătească. La noi în dormitor, mama s-a trezit şi ea şi a spus:

– Tatăl vostru vă cheamă la rugăciune.

Toată casa a început să se roage.

Mama se întreba cu voce tare dacă toți oamenii aceştia se rugau ca să-l mulțumească pe Allah sau pe Abeh, căci doar câțiva dintre aceşti oameni dovediseră că se mai rugaseră şi înainte de sosirea lui. Eu, Mahad şi Haweya râdeam de observația ei abilă, dar, cu toate acestea, era ceva foarte frumos. Toți erau obosiți, dar cu toții simțeau măreția momentului.

Nimic nu părea să o facă pe mama să fie mai tandră față de Abeh. În fiecare dimineață, el o saluta:

– Asha, cum eşti în dimineața asta?

Şi în fiecare dimineață, ea îi întorcea spatele. Nu i-a vorbit nici măcar o dată şi nu l-a privit în ochi timp de şase luni cât a locuit la noi. Totuşi, mă trezea devreme dimineața şi insista să fac un mic dejun separat pentru tata, mult mai bun decât pentru ceilalți; şi în fiecare noapte înainte de culcare îi punea deoparte farfuria, paharul, furculița, lingura şi cuțitul aşa încât, în bucătăria aceea înghesuită exista un raft pentru vasele tatei.

Admiram sensibilitatea mamei, codul onoarei şi demnitatea ei; dar nu-mi plăcea modul în care îl ignora pe Abeh, deşi înțelegeam

de ce face asta. Fusese neglijată, lăsată singură să-i crească copiii şi să cerşească bani de la rudele lui. Simţea că nu mai era soţia lui. Aşa că îl hrănea; insista ca toţi cei din casă să-i respecte intimitatea şi nevoia lui de linişte; ea reflectase asupra comportamentului pe care-l considera adecvat, dar ieşea singură din situaţia asta, devenind rece şi dispărând.

Făceam curăţenie în cămăruţa în care stătea Abeh, o cămăruţă cu ferestre mici şi foarte înalte. Dormea acolo, pe o saltea pusă pe podea, cu hainele morman pe un taburet, cu Coranul şi un bec la care citea.

După ce a venit Abeh acasă, s-a instaurat ordinea în gospodăria noastră. Oamenii erau mai demni; stăteau mai drepţi şi ascultau ceea ce spunea el. Înainte să apară, tinerii petreceau după-amieze întregi mestecând *qat* şi jucând cărţi; aveau grijă să ascundă urmele înainte să intre mama, dar aşa făceau. Acum apartamentul nostru era ca o madrasă. Era curat: bărbaţii începuseră să-şi împăturească hainele şi să-şi scoată pantofii afară. Ora de culcare se schimbase drastic: ne culcam devreme şi ne trezeam devreme. Şi ne rugam.

Abeh era plecat majoritatea timpului, la moschee, se întâlnea cu bătrânii, cu oameni din clanuri diferite, încercând să repare lucrurile, să ajungă la un fel de înţelegere paşnică. Era încă prins complet de viziunea sa, a unei Somalii unificate, ideale, dar acum credea că doar Islamul putea reuni clanurile aflate în război. Genul de violenţă care se dezlănţuise pretutindeni în ţară putea fi stăvilit doar de către Allah. Tata renunţase la democraţia de tip american.

Abeh mi-a povestit despre micuţa lui fiică din Addis Abeba. Numele ei era Marian; nu vorbea încă somaleza, dar urma să o înveţe el. Noua lui soţie ştia doar limba din Etiopia. Nu am vorbit mult despre ea; e nepoliticos să discuţi despre o consoartă cu copiii pe care îi ai cu o altă soţie. Dar Abeh era atât de blând când vorbea despre micuţa lor fiică, încât îl iertam.

S-a sfârşit Ramadanul, şi oamenii au început să-şi dea seama că nu puteau rămâne cu toţii la nesfârşit la noi. Am început să umblu

prin Eastleigh împreună cu unul sau altul dintre bărbați, încercând să dau de urma vreunui proprietar şi să găsesc locuri de închiriat. Destul de repede, Mahamuud a găsit un apartament pentru familia lui, pentru familia lui Mahamed, pentru Marian şi pentru copiii ei. Câțiva dintre ceilalți tineri s-au mutat într-un hotel unde se putea sta pe termen lung, pe Ngara Road.

Cu toate acestea, tot mulți rămăseserăm. Îmi dedicam viața rezolvării diverselor probleme ale familiei noastre atât de brusc mărite: găsirea de noi apartamente, asigurarea utilităților, aranjarea transferului de bani, traducerea a absolut orice. Făceam treburile casei, pe care mama le considera responsabilitatea mea, în calitate de fiică mai mare, îi însoțeam pe copii la doctor şi mă duceam la compania de electricitate să plătesc factura. I-am ajutat să se înscrie în programe de reinstalare în alte țări, care îi acceptau pe refugiații educați din Somalia. Mă grăbeam să-i duc la Ambasada Somaliei ca să obțină paşapoarte valabile, înainte ca tot aparatul de stat din țară să se prăbuşească şi ca toate birourile diplomaților somalezi să se închidă, amânându-i pentru cine ştie cât timp.

După câteva săptămâni, soseau tot mai mulți tineri, prieteni de-ai lui Mahad. Cu cât erau mai mulți bărbați, cu atât aveam mai puțin ajutor din partea femeilor în casă, iar când Mahamuud a plecat, a luat cu el toate femeile care mă ajutau la treburile gospodăreşti. Acum trebuia să fac singură totul şi protestam. I-am spus mamei că trebuia să angajăm o menajeră, o fată din Kenya, care să spele rufele şi să facă curățenie; în împrejurările date, asta nu însemna un lux.

Mama nu a fost de acord. Am înfruntat-o şi am spus:

– Dacă nu vrei o menajeră, va trebui să faci singură totul.

M-am dus la tata şi i-am explicat că aveam nevoie de trei sute de şilingi pe lună pentru o menajeră. Acum, că Abeh era aici, aveam bani; chiria o plătea el. A fost bucuros să plătească pentru o menajeră care să mă ajute.

Dar, după câteva săptămâni, mama a izgonit-o pe fată. Zicea ea că era împotriva principiilor ei să ai menajeră. I-am spus că nu puteam face totul singură – să spăl de mână, să fac curat şi să gătesc. Ea nu m-a ajutat niciodată la aceste treburi. Dar acum refuzam să mai spăl vreo rufă şi m-a bătut cu un sucitor pentru că am fost obraznică.

Mama era deprimată şi devenise din nou încrâncenată şi nerezonabilă, închizându-se în ea şi bătându-mă tot mai des. Nu era primitoare; refugiaţii se mutau de la noi din cauza ei. Simţea că totul în viaţa ei merge rău, în timp ce în lumea întreagă oamenii se omorau ca animalele.

După ce m-am întors în Nairobi, nu m-am mai dus la adunările islamice pentru tineret şi am evitat să mă întâlnesc cu sora Aziza. Ideea că într-o oarecare măsură toate aveau să se aşeze la locul lor când Casa Islamului avea să fie terminată – că avea să apară un califat frumos, în care oamenii să fie plini de milă, să sară unii în ajutorul celorlalţi şi să poată trăi conform acestor reguli, în care totul avea să funcţioneze normal – părea aproape idioată. Când tata ne punea să ne rugăm, pur şi simplu făceam ce trebuia, dar gândindu-mă la micul dejun, la treburile mele şi la ziua care mă aştepta.

Câteva săptămâni mai târziu, Maryan Farah, prima soţie a tatălui meu, a sosit din Mogadiscio împreună cu Arro şi cu Ijaabo. Maryan nu a venit să locuiască la noi; ar fi fost prea mult. Avea nişte rude în Eastleigh şi la început s-a mutat acolo cu fetele. Dar această familie din Eastleigh era cu mult prea păcătoasă pentru Ijaabo; nu voia să locuiască împreună cu nişte oameni care mestecau *qat* şi se uitau la filme occidentale. Aşa că, deşi Arro a rămas în Eastleigh, Ijaabo s-a mutat la noi, ca să fie lângă Abeh. Era şi tatăl ei.

Poveştile lui Ijaabo despre Mogadiscio mă îngrozeau. Văzuse câini care mâncau trupuri pe stradă, iar mirosul cadavrelor era insuportabil. Ijaabo era în viaţă doar pentru că bunica ei, mama lui Maryan, făcea parte dintr-o familie Hawiye cu aceeaşi descendenţă

cu a forțelor care asediaseră Mogadiscio. Maryan, deşi din clanul Darod, nu era snoabă şi mereu le tratase cu respect pe rudele din partea Hawiye a familiei. Când a venit colapsul, ramura Hawiye a familiei i-au ținut casa în siguranță, chiar dacă restul cartierului fusese scăldat în sânge.

Când Maryan şi fetele au părăsit, în cele din urmă, Mogadiscio, mai mult de jumătate dintre locuitori plecaseră: doar cei mai slabi şi cei din clanul Hawiye rămăseseră. Devenise un loc al crimei, ne spunea Ijaabo. Nu mai exista nici un fel de autoritate – nimeni nu putea impune nici un fel de ordine.

Sora mea vitregă era mai slabă acum şi chiar mai fanatică. Într-un anume sens, puteam să înțeleg asta. Pentru Ijaabo, moartea devenise foarte reală: oricare dintre noi putea muri în orice moment şi trebuia să ne pregătim urgent pentru întâlnirea cu Dumnezeu. Dar asta putea însemna şi că Ijaabo se comporta ca un robot, îndemnând în mod constant pe toată lumea să fie mai atentă. După câteva săptămâni, reuşise să ne enerveze pe toți. De mai multe ori, Haweya a înfruntat-o ca să înceteze cu atitudinea asta. Ijaabo se văicărea mereu cu vocea ei scăzută:

– Sunt *sora* voastră şi vă iubesc *atât de mult* şi nu vă cer să vă rugați ca să vă deranjez, ci pentru că vreau să ajungeți în rai. Allah a spus: „Amintiți-vă că cei care nu se vor ruga vor arde în foc".

Într-o după-amiază, chiar după ce Ijaabo se instalase în apartamentul nostru, o tânără, Fawzia, a bătut la uşă, căutându-l pe Abdellahi Yasin. A spus că nu are unde să se ducă. Îl avea cu ea pe băiețelul ei de trei ani. Copilul era fiul unui oarecare pe care îl cunoştea Abdellahi, un Osman Mahamud, dar era *garac,* bastard, născut în afara căsătoriei. Ea era singură şi îl implora pe Abdellahi să întrebe dacă putea să stea şi ea cu noi. Abdellahi Yasin era stânjenit, dar a venit şi ne-a spus mamei şi mie povestea. Mama s-a uitat la ea strâmbând din nas. Nu putea ține o prostituată în casă, spunea ea. Eu am ripostat. Nu exista nimic care să arate că era

prostituată. Am revăzut în fața ochilor imaginea femeii din coliba sărăcăcioasă, din tabără. I-am spus mamei:

– Dacă nu o laşi să rămână, eu plec.

A fost o luptă puternică, dar Mahad şi Haweya m-au susținut şi am câştigat. În cele din urmă, mama a acceptat:

– Poate să stea, dar nu vreau să o văd.

Am căutat un cearşaf curat şi un prosop – acestea erau lucruri rare acasă la noi – şi această biată femeie a rămas câteva luni cu băieţelul ei. Pe atunci, eram atât de mulți, încât eu, Haweya şi Ijaabo trebuia să împărțim o saltea.

Pentru Ijaabo, Fawzia era ruşinea întruchipată şi imediat s-a apucat de un program pentru a o convinge să se căiască pentru traiul ei păcătos şi pentru a deveni o membră a Fraților. Ijaabo spunea:

– Singurul mod de a-ți spăla ruşinea este de a te ruga, a te ruga, a te ruga şi a-ți da viața pentru Allah, în căutarea iertării.

Într-o seară, pe când se ducea iar la Fawzia, am plesnit-o şi i-am spus să tacă – era extrem de enervantă. I-am spus că Allah nu ne-ar testa dacă am condamna pe cineva care a rămas însărcinată în afara căsătoriei; ne-ar testa ospitalitatea şi bunătatea.

Ijaabo cita din Coran de şase sute de ori pe zi.

– „Biciuieşte-i pe desfrânat şi desfrânată cu câte o sută de bice“, zicea ea.

– Bine, uite nuiaua. Deoarece nu avem lege islamică în Kenya, vrei să începi tu flagelarea?

Abeh, care era în cameră atunci, a râs şi mi-a luat partea. Ijaabo s-a înfuriat şi a bombănit săptămâni întregi.

Mahad şi Haweya ştiau că eu eram preferata lui Abeh, dar, de asemenea, învățaseră, cu mult timp în urmă, să nu se plângă de asta. Gelozia era interzisă.

Toți somalezii o evitau pe Fawzia. Când ieşeam la cumpărături, era molestată în mod constant pe stradă. Bărbații o apucau de piept şi se holbau la ea într-un mod lasciv. La mine n-ar fi îndrăznit să se uite aşa niciodată: eu eram fata lui Hirsi Magan. Dar Fawzia le era

cunoscută tuturor ca o târfă şi nu avea nici un protector din clan. Era o pradă.

Era obişnuită cu abuzul verbal şi fizic. Era obligată să creadă că merita asta. Mi-a spus să ignor remarcile lui Ijaabo. Spre deosebire de Ijaabo, Fawzia mă ajuta la gătit, la curăţenie şi la cumpărături. După rugăciunea de dimineaţa devreme, nu se ducea înapoi la culcare, cum făceau toţi ceilalţi, în loc de asta, mă ajuta să coc *angellos* pentru micul dejun al tuturor.

Fawzia mi-a spus clar că nu trăia decât pentru un singur lucru: fiul ei. Dar şi el era o pradă. Ceilalţi copii mai mari îl tratau ca şi când ar fi fost un proscris. Aidarus şi Ahmed, verii mei, îl necăjeau. Familia mea niciodată nu intervenea ca să oprească abuzul. Era stigmatizat. Era pentru prima dată când întâlnisem copilul unei femei necăsătorite.

Majoritatea fetelor somaleze necăsătorite care rămâneau gravide se sinucideau. Ştiam de o fată din Mogadiscio care şi-a turnat o canistră de benzină peste ea în sufragerie, cu toţi ceilalţi de faţă, şi a ars de vie. Desigur, dacă nu ar fi făcut asta, tatăl şi fraţii săi ar fi omorât-o oricum.

A sosit o scrisoare din Elveţia pentru soţia lui Mahamed Abdihalin, Fadumo. Sora ei, care locuia în Europa, reuşise să pregătească toate hârtiile pentru a le obţine, lui Fadumo şi copiilor, viza pentru Elveţia. Nu trebuia decât să mergem la Ambasada Elveţiei ca să ridicăm viza şi să cumpărăm biletele. Planul era următorul: Fadumo urma să călătorească în Europa cu copiii. Dar, în loc să meargă în Elveţia, care nu le-ar fi dat aproape niciodată statut de refugiat somalezilor, ea urma să se oprească în Olanda. De îndată ce ajungea la aeroportul din Amsterdam, Fadumo trebuia să rupă biletul şi să ceară azil în Olanda, unde era mult mai uşor să te declari refugiat şi apoi să locuieşti acolo, primind bani de la stat.

Mahamed stătea în Nairobi; încerca să pună pe picioare o afacere. Dacă Fadumo primea statut de refugiat, putea merge şi el în

Europa. Pentru Mahamed să-şi trimită soția şi familia în Europa era ca o poliță de asigurare: dacă lucrurile nu mergeau bine în Nairobi, atunci, ca ultimă soluție, alegea să plece şi el acolo.

La o săptămână după ce a plecat, Fadumo a trimis veste că se afla într-o tabără în Olanda. Nu suna prea bine, într-o tabără. Câteva luni mai târziu, a plecat şi Mahamuud; s-a mutat la Abu Dhabi cu Si'eedo, ca să pună pe picioare o afacere. Aceşti oameni pierduseră totul – rude, proprietăți, afaceri, viață socială, planuri –, dar erau pregătiți să o ia de la capăt în câte o țară străină. Nu mă gândeam deloc la asta ca fiind trădare: îi admiram pentru tăria lor de caracter.

La câteva săptămâni după ce Maryan Farah a venit în Nairobi, Abeh a hotărât să se căsătorească din nou cu ea. S-a mutat din apartamentul nostru din Park Road ca să locuiască împreună cu Maryan, cu Ijaabo şi cu Arro. Cred că atunci când Maryan a aflat că mama niciodată nu i-a adresat nici măcar un cuvânt, ea a propus mutarea; avea atât de mult sens. După ce s-a luat hotărârea, Abeh l-a chemat pe Mahad, pe Haweya şi pe mine şi ne-a dat vestea. Ne-a cerut binecuvântarea şi i-am dat-o, deşi, desigur, am refuzat să fim prezenți la ceremonia nunții. Ştiam că Haweya şi Mahad erau revoltați de decizia lui, dar, deşi nu eram tocmai bucuroasă, voiam ca Abeh să fie fericit.

Maryan şi Abeh au închiriat o căsuță în Buruburu. Abeh mi-a zis că puteam să-i vizitez oricând. Chiar mi-a propus să merg să locuiesc cu ei. Era o aberație, desigur. Nu aş fi putut niciodată să o abandonez pe mama ca să trăiesc cu o altă consoartă a tatălui meu.

Când tata s-a mutat, mama nu a arătat nici un fel de emoție. A spus:

– Ei bine, camera de depozitare este goală acum, a spus, şi am pus toate lucrurile înapoi la locul lor.

Părea dură şi rezistentă, dar ştiam că în sufletul ei asta o ucidea – toți anii aceia cât a trăit singură, a dormit singură, abandonul emoțional şi acum, din nou, respingerea publică.

Mama devenise ostilă şi îmi vorbea în cel mai urât mod posibil. Începuse să mă bată din nou. Cred că, la un moment dat, mama şi-a pierdut puțin mințile. Cândva, deținuse controlul asupra vieții ei, în Aden, şi apoi, cumva, îl pierduse; se trezise într-o țară în care nu dorea să fie, fără să mai fi rămas aproape numic din persoana care fusese cândva. Era abandonată. Cred că asta era senzația care o înnebunea.

Într-o după-amiază de vineri de la sfârşitul lui ianuarie 1992, de la moschee tata a venit direct acasă la noi. Nu făcuse niciodată asta – nu ne vizitase niciodată în perioada aceea –, iar când a sosit era foarte entuziasmat.

– Ayaan, fiica mea, am veşti bune pentru tine – cele mai bune veşti –, rugăciunile mi-au fost ascultate! a strigat el. Astăzi, la moschee, un bărbat binecuvântat a venit la mine cu o propunere de căsătorie şi i-am oferit mâna ta!

Îmi amintesc că l-am lăsat să vorbească în timp ce simțeam cum călcâiele mi se afundă în pământ. Mi-am dres glasul şi am spus:

– Nu am de gând să mă mărit cu un străin!

– Dar nu este un străin! Nu este deloc un străin! Este vărul tău! Este un Osman Mahamud! a exclamat tata fericit şi a început să-i enumere toate numele.

– Nu un străin în sensul acela, Abeh.

– Atunci în care sens?

– Dar nici măcar nu l-am cunoscut! m-am văicărit eu.

– Foarte bine, o să te întâlneşti mâine cu el, mi-a spus el.

Tata mă promisese unui bărbat pe nume Osman Moussa, un tânăr somalez drăguț, care crescuse în Canada. Venise la Nairobi ca să găsească şi să salveze nişte membri ai familiei care suferiseră din cauza războiului civil şi ca să-şi găsească şi o soție. Se gândea că

fetele somaleze din Canada erau prea occidentalizate, asta însemnând că se îmbrăcau indecent, nu-şi respectau soţii şi se combinau cu bărbaţi după bunul plac; nu erau *baari,* ceea ce le făcea să nu fie demne de luat în căsătorie. Iar războiul civil însemna că fiicele celor mai bune familii din Somalia erau disponibile pentru mai nimic, efectiv.

Tata îl întâlnise pe acest băiat la moschee cu doar două ore înainte. Era înalt, mi-a spus el, cu oase puternice şi dinţii albi, bine hrăniţi cu lapte şi carne în America de Nord. Osman Moussa probabil că a fost cel care l-a abordat. Îmi şi imaginez scena, cu recitarea respectuoasă a descendenţilor şi apoi cu cererea:

– Sunteţi tată de fete, iar eu caut o mireasă.

Tata trebuie să fi fost atât de fericit.

Arro era mai în vârstă decât mine, aşa că tata trebuia să o fi dat pe ea. Dar n-a făcut-o. Tata m-a ales pe mine, fiica lui devotată, îndatoritoare, *merituoasă,* Ayaan. M-a oferit acestei partide bune, şi Osman Moussa m-a acceptat, iar cei doi au făcut turul moscheei ca să le aducă la cunoştinţa bătrânilor din clan minunata, dumnezeiasca înţelegere. Niciodată nici măcar nu le-a trecut prin minte să mă întrebe ce credeam.

Nu existase nici un preţ al miresei. Din cauza războiului civil ar fi fost indecent să ceri un preţ. Dar aceasta era o căsătorie strategică; Osman Moussa se putea lăuda că se însurase cu o Magan, iar acum noi puteam să ne lăudăm că aveam rude în Canada. Erau tot felul de motive pentru ca tata să fie fericit cu această căsătorie.

Mi-am adunat puterea să-i spun tatei:

– Abeh, dar dacă sunt deja cu o altă persoană? dar el nici măcar nu mă asculta.

– Allah ne-a trimis răspunsul, a zis el. Era copleşit de propria inteligenţă.

După ce Abeh a plecat, încă fremătând de bucurie, m-am dus şi i-am povestit mamei despre asta. Ea n-a făcut decât să spună:

– Ah, acum este destul de tată ca să-şi asume responsabilitatea pentru căsătoriile fetelor noastre, nu? Aşa să fie. Nimic mai mult.

Eram într-o stare de panică, dar nu plângeam. Rareori plângeam pe atunci. Puteam doar să văd, foarte clar şi fără pasiune, cum mă încătuşam.

În ziua următoare, tata a venit acasă cu Osman Moussa. Sufrageria era curată şi toţi păreau încântaţi, mai puţin eu. Eu pur şi simplu purtam hainele obişnuite, o rochie largă şi o eşarfă. Nu aveam de gând să mă gătesc pentru asta.

Acest bărbat a intrat. A vrut să-mi strângă mâna. Era foarte înalt şi purta nişte blugi enorm de lungi; arăta ca un jucător de baschet, cu capul ras şi cu o şapcă de baseball pe cap. Am fost politicoasă.

– Bună. Intraţi. Eu sunt Ayaan, am spus fără să-l privesc în ochi şi am adus-o şi pe mama. Tata şi mama au rămas amândoi cu noi în cameră – eu şi mama stăteam pe pat – şi acest bărbat vorbea despre Canada, unde locuia el de când era copil, despre refugiaţi şi despre război.

Nu ni s-au întâlnit privirile. Osman Moussa vorbea cu mama încercând să facă impresie bună. Când am fost în stare să-mi ridic privirea, l-am studiat – modul în care vorbea, faţa lui – şi mă gândeam: „O să-l plac pe omul acesta?“ Urma să am o familie şi o viaţă alături de el; să gătesc, să-i fac copii, să răspund capriciilor lui. Şi ce ştiam eu despre el? Vorbea somaleza destul de prost. Dar părea un om sincer.

Un bun musulman, credincios, se ruga la Allah pentru îndrumare, înţelepciune, putere, dar eu nu făceam lucrul ăsta. Am simţit că eu singură trebuia să rezolv *asta*. M-am trezit gândindu-mă la acea noapte pe care o petrecusem cu Mahmud şi imaginându-l pe acest Osman Moussa în lumina aceea. Voiam eu să mă culc cu acest bărbat? Nu puteam să-i cer lui Allah să facă nimic în acest sens.

Kennedy fusese generos şi tandru. Existase o scânteie între noi: aveam câteva lucruri în comun. Mă văzuse frecând podelele şi spălând şosetele şi în fiecare situaţie mă plăcea şi mă respecta.

Chiar şi cu Abshir, care era atât de constrâns de reguli, existase o atracție. Dar acest Osman Moussa îmi era complet străin. Nici nu-mi repugna, nici nu mă atrăgea. Mă simțeam indiferentă, complet lipsită de orice sentiment. Şi nici nu am remarcat ca el să fie impresionat de mine.

Căsătoria era stabilită sâmbătă, peste şase zile. A doua noastră întâlnire a fost mai intimă. Osman Moussa a venit cu sora lui, iar eu i-am rugat pe Haweya şi pe Mahad să mă însoțească, să mă ajute să-l evaluaez pe omul acesta. Mama ne-a lăsat singuri. Am întrebat despre o rugăciune; voiam să aflu cât de religios era acest Osman Moussa. Simțeam că trebuie să iau un gen de hotărâre foarte repede, chiar dacă părea să nu existe nici o cale să pot scăpa de derularea aranjamentului. Era clar că avea simpatie față de Frați, dar nu părea atât de fanatic precum Ijaabo, judecând după hainele lui; purta jeanşi şi o şapcă de baseball. Dar, deşi era mai puțin credincios, părea mai preocupat decât Ijaabo de pioşenia altora.

L-am întrebat:

– Ce aştepți de la o soție?

Sora lui s-a simțit jignită, apoi a spus:

– Poate că noi n-ar trebui să fim aici dacă ai de gând să discuți astfel de lucruri!

Dar Osman Moussa a râs şi a zis:

– Să-mi faci şase fii, şi casa noastră să devină un cămin pentru toți cei din clanul Osman Mahamud.

A tot continuat despre cum fetele somaleze care sunt crescute în Canada, la fel ca el, erau pur şi simplu nişte târfe care beau alcool, mergeau la discotecă, nu se acopereau şi se culcau cu bărbați albi. Erau complet lipsite de control. Niciodată nu ar fi ales una ca ele să fie mama copiilor lui. Pentru a fi mamă a şase băieți, acest bărbat avea nevoie de cineva ca mine, care eram supusă, ireproşabilă şi fiica unui om atât de evlavios, minunata Hirsi Magan. L-am torturat subtil cu nişte epopei somaleze pe care le învățasem de la mama, unele dintre ele compuse pentru gloria noastră eternă de

către strămoşii fraţilor Abdihalin. Nu ştia nici una dintre ele. Ceea ce era şi mai rău, în loc să-şi recunoască ignoranţa, pretindea că ştie despre ce vorbeam, ceea ce l-a făcut să pară josnic. L-am întrebat apoi vechile ghicitori ale bunicii; nici pe acestea nu le ştia.

Am trecut la engleză – presupuneam că engleza acestui bărbat trebuia să fie mai bună decât somaleza care şchiopăta –, iar Haweya l-a întrebat ce fel de cărţi citea. A răspuns:

– Hm, citesc, ştiţi, tot felul de chestii.

Mi-am dat seama că nici engleza n-o vorbea cum trebuie şi că era evident că nu citea deloc.

Mi-am făcut destul curaj ca să-l rog să-şi scoată şapca de baseball, ceea ce a şi făcut. Mă gândeam că poate mă îndrăgostesc de capul lui, de părul lui sau de orice altceva. Dar, deşi Osman avea doar douăzeci şi şapte de ani, capul lui era la fel de chel ca şi fundulețul bebeluşului Abbas. Chelia este asociată cu înțelepciunea printre somalezi, dar omul acesta nu arăta nimic care să justifice pierderea părului la o vârstă atât de tânără.

Mahad a deschis subiectul despre politică; apoi au continuat tot felul de discuţii despre pace şi l-a întrebat:

– Deci când vom merge cu toţii în Somalia, tu cu ce vei contribui?

– Cu siguranţă voi avea un loc în guvern. Am trăit în afara ţării şi sunt un Osman Mahamud. Singura soluţie pentru Somalia este ca noi, cei din clanul Osman Mahamud, să conducem. Suntem singurii oameni cu experinţă în a guverna, a răspuns el.

Toţi trei ne-am dat seama că nici măcar nu mai era nevoie să discutăm: omul era un idiot. Credea că cei din clanul Osman Mahamud erau cei aleşi; era plicticos, banal şi bigot, genul care se ascundea după Fraţii Musulmani. Îmi amintesc că-mi spuneam: „Nu, cu siguranţă Abeh nu-mi poate face una ca asta“.

Când, în cele din urmă, Osman Moussa a plecat, am încercat să-mi adun curajul şi să fac ceva. Mi-am pus haina şi am plecat la Buruburu, unde locuia tata. Când a deschis uşa, i-am spus:

– Osman Moussa a venit acasă la noi astăzi, iar eu cu Haweya şi cu Mahad l-am testat. Cred că este de-a dreptul stupid. Nu este elocvent, nu este destul de curajos să-şi recunoască slăbiciunile şi este şi bigot.

Pur şi simplu. Astfel tata nu putea să ignore ce-i spuneam, deşi în mare parte o făcea. M-a poftit să intru şi să mă aşez, apoi a zis:

– Acum povesteşte-mi.

– Nu cred că eu şi omul acesta suntem compatibili, i-am spus.

El a răspuns, zâmbind larg.

– În baza unei singure după-amiezi?

– Tu ai crezut în baza unui singur minut că suntem compatibili, aşa că în baza unei după-amiezi pot să cred că nu suntem, l-am anunţat.

Dar Abeh a spus:

– Nu, ştiu mai mult decât atât. Este fiul fiului fiului lui – a recitat descendenţa. Are o slujbă bună în Canada, nu mestecă *qat,* este curat şi un muncitor conştiincios, este puternic. I te dau lui ca să te ştiu în siguranţă. A continuat: Ceremonia va fi sâmbătă, acasă la Farah Gouré. Au fost cumpărate oile, un *qali* a fost tocmit. Faptul că tu spui că nu vrei acest lucru iese din discuţie. Trăim vremuri grele. Cu siguranţă nu-l vei respinge pe soţul pe care ţi l-am ales doar din cauză că nu citeşte romane.

Redusese totul la cel mai mic lucru. Imaginaţi-vă cât de trivial ar fi sunat să mă împotrivesc lui Abeh dacă aş fi adăugat: „Dar nu are păr!“

Cu toate acestea, m-am ridicat şi i-am spus:

– Nu am de gând să fac aşa ceva.

– Nu accept un refuz din partea ta pentru ceva ce încă nu ai încercat, a spus tata.

– Adică nu pot să refuz înainte să mă mărit? l-am întrebat.

– Sigur că nu. Totul este aranjat.

Nimeni nu mă legase. Nu eram încătuşată. Nu eram ameninţată cu arma, dar nu aveam nici o cale de ieşire.

*

În Islam, ceremonia *nikah* este momentul când legal te legi de partenerul tău. Se semnează un contract de căsătorie, dar nu este mereu imediat însoțit de partea sexuală; noaptea deflorării urmează de obicei petrecerii care se încheie în casa în care vor locui mirele şi mireasa. Tata a hotărât ca *nikah,* ceremonia de sâmbătă, să nu fie urmată imediat de petrecerea nunții sau de noaptea nunții. Puteam să sărbătorim asta cu familia lui Osman Moussa în Canada.

A doua zi, a venit acasă la mama.

– *Nikah* va fi sâmbătă, dar poți avea o altă nuntă în Canada pentru noaptea propriu-zisă a nunții. Astfel veți avea toată săptămâna viitoare ca să vă cunoaşteți, înainte ca Osman să plece, mi-a zis el vesel. Şi, de îndată ce pleacă, vă puteți scrie scrisori sau puteți vorbi la telefon. Vezi? Sunt multe oportunități ca voi doi să vă cunoaşteți.

Eram rece față de tata.

– Eu nu vin la *nikah,* i-am spus.

– Nici nu trebuie. Legal, este acceptat, m-a informat el sec.

De-acum, tata era în centrul atenției. Ce partidă găsise el, ce veşti bune în aceste vremuri grele! N-avea de gând să-mi tolereze smiorcăiala.

Ca şi când toate astea nu erau de-ajuns de dramatice pentru casa noastră, în următoarea după-amiază, marți, Ali Wersengeli, vărul care jucase rolul de tutore la ceremonia nunții mele cu Mahmud cu abia optsprezece luni în urmă, a apărut în uşa casei noastre turbând de furie. Auzise despre căsătoria mea cu Osman Moussa şi venise să revendice drepturile de proprietate ale lui Mahmud asupra mea.

Când mama a venit la uşă, Ali i-a spus că mă măritasem cu fiul unchiului Muhammad, Mahmud. A fost de părere că Hirsi Magan trebuia să afle asta şi căsătoria oprită.

Din fericire, Mahad era acasă şi a intervenit.

– Ce căsătorie este asta? a izbucnit el. Nu poate fi adevărat. Cine a fost tutore? Nici eu şi nici tata nu am fost prezenți. Nu exista nici o căsătorie.

Mama s-a adunat. Părea complet stăpână pe sine, cum era ea de obicei – în public.

– Cine a fost tutorele la această presupusă ceremonie? a întrebat ea disprețuitor.

– Eu am fost, a recunoscut Ali.

– Nu aveai nici un drept să fii tu tutore, a exclamat Mahad cu vocea ridicată. Eu eram în Mogadiscio. M-ai chemat pe mine? L-ai chemat pe tata? Puteai să vii să mă chemi pe mine! De ce nu ai făcut-o?

– Nu are importanță, a spus Ali. Căsătoria a avut loc.

– Ai vreo dovadă a unei astfel de ceremonii? Ai vreo hârtie?

Ali nu avea nimic. Au stat de vorbă. Când Ali a spus că pleacă, mama nu l-a rugat să mai rămână, aşa cum cerea eticheta.

– Nu vor exista bârfe despre de copiii mei, i-a spus ea ferm.

Mahad s-a întors către mine de îndată ce Ali a plecat.

– Unde este certificatul? mi l-a cerut el.

Nu mai avea nici un sens să neg ceea ce se întâmplase. Am recunoscut totul sau aproape totul.

Nu am menționat noaptea de la hotel, dar am spus că mă măritasem cu Mahmud în Mogadiscio în noaptea anterioră plecării lui în Rusia şi că mai târziu el s-a îndrăgostit de o finlandeză cu care plănuia să se căsătorească. M-am dus să aduc poza pe care ea mi-o trimisese împreună cu scrisoarea.

– Vezi, Mahmud vrea să uite de asta şi le-am scris că din partea mea era în regulă, am răspuns eu fără vlagă. A fost o greşeală.

Am adus documentul de la *qali* pe care mi-l dăduse Ali Wersengeli în Mogadiscio.

Mahad l-a înşfăcat suspicios.

– Acesta nu e un document legal, este un gunoi, a anunțat el. Nu există nici un tutore recunoscut.

A rupt hârtia, împrăştiind bucăţile pe podea, şi s-a lansat într-o tiradă despre iresponsabilitatea mea. Mama abia dacă mai spunea ceva. Ştiam că fierbe de furie, dar, mai presus de toate, se simţea uşurată că mariajul meu cu Mahmud nu era valabil; în clipa de faţă, o preocupa numai modul în care putea să scutească familia de un scandal.

Acum scopul lui Mahad era să-l împiedice pe Ali Wersengeli să intervină înainte de *nikah,* de care ne mai despărţeau patru zile. Mai întâi, s-a dus la tata şi i-a spus că un văr de pe linia maternă venise în Nairobi, un om rău care răspândea tot felul de zvonuri nefondate despre Ayaan, demne de dispreţ. Abeh, desigur, era revoltat că oameni atât de josnici puteau exista pe lumea asta.

Apoi Mahad a aflat unde stătea Ali Wersengeli şi s-a dus să-l vadă. I-a spus că *nikah* era programată peste zece zile şi i-a promis că-l va duce să se consulte cu tata săptămâna următoare.

Până atunci, era prea târziu: aş fi fost deja măritată.

În ziua nunţii mele, am făcut ce făceam în mod obişnuit. M-am îmbrăcat ca de obicei şi mi-am făcut treburile. Negam. Ştiam că acolo, acasă la Farah Gouré, era un qali care înregistra uniunea mea cu Osman Moussa, înaintea tatălui meu, a lui Mahad şi a unei mulţimi de oameni. După asta, urma o masă mare, doar pentru bărbaţi, cu friptură de oaie. Eu nu aveam să fiu prezentă. Nici prezenţa şi nici semnătura mea nu erau necesare la o ceremonie islamică.

Am pregătit prânzul acasă, iar după aceea, am ieşit cu Haweya. Ne-am plimbat până la Arboretum şi am vorbit despre cât de mizerabilă devenise viaţa mea în ultimele opt zile.

După *nikah,* eu şi noul meu soţ am avut o săptămână la dispoziţie ca să ne cunoaştem unul pe celălalt. M-am dus cu el la Uhuru Park. I-am cunoscut prietenii. Vorbea despre copilăria lui, despre visurile lui. Mi se părea ceva aşa de puţin important, încât aproape că mi-am şters totul din creier. Am vorbit mult despre religie:

Osman Moussa era foarte devotat Islamului şi bunului nume al familiei sale. Spunea că Somalia se află în război civil pentru că ne abătuserăm de la legile moralei. A vorbit iarăşi despre fetele somaleze din Canada şi morala lor care lasă de dorit. Nu a făcut nici un gest carnal faţă de mine pentru că mă respecta ca pe fiica tatei şi ca pe o verişoară îndepărtată. Aştepta nunta din Canada. Când eram singuri, mă simţeam complet îngheţată. Nu-mi imaginam că aş putea vreodată să-mi doresc să merg în pat cu omul acesta sau să mă trezesc dimineaţa alături de el.

Nu totul era tradiţional. Nici o soacră nu mi-a verificat virginitatea. Ne ridicam deasupra acestei proceduri lipsite de demnitate. Totul a fost un spectacol: i-am întâlnit prietenii şi m-am purtat adecvat, aşa cum o făcea fata lui Hirsi Magan, purtând *hidjab*-ul meu negru pe care îl aprobau cu desăvârşire. Vorbeam lejer despre război şi despre evenimentele prezente. Mă concentram să mă port cum se cuvine: să vorbesc încet, să fiu politicoasă, să evit să-mi fac de ruşine părinţii. Mă simţeam goală pe dinăuntru.

Când prietenii lui Osman se enervau, nu se întâmpla din cauza oamenilor care vorbeau sau minţeau, ci din cauza femeilor care nu-şi purtau eşarfele sau a bărbaţilor care nu se rugau destul de des. La fel făcea şi Ijaabo. Începea să mă irite din ce în ce mai tare.

L-am condus pe Osman la aeroport după şase zile, când s-a întors la Toronto. Urma să expedieze actele pentru viză cât mai curând posibil, iar eu aveam să mă urc în avion şi să ne întâlnim acolo: acesta era planul. La aeroport, m-a îmbrăţişat şi mi-a spus:

– Abia aştept să te revăd. Am dat din cap solemn.

– Drum bun, i-am urat şi m-am smuls din îmbrăţişarea lui. Eram conştientă că sunt rece şi îmi părea rău pentru asta, dar nu puteam mai mult.

Ali Wersengeli s-a dus, în cele din urmă, la întâlnirea cu tata. Abeh i-a trântit uşa în nas, apoi a venit să mă vadă, în Park Road. Mereu apărea cu tot felul de hârtii pentru semnat şi vize de discutat,

încântat de cât de isteț era şi plin de energie din cauza noii sale sarcini de a-mi pregăti călătoria.

– Am auzit poveşti despre tine şi Mahmud, fiul fratelui mamei tale, mi-a spus el. Care este adevărul?

– Nu e nimic.

Aşa că tata a plecat din nou, cântând. Pe atunci, era mereu fericit.

Ali Wersengeli s-a dovedit a nu avea cine ştie ce poveste. Nu exista nici o dovadă a nici unei ceremonii religioase între mine şi Mahmud: Mahad rupsese hârtia pe care o aveam, iar Mahmud în mod evident eşuase în a-şi exercita orice pretenție matrimonială asupra mea. Mulți oameni au tras repede concluzia că nu era decât cum spusese Mahad: un zvon răutăcios. Nimeni nu voia să-i meargă rău lui Ayaan Hirsi Magan. În mijlocul tuturor acestor veşti deprimante şi haosului provocat de războiul civil din Somalia, eu eram un simbol al speranței: o fată pioasă, supusă care îşi merita perechea aceasta minunată pe care i-o găsise tatăl.

Un *qali* este un oficial recunoscut al căsătoriilor, iar la câteva săptămâni după *nikah,* tata a luat certificatul de căsătorie completat de către *qali* şi a înregistrat oficial nunta la biroul kenyan de căsătorii. Ştiam lucrul acesta, pentru că într-o zi de iunie mi-a adus acasă un document oficial al guvernului kenyan scris în engleză şi arabă, cu o căsuță specială în care trebuia menționat „dacă este virgină sau nu“ şi cu „cantitatea de zestre “. Căsuțele fuseseră amândouă completate în numele meu – răspunsurile erau „virgină“ şi „zece exemplare din Sfântul Coran“ –, iar documentul mai preciza şi faptul că fusesem reprezentată de tatăl meu la ceremonia din februarie. Tata mi-a spus că acum trebuia să semnez acest document kenyan.

Am ezitat, dar deja eram căsătorită cu Osman Moussa în ochii Islamului şi oricare musulman ştia asta. Ce diferență mai era dacă semnam, mă gândeam eu. Aşa că, imediat sub semnătura tatei, în arabă, m-am iscălit: A.H. Magan.

Abeh s-a străduit mult ca să-mi facă rost de actele pentru călătorie de la biroul UNHCR. În câteva săptămâni, avea paşaportul meu, după care s-a dus şi pentru viză. La câteva zile, vorbea la telefon cu Osman Moussa despre asta. Ambasada canadiană din Nairobi era plină de somalezi care încercau să emigreze şi părea imposibil să reuşeşti să faci ceva în condiţiile corupţiei şi haosului birocraţiei kenyene. Tata a rezolvat cerând ajutorul unei rude care trăia în Düsseldorf şi al cărui nume era Mursal şi împreună au hotărât că trebuia să merg în Germania ca să aştept să-mi sosească viza finală. Aşa era mai repede şi mai practic.

Tata a început să mă cheme acasă la el în Buruburu pentru o serie de lecţii despre Islam şi despre cum să fiu o soţie bună. Am petrecut câteva dimineţi abordând sure din Coran legate de îndatoririle unei soţii şi discutându-le. De exemplu, datoria ei de a cere permisiunea să iasă din casă. Tata îmi spunea:

– Poţi să faci în felul următor: la început, puteţi cădea de acord ca permisiunea să fie dată cu caracter permanent. Aceasta este o formă de încredere, aşa că nu trebuie să ceri permisiunea de fiecare dată când ieşi să faci piaţa.

Se spune la un moment dat în Coran că femeile să fie oricând disponibile sexual faţă de soţii lor. Tata nu a intrat în detalii, dar l-a citit:

– „Nevestele voastre vă sunt vouă ogor. Duceţi-vă la ogorul vostru cum veţi voi.“ A adăugat: Trebuie să-i fii mereu alături soţului tău, în pat şi în afara patului. Nu-l face să te implore; nu-l refuza; nu-l face să se uite în altă parte. Şi asta e un fel de permisiune pe care i-o dai de la început: eşti mereu disponibilă. Nu poate abuza de lucrul acesta, pentru că provine dintr-o familie bună. Forţa şi violul nu intră în discuţie, pentru că este un musulman credincios şi un Osman Mahamud.

Am vorbit despre cum este să trăieşti ca musulman în Occident. Să ai necredincioşi drept prieteni era o problemă, spunea tata; este descurajator, dar dacă legi prietenii bune, sincere, cu

necredincioşii, atâta vreme cât nu urmezi calea lor, aceste prietenii nu sunt interzise.

Am continuat cu ceea ce se presupune că trebuie să-i înveți pe copii. Există un Dumnezeu, nu *jinni,* nu sfinți, nu magie, nu mijlocire. Să ceri ajutor de la un spirit este interzis; pune alte creaturi pe acelaşi nivel cu Allah. În tot ceea ce faci, întreabă-te: „Ce ar face Profetul?“ Unele lucruri sunt permise în mod clar, iar altele sunt interzise în mod clar, dar în zonele confuze, spunea tata, Profetul era liberal: nu te-ar obliga niciodată să întreprinzi ceva care ți-ar putea face rău.

– În Islam nu există constrângere, spunea tata. Nici o ființă nu are dreptul să pedepsească o alta pentru că nu şi-a respectat îndatoririle religioase. Doar Allah poate face asta.

Era ca o şcoală coranică, dar mult mai inteligentă. Am vorbit chiar şi despre martiriu. Tata spunea că a comite o sinucidere pentru Sfântul Război era acceptabil doar pe vremea Profetului – şi atunci numai pentru că necredincioşii îl atacaseră mai întâi pe Profet. Astăzi, nu mai putea exista un Război Sfânt, spunea el, pentru că numai Profetul Mahomed putea chema la Război Sfânt.

Acesta era Islamul văzut de tata: o religie în mare parte nonviolentă care era de fapt propria interpretare a ceea ce spusese Profetul. Oricum, nu era legală. Nu poți să interpretezi voința lui Allah şi cuvintele Coranului: zice clar în carte. Nu există decât un mod de a-l citi. E interzis să alegi: nu poți decât să te supui. Profetul a spus: „V-am lăsat instrucțiuni clare; nimeni să nu se abată de la ce am spus, căci va fi distrus“. Un fundamentalist i-ar fi spus tatei: „Propoziția «Numai Profetul poate chema la Război Sfânt» nu este din Coran. Tu ai pus-o acolo, şi asta e blasfemie“.

Osman Moussa a plătit pentru toate aranjamentele de călătorie pentru că acum eram a lui. Există reguli legate de aceste lucruri: plăteşti pentru soția ta. Am trecut pe la toată lumea şi mi-am luat la

revedere: Halwa, Ainanshie şi familia lui Farah Gouré. Acum îmi erau veri apropiați pentru că erau şi rudele soțului meu.

Mi-am luat rămas-bun de la tatăl meu în noaptea dinaintea plecării mele. M-a îmbrățişat şi a spus că era posibil să nu ne mai vedem o perioadă foarte lungă de timp.

– Când ne despărțim e posibil să dorim să ne întoarcem, mi-a spus el, dar ne pot împiedica multe lucruri. L-am privit sceptică; ştiam că vorbea din experiență.

În ziua plecării, mama m-a auzit vorbind cu Haweya despre ce era de făcut. Sora mea credea că cel mai bun plan era să divorțez de Osman Moussa cât mai repede posibil, odată ajunsă în Canada. De îndată ce divorțam, puteam călători în America, spunea ea, ca să am propria viață. Țesuse o întreagă poveste romantică pentru mine.

Apoi a dat buzna mama şi ne-a spus că eram imorale. M-a făcut o târfă şi o ipocrită care şi-a distrus relația cu propriul frate şi urma să distrugă onoarea familiei şi a tatălui meu.

– Am două condiții dacă vrei să-mi iau la revedere de la tine şi să te binecuvântez. Prima este să promiți să rămâi măritată cu Osman Moussa. Să-i fii o soție bună, să te rogi la Allah şi să fii recunoscătoare pentru destinul pe care ți l-a ales tatăl tău. Şi a doua este să te duci la tatăl tău şi să-i spui totul.

Mi-am spus că mama avea dreptate. Trebuia să mă duc la Abeh şi să-i mărturisesc totul; poate m-ar fi scăpat cumva. Aşa că mi-am pus eşarfa şi m-am dus să-l văd din nou.

– Abeh, trebuie să-ți spun ceva, am început eu şi el m-a întâmpinat cu brațele larg deschise.

– Ah! Ayaan! Iubita mea fiică m-a vizitat din nou!

– Trebuie să-ți mărturisesc ceva despre fratele mamei, Muhammad, şi despre fiul lui, Mahmud, am continuat.

– Dar ne-am ocupat de asta, nu-i aşa? S-a rezolvat, copilă. Îți faci griji pentru bătrânul tău tată? Draga mea, tu trebuie să mergi şi să te pregăteşti de plecare.

Mi-a tot vorbit, iar mie limba parcă mi-a amorțit. Cred că e posibil să ca el fi ştiut că ceea ce voiam să-i spun nu era binevenit. Aşa că m-am dus acasă şi i-am descris mamei toată scena. Mi-a poruncit să mă întorc din nou la Buruburu şi să-i spun totul cu orice preț.

– O să pierd avionul, am zis.

– Atunci promite-mi, în numele lui Allah, că vei rămâne cu bărbatul ăsta, cu soțul tău.

I-am spus că nu, că nu-i pot promite asta.

Aşa că mama nu şi-a luat la revedere de la mine. I-am spus eu, în timp ce stătea cu spatele țeapăn către mine, apoi am plecat, într-un taxi, la aeroport.

PARTEA a II-a

Libertatea mea

CAPITOLUL 10

Fuga

Când am aterizat pe aeroportul din Frankfurt, dimineața devreme, am rămas uluită de cât de mare era. Peste tot în jurul meu vedeam sticlă şi oţel şi totul era foarte bine *finisat,* până la cel mai mic detaliu. Asta a fost ceea ce m-a impresionat: de unde veneam eu, aeroporturile erau un adevărat haos, se aflau într-o continuă extindere şi tot timpul construite pe jumătate, iar toată lumea din jurul meu părea să fie foarte sigură de locul către care se îndrepta. Erau femei la fel de în vârstă ca mama mea, chiar ca bunica, cu poşete la modă, care împingeau cu energie şi determinare cărucioare pline cu geamantane asortate.

Mă pierdusem. Căutam ghişeul pentru bilete. Ştiam că trebuia să ajung la Düsseldorf, dar pe biletul meu scria München, aşa că ştiam că trebuia să fac cumva să-l schimb. Am umblat încolo şi încoace, rugându-i pe oameni să mă ajute; nici măcar nu observasem semnele. Aeroportul era la fel de mare ca un cartier şi peste tot arăta la fel: mă simţeam nefericită, asemenea unui ţărănoi din provincie, de la noi de la *miyé*.

Un unchi îndepărtat, Mursal, fusese de acord să aibă grijă de mine în Germania cât timp aşteptam viza. Nu-l mai văzusem niciodată. Când am ajuns, în cele din urmă, la Düsseldorf, am schimbat

câțiva dolari în mărci, mi-am imaginat care era moneda corectă, şi am sunat la numărul pe care Mursal i-l dăduse tatălui meu. A răspuns un alt bărbat, Omar, asociatul lui Mursal.

– Aşadar, tu eşti fiica lui Hirsi Magan. Ai cu ce să-ți notezi o adresă şi să i-o dai şoferului de taxi? a întrebat el.

Am spus că da, am notat adresa şi am ieşit. Totul era atât de curat, parcă eram într-un film. Drumurile, trotuarul, oamenii – nimic din ce văzusem în toată viața mea nu arătase vreodată aşa, cu excepția, poate, a spitalului din Nairobi. Totul era atât de modern, încât părea steril. Peisajul îmi amintea de geometrie sau de fizică, unde erau doar linii drepte perfecte şi precise. Aceste clădiri erau în formă de cuburi şi de triunghiuri şi îmi dădeau acelaşi sentiment neutru, aproape înfricoşător. Literele de pe plăcuțe semănau cu engleza, dar nu le înțelegeam; aveam senzația că încercam să înțeleg algebra.

Bunica trebuie să se fi simțit aşa când s-a dus la oraş pentru prima dată şi a văzut un bec electric, un radio sau o stradă plină cu maşini. Mă simțeam atât de străină!

Taxiurile stăteau la rând; scria în engleză; dar toate taxiurile erau Mercedesuri de culoare crem. În Nairobi astfel de taxiuri stăteau înşirate doar în fața hotelurilor scumpe: erau cele mai luxoase opțiuni care puteau fi concepute, doar pentru străini şi pentru miniştrii din guvern. Înainte să urc într-o astfel de maşină, am simțit că trebuie să-l întreb pe şofer cât m-ar costa călătoria.

– Cam douăzeci de mărci, a spus el, ceea ce îmi puteam permite.

– Dar o să mă duceți cu maşina *aceasta?* l-am întrebat, şi şoferul a râs.

Era drăguț şi vorbea engleza. Am stat în față, lângă el, şi mi-a povestit despre Düsseldorf şi despre cât de buni şi de amabili erau germanii.

Vechiul oraş Düsseldorf era, într-adevăr, minunat, cu turlele bisericilor sale şi cu turnurile în formă de unghi, care semănau puțin cu nişte minarete. Străzile erau pavate cu piatră şi arătau de parcă erau făcute special pentru oameni, spre deosebire de aeroportul înfricoşător şi ultramodern.

Am coborât din taxi şi m-am întâlnit cu Omar: un bărbat înalt, jovial, cu mustață, care purta un costum gri, fără cravată. Spunea că sunt uimitoare. Nimeni nu mai ajunsese de la aeroport atât de uşor, şi faptul că am schimbat avioanele în Frankfurt – eram un geniu.

– O să-ți placă aici, m-a asigurat el. Majoritatea somalezilor te sună în miez de noapte şi îți spun: „Te rog, vino şi ia-mă". Când îi întreb: „Unde eşti?", îmi răspund: „Sunt lângă o clădire înaltă". Nu te ajută cu nimic.

Omar nu îşi făcea griji că bagajul meu nu ajunsese odată cu mine. Spunea că în Germania astfel de lucruri nu se pierd niciodată. Unchiul meu era reținut de afacerile sale şi urma să ne întâlnim mai târziu, aşa că Omar m-a dus la un hotel din vechiul oraş, spunând că se va întoarce la opt să mă ia la cină.

Totul în cameră era alb şi impecabil. Am cercetat perna, jurând să-i spun şi Haweyei despre această uimitoare invenție. Camera era mică, dar totul părea cumva cu isteține calculat pentru a fi eficient: dulapurile se potriveau perfect în perete, televizorul se afla în interiorul unei biblioteci, iar eu mă minunam cât de organizat este totul.

Baia a fost o altă revelație. Aveam şi noi un duş în Park Road, dar nu a avut niciodată apă caldă, aşa că încălzeam apa şi foloseam o găleată şi un fel de polonic. Aici era apă caldă, tone de apă caldă care curgea sub formă de jet de sus şi din lateral. M-am spălat. Afară încă mai era lumină şi am ieşit pe străzi. Trebuia să văd cât mai mult din locul acesta.

Mi-am notat numele hotelului – ştiam că puteam să mă rătăcesc –, mi-am pus eşarfa şi haina mea lungă şi am ieşit pe stradă. Nu mai văzusem niciodată atât de mulți oameni albi. Femeile erau destul de dezgolite – păreau goale, dezbrăcate – picioarele, brațele în întregime, fața, părul, umerii erau toate complet dezgolite. Femeile din Kenya erau de obicei mai dezgolite decât noi, somalezele, dar într-o oarecare măsură, pielea albă a acestor femei îmi atrăgea şi mai mult atenția. Bărbații şi femeile stăteau laolaltă cu o oarecare familiaritate care îi făcea să pară egali. Se țineau de mână

ziua în amiaza-mare, fără să se ascundă de nimeni, iar toți ceilalți păreau să considere asta un lucru normal.

După o vreme, mi-am scos haina. Mă gândeam că poate ies mai puțin în evidență. Încă mai purtam o eşarfă pe cap şi o fustă lungă, dar nu mai fusesem până atunci atât de dezbrăcată într-un loc public. Nu era nimeni care să mă acuze în tăcere că sunt o târfă. Nici un bărbat depravat nu era acolo ca să mă cheme la el în pat. Nici un membru al Fraților nu mă amenința cu focul iadului. Mă simțeam în siguranță; mă lăsam purtată de curiozitate.

Am mers până când nu mi-am mai simțit picioarele. Totul era atât de bine păstrat. Spațiile dintre dalele de piatră de pe stradă erau curate. Vitrinele magazinelor străluceau. Îmi amintesc că îmi spuneam: „E uimitor, cum poate să existe aşa ceva?“ Eu eram obişnuită cu grămezi de gunoi împuțit şi străzi străpunse de găuri imense în care praful parcă te amenință şi nimic, niciodată, nu se păstrează curat. În Nairobi, în afară de câteva zone bogate rezervate oficialilor guvernamentali foarte bogați şi oamenilor de afaceri milionari, oamenii trăiesc unul peste altul, în ghetouri făcute doar din blocuri de zgură şi bucăți de carton şi metal. Cerşetorii, hoții şi orfanii trăiesc pe grămezile de gunoi; maşinile din trafic îşi schimbă direcția pe neaşteptate, radiourile urlă la maximum, iar şoferii de pe *matatou* te invită în autobuzele lor. Mă simțeam de parcă fusesem aruncată într-o altă lume, calmă şi ordonată, ca în romane sau în filme, dar în care, totuşi, nu crezusem cu adevărat.

Când m-am întors la hotel, Omar era foarte îngrijorat. Spunea că se făcuse deja 9 seara. I-am răspuns că nu putea fi adevărat: afară era încă ziuă. El a oftat şi mi-a explicat cu răbdare că în Europa există un anotimp în care e cald şi în timpul căruia e lumină până noaptea târziu şi mai există un anotimp în care este frig, când este întuneric aproape tot timpul. În Europa, spunea el, nu poți şti ora exactă în funcție de soare. Mi-a dat ceasul lui şi m-a întrebat dacă era nevoie să mă învețe să-l citesc.

Am fost distrusă când am realizat cât sunt de proastă. Îmi dădeam seama că până şi planetele şi Sistemul solar erau diferite aici. Parcă eram Alice în Ţara Minunilor.

Omar spunea că africanii ca mine nu pot mânca mâncare germană şi m-a dus la un restaurant chinezesc. Am încercat să urmăresc traseul şi mi-am dat seama că toate străzile avea numele scrise eficient pe nişte plăcuţe. Nu era nevoie să-i opreşti pe oameni în mod repetat şi să le ceri instrucţiuni. Cât de plăcut şi de ingenios, mă gândeam eu; în cartierul nostru din Nairobi erau plăcuţe doar cu numele străzilor cele mai importante. L-am întrebat pe Omar cine le monta. Nu a făcut decât să-şi dea ochii peste cap şi să spună: „Asta e o ţară civilizată".

În ziua următoare, mi-am întâlnit ruda, pe Mursal. Părea stânjenit să recunoască, dar mi-a mărturisit că nu putea să mă primească la el acasă. Era căsătorit cu o nemţoaică, iar aceasta nu era prea încântată să găzduiască somalezi refugiaţi. Aşa că aranjase să locuiesc la o altă familie Osman Mahamud, în Bonn. Nu era departe. Mursal spunea că avea să sune în fiecare zi la ambasada Canadei să întrebe dacă au sosit actele mele pentru viză; la fel de bine puteam să aştept şi acasă la această femeie, la fel cum aş fi aşteptat şi la el.

M-au dus cu maşina acolo, după ce bagajul îmi fusese trimis cu amabilitate la hotel de către un microbuz al aeroportului. Am ajuns într-o zonă cu case identice – o proprietate cu construcţii deţinute de guvern, mi s-a spus. Această femeie din Bonn, Amina, era şi ea o membră a clanului Osman Mahamud, desigur. Dar Amina se simţea respinsă de către ceilalţi din clanul Osman Mahamud, pentru că se măritase cu cineva din clanul Hawiye, iar copiii ei erau acum Hawiye. Mursal o ajutase foarte mult; probabil că-şi cheltuia o bună parte din venitul lui cu somalezi şi cu problemele lor.

Erau televizoare deschise în toate camerele şi o mulţime de copii. Băiatul cel mai mare, Ahmed, avea cam paisprezece ani. S-a oferit să-mi arate Bonnul. Era în iulie, aşadar, era vacanţă de vară,

şi Ahmed, care nu avea nimic de făcut, era nerăbdător să-şi arate superioritatea dovedindu-mi cât de bine cunoştea oraşul.

Deşi părea să locuiască în Germania de ceva vreme, am observat că Amina era încă foarte somaleză. Nu se descurca singură şi îl lua mereu cu ea pe fiul ei când făcea cumpărături. În acelaşi timp, când am ieşit iar în oraş în ziua următoare, cu Ahmed, mi-am dat seama că ar fi fost posibil să mă descurc şi singură, la fel cum făcea el. Mi-a explicat cum să folosesc metroul şi nu a fost atât de dificil.

Aceşti oameni albi nu mă înspăimântau. Păreau dezinteresaţi, dar asta era ceva care-mi convenea. Luasem două avioane de una singură, hoinărisem de-a lungul străzilor, iar lumea nu mi se părea aşa periculoasă cum mă avertizaseră mama şi bunica. Toţi eram anonimi aici, dar asta îmi dădea un sentiment de libertate şi putere prin faptul că mă descurcam de una singură prin aceste locuri ciudate. Mă simţeam în siguranţă.

Luni de zile, m-am gândit tot mai frenetic la modul cum aş putea desface căsătoria pe care tata o hotărâse pentru mine. Nu voiam să plec în Canada şi să trăiesc cu Osman Moussa viaţa care îmi fusese predestinată încă de când m-am născut – viaţa mamei mele. Îmi spuneam că, atunci când voi ajunge acolo, mă voi purta intenţionat atât de prost ca soţie, încât Osman m-ar trimite, pur şi simplu, înapoi acasă, la mama, în Nairobi. Dar exista un impediment: aş fi putut rămâne însărcinată. Însă, în după-amiaza aceea în Bonn, un nou plan a început să prindă contur în mintea mea: nici măcar nu trebuia să plec în Canada. Puteam să dispar aici. Puteam să scap de absolut tot, să mă ascund şi să-mi văd cumva de drum, ca un personaj dintr-o carte.

Nu aveam un plan concret despre cum aveam să fac asta, dar mi-am spus că o să caut momentul potrivit. Nu-mi păsa de singurătate sau de cum aveam să trăiesc fără familia mea. Nu aveam un plan detaliat, abia dacă aveam o idee vagă. Mă gândeam că evadarea ar fi ca şi când ai coborî, pur şi simplu, dintr-un *matatou* când încetineşte la semafor şi apoi îl priveşti cum se îndepărtează de-a lungul drumului. Aveam să găsesc momentul potrivit şi să fug.

Nu aveam să rămân aici, în Germania; ar fi fost prea uşor ca Mursal să mă găsească. O să plec în Anglia. Acolo aş fi ştiut limba şi le-aş fi înțeles cultura, cu pajiştile şi vacile lor, cu Regina, Myfair şi Whitechapel – ştiam totul, îmi spuneam eu – din cărți şi de la jocurile Monopoly. Aveam să plec acolo. Aveam cu mine Certificatul de la Colegiul Secretarial Valley; urma să muncesc, să economisesc bani şi să studiez. Nimeni nu avea de unde să afle unde eram.

Nu ştiam cum urma să evadez sau ce avea să însemne libertatea. Dar ştiam ce curs ar fi luat viața mea dacă aş fi plecat în Canada. Aş fi avut o viață ca a mamei, ca a lui Jawahir şi ca viața acestei femei cu care locuiam acum, în Bonn. Nu m-aş fi exprimat aşa pe atunci, dar, findcă m-am născut femeie, nu aveam cum să mă maturizez vreodată. Aş fi fost mereu o minoră, s-ar fi luat hotărâri în numele meu. Aş fi fost mereu o entitate într-un stup. Aş fi putut avea o viață decentă, dar mereu aş fi depins de cineva care *mă trata bine*.

Ştiam că e posibil un alt mod de viață. Citisem despre el, iar acum îl puteam vedea, mirosi, peste tot în jurul meu: genul de viață pe care mereu mi l-am dorit, cu o educație adevărată, cu o slujbă şi o căsătorie reală. Voiam să iau propriile decizii. Voiam să devin o persoană, un individ, stăpână pe propria viață.

Tânărul Ahmed mă ducea peste tot prin Bonn. Era prietenos; vorbeam despre tot felul de lucruri. În timp ce ne întorceam spre casă, i-am zis:

– Spune-mi, dacă aş vrea să plec în Anglia, cum aş putea să fac asta? Ahmed a răspuns că nu ar fi uşor; că era o mare între Germania şi Anglia, aşa că îmi trebuia o viză, dar că țările din jurul Germaniei nu te verificau niciodată pentru viză. Ar fi mai uşor, a spus el, să plec în Olanda sau Belgia.

Unde ne aflam noi, mai exact? Tot ce-mi puteam aminti de la orele de geografie era un capitol despre landurile bogate de pe Rin. Germania, Olanda, Belgia? Nu-mi aminteam decât că profesorul le-a arătat pe toate o dată, ele fiind mai mici decât Tanzania. Mi-era

ciudă că nu am fost mai atentă la şcoală; dacă aş fi fost, măcar acum aş fi ştiut unde mă aflu.

Dar Olanda… ştiam pe cineva în Olanda. Cineva care m-ar ajuta. Fadumo – soţia lui Mahamed Abdihalin, pe care i-am ajutat să scape din tabăra de refugiaţi din Dhobley – ceruse azil în Olanda. Locuia acolo, într-un fel de tabără.

Tânărul Ahmed mi-a spus că în Olanda era uşor de ajuns, dura doar o oră şi jumătate cu trenul. Pur şi simplu îţi cumpărai bilet şi plecai acolo, nu era nevoie de viză.

În după-amiaza aceea, am mers la cabina telefonică de la colţul străzii şi am format numărul de telefon de la Centrul de Refugiaţi în care se afla Fadumo. Vocea ei suna atât de caldă şi veselă, atât de fericită să mă felicite cu ocazia nunţii mele. Am adus în discuţie ideea de a o vizita şi a fost încântată.

Nu i-am spus că plănuiam să fug şi nici nu i-am dat o dată exactă. Nu i-am spus nici lui Ahmed. I-am spus doar mamei lui că pentru câteva zile voiam să-mi vizitez o rudă şi l-am rugat pe Ahmed să mă ducă la gară şi să mă ajute să-mi cumpăr bilet. Mi-am lăsat geamantanul mare acasă la Amina; mi-am luat doar un rucsac şi actele.

Când am plecat de acolo, m-am mai uitat pentru ultima dată la geamantanul care conţinea trusoul meu: *dirhas* din mătase şi tămâie, tot soiul de haine somaleze pe care le lăsam în urmă. Aveam cu mine două fuste lungi, câteva tunici, haina – doar ce puteam căra. Îmi spuneam că într-o zi aveam să-i explic totul tatei.

Era vineri, 24 iulie 1992, când am urcat în tren. În fiecare an mă gândesc la momentul acela. Îl văd ca pe ziua mea de naştere: naşterea mea ca persoană care ia singură decizii despre propria viaţă. Nu fugeam de Islam sau către democraţie. Pe atunci nu aveam nici un fel de idei măreţe. Eram doar o tânără care într-un anume fel dorea să fie ea însăşi; astfel m-am aruncat în necunoscut.

Era aproape miezul nopţii când am ajuns în gara centrală din Amsterdam. Un tânăr nord-african a apărut şi m-a întrebat dacă

poate să mă ajute cu ceva. M-a dus până la ghişeul unde puteam schimba nişte bani şi mi-a arătat cabina telefonică. Era foarte amabil – poate că din cauza eşarfei pe care o purtam sau a privirii uimite de pe faţa mea. Mi-a dat numărul lui de telefon, în caz că aveam vreo problemă şi nu mă descurcam.

Am sunat-o pe Fadumo. Mi-a spus că era mult prea târziu ca să pot ajunge în seara aceea la Centrul pentru Refugiaţi unde locuia ea. Mi-a dat numărul de telefon al verişoarei ei, Mudoh, care locuia mult mai aproape, în Volendam. Am sunat-o pe Mudoh: era întuneric, iar eu eram în gara centrală din Amsterdam şi habar nu aveam ce altceva puteam să fac. I-am spus: „Sunt Ayaan, fiica lui Hirsi Magan, şi caut un loc unde să stau peste noapte". Mudoh mi-a spus ce autobuz să iau, cât să plătesc şi unde să cobor.

Era miezul nopţii şi după câteva staţii am rămas doar eu în autobuz. Îmi era foarte teamă. Îl tot întrebam pe şofer dacă nu am ajuns încă la Volendam tot aşteptându-mă parcă să se întâmple ceva groaznic. Conducea tot mai repede, dar nu m-a dus departe şi nu m-a tăiat bucăţi, după cum nici nu m-a violat, aşa cum mă temeam eu că s-ar putea întâmpla. M-a lăsat lângă o cabină telefonică verde, exact în locul pe care mi-l descrisese Mudoh.

M-a luat de acolo soţul lui Mudoh, care era olandez. Mudoh nu numai că se căsătorise în afara clanului, dar şi în afara Somaliei şi a Islamului. Ea, o femeie, se măritase cu un bărbat *gaalo*. Chiar şi eu am fost puţin şocată de lucrul acesta. Nu mai întâlnisem o somaleză care să fi făcut aşa ceva. Am întrebat-o pe Mudoh cum a reacţionat familia ei când a aflat. Mi-a spus că o considerau murdară: devenise o proscrisă. Dar, după căderea oraşului Mogadiscio, mi-a spus Mudoh, deveniseră extrem de politicoşi. Îi cereau în mod constant ajutorul şi bani. Mudoh îi ajuta, dar doar pe cei apropiaţi, pe fraţii ei. Aparent, clanul nu mai făcea parte din viaţa ei.

Am hotărât să am încredere în Mudoh. I-am spus totul. I-am spus că nu voiam să continui căsătoria şi că voiam să plec în Anglia, iar ea mi-a spus că nu mă sfătuia să fac asta, că era prea complicat să ajung acolo şi că trebuia să rămân în Olanda. Şi aici puteam să

mă folosesc de engleza pe care o ştiam. Mi-a spus că trebuia să cer azil, aşa cum făcuse şi Fadumo, că trebuia să mă duc la ea şi să o întreb cum a procedat.

Mi-am petrecut weekendul cu Mudoh. Mi-a arătat cartierul. Toate casele erau la fel, toate aveau aceeaşi culoare, erau înşiruite ca nişte prăjituri calde, impecabile, abia scoase din cuptor. Toate erau case noi, cu draperii din mătase albă, vaporoasă, iar iarba din faţă era toată verde şi tunsă uniform, având aceeaşi grosime, asemenea unei frizuri îngrijite. În Nairobi, cu excepţia proprietăţilor de oameni bogaţi, culorile erau amestecate şi casele complet haotice – un conac, o colibă sărăcăcioasă construită pe jumătate, un teren viran, toate adunate laolaltă –, aşa că şi asta era ceva cu totul nou pentru mine.

Mudoh scotea gunoiul în stradă, duminica seara, iar toţi locuitorii de pe strada aceea făceau acelaşi lucru. Îmi explica faptul că existau reguli: trebuia să scoţi containerul cu gunoi la timp, într-un anume fel. Cel maro era pentru deşeurile organice, cel verde pentru cele din plastic, iar ziarele erau ceva cu totul separat şi se scoteau altă dată. Dacă respectai cu stricteţe aceste reguli, cei care se ocupau de asta veneau a doua zi dimineaţă şi ridicau totul pentru reciclare. M-am minunat în sinea mea. În Kenya, te temeai de autorităţile locale şi dacă veneau la tine acasă era înfricoşător. Gunoiul îl duceai într-o groapă la capătul străzii. Părea să fie un mod de viaţă la care mă puteam adapta.

Luni, m-am dus la Almelo ca să o întreb pe Fadumo cum să procedez ca să devin refugiat în Olanda. Fadumo s-a bucurat mult să mă vadă. M-a îmbrăţişat şi a plâns. Tabăra în care stătea ea nu părea deloc să semene cu o tabără de refugiaţi de genul celei de la Dhobley; nu existau corturi, ci case – temporare, dar adecvate pentru locuit – şi totul era foarte ordonat. Fadumo avea o întreagă casă din aceasta din prefabricate numai pentru ea şi cei cinci copii ai ei, dintre care unul abia născut.

Ne-am aşezat ca să stăm de vorbă şi i-am spus totul. Fadumo s-a îngrozit şi m-a rugat, chiar a insistat să nu fac aşa ceva.

– Gândeşte-te la tatăl tău, m-a implorat ea.

Fadumo făcea parte din clanul Osman Mahamud, aşa că era firesc să-i fie fidelă: trebuia să mă protejeze să nu fac vreo greşeală teribilă, ceva care m-ar fi afectat pentru totdeauna şi care ar fi dăunat onoarei întregului clan. Căsătoria ei fusese aranjată de către părinții ei, mi-a spus, şi era una fericită. Căsătoriile aranjate erau cele mai bune. O căsătorie aranjată în cadrul unei familii cu binecuvântarea tatălui era destinul cel mai bun pe care-l puteai avea.

Oricum, am determinat-o să-mi spună. Părea că nu era greu să ceri azil. Existau centre specializate de primire a refugiaților; cel mai apropiat era cel din Zwolle. Trebuia să mergi acolo şi să ceri statut de refugiat. Trebuia să mergi cât mai repede posibil şi să spui că tocmai ai scăpat de războiul civil şi că abia ai ajuns în Olanda, pentru că era o limită de timp.

M-am dus la Zwolle. Centrul nu era greu de găsit. Toată lumea părea să vorbească engleza sau cel puțin dorea să o înțeleagă. Un polițist în uniformă era postat acolo şi mi s-a făcut brusc teamă când l-am văzut, dar mi-a explicat politicos:

– Centrul nostru este plin, nu mai primim refugiați, dar poți merge la Zeewolde.

Mi-a dat o cartelă de autobuz şi un bilet de tren şi instrucțiuni cu privire la călătorie. Mi-a spus că trebuie să merg şi să cer ajutor pentru refugiați înainte de a mă înregistra şi m-a felicitat pentru engleza mea.

Pentru mine poliția însemna opresiune şi cei care cereau mită. Nu erau niciodată de folos.

– De ce mă ajutați? am întrebat.

El mi-a zâmbit şi a spus:

– Acestea sunt regulile.

– Toți polițiştii sunt la fel de politicoşi? am vrut să ştiu.

– Sper că da, a zis el.

După asta, totul era posibil. Pentru mine, autoritățile erau semn rău. Erau corupte, duplicitare şi opresive. Iar aici, toți aceşti oameni

se întreceau să te ajute pe tine care erai străin. Cum naiba îi tratau atunci pe cei din propriul clan?

În autobuz, spre Zeewolde, mă uitam surprinsă la peisajul rural din fața mea. Era întins, cu drumuri lungi, de țară, mori de vânt şi oi grase, cu lână de culoare crem – mai multă lână decât oaie, îmi spuneam eu, obişnuită cu turmele noastre negre şi slăbănoage. Erau canale de apă peste tot: diguri. Autobuzele erau curate şi lustruite; uşile li se deschideau singure. Lângă Zeewolde pământul părea mai sterp şi vegetația mai uscată, iar terenul era brăzdat de diguri mai late; era un polder nou, o fâşie de pământ pe care olandezii o obțineau din mare, deşi pe atunci habar nu aveam despre asta.

Mă aflam în fața unei imense oportunități, dar eram îngrozită. La douăzeci şi doi de ani eram de una singură pentru prima dată în viața mea. Trebuia să văd dacă mă pot descurca fără să cad în capcana în care familia mea şi majoritatea musulmanilor credeau că pică fetele care sunt pe cont propriu: anume, faptul că sfârşesc prin a se prostitua sau prin a face muncă de menaj ori a se căsători cu cineva inferior statutului ei, cu un bărbat care ar exploata-o – şi asta din grabă, pătându-şi numele.

Aşteptând să schimbăm autobuzele, am observat că autobuzul a venit exact la momentul la care era aşteptat, la 2.37. Veneau la fel ca autobuzele din Bonn şi această punctualitate stranie părea misterioasă într-un mod pozitiv. Cum Dumnezeu putea cineva să prevadă ca un autobuz să sosească exact la 2.37? Oare controlau şi regulile timpului?

Centrul de primire din Zeewolde era o imensă aglomerare de bungalow-uri, fiecare înconjurat de un gard-viu. Exista şi un teren de tenis şi oamenii jucau volei, iar aproape de birouri am zărit o pancartă care informa despre existența unei piscine. Totul era de necrezut.

Am intrat în micul birou de lângă poartă şi i-am arătat bărbatului hârtia pe care o primisem de la poliţistul din Zwolle. Bărbatul acesta mi-a strâns mâna, mi-a urat bun venit şi mi-a spus că mă va duce la administrație. Mi-a ridicat rucsacul cu o mână, iar cu

cealaltă a luat cele două bagaje care conțineau pături, cearşafuri şi prosoape şi m-a condus la un bungalow.

Peste tot în jurul nostru erau persoane care solicitau azil. Erau o mulțime de kurzi şi irakieni şi destul de puțini iranieni, toți cu fețele palide, deşi olandezii îi numesc negri. Majoritatea femeilor proveneau din Africa, îmbrăcate în fuste scurte şi tricouri; după felul în care arătau, am bănuit că erau din Liberia şi din Congo, două țări aflate în război civil. Erau şi câteva movile nedefinite acoperite cu pânză: acestea erau femeile arabe care stăteau pe jos, cu robele întinse în jurul lor, privindu-i pe bărbați.

Am văzut şi o mulțime de oameni albi; l-am întrebat pe olandez cine erau oamenii aceia:

– Sunt musulmani, a zis el. Văzându-mă surprinsă, a adăugat: Din Bosnia.

M-a dus în bungalow-ul 28 şi mi-a spus că urma să-l împart cu trei fete din Etiopia. Mi-a spus că în fiecare zi de joi puteam să-mi duc cearşafurile la spălătorie şi să primesc altele curate. L-am privit surprinsă. Mi-a mai spus că cina se va servi la 5.30 la cantină şi că în ziua următoare voi primi şi celelalte instrucțiuni; altcineva urma să-mi arate unde va avea loc interviul, unde se afla biroul avocatului şi dispensarul. Serviciile de sănătate erau gratuite, m-a informat el, la fel şi cazarea: totul era suportat de către guvern. Urma să primesc şi o alocație săptămânală pentru necesitățile de zi cu zi.

Nu mai auzisem niciodată de un stat care să se îngrijească de bunăstarea oamenilor. Habar nu aveam de ce oameni care erau complet străini îmi ofereau atât de multe lucruri. De unde luau ei banii? De ce aceştia nu se terminau?

În dimineața următoare, a trebuit să merg la secția de poliție pentru emigranți. Mi-au luat amprentele şi m-au pus să completez formulare, dar era complet diferit de cum mă aşteptam eu să fie. A fost ceva de genul „Ce mai faceți, doamnă? Să vă servesc cu o ceaşcă de ceai sau de cafea?“, iar fiecare pas al procedurii îmi era explicat; m-au întrebat chiar dacă am nevoie de un translator. Apoi

mi-au dat un card verde care atesta oficial că ceream azil şi că sunt o persoană care solicitase să fie intervievată pentru a primi statutul de refugiat.

De la poliție am fost trimisă la biroul de ajutor pentru refugiați, unde două femei mi-au spus că eram eligibilă pentru consultanță juridică gratuită şi mi-au explicat procedura. M-au întrebat dacă voiam să locuiesc în Olanda şi le-am spus sincer povestea mea: că tata mă obligase să mă căsătoresc cu un bărbat pe care eu nu-l puteam accepta şi că nu voiam să merg în Canada să locuiesc cu el. Una dintre femei a spus:

– E groaznic ce ți s-a întâmplat, dar câte femei din Somalia se căsătoresc împotriva voinței lor?

– Asta este cultura noastră, am spus eu. Practic, toate.

– Dar celelalte țări? m-a întrebat ea. Se întâmplă la fel şi în alte țări?

– Cred că în toate țările muslmane, i-am spus eu.

– Vezi tu? mi-a zis ea. E imposibil să dăm dreptul de a fi refugiat fiecărei femei care este obligată de către familie să se căsătorească. Mi-a citit Convenția de la Geneva cu privire la refugiați şi a adăugat: Dacă povestea ta nu este adevărată şi nu se leagă ori nu se încadrează în aceste categorii, atunci şansele tale sunt foarte mici. Ca să fii refugiat trebuie să dovedeşti că ai o teamă clară, specifică, de persecuție.

M-am întors la bungalow. În ziua următoare, aveam întâlnire cu un avocat din partea guvernului. Am început să schițez o poveste bazată pe experiența plecării mele din Mogadiscio în 1991 şi pe experiențele refugiaților din casa noastră din Park Road. Povestirea era detaliată, consistentă, dar inventată. Uitându-mă în urmă, nu sunt mândră de lucrul acesta, dar, într-adevăr, e adevărat că nu am spus tot adevărul ca să mă stabilesc în Olanda.

Mai mult decât atât, nu am spus că numele meu era Ayaan Hirsi Magan; asta ar fi făcut ca familia mea să mă găsească mult mai uşor. Am ales numele de naştere al tatălui meu, Ali, numele pe care i-l dăduse tatăl lui, înainte ca oamenii să-l numească Protectorul.

Un nume modest, un nume cu care puteai să dispari uşor. Aveam să fiu Ayaan Hirsi Ali, născută pe 13 noiembrie 1967.

Interviul cu Serviciul Olandez pentru Emigrări l-am avut pe 5 august. Avocatul meu, o femeie atentă, cu părul lung, negru, a intrat împreună cu mine. Când am bătut la uşa biroului, oficialul de la emigrări s-a ridicat de la biroul lui şi a dat mâna cu mine. Era politicos, dar am simțit că mă testează, încercând să mă prindă. Îmi tot verifica povestea şi simțeam că parcă vede prin mine. Eram sigură că urma să fiu respinsă.

După interviu, am fost într-o stare permanentă de tensiune. Mă gândeam că Mursal o să mă găsească sau chiar Osman Moussa; amândoi mă vânau acum. Mă uitam la autobuzele care mergeau către centru, pline cu refugiați din Bosnia. Mă uitam la CNN sau la BBC la televizorul de la Centrul pentru Refugiați şi mă simțeam groaznic. Ocupam un pat al cuiva care chiar îl merita, cineva din Liberia sau din Bosnia, care chiar suferise. Eram o puştoaică alintată, proastă şi nerecunoscătoare, care trebuia să-i mulțumească tatălui ei că-i găsise un soț într-o țară bogată.

Mă simțeam extrem de vinovată pentru ceea ce făcusem familiei mele şi mi-era teamă, nu teamă de a fi singură, ci de necunoscut: ce urma să se întâmple cu mine? Dar trăiam şi o senzație de libertate. Aceasta era viața reală pe care o trăiam. Îmi amintesc că îmi spuneam, în centrul acela pentru refugiați: „Dacă aş muri chiar acum, măcar am văzut lumea". Nici măcar pentru o clipă nu mi-a trecut prin minte să mă întorc în Germania şi să-mi iau viza pentru Canada. Partea aceea a vieții mele se încheiase.

Fetele din Etiopia cu care locuiam în bungalow mi s-au părut la început frivole şi cumplit de prostuțe. Spuneau că sunt foarte norocoasă că provin dintr-o țară aflată în război civil, ceea ce însemna că era mult mai probabil ca eu să primesc dreptul de refugiat şi să mi se permită să trăiesc în Europa. Îşi petreceau timpul gătindu-se, şi-l dedicau hainelor pe care le purtau, machiajului şi fustelor scurte, împrumutului curelelor – toată procedura dura la nesfârşit, apoi

ieşeau mai mult dezbrăcate, foarte fericite şi pline de ele. Mina era cea mai prietenoasă. Într-o dimineaţă, mi-a spus:

– Vino, scoate-ţi eşarfa şi fusta lungă. Eşti aşa de frumoasă!

– Ba nu! am ripostat. Eu sunt musulmană.

Asta era exact lucrul despre care oamenii mă tot avertizau: diavolul, sub forma fetelor etiopiene, venea să mă corupă. Dar această Mina, care fusese atât de primitoare şi care mă ajutase în orice mod cu putinţă până acum, mă întreba:

– Dar de ce? De ce musulmanii trebuie să se acopere şi nu au voie să facă sex şi multe altele, niciodată? Ce e în neregulă cu voi?

Crescând în Nairobi, toată lumea ştia despre fetele etiopiene: părea că ele făceau sex ori de câte ori aveau chef. Mai jos de locuinţa noastră, era o casă de tineri etiopieni refugiaţi, şi oamenii spuneau că mergeau acolo precum caprele, toţi deodată. În schimb, etiopienii îi insultau pe somalezi spunând că aceştia nu ştiau să se bucure de sex şi că sunt toţi nişte frustraţi, de aceea mereu se băteau între ei. Genul acesta de caricatură spunea foarte mult despre ceea ce simţeam despre creştini, deoarece somalezii şi etiopienii s-au urât dintotdeauna, de când e lumea.

– De ce să-mi descopăr pielea? am întrebat-o eu pe Mina. Tu nu ai pic de ruşine? Ce speri să realizezi vânturându-te dezbrăcată? Nu ştii cum îi afectează asta pe bărbaţi?

– Port aceste fuste pentru că-mi place să-mi văd picioarele frumoase, a spus Mina. Nu vor mai fi frumoase după ceva vreme şi vreau să mă bucur de ele acum. Şi-a ridicat unul către mine şi a adăugat: Dacă mai există cineva căruia să-i placă, cu atât mai bine.

Nu-mi venea să cred.

– Asta este, *cu siguranţă,* opusul a tot ceea ce am fost eu educată să cred.

Şi toate acestea pentru că toate fetele se adunaseră împrejur şi mustăceau:

– Dar *de ce?* De ce voi, musulmanii, sunteţi mereu atât de dificili?

– Dar dacă bărbații le văd pe femei îmbrăcate aşa cum sunteți voi acum, cu brațele dezvelite şi aproape goale, se vor excita şi vor fi atraşi sexual, le-am spus eu. Vor fi orbiți de dorință.

Fetele au început să râdă, iar Mina a spus:

– Nu cred că e chiar aşa. Ştii, dacă se excită, nu e chiar aşa mare lucru.

Îmi venea să urlu, pentru că îmi imaginam ce urmează, dar am spus:

– Dar nu vor mai putea munci, iar autobuzele se vor ciocni şi va fi o stare de *fitna* absolută!

– Atunci de ce nu există o stare de haos total peste tot în jurul nostru aici, în Europa? m-a întrebat Mina.

Era adevărat. Tot ce aveam de făcut era să mă folosesc de propriii ochi. Europa funcționa perfect, fiecare autobuz şi fiecare mecanism din interiorul lui. Nu se simțea nici cea mai mică undă de haos.

– Nu ştiu, am spus eu, neajutorată. Probabil că asta se întâmplă pentru că nu sunt cu adevărat bărbați.

– Oh? Nu sunt cu adevărat bărbați, aceşti muncitori masivi, blonzi şi puternici?

De acum etiopiencele începuseră să râdă cu lacrimi la cât eram de caraghioasă. Credeau că nu era decât o prostie de-a musulmanilor. Noi, musulmanii, mereu ne lăudam cu câte ceva, dar toată cultura noastră era frustrată sexual. Şi cine naiba mă credeam eu ca să aduc *fitna* în lume? Erau prietenoase întrucât ştiau că nu este vina mea pentru că simțeam astfel, dar mă lăsau în pace.

M-am ridicat, mi-am pus eşarfa pe cap şi am ieşit în uşa bungalow-ului. Un grup de persoane din Bosnia care cerea azil locuia puțin mai departe şi stătea de vorbă în lumina soarelui. Femeile acestea se presupunea că sunt musulmane, dar erau aproape dezbrăcate, purtau pantaloni scurți şi tricouri, fără să aibă nici măcar sutien, încât li se vedeau sfârcurile. Bărbații lucrau alături sau stăteau şi le vorbeau destul de normal, părând că nici măcar nu le

observă. M-am holbat la ele destul de mult timp, gândindu-mă. Putea să fie vreo urmă de adevăr în ceea ce spuneau etiopiencele?

În dimineața următoare, am hotărât să fac un experiment. Aveam să ies fără să port eşarfa. Purtam fusta mea lungă, verde şi o tunică lungă şi aveam o eşarfă cu mine, în geantă, în eventualitatea în care aş fi avut probleme, dar nu mi-aş mai fi acoperit părul. Planificasem să văd ce se putea întâmpla. Transpirasem. Asta era cu adevărat *haram* şi era pentru prima dată de când aveam şaisprezece ani când ieşeam într-un loc public fără să port ceva pe cap.

Nu s-a întâmplat absolut nimic. Grădinarii continuau să tundă gardul-viu. Nimeni nu a făcut nici un fel de criză. Şi totuşi poate că aceşti olandezi nu erau cu adevărat bărbaţi. Am trecut pe lângă etiopieni şi zairezi şi nimeni nu mi-a dat atenţie, dar aceştia nu erau musulmani, aşa că am mers mai departe pe lângă un grup de bosniaci. Nimeni nu m-a privit. Ba dimpotrivă, atrăgeam şi mai puţin atenţia decât atunci când aveam capul acoperit. Nici un bărbat nu a intrat în nici un fel de „stare".

Încet, în zilele următoare, am ascuns eşarfa. Mă gândeam: „Îi voi explica lui Allah că am avut grijă şi că nu am făcut rău nimănui". Nu m-a lovit trăsnetul. Am tras concluzia că atunci când în Coran se spunea că femeile trebuie să-şi acopere trupurile probabil că asta însemna că nu trebuia să atragă atenţia asupra lor. În felul acesta nu am mai simţit că păcătuiam. De fapt, plimbându-mă cu părul descoperit mă simţeam chiar mai înaltă.

Începând de atunci, singurul lucru cu care am fost foarte atentă a fost să încerc să stau cât mai departe de bărbaţii somalezi. Ştiam că ei îşi pot da seama că sunt somaleză. Unul chiar se apropiase de mine să mă întrebe despre clanul meu. Am folosit noul nume, Ayaan Hirsi Ali, iar el nu era din clanul Darod, aşa că nu şi-a dat imediat seama că mințeam. Cu toate acestea, ştiam că e doar o chestiune de timp până voi fi deconspirată.

Într-o zi, etiopiencele mi-au spus că un prieten de-al lor urma să vină să le învețe să meargă cu bicicleta. Era un refugiat etiopian

şi le cumpărase trei biciclete la mâna a doua din alocaţia de 20 de guldeni pe care fiecare o primea săptămânal. Stabiliseră să meargă până în sat: urma să fie o aventură, aşa că am mers şi eu.

Le-am privit pe fete încălecând şeile cu fustele lor scurte, intrigată de cât erau de uşuratice, comportament tipic etiopian.

În acelaşi timp, mi-am dorit să merg şi eu cu bicicleta, dar când am încercat, cu fusta mea lungă, nu am făcut decât să mă împiedic în ea.

– Ăsta nu este cal, să ştii! mi-a spus etiopianul. Va trebui să porţi pantaloni. Du-te şi cumpără-ţi o pereche de jeanşi!

Tocmai îmi primisem alocaţia de 150 de guldeni pentru haine. În ziua următoare, am mers în sat cu Mina şi am probat nişte pantaloni ieftini. Doar mărimile pentru bărbaţi erau destul de lungi ca să-mi poată acoperi picioarele, aşa că în cele din urmă am sfârşit cumpărând o pereche foarte largă de blugi bărbăteşti. Nu arătau nici măcar un centimetru de piele de pe picioarele mele şi-i purtam cu o tunică lungă până la jumătatea coapselor. Nu puteai descrie ţinuta aceasta ca pe una care nu era modestă. Apoi am încercat bicicleta şi, când cădeam de pe ea, mă simţeam liberă.

Am început să mă distrez de minune. În fiecare zi, etiopiencele găseau ceva de făcut. Într-una din zile, ele m-au întrebat:

– Vrei să înoţi?

– Nu pot. O să mă înec, am spus.

– Prostii, şi au adăugat că pot să împrumut un costum de baie la piscină.

Aşa că, la mai puţin de o lună de la sosirea mea în Europa, m-am trezit îmbrăcată într-un costum de baie în care nu mă simţeam deloc bine, în faţa unei mulţimi de solicitanţi de azil, femei şi bărbaţi.

M-am cutremurat. Nu eram pregătită pentru asta. Chiar şi cînd mă aruncam în piscină mă gândeam la Allah şi la îngerii care mă priveau de acolo, de sus. Dar când mă uitam în jur, nici un bărbat nu mă băga în seamă. Foarte rar se întâmpla să mă privească vreunul, dar sub nici o formă nu aveam impresia că din cauza mea

avea să ajungă în iad sau să se înece pe fundul bazinului. Erau bosniacii cei înalți şi zairezii, cu piepturile lor minunate: mi-am dat seama că şi eu îi remarcasem pe ei, dar că nu mă apuca nici o criză din cauza excitației.

Tot reveneam la ideea asta, certându-mă cu mine însămi, încercând să mă justific pentru tot ce făceam. Trebuia să mă acopăr pentru că eram atât de naivă să cred că din cauza mea bărbații ar putea să o ia razna; chiar şi izul discret de parfum sau, tocurile înalte sub un *hidjab* negru ar fi putut declanşa o stare intolerabilă de haos şi de dorință. Dar asta era clar ceva neadevărat: totul continua fără să se schimbe nimic.

Tot continuam să mă întorc la bosniaci. Îi găseam fascinanți, pe de o parte, pentru că toți muncitorii olandezi de la Centrul de Refugiați îi numeau „musulmani", de parcă noi, ceilalți, nu am fi fost. Am început o conversație cu o fată din Bosnia care pretindea, desigur, că era musulmană, deşi nu purtase niciodată o eşarfă; purta un tricou. Nu citise niciodată Coranul; nici măcar nu ştia să spună *Bism'Allah Al-Rahman Al-Raheem*, „În numele lui Allah, cel Milos şi Milostiv". Nu-mi dădeam seama cum fata aceasta îşi putea imagina că se poate considera musulmană, însă pentru ea se pare că Islamul nu mai era tocmai o credință religioasă, ci mai mult o etnie. Mie acest lucru mi se părea o mistificare.

La sfârşitul lui august, am primit o scrisoare oficială de la Biroul olandez de Refugiați. Mi-a înghețat inima; trebuie să fie scrisoarea mea de respingere. Urma să fiu trimisă în Canada sau la Nairobi – mă gândeam doar la acest lucru. Nu meritam statutul de refugiat; se terminase totul. Când Mina mi-a văzut fața, i-am mărturisit că mințisem autoritățile. Ea a ridicat din umeri şi a spus că şi ea mințise; tabăra era plină de oameni care îşi fabricaseră poveştile de teamă să nu fie respinşi.

A deschis Mina scrisoarea în locul meu. Era vorba despre un transfer. Trebuia să merg la Lunteren, la un centru unde urma să stau o perioadă mai lungă în aşteptarea răspunsului final.

*

I-am trimis o scrisoare Haweyei la căsuța poştală personală pe care şi-o închiriase recent în Eastleigh. I-am dat adresa mea şi i-am spus să o păstreze doar pentru ea. Mi-a răspuns: „A fost mare ceartă aici după ce ai plecat. Tata mi-a cerut să-i dau adresa ta. Am refuzat, iar acum nu ne vorbim.

Soțul tău a plecat în Germania să te caute şi acțiunea este coordonată de tata de aici. Dacă ai de gând să fugi, treaba ta, dar te avertizez, dacă nu ai făcut-o deja, că practic tot clanul Osman Mahamud din zona aceea te caută peste tot. Ca să ştii". M-a rugat, de asemenea, să-i trimit haine şi un paşaport ca să poată fugi şi ea. Coşmarul meu se adeverea: eram hăituită.

Am ajuns în Lunteren la sfârşitul lui august 1992. Gara avea o clădire drăguță, în mijlocul unei străzi pavate cu piatră, cu peluze bine îngrijite. Toți erau albi, bine îmbrăcați şi păreau fericiți.

Am mers acolo împreună cu o altă fată, Rhoda, care pretindea că este şi ea somaleză, deşi oricine îşi dădea seama după accentul ei că venea din Djibouti. Centrul pentru solicitanții de azil se afla la câțiva kilometri în pădure, aşa că nu aveam altceva de făcut decât să ne punem pe mers. Când am ajuns la Centrul pentru Refugiați, se înserase de-a binelea şi am găsit o întindere de căsuțe pe roți, de culoare verde, cu verde-deschis, numite rulote, şi un birou din cărămidă albă.

Urma să locuim în aceeaşi rulotă cu două somaleze, dar când am bătut la uşă, nu ne-au lăsat să intrăm. Femeile acestea erau din clanul Hawiye şi şi-au dat seama, după accent, că eu eram din clanul Darod. Nu voiau să locuiască nicidecum cu nici o femeie din clanul Darod. Asistentul social care ne însoțea era iranian, iar când le-a cerut femeilor să deschidă uşa, ele l-au ignorat. A plecat şi s-a întors cu unul dintre colegii săi olandezi, o femeie pe nume Sylvia, şi cu două gărzi. Sylvia a spus că le va sparge uşa şi le va transfera pe cele două dacă nu respectau regulile taberei.

Mie mi se părea o prostie. I-am explicat Sylviei că cele două clanuri, Hawiye şi Darod, erau în stare să se distrugă unii pe ceilalți

şi că era imposibil să locuiască împreună într-un loc atât de mic, ca de jucărie. Dar Sylvia a replicat:

– Asta este Olanda. Nu trebuie decât să vă ignoraţi unele pe altele. Sunteţi patru femei în toată firea şi vă veţi descurca.

În cele din urmă, uşa s-a deschis. Am realizat că una dintre femeile Hawyie, Yasmin, avea o bunică din clanul Isee Mahamud, la fel ca mama tatălui meu. I-am explicat că locuisem în Kenya şi că nu aveam nici un fel de ostilitate faţă de cei din clanul ei. Yasmin a spus că şi ea simte la fel. Treptat, am rezolvat problemele şi ne-am împrietenit.

Yasmin nu intenţionase niciodată să ajungă în Olanda. Ea era în drum spre Statele Unite ale Americii, cu acte false, dar fusese prinsă la aeroportul din Amsterdam. Când au prins-o, a cerut azil şi, deşi era de vârsta mea, le-a spus oficialităţilor că era minoră ca să poată rămâne în ţară. Ştia cum funcţiona sistemul.

Nu-i plăcea în Olanda. Spunea că olandezii o trataseră ca pe o criminală la aeroport. Aerul mirosea a băligar de vacă, iar limba suna îngrozitor. Olandezilor le spunea *gaalo* şi *kufr*. A te purta frumos în termeni somalezi însemna să primeşti ceea ce ceri, aşa că, dacă cineva te refuza politicos, chiar dacă îţi explica de ce nu se poate, Yasmin şi ceilalţi considerau asta a fi aroganţă sau rasism.

La fel ca toţi ceilalţi care cereau azil, trebuia să trec o dată pe săptămână să mi se vizeze carnetul. 1 septembrie a fost prima mea zi de marţi la Lunteren, aşa că în dimineaţa aceea am mers la secţia de poliţie a Centrului pentru Refugiaţi. Când am ajuns la ghişeu, poliţistul, care era o femeie, m-a privit şi a dispărut sub birou preţ de aproximativ un minut. A reapărut, adresându-se blând în engleză:

– Ooooh! Felicitări! A fluturat un plic roz în locul celui verde. Nu înţelesesem, dar mi-a strâns mâna şi a adăugat: Poţi rămâne în Olanda pentru tot restul vieţii. Acum eşti refugiat recunoscut, şi în momentul acesta îţi voi citi drepturile.

Transpirată, mi-am spus: „Mulţumesc, Allah, îţi mulţumesc!“ Poliţista mi-a explicat că nu există un statut mai bun decât statutul A pe care-l primisem eu. În calitate de refugiat cu statut A nu mai

trebuia să vin niciodată să vizez carnetul. Puteam să muncesc sau să mă înregistrez pentru ajutorul de şomaj, puteam să cumpăr sau să închiriez proprietăți, puteam să urmez cursurile unei facultăți, să primesc asistență medicală gratuită, iar după cinci ani de stat în țară puteam să aplic pentru naturalizare şi dreptul la vot. Nici măcar nu ştiam că au alegeri în Olanda. Oare pentru ce anume votau? Îmi spuneam că totul funcționa absolut perfect.

– Mai aveți întrebări? m-a întrebat polițista.

– Da. De ce faceți asta? am vrut eu să ştiu.

– Autoritățile au hotărât că aveți motive întemeiate să vă temeți de persecuție. Aşa e legea, a explicat ea.

Mi-a dat un bilet de autobuz către Ede unde mă puteam înscrie ca să primesc cazare din partea municipalității. Acum erau atât de mulți refugiați în Ede încât oraşul avea liste de aşteptare pentru astfel de cazare, dar puteam să mă înscriu pe lista de aşteptare şi, între timp, încă mai puteam locui în centrul din Lunteren pe o perioadă mai mare. S-a scuzat pentru acest lucru.

– Şi chiar puteam merge la universitate? am întrebat eu.

Polițista a răspuns afirmativ, deşi ar fi trebuit să învăț mai întâi limba, desigur.

Am plecat, plutind şi holbându-mă la cardul roz cu fotografia mea, tipărit cu litere indescifrabile olandeze. Dintr-odată, puteam să stau în țara asta, cu toți oamenii aceştia drăguți. Era ca un vis.

CAPITOLUL 11

Consiliul înțelepților

La început, am simțit o uşurare enormă. Coşmarul că m-aş putea întoarce în Kenya sau în Germania se estompase şi eram euforică. M-am înscris în Ede pe la diferite birouri, tot luând autobuze; apoi Oficiul pentru Refugiați mi-a dat o bicicletă la mâna a doua, care era numai a mea. Mi-am mai cumpărat o pereche de jeanşi: nu mai purtam deloc fuste lungi şi mergeam deseori cu bicicleta în diferite locuri unde trebuia să mă înscriu.

Prioritatea mea era să învăț olandeza. Acum, că obținusem statutul de refugiată, eram eligibilă pentru cursurile de la Centrul pentru Refugiați, care se predau o dată pe săptămână de către o femeie dintr-un sat care făcea voluntariat. Dar o dată pe săptămână nu era suficient pentru mine; voiam mai mult. Această voluntară olandeză, o femeie binecuvântată, convinsese o şcoală din Ede să mă accepte şi mi-a spus că urma să plătească ea cursurile. Puteam să-i restitui suma în rate săptămânale din banii de buzunar. Aşa că am început să merg cu bicicleta de trei ori pe săptămână la cursul meu de olandeză de la Colegiul Midlands din Ede. Îmi amintesc că frunzele îngălbeniseră, iar eu eram atât de fericită în timp

ce pedalam prin pădure, având un scop bine definit şi o grămadă de noroc.

Scrisorile de la Haweya erau pline de relatări ale certurilor sale cu mama şi a rupturii dintre mama şi Abeh, precum şi cereri insistente de a-i trimite haine. Susținea că toți somalezii din Nairobi o evitau spunând că ea se afla în spatele dispariției mele. Ea refuza să vorbească despre asta cu cineva: toată comunitatea – toată familia lui Farah Gouré, surorile mele vitrege, Arro şi Ijaabo, absolut toți – credea că mama pusese la cale evadarea mea cu scopul de a se răzbuna pe tata. Ei credeau că eu eram prea docilă ca să fie doar o stratagemă a mea. Mă simțeam groaznic gândindu-mă la tot chinul prin care trecea mama.

Vremea se răcise. Ploaia nu mai înceta, iar rulota se legăna în vântul şi gerul de afară pe durata nopții. Într-o zi, când era prea frig ca să ies cu bicicleta şi am aşteptat autobuzul, era atât de rece încât îmi venea să plâng.

Într-o seară mohorâtă de noiembrie, în ziua în care am împlinit douăzeci şi trei de ani, un iranian care cerea azil şi-a dat foc în cantină în timp ce mă aşezam la rând să-mi iau mâncarea. Pentru că i se refuzase statutul de refugiat şi-a turnat parafină şi şi-a dat foc ca o modalitate nebunească de exprimare a deznădejdii lui. Mă simțeam groaznic. Alții, oameni care meritau mult mai mult decât mine, aşteptau ani de zile în acest Centru pentru Refugiați şi primeau răspunsuri negative. Oameni din țări care erau implicate în război civil aveau şanse mari în Olanda, de obicei cu statut de tip C, cu drept temporar de a rămâne, pe considerente umanitare. Dar iranienilor, ruşilor şi irakienilor – multor altora care cereau azil – li se refuza deseori orice drept de a sta în Olanda vreodată.

Eu eram norocoasă şi mă simțeam vinovată că am obținut statutul de refugiat atât de repede pe considerente false, când atâția oameni erau refuzați. Am încercat să le fiu de ajutor oamenilor; asta îmi dădea reasigurări că eram un om bun. Voiam să mă revanşez cumva şi să întorc bunătatea cu bunătate, ceea ce era modul meu

de a înțelege Islamul la vremea aceea. M-am înscris la Centru ca voluntar. Munceam la spălătorie o dată pe săptămână şi la bibliotecă. Sylvia, care lucra la Centru, m-a întrebat dacă voiam să joc volei; a fost distractiv.

Îmi plăceau oamenii care lucrau la Centru şi mă plăceau şi ei. Le eram utilă pentru că vorbeam engleza, care era *lingua franca* a Centrului. Ori de câte ori un somalez se îmbolnăvea şi nu se putea face înțeles sau când cineva avea nevoie de ajutor ca să completeze un formular, ştiau că puteau apela la mine, scutind astfel deranjul de a aduce un interpret oficial în tabără. Dacă existau probleme între somalezi – şi de obicei erau –, eu mediam conflictul. În cazul celor care refuzau transferurile sau care se încăierau ori doreau ceva anume – fie somalezii, fie personalul Centrului venea să mă cheme.

Din fericire, nici unul dintre somalezii din Centru nu era din clanul Osman Mahamud, dar tot se uitau la mine şi la jeanşii mei cu o ostilitate nedisimulată. Pentru ei, părea normal să-mi țină prelegeri, să mă facă să mă conformez. Mereu îmi spuneau că trebuie să-mi acopăr părul şi să port fuste lungi. Unul dintre bărbați mi-a spus:

– Ne faci pe toți de râs cu bicicleta ta. Când vii către noi pe bicicletă cu picioarele desfăcute, ți se văd organele genitale.

I-am răspuns că purtam pantaloni la fel ca ai lui şi dacă permiteau să se vadă organele genitale, atunci ale lui se vedeau şi mai tare; apoi am plecat de acolo cât de repede m-au ținut picioarele. Sylvia mă asigurase că oricine m-ar fi amenințat fizic ar fi fost transferat, dar, pe de altă parte, trebuia să mă apăr şi singură.

– Somalezii de aici sunt dependenți de bunăvoința ta, mi-a zis ea. Bat la tine la uşă şi te imploră să le traduci când au nevoie de ceva. *Ei* au nevoie de *tine*. Pur şi simplu, spune-le că nu e treaba lor ce porți tu.

Aşa am şi făcut. Le-am vorbit direct. Îi priveam drept în față când le vorbeam. Era destul de emoționant să pot spune astfel de lucruri cu voce tare.

La începutul lui decembrie, am primit o scrisoare de la tata, adresată Centrului de Refugiați. Îmi dăduse de urmă. „Dragul meu ficat", începea el. Tata obişnuia să spună că eu sunt ficatul lui, ceea ce în Somalia înseamnă foarte mult, deoarece fără ficat nu poți supraviețui. (Haweya era ochii lui. Mahad era inima lui.) „Te-am găsit, în cele din urmă, în acest joc al nostru de-a v-ați ascunselea."

Scrisoarea tatei urmărea să mă convingă să revin la calea corectă, dar era şi formulată în aşa fel încât să pot face asta cu fruntea sus şi fără să-i ştirbesc onoarea. Pretindea a crede că eu încă aveam de gând să trăiesc cu soțul pe care el mi-l alesese şi că nu făcusem decât să mă abat puțin de la plan. Şi mi-a mai spus că avea nevoie urgent de 300 de dolari pentru o operație la ochi. „Deşi abia ai început să beneficiezi de ajutor financiar, simt că poți să-mi trimiți câteva sute de dolari, pentru că eşti foarte influentă", îmi scria el.

Tata ştia că aveam să intru în panică la auzul veştii despre vederea sa, care a fost dintotdeauna slabă şi care acum se deteriora. El a presupus că o să mă duc direct la Osman Moussa ca să-i cer banii: Cum altcumva puteam eu să strâng o astfel de sumă? Soțul este cel care o întreține pe soție şi, dacă este necesar, şi familia soției. Tata îşi încheia scrisoarea aşa: „Casa ta va fi de-acum fie o sursă de cinstire, fie una de dizgrație în ce mă priveşte. Dumnezeu să fie cu tine". Mă cunoştea şi credea că de dragul dorinței mele de a-i salva ochii voi fi de acord să mă întorc la soțul meu.

Câteva zile mai târziu, Osman Moussa a sunat la Centrul pentru Refugiați. A venit cineva la rulotă şi mi-a spus că am o convorbire telefonică cu Canada. Picioarele au început să-mi tremure. Am mers la telefon, am vorbit cu el şi am mințit din nou. Am îndrugat

o poveste. Pretindeam că de fapt nu am dispărut niciodată şi că doar am venit în Olanda pentru câteva săptămâni, pentru a sta cu prietena mea dragă, Fadumo. El m-a certat – „Nu poţi să dispari aşa, pur şi simplu“ – şi mi-a spus să mă întorc în Germania cât mai repede posibil. I-am răspuns că mă voi întoarce. Apoi i-am pomenit despre scrisoarea lui Abeh. Mi-a zis că ţinea în permanenţă legătura cu tata şi că se va ocupa el de asta. Se pare că i-a trimis el banii.

Acum ştiam că timpul meu era măsurat. Tata, fratele şi soţul meu, cu toţii îmi cunoşteau adresa. Nu mai aveam unde să plec. Era doar o chestiune de timp înainte să vină să mă revendice. Eram îngrozită de violenţa fizică pe care aş fi putut-o îndura. Dar nu aveam nici o intenţie de a mă întoarce la ei. Centrul acela din micuţul Ede era singura mea şansă de a-mi duce propria viaţă şi nu aveam de gând să las să-mi scape asta. Cumva, mă gândeam eu, aveam să ies eu şi din capcana asta.

Într-o după-amiază friguroasă de ianuarie, eu şi Yasmin am mers să înotăm în piscina acoperită de lângă tabără, care le era rezervată femeilor o dată pe săptămână. Nu am putut înota, dar ne-am bălăcit, râzând zgomotos. Când ne-am întors acasă, am intrat direct sub duş, încercând să fac ceva cu părul meu, care devenise imposibil. De curând, îl tăiasem scurt ca să pot să am mai uşor grijă de el.

Eu şi Yasmin eram în mijlocul unei conversaţii zgomotoase, dar vesele, radioul cânta, când s-a auzit o bătaie puternică în uşă. Yasmin a ţipat la mine să răspund şi m-am dus, cu părul ud şi ochii roşii, să deschid uşa. M-am trezit faţă în faţă cu Osman Moussa, care stătea în uşa rulotei în soarele târziu al acelei după-amiezi, cu alţi trei somalezi.

Eu stăteam acolo, cu părul vraişte, cu pielea înnegrită de la aerul rece de afară, îmbrăcată în jeanşi şi fără cuvinte. Într-o oarecare măsură, m-a tras înapoi către vechea Ayaan: fata docilă, obligată de atâţia ani de obiceiul de a oferi ospitalitate.

– *Asalaam Aleikum,* l-am salutat eu. Vrei să intri?

M-am dat la o parte ca aceşti patru bărbaţi imenşi să poată umple spaţiul rulotei noastre. Habar nu aveam ce să fac. Am apucat un termos şi m-am trezit spunând:

– Aşteptaţi aici, o să aduc nişte ceai.

Apoi am dispărut în camera Yasminei şi i-am explicat că acest bărbat era din punct de vedere legal soţul meu. Am implorat-o să aibă grijă de oaspeţi; urma să mă întorc cât de repede puteam. Înainte să plec, mi-am pus o eşarfă.

M-am dus prima dată la Hasna, o somaleză cam la patruzeci de ani, care trăia în rulota de alături; era mereu bârfitoare, dar ştiam că înţelege codul de conduită şi ar şti cum să se poarte. Hasna a spus că va face ceai pentru oaspeţii mei acasă la ea – pentru că era mai mult spaţiu – şi a început să se agite. Având asigurată calitatea mea de gazdă, m-am dus la Sylvia şi i-am spus totul. Am recunoscut că mințisem ca să obţin statutul de refugiat şi că în realitate fugeam de căsătoria pe care tata o aranjase pentru mine. Acum soţul meu venise să mă ia cu el în Canada. Mă gândeam că Sylvia avea să-mi spună că nu mai puteam sta în Olanda şi că trebuia să mă întorc în Kenya sau să plec cu bărbatul acesta, dar ea a zis:

– Ceea ce ai făcut tu ca să obţii statutul de refugiat este numai treaba ta. Păstrează asta doar pentru tine. Cât despre bărbatul acesta, dacă tu nu vrei să mergi în Canada cu el, atunci nu trebuie decât să-i spui. Chiar dacă eşti căsătorită cu el, nu te poate obliga să pleci cu el. Dacă devine violent cu tine, o să chem poliţia.

M-am întors la rulota mea, simţindu-mă mult mai sigură pe mine. Cu mult tact, Hasna i-a scos din încăpere pe Yasmin şi pe ceilalţi trei bărbaţi, lăsându-mă singură cu Osman Moussa. Şi-a fluturat braţul plin de dispreţ prin cutia minisculă în care locuiam.

– Asta este tot? a întrebat el plin de dispreţ. Asta este ceea ce ţi-ai dorit?

– Da, asta este, am răspuns eu

– Acum vei veni cu mine? m-a întrebat el.

– Nu voi veni.

Eram tăcută. Nu am țipat unul la celălalt, nu am plâns, nu a fost nimic dramatic. Ştiam că pentru Osman devenisem un nimeni, dar îl puteam înțelege perfect. Vedeam în ochii lui aroganță şi dispreț. Bărbatul acesta oferea luna unei prostuțe care alesese să trăiască într-o tabără sărăcăcioasă, printre străini. Credea că are autoritate asupra mea, că eram în posesia lui. Dar nu avea, mi-am spus eu în gând. Acum ştiam că în țara asta aveam drepturi. I-am spus că ar trebui să-i urmăm pe ceilalți în rulota Hasnei şi eu am ieşit prima pe uşă.

Când am ajuns acolo, Hasna a spus:

– O să vorbesc eu cu ea. M-a luat în dormitorul ei şi a început să-mi vorbească.

– Ai înnebunit? m-a întrebat ea. Eşti proastă sau ce? Bărbatul ăsta este frumos şi bogat. Ce ai putea să vrei mai mult? Ce altceva aştepți?

– În curând, voi putea să închiriez o locuință şi voi munci, am replicat.

– De ce îți faci asta?, m-a întrebat Hasna. Mi-a spus că urma să fiu blestemată, lovită de sărăcie, de boală şi de multe alte nenorociri.

Am lăsat-o să vorbească şi apoi am spus:

– Asta este mult prea mult pentru mine acum.

În cele din urmă, Osman a fost de acord să plece. Am văzut că nici nu mai ştia ce să facă. Aici, în Olanda, în Centrul care era plin de gărzi olandeze, nu putea folosi violența fizică pentru a mă obliga să merg cu el. Eram agitată, dar neaşteptat de sigură pe mine.

Eram gata să-mi înfrunt familia. Descoperisem în mine o putere nebănuită. Îmi testasem încrederea în propriile forțe şi simțeam că pot să mă descurc. Devenisem puternică şi descoperisem puterea legii. Erau şi răuvoitori şi aici, dar puteam să-i evit. Puteam să cer ajutorul poliției sau al Sylviei. Ea îmi cunoştea povestea şi nu mă judeca pentru ce făcusem; ba, dimpotrivă, se oferise să mă ajute.

Osman s-a întors câteva zile mai târziu. Spunea că se consultase cu tata şi căzuseră de acord să convoace un *tolka,* un consiliu al bătrânilor, al celor mai proeminente figuri dintre rudele noastre cele mai apropiate. *Tolka* urma să se întâlnească la Centrul pentru Refugiaţi pe 26 ianuarie, iar eu am fost de acord.

În următoarele zile cred că fiecare femeie Darod din tabără a venit la rulota mea să încerce să mă convingă să plec în Canada. Accentuau faptul că făceam cea mai mare greşeală din viaţa mea. Tata îmi găsise un partener excepţional. Ele ar fi făcut orice să aibă jumătate din norocul meu. Aici, în Europa, pe cont propriu, nu aveam altă soartă decât aceea de gunoi. Îmi spuneau tot felul de poveşti care culminau cu morţi oribile şi mă avertizau că *jinnii* aveau să se dezlănţuie asupra mea dacă nu respectam regulile. Aminteau toate cazurile din istoria recentă somaleză în care fetele fugeau de familia lor şi deveneau prostituate, nu puteau face copii sau se îmbolnăveau, fără a se mai putea căsători – pentru că, dacă era să gândeşti corect, aveam douăzeci şi trei de ani şi nu întineream.

Exista o imensă şi spontană creştere a presiunii din partea acestor persoane care nici măcar nu mă cunoşteau. Nu făceam decât să le ascult. Ştiam ce aveam de făcut.

După două astfel de zile, Hasna a revenit în rulota mea. Ea era din subclanul Ogaden, dar era căsătorită cu cineva din clanul Osman Mahamud; asta o făcea cea mai apropiată rudă a mea din tabără, pe lângă faptul că-mi era şi vecină. Mi-a spus să mă îmbrac: ea urma să găzduiască întâlnirea clanului, în rulota ei, după cină.

În seara de 26 ianuarie, Osman Moussa a venit împreună cu opt bărbaţi în vârstă din clanul Osman Mahamud şi cu doi din clanul Macherten; un grup imens de bărbaţi adunaţi, în întuneric, în faţa rulotei Hasnei. Chiar dacă eram pe pământ olandez, asta urma să fie o adevărată întâlnire oficială a celor mai în vârstă persoane din

clanul nostru. Din cauza ruşinii profunde pe care o provocasem, familia Osman Mahamud nu-mi putea permite să-mi hotărăsc viitorul de una singură.

Eu şi Hasna i-am salutat. Osman urma procedura ca la carte. Unii dintre bărbaţii pe care i-a adus cu el erau nume sonore, bărbaţi despre care nici măcar nu ştiam că sunt în Europa: persoane în vârstă ale familiei mele, nobilimea clanului Osman Mahamud. Aveam acelaşi bunic de cinci sau de opt generaţii. Un bărbat era chiar un descendent din Boqor, urmaşul direct al regelui pentru care luptase bunicul meu, Magan.

Pentru toată această confruntare, îmi planificasem să respect toate codurile de conduită, dar nu mi-am pus fusta mea lungă. Purtam jeanşi şi o tunică. Şi nu-mi acoperisem părul cu eşarfa. Hainele îmi erau decente – nu mi se vedea pielea –, dar mesajul meu era clar: situaţia se schimbase.

Bărbaţii au intrat în spaţiul acela minuscul aplecându-se şi s-au aşezat pe bancă şi pe câteva scaune, cu feţele scăldate în lumina lumânării aprinse de Hasna. Abdellahi Moussa Boqor, bărbatul care era încoronat prinţ peste toţi cei din clanul Osman Mahamud în Somalia, a început. Avea un aer regal: autoritatea sa părea să umple rulota. A vorbit timp de jumătate de oră, mai întâi a explicat procedura pe care consiliul avea să o urmeze, apoi despre valorile clanului. L-a lăudat pe tata. A spus cât de valoroasă este căsătoria şi cât de importante sunt onoarea şi numele nostru. Mi s-a adresat mie spunând că ţara se destramă, nu asta trebuie să ne facem unii altora, noi, cei din clanurile superioare. Când s-a oprit el, a vorbit următorul. Toţi cei opt bătrâni Osman Mahamud au vorbit pe rând, în funcţie de rolul pe care îl avea fiecare în clan.

Eu am tăcut, stând cu spatele drept şi sorbind din ceaşca cu ceai pe care o ţineam cu ambele mâini. Încălcasem cele mai sacre reguli ale clanului – aruncasem o stigmă groaznică şi ireparabilă asupra tatei –, dar ştiam cum să mă port. Nu aveam de gând să fiu obraznică. Nu aveam să apelez la istericale sau insulte. Îmi ţineam

picioarele exact aşa cum trebuie ținute şi mă uitam la buzele bărbaților, nu la ochii lor, ceea ce ar fi fost sfidător – privindu-i doar din când în când, ca să le arăt că-i ascultam şi dând din cap. Ştiam că acesta este procesul meu. Miza era dreptul meu de a-mi conduce propria viață.

Apoi Abdellahi Moussa Boqor a zis:

– Acum cred că Osman Moussa însuşi ar trebui să spună ceva.

Osman Moussa a continuat cu discuția despre onoare şi familie, despre clan şi despre război. A recunoscut că nu mă cunoştea; fusese puțin prea sigur pe el însuşi, fără să se intereseze de mine câtuşi de puțin, crezând că titlul i se cuvine necondiționat. Dar acum, spunea el, era cu adevărat pregătit să mă cunoască: cine eram eu ca persoană, nu doar ca fata cuiva.

Apoi Abdellahi Moussa Boqor mi s-a adresat personal. Încă nu rostisem nici un cuvânt.

– Îți dai seama că, deşi nu suntem într-un loc adecvat, aceasta este o întâlnire oficială? m-a întrebat el.

Am dat din cap în semn că înțeleg.

– Acum e vremea ca tu să te gândeşti la ce ai de spus. Nu putem să-ți permitem să spui da şi apoi să dispari din nou într-o altă țară. Dacă spui da, trebuie să respecți ceea ce spui. Răspunsul tău va fi final, a explicat el.

Am dat din cap din nou.

– Acum vom face o pauză ca să te poți gândi la ceea ce ai de spus. Suntem cu toții pregătiți să ne întoarcem mâine ca să auzim răspunsul tău sau ne vom aduna iarăşi acasă la mine sau la o casă din apropiere, a spus el.

Ştiam că sosise vremea să vorbesc.

– Ştiu care este răspunsul meu.

L-am privit în față şi am rostit:

– Răspunsul este nu. M-am surprins pe mine însămi cu calmul şi determinarea mea. Nu mai simțisem niciodată în viața mea că am atâta dreptate. Nu vreau să rămân căsătorită cu Osman Moussa,

deşi îl respect şi nu s-a purtat urât cu mine în nici un fel. Înțeleg ce faceți pentru mine şi faptul că totul este ieşit din comun şi înțeleg că acesta este răspunsul meu final.

Boqor a făcut o mică pauză. Era clar că fusese luat prin surprindere.

– Putem să-ți punem câteva întrebări? şi am spus că da. Atunci el m-a întrebat: Osman Moussa a fost violent?

– Nu. A fost foarte corect din toate punctele de vedere, am răspuns eu.

– Este zgârcit?

– Nu, a fost foarte generos.

– Ştii ceva despre Osman Moussa ce noi nu ştim?

– Nu, nu-l cunosc deloc.

– Ai pe altcineva?

– Nu, am răspuns.

Cu fiecare întrebare, îmi oferea o modalitate de a mă explica, într-un fel care îmi justifica pe deplin comportamentul şi îmi diminua stigma asupra onoarei mele şi a renumelui tatălui meu. Dar eram hotărâtă să nu mint pretinzând că Osman Moussa mă rănise sau mă înşelase în vreun fel. Nu ar fi fost corect. Pur şi simplu, nu îl voiam.

În cele din urmă, Abdellahi Moussa Boqor m-a întrebat:

– Aşadar, de ce faci asta?

Am tăcut pentru o clipă şi apoi cuvintele mi-au țâşnit pur şi simplu din gură.

– Este voia sufletului, am spus eu. Sufletul nu poate fi supus coerciției. Limba pe care o foloseam era grandilocventă, în nici un caz limba pe care o aşteptai de la o femeie, ca să nu mai spunem că femeia aceasta avea douăzeci şi trei de ani.

Abdellahi Moussa Boqor s-a holbat la mine şi apoi a spus:

– Respect acest răspuns. Cred că noi toți trebuie să-l respectăm. S-a întors la Osman şi a spus: Tu îl accepți?

– Trebuie să-l accept, a rostit el.

Apoi, prințul încoronat a spus adunării că acceptarea lui Osman trebuie văzută ca fiind onorabilă şi curajoasă şi că trebuie să-i întărească reputația de a fi înțelept. L-a îmbrățişat pe Osman Moussa şi l-a bătut pe spate. Toți bărbații care erau prezenți au făcut la fel.

Mă simțeam prost pentru ce-i făcusem. Nu era vina bietului om.

– Într-o zi, am să mă revanşez, să ştii, pentru biletul de avion şi toate cheltuielile, i-am zis, pentru că acest lucru mă apăsa.

Osman Moussa s-a simțit profund jignit.

– Pe lângă tot ce mi-ai făcut, asta nu face decât să pună sare pe rană. Conform codului onoarei, asta nu trebuia făcut, dar nu intenționasem să-l insult. I-am spus că-i eram recunoscătoare.

Atunci, toți bărbații s-au ridicat şi unul după celălalt fiecare mi-a cuprins mâinile în mâinile lor şi au plecat. Erau plini de respect. Nu a fost nici un fel de violență. Noi eram Osman Mahamud, nu arabi, iar cei din clanul Osman Mahamud foarte rar le loveau pe femei. Dar i-am privit cum se îndepărtau în întunericul nopții şi am ştiut că făcusem ceva ce niciodată nu aveam să pot repara. Nu aveam nici o urmă de regret, dar ştiam că mă rupsesem de tot ceea ce avea sens şi era important pentru familia mea.

Mă schimbasem foarte mult în aceste câteva luni. În Nairobi, nu fusesem în stare să-mi apăr dreptul de a-l refuza pe acest bărbat. Îi spusesem tatei că nu voiam să mă mărit cu el, dar mă simțisem incapabilă să acționez. Dacă aş fi făcut-o, aş fi fost renegată, evitată, privată de protecția invizibilă a clanului. Mama şi sora mea ar fi fost, de asemenea, pedepsite, dar într-o măsură mai mică. Eu aş fi fost considerată pradă, la fel ca Fawzia şi alte femei somaleze care erau singure: implorând pentru adăpost, potențiale victime ale oricărui gen de asupritor. Pur şi simplu, nu-mi imaginam că pot avea puterea să fac asta.

Dar acum aveam permis de refugiat. Aveam dreptul să stau în Olanda şi ştiam că mai am şi alte drepturi. Nimeni nu mă putea obliga să merg nicăieri, dacă nu voiam. Bucata aceea roz de hârtie

care îmi conferea statutul de refugiat schimbase totul. Acum ştiam că, într-o oarecare măsură, aveam să găsesc puterea a-i înfrunta în continua.

Cu toate acestea, mă simțeam copleşită de vinovăție. Nu am putut dormi în noaptea aceea, gândindu-mă la ce îi făceam tatei.

Devreme, în dimineața următoare, pe 27 ianuarie, m-am dus în camera mea şi am început să scriu cea mai dificilă scrisoare din viața mea, „În numele lui Allah cel Milos şi Milostiv," şi am continuat:

> Dragă tată,
>
> După cele mai calde urări pe care ți le adresez, o să trec direct la subiect să-ți spun că am devenit marea ta dezamăgire şi am hotărât să divorțez de Osman Moussa Isse. Nici o mie de scuze sau implorări pentru a mă ierta nu te vor face să te simți mai bine, dar te voi implora să mă înțelegi şi să mă crezi că-mi pare foarte rău. Desigur, nu mă aştept să mă înțelegi, dar asta este.
>
> Osman m-a sunat şi ți-a urmat sfatul de a aduce totul în atenția Consiliului de înțelepți *(tolka),* ne-am întâlnit şi am ajuns la un consens paşnic şi rezonabil (dacă poate fi ceva onorabil în această situație). Acordul a fost ca DIVORȚUL să se deruleze.
>
> Îmi pare foarte rău, Tată, dar asta este. O să mă întorc în Kenya de îndată ce fac destui bani ca să-mi pot plăti biletul şi de îndată ce-mi primesc iarăşi viza.
>
> Tată, îți simt nefericirea față de mine, dar te rog să-mi răspunzi şi să încerci, când îți mai trece supărarea, să înțelegi şi să mă ierți. Poate că îți cer prea mult, dar am nevoie de binecuvântarea ta.
>
> Cu dragoste, Ayaan, fiica ta iubitoare.

Cam peste o săptămână, am primit o scrisoare de la tata datată 26 ianuarie, noaptea în care se întâlnise *tolka*. Presupun că Osman îl sunase.

Dragă Ayaan, nu mi-a venit să cred ce mi-a spus Osman despre tine. Dacă este adevărat, nu numai că m-ai aruncat pe mine şi familia noastră în dizgraţie şi neplăcere, dar mi-ai provocat şi multă durere şi suferinţă. Nu pot nici să mă rog, nici să dorm bine de când m-a sunat Osman. Uite ce este, Ayaan, eu nu mai pot să suport această situaţie. Aşadar, fie te supui cu graţie soţului tău, fie mă obligi să vin în Olanda şi să iau o decizie când suntem faţă în faţă.

Mă simţeam biciuită de ura lui, de cât de profund îi afectasem reputaţia. Şi chiar mă temeam: dacă venea în Olanda, tata mă bătea, poate mă şi omora. Îl făcusem de ruşine şi pentru asta ştiam că avea să mă pedepsească.

Apoi, la două săptămâni după adunarea reprezentanţilor clanului, am primit o altă scrisoare de la tata. Era scrisă pe foile scrisorii mele din 27 ianuarie; folosise cerneală roşie – culoarea pe care o foloseşti ca să le scrii duşmanilor. Pe prima pagină scria: „Deoarece nu ţi-am citit scrisoarea, nu te aştepta să-ţi răspund vreodată“. Pe verso, peste semnătura mea, scria:

Dragă vulpe vicleană,

Nu ai nevoie de mine, după cum nici eu nu am nevoie de tine. Tocmai l-am invocat pe Allah să te arunce în dizgraţie, aşa cum şi tu ai făcut cu mine. Amin! Acesta este ultimul mesaj pe care îl vei primi de la mine, aşa cum şi scrisoarea ta a fost ultimul mesaj pe care îl accept de la tine. Să te ia naiba! Diavolul fie cu tine!

Adăugase, cu litere mari, pline de furie, „Fie ca Allah să te pedepsească pentru viclenia ta, Amin! Al tău prost!“

Începuse să-mi fie tot mai teamă că tata va veni să mă omoare. Pentru el, de acum eram deja moartă. Şi, deşi din punct de vedere fizic eram intactă, mă simţeam de parcă fusesem lovită în stomac. Eram o paria.

Mi-am cumpărat o cartelă de telefon şi am format numărul familiei indiene care locuia lângă noi în Park Road. I-am rugat să o cheme pe Haweya. Aveam stringentă nevoie de ea. Era pentru prima dată când vorbeam cu ea de când plecasem. Haweya spunea că citise scrisoarea mea către Abeh şi că era mândră de mine. Îi părea rău pentru mine şi m-a avertizat să fiu atentă: încă era posibil ca Abeh să vină după mine. Furia lui era înfricoşătoare, chiar şi faţă de ea.

Am rugat-o pe sora mea ca săptămâna următoare să o aducă pe mama la vecini şi am implorat-o să încerce să o convingă să nu mă respingă.

Când i-am auzit vocea mamei, linia telefonică s-a deranjat atât de tare că se auzea de parcă era de pe altă planetă. Spunea:

– Aşadar, ai făcut exact ce bănuiam că vei face. Începea să ridice vocea. Tu ştii cum sunt eu tratată aici?

– Mi-a spus Haweya.

– Ai făcut o greşeală teribilă, dar vei fi mereu copilul meu. Tatăl tău este foarte supărat. Nu te temi că te va blestema? Blestemele lui se adeveresc mai repede decât ale unei mame.

– Vom vedea ce se va întâmpla.

Mama mi-a urat noroc înainte să închidă. Era foarte blândă. A promis că îmi va mai vorbi. Apoi convorbirea s-a întrerupt.

Mă simţeam de parcă se derula episodul final al vieţii mele. Îl îndepărtasem pe tata şi o dezamăgisem şi pe mama. Mi-a trecut prin minte să mă sinucid, dar m-am imaginat în viaţa de apoi, acolo unde nu te poţi ascunde de judecata lui Allah. Nu exista final pentru păcatele mele. Îmi făcusem părinţii de ruşine, îl respinsesem pe un bărbat care era potrivit pentru mine, îmi neglijasem rugăciunile zilnice; purtam haine bărbăteşti şi îmi tăiasem părul. Cartea cu fapte rele scrisă de îngerul de pe umărul meu stâng cu siguranţă avea să cântărească mult mai mult decât volumul sărăcăcios al faptelor mele bune. Tata mă blestemase, iar acum eram condamnată.

CAPITOLUL 12

Haweya

Multe luni după ce am primit scrisoarea de la tatăl meu, m-am simțit deznădăjduită. Nu mai aveam ce să fac altceva decât să merg înainte, singură, în direcția pe care mi-o alesesem. Treptat, vremea s-a îmbunătățit, şi la fel s-a întâmplat şi cu cunoştințele mele de limba olandeză. Personalul de la Centrul pentru Refugiați începuseră să mă încurajeze să traduc din somaleză direct în olandeză, decât să traduc în engleză. Îmi corectau cu răbdare greşelile. Era ca şi când mă balansam cu bicicleta pe un drum – descoperisem că eram din ce în ce mai bună la asta.

Sylvia, în special, mă încuraja. Îmi spunea că mă aşteaptă un viitor bun. Puteam cere ca guvernul olandez să-mi recunoască diploma kenyană şi să-mi echivaleze studiile liceale, apoi puteam să-mi continui studiile, poate chiar să urmez cursurile unei universități dacă asta era ceea ce-mi doream.

Într-o zi, o fată din Somalia m-a rugat să merg cu ea la spital; trebuia să i se facă un examen ginecologic. Doctorul mi-a cerut să-i explic acestei fete că va trebui să-şi scoată hainele, ca el să se poată uita la uterul ei cu un instrument lung, argintiu. Ea mi-a spus:

– O să o fac, dar nu cred ca va putea să-mi vadă uterul.

Înțelesesem totul: fusese cusută până rămăsese doar cu o cicatrice.

Am încercat să-i explic doctorului, dar el mi-a răspuns:

– Fă cum îți spun.

Dar când ea s-a urcat pe masă, iar el s-a uitat între picioarele ei, s-a tras înapoi şocat şi a înjurat. Apoi şi-a smuls mănuşile furios, pentru că nu putea să introducă nici un instrument în interiorul ei. Fata aceasta nu mai avea aparat genital deloc, ci doar o porțiune plată de țesut cicatrizat între picioare.

Asta se numea *farooni,* circumcizia atât de extremă, încât întreg aparatul genital al femeii era îndepărtat şi transformat într-o bucată de piele neagră. Nu mai văzusem niciodată aşa ceva – de obicei, majoritatea fetelor din clanul Isaq, din nord, erau astfel circumcise –, dar ştiam despre ce era vorba. Totuşi, doctorul a crezut că fata fusese arsă. Toată echipa medicală părea şocată şi aşa mi-am dat seama că aici, în Europa, nu se auzise de circumcizia femeilor.

În mai 1993, am primit o scrisoare oficială: aveam cazare. Municipalitatea din Ede putea să-mi ofere un apartament cu o cameră şi urma să primesc şi o alocație de şomaj din care îmi puteam plăti chiria.

M-am bucurat de perspectiva de a părăsi Centrul pentru Refugiați. Între solicitanții de azil izbucneau în mod constant certuri legate de politică sau de femei şi se bârfea mereu. Dar când i-am spus lui Yasmin vestea, ea a izbucnit în plâns şi a întrebat:

– Aşadar, o să mă laşi aici?

Solicitarea lui Yasmin de azil fusese respinsă. Dar, din cauză că declarase că era minoră, obținuse permisiune de şedere în Olanda. Trebuia să locuiască la Centrul pentru Refugiați şi să frecventeze cursurile unei şcoli speciale pentru străini, pe care o ura. Am întrebat la biroul de cazare dacă putea să locuiască împreună cu mine, dar nu era posibil: era un apartament pentru o persoană. Dacă doream un loc cu două dormitoare, trebuia să mai aştept.

Am stat şi m-am gândit. Eram egoistă. Dacă nu o susțineam pe Yasmin acum, riscam să devin o persoană foarte rea. Am refuzat apartamentul şi am aplicat pentru unul cu două dormitoare.

*

Am început să mă împrietenesc cu câteva persoane care lucrau la Centrul pentru Refugiați. O consilieră cu doar câțiva ani mai mare decât mine, Hanneke, m-a prezentat prietenei ei, Ellen, o fată de vârsta mea, studentă la Asistență socială la Colegiul Vocațional Creştin local. Închiriam casete video, ieşeam la plimbare şi organizam picnicuri, tot felul de lucruri pe care le fac fetele şi care îmi făceau plăcere. Ele m-au prezentat prietenilor lor şi familiilor acestora.

Atât Hanneke, cât şi Ellen erau creştine şi se părea că-şi iau religia în serios, dar tot frecventau puburi. Prima dată când Hanneke m-a convins să merg cu ea m-am gândit că Allah chiar mă va trăsni. Trecuse destulă vreme de când nu mă mai rugasem, dar să merg la un bar – asta chiar era *haram*. De fapt, barul s-a dovedit a nu fi altceva decât un loc unde oamenii stăteau ore în şir laolaltă cu alți oameni care fumau, beau alcool şi strigau unii la ceilalți pe un fond muzical foarte sonor. Niciodată nu am înțeles prea bine chestia asta. Obiceiul mă nedumerea.

Cu toate acestea, m-am mai dus acolo, pentru că celorlalți le plăcea. Eu nu beam, dar totuşi, uneori, când mă întorceam acasă, mă simțeam prost că mă dusesem. Cum puteam să merg în astfel de locuri, locuri care altădată mi se păreau atât de diabolice? Îmi spuneam în sinea mea: „Nu făceam nimic rău. Nu seduceam şi nici nu încurajam pe nimeni, pur şi simplu beam coca-cola şi purtam jeanşi. Nu e nimic în neregulă dacă fac asta“. Dacă nu făceam nimic rău, atunci cu siguranță Allah nu avea de ce să mă pedepsească.

De fapt, nu înțelegeam de ce oamenii aveau nevoie de un loc atât de zgomotos ca să stea de vorbă. Ede era un orăşel drăguț, conservator, protestant, un loc foarte paşnic şi uşor de prevăzut. Nu exista comportament inadecvat în puburi. Oamenii îşi luau de băut, iar cei care veneau în grupuri stăteau în cerc, față în față, şi strigau unii la ceilalți, acoperind muzica. Atunci când hotărau la ce pub să

meargă, de obicei îl alegeau pe cel care era deja înțesat. Asta nu avea pic de logică pentru mine.

Aveam dificultăți în a înțelege olandeza. Îmi imaginam că mă duc acasă şi îi spun surorii mele, Haweya: „De la răsărit până la apus, par normali, dar au nişte obiceiuri ciudate seara".

Hanneke considera că era important pentru mine să înțeleg cât mai multe despre Olanda. Într-un weekend de primăvară, ea a hotărât să mă ia la Amsterdam pentru o zi. Ne-am plimbat pe străzi, în jurul caselor elegante din zona Herengracht, Canalul Gentlemen, cu podurile lui minuscule şi delicate. Fiecare oraş olandez se pare că avea un centru istoric vechi şi frumos şi îşi dădeau toată silința să-l păstreze. Noaptea, puteai să te plimbi nestingherit pe străzi; era ordine şi curățenie. Totul părea să funcționeze atât de frumos în această țară, în timp ce la distanță de doar câteva ore, exista atâta conflict, mizerie şi greutăți.

Hanneke mi-a arătat şi cartierul cu lumini roşii de lângă gara centrală, doar ca să am idee cum arată. Îmi amintesc că mă simțeam de parcă aş fi fost lovită în stomac de imaginea femeilor care stăteau dincolo de vitrine, dezbrăcate sau legate una de alta purtând haine cu tentă sexuală, foarte obscene. Asta m-a făcut să mă gândesc la bucățile de carne care atârnau în galantarele măcelarului din piața Kariokor. Asta însemna exploatare: m-am dezgustat. Hanneke nu m-a putut convinge că aceste femei făceau asta voluntar, ca o zi onestă de lucru.

Dar această latură neplăcută a societății olandeze părea să nu aibă nici o legătură cu Olanda pe care o cunoşteam eu. Olandezii obişnuiți nu erau atât de depravați. Probabil că eu intram în legătură cu ei mai mult ca oricare alt străin, dar eram convinsă că olandezii nu erau monştri imorali, aşa cum îi percepeau cei care cereau azil.

Eu şi Ellen aveam numeroase conversații despre convingerile ei religioase. Relația ei cu Dumnezeu părea să fie una de comunicare şi iubire, în contrast evident cu teama şi supunerea pe care eu fusesem educată să le arăt. Ellen fusese crescută într-o familie protestantă; părinții ei proveneau dintr-o grupare olandeză reformată

şi foarte strictă. Mergeau la biserică de două ori în fiecare zi de duminică şi o puneau să poarte fuste lungi; Ellen îşi căuta propriul mod de a se raporta la Dumnezeu, şi asta o tulbura. Cu toate acestea, convingerile ei păreau să fie mai puțin restrictive decât Islamul pe care-l cunoşteam eu. De fapt, credeam că sunt mult prea plăcute şi convenabile ca să fie adevărate. Ellen spunea că se ruga la Dumnezeu numai când avea chef. Spunea că Dumnezeul creştin este o figură blândă, ca un tată, deşi, mistic vorbind, părea că nu o ajută în mod direct – aparent, el voia ca Ellen să se ajute singură.

– În religia ta este prea mult iad şi eşti obligată să te rogi, ceea ce înseamnă o relație stăpân – sclav, mi-a spus ea odată.

Ellen avea un prieten. Era îndrăgostită de unul dintre iranienii care cereau azil, Badal Zadeh, dar voia să se căsătorească virgină. Ea şi prietenul ei se sărutau pe gură fără să se ascundă prea mult, chiar şi în fața oamenilor. Obişnuia să-mi spună: „Dar asta este ceva normal!“ Şi era adevărat: tinerii făceau asta tot timpul pe stradă. Observasem lucrul acesta chiar din momentul în care coborâsem din avion şi toți somalezii spuneau că asta este ceea ce făceau mereu dezmățații de *gaalo*. Şi cu toate acestea, Ellen încă voia să fie virgină.

Într-una din zile, stăteam toate patru şi ne uitam la televizor în apartamentul în care stăteau Ellen şi Hanneke în Ede. Programul se numea *All you need is love*. Bărbații şi femeile olandeze îşi declarau dragostea pentru cineva în fața întregii națiuni, iar prezentatorul o făcea pe Cupidon. După o pauză publicitară, telespectatorii urmau să vadă dacă această dragoste era reciprocă sau nu. Mie şi lui Yasmin mi s-a părut scabros.

Eu şi Ellen am început să vorbim despre dragoste, curtare şi virginitate. Pentru mine, ca somaleză, să fii virgină însemna să fii circumcisă, cusută din punct de vedere fizic. Îmi dădusem deja seama că olandezii nu făceau asta, aşa că am întrebat:

– Cum îşi va da soțul tău seama dacă eşti virgină sau nu? Se face vreun test?

– Sigur că nu. Va şti că sunt virgină, pentru că aşa îi voi spune eu. Întrebarea mea i s-a părut ciudată: Voi aveți vreun test?

Eu i-am răspuns:

– Noi suntem tăiate şi cusute complet, până când pielea se închide de tot, iar când bărbatul penetrează curge foarte mult sânge. Nu ai cum să te prefaci.

Ellen şi Hanneke erau dezgustate, îngrozite chiar.

– Şi ție ți s-a făcut asta?

Eu şi Yasmin am răspuns amândouă afirmativ, iar Yasmin, care era o snoabă, a adăugat:

– Dacă nu eşti tăiată, înseamnă că nu eşti pură, nu-i aşa?

Foarte inocentă, cu ochii ei mari, albaştri, Ellen a întrebat:

– Pură față de ce?

Pură față de ce, mai exact? M-am gândit la asta multă vreme şi mi-am dat seama că nu am nici un răspuns. Nu eram tăiate în întregime din cauza Islamului: nu toate femeile musulmane erau circumcise, dar în Somalia şi în alte țări musulmane era clar că această cultură islamică a virginității încuraja circumcizia. Nu auzisem de nici o *fatwa* care să denunțe mutilarea organelor genitale la femei; dimpotrivă, suprimarea sexualității femeilor era un mare obiectiv al imamilor. Boqol Sawm şi alți *ma'alim* ca el predicau neîntrerupt despre cum femeile ar trebui să fie conştiente de puterea lor sexuală şi că trebuia să se acopere şi când nu ieşeau din casă. Intraseră în detalii despre asta, deşi sub nici o formă nu au afirmat că era greşit să tai fetele şi apoi să le coşi.

Față de ce eram ținute pure? Eram în posesia cuiva. Ce era între picioarele mele nu era ceva al meu ce aveam de dat, eram marcate.

Mi-am dat seama că nu aveam nici un răspuns pentru Ellen. Pur şi simplu, m-am uitat lung la ea şi am explicat:

– Aşa e tradiția noastră.

Şi pentru că Ellen era cu adevărat credincioasă, a spus:

– Dar tu crezi că Dumnezeu te-a creat, nu-i aşa?

Am răspuns afirmativ, desigur.

– Aşadar, felul în care ne-a creat Dumnezeu este modul în care el ne vrea. De ce să nu rămânem aşa? De ce cultura ta simte nevoia să îmbunătăţească în vreun fel creaţia lui Dumnezeu? Nu e asta, oare, blasfemie? a spus Ellen

M-am holbat la ea.

Chiar părea că avea noimă ceea ce spunea Ellen.

Ellen spunea că femeile olandeze nu erau niciodată circumcise şi nici bărbaţii. Yasmin s-a strâmbat plină de dezgust când a auzit asta. În clipa în care am plecat, Yasmin a început să se frece pe piele; când a ajuns acasă, s-a spălat ore în şir.

– Am stat în casa lor şi am mâncat din farfuriile lor, dar ele nu au fost purificate! a exclamat Yasmin. E împuţită. Toată ţara e împuţită!

M-am gândit mult la asta. Ellen nu era împuţită, şi nici Olanda nu era. De fapt, era cu mult mai curată decât Somalia sau oricare alt loc în care locuisem. Nu puteam înţelege cum Yasmin putea să perceapă Olanda ca pe ceva rău, în ciuda faptului că peste tot în jurul nostru erau olandezi care ne tratau cu blândeţe şi ospitalitate. Începeam să-mi dau seama că sistemul de valori olandez era mult mai consistent, mai onest şi oferea oamenilor mai multă fericire decât cel în care noi fuseserăm educate. Din nefericire, multe dintre aceste idei olandeze păreau să nu fie congruente cu Islamul.

– Yasmin, ştii ceva? i-am răspuns eu. Mai bine te-ai obişnui cu asta, pentru că profesorul de la tine de la şcoală nu este circumcis, şi nici cel care-ţi pregăteşte masa. Dacă vrei să rămâi complet pură aici, va trebui să te încui undeva şi să nu ai niciodată nici un fel de contact cu nici o persoană albă.

Yasmin însă a ripostat:

– Există o diferenţă, şi tocmai de aceea Coranul ne spune să nu ne împrietenim niciodată cu necredincioşi.

În iulie 1993, în cele din urmă mi s-a alocat un apartament cu două camere în Ede. Costa 600 de guldeni pe lună, dar urma să primesc un împrumut de 5 000 de guldeni pentru mobilier, pe care

trebuia să-i returnez, şi mai primeam şi un ajutor de şomaj de 1 200 de guldeni. Yasmin, despre care olandezii credeau că are doar cincisprezece ani, urma să-mi fie dată mie în grijă.

Apartamentul era în James Wattstraat, un cartier cu clădiri din cărămidă, pentru persoane cu venituri reduse – poate puţin cam sărăcăcioase, dar sub nici o formă neîngrijite. Mie mi se părea drăguţ. Dar în clădirea de lângă noi, o turcoaică era bătută aproape în fiecare noapte, şi noi auzeam totul. Auzeam din sufrageria noastră cum este lovită de pereţi şi cum implora milă. Ellen şi Hanneken ne-au spus că trebuia să chemăm poliţia. Aşa am făcut, dar poliţia ne-a sunat înapoi şi foarte politicos ne-a spus că ei nu aveau ce să facă. Merseseră la apartamentul respectiv, dar femeia în cauză nu completase plângerea. În noaptea următoare, ţipa din nou.

Soţul ei obişnuia să dea televizorul tare, ca vecinii să nu o poată auzi. Foarte rar o vedeam pe femeia aceasta pe stradă; aproape niciodată nu părăsea casa. Cred că ceea ce simţea ea era ruşine, pentru că tot cartierul ştia despre ea. Se izolase şi se ascundea.

Într-o zi, ofiţerul de la Centrul pentru Refugiaţi a venit să ne evalueze şi mi-a spus:

– Ayyan, cum se face că olandeza ta s-a înrăutăţit de când ai plecat de la noi?

De când plecasem din oraş, aproape că nu mai vorbisem olandeza. Cu Yasmin conversam în somaleză, iar cu Ellen şi Hanneke, în engleză. Înţelegeam sumar olandeza, dar nu vorbeam cursiv, şi asta mă stânjenea.

Ofiţerul acesta, o femeie, s-a oferit să pună un bilet la avizierul de la biserica ei, ca să găsească pe cineva dornic să ne dea gratuit câte o oră de olandeză vorbită în fiecare săptămână. Şi astfel, la aproape un an de la sosirea mea în Olanda, am cunoscut-o pe Johanna.

Johanna devenise ca o mamă pentru mine, în timp ce începusem să mă adaptez în această ţară ciudată, dar plăcută. Eu şi Yasmin mergeam acasă la Johanna o dată pe săptămână, apoi de două ori, apoi oricât de des aveam chef. Pur şi simplu, se trezea cu noi, de

parcă eram în Somalia. Găteam în bucătăria ei şi ne jucam cu copiii ei. Johanna ne-a învățat atât de multe lucruri pe lângă olandeză! Ne-a învățat cum să trăim în Vest.

Erau lucrurile minore, cum să faci economie, bunăoară să cauți produsele de pe rafturile de jos ale supermarketurilor; să dai căldura mai încet şi să porți un pulover când stai în casă. Cum să te porți în lume: în Olanda, trebuia să deschizi cadoul în fața celui care îl oferea şi, chiar dacă erai femeie, trebuia să priveşti oamenii drept în față.

Johanna ne învăța şi alte lucruri importante: cum să ne adresăm oamenilor direct, fără să ne intimidăm şi să ne pierdem în detalii. Dacă nu aveai bani, trebuia să recunoşti, apoi te gândeai pe ce ai cheltuit prea mult. Nu exista nici o onoare, nici o ruşine şi nici un complex prealabil: recunoşteai clar care era problema şi îți învățai lecția. Ne învăța să fim sigure pe noi şi să facem față problemelor cu demnitate. Toată viața mea o privisem pe mama cum oscilează şi se preface că nu are probleme, sperând că Allah le va face să dispară pur şi simplu, însă Johanna înfrunta problemele, spunea ceea ce avea de spus, era clară şi directă, în loc să evite lucrurile dificile.

– Nu e nimic nepoliticos dacă spui nu, ne-a zis ea.

Casa Johannei era modernă, din cărămidă de culoare gri, cu o grădină îngrijită. Era micuță, dar avea totul făcut pe măsura ei. Aparatura era fascinantă. Avea un mecanism special în grădină care se desfăcea când trebuia să usuci rufele şi se strângea când nu mai aveai nevoie de el. Chiar şi tăietorul de brânză părea ingenios.

Nu soțul Johannei, Maarten, era şeful în casă. Cei doi luau hotărâri împreună, se sfătuiau. Copiilor le dădeau voie să-i întrerupă, iar Maarten şi Johanna le ascultau părerile. Mai mult, soțul ei o ajuta la treburile gospodăreşti.

Copiii se culcau în fiecare seară la opt, nici măcar un minut mai târziu. Aveau o viață foarte organizată, gândită cu foarte mare grijă. Johanna consulta mereu cărți despre educația copiilor şi, deşi îşi pedepsea copiii când erau obraznici, nu cred că i-a bătut vreodată.

La fel ca familia ei era toată țara: atât de îngrijită, bine planificată, atât de bine condusă şi plăcută. Părea că nimic nu trece neobservat într-un astfel de loc. Uneori, asta părea să te îngrădească, dar era, în acelaşi timp, bine-venit şi sigur. Era un model cu mult mai atractiv decât orice familie pe care o văzusem în lumea în care trăisem eu.

Dar cel mai important: această familie era bună cu mine. Mă adoptaseră. Johanna era înțeleaptă şi sceptică, avea un foarte dezvoltat simț al umorului şi o enormă capacitate de iubire şi înțelegere. Începusem să o consider o confidentă, un ghid.

I-am mărturisit Johannei cât de egoistă mă simțeam pentru ce le făcusem părinților mei. Dar Johanna nu credea că e ceva greşit în faptul că aveau prioritate dorințele mele. Ea spunea că nu e dovadă de egoism dacă făceai ce voiai cu viața ta – fiecare trebuia să-şi urmărească visul de a fi fericit. Spunea că făcusem ceea ce trebuie şi mă determina să cred că nu eram o persoană chiar aşa de rea.

Fiecare valoare islamică ce mi se insuflase mă învățase ca eu să fiu ultima în lista priorităților. Viața pe pământ este un test şi, dacă reuşeşti să nu-ți acorzi importanță în viața asta, îl serveşti pe Allah; şi astfel vei avea întâietate în viața de apoi. Cu cât îți suprimai mai mult dorințele, cu atât mai virtuos deveneai. Dar Johanna, Ellen şi toți ceilalți din Olanda păreau să creadă că era firesc să-ți cauți fericirea pe pământ, aici şi acum.

După ce eu şi Yasmin ne-am mutat în noul nostru apartament din Ede, m-am hotărât să încep să muncesc. Îmi era ruşine că trăiam din ajutorul social. Sylvia şi ceilalți lucrători de la Centru îşi făcuseră timp să răspundă întrebărilor mele insistente şi abia acum începeam să înțeleg, în linii mari, ce înseamnă ajutorul social: cei care lucrau contribuiau să-i ajute pe cei nevoiaşi. Eu puteam să muncesc, aveam mâini şi picioare şi nu voiam doar să iau şi niciodată să dau.

Mai întâi, am mers la biroul guvernamental pentru ocuparea forței de muncă. Angajata de acolo m-a înscris, însă mi-a zis că nu prea are sens să muncesc. Dar cum eu voiam să continui lecțiile de

olandeză, ori de câte ori aş fi găsit slujbe temporare, sporadice, nu mai beneficiam de ajutorul social. Mi s-ar fi permis să păstrez doar surplusul, în cazul în care acesta ar fi existat.

Am hotărât că trebuie să muncesc oricum şi în după-amiaza aceea m-am înscris la toate agenţiile care recrutau personal pentru slujbe temporare din oraş. Spuneam că am calificare de secretară şi că voiam o slujbă. Olandeza mea era foarte slabă, dar personalul de la agenţii mă trecea, totuşi, în baza lor de date. Două zile mai târziu, m-a sunat o femeie de la biroul de recrutare: fabrica de suc de portocale Riedel din Ede avea nevoie de o femeie de serviciu pe perioadă temporară.

Trebuia să fac curăţenie în fabrică între şase şi opt dimineaţa, înainte să vină muncitorii, să curăţ podeaua, cantina, toaletele. Nu era plăcut, dar nici greu. O altă slujbă pe care am făcut-o era să împachetez nişte role imense de sfoară în nişte cutii plate la fabrica de vopseluri Akzo Nobel. Cutiile erau închise de către muncitorul de lângă mine de-a lungul liniei de asamblare. Tot aşa, la fabrica de biscuiţi Delacre, împachetam fursecuri în cutii din plastic. Am făcut slujbele astea de câteva ori, ţinând locul celor care erau bolnavi sau care plecau în vacanţe timp de câteva săptămâni; am mai lucrat la o corporaţie de construcţii de locuinţe, unde am pus scrisori în plicuri.

Nu era nimic nobil la aceste slujbe, dar nici nu mă dezonorau. Erau plictisitoare, dar mă plăteau, şi erau convenabile: dacă lucram în schimbul de dimineaţă, puteam să merg la cursul de olandeză după-amiaza. Le vedeam ca pe nişte trepte pe care trebuia să le urc: dacă munceam suficient de mult, puteam câştiga mai mult decât din ajutorul de şomaj, iar surplusul mă ajuta să plătesc chiria şi cursurile.

Lucrul la fabrică mi-a oferit şansa să cunosc o altă clasă socială din Olanda. Până atunci nu întâlnisem decât lucrători sociali şi oameni din clasa de mijloc, care făceau voluntariat la Centrul pentru Refugiaţi. Clasa muncitoare vorbea diferit şi nu interacţiona uşor cu imigranţii. La fabrica de biscuiţi lucrau aproape numai

femei şi se împărţeau în mod clar în grupuri: femeile olandeze, pe de o parte, marocanele şi turcoaicele, pe de altă parte. Stăteau separat în sala de mese sau în hala de producţie. Dacă o femeie din Maroc era pusă să lucreze în echipă cu o olandeză, lucrul se desfăşura încrâncenat şi în permanenţă era ceartă, cu mormane de pachete care se răsturnau şi cădeau, în timp ce marocanele care munceau împreună se străduiau să facă treaba bine. Era o formă de xenofobie reciprocă: olandezele credeau că marocanele erau leneşe şi dizgraţioase, iar marocanele spuneau că olandezele miros şi se îmbracă precum nişte prostituate. Fiecare grup se considera superior celuilalt.

La fabrica de vopseluri lucrau aproape numai muncitori olandezi. Unii dintre ei erau angajaţi de zece ani, alţii chiar de douăzeci. Erau mulţumiţi de slujbele lor, îmi spuneau, iar eu am văzut că ei voiau să muncească sârguincios şi eficient şi că exista chiar o plăcere în a face bine fie şi o slujbă inferioară.

Treptat, m-am schimbat şi am învăţat cum să mă adaptez acestei ţări noi, să-mi organizez timpul, să lucrez, să mă duc la şcoală de una singură.

Şase luni mai târziu, după ce m-am înregistrat la agenţia guvernamentală a forţei de muncă, am fost chemată să dau testul IQ care a fost foarte lung şi sunt convinsă că a şi costat extrem de mult. A constat din foarte multă matematică, la care mereu am fost slabă; restul l-a reprezentat testele psihologice şi deprinderile de limbă olandeză, desigur. Rezultatele mele au fost slabe.

Consiliera în forţă de muncă mi-a spus că eram eligibilă să frecventez un curs vocaţional de nivel mediu, ceva administrativ, precum un curs de contabilitate sau de recepţioner, ceva cu foarte puţină teorie, care să-mi permită să mă apuc de muncă. I-am spus că eu doream să studiez ştiinţele politice, iar ea a fost de părere că asta nu se poate: pentru ştiinţele politice trebuia să mergi la universitate, iar eu nu puteam spera să realizez aşa ceva vreodată.

Tot consiliera m-a trimis să învăţ contabilitate în Wageningen, un sătuc de lângă Ede. Şi acesta era un curs foarte scump, dar ei i

se părea a fi singura soluție. Cred că s-a gândit că limba universală a cifrelor ar fi mult mai uşor de învățat pentru o străină.

M-am descurcat groaznic. După patru săptămâni, balanța mea debit-credit niciodată nu s-a echilibrat. Profesorul a oftat şi a spus:

– Fără îndoială că asta nu este pentru tine.

– La fel le-am spus şi eu.

Aşa că a trimis o scrisoare în care scria că nu eram potrivită pentru contabilitate şi nu m-am mai dus la curs.

Cu toate acestea, îmi doream mai mult decât genul acesta de viață. Hotărâsem că voiam să studiez ştiințe politice. Dacă asta presupunea să merg la universitate, atunci acolo aveam să merg. Ellen şi Hanneke credeau că sunt nebună: o diplomă, desigur, era o ambiție foarte mare, dar *ştiințe politice?* Am încercat să le explic că voiam să înțeleg de ce viața în Olanda era atât de diferită de viața în Africa. De ce era atâta pace, siguranță şi bogăție în Europa? Care erau cauzele războiului şi cum se păstra pacea?

Nu aveam nici un fel de răspunsuri, doar întrebări la care mă gândeam tot timpul. De fiecare dată când veneam în contact cu guvernul, mă gândeam: „Cum de reuşiți să aveți un astfel de guvern?“ Le priveam pe Hanneke şi pe Ellen cum îşi făceau program împreună cu celelalte fete cu care stăteau în apartament – liste cu cine să facă curățenie, cine să meargă la cumpărături şi cine să gătească. Şi totul funcționa la fel ca programul autobuzelor: fetele acopereau toate treburile. În mod surprinzător, nu exista nici măcar un conflict legat de acest lucru. Cum oare reuşiți să fiți astfel?

În Olanda, erau reguli pentru orice. M-a oprit un polițist într-o seară pentru că circulam fără să fi aprins farurile şi am înghețat, crezând că avea să se întâmple ceva groaznic, dar nu m-am ales decât cu o pledoarie fermă, dar politicoasă şi cu o amendă de douăzeci şi cinci de guldeni. Mai mult decât atât, polițistul a spus că nu era nevoie să plătesc amenda pe loc; urma să o primesc acasă, prin poştă. Sigur că o lună mai târziu am primit o factură detaliată. M-am gândit la acest sistem, cu câtă inteligență te împiedica să-i

dai poliţistului banii, astfel încât niciodată nu era tentat să-i păstreze la el în buzunar.

Guvernul era foarte prezent în ţara aceasta. Putea să fie birocrat, uneori stupid de complex, dar părea a fi şi foarte eficient. Voiam să ştiu cum funcţionează totul. Aceasta era o ţară de necredincioşi al cărei mod de viaţă, noi, musulmanii, trebuia să-l respingem şi căruia trebuia să ne opunem. Atunci de ce era atât de bine condusă şi oferea vieţi atât de bune faţă de ţările din care veneam noi? Ce era în neregulă cu noi? De ce necredincioşii aveau pace, iar musulmanii se omorau unii pe ceilalţi, când noi eram cei care-l venerau pe adevăratul Dumnezeu? Mă gândeam că, dacă studiam ştiinţele politice, voi înţelege aceste lucruri.

Nu va fi uşor să mă calific. Guvernul îmi acceptase nivelul de studii O şi cursul kenyan de secretariat ca echivalent al diplomei eliberate de şcoala Havo Plus, dar şi asta dura. Ca să intru la universitate, aveam nevoie de o altă calificare, numită *propadeuse*. Am intrat în panică: mă gândeam că nu voi trece niciodată examenul la matematică. Cu ajutorul lui Ellen, am decis că cea mai uşoară cale de a obţine *propadeuse* era să urmez cursuri de asistentaţă socială într-un colegiu vocaţional, aşa cum făcuseră Ellen şi Hanneke. Astfel, după un an, puteam să mă transfer la universitate şi să evit să am nevoie de prea multă matematică.

Am anunţat la şcoala mea de limbi străine că voiam să mă înregistrez pentru testul de olandeză pe care trebuia să-l iau ca să merg la Colegiul Vocaţional. Profesorul a fost drăguţ, dar mi-a spus cu condescendenţă că era mult prea devreme, din moment ce studiasem olandeza doar un an de zile, că de obicei se studiau trei ani, că eram nerăbdătoare şi iresponsabilă şi că ar fi fost o pierdere de timp şi numai dacă aplicam.

Ellen mi-a zis că profesorul nu avea nici un drept să mă avertizeze – doar era vorba despre banii mei. Aşa că m-am dus la centrul de examen din Nijmegen şi m-am înscris ca să dau oricum

testul de olandeză, şi l-am trecut. Următorul pas avea să fie Colegiul Vocațional.

În tot acest timp, aproape că i-am evitat pe ceilalți somalezi. Chiar şi când stăteam la Centrul pentru Refugiați, tot nu mă simțeam prea bine cu ei. Toți cei care se perindau prin rulota Hasnei păreau să-şi petreacă tot timpul plângându-se, în special cei care locuiau în afara Centrului, care erau în Olanda de ani de zile sau cei care veneau ca simpli vizitatori. Aceşti somalezi nu se integrau în societatea olandeză. Nu munceau şi nu aveau altceva de făcut decât să piardă vremea prin Centru şi să se aleagă cu mese gratuite. Erau câțiva care învățaseră să meargă cu bicicleta, care erau ambițioşi, care studiau şi munceau – nu eram doar eu –, dar aceştia nu aveau timp să socializeze. Ceilalți nu făceau decât să mestece *qat* toată noaptea şi să stea în jurul mesei, plângându-se cât de groaznică este Olanda.

Cu toții ne confruntam cu aceleaşi dileme. Mereu fuseserăm siguri că noi, musulmanii, fiind musulmani şi somalezi în acelaşi timp, eram superiori celor care nu erau credincioşi, şi iată-ne acum, fără să fim câtuşi de puțin superiori. În viața de zi cu zi, nu ştiam cum funcționează aparatele cu monede sau că trebuia să apeşi un buton ca să oprească autobuzul. Odată, am luat un autobuz, împreună cu Dhahabo, o altă persoană care cerea azil. Când am trecut pe lângă locul unde voiam să coborâm, Dhahabo a strigat „STOP!“ şi toată lumea s-a holbat la noi. A fost jenant.

Multe persoane au evitat astfel de jenă retrăgându-se într-o enclavă de împărtăşită „somalitudine“. Reacția lor era să creeze o fantezie conform căreia ei, ca somalezi, ştiau totul mai bine decât aceşti oameni albi, inferiori lor. „Nu e nevoie să mă înveți cum să folosesc un termometru, termometrele noastre somaleze sunt mult mai avansate“ – despre genul ăsta de atitudine este vorba. „Respirația lui miroase a porc. Nu e decât un şofer de autobuz. Cum îndrăzneşte să creadă că poate să-mi spună mie cum să mă port?“

În primele zile petrecute la Centrul pentru Refugiați, pe când stăteam printre alți somalezi afară, în dreptul rulotei Hasnei, cineva a strigat la noi: „E un bărbat care plânge la TV!“ Ne-am repezit toți la televizor; era o emisiune numită *Iartă-mă,* în care oamenii își mărturiseau anumite lucruri. Un olandez imens, lat în umeri, roşu la față şi cu vocea sugrumată plângea din cauza a ceea ce făcuse. Suspina: „Iartă-mă“, iar noi ne uitam unii la ceilalți îngroziți şi mirați în acelaşi timp. Sunt convinsă că nici unul dintre noi nu mai văzuse niciodată un bărbat plângând. Apoi am izbucnit în râs. Țara aceasta era atât de ciudată pentru noi. Când m-am mutat în Ede, am ajuns să înțeleg Olanda mai bine. Mă deranja acum că somalezii care locuiau în Olanda de atâta vreme se plângeau că li se oferă doar slujbe prost plătite. Ei voiau profesii onorabile: pilot de avion, avocat. Când le atrăgeam atenția că nu aveau calificări pentru o asfel de slujbă, răspunsul lor era că vina era a olandezilor. Europenii colonizaseră Somalia, de aceea nici unul dintre noi nu avea nici un fel de calificări şi ne aflam în acest haos, neştiind de unde să începem. Îmi spuneam că asta pur şi simplu nu are sens. Ne dezbinaserăm singuri.

Era acelaşi gen de atitudine defensivă, arogantă, pe care o vedeam deseori printre oamenii din zonele rurale care emigrau la oraş, fie către Mogadiscio, fie către Nairobi. Aici, în Olanda, pretindeam că rasismul este cel care ne trage înapoi. Toți păreau să fiarbă de furie pentru că am fi fost discriminați din cauză că eram de culoare. Dacă un vânzător refuza să lase din prețul unui tricou, Yasmin spunea că există discounturi speciale pentru albi. Ea şi Hasna îmi povesteau că deseori nici nu se deranjau să cumpere tichete de autobuz; pur şi simplu inventau întâlniri pe care le aveau în oraş şi, dacă ofițerul de la Centru refuza să le dădea bilete, asta se întâmpla pentru că erau rasişti.

– Dacă îi spui unui olandez că este rasist, îți va da tot ce-ți doreşti, mi-a zis Hasna odată cu satisfacție.

Există discriminare în Olanda, nu o să neg asta niciodată, dar acuzația de rasism poate să fie folosită şi strategic.

Uneori, chiar mă simțeam bine să fiu în preajma somalezilor, să mă relaxez cu oameni pe care-i înțelegeam sută la sută. Adaptarea în Olanda era încă o mare provocare pentru mine. Dar, în momentul în care spuneam: „Îmi pare rău, dar mâine-dimineață trebuie să mă trezesc devreme“, somalezii mă taxau imediat. Mă purtam ca albii, cine mă credeam eu, îi priveam de sus, devenisem o *gaalo*.

Tinerii somalezi mă abordau în mod constant pe stradă ca şi când ar fi avut un fel de drept asupra mea. Făceau sugestii obscene; pentru ei eram imorală în mod evident şi implicit disponibilă. Femeile somaleze întotdeauna încercau să stoarcă bani de la mine, dar eu nu le dădeam. Le spuneam: „De ce ți-aş da?“ Dacă aveau nevoie de mai mulți bani, şi ele puteau munci la fabrică.

Mă simțeam jenată şi chiar dezamăgită de felul în care mulți somalezi acceptau ajutorul social şi apoi se răzvrăteau împotriva societății care li-l oferea. Nu scăpasem încă de mentalitatea de clan; mă simțeam cumva responsabilă pentru acțiunile lor. Nu-mi plăcea cum îşi negau fărădelegile, chiar dacă erau prinşi în flagrant. Nu-mi plăcea cum se lăudau şi nici legendele sau conspirațiile false şi transparente pe care le răspândeau. Nu-mi plăcea bârfa lor nesfârşită şi văicărelile continui că ei erau victimele unor factori externi. Somalezii nu ziceau niciodată „Îmi pare rău“, „Am greşit“ sau „Nu ştiu“: ei mereu inventau scuze. Toate aceste strategii de grup de a evita confruntarea cu realitatea, mă deprimau. Realitatea nu e uşoară, dar toate aceste pretexte nu o fac cu nimic mai uşoară.

Aşa că îmi petreceam timpul cu Ellen şi Hanneke. Dar asta făcea ca Yasmin să rămână singură acasă când venea de la şcoală, adică pe la ora trei în fiecare zi. O mână de băieți din clanurile Isaq şi Hawiye de la Centrul pentru Refugiați au început să vină la noi în apartament după-amiaza ca să mestece *qat*. (Somalezii se pricep foarte bine să facă rost de ceva atunci când au nevoie şi, nu se ştie cum, chiar şi în Ede găseau frunze proaspete de *qat*). Yasmin gătea

pentru aceşti bărbaţi, aşa că atunci când ajungeam acasă îi găseam pe toţi tolăniţi pe covoraşul din sufragerie, cu frunzele şi crenguţele înşirate pe podea.

Pentru o vreme, m-am furişat prin propria casă, simţind cum îmi este invadată intimitatea. La somalezi, este nepoliticos să dai afară un oaspete. Cu toate acestea, în cele din urmă, am făcut aşa cum fac olandezii: i-am spus lui Yasmin să înceteze. Nu voiam ca băieţii aceia să mai vină în casa mea. I-am sugerat lui Yasmin să ne prefacem că suntem plecate când sună ei la uşă. După asta, pe stradă, mi-am căpătat renumele de femeie Darod îngrozitoare, căci fusese nepoliticoasă cu cei din clanul Isaq şi Hawiye, dar pe mine nu mă deranja. Nu voiam să mai respect codul onoarei.

Relaţia dintre mine şi Yasmin începuse să se deterioreze. Într-o noapte, a ieşit în oraş. Nici măcar nu mi-am dat seama că lipsea de două zile când am descoperit că nu mai aveam cardul bancar şi documentele de refugiat cu statut A. Tocmai îmi dăduse trei sute de guldeni reprezentând chiria pe o lună, dar şi banii aceştia dispăruseră. Câteva zile mai târziu, am primit o scrisoare de la ea. Spunea că se afla în Italia, dar scrisoarea avea timbru de Danemarca. Spunea că-i părea rău şi că nu folosise cardul, iar cei trei sute de guldeni nu erau tocmai furaţi, pentru că fuseseră banii ei. Spunea că se simţise singură şi că ura să locuiască în Olanda. Mai spunea că era posibil ca factura telefonică să fie cam mare, dar că a trebuit să-i sune pe ai ei.

Cam o lună mai târziu, am primit o factură telefonică de 2 500 de guldeni şi mi-am ieşit din minţi. Eram mai mult decât falită. Johanna m-a ajutat să sun la compania de telefoane, care mi-a trimis o factură detaliată şi care arăta că vorbise cu Australia, Canada, Kenya, Somalia – habar nu aveam că Yasmin cunoştea atât de mulţi oameni. Johanna a spus:

– Du scrisoarea lui Yasmin la ofiţerul de la Centru, care era responsabil de ea, pentru că aşa dovedeşti că ea a dat toate aceste telefoane şi se vor ocupa ei de factură.

Aşa am făcut, şi agenţia de sprijin social a lui Yasmin a plătit cam două mii de guldeni.

Într-o dimineaţă, în ianuarie 1994, a sunat telefonul. Era Haweya. Suna dintr-o cabină telefonică din aeroportul din Frankfurt. Nu mai vorbisem acasă de luni de zile, iar acum sora mea era în Europa. Doar ce ajunsese! M-a cuprins un val imens de bucurie. Am întrebat-o pe Haweya dacă era doar o vizită sau mai mult de atât.

– Mai mult de atât.

– Vino în Olanda, vino să locuieşti cu mine, i-am spus.

I-am sunat pe prietenii mei, Jan şi Greetje. Jan avea aproape şaizeci de ani şi era voluntar la Centrul pentru Refugiaţi. A sugerat ca Haweya să ia trenul până la graniţa germană; urma să o aştepte el acolo şi să o aducă în Olanda cu maşina, ca să evite punctele de control. Astfel, Haweya putea pretinde că venise special direct în Olanda, ceea ce însemna că putea cere azil în Olanda, nu în Germania.

Când maşina lui Jan a ajuns, în cele din urmă, cu Haweya, ne-am îmbrăţişat, am ţipat şi am sărit în sus de bucurie, am râs şi ne-am îmbrăţişat din nou, dar, după o vreme, Haweya s-a afundat într-un fotoliu şi a început să plângă. În cele din urmă, mi-a spus că făcuse un avort în Nairobi. Era vorba despre un bărbat din Trinidad, care lucra pentru Naţiunile Unite şi care era divorţat – îl iubise pe bărbatul acesta şi rămăsese însărcinată.

Un bărbat din Trinidad, necircumcis, nici măcar nu era musulman. Cu nasul cârn, cu faţa rotundă şi cu părul ciudat. Mama ar fi catalogat un astfel de bărbat ca fiind subuman, la fel ca şi kenyenii. Ceea ce făcuse Haweya era de neiertat potrivit regulilor clanului. Să fugi de soţul tău era ceva, dar să rămâi însărcinată în afara căsătoriei şi cu un astfel de bărbat era ca şi când toată familia Osman Mahamud rămăsese însărcinată cu cineva din Trinidad.

Iubitul i-a aranjat să i se facă un avort, discret, de către un doctor indian. După aceea, când s-a simţit mai bine, i-a spus:

– Ia-ţi liber o vreme, mergi în Olanda, du-te să o vezi pe sora ta.

Din nou am înăbuşit furia somaleză din mine, îngrozită fiind de întreaga poveste. I-am spus să nu mai plângă. I-am spus că nu erau circumstanţele cele mai potrivite să aibă un copil, să gândească raţional, să nu se mai autodistrugă. I-am spus genul de lucruri pe care i le-ar fi spus Johanna, apoi am dus-o la culcare în patul din fosta cameră a lui Yasmin, aşa cum ar fi făcut şi Johanna.

Dar Haweya nu a revenit cu picioarele pe pământ. Era visătoare, absentă, nu se putea concentra. Nu putea dormi. Spunea că certurile de acasă, cu mama, scăpaseră complet de sub control. Venise la mine fără nici un plan, fără să aibă vreo idee despre cu ce urma să facă.

Eram atât de nerăbdătoare ca sora mea să locuiască împreună cu mine! Am ajutat-o să inventeze o poveste care i-ar fi asigurat statutul de refugiat. S-a înregistrat la Centrul pentru Refugiaţi din Lunteren şi au fost de acord să o lase să stea cu mine, atâta vreme cât trecea pe acolo o dată pe săptămână.

A început şi ea lecţiile de olandeză, dar nu era decât o lecţie pe săptămână, pe care o făcea cu un voluntar de la Centrul pentru Refugiaţi, pentru că nu avea voie să meargă la cursurile propriu-zise până nu primea actele. O scoteam în oraş cu mine şi cu prietenii mei. Făceam excursii la Amsterdam şi am învăţat-o să meargă cu bicicleta. Ne plimbam împreună şi ne uitam la toate filmele pe care voiam să le vedem, fără teama că vom fi pedepsite. Am avut multe momente de fericire, dar deseori ea nu avea chef să meargă nicăieri. Zăceam tot timpul pe canapea, uitându-se la televizor, până când se termina programul. Avea crize de plâns: lacrimile pur şi simplu îi şiroiau pe obraji şi pleca în plimbări lungi de una singură.

O sunam pe mama din când în când, la numărul de telefon al vecinilor ei indieni. Conversaţiile noastre erau predictibile. Mama ne îndemna mereu să ne rugăm, să ţinem post, să citim Coranul sau se plângea. Îmi repeta mereu că-şi sacrificase întreaga viaţă pentru copii şi că absolut toţi am dezamăgit-o. Avea picioarele acoperite cu răni deschise de la psoriazis şi o durea capul. O lăsam să moară

aşa; era numai vina noastră. Mahad nu o îngrijea şi nu muncea niciodată; el considera că e prea bun pentru ce era el calificat să facă. Nu era prea plăcut să o sunăm pe mama, dar o sunam oricum şi îi trimiteam bani, pentru că era datoria mea să fac asta.

Lunile au trecut. Haweya a început să petreacă mult mai mult timp la Centrul pentru Refugiaţi, căutând companie. Am descoperit că avea o relaţie cu un somalez de acolo şi bănuiam că se culcă cu el. Într-o zi, Haweya mi-a spus că e însărcinată. Aici tăiasem aproape toate legăturile cu Somalia, iar sora mea le revigora.

M-am înfuriat pe ea. Urăsc să mă gândesc la asta şi acum. Am ţipat la ea:

– O să devină ăsta un obicei? Să rămâi însărcinată o dată poate să fie scuzabil, dar acum eşti în Olanda! Prezervativele sunt gratuite la Centrul pentru Refugiaţi! Nu poţi să faci încă un avort – asta înseamnă crimă. O să păstrezi copilul şi o să am eu grijă de el.

I-am făcut morală. Ea a insistat că voia oricum să facă avort. Ne-am certat urât. M-am dus cu ea la Centrul pentru Refugiaţi, pentru asistenţă medicală. Am rugat-o pe asistenta socială, Josée, să stea de vorbă cu Haweya, pentru că îmi făceam griji pentru ea.

Spre surprinderea mea, Josée mi-a spus că Haweya o abordase deja.

– Sunt probleme mari, dar nu-ţi face griji pentru sora ta, mă întâlnesc cu ea săptămânal şi cred că asta o ajută.

Habar nu aveam că Haweya făcea psihoterapie. Josée mi-a explicat că asta se întâmpla pentru că Haweya se temea că o judec.

Aşa că în cele din urmă a făcut avort, iar după ce a primit statutul de refugiat, a început să meargă la cursurile propriu-zise de olandeză. Parcă se mai luminase pentru o vreme. Inteligenţa sclipitoare şi iute a surorii mele mai mici începuse să licărească din nou. Putea să fie încântătoare, isteaţă, nostimă, stilată, dar apoi se cufunda din nou sau începea să nu-şi mai îngrijească nici hainele, nici părul. Sau le căuta pricină oamenilor şi devenea foarte agresivă. Tot nu se odihnea bine.

Nu m-am putut înscrie la cursurile de asistență socială ca şi Ellen şi Hanneke, deşi colegiul lor era din Ede. Era o instituție creştină: trebuia să recunoşti existența Trinității ca să mergi la şcoală aici. Pentru mine, la vremea aceea, asta însemna o adevărată blasfemie. Să-l asociezi pe Allah cu alte entități şi să spui că avea un copil – ardeai în iad dacă spuneai asta. Allah nu are copii şi nici nu face copii. Ieşea din discuție să frecventez un astfel de loc.

Voiam să aplic la o şcoală seculară din Arnhem, dar un oficial de la Centrul pentru Refugiați mi-a spus că nu mi-ar fi plăcut acolo: trebuia să merg la Driebergen, care era tot un colegiu secular, dar mult mai *multicultural,* un cuvânt-cheie pentru o comunitate diversificată din punct de vedere etnic. Din nou, sfatul era bine intenționat, dar se baza pe noțiuni preconcepute despre locul unde m-aş fi simțit eu bine ca imigrant. Şi sigur că astfel de sfaturi nu făceau altceva decât să-i îndemne pe imigranți să-şi construiască enclave.

Când m-am dus la Driebergen ca să aplic, mi s-a spus că trebuia să trec un examen ca să fiu admisă. Erau teste la olandeză, istorie şi educație civică. Deşi surprinsă, am întrebat:

– Unde găsesc cărțile după care trebuie să învăț?

Administratorul mi-a spus că aveau un curs de pregătire pentru a veni în ajutorul studenților care voiau să dea acest examen. Acest curs dura patru luni: puteam începe în februarie 1994 ca să iau examenul în iunie.

M-am întors la Biroul Guvernamental al Forței de Muncă şi le-am spus că găsisem ceea ce căutam. De vreme ce renunțasem la contabilitate, puteau ei, oare, să plătească acest curs de pregătire pentru admiterea la colegiu? Un curs de istoria Olandei? Au refuzat, însă: nu puteau finanța ceva doar pe baza IQ-ul pe care îl obținusem. Spuneau că trebuie să aplic pentru o bursă de studiu, pentru care nu aş fi eligibilă înainte să fiu admisă la colegiul respectiv. Aşa că mi-am plătit singură cursul pregătitor.

Nu semăna deloc cu şcoala din Kenya. Stăteam în cerc şi îi spuneam profesorului pe nume. Nu exista „Bună dimineața, doamnă Nyere“, la unison, şi nici uniforme. Dacă picai examenul, puteai să-l mai dai o dată, ceea ce mi se părea puțin prostesc, dar totuşi binevoitor. Şi nu costa decât trei sute de guldeni, aşa că nu a trebuit să fac economii la sânge.

Cel mai interesant curs era cel de istorie. Discutam în fiecare săptămână un capitol din carte şi studiam istoria modernă universală, nu doar pe a Olandei. Fiecărei țări îi era rezervat un capitol, iar eu citeam fiecare cuvințel al fiecărui capitol. Era Germania: cum a devenit stat, apoi Republica de la Weimar, ascensiunea lui Hitler, Al Doilea Război Mondial. Revoluția rusă: țarii, bolşevicii, Stalin. Mişcarea americană pentru drepturile omului, Războiul din Vietnam. Fiecare țară avea o poveste a ei; luptase şi se formase, sistemele se dezvoltau şi apoi cădeau – era chiar ca o poveste.

Cartea oferea o foarte romantică şi optimistă perspectivă a istoriei moderne. Era un capitol despre „Colonizare şi Decolonizare“, care se încheia cu perspectiva unui viitor luminos în Africa. Era sfârşitul Războiului Rece şi căderea Zidului Berlinului, care a pus capăt comunismului. Era povestea Națiunilor Unite, iar eu eram complet absorbită de toate aceste lucruri.

Mi-am dat seama că asta nu este decât o introducere, ca să avem idee despre momentul şi locul în care s-au întâmplat evenimentele. Eu voiam mai mult. Voiam să studiez mai mult şi să aflu de ce atât de multe dintre țările decolonizate se destrămaseră şi de ce țările în care trăisem eu nu funcționau.

Cartea de istorie pe care o cumpărasem m-a învățat olandeză. Cursul de educație civică, pe de altă parte, era plin de termeni pe care nu-i înțelegeam, precum „*municipalitate“* sau „*camera superioară“*. În cele din urmă, am reuşit. Picasem la cursul de olandeză din cauza unui singur punct: încă nu puteam să scriu corect gramatical, dar, pentru că aveam echivalat examenul de limba olandeză,

m-au lăsat totuşi să mă înscriu la Colegiul Vocaţional Driebergen. Târâş-grăpiş, am scos-o la capăt.

Puteam să încep cursurile la Driebergen în septembrie. Am aplicat şi am primit un împrumut care se acordă studenţilor, apoi, la sfârşitul lui august, am fost chemată la ceea ce ei numesc weekendul pregătitor. Celelalte fete – erau în special fete la asistenţă socială – erau prietenoase şi deschise, dar erau cu mult mai tinere decât mine. La douăzeci şi patru de ani, eu eram stângace, purtam haine nepotrivite şi-mi tundeam părul foarte scurt, aproape ca băieţii.

Aşa îmi plăcea mie. În Olanda, era greu să-mi îngrijesc părul foarte lung şi să-l dau cu ulei: coafezele olandeze nu se pricepeau la genul meu de păr. Cu el tuns mă simţeam eliberată de toată grija şi, mai mult decât atât, nu mai simţeam toţi ochii aţintiţi asupra mea. Fără eşarfă, cu părul scurt şi cu jeanşi, nu săream în ochii nimănui. Nici un somalez nu frecventa Colegiul Vocaţional, aşa că nimeni nu se simţea nevoia să-mi spună ce să fac. Mai erau câţiva marocani şi turci, dar nu eram responsabilitatea lor.

Simţeam o presiune mare asupra mea: chiar trebuia să-mi dovedesc că pot să fac asta. Munca socială nu mă atrăgea chiar atât de mult – pentru mine era doar modul cel mai uşor de a intra la ştiinţe politice –, dar am fost neaşteptat de încântată de cursul de psihologie. Ideea de a te distanţa de tine, de a te gândi în mod sistematic la cine eşti şi la cum este construită mintea mi-au oferit un nou mod de a privi viaţa.

Întâlnirea cu Freud m-a pus în contact cu un sistem moral alternativ. În Nairobi, intrasem foarte mult în contact cu creştinismul şi auzisem despre budişti şi hinduşi, dar nici măcar pentru o clipă nu mi-am imaginat că ar putea exista un sistem moral al umanităţii care să nu fie religios. Întotdeauna exista un Dumnezeu. Faptul că nu aveai nici unul era imoral. Dacă nu-l acceptai pe Dumnezeu, atunci nu puteai avea moralitate. Tocmai de aceea cuvintele *„necredincios“*

şi „*apostat*“ sunt atât de oribile pentru musulmani: sunt sinonime cu imoralitatea în cel mai profund sens.

Dar aici era vorba despre psihologie, o poveste fără rădăcini religioase. Era vorba despre pulsiuni, nevoia de a mânca, de a face sex, de a excreta, de a ucide şi despre cum făceai faţă acestor pulsiuni învăţând să le înţelegi. Când am citit tema din prima săptămână, mi-am spus: „Oare încearcă să-i facă pe oameni să devină atei?“ Dar materialul a fost fascinant. Am recunoscut atât de mult din mine şi din familia mea acolo. Am învăţat despre Rogers, Skinner şi Pavlov şi m-am cufundat în aceste teorii despre ce-i face pe indivizii umani să se poarte într-un anume fel.

Am găsit, de asemenea, explicaţii clare despre sexualitatea care mă torturase atât de mult ca adolescentă. Treptat, am început să-mi dau seama că modul în care fusesem crescută nu funcţiona. Circumcizia organelor mele genitale nu eliminase dorinţa sexuală, după cum nu eliminase nici teama de focul iadului. Reprimarea nu ducea decât la ipocrizie şi minciună, strategii care-l corup pe individ, după cum eşuase în a proteja de sarcini nedorite şi de boli.

Olandezii păreau că fac lucrurile cu totul diferit. Ei le explicau copiilor despre pubertate şi le spuneau că dorinţele sexuale vin odată cu schimbările fizice. Se pare că era de aşteptat ca adolescenţii olandezi să fie preocupaţi de sexualitatea lor, dar o ei făceau folosindu-şi mintea şi având mult mai multe informaţii decât visasem eu vreodată că pot avea la dispoziţie.

Am mai făcut un curs despre dezvoltarea copiilor, care, de asemenea, a fost complet nou pentru mine. Mă întrebam cum de pot să fiu, fie şi vag echilibrată, când părinţii mei nu au dat importanţă la nimic din toate astea: dezvoltarea cognitivă, siguranţa emoţională, deprinderile motorii, dezvoltarea abilităţilor sociale, toate presupunându-se că sunt vitale în formarea unei fiinţe complete.

Am citit că intimidarea poate distruge încrederea în sine a unui copil, făcându-l retras şi antisocial, şi mi-am amintit cu câtă cruzime fusese Haweya intimidată în şcoala primară. Pe atunci, nu

mi-a trecut prin minte că circumcizia era o formă de traumă, dar m-am gândit la modul în care ne bătea mama. Nu voiam să o judec, o iubeam. Toate cunoştinţele mele din Nairobi îşi băteau copiii. Dar să vrei să disciplinezi fără să explici nimic – potrivit celor scrise în cărți – era ceva extrem de dăunător şi de greşit. M-am împrietenit cu Naima, o marocană din clasa mea, care venea şi ea cu bicicleta la gara din Ede în fiecare dimineață şi lua acelaşi tren ca şi mine, către Driebergen. Era de vârsta mea şi cu ea mă simțeam cam ca atunci când mă întâlneam cu somalezi, însă fără nici o urmă de dezaprobare. Găteam una pentru alta, iar felurile de mâncare semănau mult cu ale mele. În Ramadan, amândouă am ținut post. Cu Naima nu exista nici vorbă de punctualitatea olandezilor, ceea ce era, iarăşi, o uşurare.

Naima era căsătorită. Venise în Olanda de când era copil şi trăise aici toată viața ei. Nu purta eşarfă, dar activa în grupul femeilor marocane la centrul local al comunității ei şi dansau sau luau masa împreună. Când m-a dus şi pe mine acolo, mi-am amintit de vremea când stăteam cu Halwa şi cu surorile ei.

Naima a venit într-o dimineață cu ochiul vânăt. Am întrebat-o ce se întâmplase. Mi-a spus că o bătuse soțul ei; era clar lucrul acesta. Peste câteva săptămâni, a bătut-o iar şi iar. I-am zis că e nebună dacă îl lasă să-i facă una ca asta. I-am spus că-l poate părăsi. În țara asta, putea intenta divorț.

Dar Naima ştia că înțelegeam de ce nu putea să o facă. Soțul ei era din satul tatălui ei. Nu-l întâlnise înainte să fie promisă. Aşa trăise mereu. Chiar şi în Olanda, unde era extrem de uşor, Naima simțea că pur şi simplu nu se putea rupe. Dacă îşi părăsea soțul, asta însemna că-şi părăsea familia. Astfel îi dezonora, şi ei o lăsau pe drumuri. Unde putea să plece? Unde se putea ascunde? Eu reuşisem să dispar în Olanda, dar familia Naimei locuia aici: ar fi găsit-o.

Naima se plângea tot timpul, dar de olandezi. Mereu accentua faptul că vânzătorii se uitau la ea suspicioşi din cauză că erau

rasişti şi că nu-i voiau pe marocani în magazinele lor. Personal, eu cred că se holbau la vânătăile ei, şi chiar i-am spus asta. La mine, nu se uitau niciodată fix, deşi eram cu mult mai închisă la piele decât ea. Ea zicea că la mine era cu totul altceva, pentru că eu eram refugiată, iar olandezii considerau că a fi refugiat e ceva romantic. Eu mă gândeam că asta nu are nici o noimă. De unde putea şti cineva că sunt refugiată?

Dar în tren, când a venit controlorul să ne verifice permisele studenţeşti de transport, Naima spumega de furie că la al ei s-a uitat mai mult decât la al celorlalte fete, care erau albe. Nu se plângea niciodată de violenţele şi umilinţa pe care le îndura acasă, ci doar de rasismul olandezilor. Acum cred că această obsesie pe care o identifica ea cu rasismul şi pe care o vedeam atât de des şi la somalezi era chiar un mecanism de relaxare, care îi împiedica pe oameni să se simtă inadaptaţi şi de a externaliza cauza nefericirii lor.

Naima avea dreptate într-o singură privinţă: nu era corect să te aştepţi la acelaşi lucru şi de la ea, şi de la colegele ei olandeze, care nu aveau altceva de făcut decât să înveţe şi să-şi facă griji dacă oamenii le simpatizau suficient sau nu. Situaţia ei era mult mai complicată.

Citeam cărţi de psihologie toată după-amiaza şi apoi o păzeam pe Haweya, care zăcea pe canapea. Părea un caz tipic de nevroză. Toţi studenţii la psihologie cred asta despre colegii lor de cameră, dar nu toţi sunt la fel de grosolani ca să o şi spună. Cu toate acestea, eu am făcut-o. Îi spuneam mereu ce credeam eu că e în neregulă cu ea şi că ar trebui să înceteze terapia cu Josée. Credeam că prietena mea, Hanneke, era o alegere mult mai bună. Haweya se simţea agresată de toate astea. Credea că eu voiam să spun că de fapt avea probleme psihice. A tot schimbat terapeuţii, dar credea că Hanneke era prea superficială ca să o înţeleagă pe ea. Curând după ce a început să se ducă la ea, Haweya a renunţat la terapie de tot. După aceea a devenit imposibil să locuieşti cu ea. A abandonat şcoala şi stătea toată ziua pe canapea, privind la

televizor zi şi noapte, fără să spele un vas din grămada care se aduna în chiuveta de la bucătărie. Hainele ei murdare zăceau aruncate pe podea. Uneori, abia dacă îşi ridica privirea când intram în casă. Plângea zile în şir frământată de cât de urât se purtase cu mama şi de cum avea să ardă în iad din cauza asta. Mama nu îşi luase rămas-bun de la ea, iar Haweya plecase spunându-i: „Te urăsc. De acum înainte, nu mai eşti mama mea".

O înțelegeam, dar ne certam. Nu puteam tolera felul în care trăia, zăcând toată ziua pe canapea, fără viață. La un moment dat, m-am înfuriat atât de tare, încât am smuls televizorul cu tot cu priză din perete şi l-am aruncat pe scări. Haweya n-a mai putut spune nimic, doar s-a holbat la mine, apoi mi-a încuiat uşa de la intrare chiar în față şi nu m-a mai lăsat să intru, deşi am implorat-o.

Eram desculță şi afară era frig, dar am sfârşit prin a merge la Johanna şi Maarten acasă. Ei îmi spuneau de multă vreme că eu şi Haweya nu mai trebuie să locuim împreună. Ştiau cât de mult ne certam din cauza unor prostii şi credeau că am prea mare grijă de Haweya, distrugându-mi şansa de a mă descurca mai bine la şcoală. Era un apartament cu o cameră disponibil în apropierea clădirii unde locuia Ellen şi Hanneke, la zece minute distanță cu bicicleta. Am glumit spunând că astfel nu ar mai fi deranjat-o nimeni cu spălatul vaselor. Puteam să ne vizităm. Johanna a împrumutat-o pe Haweya cu banii pe care trebuia să-i dea ca garanție pentru apartament; Maarten ne-a ajutat să ne mutăm şi i-a făcut mobilă nouă.

După ce s-a mutat, Haweya s-a întors la şcoală să învețe limba. Din nou părea să-şi fi recâştigat controlul asupra propriei vieți. Ne vedeam destul de des la început. Părea să-mi ducă dorul. Parcă deveniserăm şi mai bune prietene acum, că trăiam despărțite. La mine în apartament s-a mutat o olandeză, şi viața a devenit mai paşnică.

În mai 1995, Sylvia, asistenta socială de la Centrul pentru Refugiați, m-a convins să încerc să devin interpret oficial de somaleză-olandeză. Spunea că olandeza mea era cu mult mai bună decât a

majorității interpreților oficiali cu care lucrase şi că genul ăsta de muncă se plătea bine. Serviciul pentru emigrări îi plătea pe interpreții de aici cu patruzeci şi patru de guldeni pe oră, plus încă douăzeci şi doi pentru timpul petrecut pe transport, față de cei treisprezece guldeni pe care îi primeam la fabrica de biscuiți. Pe atunci încă mă mai duceam la Colegiul Vocațional, dar Sylvia spunea că traducerile sunt ideale: puteam să fac asta în timpul meu liber, după şcoală.

M-am dus la biroul central al serviciului pentru imigrări din Zwolle şi am aplicat. Mi-au testat olandeza (dar nu şi somaleza) şi mi-au spus că pot începe să lucrez provizoriu pentru câteva luni, ca să vadă cum mă descurc. Mi-au sugerat să-mi iau un pager. Toată lumea de la Colegiu credea că eram „tare“ când suna pagerul şi trebuia să alerg la un telefon.

Mi-am cumpărat şi nişte haine mai acătării: o fustă până la genunchi de culoare neagră, o cămaşă lungă, croită pe talie şi nişte pantofi. Prima dată, a trebuit să traduc pentru un somalez care cerea azil la o secție de poliție. Pentru mine, era o ocazie memorabilă.

Era ca şi când eu însămi ceream azil, numai că acum, la mai puțin de trei ani, poziția mea era cu totul alta. Solicitantul de azil era un bărbat din clanul Darod, cu o barbă scurtă şi pantaloni până la gleznă. Când am intrat, m-a scrutat din priviri şi m-a întrebat:

– Eşti translator? Când am răspuns afirmativ, a rânjit la mine şi a adăugat:

– Dar eşti dezbrăcată, eu vreau un translator adevărat.

Aşa că am tradus asta, iar ofițerul olandez i-a spus:

– Eu hotărăsc cine traduce, nu tu.

Atmosfera se schimbase destul de mult din momentul în care mi-am primit politicos ceaiul şi cafeaua. Totul era o afacere. Bărbatul Darod a încercat să mă descoase care îmi erau strămoşii, cine sunt, dar ofițerul nu l-a lăsat să afle. Nici unul dintre ei nici măcar nu m-a privit cât timp s-a derulat interviul. Totul era doar parte a unui proces, la fel ca şi maşina de scris. Asta mi se părea

liniştitor. Deşi disprețul somalezului mă deranja, ştiam că trebuie să învăț să-mi controlez emoțiile, dacă aveam de gând să devin o profesionistă. Asta era munca mea, o simplă tranzacție, nu era cu nimic diferită de faptul că împachetam cutii la fabrică. Şi, în orice caz, el era cel care avea nevoie de *mine*.

După aceea, polițistul mi-a înmânat un formular cu timpul cât am lucrat şi cu cât urma să primesc pentru munca mea. Am ieşit, încântată.

Următoarea întâlnire a fost la un centru de primire în Schalkaar. Urma să traduc pentru o femeie Galla, care locuise lângă Afgoye. Luptătorii Hawiye o luaseră şi o băgaseră într-un lagăr împreună cu alte femei Galla. Urmau să fie violate, obligate fiind să gătească, să facă curățenie şi să aducă lemne de foc pentru soldați. În timp ce povestea, femeia aceasta a început să tremure. Vorbea folosind propoziții scurte, cu un ton scăzut şi, în timp ce încercam să-l ignor, abia îmi puteam controla lacrimile.

I-am spus ofițerului, care era o femeie:

– Ştiu că amestec lucrurile, dar abia am început să fac genul acesta de muncă, îmi cer scuze. Am nevoie doar de un minut ca să mă spăl pe față. Dar când am privit-o pe femeia olandeză, am văzut că şi ea plângea.

Povestea fetei era înfiorătoare. Rămăsese însărcinată şi născuse. Copilul era tot timpul cu ea. Apoi, într-o noapte, unul dintre soldații Hawiye i-a smuls copilul şi i l-a aruncat în foc, apoi au obligat-o să privească în timp ce copilul ardea.

Era slabă. Spunea că avea douăzeci şi opt sau douăzeci şi nouă de ani, dar părea că are mai mult de cincizeci. Vorbea mereu despre celelalte femei Galla cu care fusese ținută captivă. Ea scăpase când un alt subclan Hawiye a preluat lagărul; nu ştia ce se întâmplase cu celelalte femei.

Două luni mai târziu, m-am întors la Schalkaar, pentru o altă ofertă de a traduce. Aceeaşi doamnă ofițer mă ținuse minte şi s-a grăbit să mă anunțe că acea femeie Galla primise dreptul de refu-

giat. Ne-am zâmbit şi ne-am felicitat reciproc, dar eu ştiam cât de mulţi erau cei care nu primeau azil în Olanda.

Sunt atâtea moduri diferite de a suferi pe lumea asta. De multe ori, cât timp am lucrat ca translator, mi-am dorit ca să le dea cineva acestor oameni o şansă – mai ales femeilor, care chiar puteau face ceva cu viețile lor aici. Dar când traduceam o poveste, eu ştiam dacă pesoana urma să se califice ca refugiat sau nu.

Am tradus pentru bărbaţi care au ucis, care era clar că fuseseră soldaţi. Am tradus chiar şi pentru un bărbat care fusese un torţionar notoriu în Gotka, centrul de tortură al lui Siad Barré din Mogadiscio. Acum membrii familiilor pe care le torturase îl vânau. Nu am spus nimic: eu eram doar interpretul. Nu ştiu dacă a primit dreptul de azil.

La sfârşitul lui iunie, după primul an la Colegiul Vocaţional, mi-am dat examenele şi le-am luat. Aveam ceea ce se chema *propadeuse*. Acum aveam dreptul să îndrăznesc să frecventez cea mai veche şi mai bună universitate din Olanda, Universitatea din Leiden.

CAPITOLUL 13

Leiden

Puteam să studiez ştiinţe politice la doar trei universităţi: Amsterdam, Nijmegen sau Leiden. Cursurile de la Nijmegen nu mă interesau; era doar administraţie publică – folosirea pământurilor şi a canalelor – şi geografie socială. Amsterdamul părea haotic: auzisem că studenţii se evaluau singuri la examen şi cereau egalitate cu profesorii. Dar la Leiden, cea mai veche universitate din Olanda, aveau standarde riguroase, iar când am vizitat vechiul oraş, cu canalele lui minuscule şi grupurile de studenţi plimbându-se încoace şi încolo cu bicicletele, mi-am dorit din toată inima să trăiesc o astfel de viaţă.

Leiden era atât de frumos de parcă te aflai într-o ilustrată din cărţile de poveşti Ladybird cu ajutorul cărora am învăţat eu engleza în Nairobi. Casele aveau turnuri lungi, ca nişte gâturi, cu clopot, acoperişuri din piatră pentru construcţii şi scări curios de mici şi răsucite, pe care eu mereu le-am considerat periculoase de urcat, cu fiecare treaptă mult mai mică decât talpa. Fiecare scară mă făcea să mă simt şi mai străină, dar, cu toate acestea, mă minunam de acest oraş ca o casă de păpuşi.

Aşa că, pe la mijlocul anului şcolar de la Colegiul Vocaţional, am aplicat pentru Leiden. Nu a fost o experienţă plăcută. Femeia

de la secretariat mi-a spus că ea era obligată să mă înscrie, subliniind că ea considera a fi o alegere total lipsită de înțelepciune. M-a trimis să vorbesc cu decanul care, de asemenea, părea să aibă dubii. Mi-a spus că aş face mult mai bine să mă întorc la Colegiul Vocațional şi să termin studiile de asistență socială de trei ani: asta mi-ar fi acordat şansa de a-mi găsi o slujbă imediat. Era posibil să nu reuşesc să-mi iau diploma în ştiințe politice la Leiden şi să fie ceva prea abstract ca să fie util. Era mai bine să rămân unde mă aflam, mi se potrivea mai bine. I-am spus că eu vreau să aplic orice ar fi, că eram hotărâtă să încerc.

Acum, că aveam *propadeuse,* condiția pentru admiterea mea, puteam să încep cursurile la Leiden. De îndată ce am început, am fost copleşită. Primele trei cursuri erau de bază: Introducere în ştiințele politice, Introducere în istorie şi Introducere în administrația publică. În fiecare săptămână, aveam teancuri întregi de cărți pe care trebuia să le citesc, cărți despre arta de a guverna, despre ceea ce înseamnă statul, despre istoria Olandei şi a Europei. Nu trebuia să le memorăm, dar trebuia să cunoaştem temele, teoriile şi – ceea ce era cu adevărat nou – trebuia să venim cu o opinie proprie. Mereu eram întrebați ce părere avem.

În ciuda faptului că toată lumea îmi spunea ce alegere nefericită erau ştiințele politice, mie îmi plăcea la nebunie. Celorlalți poate că li se părea ceva steril, neinteresant, dar nu şi mie. De la naştere mi s-au servit cioburi ale acestei poveşti: democrație, justiție, națiune, război. Acum cu o îndrumare atentă şi inteligentă, începeam să înțeleg buna guvernare ca pe un proces care se dezvoltase întruna.

Istoria europeană era o cronică palpitantă, care a început cu haos. Olanda a fost creată din nimic: noroi, sărăcie şi reguli străine. Chiar şi pământul era obținut printr-un efort colectiv. Fluxul mării năpustindu-se peste jumătate din țară, era prea puternic să fie înfruntat individual, aşa că olandezii au învățat să fie deştepți şi să se ajute unii pe alții. Au tăiat canale prin nămol ca să controleze inundațiile şi au obținut pământ nou acolo unde fusese mare.

Au învățat să-şi păstreze rezervele şi să fie consecvenți. Au învățat să negocieze. Au învățat că rațiunea e mai bună decât forța, dar, mai presus de toate, au învățat să facă şi compromisuri.

Jumătate din Olanda era protestantă, cealaltă jumătate – catolică. În orice altă țară europeană, asta a fost rețeta pentru masacru, dar în Olanda oamenii au depăşit problema. După o perioadă de opresiune şi vărsare de sânge, au învățat că nu poți câştiga într-un război civil: toți pierd. Au creat un sistem prin care oamenii erau separați şi egali. S-au dezvoltat două mari blocuri în interiorul societății olandeze: protestanții şi catolicii. Mai târziu, un al treilea bloc şi-a făcut apariția: social-democrații, care erau atât catolici, cât şi protestanți, şi încă un grup mai puțin numeros de persoane care nu erau religioase, secularii, numiți liberali. Aceste blocuri reprezentau *stâlpii* societății, temelia societății olandeze.

Aceşti stâlpi funcționau exact ca nişte clanuri. Timp de generații întregi, catolicii şi protestanții olandezi au folosit în mod separat şcolile, spitalele, cluburile, magazinele; aveau chiar şi canale TV şi posturi de radio separate. Abia în 1995, în Leiden, stâlpii au definit, cel puțin parțial, cine erai şi ce ştiai, aşa cum făceau clanurile în Somalia. Dar aici totul era negociat şi distribuit cu calm şi echitate.

Am ajuns să înțeleg cât de profund erau olandezii ataşați de ideea de libertate şi din ce cauză. Olanda era din multe puncte de vedere capitala iluminismului european. Cu patru sute de ani în urmă, când gânditorii europeni suportau persecuțiile dogmelor bisericii, care constrângeau mințile oamenilor, Olanda era centrul spiritului liber. Iluminismul a smuls cultura europeană din rădăcinile vechi ale concepțiilor despre magie, regalitate, ierarhie socială şi de preoți şi a îmbunătățit-o într-o formă foarte puternică ce sprijinea egalitatea fiecărui individ, dreptul la libertatea de opinie şi la liberul-arbitru – atâta vreme cât nu amenința pacea civică şi libertatea celorlalți. Aici, în Leiden, s-a derulat iluminismul. Aici, olandezii i-au lăsat pe ceilalți să fie liberi. Şi aici această poruncă pentru libertate a pus stăpânire şi pe mine.

Uneori, aproape că puteam să simt un mic oblon care se închidea zgomotos în mintea mea, aşa că puteam continua să citesc cărţile fără să mă mai lupt să aliniez conţinutul lor cu credinţa mea în Islam. Uneori, aveam impresia că fiecare pagină pe care o citeam mă provoca personal ca musulmană. A bea vin sau a purta pantaloni nu era nimic comparativ cu citirea istoriei ideilor.

Oamenii contestaseră întregul fundament al ideii despre puterea lui Dumnezeu pe pământ şi o făcuseră cu convingere. Darwin afirmase că ideile despre creaţie erau simple poveşti. Freud, că aveam putere mai presus de noi înşine. Spinoza, că nu existau miracole, nici îngeri, nici obligaţie de a te ruga către nimeni în afară de noi înşine: noi şi natura eram Dumnezeu. Emil Durkheim spunea că oamenii şi-au imaginat religia pentru a-şi oferi un anumit sens al ignoranţei. Am citit toate acestea şi apoi a trebuit să încerc să le înghesui pe toate dincolo de micul oblon din mintea mea.

Din orice unghi citeai aceste cărţi ale istoriei occidentale, ele mă făceau să păcătuiesc. Chiar şi istoria formării statelor europene mi-a pus la încercare credinţa în Allah. Separarea europeană a lumii lui Dumnezeu de stat era ea însăşi *haram*. Coranul spune că nu poate exista nici un guvern fără Dumnezeu. Coranul este cartea lui Allah, care conţine legi despre cum se conduc afacerile pământeşti.

În februarie 1995, au fost inundaţii mari în Olanda. Când somalezii se confruntă cu climă catastrofică, secetă sau inundaţii, se adună cu toţii şi se roagă. Dezastrele naturale sunt semne de la Dumnezeu menite să le arate oamenilor fărădelegile lor pe pământ. Dar olandezii îşi învinuiau guvernul că nu a reuşit să întreţină digurile în stare bună. Nu am văzut pe nimeni care să se roage.

Era un paradox atât de ciudat! În Olanda totul fusese fondat pe religia oamenilor, dar toată naţiunea, până în străfundul ei, părea să fie lipsită de Dumnezeu. Aici puteai (şi oricine putea) contesta chiar şi existenţa lui Dumnezeu, oricând voia. Oamenii declarau deschis că nu credeau în nici un aspect al religiei. Chiar şi teritoriul Olandei părea să fie o provocare pentru Allah. Să recuperezi

pământ din mare, să controlezi inundațiile cu canale era ca şi când îl sfidau pe Dumnezeu.

Aproape totul era foarte vechi aici. Dumnezeu era batjocorit peste tot. Cea mai frecventă înjurătură folosită de olandezi este *Godverdomme*. Am auzit-o tot timpul – „Să fiu al naibii", ceea ce pentru mine era cel mai rău lucru posibil – şi cu toate astea nimeni nu fusese lovit de trăsnet. Societatea funcționa fără să se raporteze la Dumnezeu şi părea să funcționeze perfect. Acest sistem de guvernare creat de om era cu mult mai stabil, mai paşnic, mai prosper şi mai fericit decât sistemele presupus create de Dumnezeu pe care fusesem învățată să le respect.

Uneori, oblonul refuza să se mai închidă: înghesuisem mult prea multe idei dincolo de el. Aveam câte un acces de vinovăție şi mă analizam: pantalonii, părul, cărțile, ideile. Mă gândeam la îngerii surorii Aziza, care cu siguranță încă mai erau pe umerii mei, veghindu-mă, contabilizând totul. Îmi spuneam, încet, că nu făceam decât să acumulez cunoştințe. Dacă Allah predeterminase totul, probabil că mă văzuse făcând asta.

Îmi spuneam că într-o zi, când voi avea suficientă voință, când mă voi întoarce într-un mediu musulman, voi găsi puterea să mă căiesc şi să respect cu adevărat legile lui Dumnezeu. Între timp, trebuia să fiu modestă. Nu voi încerca să fac rău nimănui. Nu voi adopta ideile despre care am citit, dar voi continua să le citesc.

Cu excepția statisticii, la care am picat de câteva ori, îmi plăceau toate obiectele de studiu de la Leiden, în special filosofia politică. Oamenii au făcut atât de multe observații şi mă simțeam norocoasă că nu trebuie să mă gândesc eu la toate aceste lucruri. Era un mare privilegiu să-i privesc pe toți oamenii aceştia care au gândit, pagină după pagină. Totul în cărți era atât de frumos exprimat, atât de rațional! Am învățat să definim, să gândim clar ceea ce voiam să spunem, să ne aşezăm gândirea în tipare de gândire şi să contrazicem folosind informații. În modul acesta îmbunătățeam vechile teorii şi ne extindeam înțelegerea față de lume.

Uneori, citind cărțile de istorie şi filosofie, mi se făcea pielea de găină. Îmi amintesc că mi s-a mai întâmplat asta când am citit despre Primul Război Mondial. La sfârşitul secolului al XIX-lea, ştiința a adus industria, medicina şi bogăția în Europa. Apoi, la începutul secolului următor, țările au început să fie suspicioase una pe cealaltă. Au format alianțe şi şi-au făcut stocuri de arme. Voiau să aibă puterea şi noi teritorii. A izbucnit războiul, şi o întreagă generație de tineri care abia scăpaseră de sărăcie şi boală a fost secerată în tranşee. Oamenii şi-au revenit şi au încetat războiul, dar pentru scurtă vreme, întrucât avea să înceapă din nou, douăzeci de ani mai târziu. Era înfiorător, dar şi foarte fascinant pentru mine, asemenea unui roman, şi existau similitudini cu lucrurile pe care le ştiam eu din alte țări!

Când m-am întors şi i-am privit pe puştii care stăteau lângă mine, am fost convinsă că ei nu simțeau aceeaşi emoție ca şi mine. Pentru ei era o poveste pe care deja o ştiau pe de rost, nu era decât o altă notă. Majoritatea studenților din Leiden aveau optsprezece ani, iar asta era prima lor experiență de viață, departe de părinții lor.

Toți studenții din Leiden păreau să fie albi, cu părul blond şi ochii de un albastru-deschis. Totuşi, erau distincții clare de clan între ei. Erau fetele cu părul tuns bob, care se machiau cu albastru la ochi şi purtau pulovere cu sigla Benetton; ele erau toate la fel. Fetele care-şi vopseau părul şi lăsau să li se vadă rădăcinile nu erau de calitate. Iar cele al căror păr era slinos şi nespălat erau neglijente şi se drogau. De îndată ce o fată care arăta uşor diferit părăsea un grup de studenți, celelalte o bârfeau. Deşi aceste fete se identificau după accent sau îmbrăcăminte – după clasă, nu după clan –, era ca şi când m-aş fi aflat printre somalezi, încercând să-mi dau seama dacă erau toate din clanul Osman Mahamud şi apoi toate se simțeau în largul lor că puteau vorbi despre cei din clanul Hawiye.

Uneori, în timpul unui curs remarcam că existau lucruri care reprezentau o problemă de clasă. Oamenii spuneau mereu: „În Olanda nu avem probleme de clasă. Suntem o societate egalitară“. Eu nu credeam asta nici măcar o secundă.

Oamenii cei mai importanți îşi trimiteau copiii la Leiden, cei din CEO şi cei din guvern. Aceşti copii aveau propria frăție privilegiată, Minerva, în cadrul căreia se împărțeau după vechimea banilor – nobilime olandeză şi noii îmbogățiți. Se adunau cu toții în marea şi vechea lor casă a studenților, Minerva, şi socializau în interiorul clubului. Cei mai mulți studiau dreptul sau ştiințele economice. Dacă studiau ştiințe sociale, studiau despre guvern – ştiințele politice erau privite ca fiind de stânga.

Existau tot felul de frății. Catena era cea a nonconformiştilor, adică a copiilor care proveneau din familii de intelectuali din Amsterdam, care nu voiau să treacă neobservați. Aveau multe găuri în urechi, purtau haine murdare şi organizau proteste legate de mediu. Quintus era a celor care nu puteau intra în Minerva şi care îşi doreau asta. În primele săptămâni, am fost invitată să vizitez aceste frății. Când mi-au spus despre săptămâna de „dezînverzire" – ăsta era termenul olandez pentru amețeală –, le-am spus că eu deja mă trezisem. Aveam douăzeci şi cinci de ani; asta nu era pentru mine. Fusesem „dezînverzită" de viață.

Nu am fost tentată nici de dormitorul studențesc pe care l-am vizitat când am ajuns prima dată în Leiden. Era ca o cocină. Aşa că am închiriat o cameră de la frumoasa Chantal, care avea o casă mare la periferie. Mi-am cumpărat o bicicletă nou-nouță, pe care am folosit-o încă vreo zece ani, şi mergeam cu ea la cursuri în fiecare dimineață.

În primele luni, nu prea am socializat. Când nu învățam, munceam ca translator. Acum eram recunoscută ca interpret din somaleză şi aveam mereu de lucru. Dimineața, dacă nu mergeam la cursuri, îmi lăsam pagerul deschis. Mi-am cumpărat propriul telefon ca să pot răspunde ofertelor de traducere pe care le primeam prin telefon de oriunde din țară, până noaptea târziu. Eram chemată de către poliție, spitale, curți de justiție, tot felul de adăposturi pentru refugiați.

Cele mai groaznice telefoane erau cele în care trebuia să dau anumite veşti cuiva, de exemplu cele de genul: autoritățile nu

permit soției sau copiilor să vină şi ei în Olanda cu dumneavoastră. Nu, nu vă putem oferi oportunitatea de a vă întoarce în Somalia ca să vă luați copiii, chiar dacă ați fost violată ori v-a fost ucis soțul, ori v-au fost tăiate patru degete. Sau, trebuie să vă informez că aveți HIV/SIDA. Uneori, se întâmpla să las telefonul în mica mea cameră şi să tremur din cauza veştii pe care tocmai o dădusem.

O fată somaleză locuia la un Centrul pentru Refugiați, cum stătusem şi eu, şi avea o prietenă din Etiopia, ca şi mine. Această fată s-a urcat în maşină cu patru bărbați; credea că se va întâlni cu prietena ei la o petrecere. A fost violată de mai multe ori, apoi a fugit din casa respectivă şi a fost găsită în sat, acolo era când m-a sunat poliția. Am stat în cămăruța mea de la mansarda minunatei case a lui Chantal şi am încercat să traduc ceea ce-i spuneau fetei. I-am explicat că nu trebuia să se spele, pentru că sperma şi sângele care încă i se prelingea printre picioare erau, de fapt, dovezi. Nu am putut întreba dacă fusese circumcisă, pentru că nu aveam voie să mă folosesc de propriile întrebări şi păreri, eram pur şi simplu un robot. Tot ce puteam să fac era să încerc să o calmez.

Fata era complet isterică. Era îngrozită că ceilalți oameni de la Centrul pentru Refugiați o vor evita, pentru că fusese pângărită. Polițista pentru care traduceam m-a pus să o fac pe fată să-şi spună povestea şi să o conving să le dea dovezile. I-a mai spus şi că în şase luni îi va veni şi rezultatul testului HIV, dacă dorea să i se facă unul. Am întrebat-o pe polițistă dacă era posibil să fie transferată la un alt Centru pentru Refugiați, ca să nu-i mai fie ruşine, şi a fost de acord. Fata s-a mai liniştit.

Am lăsat telefonul jos, distrusă de lumea asta îngrozitoare, şi am coborât să iau cina cu Chantal. Nu putea să existe un contrast mai mare față de viața ei liniştită, blândă, plăcută. Uneori, era greu chiar şi să povestesc despre ceea ce tradusesem. Când i-am spus povestea, a fost îngrozită. Spunea că în Olanda nu se întâmplă aşa ceva.

Pe atunci, nu m-am gândit la asta, dar nu era altceva decât un alt gen de educație – o educație a suferinței, abuzului, durerii, nefericirii şi a răului pe care îl provoacă ignoranța.

Am făcut traduceri la clinicile pentru avorturi. Dacă era o traducere prin telefon, trebuia să-i explic fetei, în mare, ce însemna avortul, să-i traduc câteva întrebări: Tatăl tău ştie? Te-ai gândit să păstrezi copilul? Ştiam formularul pe de rost. Apoi, când lăsam telefonul, ştiam că fata urma să facă avortul, iar eu fusesem un instrument al acestui act plin de păcat. Le înghesuiam pe toate dincolo de oblonul din mintea mea şi mergeam la următorul curs sau la următoarea întâlnire la care trebuia să traduc.

Uneori, trebuia să merg la clinica unde se făceau avorturi şi să-i explic fetei că din cauză că cicatricea ei era aproape complet închisă, trebuia să i se facă anestezie totală ca să poată fi tăiată şi să i se scoată copilul. Fata era de fiecare dată îngrozită şi repeta insistent: „Apoi va trebui să mă coasă din nou“. De cele mai multe ori, doctorii dădeau din cap aprobator, dar nu le coseau niciodată la loc. Un doctor tânăr mi-a cerut să-i explic fetei: „Nu este nevoie şi este şi periculos pentru tine, iar noi, în Olanda, nu facem aşa ceva“, mi-a cerut el să-i spun fetei, iar ea nu a făcut decât să plângă, deznădăjduită.

Ducându-mă în locurile acelea îngrozitoare – secțiile de poliție, puşcăriile, clinicile pentru avort, sălile de judecată, birourile pentru şomaj şi adăposturile pentru femeile bătute cu bestialitate – am început să observ cât de multe fețe întunecate mă priveau. Nu era ceva ce puteai evita să observi, venind chiar din blondul Leiden. Începusem să mă întreb de ce atâția imigranți – atâția musulmani – erau acolo.

Era extrem de şocant când vizitam adăposturile pentru femei – locuri teribil de deprimante. Adresele se presupunea că trebuie să fie secrete. Se întâmpla ca treizeci de femei, dar uneori aproape o sută să locuiască în fiecare adăpost, în timp ce copiii alergau peste tot. Nu erau aproape deloc femei albe: doar femei din Maroc,

Turcia, Afganistan – țări musulmane – împreună cu câteva femei hinduse din Surinam.

Cazurile somaleze erau aproape de fiecare dată identice. Soțul cheltuia toți banii pe *qat,* iar când femeia ascundea banii, o bătea până când, în cele din urmă, intervenea poliția.

O femeie somaleză cam de vârsta mea, dintr-o zonă rurală, nu putea nici să vorbească, nici să scrie în somaleză ori să rostească un cuvânt în olandeză. Se căsătorise în Somalia cu un om care venise în vizită, în căutarea unei soții şi pe care apoi o adusese direct în Olanda. Aproape niciodată nu părăsea apartamentul singură: era îngrozită de străzile acestea străine. Soțul o bătea; în cele din urmă, poliția a adus-o, plină de vânătăi şi tăieturi, la adăpostul pentru femei. Această femeie nu numai că nu avea casă în Olanda, dar nici nu se putea întoarce la familia ei, în Somalia. Mi-a spus că asta era voia lui Allah. „Allah a făcut să trec prin aceste încercări şi, dacă am răbdare, tot el va face să dispară nefericirea."

Femeile de genul acesta niciodată nu depuneau plângere. Perspectiva de a se descurca singure le părea imposibilă. Erau convinse că prin acceptarea abuzurilor pline de cruzime, sistematice, îl serveau pe Allah şi îşi câştigau un loc în rai. Se întorceau mereu la soții lor.

Eu nu eram decât interpret, dar aflam aceste poveşti şi trebuia să mă confrunt cu nedreptatea lor. Asistenții sociali le întrebau mereu pe femei:

– Aveți familie aici? Vă poate ajuta ea cu ceva?

Femeile răspundeau către mine:

– Dar familia îl sprijină pe soțul meu, desigur!

Trebuie să te supui soțului dacă eşti musulmană. Dacă-ți refuzi soțul, iar el te violează, e numai vina ta. Allah spune că soții trebuie să-şi bată nevestele dacă nu-i ascultă; aşa spune Coranul.

Această atitudine mă înfuria la culme. Ştiam că şi multe femei olandeze erau abuzate, dar comunitatea şi familia lor nu erau de acord cu acest lucru. Nimeni nu le învinovățea pe ele pentru violență şi nu le spunea să fie mai supuse.

Am mers în puşcării, în penitenciarele din Rotterdam şi Haga. În cele mai multe situaţii era vorba despre cazuri de abuzuri violente; somalezii nu se implicau de obicei în acte de delapidare sau trafic de droguri. Dar, dacă bărbaţii somalezi nu erau de acord, îşi pierdeau cumpătul şi înşfăcau o armă, era aproape în firea lor. Un bărbat îşi lovise proprietarul în cap cu un ciocan când venise la apartament să ceară chiria. Serviciile sociale l-au trimis la consilier, dar nu cred că l-au închis.

Am fost la şcoli de corecţie, la şcoli pentru copii cu dizabilităţi de învăţare, şcoli pentru copiii bolnavi mental sau pentru surzi. Odată, am fost chemată la o şcoală să-l ajut pe un profesor să le explice părinţilor despre copilul lor de şapte ani care era extrem de agresiv. Dacă mai bătea încă un copil, urma să fie trimis la o şcoală specială, pentru comportament agresiv. Am avut probleme şi cu căutarea cuvintelor în somaleză pentru a explica ce ar putea însemna comportament agresiv.

Băiatul şi-a spus şi el varianta lui: un copil scosese limba la el şi spusese şi ceva urât, aşa că l-a bătut. Ceea ce făcuse era în deplină concordanţă cu ceea ce fusese învăţat. În Somalia, tu atacai. Tu dădeai primul. Dacă aşteptai să fii lovit, erai şi mai umilit. Şi eu fusesem învăţată la fel.

După ce am auzit povestea băiatului, părinţii au spus:

– Vedeţi? Celălalt copil a început!

Profesoara, care era tânără, a spus:

– Dar celălalt copil nu l-a lovit, iar părinţii, în cor, au exclamat:

– Nu trebuie să aştepte să fie lovit!

A trebuit să cer să mi se permită să mă abat de la regula pe care trebuia să o respect ca traducător şi să explic.

– Acolo de unde venim noi agresiunea este o tactică de supravieţuire: îi învăţăm pe copiii noştri să lovească ei primii. Va trebui să explicaţi mai mult.

Profesoara m-a privit de parcă aş fi fost nebună. Mi-a zis că, dacă tuturor copiilor li s-ar permite să se lovească unul pe altul, atunci nu ar supravieţui decât cel mai puternic care îi va teroriza

pe ceilalți. Părinții dădeau din cap. Asta îi satisfăcea, pentru că ei voiau ca odrasla lor să fie cea mai puternică.

În cele din urmă, le-am spus părinților:

– Uitați ce e, aici, în Olanda, dacă loveşti pe cineva, ei cred că e ceva în neregulă cu tine. Aici se rezolvă conflictele discutând. Dacă fiul vostru va continua să-i lovească pe ceilalți copii, va fi dus într-un loc unde sunt copii cu probleme psihice pentru a fi tratat.

Atunci m-au ascultat. Au căzut la înțelegere şi au convenit să se întâlnească din nou. Când s-a încheiat întrevederea, toți trei au spus cât de iluminatoare a fost pentru ei această întâmplare, să realizeze că poate exista o cultură atât de neobişnuită.

M-am dus acasă pe bicicleta mea, gândindu-mă: „De aceea Somalia e în război civil, şi Olanda nu". Asta era toată explicația. Oamenii din Olanda sunt de acord că violența nu este bună. Ei fac eforturi uriaşe pentru a-i învăța pe copiii lor să-şi controleze agresivitatea şi să-şi rezolve disputele verbal. Ei analizaseră conflictele şi puseseră la punct instituții care să regleze toate aceste lucruri. Asta însemna să fii cetățean.

Nu eram destul de puternică pentru a reflecta asupra acestor lucruri. Nu mă simțeam pregătită să mă întorc la întrebarea mea, de ce atât de mulți imigranți – atât de mulți imigranți musulmani – erau violenți, trăiau din ajutorul social, erau săraci. Nu făceam decât să acumulez toate aceste informații. Dar începusem să văd că musulmanilor din Olanda li s-a permis să formeze propriul lor stâlp în societatea olandeză, cu şcoli proprii şi cu modul lor propriu de viață, exact ca evreii sau catolicii. Erau lăsați, în mod politicos, să trăiască singuri, în propria lor lume. Ideea era că imigranții aveau nevoie de respect de sine, care nu venea decât dintr-un profund sentiment de apartenență la comunitatea lor. Li se permitea să înființeze şcoli coranice pe pământ olandez. Existau organizații guvernamentale pentru comunitățile de musulmani. Se credea că, dacă musulmanii sunt obligați să se adapteze la sistemul olandez de valori, ar fi intrat în conflict cu acele valori; oamenii trebuiau să fie liberi să creadă şi să se comporte după cum doreau.

Olandezii adoptaseră această politică pentru că doreau să fie consideraţi oameni buni. Ţara lor se comportase groaznic în Indonezia şi nu i-au rezistat prea mult lui Hitler; în Olanda, mult mai mulţi evrei au fost deportaţi în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial decât în alte ţări din vestul Europei. Olandezii se simţeau vinovaţi pentru trecutul imediat. Când a început imigraţia masivă în Olanda, după anii ’80, exista un sentiment printre olandezi că societatea trebuia să se comporte cu decenţă şi înţelegere faţă de aceşti oameni şi să le accepte diferenţele şi credinţele.

Dar rezultatul a fost că imigranţii locuiau separat, studiau separat, socializau separat. Mergeau la şcolile lor – şcoli speciale pentru musulmani sau şcoli obişnuite în cadrul comunităţii lor de care alte familii fugeau.

La şcolile musulmane nu veneau copii provenind din familiile olandeze. Fetiţele erau acoperite şi deseori separate de băieţi, fie la cursuri, fie la ora de sport sau la rugăciune. La şcoală, se preda geografie şi fizică, la fel ca în orice altă şcoală din Olanda, dar evitau obiectele care intrau în contradicţie cu doctrina islamică. Copiii nu erau încurajaţi să pună întrebări, iar creativitatea lor nu era stimulată. Erau învăţaţi să se supună şi să păstreze distanţa faţă de cei care nu credeau.

Această compasiune faţă de imigranţi şi faţă de greutăţile cu care se confruntau într-o ţară străină a dus la atitudini şi politici care au perpetuat cruzimea. Mii de femei musulmane şi copii care trăiau în Olanda erau abuzaţi sistematic şi nu exista cale de scăpare. Copilaşii erau circumcişi pe masa de la bucătărie – ştiam asta de la somalezii pentru care traduceam. Fetele care-şi alegeau prietenii sau iubiţii singure primeau bătaie soră cu moartea sau chiar erau ucise, însă mult mai multe erau bătute. Suferinţa acestor femei era de nedescris. Şi, în timp ce olandezii contribuiau cu generozitate la organizaţiile internaţionale de caritate, ignorau suferinţa tăcută a femeilor musulmane şi a copiilor din propria ogradă.

Multiculturalismul Olandei – respectul pentru cutume musulmane – nu funcţiona. Le priva pe multe femei şi pe copii de

drepturile lor. Olanda încerca să fie tolerantă de dragul consensului, dar consensul era gol de conținut. Cultura imigranților se păstra cu prețul suferinței femeilor şi copiilor şi în detrimentul integrării imigranților în Olanda. Mulți musulmani nu au învățat niciodată olandeza şi au respins valorile acestora legate de toleranță şi libertate personală. S-au căsătorit cu rude din satele de baştină şi au trăit, în interiorul Olandei, ca într-un mic Maroc sau Mogadiscio.

Am muncit în fiecare zi ca interpret, înainte sau după ce terminam cursurile, la sfârşit de săptămână. Noaptea, traduceam documente, deseori rapoarte despre copii care erau suspectați că aveau dizabilități de învățare. Bunăoară, copilul avea trei ani, nu vorbea, nu era capabil să se joace cu jucăriile educative precum cuburile sau un puzzle, nu recunoştea un stilou. Mama era tânără, nu era educată şi abia dacă vorbea olandeza. Traduceam rapoarte medicale despre femei bătute sau recomandări ale asistenților sociali, care propuneau ca anumiți copii să fie luați din grija părinților. Douăzeci şi cinci de cenți pe cuvânt însemnau şaptezeci şi cinci de guldeni pe pagină. Aş fi putut foarte bine să abandonez şcoala şi să trăiesc foarte bine ca interpret din somaleză pentru tot restul vieții, dar nici măcar un minut nu m-am gândit la asta.

Eram îngrijorată din cauza surorii mele, Haweya. În timp ce eu îmi căutam drumul printre cărți, la Leiden, cu dicționarul în mână, Haweya părea că se prăbuşeşte. Putea fi încântătoare, dar schimbările de dispoziție şi toanele deveniseră mult mai intense. O făceau să pară dură şi ostilă şi mulți se temeau de ea.

La început, faptul că Haweya se învinovățea din cauză avorturilor mi se păruse firesc. Îmi spunea că Allah nu o va ierta niciodată: ucisese, şi nu o dată, ci de două ori. Dar apoi, într-o zi, când am ieşit amândouă afară, şi-a pus o eşarfă şi mi-a spus:

– Trebuie să fiu atentă în țara asta atee. Ne va transforma în necredincioşi.

– Dar, Haweya, am zis eu, tu niciodată nu ai fost religioasă înainte.

– E adevărat, dar trebuie să devin acum, pentru că altfel risc să-mi pierd complet religia, mi-a replicat.

Haweya credea că va ajunge în iad. Probabil că disonanța dintre ceea ce vedea şi ceea ce gândea ea că trebuia să creadă era atât de mare, încât nu mai putea îndura. Poate că nu putea face față libertății. Poate că era doar o simplă reacție cauzată de avorturi. La început, nu mi-am dat seama ce se întâmpla; am crezut că e doar o fază trecătoare.

Haweya a început să se roage în fiecare zi. Îşi punea exact aceleaşi întrebări pe care mi le pusesem şi eu: Cum era posibil ca Olanda să ofere cetățenilor ei o viață mult mai bună decât orice țară musulmană pe care o văzuserăm noi? Dar Haweya îşi răspundea la aceste întrebări întorcându-se la religie. Începuse să citească Hasan al-Banna şi Sayyid Qutb, gânditori musulmani pe care şi eu îi devorasem cândva, în Nairobi. Ea nu fusese ca mine în Frații Musulmani, nu văzuse nici nenorocirile despre care eu traduceam zilnic şi îşi căuta răspunsurile în Coran.

Pentru mine, a căuta răspunsurile în Coran nu însemna decât să-mi pun şi mai multe întrebări. Odată i-am spus:

– Nu cred că vei găsi răspunsurile la întrebările tale acolo.

– Vrei să spui că Allah nu are răspunsurile, şi tu le ai? s-a mirat ea.

Eram confuză. Nu-l provocam în nici un fel pe Allah. Nu puteam să fac asta.

– Uită-te şi tu la Olanda: nu e perfectă, iar olandezii se plâng mult, dar totul e la locul lui; e umană, prosperă, toată lumea pare să fie în esență fericită, iar noi, cei din țările musulmane dăm năvală în locuri precum Olanda, aşa că trebuie să recunoşti că e ceva ce ei fac aşa cum trebuie. Dacă vrei să faci lucrurile aşa cum spune Allah, atunci uite ce se întâmplă în Iran. Vrei să trăieşti acolo?

– Iran înseamnă şiism, a replicat Haweya.

– Sau poate ai prefera Arabia Saudită? am întrebat-o eu. Coranul, spuneam eu, poate să fie adevărul lui Dumnezeu, ca un ghid spiritual, dar mie mi se părea că în termeni de structură guvernamentală,

teoriile occidentale, lipsite de Dumnezeu, erau cele care ofereau răspunsuri mai bune.

Haweya mi-a spus că devenisem *kufr*. Începuse cu limba şi cu felul în care mă îmbrăcam, iar acum îmi afectase judecata. Eram o trădătoare. Mă făcea să mă simt îngrozitor de vinovată că renunţasem la rugăciunile şi la supunerea mea faţă de Allah. Descria ideile mele occidentale ca pe un fel de virus care îmi distrugea încet valorile morale.

Dar, cu cât citeam mai mult cărţi occidentale, cu atât îmi doream să citesc mai mult. Cu cât citeam mai mult despre guvernare, despre dezvoltarea individuală, despre sisteme de gândire precum democraţia socială sau liberalismul, una ca produs al celeilalte, cu atât mai mult preferam lucrurile de genul acesta. Conceptul de alegere individuală îmbunătăţea atât de vizibil viaţa oamenilor, după cum o făcea şi egalitatea dintre bărbaţi şi femei. Eram îndrăgostită de ideea că trebuie să gândim foarte precis şi să cântărim totul, să ne construim propriile teorii.

Nu eram oarbă să nu văd şi dezavantajele tuturor acestor libertăţi. Simţeam singurătatea şi uneori chiar goliciunea vieţilor noastre. Uneori, oboseam să tot caut să descopăr totul despre mine, în loc să mă bazez pe legile clare, confortabile ale doctrinei şi ale regulilor precise. Uneori, chiar şi eu mă temeam de libertăţile nelimitate ale Olandei.

Aşa am început să înţeleg de ce Haweya se refugia în religie, dar vedeam şi cât de bine era să trăieşti în Occident. Aici îmi puteam satisface curiozitatea. Când eram interesată de ceva, puteam să încerc acel ceva, şi asta mă făcea mai înţeleaptă, deoarece puteam să trag propriile concluzii.

Haweya aprecia eficienţa Olandei şi faptul că nu trebuia să mituiască pe nimeni. Spunea că e minunat să poţi să spui nu: „Nu, mulţumesc, dar nu vin“. „Nu, nu voi fi acolo diseară“. Obişnuia să spună:

– Acesta este singurul lucru minunat aici, sunt foarte franci, foarte oneşti.

Dar în cea mai mare parte, ea trăia din ajutorul social. Nu era bine. Nu era disciplinată. Îşi dorea lucruri contradictorii: să fie o bună practicantă musulmană şi să fie la curent cu ştirile CNN, dar nu putea să coboare din pat. Erau luni întregi în care Haweya părea că nu-şi spală rufele şi vasele. Fie se îngrăşa până devenea rotunjoară, fie slăbea înfricoşător de mult. Dacă făcea un duş pe zi, îşi consuma toată energia pe care o avea. Uneori, stătea întinsă pe pat câte trei zile la rând, fără să se ridice deloc, apoi brusc, avea câteva luni luminoase, când era generoasă, interesantă, spunea lucruri amuzante. Avea energie, mergea la cursuri, îşi impresiona profesorii, dar tot atât de brusc putea să devină nepoliticoasă, dură, deprimantă şi iarăşi se cufunda în letargie şi în crize de plâns.

Pe la începutul lui 1996, Haweya a început să spună lucruri de genul: „Te rog, întoarce oglinda cu faţa la perete“. Eu o întrebam de ce, iar ea zicea: „Când e cu faţa la mine văd în ea lucruri“. Eu strigam la ea: „Încetează! O să înnebuneşti, adună-te“, dar ea începea să doarmă cu luminile aprinse. Mă chema la ea să vin să o văd – că avea nevoie de mine imediat –, dar când ajungeam, după ce mergeam câteva ore, mă gonea. „Nu suport pe nimeni acum, pleacă.“

Nu eram o pustnică în Leiden. Mă întâlneam cu prietenii din Ede destul de frecvent şi treptat îmi făceam alţii noi. Geeske era studentă la ştiinţe politice în anul întâi, ca şi mine, şi era plină de energie. Mă lua la cinema şi la cafenelele studenţeşti, care erau mult mai liniştite decât puburile din Ede, deşi nu erau mai puţin aglomerate şi pline de fum, dar acum, că puteam să-i înţeleg pe oameni, mă bucuram şi mai mult de prezenţa lor. Oamenii ieşeau în oraş şi mâncau sau ascultau muzică.

Devenise un fel de glumă faptul că voiam să beau alcool. Prima dată când, în cele din urmă, am încercat, m-am ameţit şi s-a învârtit casa cu mine. Nu era nici un fel de pericol, dar era mult prea târziu să mă întorc, pe bicicletă, acasă la Chantal, aşa că a trebuit să rămân peste noapte cu o altă prietenă de-a mea, Eveline. Când

m-am trezit, în dimineața următoare, am simțit că încălcasem o regulă teribilă a lui Allah.

Nu credeam că lui Chantal i-ar fi plăcut să mă întorc acasă târziu şi mă simțeam ciudat să-mi invit prietenii acolo. Între timp, Geeske locuia cu alți şaisprezece studenți într-o casă mare, dărăpănată, de pe malul unui canal vechi, şi mereu vorbea despre cât de distractiv este să locuieşti acolo. Când s-a eliberat o cameră, Geeske mi-a sugerat să aplic pentru a locui şi eu acolo. Mi-a spus că nu voi înțelege niciodată Olanda dacă nu ştiam ce înseamnă viața de student.

A urmat o întreagă procedură de selecție. Toți cei care locuiau în această casă s-au adunat să-i intervieveze pe candidați, la un pahar de vin. Ne-au întrebat ce fel de muzică ascultam, ce ne place să facem în vacanță, ce hobby-uri aveam, ce fel de joburi pentru studenți am avut. Eu am răspuns că hobby-ul meu era să citesc şi că nu fusesem niciodată în vacanță. Ei toți erau albi, tineri şi mulți dintre ei locuiseră în aceeaşi casă toată viața lor. M-au întrebat unde am locuit, iar eu pur şi simplu când le-am înşirat țările – Somalia, Arabia Saudită, Etiopia, Kenya – i-am văzut cum fac ochii mari. Când le-am spus că sunt interpret-traducător, unul dintre băieți a spus:

– Uau, probabil câştigi o tonă de bani.

Am spus că aşa era.

Geeske era îngrozită că aceşti colegi ai ei m-ar putea considera plictisitoare sau ciudată ori, chiar mai rău, bătrână, dar s-a străduit atât de mult, încât i-a convins şi m-au acceptat oricum. Aşadar, m-am mutat într-o cameră minusculă dintr-o casă studențească olandeză, un loc pe care îl împărțeam împreună cu băieți, unde exista alcool, poate chiar şi droguri. M-am înarmat cu mult curaj.

M-am mutat în casa studențească în care locuia Geeske în martie 1996. Înainte să adorm, în acea primă noapte, reuşisem să adun toată mobila mea în noua cameră, cu excepția biroului, pe care mi-l dăruise Chantal. Era mare, vechi şi frumos, dar nu încăpea pe uşă,

aşa că în dimineaţa următoare m-am trezit devreme ca să încerc să-l desfac cu o şurubelniţă. Eram sub acest birou, în pijamaua mea galbenă, când toţi plecau la ore. Unul dintre ei, un băiat pe nume Marco, a intrat şi el sub birou în drum spre ieşire.

La prânz, când Marco a apărut din nou, eu eram tot acolo, tot în pijamale. Între timp, făcusem trei traduceri la telefon, dar el nu ştia asta şi mi-a spus:

– Nu poate să fie adevărat! E incredibil! Pleacă de aici! şi a făcut totul bucăţi foarte uşor, în doar cincisprezece minute, după care l-a cărat în camera mea, l-a asamblat la loc şi mi-a admirat computerul. Apoi telefonul a sunat. O altă traducere.

Când a plecat, Marco m-a invitat să iau cina cu el în seara aceea, în bucătărie. Mi-a explicat că locatarii deseori făceau cumpărături şi găteau împreună, ca să economisească bani.

– În sfârşit, există cineva interesant în casa asta, a spus el, zâmbind. Mă săturasem de toate fetele astea de optsprezece ani care le ştiu pe toate.

Marco era cu un an mai mare decât mine şi muncea; era reporter la o revistă olandeză de ştiinţă. Se mutase în casa aceasta pe vremea când era student la biologie, dar, după ce a absolvit şi şi-a găsit slujba, a rămas tot aici, deşi nu trebuia să o facă. Chiria în Leiden era foarte mare. Marco, la fel ca mulţi olandezi, era înnebunit să călătorească. Îşi cheltuia toţi banii pe lungi călătorii în locuri exotice precum Siria şi Egipt. Am început să luăm cina împreună de câteva ori pe săptămână.

Eu am continuat să muncesc, dar era mult mai distractiv acum, când eram înconjurată de atâţia tineri, cu toate că ştiam că mă găseau ciudată. Ieşeam din cameră şi le spuneam ce am tradus – anunţând pe cineva că are HIV, consiliind-o pe o femeie care fusese bătută –, iar colegii mei erau muţi de uimire. Pentru ei, viţiile cu care veneam eu în contact erau ceva ca de pe altă planetă. Aproape toţi colegii mei din această casă crescuseră în acelaşi oraş ca şi bunicii lor, uneori chiar în aceeaşi casă. Ştiau foarte puţine despre grozăviile acestei lumi.

Un alt lucru la aceşti copii, care mă fascina: totul era legat de sine – ceea ce le plăcea, exprimarea propriului stil, faptul că-şi ofereau ceva ce credeau că merită. Era un întreg cult al sinelui pe care eu nu-l cunoscusem în Africa. În copilăria mea, sinele fusese ignorat. Pretindeai că eşti obedient, bun şi pios ca să obţii acordul celorlalţi; nu căutai niciodată să te exprimi pe tine. Aici oamenii îşi căutau propriile plăceri, pur şi simplu pentru că aşa simţeau.

Marco era frumos, cu părul şaten-deschis şi cu ochii mari, albaştri şi inocenţi; avea mereu un zâmbet în colţul gurii. Ne plăceam unul pe celălalt – nu doar ca prieteni –, dar nici unul dintre noi nu făcea nici o mişcare.

Într-o după-amiază de vară, prietena mea, Tamara, a venit în vizită la mine împreună cu mama ei, care venea din Canada. Vremea era atât de surprinzător de frumoasă, încât le-am invitat pe terasa acoperită a casei studenţeşti şi am sugerat să mâncăm acolo. Printr-o coincidenţă, Marco invitase şi el un prieten şi se gândise şi el la un picnic pe terasă. (Aceste picnicuri erau interzise, dar noi ignoram asta.)

Am sfârşit prin a mânca împreună un festin improvizat şi intim. Pe măsură ce se înseara Marco şi cu mine ne apropiam tot mai mult. Atracţia dintre noi, care fusese latentă luni de zile, se aprinsese şi emitea o energie care îi cuprinsese şi pe ceilalţi. Mama Tamarei a scos aparatul şi ne-a făcut o fotografie, iar noi am stat la pozat; Marco şi-a pus braţul în jurul umărului meu şi m-a tras către el. Încă mai am fotografia aceea: pare atât de firească, de parcă eram împreună de o mie de ani. Şi mă simţeam minunat – surprinzător de bine!

Nu ne-am sărutat, nimic de genul acesta. Doar ne-am ţinut de mână o vreme şi am stat aproape unul de altul, vorbind toată seara, în timp ce apăreau şi mai mulţi prieteni de-ai lui Marco: Giovanni, Olivier şi Marcel. Dar în ziua următoare, Marco m-a invitat acasă la un prieten de-al lui, mai jos, pe aceeaşi stradă; avea grijă de pisica lui cât timp acesta călătorea. Am cumpărat câte ceva de mâncare şi am gătit acolo. Ştiam amândoi că urma să se întâmple ceva.

Marco era tandru şi răbdător. La început, am îngheţat. Simţeam că Allah şi cei doi îngeri erau în pat, cu noi, şi mă judecau. Păcătuiam, dar nu mă simţeam păcătoasă. Pe măsură ce treceau lunile, eram tot mai sigură că voiam să-mi petrec tot restul vieţii cu acest bărbat; aveam încredere în el. În cele din urmă, am reuşit să-i înlătur pe cei doi îngeri de pe umerii mei şi să-i izgonesc din patul nostru.

Eu şi Marco aproape că nu ne-am despărţit nici o noapte timp de cinci ani. Eram inseparabili. Eram egali, râdeam împreună, eram tot ce avea nevoie celălalt. Pe la jumătatea lui 1996, m-am înscris pe lista de aşteptare a primăriei pentru un apartament şi după şase luni am primit o scrisoare care mă informa că puteam să închiriez un apartament pe strada Langegracht, în centrul oraşului Leiden, cu doar 800 de guldeni. Eu şi Marco am hotărât să ne mutăm acolo împreună. Puteam să ne luăm cheile în ianuarie.

Am întâmpinat noul an, 1997, împreună cu Haweya. Se mutase de curând într-o casă studenţească din Nijmegen, la două ore şi jumătate de Leiden, şi începuse să muncească pentru a obţine o diplomă în administraţie publică. Toată gaşca noastră a închiriat o casă pe o insulă din nordul Olandei pentru câteva zile. Haweya părea încordată în preajma prietenilor lui Marco, dar iubea plimbările lungi când se lumina vremea. Îmi amintesc cum a alergat pe plajă într-o după-amiază, fugărind pescăruşii, fluturându-şi braţele de bucurie. Credeam că e bine.

Dar la câteva zile după ce eu şi Marco ne-am mutat în noul nostru apartament, am primit un telefon de la Tamara. Ea şi Haweya se împrieteniseră şi se întâlneau deseori la cină sau la film. Tamara mi-a povestit că o sunase pe sora mea la Nijmegen ca să anuleze programarea, şi una dintre colegele ei i-a spus că Haweya fusese dusă la spital.

Ţipase în arabă în camera ei, dându-se cu capul de pereţi şi de podea. Poliţia a trebuit să dărâme uşa. Haweya fusese luată în cămaşă de forţă.

M-am dus la secția de psihiatrie din Nijmegen împreună cu Marco. Sora mea arăta înfricoşător. Avea părul vâlvoi, şi stătea țeapăn în cap; smulsese smocuri din el toată noaptea. Fața îi era aproape de nerecunoscut şi avea o rană imensă pe frunte de la loviturile de pereți. Avea vânătăi negre şi albastre peste tot pe picioare şi era foarte sedată. Am întrebat-o:

– Ai fost bătută?

Haweya a răspuns:

– Nu. M-am dat cu capul de pământ şi m-am rănit singură.

Când am ajuns eu, părea calmă, dar, în timp ce-mi spunea ce s-a întâmplat, a început să aibă halucinații, să vadă lucruri care nu erau acolo. Mi-a spus că auzea voci. Devenise foarte confuză şi bălmăjea despre Iisus, într-un fel de transă religioasă. Cât am stat acolo, începuse să vorbească mai tare. S-a trezit şi a început să meargă dintr-un capăt al camerei în altul, din ce în ce mai tare, scandând: „Allah Akbar, Allah Akbar, Allah Akbar", cu fiecare pas, mai tare şi mai repede. Nu puteam să o ajung din urmă, pur şi simplu mă împingea la o parte, pe pat. Părea să aibă o forță enormă.

Au intrat două asistente. Au prins-o şi i-au făcut o injecție, iar pe mine m-au scos din încăpere. Mi-au spus că trebuie să plec. Mă puteam întoarce în ziua următoare ca să vorbesc cu psihiatrul.

Psihiatrul mi-a spus că Haweya avea un episod psihotic, dar că răspundea bine la tratament. Urma să o mai țină o săptămână sub observație. Totul putea să fie foarte bine.

Mă duceam să o văd în fiecare zi. Cursurile, traducerile – nimic altceva nu mai conta, iar după câteva zile părea să fie bine. A revenit la a purta eşarfă şi părea să nu-şi amintească ce s-a întâmplat. Nu spunea decât: „M-am dezechilibrat puțin. Olanda mă afectează în modul acesta". Spunea că nu mai vrea medicamente şi că se simțea foarte bine.

După o săptămână, a venit un medic în salon ca să discutăm dacă era cazul ca Haweya să rămână în spital împotriva voinței ei. L-a convins că nu era nimic foarte în neregulă cu ea. Am dus-o înapoi

la apartamentul ei şi am lăsat-o acolo, dar trei zile mai târziu, când m-am dus să văd ce mai face, nu era bine. Ba mormăia întruna, ba vorbea foarte tare, ca un predicator. A scos cartea lui Sayyid Qutb şi a spus:

– Ayaan, trebuie să te căieşti, întoarce-te la Allah. Brusc, a început să-şi scoată hainele de pe ea.

Am ţipat la ea să înceteze şi s-a oprit, părând ruşinată.

– Îţi dai seama că vorbeşti singură? am întrebat-o.

– Nu vorbesc singură. Există o voce în capul meu. Îmi tot cere să mă port ca un copil, aşa că eu îi spun: „Acum nu este momentul potrivit, când va pleca Ayaan, o să o fac“, mi-a explicat ea.

În dimineaţa următoare, m-am dus direct la biblioteca din Leiden. Încercam să-mi dau seama ce se întâmplă. De-a lungul următoarelor câteva săptămâni ajunsesem să-mi dau seama că vocea semăna puţin cu Haweya. Amintirile ei, sentimentele legate de religie de când era copil, amintirile legate de şcoală şi de părinţii noştri se zvârcoleau toate în mintea ei, amestecându-se cu cele din viaţa de adult.

Vedeam că sora mea avea mintea bolnavă. Boala fizică e uşor de înţeles: eşti bolnav, iei medicamente, dar cea mintală este înfricoşătoare: nu poţi vedea rana. Marco era biolog, aşa că m-a ajutat să înţeleg ceva din chimia creierului. Am vorbit cu un psihiatru. Din punct de vedere raţional, puteam să înţeleg. Îmi spuneam: „E o substanţă chimică în corpul ei care nu se află în cantitatea necesară. Sora mea nu este blestemată. Nu e din cauză că nu i s-a supus lui Allah sau mamei“. Dar din punct de vedere emoţional, eram devastată. Sora mea începea să se stingă chiar în faţa ochilor mei, iar eu nu puteam decât să privesc. Mă simţeam neajutorată şi vinovată că nu văzusem semnele şi să fi prevenit cumva boala oferindu-i un mediu stabil şi susţinere.

Nu Islamul a îmbolnăvit-o pe Haweya. Halucinaţiile ei erau religioase, dar ar fi o greşeală să spun că erau din vina Islamului. S-a îndreptat către Coran căutând liniştea minţii, dar neliniştea din interiorul ei era de natură chimică. Cred că probabil avea legătură

cu faptul că Olanda nu impunea nici o limită; obişnuia să spună că parcă era într-o cameră fără pereți. Odată, mi-a spus: „Am fost atât de obişnuită să mă lupt cu toată lumea pentru fiecare lucru neînsemnat şi brusc nu mai există nimic pentru care să lupt – totul este posibil“. În Europa, Haweya şi-a pierdut harta, iar lipsa unei călăuze devenise de nesuportat.

Îşi ascundea pastilele. Delira şi era agitată. Credea că este blestemată. Într-o noapte, târziu, a luat un taxi din Nijmegen şi s-a dus la Ede să o vadă pe Hasna, refugiata somaleză din Ede. Hasna a plătit taxiul şi a culcat-o, dar dimineața, Haweya a luat-o pe fetița Hasnei în brațe şi nu i-a mai dat drumul. Încerca să alăpteze pruncul; apoi credea că e Maria, mama lui Iisus. Hasna a chemat poliția: nu a avut de ales. I-au luat copilul cu grijă din brațe, iar pe ea au dus-o la spital.

Au dus-o într-o cameră camuflată, unde totul era gri şi moale şi cu foarte puțină lumină. O vreme nu mi s-a permis să o vizitez. Iarăşi i-au dat medicamente şi şi-a mai revenit, dar aveau efecte secundare. A început să umble agitată, gesticulând foarte tare. I-au dat şi mai multe medicamente; devenise letargică şi a alunecat iar în depresie.

Haweya a stat în spital şase luni. O vizitam constant. Odată, am descoperit că avea încă un vizitator, pe Yassin Moussa Boqor, fratele mai tânăr al lui Boqor, cel care prezidase întâlnirea clanului de la Centrul de Refugiați din Ede. Acest bărbat, care era prinț în clanul Osman Mahamud, m-a salutat plin de curtoazie. Era acolo ca să vadă ce face Haweya ca reprezentant al tatălui meu şi al clanului: vestea se răspândise.

Câteva săptămâni mai târziu, acasă la mine a sunat telefonul. A răspuns Marco. S-a întors către mine şi am văzut că plângea. A spus:

– Ayaan, ăsta este un telefon special.

Am luat receptorul, iar tata a spus, cu o voce ca a unei fetițe, aşa cum obişnuiam eu să spun: Abeh, Abeh. Abeh! M-ai iertat!

Aproape că am aruncat telefonul. Am strigat, am sărit şi am dansat prin sufragerie înainte să ridic din nou telefonul.

Tata mi-a spus că Yassin Moussa Boqor îi povestise cum aveam grijă de sora mea. Îi spusese tatei că oricare om ar trebui să se simtă binecuvântat cu aşa un copil. În ţara aceasta, atât de mohorâtă, de înnourată şi de deprimantă, era această fată somaleză, care îşi făcea atât de bine datoria, care muncea atât de mult şi care şi studia. Prinţul îi sugerase respectuos tatei că ar fi bine să mă ierte.

Avea o voce caldă. Eram copleşită de bucurie; era unul dintre cele mai fericite momente din viaţa mea. Am evitat să discutăm despre întreaga chestiune cu mariajul şi fuga mea; voiam să ne spunem numai lucruri bune unul celuilalt. Tata mi-a spus că trăia din nou în Somalia împreună cu a treia lui soţie şi cu fetiţa lor. A spus că aveau tot ce le trebuie, dar nu şi telefon.

– Vreau să te sun şi să fii tu cel care răspunde la telefon, i-am zis şi i-am trimis bani ca să-şi instaleze unul. După asta, îl sunam pe tata cel puţin o dată pe lună. Spunea că trebuie să ne rugăm la Allah pentru ca Haweya să se facă bine, iar pe ea o sfătuia să-şi ia medicamentele.

Starea surorii mele părea să se îmbunătăţească. A fost mutată la o secţie unde erau internaţi bolnavii care aveau nevoie de spitalizare pe termen lung şi i se permitea să iasă în curte în timpul zilei. O ameninţam că nu i se va mai permite acest lucru dacă nu se întorcea noaptea, aşa cum trebuia. În următoarele câteva săptămâni, ocazional, părea să recunoască faptul că era bolnavă. Odată mi-a mărturisit:

– Suferinţa presupune atâta singurătate. Nimeni nu poate să înţeleagă cu adevărat ce se întâmplă în capul meu.

Mi s-a rupt inima să o aud spunând asta. Dar Haweya insista că Olanda o îmbolnăvea şi că, dacă ar pleca din Olanda, s-ar face bine. Eu ştiam că asta este o prostie. Dacă pleca acasă, în Nairobi, îşi întrerupea tratamentul care prevenea groaznicele episoade psihotice. Când a fost externată, în iunie, am mutat-o pe Haweya în apartamentul în care locuiam cu Marco în Langegracht. Lucrurile

nu au mers prea bine. Devenise extrem de imprevizibilă, iar eu îmi petreceam tot timpul convingând-o să-şi ia pastilele. Deşi Marco mă sprijinea, se certa tot timpul cu Haweya; amândoi erau foarte încăpățânați. Eu mă împărțeam între traduceri, cursuri şi îngrijirea surorii mele: nu prea mai era loc în viața mea pentru Marco, ca să nu mai vorbesc despre prieteni.

Haweya era hotărâtă să meargă acasă, în Kenya. A sunat-o pe mama, care a fost de acord.

– Sigur că Haweya a înnebunit în țara aceea *kufi,* mi-a spus mama. Ayaan, şi tu ar trebui să te întorci acasă, înainte să înnebuneşti.

Tata, Johanna şi toți ceilalți mi-au spus că nu aveam nici un drept să o împiedic pe Haweya să se întoarcă acasă, dacă asta era ceea ce îşi dorea, aşa că în iulie a plecat.

Era o uşurare să mă pot concentra din nou pe studiu, deşi mă simțeam vinovată să recunosc asta chiar şi față de mine însămi. Rămăsesem mult în urmă; drumurile dese la Nijmegen îmi consumaseră mult timp, la fel şi traducerile, de care însă aveam nevoie ca să plătesc tratamentul Haweyei şi să trimit bani mamei acasă.

Nu aveam multe cursuri la Leiden, dar erau solicitante. Profesorii obişnuiau să ne prezinte trei sau patru teorii – conducerea charismatică sau sprijinul clasei mijlocii în revoluție ori nevoia pentru o reprezentare proporțională – şi să ne ceară să analizăm dacă informațiile susțineau argumentul, dacă existau sinapse, şi apoi trebuia să exprimăm propriile teorii. Dacă nu puteam dezvolta o teorie proprie, spuneau că nu suntem curioşi şi nici potriviți ca să devenim cercetători. Trebuia să concepem o teorie originală, cu metodologia adecvată; dacă nu făceam asta, ceea ce spuneam era considerat discuție la pub, nu ştiință. Eram încurajați să citim foarte mult în afara programei. Îmi plăcea asta, dar era greu să ții pasul cu toate.

În septembrie 1997, am devenit eligibilă pentru cetățenie. Trăiam în Olanda de cinci ani. Abia aşteptam; de fapt, îmi depusesem actele de câteva luni bune. Practic vorbind, voiam un paşaport

olandez ca să pot călători mai uşor; era atât de dificil să te mişti încoace şi încolo în calitate de refugiat. De asemenea, încă mă gândeam că autoritățile ar putea descoperi că am mințit şi că mi-ar putea retrage dreptul de refugiat. De îndată ce deveneam cetățean olandez, mă gândeam că aveam să fiu scutită de asta. Fusesem refugiat toată viața mea, de când am părăsit Mogadiscio, când aveam opt ani. Acum voiam să devin un cetățean adevărat, participant la o democrație vie. Voiam să aparțin unui loc.

Pe 21 august 1997, am primit o scrisoare: după aproape cinci ani de la ziua în care am primit dreptul de refugiat în Lunteren, regina Olandei acceptase cererea mea de a deveni cetățean olandez. Trebuia să aştept două săptămâni ca să-mi pot ridica noul paşaport de la consiliul orăşenesc din Leiden.

Când am ajuns în față, îmi bătea inima să-mi iasă din piept.

– Am venit pentru naturalizare, i-am spus eu femeii îndesate care se afla dincolo de birou şi i-am arătat scrisoarea.

– În regulă. Puteți plăti acolo, mi-a spus şi m-a privit lung.

Casierul mi-a luat banii şi mi-a înmânat ceva: un paşaport olandez. Avea fotografia mea şi numele meu – Ayaan Hirsi Ali –, un nume care până acum părea să fie normal. Nu a existat nici un discurs, nimeni nu mi-a citit drepturile şi obligațiile. Primirea paşaportului era ocazia cea mai puțin importantă din lume.

Eu şi Marco am dat o petrecere ca să sărbătorim. „Sunt olandeză!“ repetam întruna. Nu m-a ridiculizat nimeni, dar mă priveau ciudat. Nu era vorba despre faptul că eu eram neagră şi mă pretindeam olandeză; asta părea în ordine. Era faptul că a fi olandez nu însemna absolut nimic pentru aceşti oameni. Mai mult decât atât, prietenilor mei olandezi li se păreau chiar incomode simbolurile Olandei: steagul şi monarhia. Aceste lucruri li se părea că îi trag înapoi către momentul plin de trădare din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Vedeau naționalismul aproape la fel ca rasismul. Nimeni nu părea să fie *mândru* că e olandez.

*

La început, Haweya părea să fie bine în Kenya. Vorbeam la telefon cam la zece zile şi părea fericită; pomenea chiar de o slujbă. Apoi, în octombrie, mi-a fost limpede că din nou nu se simţea bine. La telefon bombănea ceva incoerent, presărând fiecare conversaţie cu aiureli religioase. Auzea din nou voci.

I-am sugerat să se întoarcă la Leiden, dar spunea că se teme de Olanda. Apoi, data viitoare când am sunat, spunea că vrea să se întoarcă în Olanda, dar că îşi pierduse paşaportul. Mă implora să mă duc şi să o scot cumva de acolo, fără paşaport. Spunea că uneori mama o lega, iar Mahad o bătea.

– Îmi irosesc timpul, îmbătrânesc, sunt un dezastru, sunt însărcinată se vaicărea ea.

După asta, Haweya nu a mai venit niciodată la telefon. Vorbeam numai cu mama, care îmi spunea că Haweya devenea tot mai violentă. Mama ştia că Haweya era însărcinată. Când am adus vorba despre asta, nu a spus decât: „Allah a vrut aşa“ cu o resemnare amară. I-am trimis bani.

La începutul lui decembrie, am sunat din nou, şi mama m-a anunţat că Haweya era bolnavă grav.

– Dacă vrei să o mai vezi pe sora ta în viaţă, vino acum.

Era vremea examenelor în Leiden şi nu am luat-o în serios pe mama. M-am gândit că mă voi duce la Nairobi în vacanţa de Crăciun. Dar rămăsesem foarte mult în urmă cu studiul în lunile în care avusesem grijă de Haweya. Am sfârşit prin a hotărî că trebuie să folosesc vacanţa de sărbători ca să termin de scris câteva lucrări.

La câteva zile după Anul Nou, pe 8 ianuarie 1998, m-a sunat tata şi mi-a dat cea mai grea veste din viaţa mea.

– Pe Haweya a luat-o Allah pentru destinaţia ei finală.

Fusese bolnavă timp de o săptămână. Nu-mi venea să cred. Nu mai aveam aer. Am izbucnit în lacrimi.

– Nu, Ayaan. Nu trebuie să plângi după Haweya, a zis tata. De la Allah venim şi la Allah ne întoarcem. Ea este cu Dumnezeu. Cu toţii trebuie să ne zbatem să ne ducem viaţa pe pământ ca să ajungem unde este ea. Acum se odihneşte în pace.

Am plâns întruna, am luat primul avion. Când am plecat la aeroport, mi-am pus o haină neagră şi o eşarfă – aceeaşi îmbrăcăminte pe care o purtam când am ajuns în Europa.

Cam cu o oră înainte să aterizez în Nairobi, o înmormântaseră pe Haweya. N-am mai apucat vreodată să o văd şi nici să-mi iau la revedere de la ea. Musulmanii trebuie să-şi îngroape morţii în interval de douăzeci şi patru de ore de la deces. Probabil că ar putea exista o permisiune în ce-l priveşte pe tată sau pe soţ. Dar tata nu venise la înmormântare – el era în Somalia – şi nimeni nici măcar nu s-a gândit să ceară o astfel de permisiune pentru mine.

Aşa că, atunci când am ajuns eu, Haweya era deja în pământ. Am stat, pur şi simplu, în cămăruţa aceea murdară în care locuia acum mama, pe o stradă împuţită din Eastleigh, şi îi ascultam poveştile despre cum a fost să trăiască împreună cu Haweya în ultimele şase luni. Mă uitam la barele subţiri de la fereastră, îndoite de Haweya când se izbea cu putere în ele şi la geamul pe care îl spărsese şi care nu fusese încă înlocuit.

Mama şi Haweya locuiseră aici, în încăperea aceasta groaznică. Acesta era locul în care au dormit, au gătit şi s-au spălat. Era cea mai deprimantă cameră pe care şi-o poate imagina cineva. Decenii întregi de foc făcut cu cărbuni înnegriseră pereţii scorojiţi.

Mama mi-a spus cum a murit Haweya. Episoadele ei psihotice se agravaseră tot mai mult. Uneori, era nevoie de câţiva bărbaţi ca să o poată lega; mama nici măcar nu se putea apropia de ea. Venea un doctor care îi făcea injecţiile şi atunci părea mai calmă. Apoi, într-o noapte, a fost o furtună. Haweya stătea la fereastră, privind potopul. Deodată, a spus că l-a văzut pe Allah în lumina fulgerului şi a ieşit pe uşă. A alergat desculţă pe drum, noaptea, sărind peste băltoacele formate de ploaie, iar când mama a strigat după ajutor, doi bărbaţi somalezi au alergat să o prindă. Când au adus-o înapoi, îi curgea sânge din genunchi şi dintre picioare.

A murit la o săptămână de la pierderea sarcinii. Bănuiesc că a fost vorba despre o infecţie. Nici măcar nu ştiu dacă a fost la vreun doctor.

Rămăsesem fără cuvinte, îngrozită şi speriată din cauza mamei. Mi-a trecut prin minte că ar putea încerca să-mi ia paşaportul şi să mă oprească în Nairobi. În noaptea aceea, m-am dus la culcare, pe o saltea pe care dormise Haweya, cu paşaportul legat strâns în jurul taliei.

După ce a murit Haweya, m-am rugat. M-am îmbrăcat şi am îngenuncheat pentru rugăciune, aşa cum îmi spusese mama, de dragul liniştii din casă, dar acele rugăciuni erau goale de conținut. Ce era şi mai important era faptul că am stat singură şi l-am implorat pe Allah s-o odihnească în pace pe sora mea, pentru că pe pământ cunoscuse iadul. Ideea că nu mai suferea şi se odihnea în pace era surprinzător de liniştitoare.

Mama era plină de amărăciune. Nu mai rămăsese nimic din tânăra aceea mândră care plecase de la familia ei din *miyé* ca să meargă la Aden, care se căsătorise cu bărbatul pe care ea îl alesese şi care se luptase să-şi salveze familia, sub dictatură fiind. Bunica plecase să stea cu sora mai mică a mamei în Somalia. Mama locuia în Eastleigh, un cartier pe care îl disprețuia, într-o țară şi într-un oraş pe care mereu le urâse, şi nu vorbea aproape cu nimeni din comunitate. Familia ei nu mai exista: Mahad o dezamăgise; una dintre fiice o părăsise, iar cealaltă înnebunise şi apoi rămăsese însărcinată. Cel mai mare coşmar al mamei se întâmplase. Era cu mult mai rău decât faptul că Haweya murise.

În după-amiaza zilei următoare, mama a început ocara:

– De ce mi-a făcut mie Allah una ca asta? Cum a putut sora ta să-mi facă una ca asta?

N-am putut suporta să aud cum Haweya era învinovățită că o rănise pe mama. M-am gândit la tot abuzul şi la toate bătăile pe care sora mea le luase când eram mici. Mamei nu părea să-i treacă prin minte că probabil şi ea avusese un rol în tot răul acesta. M-am gândit la cum o convinsese mama pe Haweya să renunțe la doctorii şi la medicamentele din Olanda şi să se întoarcă la Nairobi, în această cameră sordidă, această mizerie îngrozitoare.

Am încercat să o fac să se aşeze şi să-i spun toate astea. Voiam să am o discuţie adevărată cu ea, probabil prima din viaţa mea. Dar nu mai rămăsese nimic din impunătoarea mea mamă pe care o ştiam. Mama nu numai că era foarte slabă acum; era distrusă şi mi s-a făcut milă de ea. Era piele şi os, picioarele aveau răni deschise de la psoriazis şi era atât de nefericită!

Aveam la mine 1 000 de dolari şi i-am dat ei.

– Vreau să te muţi din camera asta imediat, i-am spus. O să-ţi trimit eu bani. Vreau să pleci în Somalia. Du-te la fraţii şi surorile tale, la clanul tău. Nu ai pentru ce să mai rămâi în Nairobi. Haweya s-a dus, Mahad nu are nici un fel de planuri, iar eu n-o să mă mai întorc niciodată aici. Nu ai prieteni, te cerţi cu toată lumea. Pleacă de aici.

Simţeam că eram vocea autoritară a familiei acum.

– Vreau să te duci la magazin ca să iei tu banii când sosesc. Nu vreau ca Mahad să fie implicat în asta. I-am zis câţi bani îi trimisesem lui Mahad pentru ea – cam peste 10 000 de dolari, despre care el îmi spusese că îi foloseşte ca să-i închirieze o casă în Westlands – şi parcă şi-a mai revenit un pic, plină de furie.

M-am dus să o vizitez pe Halwa. Locuia tot în casa tatălui ei, dormea în acelaşi dormitor, dar arăta de parcă o fantomă îi luase sufletul. La câteva luni după ce am plecat din Nairobi, în 1992, ca să locuiesc cu Osman Moussa, Halwa s-a măritat în cele din urmă cu vărul ei din Yemen. Îi dădea tot timpul ordine şi se aştepta să fie servit, deşi era un primitiv şi nu învăţase niciodată să citească. Halwa îl ura pe soţul ei, dar rămăsese însărcinată. Când s-a născut fetiţa ei, l-a implorat pe tatăl ei să-i dea voie să divorţeze. Tatăl a aranjat fără prea mare tragere de inimă o înţelegere plătită, şi soţul ei s-a întors în Yemen. Acum abia dacă mai ieşea din casă. Fetiţa ei avea patru ani şi era singura bucurie din viaţa ei.

În ziua următoare, am mers să-l văd pe fiul nou-născut al lui Mahad. Mi-a plăcut foarte mult de Sha'a, tânăra soţie a lui Mahad. Părea neglijată: era evident că Mahad nu prea-şi petrecea mult timp cu ea. Când l-am încolţit, Mahad mi-a spus că era furios pe ea că

rămăsese gravidă. L-am întrebat dacă folosise cumva vreo metodă contraceptivă şi a răspuns că nu, şi că Sha'a trebuia să numere zilele. Nu m-am putut abține şi i-am reproşat cât de uşor îi era lui, un bărbat, să dea mereu vina pe femei pentru problemele sale. Dar când l-am văzut că se înfurie, am strâns din dinți ca să evit să izbucnesc din nou: nu era momentul potrivit pentru asta.

Apoi l-am întrebat ce a făcut cu banii pe care îi trimisesem. Mahad mi-a spus că îi investise în afaceri, dar că bărbatul cu care făcea afaceri a fugit în Oman. Ca de obicei, el era victima.

M-am mai plimbat puțin. Nairobi rămăsese o umbră din oraşul în care trăisem. Drumurile erau distruse, telefoanele abia dacă mai funcționau. Economia era la pământ; o astfel de creştere a sărăciei într-un timp atât de scurt părea obscenă. Violența devenise ceva firesc pe străzi. Sub conducerea lui Daniel Arap Moi, furturile şi corupția la scară mare secătuiau țara de orice formă de energie şi speranță. Peste tot în jur era haos şi nimeni nu părea să aibă vreo speranță că lucrurile se vor îmbunătăți. Părea un fel de capăt de linie, o fundătură.

Cu o noapte înainte de a lua avionul ca să mă întorc în Olanda, nu am putut dormi. Am ascultat zgomotul maşinilor de pe stradă până dimineața devreme şi mi-am dat seama că nu voi putea să mai trăiesc vreodată aici. De-acum în colo aveam să-mi petrec viața în Olanda.

Când m-am întors în Leiden, după înmormântarea surorii mele Haweya, parcă eram cuplată pe pilot automat. Îmi dispăruseră sentimentele. Făceam treburile zilnice şi nici nu ştiu cum le duceam la bun sfârşit. Treptat, m-am trezit din nou la viață. Pierdusem câteva examene, aşa că aveam treabă. Marco era foarte bun cu mine, şi asta m-a ajutat.

Vechiul meu prieten, Abshir Abdi Aynab, imamul din Somalia, m-a sunat să-mi transmită condoleanțe. Mi-a spus că locuia în Elveția şi că voia să mă viziteze. L-am expediat. Nu voiam să mai am deloc de-a face cu trecutul meu.

CAPITOLUL 14

Părăsindu-l pe Dumnezeu

Mă integrasem în mediul studențesc, care nu era nici pe departe la fel de previzibil şi de liniştit precum cel din Ede. Geeske şi prietenii mei mai vechi din Leiden erau fie agnostici, fie atei. Elroy, cel mai bun prieten al lui Marco, era homosexual.

Bunăoară, amicul lui Marco, Giovanni, s-a despărțit de prietena lui, Mirjam, după ce Giovanni a lipsit trei luni fiind plecat în Israel cu o bursă de studiu în biologie. În absența lui, Mirjam s-a îndrăgostit de Oliver, unul dintre prietenii lui Giovanni. Când acesta s-a întors, a fost necăjit – fuseseră împreună ani de zile –, dar nu a existat nici o ucidere pe motive de onoare, nici măcar o izbucnire violentă. Mirjam avea tot dreptul să se îndrăgostească de altcineva. Până şi mama ei credea la fel, chiar dacă îl adora pe Giovanni. Eu eram fascinată de această viziune a unui sistem moral complet diferit.

În mai 1998, au avut loc alegeri. Acum, că eram cetățean olandez, puteam vota. M-am gândit mult. Faptul ca aveai posibilitatea să alegi membri în guvernul Olandei părea o mare responsabilitate. Am votat, asemenea multora dintre prietenii mei, cu Wim Kok, de la Partidul Laburist, un social-democrat. Aveam înclinații de stânga. L-am ales pe Kok pentru corectitudine şi onestitate, pentru

că promitea slujbe, şi îl credeam; avea experienţă şi îmi plăcea dosarul lui anterior. Deşi eram studentă la ştiinţe politice şi lucram ca traducător, încă nu-mi venise ideea să analizez poziţia unui partid pe probleme de imigrare şi integrare. Încă nu-mi puneam întrebarea cu privire la politicile guvernului faţă de cauzele pentru care imigranţii erau atât de bine reprezentaţi în statisticile legate de crime, şomaj şi alte probleme sociale.

În ianuarie 2000, comentatorul politic Paul Scheffer a publicat un articol intitulat „Drama multiculturală", în *NCR Handelsbald,* un foarte respectat ziar de seară, care brusc a devenit subiect de dezbatere în Olanda. Toată lumea avea o părere cu privire la acest lucru. Scheffer spunea că se crease o nouă subclasă etnică formată din imigranţi, care era mult prea izolată şi respingea valorile ce ţineau societatea olandeză închegată, creând noi şi dăunătoare diviziuni sociale. Nu se insista suficient pe adaptarea imigranţilor; profesorii chiar puneau la îndoială relevanţa predării istoriei Olandei copiilor imigranţi şi o întreagă generaţie era sacrificată sub pretextul toleranţei. Scheffer spunea că nu era loc în Olanda pentru o cultură care respingea separarea bisericii de stat şi care nega drepturile femeilor şi ale homosexualilor. El prevedea revoltă socială.

La vremea aceea, nu am luat în serios temerile lui Scheffer. Mie mi se părea că olandezii trăiau într-un paradis absolut şi aveau tendinţa să considere orice problemă minoră o adevărată criză. Vedeam Olanda anilor '90 ca pe o ţară care trăia o perioadă de prosperitate, o epocă de aur ca în perioada anilor 1600. Era o ţară micuţă, îngrijită, în care toată lumea era drăguţă. Economia era înfloritoare. Trenurile soseau la timp, deşi puţin cu întârziere de când compania fusese privatizată. Politicienii erau colegiali şi chiar prietenoşi. În cabinet erau şi femei, şi homosexuali şi toată lumea îi respecta enorm de mult. Nu credeam că ţara ar putea să aibă nici fel de probleme. Pentru mine, cuvintele pe care le folosea Scheffer – criză, revoltă socială – păreau să fie doar flecăreală gazetărească.

În ultimul meu an de studiu, m-am concentrat pe terminarea tezei mele. Alesesem să cercetez motivele pentru care exista tendința ca legile să se facă mai degrabă în Curtea de Justiție decât în Parlament. Politicienii din Olanda nu reuşeau să-şi asume responsabilitatea de a acționa decisiv: şi asta din cauză că îşi doreau atât de mult să obțină consensul şi beneficii electorale, îi lăsau pe judecători să se ocupe de problemele pe care ei le considerau prea controversate pentru a fi abordate. Mă gândeam că aş putea continua cu un doctorat după absolvire şi poate aş fi predat.

În primăvara lui 2000, tata, pe atunci aproape orb din cauza cataractei, a reuşit să obțină viză de Germania ca să se opereze la ochi, lucru pentru care am plătit cu bucurie. L-am vizitat la Düsseldorf, unde am mers cu maşina mea, un Peugeot 206, împreună cu Mirjam. Marco şi Ellen au venit şi ei cu o zi mai târziu. Marco îşi dorea foarte mult să-l întâlnească pe tata şi am căzut de acord ca el şi Ellen să pretindă că sunt un cuplu, pentru că nu eram pregătită să discut cu tata faptul că trăiam în păcat. Nu încă.

Abeh m-a îmbrățişat. Părea mult mai bătrân, dar mirosea exact la fel. Mă simțeam extrem de bine că mă îmbrățişa din nou. La început, am vorbit doar despre lucruri generale, despre ce studiam, despre politică. Tata nu voia să vorbim decât despre Somalia şi despre ce stat grozav va fi în Somalia într-o bună zi. A spus clar că el voia un guvern islamic, o guvernare după legile lui Allah. Orice sistem politic gândit de om era predestinat să nu funcționeze.

Eu l-am contrazis: i-am vorbit răspicat. Am spus că Legea Divină nu ar fi corectă cu toți ceilalți care nu sunt musulmani. Nici în interiorul Islamului nu gândeau toți la fel. Cine ar face legea?

– Legea bisericii este totalitară. Înseamnă că oamenii nu pot alege. Umanitatea este variată şi noi ar trebui să sărbătorim asta în loc să o suprimăm, i-am explicat eu.

Tata nu a spus decât:

– Trebuie să ne străduim foarte mult să-i convertim pe toți la Islam.

Mă dezamăgea cu această logică simplă şi cu lipsa lui deprimantă de realism.

Tata hotărâse să-mi aranjeze divorțul. Nu mă simțeam câtuşi de puțin căsătorită, iar Osman Moussa era doar o amintire vagă pentru mine. Dar pentru tata, acest lucru era vital. Mi-a spus că nu ar fi trebuit să mă oblige să mă căsătoresc împotriva voinței mele. Trebuia să fiu liberă să-mi aleg soțul pe care-l voiam eu. Cred că voia să se gândească la el însuşi ca la cineva care oferea libertate; până la urmă, încă mai zăcea în el un democrat.

Abeh mi-a spus că era trist să vadă cum m-am schimbat. Spunea că devenisem prea practică şi nu îndeajuns de spirituală.

– Nu-ți voi cere să porți eşarfa, a zis el, dar te rog, lasă-ți părul să crească.

I-am promis că-l voi lăsa, şi aşa am făcut. Când m-a întrebat dacă încă mă mai rugam, l-am asigurat de asta. Într-un fel, asta era încă adevărat. Aveam tot felul de idei nemusulmane şi, cu toate acestea, pe atunci încă mă gândeam la persoana mea, într-un fel oarecum mai larg şi mai important, ca la o credincioasă.

Când am absolvit la Leiden, în 2000, aveam aproape treizeci de ani. Mi-a mai trebuit încă un an ca să-mi iau diploma de master, dar am reuşit să fac şi asta. Îmi spuneam că trebuie să fiu mândră de mine. Aveam calificative solide, o relație destul de dificilă, dar intimă şi relații de prietenie puternice. Câştigam propriii bani şi îmi făcusem cuibul meu în Olanda cu mâinile, picioarele şi cu mintea mea.

Eram încântată că am absolvit, după atâția ani. Am încercat să obțin o viză pentru tata ca să poată asista la ceremonie, dar nu am reuşit. Am sunat-o pe mama să-i spun că urma să obțin diploma de master în ştiințe politice, iar ea a făcut o remarcă ciudată despre cât de nefiresc i se părea că a trebuit să fiu chiar eu, dintre cei trei copii ai ei, care să aibă diplomă de studii universitare. Probabil nu a vrut să mă rănească. În ochii ei, eram încă cea mai proastă dintre cei trei copii ai ei.

Eu şi Marco am dat o petrecere la Café Einstein pe care o frecventau mulți studenți din Leiden. Au venit şi Johanna cu Maarten

împreună cu copiii lor, Irene şi Jan, pe care eu îi ador, ca şi când ar fi frăţiorii mei. Maarten s-a urcat pe un scaun şi a început să le povestească întâmplări nostime despre cum eram eu când am sosit pentru prima dată aici. Geeske era maestra de ceremonii, iar părinţii lui Mirjam au preparat o mulţime de *hors d'oeuvres,* care m-au impresionat foarte mult. Când a intrat Mirjam cu Olivier m-am încordat, aşteptând să izbucnească cearta cu Giovanni, dar Mirjam s-a înţeles foarte bine cu noua prietenă a lui Giovanni, Albertine.

Toţi oamenii din jurul meu mi-au urat numai bine, dar eu tot trebuia să mă gândesc la ce urma să fac mai departe. Voiam să-mi iau o slujbă potrivită şi să câştig bani astfel încât eu şi Marco să ne putem permite un apartament mai drăguţ. Uram locuinţa noastră umedă şi rece din Langegracht, închiriată de la primărie, care îmi provoca alergii. Înainte de Aid, sărbătoarea sacrificiului la musulmani, câţiva dintre vecinii noştri, care erau marocani şi turci, au sacrificat o oaie la subsol, unde ne ţineam bicicletele. Intestinele au rămas la gunoi zile întregi, înainte să fie ridicate; era ca şi când stăteam în Eastleigh. Era zgomot la orice oră. Voiam să scap de acolo, chiar dacă Marco spunea că nu ne puteam permite asta încă. El era atât de chibzuit, iar eu mă plângeam de asta. Nu înţelegeam de ce trebuia să aşteptăm mai mult decât o făcuserăm deja.

Am hotărât să nu mai continui studiile universitare. Puteam să fac un doctorat şi să primesc un fel de venit fix ca profesor-asistent, dar asta nu era cu nimic mai bun decât ajutorul social. Nu ne-ar fi scos din locuinţa din Lagegracht şi nici nu mi-aş fi putut permite să-mi ajut prea mult familia din Africa. Trebuia să muncesc. Dar nu voiam să continui doar ca traducător, pentru mine ăsta era un job pentru perioada studenţiei, nu o slujbă permanentă. De asemenea, voiam să capăt mai multă experienţă înainte de a mă îndrepta spre cercetare şi predat.

Încă mai aveam multe de învăţat, dar mă temeam că în domeniul privat aş putea fi considerată prea bătrână pentru a începe o

carieră. Eram atât de nerăbdătoare, încât am acceptat prima slujbă care mi s-a oferit, la Glaxo, compania farmaceutică.

Aplicasem pentru ea, pentru că Glaxo îi ajuta pe oameni. Glaxo cheltuia milioane pe cercetarea legată de SIDA şi malarie: lucrând acolo, puteam participa şi eu într-o oarecare măsură. Era o companie mare; intrai în echipa de vânzări, dar în timp puteai avansa. Slujba a venit cu un salariu bun pentru început, cu o maşină de serviciu şi un stagiu de instruire de două săptămâni, mai mult un curs de iniţiere în medicină şi care punea accent pe durerile de cap şi pe sistemul respirator. Te învăţa, de asemenea, cum să vinzi lucruri oamenilor, ceea ce era cu adevărat ceva care îţi atrăgea atenţia.

Trebuia să le vând doctorilor Imigran, un medicament pentru migrene. Angajaţii de la Glaxo ne-au învăţat tehnici de a le convinge inteligent pe secretarele doctorilor ca să putem obţine o programare. Ne învăţau să evaluăm tipul personalităţii cuiva şi să ne adaptăm tehnicile de vânzare acelui gen de persoană, astfel încât fiecare programare să se termine cu vânzare. Dacă simţeai că un doctor e genul autoritar, trebuia să-ţi cobori tonul şi să-i dai de înţeles că îl considerai foarte inteligent. Trebuia să-l laşi să vorbească oricât de mult voia, apoi, când scoteai medicamentul, foloseai exact aceleaşi cuvinte pe care le folosise el. În cazul personalităţilor analitice, la început nu trebuia să menţionezi deloc medicamentul; intrai direct într-o discuţie lungă despre diferite tipuri de migrene. Era o tehnică manipulativă şi, după părerea mea, o mare pierdere pentru timpul preţios al doctorilor, aşa că, după câteva săptămâni, am restituit maşina, telefonul şi laptopul. Cam asta a fost tot ce am putut face în lumea afacerilor.

Apoi am aplicat la o agenţie pentru slujbe temporare, care m-a trimis să lucrez ca manager într-un birou al departamentului de acordare de locuinţe de pe lângă consiliul oraşului Oegstgeest. Era aceeaşi zonă rezidenţială plăcută de la periferia oraşului Leiden, unde locuisem cu Chantal. Am lucrat acolo timp de două sau trei

luni; credeam că îmi va oferi posibilitatea să observ formele de guvernământ din interior.

Pentru fiecare cerere de construcție a unei mansarde sau pentru schimbarea unor ferestre, un grup întreg de oameni din acest birou trebuia să lucreze în echipă, dar păreau să nu se simpatizeze. Erau mai mulți funcționari publici decât sarcini de lucru și își petreceau ziua șușotind. Fiecare aprobare trebuia să fie contrasemnată de directori și de directorii directorilor și totul se mișca incredibil de încet. Aplicasem pentru o slujbă la Ministerul de Interne cu un an înainte și durase șase luni ca să mi se dea un răspuns: acum, prietenii care lucrau în ministerele guvernamentale îmi confirmau că activitatea guvernamentală se mișcă greu, fără nici un pic de imaginație sau satisfacție. Așa că am renunțat și la guvern. Nu voiam să mai lucrez în serviciul public niciodată în viața mea.

Am început să îmi privesc viitorul, cu un sentiment tot mai acut de panică. Într-o dimineață de martie, Marco și-a ridicat ochii din ziar și a exclamat:

– Slujba asta e perfectă pentru tine: îți vine ca o mănușă.

Mi-a arătat anunțul. Institutul Wiardi Beckman, biroul politic al Partidului Laburist al lui Wim Kok, căuta un cercetător începător.

Nu era la fel de bine plătit ca la Glaxo, dar munceam doar patru zile pe săptămână, iar în restul timpului, puteam traduce, ca să-mi suplimentez veniturile. Cel mai important însă era că suna cu adevărat interesant. Urma să fac muncă de documentare cu privire la chestiuni care erau relevante din punct de vedere politic sau social, pentru un partid din care făceam deja parte. Un *think tank* nu avea cum să fie birocrat. Avea să fie o adevărată provocare intelectuală.

Institutul Wiardi Beckman îmi oferise slujba în iunie 2001. Eram încântată. Trebuia să-mi încep activitatea pe 1 septembrie. Mi-am dat imediat demisia din postul de la consiliul municipal și m-am întors la traduceri, care îmi permiteau să câștig mult mai mulți din banii de care eu și Marco aveam nevoie ca să ne cumpărăm o casă.

Eram hotărâtă să ne găsim o altă locuință şi la început Marco m-a susținut, dar de câte ori găseam ceva care îmi plăcea, el se opunea, argumentând că era prea scump sau prea departe de centru. Marco nu voia să se mute, nu voia să fie prins în cursa unui imens împrumut bancar. El voia să-şi cheltuie toți banii pe care îi avea hoinărind prin lume, iar eu consideram asta imatur, în timp ce el îmi spunea că nu am răbdare şi că sunt cheltuitoare.

Relația noastră se deteriora. Ani de zile ne ciondăniserăm pentru lucruri neînsemnate, stupide: managementul timpului şi cheltuielile gospodăreşti. El trebuia să planifice totul, iar eu uram să fiu constrânsă. Era temperamental; niciodată nu mi-a plăcut să țip sau să se țipe la mine. Deja începusem să mă gândesc să ne despărțim când am văzut o casă perfectă, deşi cam dărăpănată, pe o stradă străjuită de copaci, aproape de gară, cu podele din lemn şi cu şemineu în camere. Marco a spus că ar costa prea mult să o renovăm.

Am hotărât să cumpăr oricum casa, fără Marco. Puteam să rămânem prieteni – poate că ar fi putut rămâne iubitul meu –, dar venise vremea să plec, înainte ca lucrurile să se înrăutățească între noi. Ellen se despărțise de soțul ei, Badal Zadeh, şi, după o perioadă în care şi-a căutat sufletul-pereche, a acceptat să vină şi să locuiască în Leiden, să împărțim casa şi ipoteca. Am mers la bancă: amândouă câştigam bani frumoşi, iar în aprilie, eu şi Ellen ne-am mutat împreună.

Într-o seară, ne uitam la televizor când a apărut o ştire despre nişte profesori homosexuali hărțuiți de către nişte puşti marocani. Pe atunci, genul acesta de ştiri apărea des; deschideai ziarul şi îți spuneai: „Ce? Iar marocanii? Ce e în neregulă cu ei?“ Aşa că, atunci când pe ecran şi-a făcut apariția un imam, purtând haine tradiționale şi vorbind în arabă, am dat mai tare sonorul. Privea spre camera de filmat cu mare autoritate şi le explica telespectatorilor cum homosexualitatea era o boală contagioasă care îi putea molipsi şi pe copii. Era, spunea el, o amenințare pentru omenire.

Îmi amintesc faptul că m-am ridicat în picioare şi am exclamat: „Cât este de înapoiat! E atât de stupid!“ Pentru somaleza din mine, această atitudine era familiară, dar cetăţeanul olandez din mine părea şocat. Interviul a iscat agitaţie, iar eu m-am aşezat şi am scris un articol pe care l-am trimis la *NCR Handelsblad*. Am scris că această atitudine era mult mai răspândită: era sistematică în Islam, pentru că aceasta era o religie care nu trecuse niciodată printr-un proces de „iluminare“ care să-i facă pe oameni să reconsidere propria abordare rigidă faţă de libertatea individuală. Mai mult decât atât, scriam eu, Islamul nu se opunea doar drepturilor homosexualilor de a trăi fără să fie deranjaţi. Oricine fusese la într-o clinică şi făcuse avort sau într-un centru pentru femei putea să vadă cu uşurinţă că valorile morale ale Islamului în ce priveşte sexualitatea nu pot duce decât la suferinţă.

Era o indignare spontană. Mi-am dat seama că ideile îmi veneau în timp ce le scriam. Articolul era editat cu font mic, într-o limbă îngrijită şi corectă şi a fost publicat în mai, însă a reprezentat lansarea mea politică.

Ne-a luat două luni, mie şi lui Ellen, să reparăm casa, apoi am încercat să mă bucur de viaţă. Dădeam petreceri. Ellen trecea printr-o criză religioasă, căutându-şi direcţia întrebându-se cărei biserici ar putea să i se alăture. Chiar eu şi Marco ne înţelegeam bine din nou. A fost o vară în care am gătit pentru prieteni, o vară a libertăţii şi a bucuriei.

Pe 3 septembrie, am început serviciul. Think tank-ul Partidului Laburist era mic, iar eu eram doar cercetător debutant. Prima mea sarcină a fost să mă ocup de imigrare, pe care începusem să o văd ca pe cea mai importantă problemă cu care se confrunta Olanda în secolul douăzeci şi unu. Nu priveam încă Islamul ca pe o chestiune centrală, dar studiam imigraţia, cauzele ei şi implicaţiile pe care le avea asupra unui stat prosper care îi absorbea pe toţi aceşti nou-veniţi. Oare Partidul Laburist trebuia să sprijine politicile mai restrictive legate de imigrare?

Olanda dorea să rămână un stat social, dar era clar că nu-şi putea permite să ofere ajutor întregii lumi. Trebuia să existe anumite restricții la intrarea în țară. Dar care să fie aceste restricții? Mi-am propus să organizez o dezbatere între experți şi să adun lucrările lor într-un volum. Nu scriam politică, dar mi s-a cerut să dezvolt şi să extind rețeaua think tank-ului, iar ei să-mi furnizeze un plan de acțiune despre cum ar putea fi rezolvată problema. Cum se descurcau alte țări cu imigranții şi în ce proporție putea absorbi un stat prosper migrația astfel încât să rămână prosper.

Într-o după-amiază, în a doua mea săptămână de lucru la think tank-ul Partidului Laburist, citeam nişte rapoarte mai vechi când s-a iscat mare agitație pe scări. Am coborât să văd de ce se auzea atâta zgomot, hotărâtă să le cer oamenilor să facă linişte.

Un grup de oameni se adunase în jurul televizorului, care era pe CNN. Pe atunci, aveam prejudecăți împotriva Americii şi a presei americane. Când eram în Leiden chiar scrisesem un articol despre campaniile excesive din mass media, dând drept exemplu dezastrul cu Monica Lewinski. Pe durata acuzațiilor la adresa lui Bill Clinton, CNN a transmis în direct în mod constant cu titlul de ştiri senzaționale aspecte absolut triviale ale vieții sexuale ale lui Clinton. Cel care îl acuza de parcă ar fi fost un sfânt, Kenneth Starr, dușmanul înverşunat al lui Clinton, îmi amintea de fiecare dată într-un mod absolut dezagreabil de Ijaabo. Simpla acordare a unei atenții atât de mari acestei probleme o făcea să pară importantă şi toată povestea mi-a lăsat impresia că America era isterică.

Aşa că, atunci când am văzut bannerul cu ŞTIRI SENZAȚIONALE în acea după-amiază, m-am gândit că CNN descoperise un alt subiect despre care urma să tot transmită. Dar, în timp ce mă uitam, un al doilea avion a lovit World Trade Center-ul. Reportera care transmitea ştirile spunea că e posibil să nu fie un accident – că cele două explozii ar fi putut fi un atac deliberat. În repetate rânduri am urmărit imagini cu avioanele care loveau cele două turnuri.

M-am trezit mijindu-mi ochii şi gândindu-mă, în somaleză: „Oh, Allah, fă să nu fie musulmani cei care au făcut asta“.

Ştiam că acest lucru putea să declanşeze un conflict mondial major. Când m-am întors de la serviciu, mi-am exprimat îngrijorarea faţă de Ellen:

– Americanii vor replica. Ei nu sunt ca olandezii – nu vor spune: „Haideţi să stăm să discutăm despre asta“.

Dar în noaptea aceea am văzut imagini care m-au şocat pentru multă vreme. Chiar în Olanda – în Ede, oraşul în care locuisem şi eu –, o cameră care se întâmpla să filmeze pe stradă chiar după ce au fost lovite cele două turnuri a înregistrat un grup de tineri musulmani care jubilau. Întreaga Olandă a fost zguduită de acest lucru, însă eu am fost mai îngrozită decât oricine altcineva. Ellen îmi tot spunea: „Nu erau decât nişte copii, a şi trecut, dacă acele camere nu ar fi fost acolo, nici nu s-ar fi întâmplat“. Dar eu ştiam, în sinea mea, că doar o parte din amploarea evenimentului fusese captată de camere. Dacă ar fi existat mai multe camere şi în alte cartiere, şi acolo ar fi putut filma aşa ceva.

În dimineaţa de după atacurile din 11 septembrie, după ce am coborât din trenul cu care făceam naveta, m-am întâlnit cu Ruud Koole, preşedintele Partidului Laburist, care îmi fusese profesor la Leiden, şi am mers împreună spre birou. M-a salutat folosindu-mi prenumele – nu prea există curtoazie în Olanda – şi, ca oriunde în lume, am început să vorbim despre atacul asupra celor două turnuri gemene. Ruud a dat din cap cu tristeţe şi a spus:

– E atât de ciudat, nu-i aşa, că se spune că totul are de-a face cu Islamul?

N-am putut să mă abţin şi, chiar înainte să ajungem în birou, am izbucnit:

– Dar chiar are legătură cu Islamul. E legat de credinţă. Acesta este Islamul.

– Ayaan, a zis Ruud, sigur că e posibil ca aceşti oameni să fie musulmani, dar sunt o facţiune de degeneraţi. Şi noi avem creştini extremişti care interpretează Biblia literal. Cei mai mulţi dintre

musulmani nu cred în aceste lucruri. Dacă spui aşa ceva, înseamnă că discreditezi o credinţă care este a doua mare religie din lume şi care este civilizată şi paşnică.

Am intrat în birou gândindu-mă: „Trebuie să-i trezesc la realitate pe toţi aceşti oameni“. Nu era vorba doar despre Koole. Olanda, această ţară norocoasă, unde nimic rău nu se întâmplă niciodată, încerca să pretindă că iar nu se întâmplase nimic. Olandezii uitaseră că era posibil ca oamenii să se revolte şi să pornească război, să distrugă proprietăţi, să ia prizonieri, să omoare, să impună legi pentru promovarea virtuţii sub pretextul chemării divine. Acest gen de religie nu fusese resimţit în Olanda de secole.

Nu era doar o facţiune degenerată care simţea astfel despre America şi despre Occident. Ştiam că o masă mare de musulmani privea atacurile ca pe o replică justificată împotriva duşmanilor „necredincioşi“ ai Islamului. Se declarase un război în numele Islamului – care era religia mea –, iar acum trebuia să aleg. De partea cui eram? Mi-am dat seama că nu puteam evita întrebarea. Era oare acesta Islamul? Oare Islamul permitea sau chema la acest gen de masacru? Eram eu, o femeie musulmană, de acord cu atacul? Iar dacă nu eram, în ce poziţie mă aflam faţă de Islam?

M-au tot frământat aceste întrebări săptămâni întregi; nu puteam să mi le scot din cap. Făcusem o fixaţie pe atacurile din 11 septembrie. Am căutat prin ziare şi pe internet. Am văzut câte demonstraţii au avut loc peste tot în lume sprijinindu-l deschis pe Osama Bin Laden. În nordul Nigeriei au fost ucişi sute de oameni în confruntările dintre comunităţi. Liderii lumii se grăbeau la posturile de televiziune, cerându-le musulmanilor să condamne astfel de atacuri. Părea să existe un apel general la morala Islamului. Toate articolelele cereau musulmanilor să se ridice şi să spună că Islamul nu permite genul acesta de masacru împotriva necombatanţilor. Când le citeam, mă simţeam de parcă aceste articole mi se adresau mie.

Mohamed Atta, liderul celor care au deturnat avioanele, îi instruise „cum să moară ca nişte buni musulmani“. Se folosea de rugăciunea pe care o rostea fiecare musulman când murea: aceea de a-I cere lui Allah să-i fie alături când vine la El. Am citit-o şi am recunoscut-o. Totul, tonul şi substanţa acelei scrisori îmi erau familiare. Nu era vorba numai despre Islam, era esenţa Islamului. Mohamed Atta considera că-şi dă viaţa pentru Allah.

Mohamed Atta era exact de vârsta mea. Mă simţeam de parcă îl cunoşteam, când, de fapt, cunoşteam mulţi oameni exact ca el. Bunăoară, oamenii de la Centrul pentru Dezbateri pe care îl frecventam în Nairobi: ei ar fi scris scrisoarea aceea dacă ar fi avut curajul să facă ce a făcut Atta. Dacă aş fi rămas cu ei, poate că aş fi făcut-o şi eu sau poate Ijaabo ar fi făcut asta. Erau sute de mii de oameni în Africa, în Orientul Mijlociu – chiar şi în Olanda – care gândeau astfel. Fiecare musulman fanatic care aspira să practice Islamul pur – Islamul Fraţilor Musulmani, Islamul şcolilor coranice din Medina –, chiar dacă nu sprijinise activ atacurile, probabil că cel puţin le aprobase. Nu era vorba doar despre o gaşcă de arhitecţi egipteni frustraţi, din Hamburg. Era ceva de mult mai mare amploare şi nu avea nimic de-a face cu frustrarea. Era vorba despre credinţă.

Analişti cumplit de stupizi – în special oameni care îşi spuneau arabişti, deşi părea că nu ştiu aproape nimic despre realitatea lumii islamice – scriau tone de comentarii. Articolele lor erau toate despre Islam, cum arabii au salvat operele lui Aristotel şi au inventat conceptul de „zero“, tot felul de lucruri pe care savanţii musulmani din Evul Mediu le făcuseră cu mai bine de opt sute de ani în urmă; scriau despre Islam ca fiind o religie a păcii şi toleranţei, fără să fie câtuşi de puţin violentă. Acestea erau poveşti care nu aveau nimic de-a face cu lumea reală pe care o cunoşteam eu.

Totul în ziare era ceva de genul: „Da, dar“: da, este groaznic să omori oameni, *dar*. Oamenii teoretizau frumos despre sărăcia care îi împingea pe oameni spre terorism, despre colonialism şi consumerism, despre cultura pop şi decadenţa occidentală, toate

distrugând cultura unui popor şi ducând astfel la măcel. Dar Africa este continentul cel mai sărac – ştiam asta –, iar sărăcia nu genera terorism; oamenii cu adevărat săraci nu pot vedea mai departe de următoarea lor masă, iar intelectualii sunt de obicei furioşi pe guvernanți; ei migrează spre Occident. Citeam discursuri lungi şi confuze provenind de la birocrați antirasişti, care pretindeau că în Olanda se declanşase un val teribil de islamofobie, că atitudinea rasiştilor din interiorul Olandei era acum evidentă. Nici una dintre aceste perorații pseudointelectuale nu avea nimic de-a face cu realitatea.

Alte articole acuzau sprijinul „orb“ al americanilor pentru Israel şi presupuneau că vor mai urma şi alte atacuri precum cele de la 11 septembrie dacă nu se rezolva conflictul israeliano-palestinian. Nici eu nu creadeam asta cu toată inima. Eu însămi, pe când eram adolescentă, aş fi putut aclama atacurile de la World Trade Center şi de la Pentagon, iar disputa palestiniană era un lucru complet abstract pentru mine. Dacă cei care au deturnat avioanele ar fi fost nouăsprezece palestinieni, atunci aş fi acordat mai mult credit acestui argument, dar nu erau palestinieni şi nici unul dintre ei nu era sărac. Nici unul nu a lăsat nici o scrisoare în care să spună că vor mai urma şi alte atacuri, până ce Palestina va fi eliberată. Îmi spuneam că nu are cum să fie aşa. Nu era vorba despre frustrare, sărăcie, colonialism sau Israel: era vorba despre convingeri religioase, un bilet cu o singură călătorie către iad.

Cele mai multe dintre articolele care îl comentau pe Bin Laden şi mişcarea lui analizau un simptom, analizându-i puțin şi pe Lenin şi Stalin, fără să-şi arunce o privire şi către Karl Marx. Profetul Muhammed era ghidul moral, nu Bin Laden, şi îndrumarea Profetului era cea care trebuia evaluată. Dar ce se întâmpla dacă nu ne plăcea rezultatul analizei? Ce era de făcut atunci?

Înregistrări video vechi ale lui Osama Bin Laden au început să apară la CNN şi Al-Jazeera. Erau pline cu justificări față de

un război total împotriva Americii care, împreună cu evreii, erau percepuți că ar conduce o nouă cruciadă asupra Islamului. În timp ce stăteam într-o casă frumoasă într-un Leiden care arăta perfect, îmi spuneam că totul părea greu de crezut, la fel ca delirul unui nebun, dar îmi rezonau în minte citatele lui Bin Laden din Coran: „Atunci când vă întâlniți cu tăgăduitorii, loviți-le grumazurile". „Dacă nu porniți la luptă, Dumnezeu vă va condamna la o dureroasă osândă, apoi vă va înlocui cu alt popor." „Ucideți-i pe închinătorii la idoli oriunde îi veți afla, capturați-i, încercuiți-i, puneți-le capcane." „O, voi ce credeți! Nu vi-i luați oblăduitori pe evrei ori pe nazareeni, căci ei unii altora sunt oblăduitori. Cel dintre voi care îi ia oblăduitori este de-al lor."[1] Bin Laden cita şi din *hadith:* „Ora judecății nu va sosi până când musulmanii nu se vor lupta cu evreii şi nu-i vor ucide".

Nu voiam să fac asta, dar a trebuit să o fac: am ridicat Coranul şi *hadith*-ul şi am început să le răsfoiesc ca să verific. Uram să fac asta, deoarece ştiam că o să găsesc citatele lui Bin Laden acolo şi voiam să pun la îndoială cuvântul lui Dumnezeu. Dar trebuia să întreb: Atacurile de la 11 septembrie izvorau din adevărata credință în adevăratul Islam? Iar dacă era aşa, ce credeam *eu* despre Islam?

Osama Bin Laden spunea: „Fie sunteți de partea cruciadei, fie sunteți de partea Islamului", şi simțeam că Islamul este acum, peste tot în lume, într-o teribilă criză. Desigur, nici un musulman nu putea să ignore conflictul dintre rațiune şi religie. Timp de secole, ne purtaserăm de parcă toată învățătura se afla în Coran, refuzând să punem ceva la îndoială, refuzând să progresăm. Ne ascundeam de rațiune de atâta vreme, pentru că eram incapabili să înfruntăm nevoia de a o integra în propriile credințe, dar asta nu funcționa; ducea la suferință cruntă şi la comportament monstruos.

Noi, musulmanii, fuseserăm învățați să definim viața pe pământ ca pe o trecere, ca pe un test care precede viața adevărată, viața de apoi. În această încercare, toți trebuie să trăim la modul ideal într-o

[1] *Coranul,* traducere de George Grigore, Editura Kriterion, Bucureşti, 2000 (n.tr.)

manieră cât mai apropiată posibil de a primilor adepți ai Profetului. Oare asta nu inhiba investiția în îmbunătățirea vieții de zi cu zi? Li se interzicea, aşadar, musulmanilor, inovația? Erau drepturile oamenilor – progresul, drepturile femeilor – străine Islamului?

Declarându-l pe Profet infailibil şi nepermițându-ne să-i punem întrebări, noi, musulmanii, stabiliserăm o tiranie anchilozată. Profetul Mahomed a încercat să legifereze fiecare aspect al vieții. Aderând la aceste legi, la ceea ce este permis şi interzis, noi, musulmanii, am suprimat libertatea de a gândi pentru noi înşine şi de acționa după cum ne dorim. Am înghețat perspectiva morală a miliarde de oameni în mentalitatea deşertului arab din secolul al şaptelea. Nu eram doar servitori ai lui Allah, eram sclavi.

Micul oblon din spatele minții mele, unde am împins toate gândurile disonante, s-a deschis brusc după atacurile din 11 septembrie şi a refuzat să se mai închidă. M-am trezit gândindu-mă că acest Coran nu este un document sfânt, ci un dosar istoric, scris de către oameni. Este o versiune a evenimentelor percepută de oameni, scrisă la 150 de ani după moartea Profetului. Şi era o versiune a evenimentelor din perspectiva unei mentalități tribale, arabe. Răspândeşte o cultură care este brutală, bigotă, fixată pe controlul femeilor şi foarte dură în război.

Profetul ne-a învățat şi o mulțime de lucruri bune. Mie mi se părea extrem de tentant spiritual să crezi în viața de apoi. Viața mea a fost îmbogățită de îndemnurile coranice de a da dovadă de compasiune şi de a face acte de caritate. Erau dăți când eu, ca mulți alți musulmani, consideram că e prea greu de înțeles toată această chestiune a războiului împotriva celor care nu cred. Cei mai mulți musulmani nu făceau studii de teologie, iar noi rareori citeam Coranul; ne era predat în arabă, o limbă pe care mulți musulmani nu o vorbeau. Drept rezultat, mulți oameni *cred* că Islamul este despre pace. De la aceşti oameni cinstiți şi buni a apărut erezia că Islamul este paşnic şi tolerant.

Dar eu nu mai puteam să nu văd totalitarismul, în mod limpede cadrul moral al Islamului. Îți conduce fiecare detaliu al vieții şi

îți subjugă liberul-arbitru. Adevăratul Islam, ca un sistem de gândire rigid şi un tipar moral, conduce la cruzime. Actul inuman al celor nouăsprezece bărbați care au deturnat avioanele era rezultatul logic al acestui sistem detaliat care controla comportamentul uman. Lumea lor este împărțită între „Noi“ şi „ei“ – dacă nu accepți Islamul, trebuie să pieri.

Nu trebuia să fie astfel. Occidentul avusese parte de războaie religioase şi de persecuție, dar apoi societatea se eliberase de sub autoritatea brutală a religiei instituționalizate. Mă gândeam, şi încă mai cred asta, că acelaşi proces putea să aibă loc şi printre milioanele de musulmani. Noi, musulmanii, puteam să ne răsfrângem ataşamentul față de aceste dogme care în mod clar duceau la ignoranță şi opresiune. De fapt, credeam eu, eram norocoşi: acum existau atât de multe cărți pe care musulmanii le puteau citi şi să audă etapele, bucurându-se de cunoştințele Iluminismului, exact cum au făcut şi japonezii. Puteam să ne ridicăm dogmele la lumină, să le analizăm şi apoi să infuzăm tradițiile care sunt rigide şi inumane cu valori ale progresului şi modernității. Puteam să revenim la libertatea individuală.

Desigur, ca eu să pot gândi în modul acesta, trebuia să fac trecerea la a crede că tot ce era în Coran era relativ – nu era ceva absolut, nu erau silabele literă cu literă pronunțate de Dumnezeu, era doar o altă carte. A trebuit, de asemenea, să resping ideea de iad, a cărui perspectivă înfricoşătoare m-a îngrozit mereu, ori de câte ori criticam Islamul. Într-o noapte, m-am trezit gândindu-mă: „Dar, dacă aşa trebuie să fie, atunci ce cred eu cu adevărat despre Dumnezeu?“

Cam tot pe atunci, Abshir, tânărul imam din Somalia, m-a contactat din nou. Locuia în Elveția de câțiva ani şi tocmai fusese internat; urma să sufere o operație la inimă în ziua următoare.

Am vorbit despre 11 septembrie, desigur. I-am spus lui Abshir:

– Toate aceste declarații pe care Bin Laden şi oamenii lui le citează din Coran ca să-şi justifice atacurile le-am căutat, există.

Dacă bunăoară Coranul este etren, atunci ce scrie în el este valabil pentru fiecare musulman din ziua de azi. Aşa se poartă musulmanii când sunt în război cu necredincioşii. Nu este vorba doar despre bătăliile de la Uhud şi Badr din secolul al şaptelea.

– Ai dreptate, a admis el, şi eu sunt la fel de confuz ca şi tine. Voi fi operat pe inimă, dar capul este cel care mă doare.

Mi-a spus că începuse să frecventeze nişte conferinţe despre Islam la Geneva, susţinute de filosoful musulman francez Tarek Ramadan. Ramadan este nepotul lui Hasan al-Banna, care a înfiinţat Fraţii Musulmani.

– Mă simt şi mai confuz după aceste discuţii, a zis Abshir. Vorbeşte în cicluri. Spune lucruri de genul: „Profetul a declarat că Islamul înseamnă pace, de aceea El este pacea".

– Da, dar versetele despre pace din Coran se aplică doar celor care sunt musulmani. Profetul a mai spus şi: „Războiţi-vă cu tăgăduitorii de lângă voi". Dar cine sunt necredincioşii şi cine a dat semnalul să înceapă războiul?

– Cu siguranţă, nu Bin Laden, care îi conduce, a spus Abshir. Noi nu putem declanşa război asupra unei întregi emisfere în care musulmanii nu deţin controlul.

– Abshir, dacă nu considerăm Coranul etern, atunci nu este sfânt, nu-i aşa? am izbucnit.

– Ce tot spui? s-a mirat el.

– Îmi pare rău, dar cred că sunt pe punctul de a deveni necredincioasă. Îmi vine tot mai greu să cred.

La celălalt capăt al firului a urmat tăcere.

– Lucrul acesta ne-a creat confuzie tuturor. Trăieşti sub povara unui mare stres. E dificil să păstrezi perspectiva în contextul unei ţări care nu este islamică. Fă o pauză, ia-ţi puţin timp liber. Trebuie să reiei legătura cu familia, cu rudele. Eşti prea izolată de cei din clanul Osman Mahamud. Ayaan, dacă gândeşti aşa, rişti să ajungi în iad.

– Dar, dacă pun la îndoială sfinţenia Coranului, asta înseamnă că pun la îndoială existenţa raiului şi a iadului, am spus eu.

– Asta nu poate fi posibil, mi-a atras el atenția.

– Nu e vorba numai despre asta, am continuat eu. Toți aceşti îngeri şi jinni… pot fi foarte înapoiată în înțelegerea ştiințelor exacte, dar tot nu găsesc nici o dovadă a existenței lor. Abshir, când priveşti picturile de aici, din Vest, aceştia sunt îngerii, ființele îmbrăcate în alb şi cu obrajii dolofani?

– Nu, îngerii musulmani sunt complet diferiți. Ei nu au aripi, mi-a explicat el.

– Ştii că acum te voi întreba cum arată, iar tu îmi vei spune că nu ştii, pentru că Allah dezvăluie lucruri numai când vrea El.

– Te iubesc. Şi eu sunt confuz. Lucrul acesta a avut un mare impact asupra noastră a tuturor. Te rog, nu face asta, Ayaan. Ia o pauză.

I-am urat mult noroc şi putere ca să poată ieşi din această dilemă. Abshir era inteligent, plin de compasiune şi generos, dar îi era teamă. Teamă de îngerul care urma să vină la el după moartea lui şi care avea să-l interogheze despre loialitatea față de Allah şi față de Profet. Îi era teamă că va pica examenul şi de focul nesfârşit al iadului, care îl aştepta. Am terminat convorbirea într-un mod ciudat. Ştiam că nu voi mai vorbi cu el din nou.

În noiembrie 2001, am participat la o dezbatere în clădirea Balie din Amsterdam. Era organizată de către *Literă şi Spirit,* secția pentru recenzii a ziarului *Trouw,* care era condus de doi bărbați, Jaffe Vink şi Chris Rutenfrans, şi care curând a devenit un fel de forum de discuții despre relația dintre Islam şi Occident. *Literă şi Spirit* publica tot felul de articole ale unor persoane care nu împărtăşeau neapărat părerea majoră că Islamul era o mişcare paşnică, datorită căreia textele lui Aristotel au fost recuperate. La Balie, tema dezbaterii era „Occident sau Islam: Cine are nevoie de un Voltaire?

Vorbitorii, unul după altul, au sprijinit premisa că este nevoie de un alt Voltaire în Occident. Au scos în evidență tot ce era rău legat de Occident: aroganța de a invada alte țări, neocolonialismul,

decadența unui sistem care crease doar societăți de consum şi aşa mai departe. Era vorba despre lucrurile obişnuite. Apoi a venit Afshin Ellian, din Iran, un profesor de drept penal de la Universitatea din Amsterdam, care a propus, în termeni foarte elocvenți, că Islamul avea nevoie de reînnoire completă.

Venise momentul dezbaterii generale în rândul publicului. Majoritatea celor prezenți părea să fie de acord cu vorbitorii care criticaseră Occidentul dintr-un punct de vedere sau altul. M-am hotărât să vorbesc. Am ridicat mâna pentru un microfon şi am spus:

– Uitați cât de mulți Voltaire are Occidentul. Nu ne negați dreptul de a avea şi noi propriul nostru Voltaire. Uitați-vă la femeile noastre şi priviți țările noastre. Uitați-vă cum fugim cu toții şi cerem statut de refugiați aici şi cum oamenii conduc avioanele în turnuri în nebunia lor. Permiteți-ne un Voltaire, pentru că trăim cu adevărat în Epoca Întunericului.

Când am terminat, sala era plină de mâini ridicate, majoritatea musulmani. Acesta era Amsterdamul; o mulțime de oameni frecventau aceste conferințe, aşa că prezența lor la această dezbatere era firească. Dar aproape toți păreau să fie foarte furioşi pe mine şi pe Afshin Ellian. Au continuat să vorbească despre Averroes şi salvarea lui Aristotel, despre cum învățații musulmani au descoperit conceptul de „zero“ şi aşa mai departe. Era enervant. Aşadar, ce se întâmplase cu civilizațiile islamice începând cu anul 1200? Dar nu puteam să acaparez microfonul, pur şi simplu; nu puteam decât să-mi dau ochii peste cap şi să strâng din buze.

Când s-a încheiat dezbaterea, Afshin s-a apropiat de mine şi mi-a spus:

– Tu însăți eşti un mic Voltaire. De unde ai apărut?

– Sunt din Somalia, am zis.

– Ştiu doar că civilizația noastră musulmană va fi salvată de către o femeie, a replicat el. Era foarte drăguț, el însuşi un refugiat.

În timp ce vorbeam, Chris Rutenfrans, unul dintre editorii suplimentului de la *Trouw,* a venit lângă noi. S-a prezentat şi mi-a spus:

– De ce nu scrii un articol despre aceste idei, exact aşa cum le-ai prezentat aici?

I-am spus că aş fi încântată, iar în următoarele câteva zile am muncit cu frenezie. Dar nu mi se permitea să public articole fără să le arăt şefului meu de la biroul din Wiardi Beckman, fiindcă ziarul m-ar fi prezentat drept documentarist acolo. Câteva zile mai târziu, i-am arătat o copie a articolului şefului meu, Paul Kalma, care a fost deranjat de acest lucru. Noi eram un think tank, eram plătiți ca să gândim, şi sigur că era de acord cu libertatea de exprimare, dar nu era posibil să spun asemenea lucruri. Ar fi dăunat Partidului Laburist. Chiar dacă l-aş fi semnat numai cu numele meu, fără ca Institutul să fie implicat în vreun fel, în minutul în care un musulman publica un asemenea articol, toți rasiştii şi islamofobii erau pe urmele lui.

– Nu are relevanță, pentru că atunci când ceva este adevărat este, pur şi simplu, adevărat, am zis.

Dar era un moment sensibil în politica olandeză. Pim Fortuyn, un politician olandez complet necunoscut, se bucura de o creştere meteorică a popularității pe baza observațiilor corecte că minoritățile etnice nu sprijineau suficient valorile olandeze. Fortuyn accentua faptul că musulmanii aveau să fie în curând majoritari în mai toate oraşele mari ale Olandei; el spunea că în mare parte ei nu reuşesc să accepte drepturile femeilor şi ale homosexualilor ca principii de bază ale democrației. În loc să abordeze cinstit problemele ridicate de către Foruyn, Partidul Laburist hotărâse să le evite.

Paul Kalma era un om bun şi onest; ne simpatizam. Căuta să mă protejeze, să mă apere să nu cad pradă rasiştilor declarându-mi vederile de dreapta, aşa că mi-a redactat el însuşi articolul asigurându-se că potențialii rasişti nu vor putea să abuzeze de el.

Pe atunci, în special în cercurile Partidului Laburist, oamenii aveau o atitudine pozitivă față de Islam. Dacă musulmanii voiau moschei, cimitire separate şi abatoare unde animalele să fie sacrificate potrivit ritualului, astfel de locuri se construiau. Se creau

centre comunitare. Ideile fundamentaliste islamice pătrundeau în astfel de centre, dar Partidul Laburist de obicei considera asta o reacție firească. Aceşti imigranți fuseseră dezrădăcinați, spuneau ei; temporar, se agățau de ideile tradiționale care, treptat, dispăreau. Uitaseră cât de mult îi trebuise Europei să se debaraseze de obscurantism şi intoleranță şi cât de grea fusese această luptă.

Când somalezii îmi spuneau că nu voiau să locuiască în cartierele *gaalo,* eu ştiam că de fapt voiau să evite contactul cu lipsa de credință a Olandei. Dar oficialii olandezi au interpretat asta mereu ca pe o dorință naturală de a forma o comunitate. Când musulmanii voiau să aibă propriile şcoli, eu vedeam asta ca pe o forțare a copiilor de a se supune ideilor fără să problematizeze; olandezii nu vedeau nici un pericol în a le înființa. Când antenele satelit au început să răsară din fiecare apartament al caselor din proiectele municipale, pentru a prinde programele marocane sau turceşti, colegii mei din Partidul Laburist considerau asta ca pe o dorință naturală de a menține contactul cu cei de acasă.

Dar, odată cu antenele, au venit şi predicile, îndoctrinarea. Erau predicatori care umblau din casă în casă şi care lăsau casete în majoritatea oraşelor olandeze, exact aşa cum făcea Boqol Sawn în Eastleigh. Majoritatea cartierelor de imigranți avea magazine care vindeau haine, covoare şi casete tradiționale, DVD-uri şi cărți despre cum să fii un bun musulman pe un teritoriu „necredincios". Când numărul femeilor care purtau eşarfe pe stradă a devenit imposibil de ignorat, colegii mei din Partidul Laburist au zis că e vorba doar despre un nou val de imigranți care în curând aveau să abandoneze aceste practici. Ei nu voiau să realizeze că era vorba despre a doua generație care îşi redescoperea „rădăcinile" şi care avea creierul spălat de jargonul pe care îl recunoşteam: *tawheed, kufr,* evreii diabolici.

După ce mi s-a publicat articolul, am primit zeci de scrisori de la cititori care mă aplaudau: „Cât este de minunat că există cineva ca tine. Ai auzit de Spinoza?" Am primit o invitație de a vorbi la un simpozion despre Spinoza la Institutul Thomas Mann. M-am

întors la textele mele despre Iluminism am citit despre Spinoza şi am înțeles că oamenii probabil făceau asocierea cu Spinoza din cauză că amândoi eram refugiați. (Familia lui Spinoza a emigrat în Olanda în anii 1600 ca să scape de Inchiziția din Portugalia.)

Am primit alte câteva invitații de a vorbi, dintre care una în orăşelul olandez Hengelo; în decembrie, îmi propuneau să țin discursul anual cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la proclamarea Declarației Universale a Drepturilor Omului. Titlul serii a fost „Trebuie să ne temem de Islam?“ I-am spus lui Paul Kalma despre asta.

– Care este răspunsul tău? m-a întrebat.

– Ei bine, da şi nu, am ezitat eu.

– Bine, o să particip şi eu, a zis el.

Aveam emoții. Niciodată nu mai scrisesem un discurs. I-am arătat lui Chris Rutenfrans de la *Trouw* ce scrisesem. El a vrut să-l publice, dar eu i-am cerut să mă lase să țin mai întâi discursul. Dar când i-am cerut permisiunea lui Paul şi i-am arătat ce am scris, el s-a enervat. Mi-a spus că îl atacam personal pe ministrul responsabil cu integrarea şi chiar pe primarul Amsterdamului, Job Cohen, care era o figură proeminentă a Partidului Laburist. (De fapt, intenția mea era mai mult de a-i tachina pentru faptul că sunt atât de naivi să creadă că musulmanii s-ar integra mai bine dacă olandezii ar accepta orice fel de autosegregare a musulmanilor.) Paul spunea că avea datoria de a mă proteja de efectele pe care astfel de lucruri de dreapta le-ar putea stârni.

Tot ce am scris despre Islam s-a dovedit a fi mult mai sensibil decât orice alt subiect despre care aş fi putut alege să scriu. Am schimbat câțiva termeni: învățam că în aceste cercuri extrem de civilizate conflictul îl tratezi într-o manieră foarte ipocrită şi deghizată.

Când i-am spus lui Chris Rutenfrans că mai aveam o ciornă, mi-am amintit imediat că şeful meu mă sfătuise să mă potolesc. El îl sunase pe Paul şi au țipat unul la altul. În weekendul următor, a apărut articolul revizuit în *Trouw,* dar o săptămână mai târziu, Jaffe Vink, coeditorul lui Chris Rutenfrans de la suplimentul respectiv,

a scris un articol despre cearta celor doi. El a citat tot materialul pe care Paul mă pusese să-l scot cum ar fi, bunăoară, faptul că-l comparasem pe Job Cohen cu un ayatollah.

Două zile mai târziu, a avut loc o întâlnire a consiliului director la Institutul Wiardi Beckman împreună cu însuşi Job Cohen, iar articolul meu – cel al lui Vink – din *Trouw* era pe ordinea de zi. Eu am tăcut.

– Ayaan doar a început. E tăioasă, dar nu ar fi mers atât de departe, a spus Paul Kalma în faţa consiliului.

Cohen l-a întrebat:

– Descrierea asta a dezacordului tău din *Trouw* este adevărată?

Paul a răspuns:

– Sigur că nu aş fi vrut ca să existe un astfel de atac la persoană. Suntem membri ai aceluiaşi partid. Un conflict de opinie trebuie rezolvat în spatele uşilor închise, nu în presă.

Cohen a izbucnit:

– Dacă vrea să scrie aşa ceva, să scrie. Nu-mi pasă câtuşi de puţin că sunt numit ayatollah; ceea ce mă deranjează este cenzura. Apoi m-a privit şi a zis: Am citit ce ai scris şi vreau să am şansa de a spune că nu sunt de acord cu tine. Acesta este un institut de reflecţie. Aşa că, atâta vreme cât este bine argumentat, trebuie să poţi să scrii ceea ce vrei.

M-a uimit cât era de deschis la minte.

Cohen a continuat să spună că Partidul Laburist avea nevoie de mai multe informaţii despre aceste subiecte. Fusese ministrul-adjunct pentru politici de imigrare şi spunea că imigraţia nu era o problemă atât de mare: acum oamenii trebuiau să se concentreze pe deficitul şocant în ce priveşte integrarea copiilor şi a nepoţilor în societatea olandeză.

– Ayaan, de ce nu te ocupi de această chestiune pentru noi? mi-a propus.

În gând, îmi spuneam că este un erou.

Am început să citesc tot ce-mi cădea în mâini legat de imigrare şi integrare. În esenţă, vedeam problema la fel ca pe cea a oamenilor

din *miyé* – regiunile sărace, rurale – care erau aduşi la oraş. Societăţile europene, cu tehnologia lor incitantă, cu banii câştigaţi uşor şi luminile puternice erau decadente, tentante şi de necucerit. Întrebarea era cum să se adapteze.

În februarie, am fost la o conferinţă care avea drept temă Islamul în Europa, organizată de partidele social-democrate europene în Granada, Spania. Toţi cei prezenţi păreau să creadă că avea să fie uşor să creeze nişte instituţii pentru un Islam european paşnic şi armonios. Păreau să aibă, mai degrabă, mintea înceţoşată de bune intenţii decât să facă o analiză riguroasă. O comunitate mică de aşa-zişi experţi pe probleme de imigrare din Europa părea că se citează unul pe celălalt de decenii: împărtăşeau o abordare care era în esenţă socio-economică. Credeam că avem nevoie şi de o analiză culturală mai amănunţită a problemei integrării imigranţilor. În trecut, social-democraţii olandezi blamaseră biserica catolică pentru faptul că ţinuse poporul în sărăcie şi ignoranţă. Eu nu eram decât un cercetător începător, dar mă gândeam în sinea mea: „Când au de gând să privească spre Islam?“

Cu siguranţă Islamul avea şi el o influenţă în segregarea atâtor imigranţi din Olanda. În timp ce continuam cu cercetarea, devenea dureros de evident că dintre toţi imigranţii neoccidentali din Olanda, cel mai puţin integraţi sunt musulmanii. Dintre imigranţi, cea mai mare rată a şomajului se întâlneşte printre marocani şi turci, care reprezintă cele mai mari grupuri de musulmani, deşi nivelul lor mediu de calificare este aproape acelaşi cu al tuturor celorlalte populaţii imigrante. Luaţi ca întreg, musulmanii din Olanda pretind în mod disproporţional ajutor social sau pentru handicap şi sunt implicaţi în mod disproporţional în activităţi infracţionale.

Dacă imigranţii musulmani au rămas atât de mult în urma celorlalte grupuri de imigranţi atunci nu era posibil ca unul dintre motive să fie Islamul? Islamul influenţează fiecare aspect al vieţii credincioşilor. Femeilor li se neagă drepturile sociale şi economice în numele Islamului, iar femeile ignorante cresc copii ignoranţi. Fiii care cresc văzându-şi mamele bătute vor folosi şi ei violenţa.

De ce era ceva rasist să pui această întrebare? De ce era discriminare să accepți atașamentul oamenilor față de vechile lor idei și să perpetuezi această suferință? Atitudinea pasivă *Insh'Allah,* atât de des întâlnită în Islam – „De-o vrea Dumnezeu" – nu era ceva care se rostea și ca să afecteze energia oamenilor și dorința lor de a schimba și îmbunătăți lumea? Dacă vei crede că Allah predestinează totul, iar viața pe pământ nu este decât o simplă cameră de așteptare a vieții de apoi, atunci această credință nu are nici o legătură cu fatalismul care atât de des amplifică sărăcia?

Am recomandat ca think tank-ul să convoace un corp de experți care să analizeze mult mai profund dacă șomajul, criminalitatea și problemele sociale ale imigranților nu aveau drept cauze și probleme culturale – inclusiv Islamul. De îndată ce aveam să detectăm aceste cauze culturale ale sărăciei imigranților, puteam să încercăm să schimbăm această mentalitate prin dezbateri libere și educație adevărată.

Majoritatea femeilor din Olanda puteau merge singure pe străzi, puteau purta mai mult sau mai puțin ce le plăcea, puteau să muncească și să se bucure de salariile lor și să-și aleagă bărbatul cu care doreau să se căsătorească. Puteau frecventa cursuri universitare, călători și achiziționa proprietăți, dar majoritatea femeilor musulmane din Olanda pur și simplu nu puteau face asta. Cum se putea spune atunci că Islamul nu avea nimic de-a face cu această situație? Cum era posibil ca această situație să fie acceptată în vreun fel?

Când mi se spune că e greșit să vin cu astfel de argumente – că este ofensator și inoportun în momentul de față –, simțul meu de dreptate se revoltă. Când, mai exact, va fi momentul oportun? Părinții olandezi își cresc fiicele să fie independente; mulți, probabil majoritatea părinților musulmani și le cresc pe ale lor să fie docile și supuse. Drept urmare, copiii și nepoții imigranților nu se comportă în același fel cu cei ai olandezilor.

Mă gândeam la Johanna și la cum le explica ea diverse lucruri copiilor, cum le explica felul în care să ia deciziile cele mai bune și să-și apere drepturile. Soțul ei se implica și el în creșterea lor;

Johanna era o femeie independentă care îşi alesese partenerul de viaţă şi hotărâse câţi copii să aibă şi când. Era clar că ea era un alt gen de mamă, faţă de o somaleză de douăzeci de ani dintr-un complex de locuinţe sociale. De ce nu ni se permitea să aflăm impactul pe care îi aveau aceşti factori asupra copiilor?

Guvernul olandez trebuia să înceteze urgent să mai finanţeze şcolile coranice, mă gândeam eu. Şcolile musulmane respingeau valorile Declaraţiei Universale a drepturilor omului. Nu toţi oamenii sunt egali într-o şcoală musulmană. Mai mult decât atât, acolo nu poate exista libertate de exprimare sau libertate a conştiinţei. Aceste şcoli nu dezvoltă creativitatea – arta, teatrul, muzica – şi suprimă gândirea critică, pentru ca elevii să nu ajungă să-şi pună întrebări legate de credinţă. Ei evită subiectele care intră în conflict cu învăţăturile islamice, precum evoluţia şi sexualitatea. Ei îi învaţă pe de rost, nu să problematizeze, şi le inculcă fetelor obedienţa. De asemenea, îi împiedică pe copii să socializeze în comunităţi mai largi.

Toate acestea conduceau la o dilemă. Constituţia Olandei permitea existenţa şcolilor confesionale, în articolul 23. Dacă autorităţile urmau să închidă numai şcolile musulmane, permiţând altor tipuri de şcoli private să continue, asta ar fi însemnat discriminare. Olanda a devenit o ţară de imigranţi, cu cetăţeni din toate tipurile de descendenţe neoccidentale: hinduşi, budişti, musulmani. Probabil că toată lumea, chiar copiii de origine olandeză, trebuie să înveţe să înţeleagă şi să crească alături de copii din toate celelalte medii. Poate că articolul 23 din Constituţie trebuie să fie abolit. Fondurile guvernamentale ar fi mai bine să fie folosite pentru crearea de şcoli care sunt neutre din punct de vedere ideologic şi care îi încurajează pe copii să gândească şi să respecte pluralismul.

Îl enervam pe Paul Kalma cu ideile mele despre educaţie. Nu i se mai părea că sunt de dreapta, ci mai degrabă comunistă.

– Îţi dai seama ce înseamnă articolul 23 din Constituţie pentru Olanda şi pentru sentimentele olandezului mediu? m-a întrebat el. Tu nu cunoşti istoria conflictului care l-a precedat. Chiar îţi

imaginezi că articolul va fi modificat pur şi simplu din cauza problemei integrării?

– Ok, aşadar, nu mai suntem un grup de reflecţie? am zis eu. Nu ar mai trebui să analizăm lucrurile? Sosirea imigranţilor în ţara acesta va afecta inima societăţii olandeze şi a venit vremea să recunoaştem asta.

Îmi lipsesc zilele acelea – acele discuţii tăioase, dar prieteneşti.

În mai 2002, eu şi Ellen am hotărât să mergem în vacanţă. Poate că Abshir avusese dreptate, îmi spuneam eu, poate chiar aveam nevoie de o pauză. Am plecat în Corfu şi am luat cu mine o cărţulie maro, *Manifestul Ateului,* pe care Marco mi-a dat-o într-o zi, când ne certam.

Când mi-a dăruit-o Marco, m-am simţit ca şi cum mi-ar fi dat cartea lui sfântă sau ca şi când eu i-aş fi impus lui Coranul, şi asta m-a făcut să o resping. Dar acum, voiam să o citesc şi să mă gândesc la aceste lucruri. Întrebările mele erau tabu. Potrivit educaţiei mele, dacă nu credeai în Dumnezeu, atunci făceai jocul Satanei. Nu puteam să găsesc răspunsuri la problemele Olandei când eu încă aveam întrebări legate de propria convingere religioasă. Înainte să plecăm, i-am spus lui Ellen:

– Am mari îndoieli în legătură cu existenţa lui Dumnezeu şi a vieţii de apoi. Mi-am propus să citesc această carte cât suntem plecate şi să mă gândesc la asta. Te deranjează?

Ellen a tăcut şi apoi a spus:

– Nu mă deranjează, te înţeleg foarte bine. O să-ţi fiu aproape, aşa cum şi tu mi-ai fost mie când îmi puneam aceste întrebări.

Am citit cartea, minunându-mă de curajul autorului, de luciditatea lui. Dar nu trebuia să fac asta. Doar privind-o, doar vrând să o citesc deja însemna că mă îndoiesc, iar eu ştiam asta. Înainte de a citi patru pagini, ştiam deja răspunsul. Îl lăsasem pe Dumnezeu în urmă cu ani de zile. Eram atee.

Nu aveam pe nimeni cu care să vorbesc despre asta. Într-o noapte, în hotelul acela din Grecia, m-am privit în oglindă şi mi-am

spus cu voce tare: „Nu cred în Dumnezeu“. Am spus-o încet, pronunțând cuvintele răspicat, cu atenție, în somaleză. Şi m-am simțit uşurată.

Mă simțeam bine. Nu era durere, ci o adevărată limpezire. Lungul proces de observare a fisurilor din structura credinței mele şi furişarea, în vârful degetelor, în jurul marginilor ei şubrede erau distruse, bucată cu bucată – asta fusese tot. Îngerii priveau de pe umerii mei; tensiunea mentală legată de faptul că făceam sex fără să fiu căsătorită, faptul că am băut alcool şi am ignorat obligațiile religioase – toate erau uitate acum. Perspectiva omniprezentă a focului iadului dispăruse, iar orizontul meu părea mai larg. Dumnezeu, Satana, îngerii: toate erau aspecte ale imaginației umane. De acum înainte puteam păşi ferm pe pământul de sub picioarele mele şi să mă călăuzesc după propria mea judecată şi după propriul meu respect de sine. Busola mea morală era înlăuntrul meu, nu în paginile unei cărți sacre.

Când ne-am întors din Corfu, am început să mă duc la muzee. Aveam nevoie să văd ruine şi mumii, şi bătrâni morți, să privesc realitatea oaselor şi să mă obişnuiesc cu ideea că atunci când voi muri nu voi deveni decât o mână de oase. Eram într-o misiune psihologică de a accepta viața fără Dumnezeu, ceea ce însemna că îi dădeam vieții mele propriul sens. Căutam un înțeles mai profund al moralității. În Islam eşti sclavul lui Allah: te supui şi astfel, în mod ideal, eşti golit de voință personală. Nu eşti un individ liber. Te porți bine pentru că te temi de iad; nu ai etică personală. Dacă Dumnezeu însemna doar ce este bine, iar Satana ce este rău, atunci îi aveam pe amândoi în mine. Voiam să dezvolt partea bună din mine – disciplina, generozitatea, dragostea – şi să suprim răul: mânia, invidia, lenea, cruzimea.

Nu mai voiam alte ghiduri imaginare care să-mi spună ce să fac, dar aveam nevoie să cred că încă eram o ființă morală. Acum, citeam operele marilor gânditori ai Iluminismului – Spinoza, Locke, Kant, Mill, Voltaire – şi ale celor moderni – Russell şi Popper – cu toată atenția, nu doar ca o temă pentru la şcoală. Toată viața este

o problemă de rezolvat, spune Popper. Nu există valori absolute; progresul vine prin gândire critică. Popper i-a admirat pe Kant şi Spinoza, dar i-a criticat atunci când a simțit că argmentele lor erau slabe. Îmi doream să fiu ca Popper: eliberată de constrângeri, capabilă să recunosc măreția, dar fără teamă în a recunoaşte defectele.

Cu trei sute cincizeci de ani în urmă, când Europa încă era adâncită în dogme religioase, iar gânditorii ei persecutați – exact aşa cum sunt astăzi în lumea musulmană –, Spinoza avea o limpezime a spiritului şi un curaj deosebit. El a fost primul european modern care a afirmat clar că lumea nu este comandată de un Dumnezeu anume. Natura s-a creat singură, spunea Spinoza. Rațiunea, şi nu obediența, trebuie să ne ghideze viețile. Deşi a fost nevoie de secole ca să se destrame, toată colivia osificată a ierarhiei sociale moderne – de la regi la şerbi, şi cea dintre bărbați şi femei, toate susținute de biserica catolică – a fost distrusă de acestă gândire.

Acum, desigur, venise rândul Islamului să fie pus la încercare.

Oamenii înşişi sunt sursa binelui şi răului, îmi spuneam eu. Trebuie să gândim pentru noi înşine; suntem responsabili pentru propria moralitate. Am ajuns la concluzia că nu puteam să fiu corectă cu ceilalți dacă nu eram cinstită cu mine însămi. Voiam să respect obiectivele religiei, acelea de a fi o persoană mai bună şi mai generoasă, fără a-mi suprima voința şi fără a mă forța să respect reguli inumane. Nu voiam să mai mint niciodată, nici pe mine şi nici pe alții. Mințisem destul. Nu-mi mai era teamă de viața de apoi.

CAPITOLUL 15

Amenințări

În martie 2002, Pim Fortuyn a câştigat o mare victorie în alegerile locale din Rotterdam. Aproape un nou-venit pe scena politică, el a scos de la putere Partidul Laburist în cel mai mare oraş al Olandei şi cel mai mare port al lumii, pentru prima dată de la Al Doilea Război Mondial. Alegerile naționale urmau să aibă loc în mai, iar laburiştii au intrat în panică.

Personal, nu eram surprinsă sau înfricoşată din cauza popularității lui Pim Fortuyn. Pentru mine, el părea o voce proaspătă, iar unele lucruri pe care le spunea erau purul adevăr. El putea să fie iritant, desigur, dar mie nu mi se părea deloc rasist. Era un homosexual care îşi apăra dreptul de a fi homosexual în țara sa, unde homosexualii aveau drepturi. Era un provocator, ceea ce este foarte specific spiritului olandez. Oamenii îl numeau un extremist de dreapta, dar mie, multe dintre politicile lui Fortuyn mi se păreau mai mult ca fiind socialist-liberal. Deşi nu l-aş fi votat niciodată, îl vedeam pe Fortuyn foarte ataşat de idealurile de dreptate şi libertate ale unei societăți seculare.

Pim Fortuyn era un simptom al eşecului Partidului Laburist şi al altor partide cu tradiție în politică de a aborda deschis situația

socială a imigranților. Deşi nu eram mereu de acord cu unele dintre ideile lui, de fapt, eram recunoscătoare că Fortuyn era cel care vorbea despre aceste probleme, şi nu vreun adevărat rasist.

Nu era clar încă, dar apărea o ruptură în interiorul stângii olandeze şi printre partidele de stânga de peste tot în Europa. Foşti politicieni de stânga – precum Paul Scheffer, Arie van der Zwan şi Pim Fortuyn – au început să critice relativismul moral şi cultural al partidelor de stânga. Paul Cliteur, unul dintre profesorii mei de la Leiden, un om foarte raţional şi un orator abil, a îndrăznit cu mult mai devreme să critice atât multiculturalismul, cât şi Islamul. Mass-media l-a catalogat drept un conservator de dreapta, ceea ce, desigur, nu era adevărat.

Politica olandeză devenea tot mai haotică. Cetăţenii, în general, simţeau că politicienii cu vechime nu le ascultau nevoile reale, adică un sistem de sănătate mai bine pus la punct, mai puţină birocraţie şi un răspuns la problemele sociale ale imigranţilor. Guvernul olandez de atunci trimisese trupe să se alăture forţelor de menţinere a păcii ale Naţiunilor Unite în fosta Iugoslavie, trupe care asistaseră neputincioase la masacrele sârbilor, de la Srebrenitsa. Cu toate acestea, nici măcar un politician nu a demisionat ulterior. Ce însemna responsabilitatea politică, dacă nimeni nu suferea din cauza unei decizii care a dus la pierderea a mii de vieţi? Cum puteau politicienii să fie surprinşi că oamenii nu mai votau partidele care acţionau astfel?

În mai, Fortuyn a declarat că va acorda azil politic celor care au trăit în Olanda suficient cât să rămână în ţară, chiar dacă solicitările lor fuseseră respinse. Era o ştire care ocupa prima pagină a ziarelor, iar eu am îmbrăţişat-o. Eu şi Paul Kalma insistaserăm pe lângă Partidul Laburist să fie de acord cu o astfel de amnistiere.

În timp ce stăteam într-o cafenea în Berlin, după un simpozion despre Europa şi imigrare, am strigat la Paul:

– De ce Partidul Laburist nu pune problema asta? Pim Fortuyn spune simpatizanţilor de dreapta ce vor să audă, că politice actuale

nu sunt în stare să rezolve problema integrării imigranților, iar celor de stânga că amnistierea este inevitabilă și umană.

Alegerile urmau să aibă loc peste nouă zile, iar Fortuyn stătea atât de bine în sondaje, încât aproape că putea să devină prim-ministru. Cu toate acestea, simțeam că, și dacă ar fi preluat guvernul, nu ar fi durat mult; nu avea experiența necesară pentru a face față acestei poziții. Partidul politic din care făcea parte era un dezastru – nici măcar nu avea un nume potrivit –, iar eu învățasem la Leiden că, în sistemele de partide, astfel de candidaturi, care se bazează pe un singur om, de obicei sunt doar un foc de paie.

Două zile mai târziu, Fortuyn a fost împușcat mortal într-o parcare din curtea celui mai mare studio de radio și televiziune. Toată lumea a fost șocată. Un astfel de lucru nu se mai întâmplase în Olanda de când frații de Witt fuseseră linșați pe o stradă din Haga, în 1672. În timpurile moderne, toți politicienii olandezi circulau cu bicicleta sau cu trenul ori își conduceau propria mașină la serviciu, ca oricine altcineva. Uciderea unui lider politic pentru opiniile sale era pur și simplu de neimaginat, iar reacția emoțională a țării a fost pe măsură.

În clipa în care am auzit că Fortuyn a fost asasinat, m-am trezit gândindu-mă din nou: „Oh, Allah, te rog, nu lăsa ca un musulman să fi făcut asta“. Nu eram singura. Era o credință generală aceea că, dacă asasinul lui Fortuyn era musulman, lucruri groaznice s-ar fi putut întâmpla în replică: ucideri, incendii. Când am auzit că un activist alb pentru drepturile animalelor părea să fie responsabil pentru crimă, întreaga țară a răsuflat ușurată. Wim Kok a hotărât ca alegerile să aibă loc, indiferent de cele întâmplate, iar partidul lui Pim Fortuyn a intrat în Parlament cu douăzeci și șase de locuri. Laburiștii au pierdut foarte mult.

După aceea, Kok, liderul laburist pentru care am votat și pe care îl admiram, a părăsit scena politică. Transformase partidul dintr-unul risipitor, dogmatic, aproape comunist într-un partid de mâna a treia, ca Partidul Laburist al lui Tony Blair, în Marea Britanie. Era un adevărat promotor al coalițiilor: găsea modalități de a

răspunde tuturor genurilor de comunități și se pricepea să facă toate partidele aflate în opoziție fericite. (Acesta nu este un lucru ușor de făcut, iar mie deseori mi-a eșuat așa ceva.) Simțeam că plecarea lui Kok era o lovitură pentru țară și că atunci când a părăsit scena politică olandeză, împreună cu liderul liberal, Frits Bolkestein, un tip de abilitate de a conduce și de înțelepciune matură a plecat odată cu ei. Arena politică devenise populată de oameni de o statură mai modestă și se reducea la certuri personale și lupte de culise cum nu se mai întâlniseră până atunci.

Cu câteva săptămâni înainte ca Fortuyn să fie ucis, o femeie, regizor de documentare, Karin Schagen, m-a întrebat dacă poate să facă un film despre viața mea ca refugiat în Olanda. În cursul acelei veri, m-a condus peste tot prin birourile din Zeewolde, unde am cerut pentru prima dată azil și în locurile unde locuisem. Trecuseră zece ani de când venisem pentru prima dată în Olanda și am însoțit-o bucuroasă.

Într-o noapte, Karin l-a sunat pe tata. El era în vizită la mama mea vitregă, Maryan, la Londra, unde Maryan primise statut de refugiat. Tata i-a spus lui Karin că primea amenințări la viața mea. Somalezii din Italia, din Scandinavia și din Olanda îl sunau și îl avertizau: „Hirsi, dacă nu faci repede ceva ca să o potolești pe fiica ta, o să fie ucisă".

La început, Karin nu mi-a pomenit nimic despre această conversație. Mai târziu, când m-a anunțat, în cele din urmă, nu am luat-o în serios. Cine s-ar deranja să mă omoare pe mine?

La începutul lui august, am fost invitată să apar la o emisiune olandeză televizată, care avea drept temă situația femeiii în Islam. Existau câteva cazuri în Olanda de fete care scăpaseră de abuzul părinților și de fete care aleseseră să umble acoperite cu văl, chiar dacă trăiau în Olanda.

Când mi s-a cerut părerea, am explicat că Islamul era ca o cușcă mentală. La început, când le deschideai ușa, păsările închise

rămâneau în interior, speriate, pentru că îşi incorporau ideea de închisoare. E nevoie de timp ca să scapi, chiar şi după ce cineva ţi-a deschis uşile cuştii.

La o săptămână după ce a fost difuzată emisiunea, mi-a sunat telefonul: era tata.

– Ce naiba se întâmplă, copilă? Plouă cu telefoane. În numai o săptămână m-au sunat douăzeci de persoane. Ce e toată povestea asta despre care aud? Ce ai spus despre Islam?

– Abeh, sunt atât de multe femei musulmane care au fost bătute în adăposturile de aici. Bărbaţii care le bat spun că aceste femei trebuie să se supună, pentru că Islamul o cere. Eu expun această relaţie dintre credinţa noastră şi comportamentul bărbaţilor noştri.

– Islamul nu spune că femeile trebuie să fie bătute, a zis tata. Islamul este o religie a libertăţii şi păcii. Poţi să te împotriveşti oprimării femeilor, Ayaan, dar nu trebuie să corelezi asta cu Islamul.

Nu am avut puterea să-i spun direct că nu mai credeam că are dreptate.

– Nu, nu e aşa, am răbufnit, dar tata nu m-a ascultat.

Mi-a spus că se roagă pentru mine şi mă îndemna să mă rog şi eu; apoi a închis.

O lună mai târziu, la prima aniversare a atacurilor din 11 septembrie, am fost invitată la cel mai popular talk-show de la televiziunea olandeză pe vremea aceea, un program *live* care se difuza la 10.15 seara. În dimineaţa aceea devreme, a sunat cineva la uşă, şi doi bărbaţi imenşi mi-au spus că realizatorii show-ului îi trimiseseră să mă însoţească la serviciu şi la toate întâlnirile pe care le aveam programate în ziua respectivă. Mi-au spus că este un gest de curtoazie.

Nu mă duceam decât la Amsterdam. Gara era chiar după colţ; era ca o navetă. Le-am mulţumit bărbaţilor şi le-am spus că nu aveam nevoie de serviciile lor, dar Karin, care încă mă filma şi avea mulţime de camere de luat vederi, a fost bucuroasă că eram condusă, aşa că am acceptat.

În maşină, privind tot acel echipament de comunicaţii, uşile acelea blindate şi spatele imens al celor doi bărbaţi, Karin a amuţit. Apoi a spus încet:

– Ayaan, asta nu e procedura-standard. Uită-te şi tu la statura acestor oameni. Sunt gărzi de corp. Ceva nu e în regulă.

Înainte să mergem la televiziune, ne-au însoţit la casa de conferinţe Felix Meritis din Amsterdam, unde fusesem invitată să particip la o dezbatere pe tema integrării tineretului marocan. Mai vorbea cineva din Partidul Liberal şi o marocană dintr-un cartier al Amsterdamului, membră în consiliul local. Pe măsură ce dezbaterea se desfăşura şi noi discutam despre apatia şi ostilitatea multor imigranţi, devenea clar faptul că eu şi marocana nu eram mai deloc de acord, în vreme ce părerile mele şi ale liberalului în esenţă coincideau.

Deseori, mi se părea că asta era problema. În special în public, liderii musulmani de opinie negau vehement spusele mele, cu toate acestea, în particular, unele femei musulmane îmi dădeau dreptate. În ce-i priveşte pe olandezi, laburiştii de obicei nu se simţeau în largul lor când îi criticam pentru toleranţa multiculturală faţă de practicile islamice, însă liberalii erau deseori entuziasmaţi de accentul pe care-l puneam pe drepturile individului.

După întrunire, cei doi însoţitori ai mei ne-au dus la Utrecht pentru o altă rundă de discuţii despre Islam şi multiculturalism. Această discuţie a avut loc într-o cafenea plină de tineri marocani. Când am intrat eu, m-au huiduit zgomotos. Am fost surprinsă. Oare oamenii aceştia mă cunoşteau? De fiecare dată când deschideam gura, strigau. Apoi restul auditoriului striga la rândul său. O linie de demarcaţie părea să despartă camera între olandezii nativi, care erau de acord cu opiniile mele, şi musulmani. Unul după celălalt, tinerii marocani se ridicau, bărbaţi şi femei, şi-mi spuneau:

– Eşti o trădătoare. Discursul tău seamănă cu al lui Pim Fortuyn. Nu ştii nimic despre Islam. Ne stigmatizezi.

Atmosfera era încărcată de insulte personale şi resentimente, dar trebuia să plec la studioul de televiziune. În maşină, am spus:

– Karin, ce se întâmplă cu toți oamenii ăştia?

– Nu-ți dai seama cât de mică e țara asta şi cât de exploziv este ceea ce spui tu? m-a întrebat ea.

„Exploziv?“ Într-o țară în care prostituția şi drogurile uşoare sunt legalizate, în care se practică eutanasierea şi avortul, în care bărbații plâng la televizor şi oameni dezbrăcați se plimbă pe plajă, iar pe seama Papei se fac glume la posturile naționale de televiziune?

Țara în care renumitul autor Gerard Reve este cunoscut pentru faptul că s-a imaginat făcând dragoste cu un măgar, un animal pe care el îl folosea ca pe o metaforă pentru Dumnezeu? Cu siguranță, nimic din ce aveam eu de spus nu ar fi putut fi considerat nici pe departe „exploziv“ într-un astfel de context.

– Aceşti oameni locuiesc aici de ani de zile, i-am spus eu. Aceste fete purtau toate pantaloni mulați şi tricouri – sunt occidentalizați. Participă la dezbateri. Sunt obişnuiți cu critica.

– Greşeşti, mi-a spus Karin. Dacă numele tău nu ar fi fost pe afişe, nu ar fi venit. E altceva când discută cu tine. Nu participă la aceste dezbateri în mod frecvent – au auzit despre tine la televizor. Nu cred că sunt obişnuiți cu acest gen de critică – nu din partea cuiva care este musulman, cum eşti tu.

Am ajuns cu puțin înainte de ora de difuzare. Frits Barend şi Henk Van Dorp, moderatorii şi gazdele emisiunii, mi-au spus că primiseră o amenințare telefonică legată de apariția mea, iar poliția a luat-o în serios. Am tresărit, dar nu aveam acum vreme să procesez această informație: era timpul să intru în direct.

După ce m-a prezentat succint, Frits Barend m-a întrebat:

– Aşadar, ai venit în Olanda în 1992 şi ai cerut azil. Ai mințit, la fel ca toți ceilalți?

Am răspuns că da, mințisem în legătură cu numele şi cu povestea mea şi am şi explicat de ce: îmi era teamă să nu fiu trimisă înapoi la clanul meu. Păreau că acceptă asta, iar după mai multe întrebări, au pus marea întrebare a acelei zile:

– Eşti de acord cu Pim Fortuyn că Islamul este înapoiat?

Am fost şocată, dar am răspuns:

– Conform raportului Națiunilor Unite asupra dezvoltării umane în țările arabe în funcție de trei factori – libertate politică, educație și statutul femeilor – atunci ceea ce a spus Pim Fortuyn nu este o opinie, ci o realitate. Credeam că fusesem foarte inspirată. De fapt, nu repetasem ceea ce a afirmat, atât de controversat, Fortuyn, dar fusesem clară și, credeam eu, corectă. Anumite aspecte ale Islamului chiar încetineau dezvoltarea societății islamice, limitând gândirea critică și emanciparea femeilor.

După aceasta, am fost întrebată:

– Dar ești încă musulmană?

Acum chiar simțeam că sunt încolțită. Și încă o dată am evitat o respingere directă a Islamului.

– Sunt secularizată.

Nu mă simțeam îndeajuns de puternică să fac față la ce s-ar fi putut întâmpla dacă rosteam cu voce tare că nu mai credeam. Pentru un musulman, să renunți la religia ta este cel mai rău lucru posibil. Creștinii pot înceta să mai creadă în Dumnezeu; asta este o chestiune personală care afectează doar sufletul individului, dar pentru un musulman, dacă încetează să mai creadă în Allah, aceasta este o ofensă letală. Cei care renunță la religia lor își merită moartea: Coranul și *hadith* sunt foarte clare. Dacă o femeie musulmană se leapădă de credință, aceasta este cea mai gravă formă de nesupunere față de Dumnezeu, pentru că vine din cel mai josnic, cel mai impur element al societății. Cere pedeapsa lui Dumnezeu.

În ziua următoare, am fost invitată la o altă dezbatere. Chiar era vorba despre o discuție publică a acestor subiecte, mă gândeam eu când acceptam orice invitație de a vorbi; părea că toată țara se ocupa de dezbateri. Din nou, această dezbare era televizată, de data aceasta cu mai mulți musulmani prezenți, bărbați și femei. În cele din urmă, îmi spuneam eu, televiziunea olandeză invită musulmani care să participe la discuții.

Stăteam alături de Naema Tahir, o frumoasă pakistaneză căreia tatăl îi aranjase căsătoria. Naema respinsese acea căsătorie și s-a dus la școală ca să aibă o diplomă de master în drept. Amândouă

purtam bluze bleu, ca şcolăriţele, şi simţeam că semănăm foarte mult. Peste tot în jurul nostru erau bărbaţi şi, pe măsură ce emisiunea continua, începuseră să latre la noi, ţipând şi strigând. Apoi, un bărbat a urlat:

– Dar tu nu eşti musulmană! Ai spus că nu eşti musulmană şi că Islamul este înapoiat! Minţi!

M-am ridicat şi am spus:

– Este şi religia mea, iar dacă vreau să o consider înapoiată, aşa o să o consider. Da, Islamul este înapoiat.

A izbucnit haosul. Pe măsură ce atmosfera se încingea la dezbatere, mi-am dat seama că mă simţeam din ce în ce mai încordată. Bărbaţii strigau la mine ameninţător; unul dintre ei s-a năpustit asupra mea. Mi-am amintit ce îmi spusese Frits Barend cu o noapte înainte, însă acum nu mai aveam gărzi de corp în jurul meu.

După emisiune, moderatorul mi-a spus:

– Nu eşti în siguranţă să ieşi singură de aici. Mi-a spus că emisiunea plătea pentru un taxi care să mă ducă înapoi la Leiden.

Când am ajuns acasă, a sunat telefonul: erau Johanna şi Maarten. Se uitaseră şi ei la emisiune şi erau îngrijoraţi; se temeau că mi s-ar fi putut întâmpla ceva după emisiune şi erau uşuraţi că ajunsesem acasă. Dar Maarten era şi foarte furios. M-a sfătuit să fiu mai atentă.

– Ceea ce faci nu e bine pentru tine, mi-a zis el. Îţi periclitezi situaţia. Încearcă să găseşti altceva despre care să vorbeşti.

Ziua următoare era o zi de vineri, o zi obişnuită de lucru. M-am trezit şi am luat trenul, ca de obicei, spre serviciu. Era zi, nu îmi era teamă. Cu toate acestea, eram foarte hotărâtă să înaintez o propunere ca institutul nostru să investească bani într-un proiect detaliat despre situaţia femeilor musulmane din Olanda şi tocmai începusem să fac o schiţă. Când am intrat în biroul lui Paul Kalma, acesta m-a abordat.

– Am văzut emisiunea azi-noapte. Trebuie să fii atentă, Ayaan. Te-aş sfătui să nu mai faci astfel de lucruri. Televiziunea este prea

senzațională. Până la urmă, mai bine ți-ai exprima în scris părerile. Nu poate fi atât de rău.

Toată lumea părea să fie de acord că situația nu era deloc roz şi că eu eram cam naivă să ies la rampă. Începusem să mă simt puțin intimidată. Unul dintre prietenii mei a venit la birou ca să mă conducă acasă în seara aceea şi, în timp ce ne vorbeam, mă uitam neliniştită în jur: M-a recunoscut cineva? Eram urmărită? Dar nu, totul părea să fie normal: oamenii mergeau cu bicicletele, vorbeau la telefon şi nu-mi dădeau nici un fel de atenție mie, în special.

În seara aceea, Ellen s-a aşezat lângă mine să vorbim. Mi-a spus franc că îmi pierdusem mințile. Cumpărasem locuința împreună cu ea cu paisprezece luni înainte şi abia dacă stăteam pe acasă. Munceam tot timpul, încercând să devin replica feminină a lui Bin Laden şi, ca urmare, îmi ruinam sănătatea şi prietenia noastră.

În ziua următoare, sâmbătă, a venit Karin. L-am sunat din nou pe tata. Din nou, el i-a spus lui Karin că existau amenințări la adresa mea şi că se temea că nişte oameni plănuiau să fiu ucisă. Karin a luat notițe pe durata convorbirii. Dar când am vorbit eu cu el, nu mi-a mai repetat acele lucruri. Cred că tata voia să mă protejeze să nu-mi fie frică.

– Fii foarte atentă m-a sfătuit.

– Atentă la ce? l-am întrebat. Primesc amenințări de peste tot.

– Nu mai spune nimic despre Islam, a zis tata.

Când am închis, Karin mi-a mărturisit:

– Tatăl tău vrea să am grijă de tine. Crede că vei fi asasinată.

– Pentru Dumnezeu! am izbucnit. Tata a crescut foarte departe, cu mult timp în urmă. Fii serioasă, ce am făcut eu? Sunt doar o amărâtă care câştigă o mie şase sute de euro pe lună. Nu ucizi oameni pentru că au ridicat puțin vocea într-o țară mică.

Apoi a sunat Marco. Voia să mă vadă. I-am spus că sunt de acord şi că o să ajung cu bicicleta la el imediat.

– Nu face asta, m-a rugat el. Nu poți ieşi de una singură.

I-am spus că era absurd, dar a venit cu maşina lui şi m-a dus într-un orăşel drăguţ, numit Roelofsarendsveen, unde şansa de a întâlni un musulman radical furios era aproape nulă.

– Ayaan, ţi s-ar putea întâmpla ceva. Trebuie să fii atentă.

În timp ce vorbeam, mi-a sunat telefonul. Era Leon de Winter, un cunoscut scriitor olandez.

– Oh, o să-mi spui să fiu atentă? am început eu, pentru că toate aceste prelegeri din partea prietenilor şi colegilor începeau să mă calce pe nervi.

– Nu, voiam doar să-ţi spun cât de mult te admir. Te-am văzut la televizor în ultimele două seri şi chiar cred că ceea ce faci tu pentru noi este minunat. M-a invitat călduros la cină săptămâna următoare, ceea ce era ca şi cum un american ar fi primit o invitaţie de la Philip Roth, cu excepţia faptului că în Olanda toată lumea îl cunoştea pe Leon de Winter. Am acceptat, desigur, dar i-am spus:

– Mi-e puţin jenă, pentru că nu am citit nici una dintre cărţile tale.

– Nu-i nimic, am citit eu articolele tale, a răspuns el.

Telefonul a sunat din nou. Era Jaffe Vink de la *Trouw*.

– Vreau să vorbeşti cu acest agent special care lucrează pentru Serviciul Secret Olandez, mi-a zis el, deoarece ceva rău e pe cale să se întâmple. Cred că ameninţările împotriva ta sunt reale. Poţi să te întâlneşti cu el luni?

Am fost de acord să fac asta.

Am petrecut weekendul acela acasă, cu Ellen, făcând treburi şi încercând să repar prietenia care se şubrezea. Luni dimineaţă, m-am dus să mă întâlnesc cu acest agent special. Biroul lui era ca o închisoare: gratii şi iar gratii, iar fiecare uşă avea încuietori elaborate şi camere de luat vederi.

– Nu ştiu ce am spus sau am făcut, am zis eu, dar tata se teme că voi fi asasinată şi mulţi alţi oameni par să fie extrem de îngrijoraţi din cauza mea. Nu am primit nici o ameninţare în mod direct, aşa că mă simt puţin cam caraghioasă, dar chestia asta începe să mă sperie.

– Eşti cam caraghioasă, pentru că aceste ameninţări sunt foarte reale, m-a anunţat el. Am auzit şi noi unele dintre ele. Vei avea nevoie de protecţie. Mergi la secţia de poliţie din Leiden şi fă o plângere. Şi spune-le despre toate lucrurile de pe internet.

– Există ceva despre mine pe internet? m-am mirat eu.

El a oftat şi a spus:

– Foarte multe lucruri; şi devin din ce în ce mai multe, iar noi le monitorizăm.

Bărbatul acesta era tipic olandez, foarte de treabă şi protector şi m-a îndemnat să nu mă mai consider un nimeni invizibil. Declanşasem ceva care era de foarte mare amploare şi foarte periculos.

M-am dus la secţia de poliţie din Leiden, pe care o cunoşteam bine, datorită muncii mele de traducător. Un ofiţer de poliţie care auzise deja despre mine – şi care părea, de fapt, să ştie cu mult mai multe despre situaţia mea decât mine – spunea că poliţia urma să evalueze cât de sigură era casa mea şi că eu şi Ellen trebuia să schimbăm încuietorile.

– Câte persoane credeţi că vă cunosc adresa? m-a întrebat.

I-am arătat una dintre cărţile mele de vizită de la serviciu: adresa mea de acasă era tipărită pe ea. Dădusem acele cărţi persoanelor prezente la dezbateri peste tot prin ţară. Munca în reţea era parte din slujba mea. Mai mult decât atât, eu şi Ellen aveam numele trecute în cartea de telefon. El a mormăit nemulţumit.

La o altă întâlnire a consiliului de la Institutul Wiardi Beckman din noaptea aceea, mă aflam din nou pe ordinea de zi, dar nimeni nu m-a învinuit pentru nimic. Din nou, Job Cohen a fost minunat spunând:

– Dacă sunt de acord sau nu cu Ayaan este un lucru irelevant. Orice ameninţare la adresa ei pentru faptul că îşi exprimă o simplă opinie este complet inacceptabilă pentru noi toţi.

Mă gândeam: „De ce naiba nu este Cohen liderul Partidului Laburist?“ Era atât de inteligent, avea autoritate, înţelegea legile de drept mai bine decât oricine altcineva pe care îl cunoşteam eu. Mă simţeam uşor ruşinată că îi menţionasem numele într-unul

dintre articolele mele. După întâlnire, Cohen s-a apropiat de mine şi mi-a spus:

– Ayaan, pari extenuată. Vreau să te gândeşti bine dacă doreşti să accepți această provocare. Poate fi ceva de durată. Vrei să trăieşti aşa? Du-te şi mănâncă ceva, odihneşte-te şi gândeşte-te la asta.

Părea limpede pentru toată lumea că nu trebuia să iau trenul ca să mă duc la muncă din nou. Mie nu-mi era foarte clar de ce credeau ei că trebuia să fiu protejată, dar toți erau convinşi că până şi o întâlnire întâmplătoare ar putea declanşa orice gen de violență. Aşa că, în noaptea aceea, Karin m-a condus acasă, iar în dimineața următoare a venit împreună cu echipa ei şi m-au dus la serviciu. În ziua următoare, Paul Kalma i-a sunat pe moderatorii emisunii TV la care fusesem invitată şi a luat numele serviciului privat de gărzi de corp pe care îl folosiseră ei ca să mă protejeze. Hotărâse să-i angajeze ca să mă ducă şi să mă aducă la serviciu.

Viața mea de zi cu zi devenise incredibil de complicată. Când eram la serviciu, în Amsterdam, poliția de acolo era responsabilă de siguranța mea. Dar de îndată ce ajungeam în Leiden, la distanță de cincizeci de kilometri, trebuia să sun la poliția din Leiden ca să-i anunț că ajunsesem acasă, pentru că, din clipa aceea, deveneam responsabilitatea lor. Mai mult decât atât, serviciul de gărzi de corp era scump, iar Partidul Laburist, după ce pierduse un anumit număr de voturi, pur şi simplu redusese fondurile pentru think tank-ul nostru. Paul Kalma m-a întrebat dacă puteam să găsesc o adresă în Amsterdam pentru o vreme, astfel ca poliția din Amsterdam să mă poată conduce acasă în fiecare seară.

Un reporter m-a sunat ca să stea de vorbă cu mine.

– Nu pot, i-am zis. Tocmai am depus o plângere şi nu o să mai vorbesc cu mass-media.

A scris asta în ziar; devenise titlu de ştire faptul că eram obligată să mă ascund. Am primit genți întregi de scrisori şi o mulțime de oferte de la oameni care doreau să mă ascundă în casele lor. Una dintre aceste persoane era un fost profesor de-al meu care preda Metode de Cercetare Socială. Locuia lângă biroul Partidului

Laburist, iar apartamentul lui duplex includea o cameră cu o mică bucătărie, care era liberă.

Am hotărât că ar fi bine să mă mut acolo temporar, dar după weekend. Când i-am spus lui Ellen, am simțit cum mă dezaproba. Ne-am certat; m-a acuzat că îmi abandonez partea mea de treburi casnice şi prietenia. I-am spus că nu mă sprijinea atunci când aveam nevoie de ea. Era o situație neplăcută, iar gărzile de corp mă claxonau impacientate. Am plecat.

În seara aceea, trebuia să iau cina la Hilton, în Amsterdam, cu Jaffe Vink, Leon de Winter şi soția lui. Abia începuserăm aperitivul, când, brusc, au apărut cele două gărzi de corp, m-au luat de mâini, m-au acoperit cu corpurile lor şi au spus: „Plecăm". Abia am avut timp să las furculița pe masă.

M-au scos pe uşile din spate. Nu am văzut nimic, dar în timp ce mergeam cu maşina, mi-au spus că începuseră să sosească vehicule, unul după celălalt, pline cu bărbați care păreau să fie nord-africani. Lăsau anumite persoane în parcarea hotelului şi apoi plecau să aducă alte persoane. Probabil că mă văzuse cineva intrând în hotel şi apoi şi-a sunat prietenii pe celular. Gărzile spuneau că nu erau echipate să facă față unui număr atât de mare. Eu nu văzusem nimic, dar începusem să fiu îngrozită.

Am ajuns la secția de poliție din Leiden unde un ofițer mi-a spus că făcuseră şi ei propriile cercetări şi erau siguri că este foarte neînțelept din partea mea să continui să dorm acasă la mine, în Leiden. Adresa mea era mult prea cunoscută peste tot; nu exista nici o cale ca ei să mă poată proteja.

– Spuneți că ar trebui să-mi vând casa?

Polițistul a zis:

– Nu vă putem spune să faceți aşa ceva, dar vă putem spune că aici nu mai sunteți în siguranță.

L-am sunat pe tata. Când a ridicat telefonul, i-am spus:

– Alo, Abeh, sunt eu, Ayaan. S-a auzit un foşnet şi un clic. Asta s-a întâmplat de câteva ori. Insultasem ceea ce lui îi era cel mai drag. Relația noastră nu mai putea fi reparată niciodată.

*

Când a fost clar că situația în care mă aflam nu mai putea continua aşa, Leon de Winter mi-a propus să merg la o casă de odihnă a scriitorilor din California şi să fac o pauză. Puteam să mă întorc atunci când lucrurile se mai calmau în Olanda. Nu aveam banii pentru o asemenea călătorie, dar Paul Scheffer a sugerat ca Institutul să înființeze o fundație nonprofit şi să strângă fonduri.

Ajunsesem să reprezint o situație care începuse să fie conştientizată în Olanda şi din cauza căreia lumea era şocată. Această țară paşnică, despre care se crede că atinsese culmea civilizației şi nu mai avea nimic pentru care să-şi facă griji, cu excepția, poate, a digurilor care se puteau rupe într-o bună zi, se confrunta cu coşmarul de a avea printre ei cetățeni care dezaprobau complet valorile fundamentale precum libertatea de expresie – cu realitățile atacurilor aeriene, cu politicieni asasinați şi amenințări cu moartea. Vestea că o tânără putea să fie amenințată cu moartea doar pentru că spunea adevărul, aşa cum îl vedea ea, la televizor le părea multora un simbol important.

Oamenii au făcut o petiție pentru dreptul meu la exprimare liberă. Mi-au trimis flori. Părerile mele deveniseră subiect de dezbatere. Unii pretindeau că toate amenințările împotriva mea nu erau decât minciuni şi reclamă excesivă, dar mulți alții, pe care nici măcar nu-i cunoşteam, păreau să se străduiască acum să adune suporteri pentru mine. Leon de Winter, Geert Mak, Harry van den Berg şi Paul Scheffer, toți scriitori olandezi foarte cunoscuți; Job Cohen, Felix Rottenberg, fost lider al Partidului Laburist, şi Paul Kalma, şeful meu; Tilly Hermans, acum editorul meu olandez, şi Cisca Dresselhuys, o feministă proeminentă – figuri extrem de marcante şi importante –, erau implicați în cazul meu. Voiau să mă pot întoarce în Olanda în siguranță şi sub protecția forțelor de elită ale poliției, care protejează politicieni bine-cunoscuți şi familia regală, nu doar sub protecția poliției locale.

În octombrie 2002, am zburat spre California. Era pentru prima dată când mergeam în Statele Unite şi mi-am dat seama, aproape

imediat, că prejudecățile mele legate de America erau nefondate. Mă așteptam la mitocani şi obezi, la o grămadă de arme, la o poliție foarte agresivă şi la un rasism evident – o caricatură a unei caricaturi. În realitate, desigur, am văzut oameni care trăiau vieți perfect ordonate, care făceau jogging şi care beau cafea.

Iubeam magazinele imense cu cărți şi petreceam ore în şir în Barnes & Noble din Santa Monica, acolo unde stăteam, cumpărând teancuri imense de cărți. Era o uşurare să am timp să mă gândesc şi să citesc.

Pe 16 octombrie 2002, cabinetul a căzut, după mai puțin de trei luni la putere. Grupul parlamentar al lui Pim Fortuyn nu era capabil să facă față unei coaliții cu liberalii şi creştin-democrații. Micul univers al politicii olandeze era nerăbdător: țara se confrunta cu perspectiva unor alegeri anticipate, programate în ianuarie 2003.

Neelie Kroes, o membră marcantă a Partidului Liberal, cunoscut în Olanda drept VVD, este o femeie puternică, foarte demnă şi hotărâtă. Deşi nu ne întâlniserăm niciodată, Neelie era revoltată că cineva în poziția mea a trebuit să părăsească țara ca să fie în siguranță. Ea le-a îndemnat pe toate femeile politician de la toate partidele din Olanda să facă o declarație în sprijinul dreptului meu de a vorbi liber, în siguranță.

Neelie credea că Parlamentul olandez avea nevoie de mai multe femei puternice şi inteligente. Când a căzut cabinetul şi s-au anunțat alte alegeri, s-a gândit la mine, chiar dacă nu eram decât un cercetător începător care lucra pentru Partidul Laburist, iar ea era din partea VVD, aripa de dreapta. Neelie l-a sunat pe Leon de Winter şi i-a spus că voia ca eu să candidez pentru Parlament din partea partidului ei.

Departe, în America, m-am gândit la asta. Nu eram îngrozită de ideea de a deveni de dreapta, aşa cum erau mulți alții. În Olanda, toate partidele politice sunt în favoarea unei intervenții guvernamentale active, aproape invazive, în domeniul comerțului, taxe mari şi redistribuirea bunăstării. În termeni economici, Partidul

Liberal pledează pentru o intervenție mai mică din partea guvernului şi taxe mai reduse, iar lucrul acesta mă liniştea. Cât despre principiile lor, liberalii erau de secole atenți să fie neutri în ceea ce priveşte religia. Ei pledau pentru dreptul la avort, pentru drepturile homosexualilor – pentru emanciparea individului.

Mai mult decât atât, mă simțeam dezamăgită de Partidul Laburist. La început, mă alăturasem lor pentru că, în mintea mea, socialdemocrații sprijineau reforma. Ei căutau să îmbunătățească viața oamenilor, le păsa de suferința lor, ceea ce, credeam eu, însemna că le pasă de suferința femeilor musulmane. În realitate însă Partidul Laburist din Olanda părea să fie orbit de multiculturalism, copleşit de imperativul de a fi *sensibil* şi plin de *respect* față de cultura imigranților, apărându-i pe relativiştii morali. Când am afirmat că statutul femeilor musulmane trebuia să se schimbe – şi să se schimbe acum –, oamenii îmi spuneam mereu să aştept sau îmi reproşau că aş fi de dreapta. Asta era ceea ce le spuneau minerilor în secolul al nouăsprezecelea când luptau pentru drepturile muncitorilor.

Neelie planificase o călătorie pentru a-şi vizita fiul care locuia în San Francisco şi acolo ne-am întâlnit de fapt. I-am spus că eu consideram că, odată cu mutarea în Statele Unite, aş vrea să încep un doctorat. Vorbeam despre politică. Mă asculta în timp ce turuiam despre Iluminism, John Stuart Mill şi despre cuşca represiunii femeilor, după care m-a privit cu un aer hotărât şi mi-a spus:

– Tu nu eşti socialistă, eşti una dintre noi.

Neelie spunea că visurile mele despre lumea academică erau o fundătură; nu aveau să mă ducă nicăieri. Nu avea importanță cât de minunată avea să fie teza de doctorat, ea avea să sfârşească într-un sertar. Nu avea cum să schimbe viețile femeilor musulmane nici măcar cât negru sub unghie. Cel mai important lucru pe care îl puteam face cu viața mea era să expun realitatea vieții unor astfel de femei celor de la putere şi să mă asigur că există legi care cer ca egalitatea între sexe să fie aplicată. Să pot să fac ceva, nu doar să am idei. Trebuia să candidez pentru Parlament, unde chiar puteam

să fac ceva pentru emanciparea femeilor musulmane şi integrarea imigranților.

În noaptea aceea, m-am gândit la ce a spus Neelie. Ce încercam eu să realizez? Trei lucruri: în primul rând, voiam ca Olanda să se trezească şi să înceteze să mai tolereze opresiunea femeilor musulmane în plină ascensiune; guvernul trebuia să ia atitudine ca să le protejeze şi să îi pedepsească pe opresorii lor; în al doilea rând, voiam să inițiez o dezbatere printre musulmani, cu privire la aspectele reformatoare ale Islamului, astfel încât oamenii să poată începe să-şi pună întrebări şi să dezaprobe propriile lor convingeri. Asta nu se putea întâmpla decât în Occident, unde oamenii pot vorbi deschis; în nici o țară musulmană nu pot exista discuții libere despre acest subiect.

În al treilea rând, voiam ca femeile musulmane să devină mai conştiente cât de gravă, cât de inacceptabilă devenise suferința lor. Voiam să le ajut să-şi dezvolte vocabularul de rezistență. Eram inspirată de către Mary Wollstonecraft, pioniera gândirii feministe care le spunea femeilor că au aceeaşi abilitate de gândire ca şi bărbații şi că meritau aceleaşi drepturi. Chiar după ce a publicat *O recunoaştere a drepturilor femeilor,* a trebuit mai mult de un secol înainte ca sufragetele să mărşăluiască pentru a vota. Ştiam şi că eliberarea femeilor musulmane din cuştile lor mentale urma să necesite timp. Nu mă aşteptam la valuri imediate de sprijin organizat printre femeile musulmane. Oamenii care sunt condiționați de supunere aproape până la punctul în care nu mai gândesc cu mintea lor din păcate nu au abilitatea de a se organiza sau dorința de a-şi exprima opinia.

Când munceam pentru think tank-ul Partidului Laburist şi încercam să vorbesc despre aceste probleme, mi se reproşa mereu că nu reuşesc să îmi susțin argumentele cu date, însă cifrele dureroase erau complet indisponibile. Când încercam să aflu despre „crimele de onoare", de exemplu câte fete erau ucise în fiecare an în Olanda de către tații sau frații lor pentru onoarea prețioasă a familiilor lor, funcționarii de la Ministerul de Justiție îmi spuneau:

„Nu înregistrăm crimele care se bazează pe o astfel de motivație. Asta ar stigmatiza un anumit grup social". Guvernul olandez înregistra numărul de crime cauzate de droguri şi de accidentele rutiere în fiecare an, dar nu şi numărul „crimelor de onoare", deoarece nici un oficial olandez nu voia să recunoască faptul că acest gen de crimă se întâmpla în mod frecvent.

Nici măcar Amnesty International nu păstra statistici despre cât de multe femei de peste tot în lume erau victime ale acestui gen de crimă. Îți puteau spune câți bărbați erau luați prizonieri şi torturați, dar nu puteau ține evidența asupra numărului de femei care erau biciuite în public că au făcut sex în afara căsătoriei sau executate pentru adulter. Asta nu-i interesa pe ei.

Am hotărât că, dacă ar fi urmat să devin membră în Parlamentul Olandei, ar deveni misiunea mea sfântă ca aceste statistici să existe. Voiam ca, undeva, cineva să observe de fiecare dată când un bărbat din Olanda îşi ucidea copila, pur şi simplu din cauză că avea un prieten. Voiam ca să înregistreze cineva violența domestică – şi abuzul sexual, şi incestul – şi să investigheze şi numărul circumcizиilor fetițelor, care aveau loc în fiecare an pe mesele din bucătăriile olandeze. Odată ce aceste cifre erau clare, faptele însele urmau să şocheze țara. Cu puțin noroc, ele ar elimina atitudinea de complezență a relativiştilor morali care pretindeau că toate culturile sunt egale. Scuza că nimeni nu ştia avea să dispară.

Dacă intram în Parlament, aş fi putut încerca să dau curs convingerilor mele, nu doar să le trâmbițez. Neelie avea dreptate: deşi Partidul Laburist mi se păruse un partid potrivit pentru mine şi deşi îi eram cu adevărat loială lui Paul Kalma şi lui Job Cohen, multe lucruri care țineau de mine nu se pliaseră niciodată pe ideile Partidului Laburist. Democrația socială are mai mult în vedere drepturile grupurilor de oameni, nu ale indivizilor. Partidul Liberal e posibil să nu fie la fel de grijuliu precum cel Laburist, însă filosofia lui izvora din valorile libertății personale şi ideile mele erau în largul lor aici.

Eram un politician fixat pe o problemă, mă hotărâsem. Încă mai sunt. Sunt, de asemenea, convinsă că aceasta este cea mai mare, cea mai importantă problemă cu care societatea şi planeta noastră se vor confrunta în acest secol. Orice societate care se află încă în strânsoarea rigidă a Islamului le oprimă pe femei şi le încetineşte dezvoltarea. Majoritatea acestor societăţi sunt sărace; multe sunt în plin conflict şi război. Societăţile care respectă drepturile şi libertăţile femeilor sunt bogate şi paşnice.

Hotărâsem să merg oriunde aveam cea mai mare şansă de a favoriza schimbarea. Dacă Partidul Liberal îmi oferea o platformă pe care să mă bazez, atunci aşa avea să fie.

L-am sunat pe Paul Kalma şi l-am anunţat că o să părăsesc atât Partidul Laburist, cât şi slujba. Mi-a spus că el credea că e mare păcat că schimbăm partidul.

– O să-ţi urmezi idealurile, iar eu o să te susţin, a încheiat el apoi mi-a urat succes.

Neelie Kroes şi liderii Partidului Liberal, Frits Bolkestein şi Gerrit Zalm, voiau să mi se dea o poziţie eligibilă pe lista candidaţilor liberali. Politica olandeză nu funcţionează pe baza circumscripţiilor electorale locale. Fiecare votează pentru o listă de candidaţi valabilă în toată ţara, iar locurile în Parlament sunt distribuite numelor din vârful fiecărei liste, în funcţie de procentajul numărului de voturi pe care l-a primit fiecare listă. Partidele politice olandeze sunt toate grupate în grupuri locale puternice, care îşi dispută poziţiile de pe liste.

Eram o intrusă. Dacă voiam să fiu aleasă în Parlament, trebuia să-mi pledez cazul mai-marilor partidului. Dar Neelie şi Zalm voiau ca participarea mea la alegeri să rămână confidenţială până la Congresul Partidului Liberal din 30 noiembrie. Timp de o săptămână, am călătorit peste tot în Olanda cât mai discret posibil, într-un permanent du-te-vino de la un potentat liberal local la altul.

Mai-marii partidului au fost majoritatea ostili la început, deşi unii erau curioşi în ce mă privea.

– Eşti din Africa şi ai fost ameninţată din cauza remarcilor pe care le-ai făcut despre Islam, eşti femeie şi membră a Partidului Laburist, iar acum vrei să fii cu noi, liberalii? Noi suntem antreprenori. Ce ştii tu despre afaceri? Măcar eşti interesată de noi şi de ceea ce facem? m-a întrebat un bătrân.

– Asta depinde de ce înseamnă *noi,* am răspuns.

Am spus că voiam să abordez problema femeilor imigrante, în special musulmane, şi am explicat cum credeam eu că asta afectează afacerile. Oamenii de afaceri aveau un motiv puternic să le elibereze pe femeile musulmane pentru ca ele să poată participa pe deplin la viaţa societăţii. Dacă fetele şi femeile sunt needucate, oprimate şi înjosite, atunci copiii lor sunt cu toţii debili din cauza ignoranţei lor. Dacă femeile sunt bine educate şi îngrijite, ele şi copiii lor vor fi nişte cetăţeni independenţi şi responsabili şi o forţă de muncă productivă.

– Cunoaşteţi istoria ideilor liberale. Oprimarea femeilor în Olanda este contrară filosofiei partidului dumneavoastră. Pentru a susţine valorile partidului dumneavoastră trebuie să-mi sprijiniţi cererea de a-i deveni membru, deoarece eu apăr valorile dumneavoastră, am adăugat eu.

Aceste întâlniri erau adevărate interogatorii. Unii dintre liderii partidului mă găseau directă; alţii erau clar ostili. Majoritatea mi-au spus: „Cauza dumneavoastră este una curajoasă şi justă, dar nu aparţineţi partidului nostru". O femeie, cu o poziţie importantă printre liberalii din Leiden, m-a descusut timp de o oră şi apoi a spus:

– Cred că o să te iubesc foarte mult. Ai o anumită autenticitate, şi asta este ceva foarte specific partidului nostru.

Tuturor celor care mă întrebau le-am explicat clar că atunci când am ajuns pentru prima dată în Olanda mi-am schimbat povestea când am făcut cererea pentru azil: mi-am dat un alt nume şi nu am spus tot adevărul. Am spus asta şi la radio, şi la televiziune, la interviurile din presa scrisă şi am recunoscut şi în faţa conducerii VVD când m-au întrebat dacă există ceva în trecutul meu care m-ar

fi putut împiedica să funcționez corect ca politician. Pur şi simplu, nu fusese niciodată o problemă acest lucru.

În cele din urmă, Gerrit Zalm a primit suficient sprijin de la liderii partidului pentru a mă include pe lista VVD pe poziția 16. Asta însemna că era aproape sigur că voi fi aleasă.

În săptămâna aceea, la BBC, am auzit la ştiri despre revoltele care izbucniseră în Nigeria. O tânără jurnalistă prezentă acolo pentru concursul Miss World a scris: „Musulmanii credeau că e imoral să aduci nouăzeci şi două de femei în Nigeria ca să le ceri să se distreze cu trufie. Ce ar crede Profetul Mahomed?… Probabil şi-ar alege o soție dintre ele".

Mai mult de două sute de oameni au fost uciși în acele revolte. Sediul ziarului ei a fost incendiat, iar ei i s-a cerut să părăsească țara. Acum o ascultam pe englezoaica sclifosită care organizase spectacolul. În loc să critice violența bărbaților care dăduseră foc la imobile şi uciseseră oameni nevinovați, ea o acuza pe tânăra reporteră care făcuse „remarci nefericite".

Eram revoltată de această justificare a fanatismului. Jurnalista aceea nu scrisese nimic greşit. Avea dreptate: Profetul se căsătorise cu majoritatea nevestelor lui pentru că ele îi atrăseseră atenția într-un fel sau altul. În gest de solidaritate cu acea jurnalistă, am hotărât ca, atunci când voi avea şansa, să spun public ceea ce credeam eu că era de fapt Profetul Mahomed.

Acel moment a venit chiar peste câteva zile, când Arjan Visser, un jurnalist olandez de la *Throuw* mi-a cerut să particip la o serie de interviuri pe care le făcea el, folosind cele zece porunci ca pe un cadru de discuție despre rolul religiei în viața oamenilor. La interviu, i-am spus care credeam eu că este adevărata natură a Profetului. Interviul nu s-a difuzat în următoarele câteva săptămâni, iar eu am şi uitat de el.

Pe 30 noiembrie, în ziua Congresului Partidului Liberal, am intrat într-o încăpere imensă, plină de bodyguarzi. O mulțime de

aparate de fotografiat era îndreptată spre mine. Trebuia să stau împreună cu ceilalți candidați pe o platformă cu un microfon şi să ne prezentăm, unul câte unul, însă eu am înghețat şi tremuram la uşă. Nu mă puteam mişca. În fața mea, erau toate camerele acelea, iar în spatele meu, gărzile de corp. Mă simțeam hăituită, prinsă în capcană. Tremuram. Cu foarte mare blândețe, Garrit Zalm mi-a spus să fiu calmă, să respir şi să nu-mi fac griji.

Unul după celălalt, candidații au luat cuvântul, iar în timpul discursurilor lor publicul era doar pe jumătate atent. Candidatul de pe poziția paisprezece, apoi poziția cincisprezece. Era rândul meu. Pregătisem un mic discurs cu ajutorul lui Neelie şi al soțului ei, politicianul Bram Peper, dar din nou am intrat în panică, pentru că atunci când m-am ridicat toți cei din public au încetat să mai vorbească. Sute de oameni au devenit tăcuți, apoi toate obiectivele aparatelor de fotografiat s-au îndreptat din nou spre mine. Am înghețat pe scările platformei. Frits Huffnagel, care-i prezenta pe candidați, a văzut că tremuram; mi-a dat mâna şi mi-a spus:

– Uşurel.

Am reuşit cumva să mă controlez ca să-mi pot citi discursul. După aceea, în timp ce coboram, am fost asaltată de media. Fotografii chiar m-au urmărit până la toaletă. Un membru liberal al Parlamentului, fostă campioană olimpică la înot, Erika Terpstra, a hotărât să mă protejeze; m-a înconjurat cu brațele şi îi dădea pe oameni la o parte.

De atunci, nu am mai putut avea o relație normală cu jurnaliştii. Nu puteam să spun pur şi simplu ce credeam, ca o persoană obişnuită. Acum eram politician: media, ca orice sursă de informație, era un instrument pe care trebuia să învăț să-l folosesc. Departamentul de relații publice al Partidului Liberal îmi verifica acum convorbirile şi solicitările pentru interviuri. Mi-au dat o scurtă biografie a fiecărui jurnalist şi mi-au spus ce era probabil să mă întrebe fiecare. Mi s-a făcut şi o scurtă prezentare a priorităților Partidului Liberal: programul alegerilor, agricultură, taxe imobiliare şi aşa mai departe. Deoarece eram un candidat al Partidului Liberal, era

normal ca ceea ce spuneam presei să corespundă, în mare parte, cu platforma partidului.

Majoritatea mediei considera că schimbând partidul politic mă transformasem într-o oportunistă şi mă urmăreau să vadă dacă o dau în bară. Primul meu interviu trebuia să fie o poveste umană de interes, dar am fost întrebată dacă încă mai voiam să interzic şcolile confesionale. Era cea mai sensibilă problemă în Olanda la vremea aceea. Dacă ar fi câştigat alegerile, liberalii aveau de gând să guverneze împreună cu Partidul Democrat-Creştin, iar pentru creştinii democraţi, şcolile confesionale erau tabu. Am spus că eu mă opuneam acestei forme de educaţie. Am explicat cât sunt de periculoase aceste şcoli musulmane pentru educaţie. Asta a declanşat un fel de furtună în legătură cu faptul că nu respectam linia principiilor Partidului Liberal şi că nu aveam cum să am succes la alegeri.

Gerrit Zalm, liderul Partidului Liberal, a fost foarte hotărât de-a lungul candidaturii mele şi a carierei mele politice. Ca politician cu experienţă, era rafinat şi eficient, un adevărat exemplu, iar din punct de vedere uman, s-a dovedit a fi foarte clar şi foarte direct. Nu mă sprijinea doar pentru că le puteam face publicitate liberalilor şi-i puteam ajuta să câştige alegerile; niciodată nu a afişat nici un semn că ar dori să mă arunce în vreun colţ de îndată ce alegerile aveau să se încheie, ci a riscat pentru mine în nenumărate rânduri. De-a lungul carierei mele politice, Zalm s-a zbătut să-mi sprijine cauza, de la violenţa domestică la circumcizie.

După acel prim interviu, Zalm nu s-a eschivat nici măcar o clipă. Nu a spus: „Tânăra aceasta abia a ajuns în Olanda şi nu înţelege importanţa acestor instituţii în societatea noastră.“ A spus: „Eu sunt liberal şi există argumente solide pentru abolirea şcolilor bazate pe credinţă, însă nu putem face asta imediat, deoarece trebuie să formăm un guvern cu creştinii democraţi“.

Pentru mine, cea mai sensibilă problemă era amnistierea generală a solicitanţilor de azil care depăşiseră dreptul legal de şedere în Olanda. Când lucram la Partidul Laburist, întâlnirea preelectorală laburistă din Parlament s-a opus, iar liberalii s-au opus şi mai tare.

Când reporterii m-au întrebat despre asta, eu am exprimat clar ceea ce credeam. I-am spus lui Gerrit Zalm:

– Ştii, nu pot fi de acord cu absolut tot ce spun liberalii. Zalm mi-a spus că era perfect în regulă şi că nu trebuia decât să fiu eu însămi. Atâta timp cât eram fidelă propriului meu portofoliu, care se referea la imigrare, şi atâta vreme cât am votat cu partidul o dată, de vreme ce eram în Parlament, puteam să spun ceea ce credeam.

În timpul celor două luni de campanie, am mers de la un post de televiziune la altul, ținând discurs după discurs. Am vândut mandarine în piața din Leiden; am dat mâna cu oamenii la colț de stradă. Am întâlnit mulți cetățeni care m-au surprins cu sprijinul lor aparent necondiționat arătat ideilor mele şi o mulțime de votanți laburişti care spuneau: „Deplângem alegerea pe care ați făcut-o în ce privește partidul, dar lucrul pentru care luptați este atât de important, încât vă vom vota, indiferent de partidul din care faceți parte“. M-am întâlnit cu Frits Bolkenstein, leul Partidului Liberal; era ceremonios, dar în acelaşi timp foarte blând, paternal şi firesc. Mi-a luat ideile în serios, mi-a dat sfaturi bune şi a insistat să-l sun de fiecare dată când aveam nevoie de ajutor. Căpătasem un deosebit respect pentru el.

Desigur, am întâlnit şi reacții ostile în timpul campaniei. Oamenii mă insultau şi chiar mă scuipau; am primit mai multe amenințări. Cele mai remarcabile persoane pentru mine erau cei care se pare că erau de acord cu tot ce spuneam, dar totuşi nu puteau concepe să voteze cu Partidul Liberal. Asta îmi amintea de Somalia: nu se vota în afara clanului.

Acum, că eram un politician național care primea amenințări cu moartea, eram protejată de Serviciile de Protecție Regale şi Diplomatice, aşa-numitul DKDB. Oriunde mergeam eram sub protecția lor, într-un convoi de maşini şi bărbați înarmați. La început, m-au speriat puțin aceşti străini, cu stațiile lor radio şi armele lor. Unii dintre ei stăteau foarte aproape şi voiau să ştie orice detaliu despre de ce urma să fac în ziua următoare. Nu mă puteam abate de la program; fiecare loc trebuia să fie verificat înainte. Era ciudat să-mi

trăiesc propria viață fiind verificată atât de amănunțit. Gărzile trebuiau să meargă în jurul meu prin supermarket când îmi făceam cumpărăturile. Într-o după-amiază, în timp ce încercam să cumpăr cratițe și ghivece, chiar m-am simțit prost, ca și când încercam să-i impresionez pe oamenii aceia cu alegerea mea.

Uneori, cei de la DKDB mă informau în legătură cu o anumită amenințare cu moartea, deși, de cele mai multe ori, nu o făceau. Considerau că nu trebuia să fac o obsesie din pericolul în care mă aflam. Ei se aflau acolo ca să mă protejeze, asta era tot ce trebuia să știu eu. Într-o oarecare măsură, eram de acord cu ei. Nu e un mod de a trăi să te gândești tot timpul că ești amenințat cu moartea.

Neelie Kroes mi-a găsit un loc unde să stau în Haga, un apartament drăguț, care era al unei prietene de-ale sale, dar, după ce am locuit acolo două săptămâni, ziarul local a aflat de la oamenii din cartier și mi-au publicat adresa. În ziua aceea, cam pe la prânz, una dintre gărzile mele de corp mi-a spus:

– Îmi pare rău, dar nu vă mai puteți întoarce la apartament. Diseară, vă vom duce la hotel, însă va trebui să vă căutați un alt loc unde să stați.

Nici măcar nu am apucat să merg să-mi împachetez; au trimis ei ofițeri de poliție care să caute prin sertare și să-mi împacheteze lucrurile și cărțile.

Neelie a căutat în inepuizabilul ei Rolodex mental și a aranjat să locuiesc pentru câteva săptămâni într-un apartament de la ultimul etaj al clădirii companiei de telefoane din Haga, unde dormea directorul companiei când lucra până târziu. Totuși, nici aici nu puteam rămâne prea mult. După două luni, s-a convenit că puteam închiria, pentru un an, una dintre casele care se aflau pe terenul companiei, până găseam un loc al meu. Era minunată, cu șemineu și grădină și îmi puteam permite chiria; credeam că, în sfârșit, voi putea să mă stabilesc și eu din nou undeva. Îmi propusesem să mă mut în ultimul weekeend din ianuarie.

Pe 22 ianuarie, erau alegerile. Partidul Liberal a închiriat o sală cu un ecran mare în Utrecht; toată lumea se felicita în fața

aparatelor de filmat când s-au aflat rezultatele. Cu toate acestea, în realitate, câştigurile partidului au fost destul de modeste. Creştin-democraţii şi laburiştii erau marii câştigători şi părea probabil să formeze împreună o coaliţie guvernamentală. (În Olanda, guvernele sunt mereu coaliţii.) Liberalii au câştigat doar 18 procente din numărul de voturi, ceea ce nu era suficient, în principiu, pentru a pretinde dreptul la guvernare. Cu toate acestea, am avut douăzeci şi şapte de locuri în Parlament, ceea ce însemna că, fiind pe poziţia şaisprezece, fusesem aleasă.

În Olanda, alegătorii care votează pentru o anumită listă, pot, dacă doresc, să specifice o preferinţă pentru anumiţi candidaţi. Asta determină un calcul complicat, deoarece, dacă mai mulţi votanţi optează să sprijine un candidat, acea persoană poate avansa pe lista electorală. Eram a şaisprezecea pe listă, dar a şasea în ce priveşte preferinţa individuală a candidaţilor – un scor mare pentru un nou-venit. Ca să fiu mai exactă, 37 058 de votanţi m-au ales să-i repezint. Am simţit un val de putere datorită acestui sprijin pentru ideile mele. Lupta mea era îndreptăţită. Puteam să schimb ceva. Simţeam greutatea adevăratei responsabilităţi.

CAPITOLUL 16

Politică

În ultima săptămână din ianuarie 2003, Johanna şi Maarten au venit să mă ajute să mă mut în noua mea casă. Noul Parlament îşi relua activitatea pe 30 ianuarie, iar eu voiam, într-un anumit sens, să mă stabilesc înainte de începerea ceremoniei. În dimineaţa aceea, nici măcar nu am dat drumul la radio, ci pur şi simplu mă pregăteam să desfac cutiile.

Dar Johanna şi Maarten fuseseră treziţi de ştiri: „Hirsi Ali îl numeşte pe Profetul Mahomed un pervers“. *Trouw* tocmai difuzase interviul cu temă religioasă pe care îl dădusem cu câteva săptămâni înainte. În interviu vorbeam despre cele zece porunci din Coran, versiunea celor zece porunci, transmisă musulmanilor de către Profetul Mahomed. Îl descriam ca pe un bărbat crud care pretindea puterea absolută şi care îngrădea creativitatea limitând imaginaţia doar la ceea ce era permis. În mod convenabil, Allah l-ar fi ajutat pe Muhammad, spunându-i să se însoare cu soţia fiului său adoptat, Zayd. De asemenea, a mai permis Profetului să se căsătorească şi cu fiica de şase ani a prietenului său, Abu Bakr, iar căsătoria să se consume când fata, Aisha, nu avea decât nouă ani. Descrierea scenei de către Aisha este chiar patetică; se dădea în leagănul din grădină când a chemat-o mama ei

şi a aşezat-o în poala Profetului, care avea cincizeci şi patru de ani. Am spus: „Judecând după standardele occidentale, Mohamed este un pervers şi un tiran".

Recunosc, m-am lăsat dusă de val în acel interviu. Acum, după câteva săptămâni, a fost publicat, iar Maarten şi Johanna erau îngroziți. Eu nu ştiam încă, dar sute de oameni deja se îndreptau către secțiile de poliție de peste tot din țară ca să ceară să fiu pedepsită pentru ceea ce am spus. Țara clocotea, iar eu nici măcar nu depusesem jurământul.

Ellen m-a sunat şi mi-a spus că primise un mesaj plin de furie pe robotul de acasă. Un bărbat cu accent spunea: „Asta este ultima picătură", şi a amenințat să arunce casa în aer. Poliția din Leiden a înregistrat plângerea şi au început să păzească locuința. Toată lumea era agitată.

După ce am mutat toate cutiile, i-am invitat la cină pe Johanna şi pe Maarten, ca să le mulțumesc că m-au ajutat. În timp ce mâncam, au apărut bodyguarzi.

– Situația aceasta este prea periculoasă. O luăm pe Ayaan de aici.

Le-au spus Johannei şi lui Maarten să meargă singuri acasă, apoi m-au scos prin bucătărie şi m-au dus repede în apartamentul companiei de telefonie. Când am ajuns acolo, clădirea era plină de agenți de pază, cred că erau vreo douăzeci de polițişti, şi în uniforme, şi civil. Mi-am dat seama că situația era, într-adevăr, gravă.

Am dormit în apartament, care era aproape gol. În ziua următoare, a venit un grup considerabil de gărzi de corp, bărbați care aveau rang superior în ierarhia a trei agenții diferite de poliție şi securitate din Ministerul de Justiție şi de Interne şi un bărbat de la Departamentul de Securitate al Parlamentului. Am plecat către casa unde îmi propusesem să mă mut. Bărbatul de la agenția care evalua riscurile legate de securitate, ABB, a anunțat că nivelul de risc în ceea ce mă privea, este *maxim*. (Sunt trei nivele de risc, maxim, mediu şi minim.) Bărbatul de la agenție care se ocupa cu protecția propriu-zisă, de la DKDB s-a uitat în jur şi a făcut o listă cu toate modificările şi întăririle care ar trebui să fie făcute

la casă pentru a face față solicitărilor de securitate maximă. Geamuri antiglonț, camere de luat vederi – spunea el că ar costa mai mult de un milion de euro.

Eu eram membră a Parlamentului, așa că Parlamentul trebuia să plătească: așa erau regulile. Bărbatul de la Departamentul de securitate al Parlamentului s-a întors către mine şi m-a întrebat:

– Cât timp intenționați să locuiți în această nouă casă?

I-am spus că aveam contract de închiriere pentru un an.

– Îmi pare rău, dar nu putem să facem asta. Parlamentul nu va investi un milion de euro doar pentru un an. Va trebui să căutați un alt loc.

Când a sosit vremea ceremoniei de depunere a jurământului pentru noii membrii, pe 30 ianuarie, eu locuiam într-un hotel. Săptămâni întregi m-am tot mutat. Din două în două zile, oamenii din hotel aflau cine sunt, iar cei de la securitate mă mutau din nou. Am tot căutat case, dar atunci când am găsit casa perfectă, nu au fost de acord cei de la securitate: era o casă cu grădină înconjurată de o întreagă stradă cu grădini. Am mai găsit o casă care mi-a plăcut, dar căreia, sub nici o formă, nu aveam cum să-i plătesc chiria şi această situație de instabilitate a tot continuat.

La ceremonie am fost agitată, desigur, şi mi-a părut enorm de rău că tata nu era acolo. Ar fi fost mândru. Pentru el, eram o renegată, dar, cu toate acestea, călcam pe urmele lui, determinată să muncesc pentru binele altora, exact așa cum făcuse el mereu. M-a durut când l-am sunat şi mi-a închis. Dar acum mă năpădise şi un fel de speranță. Aveam o misiune. Urma să trec situația femeilor musulmane pe agenda țării mele.

La prima întâlnire a întrunirii liberalilor în Parlament, toată lumea citise articolul din *Trouw* şi era furioasă. În dimineața aceea, Frank de Grave, un bărbat manierat care mă luase sub aripa sa, a intrat în biroul care îmi fusese dat în clădirea vechiului Parlament şi m-a instruit:

– Când va începe întâlnirea, vei vedea că oamenii te vor ataca. Vreau ca tu să taci. Când îți vine rândul să vorbeşti, trebuie să spui:

„Acest interviu a avut loc cu mult timp în urmă, înainte să fiu aleasă. Îmi dau seama că nu aşa stau lucrurile şi îmi cer scuze pentru că am generat asemenea agitaţie. De acum înainte voi consulta partidul înainte să declar astfel de lucruri“.

Când unii dintre colegii mei liberali din Parlament au început să spună lucruri urâte – şi nu erau nişte oarecare –, am tăcut. Dar apoi un bărbat s-a uitat la Gerrit Zalm şi a întrebat:

– Nu crezi că ar trebui să o protejăm de ea însăşi?

Am văzut roşu în faţa ochilor şi am zis:

– Ceea ce mă surprinde este că nici măcar o persoană din sala asta nu s-a întrebat: „E adevărat?“ Dacă Profetul Mahomed s-a culcat cu o fetiţă de nouă ani, atunci, conform legii olandeze, el este un pedofil. Dacă te uiţi la cum a domnit Profetul Mahomed, vezi că a domnit singur, că era un autocrat, iar asta înseamnă tiranie. Cât despre a fi protejată de mine însămi, este condescendent şi inacceptabil.

În cele din urmă, Zalm a calmat vocile care formau un vacarm. El, Johan Remkes, Mark Rutte şi Henk Kamp m-au sprijinit pe considerentul libertăţii de expresie. Au mai spus şi că ameninţările împotriva mea erau inacceptabile; să fie nevoie să trăieşti cu gărzi de corp era ceva de care nu se mai auzise în Olanda. După întâlnire, Frank de Grave a venit la mine şi mi-a spus:

– Ce ai făcut? De ce ai spus aşa ceva?

– Pentru că e adevărat. Nu am de gând să-mi cer scuze, pentru că ăsta e adevărul.

Parlamentul îşi începea greu activitatea; partidele câştigătoare încă nu căzuseră de acord pentru a forma un guvern. Creştin-democraţii se împotmoliseră în negocierile cu laburiştii. Săptămânile treceau. Noul Parlament a fost numit, dar vechiul guvern care condusese înainte de alegeri era încă la locul lui, dar nu elabora legi noi, ci ţinea ţara într-o guvernare minimală în timp ce toată lumea aştepta ca noul cabinet să fie numit.

Situația era cumva suprarealistă. Miniștrii lui Pim Fortuyn, dintre care unii fuseseră scoși decisiv din Parlament, încă mai conduceau țara. Bietul Zalm, când nu conducea întâlnirile liberale îi dădăcea pe miniștrii lui Pim Fortuyn, care se purtau de parcă erau la grădiniță. Mi-am promis să încerc să nu-i creez și eu probleme.

Noi, liberalii, părea să fie clar că rămâneam fără putere. Asta mi-a permis să încerc să schimb percepția partidului despre problemele mele fără nevoia de a forma coaliții și să caut sprijin la alte partide. Mai întâi, voiam ca Partidul Liberal să sprijine o inițiativă a laburiștilor de a acorda acte de rezidență independentă femeilor care veneau în Olanda ca să se mărite cu imigranți legali.

Acest lucru s-a realizat, în cele din urmă, cu ajutorul Partidului Laburist. Frank de Grave și Gerrit Zalm m-au ajutat să le-o prezint și liberalilor, ceea ce nu a fost ușor, pentru că liberalii voiau să împiedice noii imigranți și considerau că nu este înțelept să mai acorde permise de reședință. Dar eu vorbeam despre femeile aduse în Olanda de către bărbați pe care abia dacă îi cunoșteau, în urma unor căsătorii aranjate, bătute până ajungeau la spital, dar care nu puteau intenta divorț pentru că, dacă o făceau, trebuiau să părăsească Olanda și să se întoarcă la familiile lor, unde urmau să fie pedepsite. Moțiunea a trecut cu o majoritate a partidelor din Parlament, deși a trebuit să facem asta fără votul creștin-democraților. (Totul din dragoste frățească).

Trebuiau mai mulți bani pentru adăposturile destinate femeilor. Zalm era membru al cabinetului care încă mai conducea țara. Imediat după ce am vorbit cu el despre asta, ministrul de Finanțe, Hans Hoogervorst, mi-a spus că va aloca o sumă inițială de 30 de milioane de euro, ceea ce era departe de a fi suficient, însă mai bine decât nimic.

În mai, Partidul Laburist a anunțat brusc că nu va participa la guvernare. După patru luni, discuțiile lor cu creștin-democrații se deterioraseră. Acum creștin-democrații trebuiau să se îndrepte către liberali pentru guvernare, într-o coaliție pe care au încropit-o imediat împreună. Un alt partid mai mic, D-66, care pierduse foarte

mult, timp de trei sesiuni de alegeri la rând, a consimțit şi el să se alăture coaliției. Asta oferea noului guvern o majoritate nesemnificativă, de doar trei locuri în Parlament.

La sfârşitul lui februarie, am găsit un loc permanent în care să locuiesc în Haga: o căsuță din cărămidă, chiar în curtea din spatele amabasadei Israelului, vizavi de piața publică din Binnenhof, unde se afla Parlamentul. Chiria era mare, dar locația era deja foarte bine păzită, foarte convenabil să ajung la Parlament şi foarte convenabil şi pentru cei care îmi ofereau securitatea.

Eram bucuroasă că am un loc al meu. De îndată ce m-am mutat, am scăpat de gărzile de corp care montau camere de luat vederi portabile şi alarme pe holurile hotelurilor şi erau atenți la fiecare mişcare din jurul meu. Puteam să închid uşa, să le spun la revedere şi să stau pe canapeaua mea într-un tricou oribil în timp ce citeam sau mâncam.

Într-o seară de martie, eu şi Neelie ne-am întâlnit pentru cină şi stăteam de vorbă în grădina ei despre motivele pentru care noul tip de Islam fundamentalist avea atâta succes şi atât de convingător. Eu credeam că este, într-o oarecare măsură, din cauza predicatorilor care foloseau diferite tipuri de media: casete video cu martiri, casete audio cu predici foarte însuflețitoare şi website-uri care promovau mesajul. Noul Islam este prezentat în imagini, iar tehnologia sa este foarte simplă şi obişnuită.

E vremea ca persoanele care vor să reformeze Islamul să încerce aceleaşi tehnici. Discursurile politice sunt în regulă, dar a venit timpul pentru satiră, artă, filme şi cărți. Oamenii creativi cu un mesaj disident trebuie să ajungă în spatele blocajului mental care îi împiedică să trateze religia ca pe orice alt subiect – şi să trateze Islamul ca pe orice altă religie. Trebuie să-şi transmită propriul mesaj cu ajutorul imaginilor, nu doar prin cuvinte, celor care nu vorbesc limba acestui popor, fie literar, fie metaforic.

I-am spus lui Neelie că mă tot gândisem să fac un fel de expoziție de artă pentru a aprinde interesul discuțiilor despre poziția

femeilor în Islam, probabil sub forma unei camere pline cu nişte reproduceri din ghips sau modele din ceară. Ar fi expusă o femeie biciuită din cauză că a comis adulter, o altă femeie bătută în mod sistematic, una sechestrată în propria casă. Una dintre ele ar purta *hidjab transparent*, iar fiecare ar avea scris pe corp cuvinte din Coran. Alături de fiecare statuie ar fi un afiş care traduce versurile din Coran şi estimează câte femei de peste tot din lume suferă din cauza acelui verdict al Coranului. Expoziţia ar ilustra prin imagini simple suferinţa pe care o îndură femeile în numele lui Allah.

Mulţi olandezi bine intenţionaţi mi-au spus cu toată sinceritatea că nimic nu incită abuzul femeilor în cultura islamică şi că asta nu este decât o mare neînţelegere. Eram informată în mod constant că bărbaţi de peste tot din lume îşi bat femeile. În realitate, aceşti occidentali sunt cei care nu înţeleg corect Islamul. Coranul comandă aceste pedepse. El dă un drept legitim abuzurilor, astfel încât cei care execută nu simt nici un fel de ruşine şi nu-i bântuie conştiinţa sau comunitatea în care trăiesc. Voiam ca expoziţia mea de artă să-i facă pe oameni să se simtă prost dacă nu dădeau atenţie acestei probleme. Voiam ca oamenii care nu aveau nici o legătură cu religia, cei care nu erau musulmani să înceteze a se mai păcăli cu ideea că „Islamul înseamnă pace şi toleranţă".

Ştiam că o astfel de expoziţie era greu să fie acceptată de către foarte mulţi musulmani. Când ai fost crescut să crezi că o religie şi o carte sfântă sunt absolute, e dificil să accepţi că nu toată lumea crede la fel şi că nici o carte nu este complet sfântă. Dar asta era ce voiam eu să dovedesc: musulmanii trebuiau să se gândească la credinţele lor şi la cum îi afectau ele pe oameni în realitate.

Neelie m-a pus în legătură cu Wim van der Krimpen, care conducea Muzeul Orăşenesc din Haga şi părea să fie deschis la ideea mea pentru expoziţie, pe care voiam să o intitulez Supunere. Mi-a spus că paza pentru o astfel de expoziţie nu va fi o problemă, aşa cum credeam eu; muzeul lui era deja foarte bine păzit. Totuşi, m-a avertizat că achiziţionarea manechinelor era scumpă.

Trebuia să redactez propunerea mea, iar el urma să discute cu consiliul despre ea.

Credeam că nu va ieşi nimic din asta. Un membru al Parlamentului care scria versuri din Coran pe manechine? Ideea era sortită eşecului, credeam eu, aşa că am lăsat-o baltă.

Jozias van Aartsen m-a rugat să scriu o declaraţie care să rezume ideile şi propunerile mele clare legate de imigrarea şi de emanciparea femeilor musulmane. Urma să fie discutate de către Partidul Liberal în septembrie, la întâlnirea anuală de stabilire a direcţiilor politice. Acum eram la putere, aşa că miza era mare. Orice voiam să spun trebuia să apară în acea hârtie. L-am implicat şi pe Arie van der Zwan, un economist a cărui muncă era admirată, şi pe Paul Scheffer, criticul. Am lucrat la asta toată vara şi am terminat printr-o propunere de douăsprezece pagini, care era foarte detaliată.

În septembrie, când Partidul Liberal s-a întâlnit să discute strategia politică, eram agitată. Declaraţia propunea ca liberalii să fie de acord cu închiderea şcolilor musulmane deja existente şi să refuze finanţarea altora noi şi mai propuneam şi faptul ca partidul să favorizeze abolirea Articolului 23 din Constituţia olandeză, care le permite părinţilor să-şi înfiinţeze propriile şcoli religioase. Asta ar fi o mişcare foarte curajoasă, în termeni politici, în special pentru un partid care, cel puţin în termeni olandezi, este de dreapta. Am propus, de asemenea, şi reducerea dramatică a facilităţilor pentru şomaj şi desfiinţarea venitului minim. Din propria mea experienţă ca translator al cazurilor legate de ajutorul social, ştiam că accesul uşor la ajutor de şomaj generos duce la o capcană a sărăciei: oamenii din Olanda fac deseori mai mulţi bani din ajutorul de şomaj decât dacă ar munci. Toată lumea îmi spunea că ideile mele sunt mult prea de dreapta – că vor conduce la o societate polarizată între sărăcie şi bogăţie, plină de cerşetori şi de oameni foarte bogaţi, plină de violenţă şi exploatare.

Alte persoane s-au înfuriat la întâlnire din cauza aspectelor din prezentarea mea, dar membrii alpha şi-au declarat sprijinul, aşa că

majoritatea membrilor beta doar au mormăit a nemulțumire. Van Aartsen a încheiat discuția propunând ca subiectul integrării să fie reprogramat pentru o întâlnire a grupului parlamentar, unde mai mulți dintre seniorii care mă sprijineau nu erau prezenți.

Până în martie, când raportul mult mai revizuit avea să fie, în cele din urmă, lansat, anumite lucruri deja se întâmplau în țară. Cererea de a înceta sprijinirea școlilor religioase era într-o dezbarere acerbă și se acorda mult mai multă atenție femeilor musulmane. Apăreau articole în ziare care-i citau pe profesorii și asistenții sociali despre fetițele din grădinițele olandeze care fuseseră circumcise. Intelectualii care nu erau religioși și gândeau liber se criticau reciproc în articole nesfârșite în care își exprimau opinia despre virtuțile și viciile Profetului Mahomed. Am strecurat fragmente din documetul meu politic și am folosit aspecte în alte dezbateri, construind treptat o coaliție. I-am dat părți din ea și lui Gerrit Zalm, care acum era ministru de Finanțe, și Ritei Verdonk, ministrul Integrării, pentru a o folosi, în propriile documente politice. Alți politicieni, din alte partide, au început să devină și ei interesați de aceste probleme.

Voiam ca Parlamentul să dea o moțiune care să solicite poliției să înregistreze câte „crime de onoare“ aveau loc în Olanda în fiecare an. După săptămâni întregi de strădanii și insistențe în diverse birouri, ministrul Justiției, Piet Donner, chiar a fost de acord cu moțiunea pe care o scrisesem împreună cu Partidul Laburist, dar a spus că mai întâi vrea să o probeze, sub forma unui „proiect-pilot“ doar în două secții de poliție. Peste câteva luni, când s-au anunțat rezultatele, Parlamentul a fost șocat, iar eu am simțit o imensă creștere a sprijinului peste tot în țară. Între octombrie 2004 și mai 2005, șapte fete musulmane au fost ucise de către familiile lor numai în cele două regiuni (sunt douăzeci și cinci de astfel de regiuni în Olanda). După aceasta, oamenii nu mi-au mai spus că exageram.

Majoritatea scrisorilor pe care le-am primit și care își exprimau sprijinul erau din partea olandezilor albi. Am primit chiar și câteva scrisori de sprijin din partea unei femei musulmane. Mult

mai multe măcar ascultau la ceea ce spuneam eu. După cum chiar eu însămi ştiu prea bine, îţi trebuie mult timp ca să rupi barele unei cuşti mentale. Aproape toate scrisorile pe care le-am primit şi care îşi manifestau furia erau de la femei musulmane. Oamenii îmi spuneau Unchiul Tom, alb pe interior, trădător faţă de oamenii pe care îi reprezint. Toate aceste atacuri *ad hominem* erau în esenţă distrageri de la problema adevărată, care nu eram eu – nu avea importanţă cine eram eu. Ceea ce conta era abuzul şi cum acesta era ancorat într-o religie care le neagă femeilor drepturile omului. Ceea ce contează era faptul că în Europa aveau loc atrocităţi împotriva femeilor şi copiilor. Ceea ce conta era că guvernele şi societăţile trebuiau să înceteze să se ascundă după o falsă pretenţie de toleranţă astfel încât să poată recunoaşte problemele şi să le facă faţă.

Când citeam scrisorile acelea pline de furie, îi înţelegeam pe cei care le scriau. La un moment dat, şi eu aş fi putut scrie astfel de scrisori. Când crezi că ceva este sfânt şi special şi apoi ţi se spune că nu e aşa, dacă nu eşti pregătit pentru genul ăsta de informaţii şi mai ales dacă provii dintr-un mediu care pune accent pe onoare, te simţi ofensat. Pe aceste persoane, luate individual, le înţelegeam, dar eram furioasă pe atitudinea ostilă şi revoltată a organizaţiilor musulmane finanţate de către guvern ca să vegheze comunitatea.

Aceste organizaţii musulmane din Olanda trebuie să acţionaze ca o punte de legătură între musulmani şi guvernele locale şi naţionale, însă cei care le conduc nu reprezintă pe nimeni. Ei nu sunt aleşi, ci stau confortabil pe baza subvenţiilor, fără să producă, efectiv, nici un fel de program real. Bărbaţii care conduc aceste grupuri musulmane se presupune că le repezintă pe femeile musulmane. Ei ştiu despre ce este vorba, dar pur şi simplu nu li se adresează niciodată. M-au numit pe mine trădătoare, dar ei sunt cei care-i trădează pe musulmani: pe copiii şi pe femeile musulmane.

Într-o noapte, în mai 2004, m-a sunat tata. Îi dăduse cineva numărul meu de telefon şi totul a fost ca şi când nu se petrecuse nimic între noi.

– Abeh, sunt atât de fericită şi recunoscătoare că m-ai sunat!

– Ayaan, oamenii spun lucruri atât de urâte despre tine, mi-a spus el, cu o voce care părea bătrână şi obosită. Mă rog pentru tine. Tu te rogi?

L-am întrebat dacă îşi amintea o povestire pe care ne-o spunea când locuiam împreună, în Etiopia, când stăteam în sediul opoziţiei somaleze, despre un camarad pe care tata îl invitase să se roage. Bărbatul acesta a spus: „Hirsi, tu vezi capul unui taur mare atârnând în mijlocul camerei?“ şi tata a spus că nu. Camaradul i-a răspuns că Dumnezeu era exact ca şi capul acelui taur invizibil: el nu-l putea vedea.

– Abeh, eu sunt ca omul acela, i-am spus tatei. Tu îmi spui să mă rog, dar atunci când stau pe covoraş pentru rugăciune, camera este goală.

– Omul acela s-a căit, a spus tata. Tocmai s-a întors dintr-un pelerinaj de la Mecca. M-am rugat pentru el şi mă voi ruga şi pentru tine. Şi tu vei reveni la calea cea dreaptă.

– Abeh, dacă voi reveni vreodată la credinţă, tu vei fi prima persoană care va şti asta, i-am spus eu.

Tata a tăcut.

– Ayaan, dacă te va întreba cineva dacă tu crezi în Dumnezeu, nu răspunde. Spune-le că este o întrebare foarte nepoliticoasă.

După o conversaţie care a durat cam o oră, ne-am luat la revedere. De atunci nu ne-am mai vorbit.

În februarie 2003, l-am întâlnit pentru prima dată pe Theo van Gogh. Eram acasă la Theodor Holman, un jurnalist, când a sunat la uşă; un bărbat zgomotos, neîngrijit s-a repezit către mine şi m-a îmbrăţişat foarte hotărât.

– Sunt Theo van Gogh şi te-am votat, mi-a spus, apoi m-a asaltat cu sfaturi despre cum să supravieţuiesc în politică. A stat puţin de vorbă cu noi, apoi a plecat, la fel de abrupt cum a şi năvălit.

Ştiam câte ceva despre van Gogh, una dintre acele personalităţi din Amsterdam care apărea mereu la televizor sau în ziare.

Theo avea un păr blond, nepieptănat, era gras, fuma foarte mult şi vorbea întruna. Un bine-cunoscut regizor de film, Theo avea un fel de imbold compulsiv de a-i scoate din sărite şi de a-i insulta chiar şi pe cei mai buni prieteni, de preferință în direct la televiziune. Mulți păreau să-l urască.

Nu l-am mai văzut pe van Gogh timp de mai bine de un an; nu aveam motive. Dar într-o după-amiază de mai, în 2004, eram la nunta unei prietene, în Statele Unite, când Theo m-a sunat pe celular. Nu ținusem legătura de la prima noastră scurtă întâlnire, dar avea numărul meu de la un prieten comun. Nu a existat nici un „Ce mai faci?“ sau altceva de genul acesta – pur şi simplu a spus: „Da, van Gogh“, şi a început să povestească indignat despre un conflict pe care îl avusese cu un bărbat libanez din Belgia, Abu Jahjah.

Abu Jahjah conducea o grupare de tineri arabi din Belgia, căreia el îi spunea Liga Europeană Arabă, şi fusese invitat la o dezbatere importantă în Amsterdam, la clubul Happy Chaos Debating. Lui Theo i se ceruse să prezideze dezbaterea, dar Abu Jahjah a refuzat să participe dacă Theo avea să prezideze. După ce câțiva dintre teroriştii lui Abu Jahjah l-au amenințat, Theo l-a numit pe Abu Jahjah „peştele Profetului“ şi aşa s-a dezlănțuit iadul.

Habar nu aveam ce credea Theo că aş putea face eu. Mă aflam într-un taxi, în New York, pe bancheta din spate, şoferul era în mod sigur musulman şi nu aveam gardă de corp; nu era un moment potrivit pentru o discuție mai detaliată. I-am spus:

– Theo, nu pot vorbi acum; o să vin să te văd săptămâna viitoare, când mă întorc.

Pe vremea aceea, la mine acasă se adăpostea o fată din Maroc, Rashida, care mă contactase în vara lui 2003; avea nevoie de ajutor ca să scape de tatăl şi frații ei, care o băteau pentru că avea un prieten olandez. La douăzeci şi doi de ani, voia să devină actriță şi găseam că avea ceva trist – probabil îmi amintea de mine cea de demult. Voiam să o ajut, dar nu aveam nici o idee cum ar putea cineva să înceapă o carieră în actorie; acum mi se părea că aş fi

putut să o iau cu mine să-l întâlnească pe Theo van Gogh, renumitul regizor din Amsterdam.

Cel mai recent film al lui Theo era *Najib and Julia,* avea drept subiect relația dintre o fată născută în Olanda şi un băiat din Maroc. Theo avea o oarecare sensibilitate, un fel de antenă ce capta semnalele de tristețe când majoritatea olandezilor voiau să creadă că totul este drăguț şi călduț. El credea că sunt prea multe lucruri pe care oamenii nu îndrăznesc să le spună de teamă să nu ofenseze. Se vedea ca pe un personaj al lui Fassbinder. Casa lui era un haos, dar se concentra intens pe munca sa. Era un amalgam de contradicții, un bărbat imposibil, iar din anumite puncte de vedere, un geniu.

Acea primă întâlnire la care a luat parte şi Rashida a durat cam o oră. Theo i-a promis Rashidei că, dacă va termina şcoala de actorie, o să o cheme să dea o probă. Am discutat despre incidentul cu Abu Jahjah.

– De ce te superi? Eşti regizor. De ce nu faci un film despre asta? l-am întrebat.

În treacăt, am pomenit şi despre ideea mea de a face o expoziție de artă despre femeile musulmane.

– Fă-o, pur şi simplu, în format video m-a îndemnat Theo. Scrie un scenariu. Orice idiot poate scrie un scenariu. Tot ce trebuie să faci este să scrii: „Exterior, ziua“ şi „Interior, noaptea“.

Vorbea serios. Theo se oferea să facă *Submission* sub forma unui film de scurtmetraj. La început, nu l-am luat în serios, dar în următoarele zile m-a tot sunat, îndemnându-mă să mă apuc să scriu scenariul. Puteam să fac asta după pauza parlamentară, îmi spunea el. Puteam să filmăm pe perioada verii. I-am spus lui Theo că voi încerca.

Câteva zile mai târziu, întâlnindu-mă cu un grup de producători de la o televiziune olandeză, şi aceştia m-au invitat să particip la emisiunea *Summer Guests* la sfârşitul lui august. În această emisiune, oamenii vorbesc preț de trei ore despre ei înşişi şi selectează secvențe din programe TV vechi, semnificative pentru ei din punct de vedere personal. Unii prezintă sitcom-uri vechi; alții

evenimente sportive istorice, un fragment dinstr-un documentar sau o emisiune pentru copii. Cei care privesc sunt fascinați de plăcerea de a-şi aminti toate aceste experiențe olandeze pe care le-au împărtăşit împreună. Din moment ce eu nu aveam o experiență olandeză pe care să o împart cu telespectatorii, i-am întrebat pe producători dacă acceptă un film la care lucram împreună cu Theo van Gogh. Am spus că ar putea fi gata până pe 29 august, când se difuza emisunea. Le-am arătat o schiță a scenariului. Au spus că va fi ceva neobişnuit, dar au fost de acord.

L-am sunat pe Theo şi am hotărât să încercăm.

Filmul pe care l-am făcut cu Theo, *Submission: Part One,* este în primul şi în primul rând despre relația individului cu Allah. În Islam, spre deosebire de creştinism şi iudaism, relația individului cu Dumnezeu este una de totală supunere, ca între sclav şi stăpânul său. Pentru musulmani, venerația față de Dumnezeu înseamnă supunere totală față de legile lui Allah şi abstinență totală de la gândurile şi faptele pe care El le-a declarat interzise în Coran. Pentru a moderniza Islamul şi a-l adapta la idealurile contemporane ar fi nevoie de un dialog cu Dumnezeu, chiar de un dezacord cu regulile lui Dumnezeu; dar, aşa cum este conceput Islamul, orice tip de dezacord cu Allah înseamnă insolență, pentru că ar presupune egalitatea cu El.

Coranul are o poveste interesantă cum Satana a fost izgonită de pe tărâmul îngerilor după ce Allah l-a creat pe Adam. Allah le-a ordonat tuturor îngerilor să se închine lui Adam, dar Satana a refuzat să se supună. I-a răspuns cu obrăznicie lui Allah: De ce trebuie ca el, un înger atât de elevat, să se închine unei creaturi făcute din lut? Allah l-a izgonit pe Satana din paradis, şi de atunci, Satana a încercat să-l ademenească pe Adam şi pe toți descendenții lui de la calea cea dreaptă. Dacă o ființă umană se îndoieşte de regulile lui Allah, asta înseamnă că va cădea în capcana Satanei.

Probabil că fiecărui musulman i se spune povestea aceasta şi, copil fiind, deseori m-am gândit la ea. Acum, când sunt adult, am

simțit că eliberarea femeilor musulmane trebuie să fie precedată de libertatea de gândire față de această obediență rigidă, dogmatică, față de dictoanele lui Allah. În mod constant, în Coran, se face referire la Allah ca la „cel Milos, Milostiv"; de asemenea, de câteva ori se spune şi că El ne-a dat o voință a noastră, proprie. În orice caz, mă întreb eu, de ce l-ar deranja o mică dezbatere?

Când m-am aşezat să scriu scenariul pentru filmul nostru, am hotărât să folosesc formatul unei rugăciuni sub forma unui dialog cu Allah. Mi-am imaginat o femeie stând în mijlocul unei camere. În cele patru colțuri ale camerei, patru femei dezvăluie versuri restrictive din Coran. Femeia din mijlocul camerei este acoperită de văl, dar vălul ei este transparent în față şi opac la spate. Transparența este necesară, pentru că ea îl provoacă pe Allah să privească ceea ce El a creat: corpul femeii. Pe spate, are scris versetul de deschidere din Coran, „Sura Fatiha", pe care fiecare musulman trebuie să-l recite la începutul fiecărei rugăciuni:

> În numele lui Dumnezeu, cel Milos, cel Milostiv,
> Slavă lui Dumnezeu, Domnul lumilor,
> Milosul, Milostivul,
> Stăpânul Zilei Judecății!
> Ție ne închinăm, Ție îți cerem ajutorul.
> Călăuzeşte-ne pe Calea cea Dreaptă, calea celor binecuvântați de Tine, şi nu a celor care Te-au supărat, şi nici a celor rătăciți.

Femeia respectă întocmai regulile rugăciunii: capul îi este plecat şi privirea îi este ațintită pe covoraşul din fața ei, unde îşi aşază capul când se apleacă pentru a-şi exprima supunerea absolută. Dar, după ce recită Sura Fatiha, ea face ceva neobişnuit: îşi ridică fața. Aparatul de filmat se mişcă încet către prima femeie, care îi spune lui Allah că a respectat toate poruncile lui, dar că acum zace într-un colț, sângerând. Se îndrăgostise şi din cauza aceasta, a fost biciuită. Ea încheie, foarte simplu, cu propoziția: „S-ar putea să nu mă mai supun".

O altă femeie simte repulsie față de mirosul soțului ei. A fost obligată să se mărite cu el, iar acum este obligată să i se supună sexual, căci Coranul spune: „Atunci când [soțiile] sunt curate, duceți-vă la ele precum v-a poruncit Dumnezeu“. O a treia femeie este bătută de către soțul ei cel puțin o dată pe săptămână: „Dojeniți-le pe cele de a căror neascultare vă este teamă! Părăsiți-le în așternuturi! Loviți-le“. Cea de-a patra este o tânără care stă închisă în propria casă. A fost violată de către unchiul ei, și acum este însărcinată; urmează să fie pedepsită că a făcut sex în afara căsătoriei.

Am numit filmul *Submission, Part One,* deoarece supunerea față de Islam generează multe alte feluri de suferință. L-am conceput ca fiind primul dintr-o serie de filme care să trateze relația stăpân - sclav a lui Dumnezeu cu individul. Mesajul meu era acela că sfântul Coran este cuvântul unui bărbat, nu al lui Dumnezeu, și că ar trebui să fim liberi să-l interpretăm; ar trebui să ni se permită să-l aplicăm epocii moderne într-un mod diferit, în loc să suportăm contorsiuni chinuitoare în încercarea de a recrea circumstanțele unui trecut îngrozitor de îndepărtat. Intenția mea era aceea de a elibera mințile musulmane astfel încât femeile musulmane și bărbații musulmani deopotrivă să poată fi mai liberi. Și bărbații sunt obligați să suporte reguli inumane.

Era un film ușor de făcut. Theo nu era interesat să scrie propuneri pentru granturi și subvenții: spunea că trebuie să facem un scurtmetraj de zece minute și apoi să vedem ce se întâmplă. Am terminat scenariul la sfârșitul lui iulie. Theo a închiriat un studio și a angajat o actriță, o machieuză și câteva obiecte de recuzită.

Nu am discutat despre pericolul de a face un film cu un astfel de mesaj. După ce am vorbit deja public despre Islam, știam cât este de periculos. L-am avertizat pe Theo; voiam să-și țină numele departe de acest proiect. Dar Theo a ripostat: „Nu trage nimeni în prostul satului“. El credea că eu voi fi cea care va fi atacată și că nimeni nu se va deranja să-i facă lui vreun rău.

Nu prea avansam. Am filmat luni, pe 26 iulie. Theo voia ca eu să scurtez scenariul şi să-l fac doar de cinci minute; eu am insistat să rămână de zece. Şi-a pierdut cumpătul şi a ţipat la mine:

– Nu sunt aici doar ca să te ajut să-ţi rezolvi traumele din copilărie!

M-am uitat fix la el şi apoi am plecat. Şi-a cerut scuze.

De fapt, probabil că Theo avea dreptate: cinci minute ar fi fost mult mai eficiente. L-am sunat peste câteva săptămâni ca să-i spun asta şi el a zis.

– Nu, filmul este perfect. Sunt mândru de ce am făcut.

Înainte ca *Submission* să fie difuzat la televizor, m-am gândit că ar fi bine să-l arăt liderilor Partidului Liberal. Voiam şi să-i conving să-i ofere lui Theo mai multă pază, pentru că el insistase să-i apară numele pe generic.

Cu toţii au reacţionat diferit. Frits Bolkestein, bătrânul înţelept al liberalilor, care avea aproape şaptezeci de ani, se plimba în sus şi în jos prin biroul lui, îngrijorat.

– Dumnezeule, Ayaan, eşti în pericol.

M-am simţit groaznic. Mă gândeam: „Nu trebuia să i-l arăt, l-am îngrijorat pe bătrânel“. Acum, privind în urmă, Bolkestein chiar a înţeles ce urma să se întâmple, la fel şi Neelie. Am încercat să-i reasigur pe amândoi: nu avea să mi se întâmple nimic, deoarece DKDB mă proteja; trebuia să ne facem griji doar pentru Theo.

Gerrit Zalm a rămas mut. Pur şi simplu, m-a întrebat dacă toate acele lucruri chiar se regăseau în Coran; şi cum se regăseau, a concluzionat că nu exista nici un motiv pentru care să nu le folosesc, deşi considera că era păcat că actriţa era pe jumătate goală. Johan Remkes, ministrul de Interne, pur şi simplu a spus:

– Nu puteai găsi o puicuţă care să arate mai bine? Remkes credea că e doar un film de amatori; habar nu avea de ce fac eu atâta caz de protecţie.

– Vrei să te asiguri că Theo van Gogh e în siguranţă? l-am rugat.

– Ayaan, dacă acest lucru devine necesar, sigur că da.

Apoi i-am arătat *Submission* ministrului Apărării, Henk Kamp. Din punct de vedere emoțional a fost foarte impresionat de film.

– În ce lume crudă trăim! a constatat el.

M-am bucurat să-l văd atât de mişcat de film.

– În ce priveşte securitatea?

– Musulmanii au avut multe de îndurat anul ăsta. S-au călit – nu vor reacționa la asta, a fost el de părere.

Şi părea să fie adevărat. Submission a fost difuzat pe 29 august şi nu a avut loc nici un fel de reacție majoră. Părea să fie linişte.

CAPITOLUL 17

Uciderea lui Theo van Gogh

La începutul lui septembrie 2004, un marocan a fost arestat de poliție după ce a postat adresa mea pe internet. Făcea apel la toți adepții lui Allah Unul să se bucure, deoarece, după ce mi-a urmărit toate mişcările, în cele din urmă au reuşit, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă rost de adresa mea, care era în curtea din spatele Ambasadei Israelului. Mesajul lui era însoțit de două fotografii cu mine şi cu Theo şi afirmă că amândoi trebuie să murim.

Am aflat despre asta de la reporteri, care au început să mă sune. Câteva zile mai târziu, doi polițişti au venit să mă vadă şi mi-au cerut să înaintez o plângere formală împotriva bărbatului pe care îl arestaseră. Am făcut ce mi-au cerut şi le-am spus – şi tuturor celorlalți cărora puteam să le spun – că Theo trebuia protejat.

După ce am făcut *Submission,* eu şi Theo nu ne-am mai întâlnit, dar ne sunam unul pe celălalt din când în când. Ignora rugămințile mele de a accepta protecție şi chiar glumea despre asta.

– Ayaan, habar nu ai tu. Am fost amenințat timp de cincisprezece ani. Toată lumea m-a amenințat: evreii, creştinii, social-democrații, musulmanii – ei au făcut-o cel mai mult – şi nu mi s-a întâmplat nimic niciodată. Nu mi se va întâmpla nici de acum înainte.

Până atunci fusesem protejată de gărzi de corp mai bine de doi ani de zile. Theo nu voia o echipă de pază, cum aveam eu. Mă îngrijoram că într-o noapte ar putea fi prins pe o alee în drum spre casă şi bătut sau că i s-ar fi putut arunca cu pietre în geamurile locuinței, ceva de genul acesta. Nu mă aşteptam să fie măcelărit ziua în amiaza mare – să fie împuşcat, să i se taie gâtul şi să i se înfigă un cuțit în piept.

Au trecut săptămâni întregi şi nu s-a întâmplat nimic demn de luat în seamă în ce mă priveşte pe mine sau pe Theo. Nu uitaserăm de *Submission*. Vorbeam despre asta ori de câte ori eram contactată de către presa străină care voia să vadă filmul, însă în toamna aceea viața părea să fie paşnică, în timp ce-mi începeam a doua sesiune parlamentară.

Aveam o casă, o slujbă care însemna foarte mult pentru mine şi un număr de prieteni. Treptat, deveneam tot mai acceptată în politică. Aveam un sentiment – destul de nou mie de când intrasem în politica olandeză – de satisfacție.

Ca să mă pot bucura mai bine de această linişte nou-descoperită, am hotărât să-mi gestionez mai bine timpul. Întârziam în mod constant cu fiecare termen-limită pe care îl aveam: asta trebuia să înceteze. Trebuia să învăț să-mi trasez obiective şi să inițiez doar proiecte care să vină în întâmpinarea lor. Am angajat un trainer, pe nume Rik, iar luni, pe 1 noiembrie, Iris, asistenta mea de la biroul parlamentar, împreună cu mine am schițat un nou plan de acțiune care presupunea să vin la timp, să fac o listă a priorităților şi să ignor telefonul celular în timpul şedințelor formale săptămânale pe care juram solemn să le programăm.

În dimineața următoare, marți, pe 2 noiembrie, eram în birou dis-de-dimineață, conform noilor mele decizii, cu o cafea şi un teanc de hârtii de discutat. Eu şi Iris o aşteptam să sosească pe Ingrid, secretarul de presă al Partidului Liberal. Telefonul a început să sune şi a apărut un număr pe ecran: era Hugo, fostul meu asistent, un tânăr care acum lucra pentru consilierii municipali liberali din Amsterdam. Hotarâsem să fiu disciplinată: nu

trebuia să răspund mereu la telefon. Acest nou telefon m-a făcut să apăs butonul ocupat al telefonului.

Şi un alt apel: tot Hugo. Ce se întâmpla? Apoi iarăşi. Îi tot închideam. Chiar voiam să demonstrez cât eram de devotată acestul nou program al nostru. Apoi m-a sunat Ingrid, despre care credeam că sună pentru a-şi cere scuze că a întârziat.

– Hugo a tot încercat să dea de tine, a zis ea. Spune că i s-a întâmplat ceva groaznic lui Theo van Gogh. A fost atacat.

Am sărit în picioare şi am alergat pe hol spre biroul secretarei grupului liberal. Artha avea un birou mult mai mare, cu un televizor pe care îl ținea toată ziua pe teletext. M-am năpustit înăuntru.

– I s-a întâmplat ceva lui Theo van Gogh, nu e bine – nu ştiam ce spun.

S-a uitat la ştiri. Textul spunea doar că avusese loc un incident soldat cu focuri de armă în Amsterdam.

– Probabil că nu e nimic grav, am zis, dar tremuram.

– Sună-ți oamenii de la securitate, ei trebuie să ştie dacă s-a întâmplat ceva, m-a sfătuit Artha.

Gărzile mele de corp mă lăsaseră la uşa Parlamentului – nu era nevoie să stea la uşa biroului meu –, dar în timp ce mă apucasem să-l sun pe Bram, garda de serviciu, a apărut lângă mine, parcă din pământ.

– Am auzit că i s-a întâmplat ceva lui Theo van Gogh, am zis.

– Pot să vă confirm acest lucru, a spus Bram.

– E în regulă?

– Nu. Theo van Gogh e mort, a răspuns Bram.

Am început să plâng. Am alergat din nou în biroul lui Iris, am închis uşa şi am încercat să respir. Mă simțeam atât de neajutorată şi de şocată, atât de îngrozită. A intrat şi Ingrid în grabă, însoțită de gărzile de corp.

– Acum trebuie să plecăm, mi-au spus.

– Îmi cer scuze, dar vă rog, lăsați-mă singură. O să stau aici.

– Ayaan, trebuie să ieşi, a zis Ingrid.

Bram a fost foarte tăios.

– Trebuie să vă mutăm.

Iris plângea. Şi-a pus braţele în jurul meu şi îmi şoptea ca şi când ar fi liniştit un copil:

– Ayaan, hai să mergem.

Iris îl cunoscuse pe Theo; de când începuserăm să lucrăm la *Submission,* ei au glumit foarte mult la telefon – o făcea să râdă. Bram mi-a adus haina, mi-a pus-o pe umeri.

– Plecăm.

Bram şi celelalte gărzi m-au înconjurat. În timp ce ieşeam din Parlament în curtea cu cărămidă roşie, şi mai multe gărzi ne-au înconjurat, pe Ingrid, pe Iris şi pe mine. Nu erau relaxaţi, aşa cum păreau de obicei. Deveniseră severi şi purtau veste antiglonţ şi am observat că lăsau să li se vadă în mod deliberat puţin din arme. Acesta era un tip de securitate care trebuia observată. Era înfricoşător.

Cei cincisprezece metri către casa mea i-am făcut pe jos, traversând imensa piaţă publică din faţa Parlamentului. Oriunde mă uitam, vedeam agenţi de securitate: poliţie în uniformă, ofiţeri îmbrăcaţi civil, maşini şi arme.

Ce i se întâmplase lui Theo? Am dat drumul la ştiri; telefoanele au început să sune. Eram confuză, şocată – şocată mai presus de toate – că Theo fusese ucis: era ceva de necrezut. Numai ideea că aşa ceva se putea întâmpla mintea mea refuza să accepte. Pur şi simplu, speram că nu era adevărat. La televizor, era doar o repetare a aceleiaşi ştiri: o împuşcătură, imaginea unei siluete sub un cearşaf alb, Theo van Gogh ucis. Nu puteam să-mi spun: „Theo zace sub cearşaful acela alb“: pur şi simplu, nu părea posibil. Pe măsură ce trecea dimineaţa, detaliile începeau să apară. Un bărbat fusese arestat. Existaseră cincizeci de martori la crimă. O femeie anunţa în engleză – probabil că era la BBC – „un bărbat cu barbă, cu o robă musulmană“. Am început din nou să mă mişc înainte şi înapoi în scaunul meu. Aşadar, era musulman, şi asta se întâmplase din cauză că am făcut Submission. Dacă nu am fi făcut

scurtmetrajul, Theo ar fi fost încă în viață. Mă simțeam responsabilă pentru moartea lui.

Nu aveam cum să fac să dispară *Submission,* dar ar fi trebuit să-l fac doar cu numele meu pe el, singură.

M-am gândit la amenințarea care ne fusese adresată amândurora pe internet, în septembrie. Theo ar fi putut să fie protejat ca să nu i se întâmple asta. Totul era atât de stupid; atât de uşor putea fi prevenit. Eram nebună de furie, de groază şi de durere.

Apoi Ingrid a aflat de la un reporter că nu era vorba doar despre împuşcătură. Fusese şi înjunghiat, lui Theo i se tăiase gâtul, spunea ea; apoi ucigaşul a lăsat un bilet.

– Ingrid, lucrurile sunt deja foarte grave. Asta e isterie – oamenii fabrică poveşti! i-am zis eu.

Eram amorțită. Şocul părea să-mi fi şters partea de creier care mă ajuta să gândesc. Nu puteam decât să mă uit compulsiv la ştiri. Ingrid, Iris şi oamenii de la pază au rămas în casă cu mine toată ziua. Job Cohen a sunat să mă întrebe ce fac. Apoi, în calitate de primar al Amsterdamului, a solicitat public o demonstrație în seara aceea, la Dam, piața imensă din fața Palatului regal. El a numit-o o „demonstrație zgomotoasă", pentru că Theo era zgomotos; ar fi fost stupid să fie un marş tăcut în memoria lui Theo, spunea Job.

Am vrut să particip şi eu la marş, dar Bram primise instrucțiuni de la superiorii săi că trebuia să stau în casă, deoarece, într-o situație atât de volatilă, amenințarea era prea mare. Participarea la demonstrație nu făcea decât să crească riscurile, atât pentru mine, cât şi pentru alte persoane. Simțeam că deja eram responsabilă pentru o moarte: făcusem destul rău. Am rămas acasă.

Priveam la televizor cum mii de oameni se adunaseră în Amsterdam ca să demonstreze în noaptea aceea, când Bram a spus că trebuia să părăsim locuința. Avea ordin să-mi găsească un alt loc în care să stau peste noapte. Ingrid a sugerat să mergem acasă la ea. Am stat cu toții în sufrageria ei şi ne-am uitat la talk show-rile legate de crimă până târziu. Eram înfăşurată în palton şi cu o

mulțime de eşarfe, paralizată de frig. Oamenii care apăreau la televizor erau indignați. Toată țara era într-o stare de şoc din cauza faptului că cineva a putut fi astfel ucis – în Olanda, dintre toate locurile posibile – doar din cauza unui film.

Apoi Bram a primit un alt telefon de la superiorii săi de la DKDB, care spuneau că e prea periculos să stau acasă la Ingrid. Cea mai bună idee părea să fie aceea de a mă duce înapoi la casa din spatele ambasadei Israelului, în toiul nopții.

Cei de la serviciul de pază au stat în casă toată noaptea, supraveghind. Aşa au început să-mi pună gărzi la uşa dormitorului în fiecare noapte. Pe la patru dimineața, soneria de la uşă a sunat insistent. Eram încă trează. M-am ridicat şi am întrebat-o pe femeia care era de serviciu jos:

– Ce e?

Camera de luat vederi arăta un bărbat care, după trăsături, părea arab. Suna la uşile tuturor celorlalte case din curtea respectivă. Câteva zile mai târziu, când l-a ridicat poliția, pretindea că ar fi căutat o prostituată pe care o vizitase cândva; în cele din urmă, l-au eliberat. Dar asta mi-a amintit de postarea adresei mele pe internet. Cineva mă localizase în curtea asta.

După acest incident, era clar că nu mai puteam petrece şi noaptea următoare în casa mea. Dar nu puteam sta nici la hotel, aşa hotărâseră cei de la DKDB. Poza şi numele meu erau tot timpul la televizor; cineva m-ar fi recunoscut. Nu puteam fi în siguranță în nici un hotel din Olanda.

Am întrebat dacă puteam locui în casa unei prietene. Undeva la țară, înconjurată de păduri? Superiorii de la DKDB au considerat că era prea periculos.

– Nimic nu rămâne secret în Olanda, mi s-a spus. Oamenii vor vorbi. Casele care par ascunse nu-ți vor da decât o falsă senzație de securitate.

În cele din urmă, nu s-a luat nici o decizie şi am petrecut noaptea de miercuri în patul meu.

Noaptea, singură, nu puteam să nu mă gândesc. De fiecare dată când închideam ochii, vedeam crima, îl auzeam pe Theo pledând pentru viața sa. „Nu putem să discutăm despre asta?“ îmi imaginam că îl întreba el pe ucigașul său. Era atât de olandez, atât de dulce și atât de inocent. Theo probabil s-a gândit că a fost vreun fel de neînțelegere care putea fi rezolvată. Nu putea pricepe că ucigașul lui era captiv unei cu totul alte viziuni. Nimic din ce i-ar fi putut spune Theo nu ar fi schimbat lucrurile absolut deloc.

M-am gândit la fiul de doisprezece ani al lui Theo, pe care îl întâlnisem o dată, și care acum rămăsese fără tată din cauza mea. Când eram trează, numai la asta mă puteam gândi, iar când adormeam, aveam coșmaruri. Un bărbat într-o tunică tradițională musulmană, cu o barbă și o sabie curbată, venea acasă la mine pe poarta principală ca să mă atace; când încercam să sar pe fereastră, și acolo era o mulțime de bărbați care strigau. Mă trezeam panicată și îmi era imposibil să adorm din nou. Încă mai am aceste vise groaznice.

În dimineața următoare, oamenii de la serviciul de pază mi-au spus că aveau ordin să mă evacueze din casă imediat. M-au înghesuit într-un convoi de mașini și m-au dus într-un loc pe care nu l-am recunoscut, un fel de bază aeriană. De acum înainte, locația mea trebuia să fie complet secretă, m-au avertizat ei. Mi-au dat un număr de telefon pe care să i-l dau lui Iris, în cazul în care trebuia să mă sune, dar m-au sfătuit să nu folosesc telefonul. Din motive de securitate, nu mi se putea permite nici măcar să știu unde mă aflam.

În drum spre baza aeriană, ne-am oprit la biroul ministrului de Interne, Johan Remkes. Rita Verdonk, ministrul Integrării, era acolo și avea ochii în lacrimi. Rita e puternică, dar cu mine mereu a fost bună, iar când m-a îmbrățișat, nu m-am putut abține și am plâns din nou. După o vreme, Johan a spus:

– Trebuie să-ți arăt ceva, dar ești pregătită pentru asta?

– Sunt șocată, sunt tristă, sunt furioasă – pe tine, pentru că nu l-ai protejat pe Theo mai mult –, dar mintea mi-e limpede.

Johan mi-a înmânat o fotocopie a scrisorii. Nu mi-a spus că fusese înfiptă în pieptul lui Theo de către ucigaş, mi-a dat doar câteva pagini scrise în arabă şi olandeză.

Le-am citit. Scrisoarea era foarte precis structurată, precum o *fatwa,* un decret religios. Începea cu *În numele lui Allah, cel* Milos şi Milostiv*,* urmată de un citat din Profetul Mahomed, cel cu sabia. Apoi era un rezumat al tuturor „actelor criminale" pe care le comisesem împotriva Islamului. Urma apoi un verset din Coran şi o provocare din partea celui care scria, pe baza acelui verset, în care mă întreba dacă eram pregătită să mor pentru convingerile mele, aşa cum era el, autorul scrisorii. Continua blestemând Statele Unite, Europa, Olanda şi pe mine şi semna cu numele „Sabia credinţei".

– Cine a semnat asta? am întrebat. Respiram greu. Ăsta era diavolul. Nu avea faţă. Dacă scrisoarea fusese scrisă de către cineva puternic, din exteriorul Olandei, cineva ale cărui cuvinte comandau legiuni, atunci aveam motive foarte mari să mă tem. Remkes mi-a spus că scrisoarea a fost găsită pe trupul lui Theo împreună cu o poezie de martiriu.

Am petrecut noaptea aceea şi următoarea în baza aeriană, dormind într-o cameră cu podeaua goală, ca de baracă. Era prăfuită; mai erau două paturi subţiri, din metal, cu pături din lână, la care sunt alergică. Ferestre minuscule dădeau în coridorul unde gărzile stăteau toată noaptea. Locul era plin de soldaţi. Mi s-a spus să ţin draperia trasă: nu trebuia să ştie nimeni de prezenţa mea acolo, nici măcar personalul bazei aeriene.

În noaptea aceea, o moschee din Utrecht aflată în construcţie a ars din temelii. Ţara era în fierbere; în termeni de istorie a Olandei, acest eveniment era seismic. Emoţiile erau înfiorător de mari. Dar eu eram amorţită. De când murise Theo, mă simţeam împietrită. Parcă avusese loc un scurtcircuit; o parte din mine murise.

Nu făceam decât ceea ce mi se spunea. Făceam lucruri pe care în mod obişnuit nu le făceam. Am petrecut următoarele două luni şi jumătate singură cu gărzile de corp. Nu am avut aproape nici un

contact cu prietenii şi nici măcar cu colegii de la Parlament. Păream calmă. Eram de acord cu tot. Era ca şi când îmi pierdusem voinţa.

Puteam fi ucisă; asta era dovada clară. Eram îngrozită. Nu voiam să mor. Şi mai eram şi foarte recunoscătoare acestor oameni care mă protejau, căci nu era puţin lucru ce făceau ei. Chiar dacă eram furioasă că nu-l protejase nimeni pe Theo, voiam să fac ce-mi spuneau oamenii aceştia, deoarece părea să ştie ce aveau de făcut şi era posibil să-mi salveze viaţa.

Cu toate acestea, dacă mintea mea ar fi funcţionat corect atunci, aş fi văzut că, după uciderea lui Theo, serviciile de securitate au intrat într-un fel de surmenaj. Văzuseră pe internet ameninţări la adresa lui Theo, dar nu se străduiseră suficient pentru a-l convinge să accepte o echipă de pază deoarece credeau că, dacă făceau asta, ar fi trebuit să protejeze „pe oricine". Serviciul DKDB avea ordin să-i protejeze doar pe membrii familiei regale, diplomaţi şi membri ai Parlamentului. Ministrul de Justiţie, Piet Hein Donner afirmase la ştiri: „Nu se poate ca jumătate a populaţiei să protejeze cealaltă jumătate".

Acum Theo era mort, iar ţara era într-o criză profundă. Serviciile de securitate vedeau ameninţări peste tot. Atunci nimeni nu ştia nimic despre dimensiunea conspiraţiei care a dus la asasinarea lui Theo. Dacă aş fi fost ucisă în zilele imediat următoare, probabil că Olanda s-ar fi aprins în timp ce cetăţenii ar fi pus mâna pe arme unul împotriva celuilalt – lucru de care toate guvernele se tem că s-ar putea întâmpla. Aşa că bănuiesc că ordinul a fost dat cam sub următoarea formă: „Ţineţi-o în siguranţă, orice s-ar întâmpla".

Funeraliile lui Theo urmau să aibă loc la o săptămână după ce a fost ucis. Oamenii care mă protejau mi-au spus că, dacă insistam să merg, ei aveau să facă aranjamentele pentru asta, dar credeau că asta ar pune alte vieţi în pericol. Am decis că nu era posibil să merg. Trebuia să trăiesc cu vina că Theo murise pentru că făcuse *Submission* împreună cu mine; nu puteam să periclitez şi alte vieţi.

Dar voiam să-l pot vedea cumva pe Theo şi să-mi iau adio de la el. Gărzile au fost de acord să mă ducă la morga spitalului din Amsterdam, cu o mulțime de maşini şi de bărbați înarmați. Cel mai bun prieten al lui Theo, Theodor Holman, şi producătorul lui, Gijs van Westerlaken, erau în camera în care se afla trupul lui Theo când am ajuns eu acolo. Nu era nici o urmă de violență. Theo era îmbrăcat ca de obicei, într-un pulover pe gât şi cu pantaloni largi. Mă uitam după vreun semn de cruzime, dar fața lui era intactă; nu era nici măcar o vânătaie sau un coş. Avea un mic surâs sardonic pe buzele închise. Părea liniştit, singura dată când l-am văzut tăcut. I-am atins umărul şi l-am sărutat pe frunte, apoi i-am spus: „Îmi pare atât de rău pentru ce am făcut!“

Theodor Holman a zis:

– Nu, Ayaan. Dacă ar trăi, Theo ar suferi să te audă spunând asta. Nu ar fi vrut să moară în patul lui. El se simțea ca un cavaler pe cal când venea vorba despre *Submission*. A murit într-o luptă pentru libertatea de exprimare şi pentru asta a trăit el. Ar fi fost mult mai rău dacă ar fi fost răpus de cancer sau într-un stupid accident de maşină. A fost prietenul *meu* şi nu vreau să-ți pară rău că Theo a murit astfel.

Era frumos din partea lui Theodor să încerce să mă facă să mă simt mai bine. Mi-am luat la revedere de la Theo. El însuşi nu credea în viața de apoi. Nici eu nu mai credeam. Aşa că mi-am spus că asta era tot: acesta era sfârşitul.

După asta, am băut o cafea cu Theodor şi cu Gijs în sala de aşteptare a spitalului. Ei glumeau, încercând să mă înveselească; aveau propriul lor mod de a face față pierderii dragului şi excentricului lor prieten. Mi-au spus că ei împreună cu alți prieteni ai lui Theo încercaseră să mă contacteze, dar probabil că Iris le-a dat un număr greşit, spuneau ei, pentru că mereu răspundea robotul cu „Baza forțelor aeriene Woensdrecht“.

„Deci acolo mă țin,“ m-am gândit eu. Baza forțelor aeriene Woensdrecht de lângă granița cu Belgia. În timp ce ne pregăteam să plecăm, i-am spus gărzii de corp:

– Ştiu unde mergem. La Woensdrecht.

Nu a făcut decât să se holbeze la mine.

– Nu mai mergem acolo. A fost furios când a aflat că Theodor avea numărul meu de telefon. Cine v-a dat permisiunea să divulgaţi această informaţie?

De atunci înainte, nimeni nu a mai avut voie să aibă un număr de telefon de-al meu.

În noaptea care a urmat vizitei mele la morgă ca să văd trupul lui Theo, am fost dusă la un centru de instruire al poliţiei din Hoogerheide, lângă Woensdrecht. Am dormit în una dintre cămăruţele pentru studenţi, cu coşmarurile mele şi cu păturile din lână care mă făceau să lăcrimez şi să mi se umfle capul. Luni dimineaţă trebuia să mă mut din nou; recruţii secţiei de poliţie trebuiau să sosească pentru instructaj şi ar fi putut să mă vadă. Începusem să am ameţeli de la toate mutările astea şi de la faptul că nu puteam dormi şi i-am rugat să mă lase să rămân.

– Nu. Nu putem avea încredere în toţi recruţii ăştia. Nu sunt încă poliţişti, mi-a explicat una dintre gărzile de corp.

Luni, dimineaţa devreme, gărzile m-au mutat la Ministerul Afacerilor Străine. Jozias van Aartsen, liderul adunării preelectorale liberale, fusese ministrul Afacerilor Externe, aşa că a aranjat să stau într-un birou, care era sigur şi departe de ochii presei. Asistentei mele, Iris, i s-a permis să vină să mă vadă; mai mult decât atât, mi s-a permis să am telefon şi televizor.

Mi-au spus să nu trimit e-mailuri, pentru că aş fi putut fi localizată. (Câteva zile mai târziu, mi-au luat telefonul celular – spuneau ei că şi acesta putea fi localizat.) Mi-am asumat curiozitatea de a întreba:

– Sunteţi siguri că aceşti oameni sunt în stare să facă genul acesta de lucruri? Radicalii islamişti din Olanda mie mi se păreau a fi nişte tineri imigranţi ostili, mai degrabă slab pregătiţi din punct de vedere tehnologic, şi, mă gândeam eu, trebuia să fii destul de

organizat ca să cumperi echipamentul pentru a localiza un telefon celular. Dar gărzile au spus:

– Nu putem să facem excepție de la așa ceva. Devenise un fel de mantra. Nu putem risca nimic.

Stăteam în biroul acela, citind fiecare articol din toate ziarele, uitându-mă la televizor, încercând să accesez căsuța cu mesaje. Opt bărbați nord-africani fuseseră arestați în Amsterdam; se vorbea despre o celulă teroristă. Patru moschei arseseră în weekend și alte două biserici. O școală primară musulmană din Uden, aproape de Eindhoven, fusese incendiată și arsese din temelii duminică noaptea.

Theo urma să fie incinerat în ziua următoare, și ăsta era singurul lucru la care mă puteam gândi.

În seara aceea, am fost dusă în biroul ministrului adjunct al Afacerilor Europene, care se afla la un alt etaj din clădirea Ministerului de Externe. În spatele biroului, era un mic dormitor, cu o baie și un pat îngust. Adjunctul plecase – era foarte politicos –, iar gărzile stăteau afară. Urma să dorm aici. I-am rugat să mă lase să dorm în casa mea – era chiar după colț –, dar gărzile au spus că nu aș fi în siguranță.

Comportamentul gărzilor față de mine se schimbase complet. În aer plutea ceva urgent, foarte serios. Și eu simțeam asta. Credeau că nu trebuie să știu prea multe despre situația mea. Miza mă depășea până și pe mine.

Zăceam trează toată noaptea, strănutând de la păturile din lână, cu o senzație de iritare în gură, limbă și gât. Îmi treceau prin cap toate posibilitățile cumplite: gărzile, chiar lângă ușa mea; teama; moscheile arzând; Theo mort.

În ziua următoare, marți, am urmărit la televizor, live, funeraliile lui Theo. A fost foarte impresionant. Bram Peper, fostul ministru al Afacerilor Interne și fostul soț al lui Neelie Kroes, a vorbit foarte frumos. A spus că moartea lui Theo șocase mai mult decât un asasinat politic, deoarece fusese ucis cineva fără ambiții politice, care niciodată nu și-a dorit o funcție. Tatăl lui

Theo era smerit, dar demn în suferința lui. Mama lui Theo părea să facă față mai bine situației. În discursul ei, a spus că nu aveam motive să mă simt vinovată din cauza uciderii lui Theo: fusese amenințat timp de cincisprezece ani. Mi-a spus pe nume şi mi s-a adresat direct. A adăugat că trebuia să-mi continui misiunea. Am fost impresionată că s-a gândit la mine într-un astfel de moment. Îmi părea atât de rău pentru ea şi pentru tatăl lui Theo, care izbucnise în lacrimi, dar cel mai mult îmi părea rău pentru fiul lor de doisprezece ani care trebuia să trăiască fără tatăl lui, ucis cu atâta cruzime.

Câteva zile mai târziu, i-am scris o scrisoare familiei lui Theo. Cei care mă păzeau au citit scrisoarea înainte să o trimită, căutând indicii care ar fi putut atesta împrejurările în care mă aflam.

Miercuri dimineață, ştirile începeau cu poliția asediind un apartament din Haga, foarte aproape de locul unde mă aflam eu. Cineva din interiorul apartamentului aruncase o grenadă de mână către polițişti şi-i rănise pe câțiva ofițeri. Cartierul era evacuat. Spațiul aerian al întregului oraş a fost închis pentru zborurile civile cât timp intrau forțele speciale. Nimeni nu ştia ce se întâmplă; parcă Haga era sub asediu.

Timp de câteva zile, Neelie Kroes şi Jozias van Aartsen vorbiseră cu numeroase persoane de la securitate despre ceea ce îmi rămânea de făcut mai departe. Hotărâseră că, la fel ca în 2002, când am început să primesc amenințări cu moartea, trebuia să fac o excursie într-o țară străină. Puteam să mă odihnesc, să-mi permit să jelesc şi să stau ascunsă până se liniştesc apele – până atunci se presupunea că toate agențiile vor fi ajuns la un anumit nivel de acord despre cât erau de periculoase amenințările şi cum trebuiau abordate mai exact.

Acum, cât asediul apartamentului din Haga era încă în desfăşurare, gărzile mi-au spus că urma să plec în Statele Unite. M-au condus acasă cu maşina; aveam trei ore la dispoziție ca să împachetez.

Nu ştiam ce să iau cu mine; gărzile mi-au spus că urma să plec în Statele Unite. Era cald sau frig acolo? Mintea pur şi simplu nu-mi mai funcţiona. Am înghesuit la întâmplare în geamantane toate hainele pe care le aveam şi zeci de cărţi, iar când nu am mai avut genţi, în saci imenşi din plastic. Toată povestea era complet iraţională, dar nu era nimeni acolo să-mi spună asta. Gărzile nu au făcut decât să înghesuie bagajele, fără să spună vreun cuvânt, în maşinile lor blindate.

M-au condus la baza aeriană de la Valkenburg, de lângă Haga, unde am parcat pe pistă. În faţa noastră, era un transport militar şi un avion de survolaj, un Orion. În timp ce mă îmbarcam, mi-am spus, aşa cum face un profesor: „Ai grijă! Asta este o experienţă unică". Mă simţeam ciudat de aeriană, complet calmă. Au fost trase toate jaluzelele la ferestre şi mi s-a spus să nu mă apropii de ele sau de uşi. Avionul era plin de soldaţi în uniforme; două gărzi DKDB mă însoţeau. Cel în grija căruia mă aflam era Pete, pe care îl cerusem eu şi căruia îi fusesem încredinţată.

Piloţii m-au invitat în carlingă să privesc cum decolăm. Mi-au explicat cum procedau şi ceva din tehnologia avionului; din politeţe am pus şi eu câteva întrebări. Era foarte frig. Au spus că pot să mă întind pe unul dintre cele două paturi pliante care erau atât de sus prinse de perete, că nu puteam să mă întorc fără ca genunchii şi umerii să nu atingă tavanul. Stăteam întinsă acolo, gândindu-mă la Theo şi la sentimentul apăsător de vinovăţie pe care aveam să îl simt pentru totdeauna.

Am aterizat la baza aeriană din Portland, Maine. Doi poliţişti olandezi, care de obicei se ocupau de criminali în cadrul Programului de Protecţie al Martorilor Olandezi, au venit să ne aştepte. Personal, nu m-au tratat ca pe un infractor; eram un membru al Parlamentului, aflat sub protecţie, nu un traficant de droguri. Dar au tratat situaţia cu autoritate, aşa cum erau obişnuiţi – doar erau experţi. Ei au hotărât ce puteam şi ce nu puteam face.

Încă eram îngrozită – mă uitam în jur şi tresăream la cel mai mic zgomot –, aşa că au încercat să mă liniştească. Mai întâi m-au

dus la un motel de nedescris de pe autostradă, unde am făcut un duş şi am încercat să dorm în timp ce două gărzi mi-au luat paşaportul ca să rezolve formalităţile vamale.

Apoi m-au condus la Andover, Massachusetts. Din nou au luat camere în acelaşi gen de motel sumbru, înconjurat de autostrăzi, într-o zonă industrială, unde abia dacă se zărea vreo fiinţă. Era cumplit de frig. Gărzile de corp hotărâseră că trebuie să devin complet anonimă în acest loc tipic american, unde nici un olandez nu avea cum să mă recunoască. Până la urmă, am rămas acolo săptămâni întregi.

Tot ce voiam să fac era să urmăresc ştirile din Olanda. Voiam să ştiu ce s-a întâmplat cu familia lui Theo, cu fiul lui, ce e la Parlament; cum s-a încheiat asediul poliţiei din Haga. Dar în America nu erau ştiri despre Olanda, iar gărzile îmi scoseseră telefonul din camera de hotel. Poate că nu mă tratau ca pe un infractor, dar foarte probabil mă tratau ca pe un copil, ca şi când nu eram conştientă de pericolul în care mă aflam. M-am certat cu Koos, bărbatul de la Protecţia Martorilor. Voiam să sun. Voiam să vorbesc cu prietenii mei, dar el îmi răspundea că este responsabil de siguranţa mea şi că toate astea se întâmplau pentru protecţia mea. Nu eram lăsată nici să accesez internetul; şi astfel puteam fi localizată. Eu credeam că nu mă putea localiza nimeni dacă intram doar pe site-urile cu ştiri, dar se pare că existau reguli: fără internet.

Din fericire, garda mea, Pete, era de la DKDB, nu de la Protecţia Martorilor; lucra în poliţie de mai bine de douăzeci de ani şi ştia să facă diferenţa dintre ce însemna ameninţarea cu moartea şi ce nu. Pete a insistat să verifice cineva biblioteca din Boston şi să vadă dacă mă puteam conecta la internet de acolo. „Suntem responsabili pentru siguranţa ei, dar nu ajută pe nimeni dacă face o cădere nervoasă," a fost el de părere.

Cât timp Koos a fost plecat la Boston, Pete mi-a dat telefonul lui şi mi-a zis să am grijă ce spun. S-a dus în celălalt capăt al camerei cât timp i-am sunat eu pe Johanna, pe Iris, pe prietenul meu Geeske. I-am informat că aveam să lipsesc o vreme. Mi-au dat ultimele

veşti din Olanda; asediul din Haga se terminase. Şapte oameni din toată ţara fuseseră arestaţi, suspectaţi că aveau legătură cu un anumit grup terorist.

Când s-a întors Koos, ne-a anunţat:

– Nu e de bine. Bostonul e plin de olandezi şi de tot felul de europeni. Nu putem risca. Nu mergem nicăieri.

În ziua următoare, gărzile au hotărât să mă ducă la un mall ca să cumpăr ochelari de vedere. Dar americanii sunt atât de curioşi; îţi pun tot felul de întrebări, chiar şi când cumperi nimicuri din magazin. Gărzile m-au instruit: „Spuneţi-le doar că numele dumneavoastră este Jill Steele şi că sunteţi din Africa de Sud."

Eram o negresă cu o şapcă de baseball, cu patru bărbaţi puternici în jurul ei, vrând să cumpere ochelari fără reţetă de la medic şi cu o poveste ridicolă despre Africa de Sud. Îi simţeam pe toţi din mall-ul acela cum mă analizează.

În ziua următoare, împlineam treizeci şi cinci de ani. În Olanda, planificasem să fac o petrecere, cu zeci de prieteni. Acum, doar câţiva dintre prietenii mei cei mai apropiaţi urmau să se întâlnească fără mine şi să discute despre ce urma să fac mai departe. Între timp, eu nu aveam nimic de făcut. Aveam la mine un laptop, dar nu puteam scrie. Aveam cărţi, dar mi se părea că nu pot asimila nimic.

Pete spunea că lucrurile nu sunt în ordine cu mine. Odată a spus:

– După felul în care îşi închipuie ei că ar trebui să te ţină în siguranţă, am putea foarte bine să te încuiem într-un buncăr din Al Doilea Război Mondial, de pe o plajă şi să-ţi dăm farfuriile cu mâncare pe uşă.

– Asta ar fi o îmbunătăţire, am zis eu. Aş fi pe o plajă în Olanda şi mi-aş putea invita prietenii la ceai.

Soluţia lui Pete era exerciţiul fizic. Epuizarea fizică era singurul remediu pentru insomnie, teamă şi grijă, spunea el. M-a condus cu maşina la un imens centru sportiv şi m-a pus să lucrez la aparatele acelea. Avea dreptate; m-au ajutat.

În Olanda, lumea se întreba unde mă aflam. După ce Theo fusese ucis, dispărusem, mai mult sau mai puțin, de pe fața pământului. Prietenilor mei li se spunea că voiam să fiu singură, dar ei nu credeau asta; ştiau că într-o astfel de situație aş vrea să fiu cu ei sau măcar să-i sun. În absența oricărei informații, au apărut tot felul de teorii conspiraționale. Unii spuneau că fusesem asasinată, şi acest lucru era trecut sub tăcere de către autorități.

La vreo zece zile de când sosisem în Statele Unite, i s-a permis lui Neelie Kroes să mă sune. Ea şi cu Jozias van Aartsen încercau să facă aranjamente să mă vadă, dar până în acel moment cei care erau responsabili de securitatea mea le-au spus că era imposibil. Mi-am dat seama că ea şi Jozias habar nu aveau cât de departe mă aflam.

Henk Kamp, ministrul Apărării, m-a sunat şi el.

– O să vin să te văd şi o să facem o plimbare în pădurea Zutphen mi-a zis.

– Henk, nu ştii că nu sunt nici pe departe lângă pădurea Zutphen? am explicat. Era ca şi când eu eram femeia „stare de urgență"; nici măcar ministrul Apărării nu ştia unde sunt.

Câteva luni mai târziu, când l-am revăzut pe Henk şi totul revenise la normal, l-am întrebat cum de a fost posibil să nu fie informat în legătură cu locul unde mă aflam.

– Doar ministrul Justiției trebuia să ştie unde te afli, mi-a explicat. Piet Hein Donner a spus întregului cabinet:

– Vă rog, nu întrebați unde se află, aşa că nu am întrebat.

Piet Hein Donner nu este un om rău. Nu este un lider puternic, dar este o persoană foarte decentă – numai că e dintr-o altă epocă şi nu-i coordonează prea bine pe subordonați. Presupun că a dat un ordin de genul: „Aveți grijă să fie teafără" şi i-a lăsat pe funcționarii publici să se ocupe de asta. Bărbații aceia nu mai fuseseră niciodată confruntați cu genul acesta de situație, dar slujbele lor erau în joc, aşa că au avut grijă să rămân într-adevăr teafără. Sunt convinsă că au avut intenții bune.

*

După ce au trecut săptămâni mult prea lungi şi prea goale, Neelie m-a sunat din nou la sfârşitul lui noiembrie. Mi-a spus că mi se va permite să mă întorc în Olanda pentru câteva zile ca să vorbesc cu câteva persoane despre situaţia mea şi să văd când va fi posibil să mă întorc definitiv. Eram atât de uşurată!

Pe 27 noiembrie, după douăzeci şi cinci de zile de stat ascunsă, ne-am îndreptat către aeroportul din Portland, Maine, pe o ploaie torenţială.

Am aterizat la baza aeriană din Eindhoven şi apoi am fost condusă timp de ore întregi într-un convoi. Maşinile s-au oprit toate pe marginea autostrăzii şi m-au mutat într-o maşină incredibil de mică. Koos, cel de la Programul de Protecţie al Martorilor, m-a dus la o casă de la ţară, undeva lângă Zelhem.

Când a sosit vremea să mă întâlnesc cu Neelie şi cu van Aartsen la cină, am fost condusă într-un Volkswagen mic; din nou am schimbat şi am intrat într-un convoi cu un BMW, într-un luminiş de ţară. Era întuneric. În cele din urmă, am ajuns la o clădire din cărămidă, undeva în mijlocul pădurii. Toate luminile erau stinse. La intrare, duhnea a urină. Una dintre gărzi mi-a spus că era mirosul vechilor celule; era o secţie de poliţie dezafectată. Nu exista electricitate, doar nişte suporturi pentru lumânări. Ferestrele fuseseră astupate cu hârtie. Masa era acoperită cu o faţă de masă din hârtie, cu câteva sandviciuri şi două sticle: una de apă şi una de suc.

Eram în Olanda, a cincisprezecea sau a şaisprezecea economie a lumii, iar eu aveam întâlnire cu un comisar al Uniunii Europene şi cu liderul unui partid de guvernare de aici, furişându-ne în această aventură ciudată ca nişte cercetaşi. Sunt recunoscătoare că am fost protejată, recunoscătoare că sunt în viaţă, dar era ceva exagerat legat de toată această securitate.

Neelie şi van Aartsen sosiseră şi au fost vârâţi repede înăuntru. Când am îmbrăţişat-o pe Neelie, mi-a venit din nou să plâng. Jozias părea hărţuit. Era în toiul pregătirilor pentru congresul partidului de a doua zi şi primise şi el ameninţări cu moartea; şi el locuia cu

gărzi acum. Ne-am aşezat, unul cu faţa la celălalt, în camera care fusese pregătită; Neelie şi-a ridicat sprâncenele şi a exclamat:

– Dumnezeule!

Din tonul ei puteam deduce că ea credea că tot acest mister era absolut ridicol.

– Deci aici e în siguranţă? De ce nu ne-am putut întâlni la mine acasă? a vrut să ştie.

După ce gărzile au închis uşa, Jozias a întrebat unde fusesem. I-am spus: la un motel într-o zonă industrială din Statele Unite, între autostrăzi; fără contact cu prietenii, vorbeam doar cu gărzile. Neelie era lividă.

– Dacă va trebui să merg acolo pentru mai multă vreme, vreau măcar o cale de comunicare, un loc de unde să aflu nişte ştiri şi să-i pot contacta pe oameni prin e-mail. Am nevoie să petrec mai mult timp printre oameni.

Doi bărbaţi de la Ministerul de Justiţie trebuiau să se întâlnească cu noi după cină, şeful departamentului antiterorism şi şeful secţiei de pază şi protecţie. Neelie şi Jozias i-au luat la întrebări. Voiau să ştie motivul pentru care trebuia să trăiesc astfel, într-o izolare totală, atât de departe şi la ce fel de atac se aşteptau ei mai exact.

În cele din urmă, după săptămâni de acceptare pasivă, ceva din mine s-a trezit la viaţă.

– O să mă supun hotărârii voastre cu privire la momentul în care mă pot întoarce definitiv, pentru că asta este slujba voastră, dar nu mă mai întorc la motelul acela, i-am anunţat. Nu m-a recunoscut nimeni în America. Cer permisiunea să merg la universitate. Vreau să scriu, să citesc, să fac ceva cu mine însămi. Nu mai pot privi autostrada aia mai mult de câteva zile.

Neelie i-a fixat cu privirea, apoi a închis uşa. Mi-a spus că prietenii mei din Olanda s-au agitat să afle ce era cu mine. Oamenii voiau să ştie unde mă aflam. Ziarele puneau la îndoială nevoia unei astfel de protecţii. O parte a motivului aducerii mele în Olanda a fost acela de a linişti genul acesta de zvonuri şi să le arate oamenilor că aveam dreptate. Am căzut de acord că înainte de a mă întoarce

în America trebuia să mă întâlnesc cu un prieten foarte bun de-al meu, Herman, şi cu un reporter de la cotidianul *NRC Handelsblad*. Jozias a sugerat că ar fi bine să scriu şi o declaraţie ca să dovedesc faptul că aveam dreptate şi pe care urma să o citească la întrunirea membrilor partidului din ziua următoare.

Acea următoare zi mi-am petrecut-o acasă, la Zelhem, aşteptând să se ia decizii. În cele din urmă, mi s-a spus că urma să mă întâlnesc cu Neelie, să iau cina cu Herman şi apoi să-l primesc pe Frank Vermeulen de la *NRC* pentru un interviu. Nu voiau să-mi spună unde urma să mă ducă, deşi era uşor de recunoscut clădirea Ministerului de Finanţe în care am intrat. Mi-au spus să mă aşez într-un birou mare şi gol, apoi a venit Neelie cu o sticlă de şampanie. Ne-am apucat să scriem un text pe care Jozias să-l citească la întrunirea liberalilor. Apoi a intrat Herman şi l-am rugat să găsească o universitate în America unde aş putea merge şi care le-ar conveni şi celor de la Ministerul de Justiţie.

Era plăcut să-i văd şi să stau de vorbă cu ei. Eram copleşită: doi prieteni deodată, după atâta amar de vreme de stat singură, mi se părea aproape prea mult.

Când s-a terminat şampania lui Neelie, Herman a mai cerut un pahar. M-am dus la garda de la uşă şi l-am rugat:

– Aţi putea să ne aduceţi o sticlă de vin?

– Dar după cină aveţi un interviu cu un reporter! Nu puteţi bea vin! a ripostat el.

– Dumnezeule, ce înseamnă asta? s-a mirat el. Nu-i venea să creadă cum trăiesc şi cum sunt tratată. Cred că eu mă obişnuisem deja, dar acum, când m-am întors în Olanda, începea să mi se pară ciudat până şi mie.

La interviul cu reporterul *NRC,* unul dintre civilii responsabili de protecţia mea, Tjeerd, a insistat să participe şi el ca să „evalueze“ dacă spuneau ceva care ar fi putut să-mi pericliteze siguranţa. Când a intrat, Frank Vermeulen şi-a ridicat ambele sprâncene la auzul acestei convenţii.

La sfârşitul interviului, l-am rugat pe Tjeerd să plece şi am rămas pur şi simplu să vorbesc cu Frank ca între prieteni. Când s-a închis uşa, Frank a întrebat:

– Cât va dura asta? Nu te pot ține în afara țării la infinit. Asta e nebunie. Eşti membră a Parlamentului şi nu ai făcut nimic greşit, ba chiar ai fost ascultătoare – e ca în vechea Uniune Sovietică.

– Nu înțeleg nici jumătate din ce se întâmplă. Uneori, e ca şi când nu au încredere în mine, deşi chiar viața mea e în joc, am zis eu.

În ziua următoare, mi s-a spus:

– Veți merge într-o zonă rurală înapoi în Massachusetts.

Garda se schimbase – se roteau din opt în opt zile – şi nu cunoşteam pe nici una dintre aceste persoane; nu voiau să-mi spună mai mult de atât. Am mers cu maşina şi am trecut granița mult în Germania, într-un hotel sordid, împuțit, dintr-un orăşel numit Meckenheim, deşi atunci nu ştiam acest lucru.

Acolo, am decis că nu mai puteam suporta. Trebuia să-mi apăr drepturile. Am ieşit. Pur şi simplu, am ieşit din hotel, ca să-mi iau o cafea şi să respir aer curat.

Un ofițer începător de la DKDB, Robert, era de gardă pe coridor. S-a uitat la mine de parcă eram chinuită de o psihoză acută, a alergat după mine şi m-a întrebat:

– Ce credeți că faceți?

– Îmi iau o cafea, am răspuns şi am continuat să merg.

Robert era un ofițer de poliție instruit să mă păzească, aşa că a alergat după mine. Când am ieşit din hotel, drumul era pustiu; era foarte frig. Am văzut un semn şi am spus:

– Bine, suntem în Meckenheim şi asta e în Germania. Acum urmărim semnele spre centrul oraşului.

Cu câțiva paşi în urma mea, Robert vorbea la telefon cu Hendrik; era înarmat, dar foarte agitat. Eu nu. Aerul era proaspăt şi curat, iar mie îmi făcea bine plimbarea. Dar era o dimineață de duminică şi majoritatea localurilor din Meckenheim erau închise.

Am zărit un bar, mi-am vârât capul şi am întrebat: „Cafea?“ Nici eu şi nici Robert nu vorbeam germană. Barmanul a dat din cap că da.

Era turc; era o cafenea turcească. Robert părea paralizat din cauza şocului. Recunosc faptul că şi eu m-am simţit puţin speriată, dar m-am aşezat şi m-am prefăcut că era cea mai delicioasă cafea pe care o gustasem vreodată. În străfundul inimii mele, aş fi vrut să o şterg cât mai repede posibil, dar demnitatea mea era mai importantă. Trebuia să-mi revendic viaţa.

Aşadar, am băut foarte încet cafeaua aceea şi am mai comandat o ceaşcă. Pe măsură ce intrau mai mulţi muncitori turci, Robert îşi ducea mâna la telefon; nu voia să lupt de unul singur, dar i-am spus:

– Aceştia sunt oameni nevinovaţi. Au de condus o afacere. Nu vor trage în clienţii lor.

În cele din urmă, m-am ridicat, am spus „danke“ şi am ieşit. Cam după cinci metri, amândoi am izbucnit în râs. Am spus:

– Te simţi uşurat, nu-i aşa?

Robert a răspuns că da.

– Şi eu.

– Vedeţi? Pericolul poate exista oriunde, a comentat el.

– Nu, nu ne-au făcut nimic, doar ne-au vândut cafea. Hai să mergem. Doar n-o să stăm în morga aia de hotel.

Când ne-am întors, mi-a atras atenţia o staţiune balneoclimaterică luxoasă pentru bătrânii bogaţi, dar nici asta nu îmi doream. Nu ceream lux, pur şi simplu nu voiam să dorm într-o cameră care mirosea.

M-au dus din nou în Massachusetts, înapoi la motelul oribil de la ieşirea din Andover. Am decis să-i trimit fiului lui Theo un cadou cu ocazia Sinter-klass, Moş Crăciunul olandez, care aduce daruri pe 5 decembrie. Două săptămâni mai târziu, pachetul s-a întors, fără să fi fost desfăcut. Fiul lui Theo nu voia nimic de la mine, şi asta mă făcea să mă simt prost.

Din nou eram foarte tristă. Zilele treceau greu, fără nici o veste, despre nici un transfer. Noile mele gărzi nu voiau să mă lase să

părăsesc hotelul, nici măcar să mă duc la sala de gimnastică. Îi imploram în mod constant să mă lase să vorbesc la telefon: singurul lucru pe care îl puteam face era să discut cu prietenii, singurul lucru care mă ajuta să-mi păstrez mintea întreagă. Dar mai apăruse o regulă: nu aveam voie să folosesc telefonul dacă gărzile nu erau de față, ca să asculte ce vorbesc. M-am retras şi mai mult în mine şi am început să-mi petrec cea mai mare parte a timpului singură, în camera mea.

În cele din urmă, au sosit veştile: urma să fiu transferată la San Diego. Nu puteam folosi deocamdată biblioteca; încă mai aşteptam clarificări. Dar aici era călduț, iar Pete se întorsese în echipa mea de protecție. Mă conducea pe plajă şi timp de ore întregi ne cățăram pe dune, în briza tăioasă a mării. Îmi dădea voie să folosesc telefonul lui şi stătea la distanță, ca să nu audă ce vorbeam.

Începusem să-mi revin şi să dorm cum trebuie, pur şi simplu din cauza oboselii fizice, pentru prima dată de când murise Theo. În ziua dinainte de Crăciun, a sunat Neelie. Am convenit că mă voi întoarce în Olanda pe 10 ianuarie.

Când a sosit ziua respectivă, zburam spre Frankfurt, Germania, chiar dacă eu voiam să fiu în Olanda – voiam să fiu acasă, să pregătesc conferința de presă pe care programasem să o țin pe 18 ianuarie la Haga. Dar, din anumite motive, nu mi s-a permis să fac asta. Am mers la un hotel german, apoi la altul. De ce? Nimeni nu mi-a explicat niciodată; era pur şi simplu din motive de securitate. Cel de-al doilea hotel avea computer şi conexiune la internet. M-am apucat să scriu declarațiile pe care urma să le rostesc când mă întorceam acasă. Le-am rugat pe gărzi să mă însoțească la recepție şi am întrebat dacă le puteam trimite prin e-mail de acolo.

Bărbatul de la recepție era turc. M-a privit şi a spus:

– Hei, nu sunteți cumva femeia aceea somaleză care este membră în Parlamentul Olandei şi al cărei prieten a fost ucis?

La atâtea luni de când murise Theo nu am văzut decât câțiva oameni care să mă recunoască din când în când – vedeam

surpriza pe fețele lor –, dar asta era prima dată când mă confruntam cu cineva.

– Poftim? am făcut eu mirată.

– Dumneavoastră *sunteți.* Era o scrisoare de amenințare pe trupul lui, femeia a dispărut, dar dumneavoastră sunteți, nu-i așa? a turuit el.

Am zâmbit prosteşte şi am spus:

– Oh, nu. Mulți oameni fac greşeala asta, dar nu e vorba despre mine.

Asta chiar era o amenințare la adresa siguranței mele. Omul acesta îmi era complet necunoscut şi-mi ştia numărul camerei. I-am întrebat pe cei care mă păzeau:

– Sunteți siguri că e înțelept să rămân aici?

Dar Case, garda de corp, a spus:

– Mâine o să sun la birou. Cu toate aceste mutări – nu vă puteți odihni cum trebuie.

Îți venea şi să râzi. Numai viața mea era pusă în joc. M-am dus în camera mea şi am blocat uşa cu mobilă şi geamantane, apoi am aşezat cu grijă aparatul de făcut cafea, câteva ceşti şi farfurii în vârf, în cazul în care aş fi adormit, ca să aud dacă cineva încerca să intre. Mi-am petrecut noaptea trează, aşteptând zgomote şi un bărbat cu un cuțit şi cu o armă. În dimineața următoare, Case a primit ordinul să mă transfere la un hotel din Aachen, împreună cu mustrarea de a nu mă fi mutat imediat.

Ne apropiam tot mai mult de Haga. Nu trebuia să părăsesc camera de hotel acum, deoarece de-acum oricine mă putea recunoaşte. Voiam să iau legătura cu părinții lui Theo înainte să mă întorc în Olanda, aşa că l-am rugat pe Case să aranjeze să-i pot suna, dar el mi-a spus:

– Am vorbit cu persoana lor de contact din poliție şi nu vor să ia legătura cu dumneavoastră. Când vor fi pregătiți pentru asta, vă vor căuta.

Mai târziu, am aflat că nu era adevărat; părinții lui Theo au fost foarte calzi şi primitori cu mine. Nu spuseseră nimănui, niciodată,

aşa ceva. Cred că cineva de la Ministerul de Justiție nu se putuse deranja să dea un telefon.

Am întrebat dacă puteam să mă întâlnesc cu prietenul meu, Paul Scheffer, criticul, ca să mă ajute cu textul, care era prea lung şi prea emoțional. Voiam să fie ceva profesionist, în care să vorbesc despre munca mea, dar mai voiam şi – aveam nevoie chiar – să spun că eram tristă din cauza lui Theo, că mă simțeam vinovată că el murise şi voiam să transmit că eu şi Olanda trebuia să ne continuăm drumul şi să nu ne înclinăm în fața terorii.

Am ajuns în Olanda pe 15 ianuarie. Eu şi Paul ne-am întâlnit într-o secție de poliție din Dreiberg şi el a propus un text mult mai scurt. Mi-am petrecut noaptea într-o bază militară pentru elicoptere din Soesterberg. Acum, nu mai conta; eram aproape de casă. Gândul că mă întorsesem în Olanda mă făcea să mă simt bine.

A doua zi era duminică, iar eu am fost dusă acasă la Leon de Winter. Abia puteam să-mi stăpânesc uşurarea şi fericirea. Leon se afla acolo împreună cu soția lui, Jessica, şi cu Afshin Ellian, profesorul iranian de drept pe care îl întâlnisem pentru prima dată la Balie, precum şi Jaffe Vink şi Chris Rutenfrans de la *Trouw*. Eram copleşită de nevoia de a-i atinge, de a-i îmbrățişa pe toți.

Marți dimineață, m-am întors la Parlament. Când am coborât din maşină în curtea pavată cu piatră, în fața mea a apărut o masă imensă de camere de filmat. De fiecare dată când păşeam, ele păşeau înapoi, în formație. Preşedintele Parlamentului m-a întâmpinat oficial, în biroul lui, iar eu m-am dus să-l văd pe Jozias van Aartsen, care m-a salutat călduros. Am intrat la întrunirea grupului liberal, întrunire care are loc în fiecare joi dimineață. Aproape fiecare membru liberal al Parlamentului a venit şi m-a sărutat. Toată invidia şi resentimentele păreau să fi dispărut.

Şedința a continuat cu o discuție interminabilă despre locul unde să se țină întâlnirile comitetului: într-o sală de şedințe de la Parlament sau la birourile Partidului Liberal. Era ca şi când nu fusesem niciodată plecată. M-am scuzat şi mi-am petrecut dimineața în

biroul meu, lucrând la textul discursului şi dând telefoane, fără să fiu stânjenită de persoane care să audă ce vorbesc.

La ora două după-amiaza, am intrat în sala Camerei inferioare a Parlamentului. Era plină de reporteri şi membri ai Parlamentului. Toți stăteau în picioare şi m-au aplaudat, chiar şi cei care nu-mi împărtăşeau opiniile. Preşedintele a ținut un discurs scurt, iar ministrul Apărării, Henk Kamp, s-a apropiat, mi-a strâns mâna şi mi-a urat bun-venit acasă, cu nişte ochi plini de căldură.

La ora patru după-amiază, am plecat către centrul de presă pentru conferința de presă. E puțin de mers, dar fotografii şi cameramanii se îmbulzeau unul într-altul, filmând fiecare pas pe care îl făceam. Camera era înțesată de reporteri. Am respirat adânc şi am început să-mi citesc discursul. Lipsisem şaptezeci şi cinci de zile, dar acum eram acasă.

EPILOG

Litera legii

Trecuseră şaisprezece luni – era luni seara, 5 mai 2006 – când Gerrit Zalm, ministrul de Finanțe, a venit la apartamentul meu din Haga. Împreună cu el era şi Willibrord van Beek, noul lider al grupului liberal. Amândoi păreau trişti. Aveau un mesaj pentru mine.

Apartamentul meu era plin de oameni şi singurul loc în care puteam vorbi în linişte a fost printre mormanele de lenjerie care se uscau în camera de oaspeți.

– Spune-mi mai întâi veştile proaste, l-am îndemnat.

Privindu-mă fix în ochi, mi-a spus că ministrul Integrării, Rita Verdonk, intenționa să-mi anuleze cetățenia olandeză. Urma să primesc scrisoarea oficială de la Ministerul de Justiție cam într-o jumătate de oră. Rita îl asigurase că nu va face ştirea publică până a doua zi, când urma să anunț că demisionez din Parlament.

M-am străduit să nu mă arăt afectată, dar lui van Beek aproape că-i venea să plângă.

– Nu vom lăsa să se întâmple aşa ceva, m-a asigurat.

Supărat, Gerrit a adăugat că era o farsă şi că trebuia să-mi iau un avocat bun, iar când au plecat, părea atât de supărat, încât m-am simțit nevoită să-l liniştesc.

– Nu-ți face griji, i-am spus eu. Totul va fi bine.

Mi-am stăpânit lacrimile până au plecat.

La cinci minute după ce a plecat Gerrit, m-a sunat Rita. Conversația noastră a fost scurtă şi rece. Mi-a spus că decizia ei nu avea nimic personal cu mine. Susținea că nu a avut ce să facă şi că avea mâinile legate. Fusese obligată să decidă că cetățenia mea olandeză nu era valabilă. Din cauza faptului că declarasem numele şi data de naştere false când am cerut naționalitate olandeză, în 1997, de fapt cetățenia nici nu-mi fusese acordată.

Zece minute mai târziu după ce eu şi Rita ne-am luat grăbit la revedere, cineva a sunat la uşă. Era una dintre gărzile de la DKDB, un bărbat prietenos care de obicei avea un rânjet prostesc, numai că acum nu zâmbea. Avea în mână un plic alb, inscripționat cu sigla Ministerului de Justiție.

> Stimată doamnă, începea scrisoarea, prin prezenta vă informez că, după evaluarea mea, nu ați primit cetățenia olandeză, din cauza folosirii incorecte a datelor personale pe durata procesului de naturalizare. Decretul prin care ați fost naturalizată este neavenit. Aveți la dispoziție şase săptămâni pentru a răspunde la această acuzație.

Abia terminasem de citit scrisoarea, când ştirile TV se deschideau cu un raport în care Rita Verdonk declarase că nu fusesem niciodată cetățean olandez.

Nu mai eram olandeză.

Această întorsătură ciudată a evenimentelor începuse de fapt cu săptămâni înainte, pe 27 aprilie, în ultima joi care preceda vacanța parlamentară de primăvară. Avusesem toată săptămâna un program foarte încărcat şi eram puțin cam agitată din cauza asta. Totuşi, urma să am o întâlnire pe care abia o aşteptam. Un producător de documentare de la emisiunea *Zembla* venea la Parlament să discute

cu mine despre locurile în care am crescut în Kenya şi Somalia şi să-mi arate câteva filmări neprelucrate pe care le făcuse acolo.

Am instalat un VCR. Încă o dată, am revăzut şcoala ale cărei cursuri le frecventasem şi casa din Kariokor unde am locuit prima dată, după ce ne-a părăsit Abeh. Era şi fratele meu, Mahad, slab şi agitat, ascuns după ochelarii de soare. Eram surprinsă că acest reporter se deranjase atât, dar eram cuprinsă de o caldă nostalgie, după cum eram şocată şi de numărul mare de capete acoperite cu eşarfe islamice, care se vedeau acum pe străzile din Nairobi. Când eram la şcoala primară din Juja Road, directorul nu-i permisese mamei să ne trimită la şcoală cu eşarfe; acum părea că ele sunt pe toate coridoarele.

După ce a oprit filmul, reporterul de la *Zembla* m-a tot întrebat despre trecutul meu, pe un ton vădit ostil. Am fost foarte surprinsă şi m-am străduit să rămân amabilă când mi-a mărturisit că Mahad i-a spus că nu fusesem niciodată circumcisă – că el pretindea că familia noastră era mult prea progresistă ca să mutileze organele genitale ale copiiilor ei. Am încercat să-i explic că Mahad încerca să salveze aparenţele: nu voia să recunoască în faţa cuiva din afară că familia lui practica tradiţii care occidentalilor li se păreau barbare. Fratele meu putea spune orice voia el, dar asta nu însemna că era adevărat.

Reporterul a continuat: era adevărat că atunci când am intrat pentru prima dată în Olanda am minţit când am aplicat pentru dreptul de azil? Aici erau pe teren solid; vorbisem deseori despre asta. De îndată ce am intrat în politica olandeză, am recunoscut de bunăvoie faptul că în cererea mea de azil ascunsesem anumite informaţii şi ulterior, ori de câte ori eram întrebată despre asta, în particular sau în public, recunoşteam că minţisem şi explicam de ce. Aşadar, încă o dată, i-am spus acestui producător de la *Zembla* că, atunci când am completat cererea de acordare a statutului de refugiat, în 1992, nu spusesem tot adevărul.

Reporterul mai avea câteva întrebări, toate pe acelaşi tot ostil, dar asistenta mea parlamentară, Iris, a bătut la uşă. Şeful echipei de protecţie şi pază de la Ministerul de Justiţie tocmai sosise la mine la birou împreună cu adjunctul său: trebuia să plec. Încă fierbând mocnit din cauza interviului, am intrat să vorbesc cu Arjan Jonge Vos, de la minister, care m-a privit cu neobişnuit cu multă compasiune, deşi în mod normal era foarte reţinut.

– Luaţi loc, a spus el. Vă rog, un pahar cu apă dacă aveţi nevoie.

Jonge Vos mi-a înmânat un teanc de hârtii oficiale. Vecinii mei dădeau în judecată guvernul ca să mă evacueze din apartament, pretinzând că toate măsurile de securitate care se luau pentru a fi protejată îi privau pe ei de intimitate, iar prezenţa mea le periclita siguranţa. Asta se întâmpla de luni de zile, dar nu mi-am permis niciodată să-mi imaginez la modul serios că aş putea să pierd cazul. Jonge Vos mi-a spus că hârtiile conţineau decizia Curţii de apel care trata cazul vecinilor mei. Tocmai fusesem evacuată. Aveam patru luni la dispoziţie ca să plec, până pe 27 august, m-a informat cu bunăvoinţă Jonge Vos. Se deranjase să se ocupe de acest lucru.

Eram consternată. Unde puteam să mă duc? La un hotel? La o bază aeriană? Într-o colibă camuflată din pădure? Unde aş fi putut să locuiesc – unde în Olanda, puteam să găsesc un loc în care să nu am vecini? Olanda este o ţară mică, dens populată. Cum puteam să-mi fac treaba dacă tot trebuia să mă mut dintr-un loc în altul? Era o lovitură. Putea să sune trivial, dar când am primit vestea de la Jonge Vos, am simţit ceva vecin cu disperarea. Oare toată această mutare şi hoinăreală nu avea să înceteze niciodată?

Câteva zile mai târziu, la începutul lui mai, aveam rezervare la un zbor către Statele Unite, urmând să plec într-un turneu de promovare a volumului meu de eseuri *Fecioara încătuşată*. Dar intenţionam să mă întâlnesc şi cu Christopher DeMmuth, preşedintele Institutului American pentru Iniţiative, un think tank din Washington, care era interesat să-mi ofere o slujbă. După doi ani şi jumătate de când eram membră a Parlamentului mă simţeam dezarmată

şi voiam să părăsesc politica olandeză. Cu câteva luni înainte, îl informasem pe Gerrit Zalm că nu intenționam să fug din nou. Erau lucruri care îmi plăceau, precum anumite dezbateri, confruntările dintre tabere. Un adevărat Parlament în acțiune poate fi un lucru deosebit. Dar procesul legislativ este lent şi frustrant. Nu voiam să fac ce mi se cere şi să mă afund şi mai mult în înțelegerea Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene şi a sistemului de transport din oraşul Rotterdam. Nu voiam să irosesc cantități ridicol de mari de energie construind coaliții cu oameni care acceptau ideile mele, dar care nu votau cu mine pentru că făceam parte din Partidul Liberal. Freneticele campanii media care izbucneau constant la fiecare comentariu sau la fiecare pas greşit făceau ca totul să fie dificil. Deşi atenția mediei îmi oferise, desigur, o platformă, ea a şi intensificat animozitatea pe care atât de mulți parlamentari era clar că o simțeau față de mine şi inițiativele mele politice.

De asemenea, mi se părea că realizasem deja o mare parte din ceea ce îmi planificasem. Îmi dorisem ca Islamul să fie parte a dezbaterii politice, aşa cum devenise. Tot felul de formatori de opinie spuneau acum că era iresponsabil şi chiar greşit din punct de vedere moral să ne amăgim că liniştea liderilor musulmani avea să conducă în mod magic la armonie socială. Societatea olandeză căuta să afle care era cea mai bună modalitate de integrare a musulmanilor, iar musulmanii din Olanda păreau, de asemenea, să fie foarte conştienți acum că trebuiau să aleagă între valorile occidentale şi vechile lor tradiții. Mai presus de toate, femeile musulmane erau tot mai prezente pe agenda țării.

Când mi s-a propus o slujbă într-un think tank din Statele Unite, m-am gândit că probabil asta ar oferi ideilor mele o platformă mult mai largă şi mi-ar acorda mai mult timp ca să o dezvolt. Iar acum ştiam că voiam să fac asta mai repede decât mă aşteptam eu.

Când emisiunea *Zembla* a fost difuzată în Olanda, joi, pe 11 mai, cu titlul „Sfânta Ayaan“, eu eram încă în Statele Unite, dar un jur-

nalist olandez care locuia în New York a aranjat să o pot vedea în studio. Tonul era neplăcut şi era clar că se premeditase asasinarea unui personaj. Dar prietenii care m-au sunat nu păreau să creadă că mi-ar fi dăunat cu adevărat, în nici un fel. Se pare că reporterul dăduse de Osman Moussa, care locuia tot în Canada şi care pretinsese că mă căsătorisem cu el de bunăvoie. Dar, aşa cum mi-a spus cineva: „Cine ar recunoaşte că s-a căsătorit cu o fată care nu îl voia?“ Părea foarte clar că reporterul se dusese în Kenya şi Somalia ca să încerce să descopere lucruri urâte despre mine; dacă asta era tot ce putea să găsească despre mine, îmi spuneam eu, atunci totul era în regulă.

Dar tobele au continuat să bată, fiindcă ministrul Integrării, Rita Verdonk, dispusese să fie deportaţi din Olanda acei imigranţi care mînţiseră în cererile de acordare a reşedinţei. A doua zi după difuzarea „Sfintei Ayaan“, Rita s-a confruntat cu o situaţie paradoxală: trebuia să o deporteze şi pe Ayaan Hirsi Ali, aşa cum făcuse şi cu alţi imigranţi care mînţiseră.

Rita era prietena mea. Cunoscută altora drept Rita cea de Fier, era percepută ca o persoană rigidă şi deseori ironizată din cauza profesiei ei anterioare, aceea de director de închisoare. Cu toate acestea, eu mereu am considerat-o caldă, chiar maternă. Deşi aveam păreri politice divergente, mi-a fost de multe ori aliat în partid şi în Parlament; făceam schimb de idei şi uneori chiar a ţinut cont de propunerile mele. De asemenea, am intervenit pe lângă ea frecvent în numele unor solicitanţi de azil pe care intenţiona să-i deporteze. Rita era unul dintre oamenii care mă încurajase după moartea lui Theo. Într-o întrunire în care aveam doar câţiva prieteni, a trecut prin multe pentru mine.

Iar Rita ştia foarte bine că mînţisem la început. Chiar dacă nu ar fi citit interviurile mele pe tema aceasta (şi de ce ar fi făcut-o), discutaserăm despre asta de câteva ori, cel mai recent, cu câteva săptămâni înainte, după ce hotărâse să deporteze o fată de optsprezece ani din Kosovo, Taida Pasic, deşi urma să-şi dea examenele

de absolvire a liceului. Am sunat-o pe Rita de acasă de la Leon de Winter, unde luam cina, şi am rugat-o să se mai gândească, dar ea a fost de neînduplecat.

– A mințit, mi-a spus atunci Rita. Am mâinile legate.

– Dar, Rita, şi eu am mințit! am spus eu, şi Leon m-a auzit.

– Dacă aş fi fost ministru când ai solicitat azil, atunci te-aş fi deportat şi pe tine, au fost cuvintele Ritei.

Vineri, în ziua de după difuzarea documentarului, Rita a anunțat public că nu aveam de ce să mă tem de ea. Dar Rita se străduia din răsputeri să fie aleasă şefă a Partidului Liberal. Votul era programat pe 30 mai. Nu-şi putea permite să pară slabă. „Regulile sunt reguli" era sloganul ei şi era hotărâtă să nu facă nici o excepție. Şi astfel, sâmbătă dimineață – în ziua în care au început să curgă telefoanele care cereau să fiu considerată „solicitant de azil mincinos" –, Rita a anunțat clar că îmi verifica dosarul de imigrare.

Brusc m-am simțit ca nomadul acela prostuț şi încrezător din poveştile pe care bunica obişnuia să mi le spună când eram copil.

Dar duminică am auzit zvonuri că Rita intenționa să-mi retragă cetățenia. Aşa auziseră toți, din toată țara: era scris în ziar. Paşaportul îmi putea fi retras. Dacă nu mai eram olandeză, nu puteam vota; devenea de la sine înțeles că nu mai eram nici membră a Parlamentului. Măcar mi se dădea voie să rămân în țară? Fără paşaport puteam să călătoresc? Dacă nu mai eram membră a Parlamentului, mai aveam gărzi de corp? Era incredibil. Chiar şi atunci când Gerrit Zalm a intrat în apartamentul meu în noaptea aceea de luni şi mi-a spus ce se întâmpla de fapt, iar eu am primit scrisoarea de la minister – chiar şi atunci totul părea complet ireal.

Când m-am trezit, marți dimineață, robotul era plin cu mesaje. Aveam sute de e-mailuri. Având programată o conferință de presă în după-amiaza aceea, am început să mă gândesc la ce urma să spun. Paginile volumului meu de memorii erau împrăştiate pe

imprimantă. Am ridicat una. „Sunt Ayaan, fiica lui Hirsi, fiul lui Magan“, am citit eu.

Cum de se putea întâmpla una ca asta, când am spus de atât de multe ori adevărul despre trecutul meu? Da, ar fi trebuit să spun tot adevărul în 1992 când am sosit în Olanda, chiar dacă mă temeam să fiu trimisă acasă. Cu timpul, pe măsură ce am învățat să nu-mi mai fie frică, am învățat că a nu spune adevărul era un lucru greşit.

Acum, că nu mai ascundeam nimic, habar nu aveam ce mai însemna cetățenia sau dacă puteam rămâne în Olanda. Singurul lucru care îmi era clar era că trebuie să demisionez din Parlament mai devreme decât îmi propusesem.

În după-amiaza aceea, am intrat la centrul de presă de la Parlament şi am înfruntat din nou camerele de filmat. Am anunțat că părăseam scena politică şi că urma să părăsesc Olanda. Am mulțumit multor oameni care m-au sprijinit şi am încercat să rezum ceea ce reuşisem să realizez. Îmi tremurau mâinile şi mi se uscase gâtul. Câteva ore mai târziu, Christopher DeMuth m-a sunat de la Institutul American pentru Inițiative şi mi-a confirmat că din septembrie voi avea o slujbă acolo.

Conferința de presă din ziua aceea era programată marți la 2; la 4.45, Rita Verdonk era la Parlament pentru a răspunde întrebărilor colegilor mei furioşi. Mai bine de trei ani muncisem alături de aceşti bărbați şi aceste femei – mâncasem cu ei, socializasem, făcusem alianțe, schimbasem voturi. Acum, după o anchetă internă care durase doar patru zile, nu mai eram cetățean olandez şi, drept urmare, îmi fusese anulată poziția pe care o ocupam alături de ei. Mulți membri ai Parlamentului erau revoltați şi nu făceau un secret din asta.

În noaptea aceea, pe la 11, după un tir greu de întrebări în Parlament, Rita s-a împotmolit. A spus că nu fusesem niciodată olandeză. Apoi a pretins că abia acum eram olandeză, după o perioadă de aşteptare de şase săptămâni, chiar dacă la început nu am fost

niciodată olandeză. A susținut că habar nu avusese că mințisem în cererea mea de azil. Că nu auzise niciodată că eu am folosit un alt nume, în ciuda faptului că erau zeci de exemple de situații în care făcusem asta. Fie că apăruse în presă, în publicațiile mai vechi sau în simple fragmente din viața mea (precum adresa mea de e-mail de la Parlament, care era magan@tweedekamer.nl – echivalentul olandez al Parlament punct olanda), nu făcusem un secret din faptul că în tinerețe numele meu de familie fusese Hirsi Magan.

Sprijinul Ritei din camera inferioară a Parlamentului începuse să scadă. Calculul interesului personal care freamăta chiar sub imediata suprafață a politicii era acum în acțiune, dar asta nu mai avea nimic de-a face cu mine. Rita Verdonk ar fi fost un lider puternic al VVD, așa că oponenții VVD voiau să o distrugă. Și în cadrul Partidului nostru Liberal existau oameni care erau pregătiți, chiar încântați, să o sacrifice, fie sub acest pretext, fie sub altul.

Până atunci, milioane de olandezi urmăriseră dezbaterile televizate ale Parlamentului. Văzuseră cum Rita era încet-încet făcută praf în arenă. Liderii coaliției guvernamentale au început să se retragă de pe podium, de lângă ea. Au fost înaintate două moțiuni care îi cereau să-mi analizeze din nou cazul. La un moment dat, pe la 2.30 dimineața, președintele Parlamentului i-a trimis un bilet prin care o avertiza că trebuie să accepte următoarea moțiune, dacă nu, va fi obligată să demisioneze din guvern. Brusc, pe la 3 dimineața, ea a fost de acord să-mi redeschidă cazul și să-mi reevalueze naturalizarea. Urma să primesc o hotărâre în următoarele șase săptămâni.

Din acest moment, totul s-a transformat într-o farsă. Mi-am găsit o avocată, care mi-a spus că din cauză că am folosit numele Ali, care era numele de naștere al bunicului, cunoscut și sub numele de Magan, nu completasem, de fapt, în mod fraudulos nici un formular. Tot avocata a mai înaintat un document în care analiza legea somaleză, conform căreia aveam dreptul să folosesc oricare nume din lunga listă de nume a strămoșilor mei de sex masculin. (Nici eu

nu ştiusem asta). Din cauză că nu puteam să fac rost de un certificat de naştere al bunicului meu, al tatei şi al mamei, aşa cum se cerea, am obținut o declarație de la fratele meu care confirma că bunicul Magan se numea la naştere Ali. Apoi am început aşteptarea.

Pe măsură ce treceau săptămânile, auzeam zvonuri, la fel ca toată lumea: Jan Peter Balkenende, prim-ministrul, voia ca Rita să-şi retragă decizia şi să mă reinstaleze cetățean olandez de onoare, dar Rita nu voia să se dea bătută. În cele din urmă, doar cu două zile înainte ca Parlamentul să intre în vacanța de vară, Balkenende a programat o întâlnire cu ea târziu, luni noaptea, pe 26 iunie, şi a insistat ca ea să informeze Parlamentul în legătură cu faptul că-şi retrăgea decizia şi mă numea din nou cetățean olandez.

Când am auzit despre această întâlnire, chiar înainte să aibă loc, eu eram la Washington, în biroul avocatului care mă ajuta să întocmesc actele de imigrare în Statele Unite. Telefonul mi-a sunat pe la 3 după-amiază. Era avocata olandeză care îmi spunea că trebuia să trimit urgent prin fax o declarație conform căreia de acum înainte urma să folosesc numele de Ali, şi nu un alt nume, precum Magan. De îndată ce făceam asta, totul urma să fie în regulă cu cetățenia mea olandeză. Trebuia să găsesc un birou FedEx în Washington ca să o trimit imediat – era prea urgent ca să mai aştept.

Câteva ore mai târziu, un agent imobiliar îmi arăta un apartament de închiriat în Washington, când a sunat telefonul. Mai era o declarație pe care trebuia să o semnez înainte ca totul să se încheie. Trebuia să declar că eu eram vinovată pentru toată povestea, deoarece le spusesem reporterilor că mințisem că mă cheamă Ali, când, de fapt, nu mințisem – mi se permitea prin lege să folosesc acest nume.

Voiam să las în urmă toată povestea asta. Nu mai aveam un cămin în Olanda. Dar fără cetățenia olandeză mi-ar fi fost foarte greu să obțin viza de Statele Unite. Nesemnarea acestei declarații putea să însemne ani întregi de insecuritate şi procese. Avocații mei, care erau în permanență în contact cu Haga, mi-au spus că nu

aveam voie să schimb nici un cuvânt din declarație – trebuia să-i dau curs sau nu. Cu toate acestea, am reuşit totuşi să fac o schimbare. Am scos „Îmi pare rău“ şi l-am înlocuit cu „Regret“ (Se pare că prim-ministrul Balkenende i-a cerut Ritei să promită că nu va mai spune niciodată „Regulile sunt reguli“.)

În ziua următoare, marți, eram în biroul Institutului American pentru Inițiative când au început să sosească reporteri olandezi cu echipament de filmare. Nu primisem încă nici o notificare, dar ei auziseră că Rita fusese de acord să-mi redea cetățenia olandeză. Pur şi simplu, am spus că eram bucuroasă. Asta a fost tot; nu voiam decât ca acest subiect să fie închis. Dar reporterii mi-au spus că deja fusese programată o dezbatere în Parlament pentru miercuri seara, chiar înaintea vacanței de vară a Parlamentului. În Haga, se credea că fusesem şantajată să scriu scrisoarea de recunoaştere a vinovăției şi că Rita Verdonk se comportase ruşinos.

Nu fusese nici un şantaj, şi am spus asta reporterilor. Nu a fost vorba decât despre presiunea timpului. Voiam să se termine ca să pot lăsa totul în urma mea.

Când s-a deschis şedința Parlamentului la ora 8, miercuri noaptea, pe 28 iunie, Rita Verdonk şi prim-ministrul Balkenende s-au atacat imediat. Rita îl anunțase pe Balkenende într-un mesaj vocal telefonic în legătură cu prima ei decizie de a-mi anula naturalizarea şi apoi niciodată nu a mai vorbit cu el înainte să facă anunțul. Ce fel de conducere era asta? Era, de asemenea, evident faptul că mulți membri ai Parlamentului simțeau că guvernul le insulta inteligența pretinzând că toată povestea era în esență din vina mea.

La primele ore ale dimineții, Balkenende era întrebat în Parlament dacă fusesem obligată să semnez un document prin care îmi asumam vinovăția întregii poveşti – dacă asta fusese o precondiție ca eu să-mi recapăt cetățenia. El a spus că da, a fost o precondiție: Rita insistase că trebuie să semnez declarația, dacă nu, ea nu era de acord. Sunetul paşilor care se grăbeau spre microfon a erupt în sala Parlamentului.

La 4.30 dimineața, Partidul Ecologist înainta o moțiune de neîncredere pentru Rita Verdonk. Mulți oameni de peste tot din țară nu se culcaseră și priveau încă la televizor. Când s-au numărat voturile, șaizeci și șase de membri au fost de acord și șaptezeci și nouă împotrivă, ceea ce însemna că D-66, un mic partid dintre cele trei din coaliția de guvernare, votase că nu avea încredere în ministru. Rita fie trebuia să-și dea demisia, fie nu mai exista o coaliție, și guvernul cădea.

De acum era 29 iunie, ultima zi a sesiunii Parlamentare. La nouă dimineața, a avut loc o întâlnire de urgență a cabinetului. Prim-ministrul a apărut după prânz și a declarat presei că Rita urma să rămână ministru; depindea de D-66 să hotărască ce era de făcut. Cei șase membri ai lor au renunțat la coaliție în seara aceea.

Guvernul lui Balkenende căzuse. În toamnă, trebuia să se organizeze alte alegeri.

Pe măsură ce această dramă se desfășura, eu eram ținută la curent prin mesaje scrise. Prieteni de-ai mei din Parlament, precum și foști colegi îmi trimiteau sute de mesaje. Când guvernul a căzut, am primit mai mult de cincizeci de mesaje simultan.

Atunci eram în Aspen, Colorado, unde fusesem invitatată să particip la o conferință a Institutului Aspen, alături de o constelație de politicieni americani și șefi de corporație. Am fost luată prin surprindere de cât de mulți oameni continuau să vină să-mi spună cât erau de furioși pe guvernul olandez. Eram nevoită să le explic că Olanda nu era o țară xenofobă și că nu mă izgoniseră brusc.

Am încercat să le spun oamenilor cât de mult regretam căderea cabinetului lui Belkenende, fiindcă guvernul nu trebuia să se destrame de la o chestiune minoră. Asta ducea la cinism din partea celor care votau: oamenii își aleg lideri ca aceștia ca să ia decizii importante, cu greutate, iar asta era una neînsemnată. Mai mult decât atât, le ziceam că Olanda este o țară pașnică, deschisă, tolerantă și liberă. În Olanda, eu am devenit liberă ca individ și eu sunt

olandeză – din nou complet olandeză, şi eram foarte bucuroasă să fie aşa.

Oricare ar fi sentimentele voastre despre acest subiect, Statele Unite reprezintă liderul lumii libere. Ducându-mi ideile în Statele Unite, nu simt sub nici o formă că le vând. La Institutul American pentru Inițiative din Washington voi avea mai mult timp să mă gândesc decât când eram membră în Parlament, la Haga, încercând să trag sfori pentru programele din procesul legislativ. Cu riscul de a mă repeta, nu părăsesc Olanda din cauza poveştii cu cetățenia mea olandeză: este o decizie complet personală, luată cu mult înainte să înceapă această saga legată de cetățenie.

Cu ani în urmă, după terminarea studiilor la Leiden, credeam că politica este într-adevăr ceva nobil de urmat şi că instituțiile democrației sunt mijloacele prin care se poate ajunge la o lume mai bună. Încă mai cred că e adevărat acest lucru. Dar nu am învățat că, la fel ca orice alt tip de aspirație umană, politica poate fi un joc urât: clan împotriva clanului, partid împotriva partidului, candidat contra candidat, cu guverne care cad din cauza unor lucruri triviale. Să analizezi dorința de putere sper că este mai plăcut decât să o practici.

Libertatea de expresie pe care am găsit-o în Olanda – libertatea de a gândi – este necunoscută acolo de unde vin eu. Este un drept şi o practică pe care mereu am visat să le am. Oricare ar fi defectele ei, nici o națiune nu înțelege principiul libertății de expresie mai bine decât olandezii. Provine din străfundul culturii olandeze faptul că Olanda a ales să mă protejeze de amenințările cu moartea, chiar dacă existau mulți membri ai guvernului care mi-au arătat deseori cât de mult dezaprobă ideile mele. Trebuie să spun cât sunt de recunoscătoare: sunt norocoasă şi privilegiată să fiu olandeză.

Muhammad Bouyeri, ucigaşul lui Theo, şi alții ca el nu-şi dau seama cât de profund sunt occidentalii devotați ideii unei societăți deschise. Chiar dacă societatea deschisă este vulnerabilă, ea este şi

încăpățânată. Este locul către care alerg pentru siguranță și libertate și pe care aș vrea să-l păstrez așa: sigur și liber.

Oamenii mă întreabă mereu cum este să trăiești primind amenințări cu moartea. E ca și când ai fi diagnosticat cu o boală cronică. Se poate amplifica și te poate omorî sau nu. Se poate întâmpla într-o săptămână sau nu se poate întâmpla timp de decenii.

Oamenii care mă întreabă acest lucru sunt de obicei dintre aceia care au crescut în țări bogate din Europa de Vest sau din America, după cel de-Al Doilea Război Mondial. Ei cred că viața li se cuvine oricum. Acolo unde am crescut eu moartea este un vizitator permanent. Un virus, o bacterie, un parazit, seceta și foametea, soldați și torționari o pot aduce oricând, oricui. Moartea vine galopând pe stropii de ploaie care se transformă în inundații. Cuprinde imaginația bărbaților aflați în poziții de autoritate care ordonă subordonaților să vâneze, să tortureze și să-i ucidă pe oamenii despre care ei își imaginează că le sunt dușmani. Moartea îi ademenește pe mulți alții și-i face să-și ia propriile vieți ca să scape de realitatea crudă. Pentru multe femei, din cauza percepției onoarei pierdute, moartea survine cu ajutorul tatălui, fratelui sau soțului. Moartea vine la fetele tinere dând viață și lăsându-l pe cel abia născut orfan în mâinile unor străini.

Pentru cei care trăiesc în anarhie și război civil, ca în țara mea natală, Somalia, moartea este peste tot.

Când m-am născut, la început, mama s-a gândit că murisem, dar nu era așa. Când am făcut malarie și pneumonie, mi-am revenit. Când mi s-au circumcis organele genitale, rana s-a vindecat. Când un bandit a ținut un cuțit la gâtul meu, a hotărât să nu mi-l taie. Când profesorul meu de Coran mi-a fracturat craniul, doctorul care m-a tratat i-a făcut în ciudă morții.

Chiar și cu gărzile de corp și amenințările cu moartea, m-am simțit privilegiată să fiu în viață și liberă. Când am luat trenul spre Amsterdam, cu treisprezece ani în urmă, mi-am asumat o viață în

libertate, o viață în care urma să fiu liberă de legăturile cu cineva pe care nu-l alesesem de bunăvoie şi prin care nici mintea mea nu putea să fie liberă.

M-am confruntat prima dată cu puterea deplină a Islamului în Arabia Saudită, pe când eram copil. Era foarte diferit față de religia diluată a bunicii mele, care era amestecată cu practici magice şi credințe preislamice. Arabia Saudită este sursa şi chintesența Islamului. Este locul unde religia musulmană se practică în forma ei cea mai pură şi este sursa celei mai mari părți a viziunii fundamentaliste care s-a răspândit, pe parcursul vieții mele, mult peste granițele ei. În Arabia Saudită, fiecare suflare, fiecare pas pe care îl făceam avea legătură cu ideea de puritate, de păcat şi de teamă. Dorința unei toleranțe paşnice a Islamului nu poate îndepărta această realitate: mâinile încă se mai taie, femeile sunt încă omorâte prin lapidare şi înrobite, exact aşa cum Profetul Mahomed a hotărât cu secole în urmă.

Genul de gândire pe care l-am întâlnit în Arabia Saudită şi la adunările Fraților Musulmani din Kenya şi Somalia este incompatibil cu drepturile omului şi valorile liberale. El păstrează un tipar medieval al minții bazat pe conceptele tribale ale onoarei şi ruşinii. Se bizuie pe autoamăgire, ipocrizie şi pe standarde duble. Se mai bazează şi pe progresul tehnologic din Occident în timp ce pretinde să ignore că-şi are originile în gândirea occidentală. Acest tipar de gândire face ca tranziția spre modernitate să fie foarte dureroasă pentru toți musulmanii.

Mereu este dificil să faci tranziția către o lume modernă. A fost dificil pentru bunica şi pentru toate rudele mele din *miyé*. A fost dificil şi pentru mine. M-am mutat din lumea circumciziei şi a mariajului forțat în lumea emancipării sexuale. După ce am terminat călătoria, ştiu că una dintre acele lumi este pur şi simplu mai bună decât cealaltă. Nu datorită echipamentelor sale luminoase, ci, în esență, datorită valorilor sale.

Mesajul aceste cărți, dacă trebuie să aibă un mesaj, este acela că noi, cei din Occident, am greşi dacă am prelungi durerea tranziției în mod inutil, ridicând culturi pline de bigotism şi ură față de femei la statutul de moduri de viață alternative şi respectabile.

Oamenii mă acuză că mi-am interiorizat un sentiment de inferioritate rasială, astfel încât mi-am atacat propria cultură din ură față de mine, pentru că vreau să fiu albă. Acesta este un argument obositor. Spuneți-mi, atunci, libertatea există doar pentru oamenii albi? Este vorba despre respect de sine dacă aderi la tradițiile străbunilor şi îți mutilezi fiicele? Să fiu de acord cu cei umili şi lipsiți de putere? Să privesc pasiv în timp ce cetățenii din țara mea îşi abuzează femeile şi se măcelăresc unii pe alții în dispute lipsite de sens? Când am cunoscut o nouă cultură, în care am văzut pentru prima dată că relațiile umane pot fi diferite, aş fi dat dovadă de dragoste de sine să văd asta ca pe un cult străin, care musulmanilor le este interzis să-l practice?

Viața este mai bună în Europa decât în lumea musulmană, pentru că relațiile dintre oameni sunt mai bune şi un motivul este că în Occident viața pe pământ este evaluată aici şi acum, iar indivizii se bucură de drepturi şi libertăți care sunt recunoscute şi protejate de către stat. Să accepți subordonare şi abuz pentru că Allah a vrut-o – asta este, pentru mine, ură de sine.

Decizia de a scrie această carte nu am luat-o uşor. De ce aş expune lumii amintiri atât de intime? Nu vreau ca argumentele mele să fie considerate sacrosancte, deoarece am avut experiențe oribile; nu am avut. În realitate, viața mea a fost marcată de un noroc imens. Câte fete născute la spitalul Digfeer din Mogadiscio în noiembrie 1969 sunt astăzi în viață? Şi cât de multe se fac auzite?

De asemenea, nu vreau ca perspectiva mea să fie interpretată ca lamentările bizare ale cuiva care a fost afectat de anumite experiențe şi care critică. Oamenii deseori sugerează că sunt furioasă pentru că am fost circumcisă sau pentru că tatăl meu m-a obligat

să mă căsătoresc. Nu uită niciodată să adauge că asemenea lucruri sunt rare în lumea musulmană modernă. Adevărul este că sute de milioane de femei de peste tot din lume trăiesc în mariaje forţate, iar şase mii de fetiţe sunt circumcise în fiecare zi. Circumcizia mea nu mi-a afectat în nici un fel capacităţile mentale; şi mi-ar plăcea să fiu judecată după seriozitatea argumentelor mele, şi nu ca pe o victimă.

Ceea ce mă preocupă şi mă motivează cel mai mult este faptul că femeile din Islam sunt oprimate. Această oprimare a femeilor face ca femeile şi bărbaţii musulmani să rămână în urmă faţă de Occident. Creează o cultură care generează şi mai multă înapoiere, cu fiecare generaţie. Ar fi mai bine pentru toată lumea – pentru musulmani mai presus de toate – dacă această situaţie ar putea fi schimbată.

Când oamenii spun că valorile Islamului sunt compasiunea, toleranţa şi libertatea, eu privesc realitatea, mă uit la culturile şi guvernele reale şi văd că pur şi simplu nu este aşa. Oamenii din Occident cred genul acesta de lucruri, pentru că ei au fost învăţaţi să nu examineze religiile şi culturile minorităţilor prea critic, de teamă să nu fie consideraţi rasişti, şi sunt fascinaţi că eu nu mă tem să fac asta.

În martie 2005, revista *Time* m-a informat că urma să fiu nominalizată printre cele „o sută cele mai influente personalităţi contemporane“. M-am dus direct la chioşc ca să cumpăr un exemplar al revistei, desigur, dar era cu câteva săptămâni prea devreme; numărul nu avea să apară decât pe la mijlocul lui aprilie. Aşa că revista pe care o cumpărasem nu era despre mine, ci despre sărăcia din Africa. Femeia de pe copertă era tânără şi slabă şi avea trei copii mici. Era înfăşurată în acelaşi gen de pânză cum purta şi bunica, iar în ochii ei se citea lipsa de speranţă.

M-a dus cu gândul înapoi la Somalia, la Kenya, la sărăcie, boală şi teamă. M-am gândit la femeia din fotografia aceea şi la milioanele de femei care trebuie să trăiască aşa cum trăieşte ea. *Time*

tocmai mă numise la categoria pe care ei o intitulaseră „Lideri şi revoluționari“. Ce faci cu o astfel de responsabilitate?

Poate ar trebui să încep să le spun oamenilor că valorile contează. Valorile lumii părinților mei creează şi perpetuează sărăcia şi tirania, bunăoară, oprimându-le pe femei. O privire clară asupra lumii acesteia ar fi mai mult decât benefică. Mai simplu spus, pentru aceia dintre noi care am fost crescuți în religia islamică, dacă înfruntăm teribila realitate în care ne aflăm, ne putem schimba destinul.

De ce nu sunt în Kenya, stând ghemuită în fața unei sobe preparând *angellos?* De ce, în schimb, am fost membru în Parlamentul olandez şi am făcut legi? Am avut noroc, şi nu multe femei au noroc în locurile de unde vin eu. Într-un anumit sens, le datorez ceva. La fel ca femeia din Galla pentru care am tradus cândva în Schalkhaar, am nevoie să o caut pe cealaltă femeie ținută captivă în complexul de iraționalitate şi superstiție şi să le conving să-şi ia viața în propriile mâini.

Sora Aziza obişnuia să ne avertizeze în legătură cu decadența din Occident: țările corupte, imorale, pervertite, idolatre, mercantile şi lipsite de suflet ale Europei. Dar, după părerea mea, corupția morală e mai dăunătoare în țările islamice. În acele societăți cruzimea este implacabilă, iar inegalitatea este legea pământului. Disidenții sunt torturați. Femeile sunt controlate atât de către stat, cât şi de către familiile lor, cărora statul le oferă puterea de a le conduce viața.

În ultimii cincizeci de ani, lumea musulmană a fost catapultată în modernitate. De la bunica la mine este o călătorie de doar două generații, dar realitatea acelui voiaj este de milenii. Chiar şi astăzi poți să iei un camion ca să treci granița în Somalia şi să descoperi că te-ai întors în timp mii de ani.

Oamenii se adaptează. Oamenii care niciodată nu au stat pe scaune înainte pot învăța să conducă vehicule şi să opereze mașinării complicate; ei stăpânesc aceste deprinderi foarte repede. În

mod similar, musulmanilor nu le trebuie sute de ani ca să reconsidere felul în care privesc egalitatea şi drepturile individului.

Când l-am abordat pe Theo ca să mă ajute să realizez *Submission,* aveam trei mesaje de transmis. În primul rând, bărbaţii, şi chiar femeile pot privi în sus şi vorbi cu Allah: credincioşii pot să aibă un dialog cu Dumnezeu şi să-l cerceteze îndeaproape. În al doilea rând, interpretarea rigidă a Coranului în Islamul de astăzi provoacă nefericire intolerabilă în rândul femeilor. Datorită globalizării, tot mai mulţi oameni care gândesc astfel călătoresc în Europa cu femeile pe care le posedă efectiv şi le brutalizează, şi nu mai este permis ca europenii şi alţi occidentali să pretindă că încălcările severe ale drepturilor omului se întâmplă doar în ţări îndepărtate. Cel de-al treilea mesaj este fraza de final a filmului: „E posibil să nu mă mai supun“. E posibil ca să se elibereze cineva – să-şi adapteze credinţa, să o analizeze la modul critic şi să se gândească în ce măsură acesta se află la rădăcina răului.

Mi se spune că *Submission* este un film prea agresiv. Critica la adresa Islamului pare să fie prea dureroasă pentru ca musulmanii să o poată suporta. Spuneţi-mi, cât de dureros este să fii în locul acestor femei, prinse în acea cuşcă?

Mulțumiri

M-am născut într-o țară distrusă de războaie și am crescut într-un continent cunoscut în mare parte pentru ceea ce nu funcționează decât pentru ceea ce merge. Având în vedere standardele Somaliei și Africii, e un privilegiu că trăiesc și că mă dezvolt, un privilegiu pe care niciodată nu voi considera că-l merit necondiționat. Căci, fără ajutorul și sacrificiul familiei, al tutorilor și prietenilor, nu aș fi fost deloc diferită de cei ca mine, care se zbat să supraviețuiască.

Aș vrea să încep cu mama mea, care m-a ținut aproape și a refuzat să creadă că o să mor pentru că m-am născut prea devreme și sub greutatea normală. Bunicii mele, care m-a învățat arta supraviețuirii. Tatălui meu, care a insistat să merg la școală. Surorii mele, pentru prietenia, râsul și simțul aventurii. Fratelui meu, pentru o inepuizabilă atitudine optimistă.

Vreau să mulțumesc profesorilor mei din Juja Road care, pe lângă programa propriu-zisă, s-au străduit să ne inculce disciplină, și unor profesori de la Școala Musulmană de fete, precum doamna Mumtaz, doamna Kataka, doamna Owour, doamna Choundry și doamna Karim, care „au intuit ceva în mine".

Mulțumiri speciale lui Jim'o Musse și doctorului italian de la spitalul din Nairobi, al cărui nume l-am uitat, dar al cărui chip nu îl voi uita niciodată – împreună mi-au salvat viața. Sunt recunoscătoare mamei mele vitrege, surorilor după tată, verilor, mătușilor și

unchilor care m-au primit în casele lor, m-au sfătuit şi au avut grijă de mine timp de nouă luni, în Mogadiscio.

Nu aş fi devenit femeia care sunt acum fără deschiderea, ospitalitatea şi oportunitatea pe care Olanda mi-a oferit-o ca națiune. Bunătatea şi politețea cu care am fost primită în Olanda au fost profunde. M-am simțit ca acasă încă de la început. Oficialitățile INS, poliția, asistenții sociali de la centrele pentru refugiați, profesorii mei de limbă, voluntarii, proprietarii şi mulți alții care m-au ajutat când am venit pentru prima dată în Olanda m-au impresionat profund arătându-mi cât de civilizată poate să fie o națiune. Cea mai mare recunoştință se îndreaptă către „familia mea olandeză" – Johanna, Maarten, Irene şi Jan – care mi-au oferit un adevărat cămin în noua mea țară. De asemenea, m-au ajutat să învăț cum să devin un cetățean olandez independent şi cum să-mi depăşesc propriile prejudecăți culturale.

Maarten van Linde, primul meu profesor de la şcoala Hoge din Driebergen îmi va rămâne drag pentru devotamentul cu care încearcă să-i învețe să-şi găsească vocația pe olandezii care nu sunt nativi. Fără Maarten nu aş fi dat acele examene de admitere, nemaivorbind că nici nu le-aş fi luat.

Tutorilor mei de la Leiden care m-au făcut conştientă de abilitatea mea de a raționa. Mi-au plăcut în mod special cursurile ținute de profesorul Rudy Andeweg, profesorul Paul't Hart şi profesorul Henk Dekker. Seminariile de istorie ale doctorului Henk Kern erau atât o provocare, cât şi o plăcere. Profesorul Paul Cliteur a făcut ca Introducere în drept să pară un curs distractiv, iar eu îi sunt recunoscătoare că dumnealui împreună cu soția sa Carla mai târziu mi-au devenit foarte buni prieteni. De atunci mi-am dat seama că se pricepe mai bine la drept decât la gătit.

Pentru toate discuțiile contradictorii despre multiculturalism, islamism, integrare şi religie, mi-l voi aminti pe Paul Kalma pentru onestitate şi ajutor. M-a protejat de amenințările islamiştilor şi de condeiul celor care voiau să mă calomnieze. Îi mulțumesc

lui Margo Trappenburg, lui Bart Tromp şi în special lui Arie van der Zwan.

Vreau să mulțumesc liderelor feministe olandeze: Cisca Dresselhuys, lui Nahed Selim, Naema Tahir, Adelheid Roosen şi lui Jeltje van Nieuwenhoven, care m-au primit ca pe una de-a lor şi m-au inspirat în demersurile mele de a lupta pentru drepturile femeilor musulmane.

Mulți oameni mi-au luat apărarea când a venit vorba despre libertatea de exprimare. Mulțumiri speciale lui: Betsy Udink, Nelleke Noordervliet, lui Max Pam, Joost Zwagerman şi lui Peter van Ingen pentru tot sprijinul lor.

Sunt recunoscătoare lui Gijs van de Westelaken şi lui Theodor Holman, precum şi tuturor celorlalți care au contribuit la *Submission, Partea I*.

Datorez profundă recunoştință lui Gerrit Zalm, lui Neelie Kroes, Jozias van Aartsen şi lui Henk Kamp. Rolul lor a fost esențial în dezvoltarea şi continuarea carierei mele politice. Au crezut în mine, mi-au luat apărarea şi m-au consiliat în perioada în care am lucrat în Parlamentul olandez şi continui să fac asta.

Frits Bolkestein a fost mentorul meu intelectual – el şi soția sa, Femke Boersma, mi-au deschis uşa căminului lor şi mi-au oferit linişte şi sprijin în momentele când am avut nevoie de ele.

Mulțumiri speciale pentru:

De Herenclub – clubul Gents' – Chris, Chris, Hans, Herman, Jaffe, Leon, Paul, Sylvain: pentru ideile şi discuțiile cu voi, care m-au inspirat atât de mult. M-ați învățat atât de multe şi mereu ați avut curajul să mă criticați când ați considerat că greşesc.

Leon, Jessica, Mo şi Mo: sunteți ancore de putere şi niciodată nu vă voi putea mulțumi suficient.

Familiei van Gogh.

Celor două I – Iris şi Ingrid – şi lui Peter: fără îndrumarea şi maturitatea voastră mi-aş fi pierdut mințile de multe ori în ultimii ani. Este extraordinar să vă am alături de mine.

Editorilor mei de peste tot din lume, în special lui Tilly, pentru devotamentul şi prietenia ta, lui Leslie şi lui Chris pentru introspecția şi sprijinul care m-au ajutat să duc la bun sfârşit această carte.

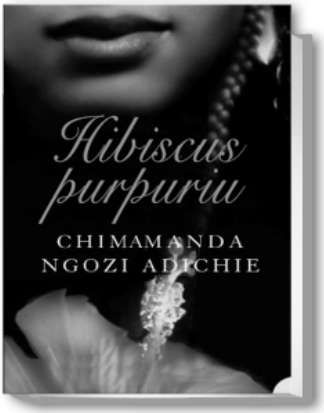
Ție, Ruth, pentru tot sprijinul în a scrie această carte. Răbdarea, mintea ta iscoditoare, sensibilitatea ta, toate au fost cruciale pentru a face ca această carte să apară. Ştiu că uneori fața ta drăguță s-a încruntat când am rămas în urmă cu scrisul. Ştiu că uneori îți venea să urli, să-ți smulgi părul tău minunat din cap, dar mereu ai avut o vorbă bună pentru mine. Şi mereu ai întins mâna ca să mă încurajezi.

Susanna, agentul meu, prietena mea, sora mea – şi uneori chiar mama mea evreică! Mulțumesc ție şi echipei tale pentru calmul vostru desăvârşit, pentru caracterul vostru şi pentru încredere.

Întregului personal de la DKDB, Serviciul Regal şi Diplomatic de Pază şi Protecție.

Annejet, Anne Louise, Britta, Corin, David, Evelyn şi Rose, Evelyn, Frédérique, Frédérique, Geeske, Giovanni, Hans, Hein, Isabella, Joachim, Marco, Mirijam, Nina, Olivia, Olivier, Roeland, Ruben, Sebastian, Tamara… am fost atât de norocoasă de-a lungul anilor să am atât de mulți prieteni care m-au sprijinit la bine şi la greu. Nu vă pot scrie numele tuturor şi nu aş vrea să uit pe cineva, dar voi vă ştiți. Vă mulțumesc că m-ați înconjurat mereu cu căldură, dragoste şi înțelegere!

La Editura RAO a apărut

Hibiscus purpuriu
Chimamanda Ngozi Adichie

În oraşul Enugu, Nigeria, Kambili, de cincisprezece ani, şi fratele ei mai mare, Jaja, duc o viaţă privilegiată. Tatăl lor, Papa, este un om de afaceri bogat şi respectat; locuiesc într-o frumoasă casă şi merg la o şcoală misionară exclusivistă. Dar, după cum destăinuie Kambili, în povestirea ei blândă, viaţa lor de acasă nu e nici pe departe atât de armonioasă cum pare. Tatăl ei, un om fanatic de religios, are aşteptări imposibil de îndeplinit de la copiii şi de la soţia lui, pedepsindu-i crunt dacă nu ating perfecţiunea. Viaţa de acasă e tăcută şi sufocantă.

Atunci când mătuşa iubitoare şi deschisă a lui Kambili îşi convinge fratele să-i lase pe copii în vizită la Nsukka, Kambili şi Jaja fac prima lor călătorie singuri. Odată ajunşi în apartamentul mătuşii Ifeoma, ei descoperă o lume complet nouă. Cărţile stau îngrămădite pe rafturi, aerul e pătruns de miros de curry şi de nucşoară, iar râsetele verilor ei răsună prin toată casa. Jaja învaţă să grădinărească şi să muncească cu propriile mâini, iar Kambili se îndrăgosteşte în ascuns de un preot tânăr şi charismatic.

În momentul în care o lovitură de stat ameninţă să distrugă ţara, iar Kambili şi Jaja se întorc acasă schimbaţi datorită libertăţii pe care o trăiseră, tensiunea în familie se înteţeşte. Şi Kambili trebuie să găsească forţa de a-i ţine împreună pe cei dragi, după ce mama ei comite un act al disperării.

biblioteca rao

FICŢIUNE

CLASICI

Charles Dickens . . . . . David Copperfield (2 vol.)
Diderot . . . . . Nepotul lui Rameau
Stendhal . . . . . Mănăstirea din Parma
L.N. Tolstoi . . . . . Cazacii și alte povestiri

CLASICI CONTEMPORANI

James Agee . . . . . Un deces în familie
William Blake . . . . . Cântece ale inocenței
Charles Bukowski . . . . . Povești despre nebunia obișnuită ◆ Cea mai frumoasă femeie din oraș și alte povestiri
Albert Camus . . . . . Carnete ◆ Teatru ◆ Primul om
André Gide . . . . . Falsificatorii de bani. Porumbelul ◆ Fructele pământului
William Faulkner . . . . . Cătunul ◆ Orașul ◆ Casa cu coloane ◆ Steaguri în țărână ◆ Sanctuar ◆ Sartoris ◆ Nuvele regăsite ◆ Neînfrânții ◆ Povestiri inedite ◆ Recviem pentru o călugăriță
Michel Foucault . . . . . Cuvintele și lucrurile
Witold Gombrowicz . . . . . Ferdydurke ◆ Trans-Atlantic ◆ Pornografie ◆ Cosmos ◆ Bakakai
John O'Hara . . . . . BUtterfield 8 ◆ Întâlnire în Samarra
Hermann Hesse . . . . . Jocul cu mărgele de sticlă ◆ Knulp. Demian ◆ Siddhartha ◆ Călătorie spre Soare-Răsare ◆ Lupul de stepă ◆ Narcis și Gură-de-aur
John Irving . . . . . Lumea văzută de Garp ◆ Până te voi găsi
Ilf și Petrov . . . . . Vițelul de aur ◆ Douăsprezece scaune
Franz Kafka . . . . . Corespondență (vol. I) ◆ Corespondență (vol. II) ◆ corespondență (vol. III)
Claudio Magris . . . . . La voia întâmplării◆ Călătorie nesfârșită
André Malraux . . . . . Cuceritorii. Calea regală ◆ Speranța
Thomas Mann . . . . . Alteță regală ◆ Mărturisirile escrocului Felix Krull ◆ Povestiri ◆ Lotte la Weimar ◆ Doctor Faustus ◆ Casa Buddenbrook ◆ Muntele vrăjit
Gabriel García Márquez . . . . . Aventura lui Miguel Littín, clandestin în Chile ◆ Despre dragoste și alți demoni ◆ Generalul în labirintul său ◆ Un veac de singurătate ◆ Toamna patriarhului ◆ Vijelia ◆ Povestea târfelor mele triste ◆ Dragostea în vremea holerei ◆ Douăsprezece povestiri călătoare ◆ Cronica unei morți anunțate ◆ Ceas rău
Marcel Proust . . . . . Eseuri ◆ Carnete
Antoine de Saint-Exupéry . . . . . Curierul de Sud. Zbor de noapte. ◆ Pământ al oamenilor ◆ Pilot de război
William Saroyan . . . . . Comedia umană
Jean-Paul Sartre . . . . . Cuvintele. Greața ◆ Teatru ◆ Zidul
Claude Simon . . . . . Drumul Flandrei ◆ Georgicele

John Steinbeck . . . . . Pășunile Raiului ◆ Șoareci și oameni ◆ Fructele mâniei ◆ Cartierul Tortilla ◆ Nopți fără lună ◆ Perla ◆ Jurnal rusesc ◆ Joia dulce ◆ Călătorii cu Charley
Stefan Zweig . . . . . Suflete zbuciumate

AUTORI ROMÂNI CONTEMPORANI

Vartan Arachelian . . . . . Noaptea bastarzilor
Leo Butnaru . . . . . Ruleta românească
Val Butnaru . . . . . Cartea nomazilor din B
Eugen Ovidiu Chirovici . . . . . Suflete la preț redus ◆ La Broasca Leșinată ◆ Labyrinth.com ◆ A doua moarte ◆ Voodoo ◆ Pulbere neagră

Cristian Gava . . . . . Drumul spre fericire. Misterul testamentului
Dafin Mureșeanu . . . . . Sosia
Adrian Onciu . . . . . Cercul Kagan ◆ Afacerea Alzira
Dumitru Popescu . . . . . Cândva, după izgonirea din Paradis...
Dinu Săraru . . . . . Trilogia țărănească (3 vol.)
Alex Mihai Stoenescu . . . . . Patimile Sfântului Tommaso d'Aquino

THRILLER, AVENTURI, ACȚIUNE
David Baldacci . . . . . Jocul orelor ◆ Colecționarii ◆ Clubul Camel
Josh Bazell . . . . . Târgul cu moartea
Dan Brown . . . . . Codul lui da Vinci (ediție ilustrată) ◆ Îngeri și demoni (ediție ilustrată)
John le Carré . . . . . Prietenie absolută ◆ Cel mai vânat om din lume
Richard Clarke . . . . . Poarta scorpionului
John Connolly . . . . . Răzbunătorii
Robin Cook . . . . . Șocul
Clive Cussler . . . . . Walhalla ◆ Odiseea troiană ◆ Șarpele ◆ Aurul albastru
Joseph Finder . . . . . Puteri excepționale ◆ Paranoia ◆ Omul companiei
Colin Forbes . . . . . Conspirația ◆ Rinocerul ◆ Valul ucigaș
Karin Fossum . . . . . Nu privi înapoi!
David Gibbins . . . . . Aurul cruciaților
Olivia Goldsmith . . . . . Prețul libertății ◆ Viața după Billy
Javìer Gonzales . . . . . A cincea coroană
John Grisham . . . . . Campionul din Arkansas ◆ Mediatorul ◆ Fotbal și pizza ◆ Ford County
Jack Higgins . . . . . Atac la președinte ◆ Răzbunarea
Jane Johnson . . . . . Al zecelea dar
Dean Koontz . . . . . Chipul ◆ În puterea nopții ◆ Trăiește noaptea ◆ Invazia ◆ Odd Thomas ◆ Odd pentru vecie ◆ Fratele Odd ◆ Noaptea lui Odd
Brad Meltzer . . . . . Cartea sorții ◆ Milionarii
Nelson DeMille . . . . . Căderea nopții ◆ Întoarcerea la Coasta de Aur
Jo Nesbo . . . . . Fantoma trecutului ◆ Călăul
Jodi Picoult . . . . . O viață de rezervă ◆ Dispariții
Mario Puzo . . . . . Omerta
John Saul . . . . . Casa de la răscruce ◆ Clubul Manhattan ◆ Vocile ◆ Coșmarul ◆ Vocile răului
Joscelyn Godwin & Guido Mina di Sospiro . . Cartea interzisă
Olen Steinhauer . . . . . Turistul
Scarlett Thomas . . . . . Sfârșitul domnului Y
J.R.R. Tolkien . . . . . Copiii lui Hurin
Nicola Upson . . . . . Un expert în crimă
Philip Vandenberg . . . . . Al optulea păcat
Michael White . . . . . Secretul Medici
Mark Winegardner . . . . . Întoarcerea nașului ◆ Răzbunarea nașului
David Wroblewski . . . . . Povestea lui Edgar Sawtelle

ROMAN ISTORIC
Juan Tafur . . . . . Pătimirile Mariei Magdalena
Su Tong . . . . . Eu sunt împăratul Chinei

RAO CONTEMPORAN
Chimamanda Ngozi Adichie . . . . . Jumătate de soare galben
Aravind Adiga . . . . . Tigrul Alb
Nikita Lalwani . . . . . Harul
Manuel de Lopez . . . . . Frumoasa din ceață
Javier Marias . . . . . Inimă atât de albă
Colum McCann . . . . . Goana nebună a lumii
Azar Nafisi . . . . . Citind *Lolita* în Teheran
Marius Serra . . . . . Farsa
Patricia Wood . . . . . Loterie

DRAMĂ

Àngela Becerra . . . . . Ella
Kim Edwards . . . . . Fiica tăcerii
Louise Erdrich . . . . . Toba pictată
Alice Hoffman . . . . . Al treilea Înger
Helen Oyeyemi . . . . . Fiica lui Icar
Indra Sinha . . . . . Oamenii lui Animal

ROMAN BIOGRAFIC

Ruy Câmara . . . . . Cântece de toamnă

PENTRU TINE

Anthony Capella . . . . . Ofițerul stării civile
Lan Samantha Chang . . . . . Moștenire
Sophie Dahl . . . . . În jocul celor mari
Laura Dave . . . . . Londra este cel mai frumos oraș din America
Anne Fine . . . . . Cenușa unei iubiri
Rina Frank . . . . . Toate casele au nevoie de un balcon
Gloria Goldreich . . . . . Cină cu Anna Karenina
Victoria Hislop . . . . . Insula
Stephanie Kallos . . . . . Vieți în mozaic
Sarah Lark . . . . . În țara norului alb
Santa Montefiore . . . . . Marea iubirii pierdute
Linda Newbery . . . . . Fata sălbatică
Ambra Radaelli . . . . . Casa de vacanță
Daniele Sallènave . . . . . La Fraga
Lisa See . . . . . Floare-de-Zăpadă și evantaiul secret
Heather Skyler . . . . . Vârsta perfectă
Ayelet Waldman . . . . . Dragostea și alte lucruri imposibile

NONFICŢIUNE

ISTORIE, SOCIOLOGIE, POLITICĂ, GEOGRAFIE, RELIGIE, ARTĂ

Benedict al XVI-lea . . . . . Isus din Nazaret
Grigore Arbore . . . . . Libertatea fără democrație și „glonțul de aur“
Richard Bassett . . . . . Spionul-șef al lui Hitler
Antony Beevor . . . . . Stalingrad
Eugen Ovidiu Chirovici . . . . . Misterele istoriei ◆ Puterea ◆ Noua economie
Bill Clinton . . . . . Arta de a dărui
John Curran . . . . . Agatha Christie. Jurnalul secret
Vasile Dâncu . . . . . Patrie de unică folosință
Norman Davies . . . . . Varșovia
Ioan Drăgan . . . . . Comunicarea
Richard J. Evans . . . . . Al Treilea Reich
John Lewis Gaddis . . . . . Războiul Rece
Cristopher Hale . . . . . Cruciada lui Himmler
Jonathan Harr . . . . . Tabloul pierdut
Vittoria Haziel . . . . . Patimile după Leonardo
Angela Lambert . . . . . Viața irosită a Evei Braun
Vasile Maierean, Dan Dulciu . . . . . O istorie a criptologiei românești
Liviu Maior . . . . . Alexandru Vaida Voevod
Bor Sugarjav & Ion Mihail Iosif . . . . . Mongolia lui Cinghis Haan
M. Baigent & Ion Mihail Iosif . . . . . Moștenirea mesianică ◆ Sângele sfânt și Sfântul Graal
Irène Mainguy . . . . . Simbolurile masoneriei în mileniul III
Virgil Măgureanu . . . . . Declinul sau apoteoza puterii? ◆ Sociologie politică ◆ De la regimul comunist, la regimul Iliescu
Ștefan Mâșu . . . . . Revelațiile Ucenicului Mason ◆ De la Ucenic la Calfă în Francmasonerie
Marian Nazat . . . . . România oranj ◆ România târâș
Barack Obama . . . . . Îndrăzneala de a spera
Ioan Mircea Pașcu . . . . . Jurnal de... „Front“

Sidney Pike . . . . . CNN – Noi am schimbat lumea
Lynn Picknet & Clive Prince . . . . . Giulgiul de la Torino ◆ Misterul templierilor
Lawrence Rees . . . . . Auschwitz
Mihai Retegan . . . . . Povestea unei trădări
Alex Mihai Stoenescu . . . . . Istoria loviturilor de stat în România (vol. 4, partea I) ◆ Istoria loviturilor de stat în România (vol. 4, partea II) ◆ Interviuri despre revoluție ◆ În sfârșit, adevărul
James Tabor . . . . . Dinastia Iisus
Frederick Taylor . . . . . Dresda
Oreste Teodorescu . . . . . Codul lui Oreste
Joyce Tyldesley . . . . . Egipt
Dumitru Zamfir . . . . . Respectarea drepturilor omului în activitatea serviciilor de informații

MEDICINĂ
Aurelian Curin . . . . . Reiki nontradițional
Vlad T. Popescu . . . . . Dincolo de frontierele Reiki

MEMORII, JURNALE, BIOGRAFII
Carl Bernstein . . . . . O femeie la putere
Benazir Bhutto . . . . . Reconcilierea
Rodney Bolt . . . . . Lorenzo da Ponte. Aventurile libretistului lui Mozart
Gyles Brandreth . . . . . Philip și Elisabeta – Portretul unei căsătorii
Edonde Charles-Roux . . . . . Coco Chanel
Eric Clapton . . . . . Autobiografie
Stanislao Dziwisz . . . . . O viață cu Karol
Al Gore . . . . . Asalt asupra rațiunii
Mireille Guiliano . . . . . Franțuzoaicele nu se îngrașă
Agnès Humbert . . . . . Rezistence. Războiul nostru
Julio Iglesias . . . . . Între Paradis și Infern
Angela Lambert . . . . . Viața irosită a Evei Braun
Enrik Lauer . . . . . Mozart și femeile
Gerd Langguth . . . . . Angela Merkel
Pierre Leprohon . . . . . Vincent van Gogh
Ilie Năstase . . . . . Mr Năstase (conține coliță filatelică)
Ioan Paul al II-lea . . . . . Memorie și identitate
David Rockefeller . . . . . Memorii
Emil Tocaci . . . . . Ultimul protest
Roxana Valea . . . . . Prin praf și vise
Kurt Vonnegut . . . . . Un om fără de țară
Regina Maria a României . . . . . Povestea vieții mele (3 vol.)

ESEISTICĂ
Mark Crick . . . . . Supa lui Kafka
Ernesto Sábato . . . . . Eseuri (vol. 1, 2)
Marius Tucă . . . . . Astenii de buzunar ◆ Pamflete cu români

CLUBUL CĂRȚII

CLUBUL CĂRȚII RAO are un regulament de funcționare mai modern, mai eficient și mai adaptat nevoilor dumneavoastră, pus la dispoziția membrilor odată cu fișa de înscriere. Pentru detalii vă puteți informa din broșurile noastre sau scriindu-ne pe adresa: CPCE–CP 23 București
e-mail: *club@raobooks.com*

sau accesând site-urile:
www.raobooks.com; www.rao.ro

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial“
București, România